

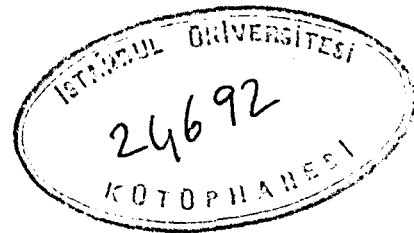
T.C.
İstanbul Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve
İnkılap Tarihi Enstitüsü

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DEKİ KADIN
ÖRGÜTLENMELERİ
KADIN HAKLARI AÇISINDAN BİR İNCELEME
(1923-1993)
(Doktora Tezi)**

Danışman: Prof. Dr. Necla ARAT

Hazırlayan: Zerrin EDİZ

İSTANBUL-1994

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYETİN İLANINA KADAR KADIN DERNEKLERİ

A. II. Meşrutiyet'ten Kurtuluş Savaşı'na Kadar Kurulan Kadın Dernekleri

1- Genel Bir Değerlendirme (Nitelikleri ve Etkinlikleri).....	5

B. Kurtuluş Savaşı'nda Kurulan Kadın Dernekleri

1- Asri Kadın Cemiyeti.....	11
2- Müslüman Kadın Birliği (Sulhsever Kadınlar Cemiyeti).....	11
3- Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi.....	12
4- Anadolu Kadınları Müdaafa-i Hukuk-u Vatan Cemiyeti.....	14

C. Cumhuriyetin İlanından 1935 Yılında Kadar Kurulan Kadın Dernekleri

1- Kadınlar Halk Fırkası'nı Kurma Girişimi.....	16
2- Türk Kadınlar Birliği	20
3- İzmir Yardımcı Hemşireler Derneği.....	33
4- Kadın Esirgeme Kurumu (Yardım Sevenler Derneği).....	34
5- Kadıköy Kadın Yurdu	36

İKİNCİ BÖLÜM

1935'TEN GÜNÜMÜZE KADAR KADIN ÖRGÜTLENMELERİ

A. 1935'ten 1980'e Kadar Kurulan Kadın Örgütlenmeleri

1- 1935-1945 Yılları Arasında Kadınların Örgütlenme Hareketinin Durması (Tek Parti Dönemi).....	38
2- Çok Partili Demokrasiye Geçiş ve Kadın Örgütlenmesinin Yeniden Başlaması.....	40

I -1935'ten 1960'a Kadar Kurulan Kadın Dernekleri

1- Türk Kadınlar Birliği'nin Yeniden Kurulması.....	41
2- Meslek Kadınları Yardım Cemiyeti (Soroptimist Kulübü).....	57
3- Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği.....	67
4- Kadınlığı Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti.....	74
5- Kadın Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Derneği.....	75
6- Kadın Haklarını Koruma Derneği.....	81
7- Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi (Kadınlar Partisi).....	87
8-Türk Anneler Derneği.....	94
9- Türk Kadınlar Konseyi Derneği (Kadınlar Dayanışma Derneği).....	98

II - 1960-1970 Yılları Arasında Kurulan Kadın Dernekleri

1- ZONTA Derneği (İş ve Meslek Kadınları Derneği).....	108
2- Türkiye İleri Kadınlar Derneği.....	111
3- Türk Ev Kadınları Derneği ya da Türk Kadınları Kültür Derneği.....	114
4- Milliyetçi Türk Kadınları Derneği.....	119
5- Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği.....	121

III - 1970-1980 Yılları Arasında Kurulan Kadın Dernekleri

1- Hanımlar İlim ve Kültür Derneği.....	124
a) 1975 Dünya Kadın Yılı ve Türkiye'deki Kadın Hareketine Yansıması.....	126
2- Kadın Dernekleri Federasyonu	127
3- İlerici Kadınlar Derneği.....	131
4- Ankara Kadınlar Derneği (Devrimci Kadın Dernekleri Federasyonu).....	141
5- Demokratik Kadın Birliği.....	148
6- Emekçi Kadınlar Birliği Derneği (Demokratik Emekçi Kadınlar Birliği).....	153

IV - Parti Kadın Kolları

1- Cumhuriyet Halk Partisi Kadın Kolları.....	158
2- Demokrat Parti Kadın Kolları.....	166
3- Adalet Partisi Kadın Kolları.....	167
4- Milliyetçi Hareket Partisi Kadın Kolları.....	169

V - Kız Liselerini Bitiren Kadınların Kurdukları Dernekler

- 1- Çamlıca Kız Liseliler Derneği.....171
- 2- İstanbul Kız Lisesi Mezun ve Mensupları Derneği.....173

VI - Türk Kadınlarının Başka Ülkelerin Kadınlarıyla Kurdukları Dostluk Dernekleri

- 1- Türk-Amerikan Kadınları Kültür Derneği.....175
- 2- Türk-İran Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği.....178
- 3- Türk-Pakistan Kadınları Dostluk Derneği.....179
- 4- Türk-Japon Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği.....181
- 5- Türk-Çin Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği.....182

VII - Kadınların Meslek Olarak Örgütlenmeleri

- 1- Türk Hemşireler Derneği (Türk Hastabakıcı ve Hemşireler Derneği) 184
- 2- Kadın Terziler Derneği.....185
- 3-Türk Hukukçu Kadınlar Derneği.....185
- 4- Eczacı Kadınlar Derneği.....187

VIII - 1980 Öncesinden Özelliği Olan Birkaç Kadın Örgütlenmesi

- 1- Bar Kadınları Koruma Derneği.....189
- 2- Türk Kumaşıyla Güzel Giyim Derneği.....190
- 3- Gelibolu Kadınlar Derneği.....191
- 4- Hanımlar İlim Kültür Derneği (HAK-DER).....192
- 5- Sanat ve Kültürle İlgili Olarak Kurulan İki Kadın Derneği.....193

B. 1980'den Günümüze Kadın Örgütlenmeleri

- 1- 1980 Sonrası Türkiye'de Kadın Hareketinin Gelişimi.....194
- 2- Batı'da "Yeni Feminizm" Hareketi ve Türkiye'deki Kadın Hareketine Etkisi.....196

I. 1980 Sonrası Kurulan Kadın Örgütleri

1- Kadın Çevresi Anonim Şirketi.....	199
2- Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı.....	202
3- Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı.....	208
4- Şefkat Vakfı.....	210
5- Dost Hanımlar Derneği.....	212
6- Kadınlar Dayanışma Derneği.....	213
7-Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği.....	215
8- Perşembe Grubu.....	220
9- Çağdaş Kadın Derneği.....	222
10- Demokrasi Mücadelesinde Kadın Derneği.....	225
11- Demokratik Kadın Derneği.....	228
12- Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı.....	231
13- Kadın Kültür Evi Anonim Şirketi.....	234
14- Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği.....	235
15- Kadın Dayanışma Derneği.....	239
16- Kadın Tartışma Grubu.....	242
17- Kadınlarımız Fikir ve Kültür Derneği.....	243
18- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı.....	246
19- Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.....	249
20- Kadın Haklarını Araştırma ve Geliştirme Derneği.....	252
21- Kadın Araştırmaları Derneği.....	255
22- Emekçi Kadınlar Derneği.....	258
23- İzmir Kadın Platformu.....	260
24- Yeni Demokratik Kadın Derneği.....	261
25- Kadın Dayanışma Vakfı.....	264
26- Emekçi Kadınlar Dayanışma Derneği.....	269
27- Bornova Kadınlar Sosyal Kültürel Dayanışma Derneği.....	271
28- Vakıflar Yüksek Tahsil Kız Yurdundan Yetişenler Eğitim ve Kültür Vakfı.....	274
29- Kadın İşgücünü Destekleme Derneği	276
30- Emekçi Kadınlar Birliği.....	278
31- Emekçi Kadınlar Kültür Sanat Merkezi Ticaret-Limited Şirketi.....	283
32-Ankara İş Kadınları Derneği	285

II. 1980 Sonrasından Özelliği Olan Birkaç Kadın Örgütlenmesi

1- Basında Yeralan Haberler Çerçevesinde Birkaç Örnek.....	287

II. 1980'den Sonra Kadın Araştırmaları Konusunda Çalışmalar Yapmak Üzere Kurulan Resmi Kuruluşlar

1- Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.....	289
2- İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.....	291
3- M.Ü. Kadın İşgücü İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi.....	295
4- A.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.....	297

SONUÇ.....	300

KAYNAKÇA	311

GİRİŞ

Türkiye'de kadın konusu son yıllara kadar çok fazla araştırılan bir konu değildi. Bu nedenle bir çok yanlış değer yargılarını da içeriyordu. Ancak 1980'den sonra ortaya çıkan "Feminist" hareket kadınların kendi tarihlerini, sorunlarını, statülerini bilimsel olarak araştırma bilincini getirdi. Bu noktada yapılan bilimsel birçok çalışma ile Türkiye'de kadınlar konusunda bir çok bilinmeyen ortaya çıkarken, bir çok yanlış bilgilerin de doğruları ortaya konuldu. Bu nitelikte değer yargılarından birisi Atatürk Devrimi ile kadınlara verilen toplumsal-yasal-siyasal hakların tepeden inme olduğu, kadınların bu hakları almak için hiç bir çaba ve katkılarının olmadığı, bu nedenle hakların verilmesinden sonraki süreçte de kadınların bunları geliştirmek hatta korumak amacıyla hiç bir şey yapmadıkları idi. İşte bu araştırma bu değer yargısının doğru olup olmadığını ortaya koymak istedi. Kadınlar gerçekten 1926-1934 yılları arasında kendilerine verilen hakları, korumak ve geliştirmek için hiç bir şey yapmamışlarmıydı? Kadın haklarını elde edebilmek için II. Meşrutiyet'ten itibaren hep örgütlenmekte olan, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Cumhuriyet Döneminde de bu örgütlenmelerini sürdüren kadınlar hakların verilmesinden sonra artık bu konularda örgütlenme gereği duymaz mı olmuşlardı? Cumhuriyet Dönemi'nin ilk kadın örgütlenmesi olan Türk Kadınlar Birliği kendini fesh ettikten sonra kadın örgütlenmelerinde nasıl bir gelişme olmuştu? Bu sorulara yanıt vermek için yapılan bu araştırma, bir anlamda, 1923-1993 yılları arasındaki kadın örgütlenmeleri tarihini ortaya koymaya çalışmak amacını da getirdi.

Yukarıdaki sorulara yanıt bulabilmek amacıyla yapılacak araştırmanın adı, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nde Kadın Hakları Açısından Kadın Örgütlenmeleri" kapsadığı tarih süreci ise, 1923-1993 yılları arası oldu. Başlangıçta konu "Kadın Dernekleri" olarak düşünülmüştü. Ancak araştırmalar sırasında kadınların yalnızca dernek olarak örgütlenmedikleri ortaya çıkınca, konuya; dernek değil örgütlenme adı verilmesinin daha doğru olacağı düşünüldü. Çünkü Cumhuriyet Döneminde kadınlar yalnızca "dernek" olarak değil, daha başka örgütlenmeler çerçevesinde de bir araya gelmişlerdir. Bunlar örneğin; parti kadın kolları, vakıflar, feminist gruplar olabilmektedir. Araştırma konusunda bir başka nokta, örgütlenmelerin "kadın hakları" açısından araştırılmasıdır. Ancak şu bir gerçektir ki, kadın haklarını savunmak, korumak gibi amaçların dışında, hangi amaçlarla kurulmuş olurlarsa olsunlar (yardım amacıyla kurulmuş dahi olsalar) bu örgütlenmeler kadınları, "kadın hakları ve sorunları yönünde" etkilemekte, düşünmeye hatta eylemde bulunmaya yönleltebilmektedir. Araştırmalar sırasında bu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle örgütlenmeler salt kadın hakları açısından ele alınmamış, hangi amaçla olursa olsun tüm örgütlenmeler konunun kapsamı içine alınmıştır.

Bunun dışında, konunun niteliği açısından kronolojik bir çalışma yöntemi izlenmiştir. Aynı başlık altında ele alınan örgütlenmelerde de aynı kronolojik sıralama yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma konusu iki bölümde ele alınmıştır. Birinci bölüm 1935 yılına kadar, ikinci bölüm ise 1935'ten günümüze kadar olacak şekilde düşünülmüştür. Konunun 1935 yılına göre iki bölümde ele alınmasının nedeni; kadınlara siyasal haklarının 1934 yılı sonunda verilmesi buna bağlı olarak, ilk kez 1935 seçimlerinde bu haktan yararlanarak kadınların da milletvekili seçilerek parlamentoya girmeleri, böylece Türkiye'de kadınların erkeklerle eşitliğinin yasal olarak gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu bağlamda dönemin tek önemli kadın derneğinin kendini feshetmesi veya Hükümet tarafından bu kapatma kararını almak zorunda bırakılmasıdır.

1935 örgütlenmeler açısından bir anlamda Türkiye'de tek parti yönetimin özelliklerini gösterecek sürecin başlangıcıdır. Çünkü bu yıldan itibaren Türkiye'nin siyasal yaşamında tek parti olarak CHP ve tek örgüt olarak da Halkevleri yer almıştır. Bu tarihten itibaren kadınlar da dahil olmak üzere toplumun her kesiminde en az on yıl süreyle örgütlenme söz konusu olmamıştır. Oysa bu süreçte, Cumhuriyet Döneminin ilk dernekler yasası olan 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu 1938 yılında kabul edilmişti, ancak bu yasaya karşın, 1948 yılına kadar kadın derneklerinin kurulması söz konusu olmamıştı. Bu yasada 1946 yılında 4919 sayılı yasa ile değişiklik yapılarak kadınlara (cins adı ve amacıyla) dernek kurma özgürlüğü tanınca, 1948 yılında kadınlar dernek kurmaya başlamışlardı. 1948'de başlayan bu süreç 1980'e kadar kesintisiz sürmüş, 1980 askeri darbesi sonrasında ilk kesinti süresi kadar uzun olmasa bile ikinci bir kesinti dönemi daha yaşanmıştır. Bu kez o güne değin kurulmuş olan derneklerin kendilerini fesh etmeleri istenmemiş, doğrudan doğruya kapatılmıştır. Bu süre içinde yenilerinin de açılmasına izin verilmemiştir. Bu nedenle 1980 yılı da kadın örgütlenmeleri açısından önemli bir tarih olmuştur.

Bunun yanı sıra I. Bölüm olarak 1935 yılı öncesi ele alınırken kadın örgütlenmelerinin sürekliliğini gösterebilmek amacıyla Osmanlı İmparatorluğu dönemi kadın derneklerinden başlanarak II. Meşrutiyet Dönemi ve Kurtuluş Savaşı Dönemi'ndeki kadın örgütlenmelerine de kısaca değinilmiştir. Ardından 1923-1935 yılları arasında Cumhuriyet Dönemi'nin ilk kadın örgütlenmeleri incelenmiştir.

II. Bölümde ise 1935-1993 yılları arasındaki kadın örgütlenmeleri incelenmiştir. Gerçi ikinci bölüme başlangıç tarihi olarak 1935 yerine 1948 yılının alınması belki daha doğru olabilirdi, ancak yukarıda belirtilen nedenlerle tarih 1935 yılı kabul edilmiştir. İkinci bölümde ele alınan sürecin ise onar yıllık dönemler halinde incelenmesi doğru görülmüştür. Çünkü 1948'de yeniden başlayan örgütlenme süreci 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasında yapılan yeni anayasa ile örgütlenmelerde yeni bir

açılım sağlanmış, bu dönem 1970 yılına kadar sürmüş, bu yılda yeniden gerçekleştirilen bir anlamdaki askeri darbe sonucu bir kez daha Anayasa'da (1961 Anayasası) büyük değişiklikler yapıldığı gibi yeni bir dernekler yasası kabul edilerek, örgütlenmelerde bir başka dönem daha başlatılmıştır. Son dönem ise 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile başlamıştır. Bu darbeyi gerçekleştirenler de yeni bir anayasa ve dernekler yasası kabul ederek örgütlenmede yeni bir süreç daha başlatmışlardır. Bu koşullar kadın örgütlenmelerini de doğrudan ilgilendiren yasal koşullar olmuştur. Bu nedenlerle kadın örgütlenmeleri de yukarıda kısaca belirtilen genel tablonun içinde yer almaktadır. Bunun içindir ki 1935'ten sonraki dönemi 1948-1960 yılları arası, 1960-1970 yılları arası, 1970-1980 yılları arası, en sonunda da 1980 sonrası başlıkları altında incelemek en uygun yöntem olarak düşünülmüştür. Onar yıllık süreçler diye bakılabilecek bu dönemler gerçekten kadın örgütlenmelerinde çok farklılıklar ortaya koymaktadır. Her dönemin kadın örgütlenmelerinde amaç, nitelik, örgütlenme yönünden farklılıklar kendini açıkça göstermektedir. Bu nedenle araştırmanın 1960'lı yıllar, 1970'li yıllar, 1980'li yıllar olarak ele alınmasının yöntem açısından sağlıklı olduğu kanısındayız.

Söz konusu bu yıllar içinde de; dernek, vakıf, şirket, platform ve feminist grup olarak toplam 133 (Bu sayıya iki federasyona bağlı olarak kurulan 42 dernek de dahildir.) örgütlenme saptanabildi. Bunlardan 50 dernek, 8 vakıf, 3 şirket, 1 platform ve 3 feminist grup hakkında bilgi ve belgeye ulaşıldı. 28 dernek, 1 vakıf, 2 platform hakkında bilgi ya da belgeye ulaşılamadı. Adları ya da haklarında basında yer alan haberler çerçevesinde araştırmanın kapsamı içinde yer aldı. 65 örgütlenme hakkında gerekli bilgiler verildi.

Bu konuyu araştırırken karşılaşılan en büyük güçlük, derneklerle ilgili belgelere ulaşmak olmuştur. Yürürlüğe konulan dernekler yasalarının tümü de, derneklerin tüzüklerini yerel bir gazetede yayımlamaları yükümlülüğünü getirdiği için kapanan derneklerle ilgili belgelere, tüzüklerinin yayımlandığı gazeteler yoluyla ulaşma olanağı olmadı. Çünkü, kütüphanelerde böylesi gazeteleri bulabilmek hemen hemen olanaksızdır. Buralarda kolayca ulaşılabilen gazeteler, yalnızca büyük tirajlı gazetelerdir. Kütüphanelerin bu araştırmaya sağladığı tek kolaylık, eğer dernekler tüzüklerini kitapçık haline getirip kütüphanelere vermişse, onlara ulaşabilmek oldu. Ancak, dernek bunu yapmamışsa (çünkü dernekler için bu bir yasal zorunluluk değildir) o zaman ilgili belgelere kütüphaneler yoluyla ulaşmak mümkün olmadı.

Bir başka zorluk ise derneğin kapatılmış olmasıydı. Böylesi bir durumda derneklerin arşivlerine el konulduğu için belgelerine ulaşma olanağı da ortadan kalkmaktadır. Hatta dernek bir süre için kapatılmış olsa dahi böyle bir sorunla karşılaşmaktadır. Buna örnek 12 Eylül 1980 askeri darbesidir. Darbe sonrasında kapatılan daha sonra çalışmasına yeniden izin verilen derneklerin kendilerinde olması gereken arşivlerine el

konulduğu için, bu dernekler bugün faaliyette olsalar bile, 1980 öncesiyile ilgili belgelerine ulaşma olanağı olamamaktadır.

Yine yürürlüğe giren dernekler yasalarının tümü, derneklerin; yerel düzeyde örgütlenmeyi öngörüyorsa tüzüğünün bir nüshasını vilayete, ulusal düzeyde örgütlenmeyi öngörüyorsa İçişleri Bakanlığı'na vermekle yükümlü kılınmaktadır. Dolayısıyla derneklerin tüzükleri, genel kurul toplantıları polisçe izlendiği için faaliyetleri hakkında poliste yani "Dernekler Masası"nda kayıtları ya da daha doğru bir deyişle arşivleri bulunmaktadır. Ancak araştırmalar sırasında bu yola da başvurulduğu, resmi kanaldan bu arşivlerden yararlanmak isteği yazılı olarak, hem İstanbul Gayrettepe'deki "Dernekler Masası"ndan, hem Ankara Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Şubesi'nden talep edildiği halde, bu talep "bilgisayar sistemine geçilmediği", "bu istek için bir polis bile görevlendirilse, görevlendirilen polisin bir kaç ay bu işle uğraşmak zorunda kalacağı, dolayısı ile bunun imkansız olduğu" gibi gerekçelerle reddedildi. Kısaca, polis arşivinden de yararlanılamadı. Geriye bir tek yol kalıyordu, kişiler yoluyla bilgi ve belgeye ulaşabilmek. Ancak araştırmalar sırasında bunun da düşünüldüğü kadar kolay bir yöntem olmadığı ortaya çıktı. Şöyle ki; bir kadın derneği, gazete veya dergide bir etkinliği için adını duyurmayı başarmışsa ve (bu pek kolay olmamaktadır) bu şekilde derneğin adına ulaşmak mümkün olmuşsa bile, söz konusu haberde derneğin kurucularının ya da yöneticilerinin adları verilmemişse, habere konu olan derneğe ilişkin bilgi ve belgeleri elde etme mümkün olamayabildi. Ancak, bir rastlantı sonucu bilgi ve belgeye ulaşmayı sağlayacak kişinin adına, kendisine ulaşabilmek mümkün olmuşsa ve o kişi de kendi girişimiyle belgeleri saklamayı başarmışsa kaynak elde edilebildi. Böylece bu araştırma büyük ölçüde böylesi bir yöntemle dayanılarak gerçekleştirilebildi. Bu nedenlerle araştırma sürecinde belgeye ulaşmakta pek çok zorlukla karşılaşıldı, bu zorluklar aşılabildiği oranda bu çalışma ortaya konulabildi.

Bu araştırma, ilk kez araştırılan her konuda olduğu gibi, birtakım eksiklikler taşımaktadır. Ancak, bu araştırma bir başlangıçtır ve kendisini izleyecek yeni çalışmalarla eksiklikleri tamamlanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'İN İLANINA KADAR KADIN DERNEKLERİ

A. II. Meşrutiyet'ten Kurtuluş Savaşı'na Kadar Kurulan Kadın Demekleri

1- Genel Bir Değerlendirme (Nitelikleri-Etkinlikleri)

Türkiye'de kadın haklarıyla ilgili derneklerin kuruluşu Cumhuriyet Dönemi öncesine (19. yüzyıl sonlarına) uzanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılından itibaren, kadınlar ya kurulmuş derneklere üye olmuşlar, ya da kendileri dernekler kurmuşlardır. Balkan Savaşları'na (1913) kadar, kuruluşları yavaş tempoda gelişen kadın derneklerinin temelde iki grupta ele alınmaları gerekmektedir. Bu derneklerin bir bölümü doğrudan doğruya kadın haklarının savunulması amacıyla kurulmuş, bir bölümü ise olayların zorlamasıyla yardım dernekleri olarak kurulmuşlardır.¹ Olayların zorlaması denilmesinin nedeni özellikle Balkan Savaşları'nın ülkede ortaya çıkardığı yıkım, yılgınlık ve yoksulluk koşullarıydı.

Ancak bu örgütlenmelerin her iki şeklinin de fiili olduğu, yasal dayanaklarının bulunmadığı söylenebilir. Çünkü:

"1876 Kanun-u Esasi"si dernek kurma hakkında herhangi bir hüküm içermemektedir. Anayasa'da ancak İttihat ve Terakki Fırkası tarafından 5 Şaban 1327 (8 Ağustos 1325-1909) "Heyet-i Ayan Karamamesi" ile yapılan değişiklik sonucu konuya açıklık getirilmişti. Diğer bir deyişle, yasal düzenleme getirilmişti. Bu tarihte Anayasa'ya eklenen üç maddeden biri Md. 120 idi. Bu maddede:

"Kanun-u mahsusuna tebaiyet şartı ile Osmanlılar hakk-ı içtimaa maliktir. Devlet-i Osmaniye'nin temamiyet-i mülkiyesini ihlal ve şekl-i meşrutiyet ve hükümeti tağyir ve Kanun-u Esasi ahkamı hilafında hareket ve anasır-ı Osmaniye'yi siyasetten tefrik etmek maksatlarından birine hadim veya ahlak ve adab-ı umumiyyeye mugayir cemiyetler teşkili memnu olduğu gibi alel ıtlak hafi cemiyetler teşkili de memnu'dur"² denilmekteydi.

3 Ağustos 1325 (1909)'de çıkartılan "Cemiyetler Kanunu"nun 3. maddesi "Kanun-u Esasi"nin 120.maddesini bir kez daha yinelerken, 4. maddesi kadınlar açısından hayli

¹Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt I, II. Meşrutiyet Dönemi, II. Baskı, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1984, s.479

²Kili, Suna, Türk Anayasaları II. Basım, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1982, s.31

ilginç bir yasağı belirtmektedir. Bu maddede: "Kavmiyet ve *cinsiyet* esas ve ünvanlarıyla siyasi cemiyetler teşkili memnudur." ³ denilmektedir.

Görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda dernek kurma ile ilgili ilk yasal düzenlemeler 1909'da "Kanun-u Esasi" ve "Cemiyetler Kanunu" ile yapılmış, Cemiyetler Kanunu ile de bazı yasaklamalar getirilmişti. Bu yasaklamalarla yukarıdaki maddede de açıkça görüldüğü gibi kadınlar, kadın haklarıyla ilgili dernek kuramayacaklardı. Ancak kadınlar, kendilerine yasaklar getiren yasal düzenlemeler yapıldığı dönemde de yasal düzenlemelerin yapılmadığı dönemde de dernekler kurmuşlardı. II. Meşrutiyet'e kadar herhangi bir yasal düzenlemenin söz konusu olmadığını Görelî'nin şu değerlendirmesi ortaya koymaktadır:

"Meşrutiyetin ilanından önceki İmparatorluk devrinde cemiyet teşkili hatırdan geçirilecek işlerden olmadığı cihetle bu bapta bir kanun veya nizamname neşrine de lüzum görülmediği anlaşılmaktadır. Hatta 7 Zilhicce 1293 tarihli Kanun-u Esaside cemiyet hakkında bir hüküm konulmağa lüzum görülmemiştir."⁴

Bu koşullar II. Abdülhamid'in padişahlığı döneminde dahi geçerli olmuş, bu tarihlerde kadınlar "Kıbrıslı Hadifeleri" adlı bir dernek kurmuşlardı. Bu konuda Nezihe Muhittin:

"...Kıbrıslı Hadifeleri tarafından tesis edilmek üzere teşebbüs edilen bir kadın kulubu istibdat zihniyetinin haşin ve kaba bir darbesine uğrayarak meydana gelmeğe vakit bulamadan teşebbüsten sarfı nazar edilmiştir. Neticesiz kalan bu ilk kadın hamlesi meşrutiyetten evel vukubulmuştur."⁵ derken, İffet H. Oruz şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"İkinci Abdülhamit devrinde 'Kıbrıslı Hemşireler' diye anılan bayanlar çevrelerine birkaç aydın kadın da toplayarak bir süfraj hareketinin kanun ve tüzük kalıbına girebilecek ilk yazılı metnini hazırlamışlardır.

Dernek kurmanın yasaklandığı o tarihlerde Türkiye'de ilk kadın hakları savunmasını yapan bu bayanlardır."⁶

Görüldüğü gibi II. Abdülhamit'in baskılı ve yasaklı döneminde dahi örgütlenmeye çalışan kadınlar, II. Meşrutiyetin görece özgür ortamında daha da rahat çalıştılar. Çünkü "İttihat ve Terakki, kadınlığın özgürlüğe kavuşması için büyük çaba sarfetmiştir."⁷ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadın örgütlenmesinde destekleyici bir anlayışa sahip olduğunu cemiyet tüzüğünde yer alan hükümlerden de anlayabiliriz. Tüzüğün hem birinci, hem de otuzyedinci maddesinde; (cemiyetin) "kadın ve erkek

³Düstur, Tertib-i Sani, Cilt IV, s.604-608

⁴Görelî, İ.Hakkı, Medeni Kanun Hükümlerine Göre Cemiyetler ve 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu, Medeni Kanunun 15. Yıldönümünden Ayı Bası, İstanbul, Kenan Matbaası, 1943, s.594

⁵Muhittin, Nezihe, Türk Kadını, İstanbul, İstanbul Numune Matbaası, s.84

⁶Oruz, İffet Halim, "Kadın Devrimci Görüş ve Tarihçe", Kadın Gazetesi, Sayı:867, Tarih:19.4.1965, s.3

⁷Tunaya, age, s.487

bilcümle Osmanlılardan" ⁸ oluşacağını belirtmesi bunu kanıtlamaktadır. Doğaldır ki, bu zihniyette olan bir cemiyetin iktidarda olmasıyla birlikte, kadınlar henüz yasal düzenlemeler yapılmasa da örgütlenmek için daha özgür bir ortam buldular.

Meşrutiyetin ilanından sonra kadınların ilk kurdukları demek "Cemiyet-i İmdadiye"dir. Bu ilk resmi kadın derneğinin kurucusu Fatma Aliye'dir. Dernek savaştan askerlere yardım amacıyla kurulmuştur.⁹ 1908 yılında kadınlar tarafından, "Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti", "İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi", "Teal-i Nisvan Cemiyeti", "Osmanlı Kadınları Şevkat Cemiyet-i Hayriyesi",¹⁰ gibi dernekler kurulmuştu.

Adları sayılan bu dernekler genelde sosyal yardım amacıyla kurulmuş olan derneklerdi. Farklı nitelikte olan tek dernek "Teal-i Nisvan Cemiyeti" idi. Bu nedenle bu dernek hakkında kısa bir değerlendirmede bulunacağız.

Tunaya, "Teal-i Nisvan Cemiyeti" için şu değerlendirmeyi yapmaktadır; "Kadınların yükselmesi anlamına gelen bu adla kurulmuş dernek Halide Edip Hanım tarafından kurulmuş ilk kadın örgütü sayılmıştır. Bu bakımdan 1908 yılında kurulduğu kabul edilebilir."¹¹ Bu derneğin kuruluş tarihi Taşkıran ve Bolat'a göre 1909'dur.¹² Muhittin'in bu konudaki değerlendirmesi şöyledir;

"Efrenci 1912 tarihinde yani Meşrutiyetin ilanının ilk senesi teşekkül eden 'Teal-i Nisvan' kulübü 1917'ye kadar beş sene faaliyetine devam etmiş bir cemiyettir."¹³

Oruz da şu bilgiyi vermektedir:

"İkinci Meşrutiyetten sonra, kadın haklarının savunulması kanun çerçevesi içine alınmıştır. Halide Edip Adıvar'ın çevresinde toplanan bayanlar 'Teal-i Nisvan' cemiyetini kurmuşlardır."¹⁴

Nezihe Muhittin derneğin amacı ve çalışmaları hakkında şunları söylemektedir:

"Teal-i Nisvan kulübünün başlıca gayesi, hanımları içtimai hayata alıştırmaktır, ilk defa kadın erkek birarada konferanslar vermeye başlamış bir teşekküldür. Türk kadını başında çarşaf yüzünde peçe olduğu halde erkek şamilere ilk defa 'Teal-i Nisvan' kulübünün firması altında umumi yerlerde konferans vermeğe başlamıştır."¹⁵

⁸Akşın, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1987, s.28

⁹Muhittin, age., s.84, Taşkıran, Tezer, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1973, s. 38

¹⁰Tunaya, agy, s.476

¹¹Tunaya, agy, s.480

¹²Önhan, Emine, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyetin İlanına Kadar Kadın Cemiyetleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1990

¹³Muhittin, agy, s. 84

¹⁴Oruz, agm, s.3

¹⁵Muhittin, agy, s. 84

"Teal-i Nisvan kulübünün en hayırlı eserlerinden biri Sabiha Hanımı Londra'ya tahsile göndermesidir. Sabiha Hanım Londra'dan değerli bir kadın olarak avdet etmiştir. Bu gün mekteplerimizde çalışan bir muallimemizdir."16

Tunaya ise derneğin amaç ve çalışmalarını şöyle açıklamaktadır:

"Derneğin amacı milli geleneklerden vazgeçmeden kadınlarımızda seniye-i irfanın itilasına (kültür düzeyinin yükseltilmesine) hizmettir. İngilizce bilmeyi üyelik şartı sayan dernek İngiltere'de kurulu Türk Kadınları Muhibbi (dostları) Cemiyetine paralel çalışmak istemiştir. ... dernek bir dil kursu açtığı gibi konferanslar vermeyi ve çeşitli çeviriler yapmayı programlamıştır."17

1909'dan sonra kurulan derneklere gelince:

"Mamulat-ı Dahiliye Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi, Esirgeme Derneği (1909), Teali-i Vatan-ı Osmanî Hanımlar Cemiyeti (1910), Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti (1913), Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti (1915), Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, Cemiyet-i Hayriye Hilal-i Ahmer Kadınlar Cemiyeti (1916)"dır.18 Nezihe Muhittin şu derneklerden de söz etmektedir, Asri Kadın Cemiyeti, Donanma Cemiyeti, Şehit Ailelerine Yardım Birliği, Cemiyet-i İmdadiye.19

Bu derneklerin de çoğu adlarından da anlaşılacağı gibi yardım amacıyla kurulan derneklerdir. Kadınlarla ilgisi, yalnızca kurucularının kadın olmasıdır. Ülkenin içinde bulunduğu sürekli savaş koşulları bu nitelikte çok sayıda sosyal yardım derneklerinin kurulmasına yol açmıştır. Kadınların bu örgütlenmeleri gerçekleştirmelerindeki en önemli etken bu savaş ortamından oldukça etkilenmeleridir.

Adını saydığımız bu dernekler içinde "doğrudan kadın haklarını savunduğu" için konumuz açısından önemli olan dernek "Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan" (1913) derneğidir. Bu dernek, kurucuları kadın olan, amacı doğrudan doğruya kadın hakları için mücadele olan, ilk yasal kadın derneğidir. Yani "Cemiyetler Kanunu"na göre teşekkül etmiş, kendisini tescil ettirmiş ve tesis belgesi almış ilk kadın derneğidir.20

Bir çok kaynakta derneğin kurucusunun Nuriye Ulviye Hanım (Ulviye Mevlan) olduğu belirtilmektedir.21 Ancak Nezihe Muhittin'e göre kurucusu "Babanzade Rıfat Bey"dir. Kitabında bu dernek için şunları belirtmektedir;

16 Muhittin, agy, s. 36

17 Tunaya, agy, s. 480

18 Tunaya, agy, s. 480

19 Muhittin, agy, s. 85-86

20 Ayda, Adile, "Anna Töreni", Kadın, sayı: 898, Tarih: 13.12.1965, s. 3

21 Tunaya, agy, s. 480, Oruz, agm, s. 3, Ayda, agm, s. 3, Çakır Serpil, "Bir Osmanlı Kadın Örgütü Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti" Tarih ve Toplum, Haziran 1989, Cilt XI., sayı: 66, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 17.337

"Teal-i Nisvan kulubundan evvel Babanzade tarafından tesis edilip müessislik sıfatı okuyup yazması bile olmıyan haremine izafe edilen (Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan) Cemiyetinden bahsetmek ihtiyacını duymuyorum. Çünkü bu sözde kadın cemiyetinin arasında okuyup yazan, akli eren yalnız iki hanım vardı. Biri şair Nezihe Yaşar, diğeri bir muallim hanımdan ibaretti. Bu cemiyet de çok ömürlü olmamıştı; hiç bir iş yapmadan ademe karıştı."²²

Muhittin de dahil olmak üzere bütün kaynaklar derneğin, "Kadınlar Dünyası" adlı bir dergi çıkardığını belirtir.²³ Derneğin kadın haklarıyla doğrudan ilgilenen tek dernek olduğu belirtilir. Amacı ve çalışmaları hakkında yapılan değerlendirmeler özetle şöyledir;

"Maksadı Tesis: Evvela: Kıyafeti hariciyeyi nisvanın islahı...Saniyen: Kadınları cemiyet hayatına alıştırmak ve bizi mahveden sakim an'aneleri yıkmak ve nihayet istirdad-ı hürriyet etmek. Salisen: Hayatı mesainin ihyasıyle kadınlıktaki sefaletin tahfifi"²⁴

Görüldüğü gibi, derneğin amacı; kadınların kıyafetini düzeltmek, ekonomik bağımsızlığını sağlamak, kültür düzeyini yükselterek toplum dışı kalmışlığını ortadan kaldırmak idi.

Yaptığı önemli çalışmalar ise, bu gün dahi günlük gazete çıkmazken o gün günlük bir gazete "Kadınlar Dünyası"nı çıkarmak, (ancak yayınına günlük olarak başlayan bu gazete daha sonra haftalık çıkmıştır, o nedenle daha çok dergi olarak kabul edilir.) konferanslar vermek, yurt dışına kız öğrenci göndermek, dernek üyesi Bedriye (Oruz'a göre Bedra) Osman Hanım ile birlikte yedi kadının ilk kez bir kamu kuruluşunda yani telefon şirketinde çalışmaya başlamasını sağlamak (ancak başvuruda bulunan kadın sayısı ikiyüz idi.), "Türk kadınının ilmin ilerlemesine seyirci kalmadığını göstermek için" dernek üyelerinden Belkıs Şevket Hanım'ın 18 Teşrin-i Sani 1329'da (18 Kasım 1913) Tayyare Okulu'ndan Fethi Bey'in kullandığı uçak ile uçuşunu gerçekleştirmek, Dar'ul fünun'un kız öğrencilere açılmasını sağlamak gibi çalışmalardır.²⁵

II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki adı geçen dernekleri kuran, etkin olarak "kadın hakları" için çalışan, örgütçü, mücadeleci kadınlar ise Halide Edip Hanım, Nezihe Muhittin Hanım, Nuriye Ulviye Hanım, Nakiye Hanım, Şukufe Nihal Hanımlardır. Şüphesiz sayılan bu isimler kadın hakları savunucusu bu kadınların tümü değildir. Ancak şu da bir gerçektir ki adları sayılı bu kadınlar Cumhuriyet Döneminde de aynı doğrultuda örgütçü ve mücadeleci olarak çalışmalarına devam edeceklerdir.

II. Meşrutiyet Dönemi'ni, Zafer Toprak'ın bir değerlendirmesi ile kapatalım:

²²Muhittin, agy, s. 50

²³Muhittin, agy, s. 85

²⁴Kadınlar Dünyası, Sayı: 138, s. 55, Ayda, agm, s. 3-14

²⁵Ayda, agm, s. 3-14, Oruz, agm, s. 3, Çakır, agm, s. 19-20

"II. Meşrutiyet yılları, batıdaki feminist harekete koşut olarak, Osmanlı kadınlarının faal oldukları yıllardı. 1908 Genç Türk Devriminin Fransız Devrimi'nden devraldığı *hürriyet, müsavvat, adalet, uhuvvet*, şiarı, kadın-erkek eşitliği sorununu da gündeme getirmiş, Meşrutiyet ortamında bir çok kadın derneği kurulmuştu....Teali-i Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Cemiyet-i Hayriye-i Nisaiyye, Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti, Osmanlı feministlerinin kadın hukukunu savunmaya yönelik girişimleri idi."26

I.Dünya Savaşı, Osmanlılarda kadın hakları için yapılan örgütlenme hareketlerini yavaşlattı. Savaş, kadınların "kadın hakları" için mücadelelerini yavaşlatırken, üretim alanında istihdamlarını hızlandırmıştı. Kadınlar için açılan istihdam alanları, ticaret, fabrika, yol yapımı, sokak temizliği gibi çalışma alanlarıydı. Sirkeci'de, Divanyolu'nda kadınlar, erkek berberliği yapmaya başlamışlar, Ordu tarafından Birinci Kadın İşçi Taburu (I. Ordu) Kadın Amele Taburları (IV.Ordu) oluşturularak geri hizmetlerde çalıştırılmışlardı.²⁷

Kadınlar, savaş içinde örgütlenmenin niteliğini değiştirmişler, artık yalnızca sosyal yardım amaçlı dernekler kurmaya başlamışlardı. Bunlar; "Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti (1916)", "Bikes Ailelere Yardımcı Hanımlar Cemiyeti (1916)", "Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi (1916)", "Şehit Ailelerine Yardım Birliği (N. Muhittin'e göre kuruluşu Rumi:1331, kurucusu öğretmen Nakiye Hanım)", "Asri Kadın Cemiyeti (1918)", "Müslüman Kadın Birliği (1919)".

Bu dernekler içinde en ilgi çekici özellikleri olan dernek "Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi"dir. 1916 yılında kurulmuştur. Kurucularından hiçbirisinin kadın olmadığı belirtilmektedir. (Örneğin; Harbiye Nazırı Enver, Harbiye Nezareti Müsteşarı İsmail Hakkı, Harbiye Nezareti Mektupçusu Ali Rıza bu derneğin kurucularıdır.) Ancak, Enver Paşa'nın eşi Nakiye Sultan'ın da kurucuların arasında olduğu ifade edilmektedir. Derneğin amacı kadınlara iş bulup çalışmalarını sağlamak, onları himaye etmektir. İş bulduğu kadınların evlenmelerini zorunlu kılıyor, onlara koca da buluyordu. Dernek, çalışmak isteyen kadınların kendilerine başvurmalarını isteyince birbuçuk ay içinde ondörtbinden fazla kadın iş için başvurmuştu. Dernek, ilk kadın "İş Taburu"nun kurulmasında da aracılık yapmıştı. İş Taburları yalnız İstanbul'da değil, Anadolu merkezlerinde de kadınları savaş için seferber etmişti. İstanbul Belediyesi de İş Taburu'ndan kadınlara özel üniforma ve pantolon giydirerek sokakların temizliği için çalıştırmaya başlamıştı.²⁸

²⁶Toprak, Zafer, "1933 İstanbul Uluslararası Feminizm Kongresi ve Barış", Toplum-Düşün-Sanat, Kadın ve Toplum, Mart 1986, Sayı: 24, İstanbul, s. 26

²⁷Toprak, agm, s. 26

²⁸Sümer, Tülin, "Türkiye'de İlk Defa Kurulan Kadınları Çalıştırma Derneği", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Cilt I (1-10), Sayı:10, Temmuz 1968, s. 59-63, - Ediz Zerrin, Atatürk ve Kadın Hakları (Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi), İÜ. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, s.109.

B. Kurtuluş Savaşı'nda Kurulan Kadın Demekleri

Bu dönemde İstanbul'da kurulan demeklerin adı daha önce belirtilmişti. Bu demekler "Asri Kadın Demeği" ile "Müslüman Kadın Birliği"dir. Bunların yanında bir de "Hilal-i Ahmer Kadın Kolları"nın çalışmasından söz edilebilir. Anadolu'da kurulan demekler ise "Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi" ile "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti"dir.

1- Asri Kadın Cemiyeti

Bu cemiyet 1918'de İstanbul'da kurulmuştu. Amacı kadınların beden, fikren terbiyesine çalışmak ve toplumsal düzeyini yükseltmekti. Ancak ülkenin koşulları demek üyelerini işgallere karşı eylemler yapmaya yöneltmişti. Afetinan'a göre:

"Kız Üniversitesi, o günlerdeki adlandırılışıyla İnas Darü'l-fünunu'nun öğrencileriyle birlikte 18 Mayıs 1919'da İstanbul Darü'l-fünunu'nda yapılan heyecanlı toplantıya katılmışlar. 19 Mayıs 1919 günü de yine İnas Darü'l-fünunu öğrencileriyle Fatih Türbesi önünde toplanarak işgal kuvvetlerini protesto etmişlerdir. Yine bu derneğin üyeleri Üsküdar Doğancılar'da düzenlenen mitinge katılmışlar, üyelerinden Sabahat ve Naciye Hanımlar konuşma yapmışlardır.²⁹

Nezihe Muhittin'e göre ise bu demek de hiç etkinlik göstermeden kapanan demeklerdendir, bu konuda şunları söylemektedir:

"Ömürleri bir hafta, on gün nihayet iki üç ay devam eden...ortaya çıkmaları ile kapanmaları hemen hemen aynı tarihe isabet eden"³⁰ demeklerdendir.

2- Müslüman Kadın Birliği (Sulhperver Kadınlar Cemiyeti)

1919 yılı Haziran ayında İstanbul'da kurulmuştu. Kurucusu ve başkanı Mediha Gezgin idi. "Amacı Müslüman Kadınlarının kişisel ihtiyaçlarını bir baş altında toplamak, ekonomik ve sosyal menfaatler sağlamak, eski iyi ve güzel adetlerimizi ve dini geleneklerimizi ve kadınlık hususundaki çalışma faaliyetini diriltmek, fakirlik ve sefaleti hafifletmek ve çocukların terbiyesi üzerine eğilmektir....Demek illerde, kazalarda ve nahiyelerde, başka İslam memleketlerinde şubeler açabilirdi....Kadınlığın yükselmesini ve hayır işlerinde çalışmayı kendi için lüzumlu ve faydalı gören her kadın derneğe yazılabilirdi."³¹

²⁹A. Afetinan'dan Aktaran Cumbur, Müjgan, Enginün İnci, Milli Mücadele'de Türk Kadını, Ankara, Feryal Matbaacılık, 1983, s. 33

³⁰Muhittin, a.g.y, s.85

³¹Fahir, Şadan, "Müslüman Kadın Birliği ve Mediha Gezgin", Kadın, Haziran 1974, sayı :1065, s. 31-33

Dernek, Üsküdar, Maltepe ve Beşiktaş'ta şube açmıştır. Asri Kadın Derneği ile aralarında gizli bir rekabet var gibidir. Örneğin; "18 Mart Şehitlerini Anma" amacıyla Asri Kadın Derneği mevlut okutmak isteyince Müslüman Kadın Birliği, bu işin asıl kendi görevleri olduğunu belirterek karşı çıkar. Bu rekabete başka bir örnek de şudur:

"... Dr. Besim Ömer Paşa kadın cemiyetlerinin birleşmek suretiyle daha etkili ve daha kuvvetli olabileceklerini ileri sürmüştür. Fakat müfettiş Naciye Hanım Dr. Besim Ömer Paşa'nın bu birleşme fikrine muarızdır. 'Asri Kadın Cemiyeti'nin başaramadığı önemli kuruluşları Müslüman Kadın Birliği başaracaktır.' diyerek azimli ve kararlı oluyor."

Daha sonra bu dernek, "genel bir sulh etrafında çaba harcanması nedeniyle ismini 'Sulhperver Türk Kadınları Cemiyeti'ne tebdil ederek çalışmalarına devam etmiştir."³²

"Hilal-i Ahmer Kadın Kolları ise özellikle askerlere çamaşır ve giyecek dikiminde, ordunun sağlık hizmetlerinde çalışmıştır."³³

3- Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi

Kastamonu'da kurulmuştur. 10 Aralık 1919 ve 15 Ocak 1920 günlerinde Kastamonu'da Kız Muallim Mektebi bahçesinde toplantılar hazırlanmış, işgalleri protesto için İngitere ve İtalya kraliçelerine, Amerika ve Fransa Cumhurbaşkanlarının eşlerine birer telgraf çekmişlerdi.³⁴ Kastamonu'da bir de miting düzenlemişler, bu miting hakkında o günkü haftalık Kastamonu ve Açık Söz gazetelerinde yazılar yazılmıştı. 18. Aralık 1335 (1919) tarihli sayısında "Üçbin Kadının Toplantısı-10.12.1919" ve "Zekiye Hanımın Söylevi" gibi başlıklarla bu mitingden söz edilmişti.³⁵

4- Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk-u Vatan Cemiyeti

Kurtuluş Savaşı döneminde kurulan en önemli kadın derneği kuşkusuz "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti"dir. Bu dernek Sivas Valisi Reşit Paşa'nın direktifi ile eşi Melek Hanım tarafından Sivas'da kurulmuştu. Kuruluş beyannamesi 26 Kasım 1919 tarihinde, cemiyet tüzüğü ise 7 Aralık 1919'da iki nüsha olarak Sivas Valiliği'ne verilerek, yasal işlemin tamamlanması istenmiş, valilik 9 Aralık 1919'da Cemiyet'in kuruluşunu onaylamıştı.³⁶ Derneğin bütün kurucuları kadındır. Bunlar,

³²Şadan, agm, s. 32-33

³³Cumbur, agy, s. 33

³⁴Cumbur, agy, s. 34

³⁵A. Afetinan, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, VIII Türk Tarih Kongresi III Cilt'den Ayıbasım, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1983, s. 1999

³⁶Baykal, Bekir Sıtkı, "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Cilt: I 1984-1985, Ankara, s. 108-671

Melek Reşit, Samiye Tevfik, Şefika Kemal, Emine Raif, Neyyire Ayşe, Nuriye Makbule, Tac'ür-ricai, Behire Memduha, Kamer Şerife, Ferruh, Safiye, Ayşe Şuhude'dir. Derneğin 11 maddelik, küçük boyda basılmış bir yönetmeliği vardır. Bu yönetmeliğin birinci ve dördüncü maddesi şöyledir:

"Madde 1- Merkezi Sivas'ta olmak ve bütün Anadolunun icab eden mahallerinde birer müstakil şubeleri bulunmak üzere "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" namıyla bir cemiyet teşekkül etmiştir.

Madde 4 - Cemiyetimiz aza-yı faale ve tabiiyeden müteşekkildir. Bütün İslam hanımları aza-yı tabiiyesindendirler. Bu mukaddes gayemizin temini için bilcümle İslam hemşirelerimiz müttehiden çalışacaklardır. Yalnız taht-ı işgalde bulunup arzularını bilfiil istimal ve serbest izhar edemeyen hemşirelerimiz şimdilik mazur görülecektir."

Bu dernek kadın haklarıyla ilgilenmediği gibi sosyal yardım amacını da taşımaz. Amacı tümüyle politiktir. Bunu hem dernek tüzüğünün amaç belirten ikinci maddesinden, hem de derneğin kuruluşu ile ilgili "İrade-i Milliye" gazetesinde çıkan haberden anlamak mümkündür. Tüzüğün ikinci maddesi şöyledir:

"Madde 2- Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye ile Düvel-i İtilafiyye arasında mün'akit mütarekenamenin imza olunduğu 30.X.1915 tarihinde elimizde kalan ve her noktasında ekseriyeti İslamlar teşkil eden aksa-yı memalik-i Osmaniyye yekdiğerinden ve camia-i Osmaniye'den gayr-i kabil-i tecezzi ve infikak bir küldür. Bilcümle anasır-ı İslamiyye yekdiğerine karşı hürmet-i müteakabile ve hiss-i fedakariyle meşhun vaziyei ırkıye ve içtimaiye veşerait-i muhiyyelerine riayetkar kadın ve erkeklerden mürekkep hakiki kardeşlerdir."

İrade-i Milliye Gazetesindeki haberin bir bölümünde ise; "Sivas hanımları geçen Cuma günü (5 Kasım 1919) Numune Kız Mektebinde toplanarak memleketin bütünluğunu ve istiklalini müdafaa uğruna bütün Anadolu'nun birliği için çalışmak üzere bir cemiyet kurmuşlardır."³⁷ denilmektedir.

Görüldüğü gibi dernek, kadınları "Kuva-yı Milliye" düşüncesi etrafında toplamak ve ulusal savaşıma katılmalarını sağlamak hedefindedir. Bu nedenle siyasi amaçlı bir örgütlenmedir.

Derneğin kısa sürede bir çok şubesi açılmıştır. Bunlar: Amasya; Başkanı Asiye Remzi, Kayseri; Başkanı Seyyide, Niğde; Başkanı Feride, Erzincan; Başkanı Ayşe, Burdur; Başkanı Fitnat, Pınarhisar; Başkanı Refia, Kangal; Başkanı Ulviye Hanımlardır. Ayrıca, Konya, Denizli, Kastamonu'da da şubeler açılmıştı.³⁸

³⁷Cunbur, agy, s. 36-37

³⁸Cunbur, agy, s. 38, Baykal Bekir Sıtkı, Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1986, s. 60-70.

Dernek, kuruluşu resmen onaylanmamış olmasına karşın, valilikten izin alarak, 28.11.1919 tarihinde Sivas Numune Mektebi'nde kadınların katıldığı bir "kadınlar kongresi" toplamıştı. Bu genel toplantıda hem derneğin kuruluşu halka duyurulmuş, hem de Osmanlı Hükümeti'ne ve İtilaf Devletleri temsilciliklerine telgraf çekilerek işgaller protesto edilmiştir.³⁹ Çalışmalarını bu şekilde, protesto teagrafları çekerek, ulusun geçirmekte olduğu zor günlerde Türk erkeğinin yanında ve onunla aynı mücadele azminde olduklarını, ölümlü bile göze aldıklarını, özellikle kadınlar yoluyla dünya kamuoyuna göstermeye çalışmışlar, bunun yanında ülke içinde de işgallere karşı bir kadın kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardı. Kuvay-ı Milliye'ye para ve mal yardımı kampanyaları açarak, ordu için kaynak oluşturmaya çalışmışlardı.

Derneğin bu konudaki çalışmaları için Cunbur şöyle bir değerlendirme yapmaktadır:

"Gerek teşkilat olarak, gerekse aileler arasında dolaşarak ordunun giyimi işine el emekleriyle katkıda bulunmuşlar, Tekalif-i Milliye emirlerinin yerine getirilmesinde erkeklerle birlikte bütün maddi imkanlarını ortaya koyarak çalışmışlardır."⁴⁰

Bu dernek, nasıl kurulduğu tartışmaları bir tarafa bırakılarak (çünkü bazılarına göre, kadınlar bu derneği kendi inisiyatifleri ile değil, Atatürk'ün direktifleri ile kurmuşlardı) Dönemin en önemli derneği olarak değerlendirilmelidir. Dernek; çok kısa sürede yaygın bir örgütlenmeyi gerçekleştirebildiği, oldukça çok sayıda kadının bu eylem içinde olduğu (Örneğin Niğde şubesi 1090 üye, Pınarhisar şubesi 160 üyeye sahipti) ve "Milli Mücadele" doğrultusunda etkin çalışmalar yaptığı için dönemin en önemli derneği olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir. Bu niteliği ile de kadın hakları için çalışmamış bir dernek olmasına karşın, Cumhuriyet'in kadın hakları reformunun gerçekleştirilmesindeki en önemli etkeni oluşturmuştur.

C. Cumhuriyetin İlanından 1935 Yılına Kadar Kurulan Kadın Dernekleri

Cumhuriyetin ilk yıllarında, kadınların da dernek kurmalarına olanak veren yasal ortamın özelliklerini şu şekilde açıklamak mümkündür.

Cumhuriyet ilan edildiğinde toplumun örgütlenme hakkı 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile Türk Medeni Kanunu'ndaki hükümlerle düzenlenmişti. Bunların yanında yeni Cemiyetler Kanunu kabul edilmemiş, 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu yürürlükte kalmıştı.

Bunlardan, 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu dernek kurma özgürlüğünü 70. ve 79. maddeleriyle düzenlemişti. 70. maddesi: "Şahsi masuniyet, vicdan, tefekkür, kelam,

³⁹Hasroğlu Ercüment, "Milli Mücadele'de Sivas'ta Toplanan Kadınlar Kongresi", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Aylık Tarih ve Kültür Dergisi, Cilt:1 (1-10), Sayı :2, Kasım 1967, s. 16-19

⁴⁰Cunbur, agy, s. 44, ayrıca Baykal, agy, s. 32-79

neşir, seyahat, akit, say ü amel, temellük ve tasarruf, içtima, cemiyet, şirket hak ve hürriyetleri Türklerin tabii hukukundandır." derken, 79.maddesi ise "Ukudun, say ü amelin, temellük ve tasarrufun, içtimaatın, cemiyetlerin ve şirketlerin hudud-u hürriyeti kanunlar ile musarrahtır."⁴¹ demektedir.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun dernek kurma hakkıyla ilgili olan bu iki hükmüne bakıldığında, kendisinin herhangi bir sınırlama getirmediği, bu sınırlamayı yasalara bıraktığı görülür.

1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu da 53 ile 72. maddeleri arasındaki hükümlerle dernek kurma hakkını belirlemiştir. Bu hükümlerden 53. maddenin 1. fıkrası: "Siyasi, dini, bedii, hayri cemiyetler ile eğlence ve idman cemiyetleri ve asıl gayesi iktisadi olmayan diğer cemiyetler nizamnamelerinde cemiyet olarak teşekkül arzusunu izhar etmekle şahsiyet iktisap ederler."⁴² demektedir.

Dernek kurma hakkında 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun belirlemediği sınırı, Medeni Kanun belirlemektedir. Ancak, 16.8.1909 (3.8.1325) tarihli Cemiyetler Kanunu'nda yürürlükte olduğu için bu yasanın da getirdiği sınırlamalar geçerliliğini sürdürmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu sınırlamalardan bizi ilgilendiren "Kavmiyet ve cinsiyet isimlerine ve ilkelerine dayanan cemiyetler de kurulamaz." hükmüdür. Medeni Kanun'un hükümlerinde dernek kurma koşulları, Cemiyetler Kanunu hükümlerine göre çok daha kolaylaştırılmıştı. Cumhuriyet döneminde 1909 Dernekler Yasası iki kez değiştirilmişti. Bu değişiklikler, 15.9.1923 tarih, 353 sayılı yasa ve 20.11.1923 tarih, 387 sayılı yasa ile yapılmıştı. Ancak bu değişiklikler yukarıdaki hükmü kapsamamaktadır.⁴³

Öte yanda Medeni Kanun'un, Cemiyetler Kanunu'nun hükümlerine aykırı olan hükümleri geçersiz sayılmaktadır ve uygulanamaz olarak nitelendirilmektedir. Türk Medeni Kanunu'nun yalnızca Cemiyetler Kanunu'nu tamamlayan hükümleri yürürlükte kalabilmektedir.⁴⁴ Bu durumda, Cemiyetler Kanunu'nun getirdiği dernek kurmayla ilgili sınırlayıcı hükümler ya da yasaklamalar yürürlükte kalıyor, Türk Medeni Kanunu ve Anayasa'nın daha özgürlükçü hükümlerinin geçerliliği olmuyordu. İşte bu yasal ortam Cumhuriyet'in ilk yılları için kadınların dernek kurma koşullarını yok ediyordu. Buna karşın, kadınların bu dönemde dernekler kurduğu görülmektedir. Buradan hareketle hükümetin; ya yapmak istediği kadın hakları devrimci atılımı için hoşgörülü bir politika izlediğini, yada asıl olarak Anayasa ile Medeni Kanun hükümlerini geçerli saydığını, Cemiyetler Kanunu'nun hükümlerini geçerli saymadığını ama uygulamadan

⁴¹Yalçın, Ayhan, T.C. 1924, 1961, 1982 Anayasaları, 2. Baskı, İstanbul, Geçit Kitabevi, 1986, s. 35-38

⁴²Oğuzoğlu, H. Cahit, Medeni Hukuk Şahsın Hukuku - Aile Hukuku, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları No: 177, Gözden Geçirilmiş Beşinci Basım, Ankara, Yeni Desen Matbaası, 1963, s. 366

⁴³Görel, İ. Hakkı, Medeni Kanun Hükümlerine Göre Cemiyetler ve 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu, Medeni Kanunun 15. Yıldönümünden Ayı Bası, İstanbul, Kenan Matbaası, 1943, s. 595.

⁴⁴Oğuzoğlu, agy, s. 361

da kaldırmadığını düşünebilir, bu nedenle kadınların rahatça örgütlenebildiğini söyleyebiliriz. Bu durum 28 Haziran 1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun yürürlüğe girmesine kadar sürecektir.

1. Kadınlar Halk Fırkası'nı Kurma Girişimi

Daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye'de kadın örgütlenmesinin tarihsel süreci II.Meşrutiyet öncesine dayanıyordu. Bu nedenle Cumhuriyet Devrimi gerçekleştiğinde Türk kadınları, hak ve özgürlükleri için örgütlenmenin hiç de yabancı değillerdi. Değişik amaçlar ve özellikler taşıyarak kurulmuş olmalarına karşın bu örgütlenme hareketlerinin bir sürekliliği vardı. O nedenle Cumhuriyet kurulur, kurulmaz yukarıda görülen yasal koşullara karşın yeniden örgütlenmeye girişmekte hiç tereddüt göstermemişlerdi.

Türkiye'deki ilk feminist örgütlenmelerin önemli isimlerinden birisi olan Nezihe Muhittin hemen eyleme girişmeleri konusunda şunları söylemektedir:

"Milli hareket başladığı günden beri, kadınlığımızın hazırlanmış olduğunu gösteren şuurlu hareketleri görmekten mütevellid içimde büyük bir ümit canlanmıştır. Cumhuriyet ilan edilir edilmez bu ümit ve emel tamamen kuvvetlendi; büyük bir liyakat ve kabiliyet gösteren kadınlığımızın ciddi bir program ve muntazam bir mesai ile kendi hususiyetlerini de ehemmiyetle düşünerek küll halinde çalışması....29 Teşrinievvel 1923 gününün gecesini sevinç dalgaları ile dolup taşan sokaklara bakan pencereimde gözlerim yaşararak derin ve sonsuz heyecanla sabahı bekliyordum."⁴⁵

Devamında ise "şu saadet ve yükseliş bayramını seyrederken kalpleri heyecanla çarpan kimbilir kaç kadın var?" diye düşünerek, daha 30 Ekim 1923 gününün sabahından itibaren çalışmalara başlamaya karar vermiştir⁴⁶

Gerçekten de ertesi sabahtan itibaren kararını uygulamaya koyacak, bir kadın derneğinin ilk esaslarını hazırlayıp, ilk girişimlerini de tanıdığı, bildiği kadınlara açıklayarak başlatacaktır.

Nezihe Muhittin'e göre, bu arkadaşlarının bir kısmı onu büyük bir istek ve memnuniyetle, bir kısmı tereddütle, bir kısmı itiraz ve korkuyla cevaplamış, bir kısmı ise anlamamazlıktan gelmişti. Bu sorunları nasıl aştığını ise şöyle açıklamaktadır:

"Sebepsiz tereddüt, manasız korku ve itirazlar pek çabuk izale edilebilecek meselelerdi. Netekim böyle oldu. Fakat benim tasavvur ettiğim binler ve binlerce kadın akını yerine ancak beşyüz aza toplayabildim. Bununla gözüm ve ruhum asla

⁴⁵Muhittin, agy, s. 64

⁴⁶Muhittin, agy, s. 64

doymamıştı. Beni nevmi eden nokta toplananların içinde hakiki münnevverlerin azlığı idi."⁴⁷

Nezihe Muhittin'in söylediklerinde iki nokta dikkat çekicidir. Birincisi, hareketin çabukluğudur. Çalışmaların başlatılması için Cumhuriyetin ilanının üzerinden yıl değil, ay değil, gün geçmemiştir. (Bazı kaynaklara göre ise zaten Cumhuriyet'ten önce başlatılmıştır.) İkincisi, Muhittin'in de belirttiği gibi harekete katılan kadınların niteliğidir. Çoğunluğu aydın kadınların oluşturması gerekirken tam tersine aydın olmayan kadınların oluşturmasıydı.

Nezihe Hanım iki ay kadar, tanıdığı bütün aydın kadınları bir araya getirmek, onların kararıyla nizamname yapmak ve seçecekleri yönetim kurulu ile işe başlamak için çalışır. Hanımların hepsini bu düşünce etrafında toplamakta zorluk çektiği gibi, onları kabul edecek salon bulmakta da zorlanır. Dar'ül-Fünun ve Türk Ocağı salonlarını vermekte tereddüd eder. Bu zorluklar onu yıldırınmamıştır, tam tersine daha çok mücadele isteği vermiştir, bunu; "Fakat inadım o kadar kuvvetli idi ki güçlükler şöyle dursun bilakis kuvvet ve iradem günden güne artıyordu."⁴⁸ diye açıklarken, toplanacak salon bulamamalarının nedenini ise: "Henüz fikirlerimizin samimiyetini etrafımıza tamamen duyuramamıştık. Bize kapılarını açmıyorlardı."⁴⁹ diyerek açıklamaktaydı. Salon sorununu, toplantıyı kendi "mütevazi evinde" yaparak çözmüştü. Bir araya getirmeyi başardığı, örgütlenme konusunda ciddi ve samimi olduğuna inandığı hanımları da şu şekilde belirtiyordu: "Bilhassa Şukufe Nihal, Kıbrıslı Aziz, Seniye İzzettin, Zeliha Ziya, Matlube Ömer, Halet Şükrü, Muhsine Salih, Tuğrul, Naile Vehap, İffet İhsan hanımefendiler gibi..."⁵⁰

Bir araya gelen bütün kadınlar, kayıtsız şartsız cumhuriyet ilkeleri etrafında toplanıyorlardı. Henüz siyasal haklar alınmamıştı. Ancak onlara göre Cumhuriyet'in yükümlendiği demokrasi esas olarak haklarını da temin etmiş oluyordu. Öyleyse derneğin adına "Kadınlar Halk Fırkası" denilmesinde hiç bir sakınca olamazdı. Bu nedenle tereddüd etmeden bu adı koymuşlardı.⁵¹

Kadınlar Halk Fırkası'nın şekillenmesi Dar'ülfunun'da toplanan "Kadınlar Şurası"nda olmuştu. Hükümete verdikleri kuruluş beyannamesinde; "Memleketin her noktasında siyasi, içtimai ve iktisadi bütün mesailde kadının dolayısıyla veya doğrudan doğruya dahil ve tesirinden azade bir keyfiyet bulunmamasına rağmen bu mesainin gözle görünür derecede bariz olmadığı ... yer yer tecelli eden kadın mevcudiyet ve

⁴⁷Muhittin, agy, s. 65

⁴⁸Muhittin, agy, s. 92

⁴⁹Muhittin, agy, s. 93

⁵⁰Muhittin, agy, s. 93

⁵¹Aynı yerde.

şahsiyetinin kitlevi bir şekle ifrağı" gereğine değinilmektedir. Ülkenin gerçek saadet ve kurtuluşunu sağlayacak umdeler etrafında toplanan kadın aleminin toplum yaşamında etkin bir güç olacağı kaydedilmektedir.⁵²

Zafer Toprak Fırka'nın kuruluş tarihi ve kurucuları hakkında da şunları belirtmektedir:

"Türkiye'de siyasi anlamda kadınların örgütlenişi Milli Mücadele ertesine rastlar. Daha Cumhuriyetin kurucusu Halk Fırkası, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını taşıırken kadınlar 1923 Haziran'ında Kadınlar Halk Fırkası adıyla bir siyasi örgüt kurarlar...Nezihe Muhittin'in başkanlığında oluşan bu partinin ikinci reisi Nimet Remide, katib-i umumisi Şukufe Nihal'dir. Yönetimde ayrıca Matlube Ömer (veznedar), Seniye (muhasibeci) ve üye olarak Nesime İbrahim, Zaliha, Tuğrul ve Faize hanımefendiler görev alırlar."⁵³

Toprak, Fırka'nın kuruluş tarihi olarak Halk Fırkası'nın henüz kurulmadığı 1923 Haziran'ını göstermektedir. Oysa Muhittin, yukarıda belirtildiği gibi örgütlenme için Cumhuriyet'in ilanının ertesi günü harekete geçtiğini söyler. Fırkanın kuruluş tarihi üzerinde bu iki kaynak arasında bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Muhiddin iki aylık bir hazırlık sürecinden de söz ettiğine göre, kuruluş tarihi Aralık 1923-Ocak 1924'e denk gelmektedir. Burada Muhittin'in yanılıya düştüğünü söylemek olasıdır. Çünkü Kadınlar Birliği'nin kuruluşu Şubat 1924'tür. Bu kadar kısa sürede Kadınlar Halk Fırkası'nın oluşumu, tüzüğün onayı için beklenmesi ve reddedilmesi üzerine değiştirilmesi, Kadın Birliği haline getirilerek tekrar başvurulması, onaylanması ve kurulması olanaksız görünmektedir. Bir de Muhittin, çok beklediklerini söylediğine göre; Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşu için belirtilen Haziran 1923 tarihinin çok daha doğru bir tarih olması olası görünmektedir.

Muhassane (Muhsine) Salih, Kadınlar Halk Fırkası'nın ilk yönetim kurulunda yer almayan diğer bir kurucudur. Yönetim Kurulundaki Tuğrul olarak belirtilen kurucu ise Emrullah Tuğrul'dur⁵⁴

Nezihe Muhittin derneğe neden "Kadınlar Halk Fırkası" adını verdiklerini şöyle açıklamaktadır:

"Biz teşkil ettiğimiz bu cemiyete *Kadınlar Halk Fırkası* ismini vermekle, fırkanın etrafında kadın faaliyetinden bir şebeke örnek imkanı hazırlamış olduğumuza kani idik. Bir çok ciddi ve samimi arzuların bir ifadesi olan bu isim, aynı zamanda birden bire

⁵²Toprak, Zafer "Kadınlar Halk Fırkası, Halk Fırkasından Önce Kurulan Parti", Tarih ve Toplum, Cilt :9, Sayı: 51, Mart 1988, İletişim Yayınları, s. 30-31

⁵³Aynı yerde.

⁵⁴Aynı yerde.

fevkalade cazip oldu. Memleketin matbuatı büyük bir alaka ile bütün hareketlerimizi takibe başladı."⁵⁵

Nezihe Muhittin'in bu sözleri "Kadınlar Halk Fırkası"nın, adeta "Cumhuriyet Halk Fırkası"nın kadın kolu gibi örgütlenmeyi hedeflediğini göstermektedir.

Gene Muhittin, "Vakit Gazetesi"ne yaptığı açıklamada Fırka'nın kadın hakları konusunda hükümete karşı yaptırımcı olabilme gibi bir amaca ve hedefe sahip olduğunu şu sözleriyle belirtmektedir:

"Memleketin baştan başa islah ve ihyas ile meşgul bulunduğumuz böyle bir zamanda kadınlığın terakki ve taalisi için sarfedeceğimiz mesainin kıymeti pek büyüktür. Islahat vadisinde kadınlığın ihmali onu; mazide bir çok defalar olduğu gibi neticesiz, istikbalsiz, akim bırakmak olacaktı. Dikkat buyurulur mu? Noksan, natamam demiyorum da istikbalsiz diyorum. Evet kadın ve kadınlık unutuldukça başlanılan ıslahat (atisiz) kalmaya mahkumdur."⁵⁶

Bu demecinden de anlaşılacağı gibi Nezihe Hanım'a göre, devrim hareketinin başarısı ve kalıcılığı "kadın hakları" konusunda ciddi çalışmalar yapmasına bağlıdır. Bu da devrimci parti kadrolarını bağlayacak bir kadın örgütlenmesiyle mümkündür. Ancak, basından ve diğer çevrelerden gelen tepkiler üzerine isimlerinden ve örgütlerinden duyulan kuşkuları biraz olsun giderebilmek için şu görüşleri savunmuşlar ve yukarıdaki görüşleriyle çelişen bir görüş ortaya koymuşlardır:

"Yeni fırka isminden zannolunacağı gibi siyasi ceryanlara dahil olmak arzusunda değildir. Muhterem heyetin her şeyden evvel emeli kadınlık alemini bu harekete mukadder bir dereceye terfi etmek ve bilhassa memleketin içtimai ve iktisadi terakki gayelerinin tahakkukunu temin etmektir. Bunun için bidayeten kadınları tenvir, onları müstakbel vazifelerine ihzar etmek arzunsundadırlar. Bu vazifeler ise evvela analık ve sonra aile kadını vazifeleridir. Reis-i sani Nimet Remide Hanımın verdiği beyanata göre yeni fırka Anadolu'nun en uzak köylerine kadar hemşireler gönderip kadınları garbın terakkiyat-ı haziyesine alıştırmak, kendilerini tanıtır, hayatlarını tanzim ederek aile teşkilatına yardım etmek ve bunun için bilhassa cehalet ve taassub mücadelesine atılmak istiyor."⁵⁷

Kuruluşlarının onayını beklerken bazı çalışmalara da başlamışlardır. Bir taraftan kadınlar için eğitimin önemini ortaya koymak için "Terbiye ve Maarif Kongresi" toplayıp, İstanbul içindeki yetim ve öksüzler için istatistikler hazırlarken bir taraftan kadınlara konferanslar vermeye ve program oluşturmaya başlamışlardır. Tüzüklerinin onayı için bekledikleri yanıt bir türlü gelmemektedir. Tüzüğün onaylanmamasının nedenini araştırdıklarında *"henüz siyasal haklarını almamış olan kadınların fırka*

⁵⁵Muhittin, agy, s. 95

⁵⁶Muhittin, agy, s. 96

⁵⁷Söğ, 23 Haziran 1339

teşkiline kamunen mücade edilemeyeceği" yanıtını alırlar. Bu olumsuz yanıt kuruculardan bir kısmının, tüzüğün bazı maddelerini aşırı bulmalarına yol açacaktır. Aşırı bulunan maddelerden birisi de "Kadınların vazife-i askeriyelerini ifa edeceklerine" dair olan maddedir.⁵⁸

Sonuçta nizamnameyi olabildiğince tadil ettikten ve ismini de "Türk Kadınlar Birliği" olarak değiştirdikten sonra, yeniden vilayete başvururlar. Bu kez Vilayet kuruluğu onaylayan kararını bir hafta sonra verecektir.⁵⁹ Sonucu almak için beklemleri çok kısa sürmüştür.

Bu gelişmelerle ilgili olarak Zafer Toprak'ın değerlendirmesi şöyledir:

"Ankara tüm ulusu kapsayacak *Halk Fırkası* hazırlıkları içersindedir. *Bölücü* nitelikte bir fırka günün koşullarına uygun düşmez. Hem *Halk Fırkası* kuruluş aşamasındaki partinin adıdır. Her ne kadar başına *kadın sözcüğü* eklense de, bu adı kullanması doğru olmayacaktır. ... Parti kuruluş çalışmaları sekteye uğratılan kadınlara cemiyet kurmaları önerilir. Nitekim bir süre sonra yine Nezihe Muhittin'in öncülüğünde Türk Kadınlar Birliği doğacaktır."⁶⁰

2- Türk Kadınlar Birliği

Türk Kadınlar Birliği 7 Şubat 1924 (1340) tarihinde İstanbul'da Kadınlar Halk Fırkası yerine kurulan bir dernektir. Derneğin merkezi de İstanbul'dur.

Ancak derneğin kuruluşuyla ilgili Firdevs Menteşe'in oldukça farklı bir görüşü vardır. Firdevs Menteşe'ye göre Türk Kadınlar Birliği; "Merkezi Ankara olmak üzere Makbule Atadan tarafından 1923'de" kurulmuştur.⁶¹

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Birliğin "Nizamnamesi"nde amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Md:2- Türk Kadınlar Birliği, Türk kadınıni içtimai ve siyasi haklar karşısında her türlü mesuliyet ve alakai vataniyesini isbat edecek bir seviyeye ıriştirmeye çalışacaktır.

Md:3- Birliğin Maksadı: Kadınlığı fikri ve içtimai sahalarda yükselterek asri ve mütakamil bir mevkiye ıriştirmektir. Birlik bu gayeye vusul için, genç kızları hakiki valide olarak yetiştirmek kadınlık alemindeki feci içtimai yaraları teşfiye etmek, dul, bakes, ailelere ve tahsil-i iptidaideki çocuklara yardım etmek, fakir çocukları tahsil

⁵⁸Muhittin, agy, s. 101

⁵⁹Muhittin, agy, s. 101

⁶⁰Toprak, agm, s. 31

⁶¹Menteşe Firdevs, "Kamu Kurum ve Kuruluşları İle Kadın Kuruluşlarının Kadının Statüsüne Katkıları" adıyla yapılan bir konuşmanın yazılı metni. (Ankara-1985), s.15

ettirmek, yeni neslin maddi ve manevi terbiyesile meşgul olmak, kadınlığı harici hayat mesaiye teşvik etmek için sarfı mesai ederek konferanslar tertip ve eserler neşreylemek hususatına bezli gayret edecektir."⁶²

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Tüzükte "Md:23- Hey'eti idare murakabesi altında kadın erkek azadan mürekkep ilmi, edebi, sıhhi, terbiyevi, hukuki encümenler teşkil edilecektir."⁶³ denilmektedir. Kurulacak komisyonların kadınlar ve erkekler tarafından oluşturulacağı belirtildiğine göre üyeliğin kadınlarla sınırlanmadığı, kapılarını erkeklere de açtıkları anlaşılmaktadır.⁶⁴ Nezihe Muhittin'e göre; Dernek aydın kadınların fazla ilgisini çekmiyor görünmektedir. Çünkü üye olmakta fazla istekli değildirler. Muhittin bu konuda şu yorumu yapmaktadır:

"... Bilhassa evvelce muallimlik mesleğine muhasır kalmış olan mesleki hayat müsavat ile kadınlara da kapılarını açmıştır. Gerek harbi umuminin iktisadi tesirler ile kendini şiddetle hissettiren maddi ihtiyaç, gerek senelerce mühmel ve mahrum kalmaktan mütevellit ruhi tehaluk münevver kadını terbiye ve meslek müsavatından kana kana istifade etmek için kadın birliğinden uzaklaştırıyor, münevver kadınlarımız çalışması para kazanması, ilim ve irfanlarını yükseltmesi daha evel düşünüyorlardı, bu sebeplerle kadın birliği münevver kadınlarımızın tam bir alaka ile temaslarından mahrum kalmıştır."⁶⁵

TKB hükümet tarafından "menafii umumiyye hadim" dernek olarak kabul edilmiştir.

TKB'nin, kadınların siyasal haklarını istemesi ve bu doğrultudaki eylemleri -derneğin etkinlikleri bölümünde de görüleceği gibi- o dönemde basında dahi aşırı siyasal istekler ve hareketler olarak nitelendirilmişti. Bu da bir anlamda siyasetle ilgisini göstermektedir.

Kurucuları:

Nezihe Muhittin, Şukufe Nihal, Matlube Ömer, Muhsine Salih, İffet İhsan, Seniye Emrullah Tuğrul, Halet Şökrü gibi daha önce Fıkra kurucusu olarak görülen kadınlardır.

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzükte, "Md:8- TKB, gayesinin tamimi için mefkuresinden ayrılmamak şartile kavanin mahsusasına tevfikân muhtelif teşkilat vücude getirebilir. Butun Türkiye vilayet ve kazalarında iş bu nizamnameyi mabe tatbik ittihaz etmek ve azası yüz kişiden dun olmamak ve merkezi cemiyete merbut olmak üzere bir "Kadın Birliği" şubesi tesis olunabilir." denilerek, şube açmanın koşulları belirtilmiştir.

⁶²Muhittin, agy, s. 102

⁶³Muhittin, agy, s. 102

⁶⁴Muhittin, agy, s. 102

⁶⁵Muhittin, agy, s. 66

Nezine Muhittin "Türk Kadını" adlı yapıtında; Denizli'de (1926), Üsküdar'da (1927), Oruz da; Diyarbakır'da (1927) şube açıldığını belirtirler.⁶⁶ Gene Muhittin'e göre Derneğin 500 üyesi olmuştur.

Etkinlikleri:

Kuruluşundan bir yıl sonra da (1925) Kadın Birliği'nin düşüncelerini yaymak amacıyla kurucusu ve başkanı Nezihe Hanım salt kendi parasıyla "Türk Kadın Yolu" dergisini yayınlamaya başlamıştı. Bu dergi için "Bu mecmua yalnız kadın faaliyeti, yalnız kadın elile çıkan ilk mecmuadır" demekteydi.⁶⁷

Kadın Yolu Dergisi'nde dernek ile ilgili çalışmalardan bilgiler verilmektedir. "Teşebbüs edilen işler" başlığı altında 35 maddelik birliğin çalışma programı da dergide yayınlanmıştır. Bu programdan dikkat çekici maddeler aşağıya alınmıştır.

*(3) Aile kanunnamesi hakkında meting ve bir komisyon marifetile faaliyet.

*(4) Avrupa'da bütün kadın mahalifi arasında Türk kadınlığı ve inkılap hakkında propaganda.

*(8) Hukuk-u Aile karamamesi hakkında hükümete müracaat.

*(14) Kadın Yolu'nun intişarı.

*(23) Siyasi fırkaya Türk kadınının iştiraki hakkında müracaat.

*(25) Kadının mahkeme huzurunda şهادeti ve kanun-u medenin tanziminde iki üç hanımın davetini temin zımmında müracaat.

*(31) Belediye kanununun tanziminde kadınların intihaba iştiraki zımmında hükümete müracaat.

* Memlekette muhtelif safhalarda çalışan kadınların istatistiki.⁶⁸

Türkiye'de bu gün hala, kadınların da benimsediği bir görüş vardır. Bu görüşe göre; "Türk Devrimi kadınlara, kendilerinin de haberdar olmadığı, talep dahi etmediği yasal ve siyasal hakları tepeden inme olarak vermiştir." Kadınlar Birliği'nin 1925 yılına ait bu çalışma programı oldukça önemlidir ve yukarıdaki görüşün yanlışlığını gösterebilecek niteliktedir. Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı gibi kadınlar hükümetten, "hukuk-u aile karamamesi"ni hazırlayacak olan komisyonda görev vermesi isteği ve beklentisi içindedir. Medeni Kanun'u hazırlayacak komisyonda da kadın hukukçulara görev verilmesini istemektedirler. "Belediye Kanunu" yapılırken, bu kanun ile, kadınlara seçme seçilme hakkı verilmesi için hükümete öneride bulunmayı öngörmektedirler ve kadınların CHF'ye üye kabul edilmesini de istemektedirler. Bu isteklere baktığımızda kadınların "kadın reformu" ile gerçekleştirilen tüm yasal ve siyasal düzenlemelerden

⁶⁶Muhittin, agy, s. 121.- Oruz, "İnsan Hakları ve Kadın", *Kadın Magazin Aylık Dergi*, Kasım 1979, sayı:1125, s. 8-17.

⁶⁷Muhittin, agy, s.104

⁶⁸"Kadın Yolu" Dergisinden aktaran Nezihe Muhittin, agy, s. 120

haberleri olduğunu ve bunları önceden, hem de örgütlerinin talebi olarak istediklerini görüyoruz.

Aynı dergide başarılan işlere de değinilmektedir. Bunlardan da bazıları şöyledir:

- * Avrupa kadın ve fikriyat mahallinde nazarı teveccühü bi hakkın celbetmeğe ve beynelmilel kadın cemiyetlerle sıkı bir münasebet teminine.
- * Aile karnamesi dolayısıyla takdirata.
- * Gazetenin devam-ı neşrine.⁶⁹

TKB. "Belediye Kanunu" ile kendilerine siyasal haklar verileceğini ve yerel seçimlere katılabileceklerini ummaktadırlar. Bu nedenle dergide "*Türk Kadını*(nı) Belediyeciliğe alıştırmak için ihtizari program" adıyla bir programda belediyeciliğe hazırlanacak kadınların neler yapmaları gerektiği maddeler halinde belirtilmektedir. Ardından "İntihabata iştirakten sonra tatbik edilmesi kararlaştırılan program" başlığı altında bir program daha yayınlanır.

Bu programdan da ilgi çekici bazı maddeler şunlardır:

- * İzdivacın taksir ve teshili. (Evliliğin kolaylaştırılması ve çoğaltılabilmesi için önerilen şartlar ise evlenmek isteyen yoksul kadın ve erkeklere iş bulunması, ilk çocuk için sosyal yardım, uygun kira ödeyerek yaşayabilecekleri sosyal konutlar yapılması, boşanma durumunda kadın ve çocuklara sosyal yardım.)
- * Talakta müsavat.
- * Mirasta müsavat.
- * Belediye işlerinde bilhassa gıdanın tarzi furuhtunda, nezafete takyidde, sokakların ve dükkanların temizliğinde kadın müfettişler istihdamı.⁷⁰

Bu programın bize, Kadınlar Birliği'nin yasalar karşısında kadınların erkeklerle hak ve yükümlülüklerde tam eşitlik istediklerini göstermektedir. Bu isteklerin bir çoğu Medeni Kanun'la gerçekleşir. Yaklaşan belediye seçimleri bahane edilerek siyasal hak istemleri dile getirilmeye başlanmıştır.

TKB.'nin etkinlikleri yalnız bu dergide istemlerini dile getirdikleri yazılar değildi kuşkusuz. Birlik 1926-1927 yıllarında yoğun bir etkinlik içinde idi. Ayrıca bu etkinlikleri yalnız İstanbul'da yapılan çalışmalar da değildi. Örneğin Trabzon Türk Ocağında konferans veren Süheyla Hulusi Hanım "kadınların siyasal haklardan yararlanması zamanının geldiğini" belirtirken:

"Herkes ondan yurttaşlık dersleri alırken, ulusun kaderi ve yönetimi söz konusu olduğunda onu neden ihmal ediyoruz." diyordu.⁷¹

⁶⁹Muhittin, agy, s. 122

⁷⁰Muhittin, agy, s. 120-125

⁷¹Caporal, Bernard, *Kemalizm ve Kemalizm Sorunsalı Türk Kadını 1919-1970*, Çeviren: Ercan Eyipoğlu, Doktora Tezi, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982, s. 691

Aynı tarihlerde Cumhuriyet Gazetesi'ndeki bir yorum da oldukça dikkat çekicidir. "Bu İntibahı Selamlıyoruz" adlı bu yorumda:

"Dünkü Cumhuriyette iki haber vardı. Bunların biri doktor Safiye Ali Hanım'ın Süt Damlası müessesinden istifa etmesi nedeniyle kadınların *doktorumuzu isteriz!* diye nümayiş yapmaları, diğeri ise şudur, Kayseri'ye tabi *Akçakale* köyünde muhtar intibahı icra edilirken, köy kadınları muhtar intibahının haricinde toplanarak kendilerinin de rey vermelerine mücade edilmesi musırrane talep etmişlerdir.

İkincisi, birincisinden daha mühim, daha şayan-ı dikkat olan bu iki haber gösteriyor ki Türk kadınlığı artık hak istemeyi öğrenmiştir...Anadolu'nun ortasında hücre Akçakale köyündeki Türk anneleri de muhtar intihabında rey vermek arzusunu izhar ediyorlar... İşini görececek adamları kendileri seçmek isteyen, okuma yazma bilmez Türk köylü kadınlarının gösterdikleri intibak elbette İngiltere'nin tahsil-i ali görmüş kadınlarının (sufrajet)lik her bakımdan bin kat daha yüksek ve ulvidir."⁷² denilmekte, kırsal kesim kadınlarının da kentli kadın gibi hak isteyen sesini yükselttiği ve bunun ne kadar önemli olduğu belirtilmektedir.

Mart 1927 tarihinde TKB. İstanbul'da, başkanlığını Nezihe Muhittin'in yaptığı bir kongre topladı. Bu kongrede Muhittin'in yaptığı konuşmanın şu bölümü oldukça ilgi çekicidir:

"Kadın hakkını bilmelidir. Hiç mesabesinde olan bir kadına, hiç bir şey verilemez."⁷³ Bu sözlerinin ardından kadınlara oy hakkının tanınması, yerel yönetim seçimlerine katılma isteklerini bir kez daha yineler. Dernek tüzüğü'nün de bu isteklere tam anlamıyla uyar hale getirilmesi gerektiğini belirtir. Çünkü tüzük, istemlerinin gerisinde kalmıştır. Kongre başkanın tüzük değişikliği önerisini kabul eder. Ancak, kongrenin benimsediği tüzük değişikliği, İstanbul Valiliği tarafından benimsenmemiş ve reddedilmiştir. Vali, kadınların siyasal haklara sahip olmalarını, kamu görevi yapmalarını doğru bulmamaktadır. Ayrıca, değişiklik Ankara'nın görüşü ve onayı alınmaksızın yapıldığı için bürokraside de tereddüt uyandırmıştır. Kadınlar vilayetin -ya da valinin- bu tutumu karşısında isyan ederken, hükümet aynı görüşü paylaşmayacak, değişikliği sakıncalı bulmayarak İstanbul Hukuk İşleri Müdürlüğü'nden tüzüğün onaylanmasını isteyecektir.⁷⁴

1927 yılında yapılacak olan seçimler yaklaştıkça TKB. etkinliklerini daha da yoğunlaştırır. Bir taraftan kongre, konferans gibi toplantılarla kamuoyu çalışmalarına hız verirken, bir taraftan da kendi aralarında tartışma başlatmıştır. Tartışma konusu, yapılacak seçimlerde kadınların da aday gösterilmesidir. Bazı üyeler bu düşünceye olumlu yaklaşırken, bazı üyeler Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nca bunun mümkün

⁷²Cumhuriyet, 22 Şubat 1927, s.1

⁷³Muhittin, agy, s. 119

⁷⁴Caporal, agy, s. 691 - Toprak, agm, s. 26

olmadığı görüşünde idiler. Sonuçta çoğunluk Halk Partisi'nden kadın aday gösterilmesi düşüncesinde birleşir.

Nezihe Muhittin bu konuda:

"İnkılapları doğuran hamlelerdir. Bu hamlelerimize her seçimde devam edeceğiz ve nihayet bu hakka bizler de her vatandaş gibi katılacağız. Kanunlar sosyal hayatın ihtiyaçlarına intibak eder."⁷⁵ demektedir.

Dernek başkanı ve yönetimin bu çaba ve girişimleri önemli yankılara yol açacaktır. Basın, derneğin bu isteklerini çok radikal bulmaya ve daha ılımlı hareket etmeleri gerektiğini belirtmeye başlamıştır.

1927 yılı 21 Haziran'ında Meclis TKB. nin bu isteklerini tartışmaya başlar. Tartışmalar "Menafiyet-i Askeriye Kanunu"nın görüşülmesi sırasında yapılır. Kadınların asker olup olmamasının tartışıldığı bu toplantıda üç milletvekili (Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Us, Kütahya Milletvekili ve Savunma Bakanı Recep Peker, Menteşe Milletvekili Yunus Nadi) kadınların siyasal haklarını tartışır. Kadınlara siyasal haklar verilmesini savunan görüşlerini açıklarlar. Meclis genelindeki görüş ise siyasal hakların verilmesi için zamanın henüz uygun olmadığı ve Kadın Birliği'nin bu hakları elde etmek için kullandığı yöntemlerin çok aşırı bulunduğu şeklindedir.⁷⁶

Buna rağmen Birlik Başkanı N.Muhittin 23 Haziran 1927 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan haberde memnuniyetini ve umudunu şu sözlerle belirtmektedir:

"Sabahleyin yatağımdan telefon sesiyle uyandım, hemen telefona koştum. Bütün Kadın Birliği azaları telefona sarılarak mecliste münakaşalarımızın geçtiğini söylüyorlar ve müjde veriyorlardı.

- Size şimdiden söylüyorum ki çok kavi bir ümidim vardır. Öyle tahmin ediyorum ki meclis bu sene mesaisine hitam vermeden evvel kadınlık namına yüksek bir tehavüle şahit olacağımızı zannediyorum."⁷⁷

Kadınlar Birliği'nin, CHF'den kadın aday gösterme önerisi, Anayasa'da seçime katılacak adayların erkek olmasının açıkça belirtildiği gerekçesiyle reddedildi. Oysa Nezihe Hanım, gazeteye verdiği demeçte de görüldüğü gibi çok umutlu idi. KB. ve başkanının bu umutlarının gerçekleşmemesi, yeni girişimler için de birliğe zaman kalmamış olması nedenleriyle çözüm bir erkeğin, Birlik adına aday gösterilmesinde bulundu. Düşünülen aday salt feminist olması nedeniyle İstanbul Vilayeti Hukuk İşleri Müdürü Kenan Bey idi. Dernekte, Kenan Bey'in adaylığı üzerinde görüş birliğine varılmamıştı. Bu nedenle Kenan Bey adaylık önerisini kabul etmedi. Sonuçta TKB. nin mecliste temsil edilme istemi gerçekleşmiyordu. Gene de isteklerden vazgeçilmiş değildi.

⁷⁵Toprak, agm, s. 26 - Caporal, agy, s. 692 - Taşkıran, agy, s. 124.

⁷⁶Caporal, agy, s. 692

⁷⁷Cumhuriyet, 23 Haziran 1927, s.2

Denilmekteydi ki:

"Biz, seçim haklarımızı elde etmeye dayalı olan idealimizden vazgeçmiş değiliz. Zira bundan vazgeçersek demegimizin hiç bir varoluş nedeni kalmaz. Davamızın zaferi için ölünceye kadar çalışacağız. Bizim yaşamımız buna yetmezse hiç olmazsa bizden sonra gelenler için ortalığı temizlemiş oluruz."⁷⁸

Tüm bu gelişmeler, kadınların siyasal haklara sahip olmaları konusunun kamuoyunda tartışılmasını sağlamıştı ama TKB'nin başkanını ve yönetim kadrosunu yıpratmıştı. Bu durum, istekleri ve yöntemleri aşırı bulunan kadronun yönetimden uzaklaştırılmaları için muhaliflerine istedikleri ortamı hazırladı. Polis dernek merkezinde arama yaparak "idari usulsüzlük" gerekçesi ile kayıtlarını mühürledi.

Bu olay yönetim ile muhalif grup arasındaki görüş ayrılıklarını keskinleştirecektir. Muhalif grup ta tıpkı basın ve diğer çevreler gibi, yönetimi radikal isteklerde bulunmak (siyasal haklar istemi) ve bu istekleri gerçekleştirmek için aşırı yöntemler kullanmakla suçlamaya başladılar. Hükümetle uyumsuzluğa düşülmemesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu iddialara dayanarak Nezihe Muhittin'i ve O'nun başkanlığındaki yönetimi görevden uzaklaştırdılar.

Yeni yönetim kurulu, önce kısa bir süre görevde kalacak olan Sadiye Hanım'ı başkanlığa getirdi. Onun ayrılmasından sonra da başkanlığa Latife Bekir getirildi.

Yeni yönetim kurulu 5 Ağustos 1928'de bir genel kongre topladı. Bu kongre tam anlamı ile eski yönetimle hesaplaşma toplantısı idi. Gerçi yeni yönetim tüm çabalarına karşın, kongreye ancak 25-30 kadının katılmasını sağlayabilmişti. Buna rağmen eski yönetimi suçlayacak bir çok şey bulmuştu. Okunan rapora göre; o zamana kadar Kadın Birliği diye gösterilen kuruluş bir blöften ibaretti. Beşyüz değil ancak elli üyeye sahipti, üye adresi diye gösterilen yerlerde oturan üye olmadığı gibi her hangi birisinin de oturması mümkün değildi, hesaplar da içinden çıkılacak gibi değildi. Yeni yönetim ise tüm bunları düzeltmeye çalışırken bir yandan da ikiyüz üye kaydetmeyi başarmıştı.⁷⁹ Başkan Latife Bekir tüzüğün bazı maddelerinin görülen lüzum üzerine değiştirildiğini belirtir. Değiştirilen bu maddeler siyasal haklar istemiyle ilgilidir ve kurultayda okunarak tartışılır. Bu tartışmalar oldukça ilginçtir.

Nizamnamenin değiştirilen bir maddesi ile siyasi hakların alınması istekleri yinelenirken, diğer madde ile de siyasetle meşgul olmama ilkesi kabul ediliyordu.

Değişiklikle ilgili maddeler okununca Halide Nusret: "Ben bu nizamnameden bir şey anlamadım. Biz bir madde ile siyasi hakları almağa kalkıyoruz. Diğer madde ile de siyasetle uğraşmayacağımızı kabul ediyoruz. Bu nasıl iş?" diye sorarken, Efrayış Yusuf

⁷⁸Toprak, agm, s. 26 - Caporal, agy, s. 693

⁷⁹Kıdam Gazetesi, 6 Ağustos 1928, s. 1

Hanım: "Kadınların siyaseti başka o bildiğimiz siyaset başka!" diye cevap veriyor, bir başka kadın ise "Siyaset iki turlüdür. Bir kadın siyaseti var, bir de erkek siyaseti. Meşgul olmayacağımız ise erkeklerin şu bildiğimiz siyasetidir."⁸⁰ diyerek oldukça ilginç bir yorum getiriyordu.

Kadınların, uğraşılmayacağını söyledikleri "şu bildiğimiz siyaset" dernek tüzüğünde yer verilen ve kadınlar için de istenilen siyasal haklardı kuşkusuz. Kongrenin bu, havası, tüzükte yapılan değişikliklerdeki çelişki yeni yönetimin izleyeceği siyasetin ipuçlarını vermekte idi.

Gerçekten Latife Bekir yönetimindeki TKB. siyasal haklar talebinden vazgeçmemekle birlikte, geri plana aldı. Öne çıkardığı çalışmaları ise, hayır işleri ile kadınların kültürel ve ekonomik gelişmelerinin sağlanması gibi işlerdi.

TKB'nin yeni yönetiminin siyasal haklar mücadelesinde izlediği pasif politikayı belediye seçimleriyle ilgili dönemde gazetelerde görülen haberlerde açıkça görürüz. 1929 yılı Mart ayında basın "Türk kadınına intihap hakkı veriliyor." haberlerini vermeye başladı. "18 yaşını dolduran Türk kadını bilakayd erkekler gibi intihap etmek hakkını haiz olacaktır." denilen bu haberde Kadın Birliği üyeleri ile diğer kadınların da görüşleri alınmıştı. En çok görüşme de Nezihe Muhittin ile yapılmıştı. Muhittin şöyle söylemekte idi:

"Cumhuriyet Hükümetinin Türk kadınına gösterdiği bu son nezaketi Türk kadını hiçbir zaman unutmayacaktır. Layihanın meclis tarafından kabul edileceğine şüphe etmiyorum. Bugün meclisten kadınların belediye intihabatına iştiraklerini isteyen hükümetin, yarın kadınlardan mebus intihap edilmesini de talep edeceğine eminim."⁸¹

Kadın Birliği Başkanı Latife Bekir ise:

"Medeni memleketlerin kabul ettiği bir hakkın Cumhuriyet Hükümetinin de mazharı tasvibi olacağı muhakkaktır. Türk kadınlığı bu günü vakur bir teslimiyetle bekliyordu."⁸² demektedir.

Nezihe Muhittin ise "teslimiyetle" beklememektedir. Birlik başkanı iken izlediği aktif politikayı bireysel olarak da sürdürerek hükümetin yasayı kabul etmesi için yaptırımcı olmaya çalışır. Bu nedenle bu aşamada bütün üniversite, yüksek okul öğrencisi kızları, arzu eden tüm kadınları bir mitinge çağırır ve bu miting için vilayete başvurur.⁸³

Kısa bir süre sonra kadınlara seçme hakkı verilecektir, ne şekilde verildiğini "Dahiliye Müsteşarı Hilmi Bey" gazetelere verdiği demeçle şöyle açıklamaktadır:

⁸⁰ Aynı yerde.

⁸¹ İkdam, 25 Mart 1929, s.1

⁸² İkdam, 26 Mart 1929, s.1

⁸³ İkdam, 26 Mart 1929, s.1 - Cumhuriyet, 26 Mart 1929, s.1

"Yeni kanunda müntehipler erkek olacak diye bir kayıt yoktur. Kadınlar intihap etmek ve edilmek hakkına malik olacaklardır."⁸⁴

Kadınların, Belediye seçimlerine katılacak olmaları üzerine Birlik bir broşür yayınlarak herkese parasız dağıtmaya karar verir. Bunu hem propaganda mahiyetinde düşünmekte, hem de "hanımlara yeni vazifelerinde rehberlik etme düşüncesiyle" yapmak istemektedirler.⁸⁵

TKB'nin 1924'den beri sürdürdüğü mücadele nihayet 1930- 1933 ve 1934 yıllarında kabul edilen yasal düzenlemelerle amacına ulaşmış ve kadınlara tüm seçme ve seçilme hakları verilmiştir.

TKB 1933 yılında çıkardığı bir kitapçıkta yaptığı çalışmalardan örnekler vermektedir. Bunlar:

- * Kadın avukatlarına kimsesiz kadınların mahkeme güçlüklerini hallettirir.
- * Beynelmilel kadın kongrelerine iştirak eder.
- * Meccanen lisan dersleri verir.
- * Muhtelif Avrupa cemiyetleriyle kadınlık hakkında muhabere eder.
- * Avrupada Türk kadınlığı aleyhindeki neşriyata cevap verir.
- * Genç kızları himaye maksadile ali tahsili yapan hanımlara bir kız talebe yurdu açmıştır. (Şehzadebaşı'nda)⁸⁶

TKB bu yıllarda yurt dışı ilişkiler ve etkinliklerde de başarılı sonuçlar alır. N.Muhittin bu konuda şu açıklamada bulunur, KB. daha "Kadınlar Halk Fırkası" olarak kuruluş çalışmalarına giriştiği sıralarda hem ABD, hem Avrupa basınının ve kadın demeklerinin ilgisini çekmiştir.⁸⁷ Bu süreçte Nezihe Muhittin TKB Başkanı olarak ülkemizi temsilen 1926 yılında "Dünya Kadınlar Kongresi"ne katılmıştır. Bu konuda verilen haberde N. Muhittin için "önümüzdeki günlerde Avrupa'ya gidecek" denilmektedir.⁸⁸

Daha sonraları ise:

"Avrupa Kadın Demekleri Birliği"nden KB'ne "Uluslararası Kadın Birliği"ne üyelik çağrısı gelir. Ancak Avrupa Kadın Demekleri Birliği'nin üyelik çağrısı yanında bir de önkoşulu vardır. Bu önkoşul KB'nin "Sulh Derneği"ne üye olmasıdır. KB verdiği yanıtta, "Türklerin her zaman barışçı olduğunu gene de savaş ve barış kararlarının hükümete ait bir karar olduğunu" belirtir. Bunun üzerine dernek istediği önkoşuldan vazgeçerek, KB'ni Uluslararası Birliğe kabul ederler.⁸⁹

⁸⁴Cumhuriyet, 7 Nisan 1929, s.1

⁸⁵İkdam, 4 Teşrinisani 1929, s.1

⁸⁶Türk Kadın Birliği, Kadın Sesi, 1923-1933 Cumhuriyetin 10. yıldönümünü kutlular 29.X.1933, Ankara, Ahmet İhsan Matbaası, 1933, s.5

⁸⁷Muhittin, agy, s. 95

⁸⁸Cumhuriyet, 1 Mart 1926, s. 1

⁸⁹Muhittin, agy, s. 104

Avrupa'lı derneklerin ilgileri ve KB ile ilişkileri karşılıklı olarak gelişerek devam etmiştir. KB uluslararası platformda adını ve varlığını duyurabilmek için Batının Türkiye'deki gelişmelere duyduğu ilgiden sürekli yararlanmayı başarmıştı. Bu bağlamda bir çok uluslararası toplantıya katılmışlardı. Bu konuda "Kadın Sesi" adlı yayında şu bilgi verilmektedir:

"Birliğimiz merkezi Londra'da bulunan Beynelmilel Alyans ile hali temastadır. Mezkur cemiyetin muhtelif memleketlerde kongreleri olmaktadır. Bu kongrelere birliğimiz iştirak eder. Azalarımızdan Efzayiş Suat Hanımefendi Berlin'e murahhas olarak gitmiş, Belgrat'ta toplanan kongreye Seniha Rauf Hanımefendi iştirak etmişlerdir.

18 Mart 933 senesinde Marsilya'da toplanan Beynelmilel Alyans'ın kongresine de Lamia Refik, Seniha Rauf hanımlar murahhas olarak gitmişlerdir."⁹⁰

KB'nin katıldığı bu uluslararası toplantıların en önemlisi "Beynelmilel Alyans"ın yanı sıra "Uluslararası Kadınlar Birliği"nin İstanbul'da topladığı "Onikinci Kongre"si olur.

1935 İstanbul Uluslararası 12. Feminizm Kongresi:

1935 yılının Nisan ayı Kadın Birliği için, genelde Türk kadınlığı için önemli bir yıl olmuştu. Bunun nedeni UKB'nin 12. Kongresini İstanbul'da toplamasıydı. KB, UKB'nin yanı sıra Beynelmilel Alyans'ın üyesi idi. Türkiye'deki kadın haklarıyla ilgili gelişim bu uluslararası birliğin kongresini İstanbul'da toplamasındaki en önemli etken olmuştu. Buna karşın, Kongre de Türk basınının ve kamuoyunun büyük ilgisini çekmişti. Uluslararası Kongre için delegeler birer birer İstanbul'a geliyor, gazeteler de her gün bu olayla ilgili haber veriyorlardı. Gelen delegelerle röportajlar yapıyorlardı. Örneğin, Cumhuriyet Gazetesi'nde 3 Nisan 1935'den itibaren, 18 Nisan'da başlayacak kongre hakkında hemen her gün haber, röportaj ve yoruma rastlamak mümkündür.⁹¹

Kongre çalışmaları, bu toplantı için özel olarak açılan Yıldız Sarayı'nda yürütüldü. 18 Nisan 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi şu başlıklarla veriyor:

"Dünya Kadınları Bugün Yıldız Sarayında Toplanıyorlar." "Feminizm Kongresi- 200 milyon kadının mümesilleri İstanbul'da toplanıyorlar. Onlar da Stresa'daki gibi dünya sulhünü münakaşa edecekler."⁹²

Kongre için özel olarak Yıldız Sarayı'nu açan hükümet, kongre delegeleri için iletişim ve ulaşım başta olmak üzere özel hizmetler sundu, bir çok kolaylık sağladı.

39 ülkenin kadın temsilcilerinin katılması beklenen kongreye TKB adına asil üye olarak Latife Bekir, Lamia Refik, Seniha Rauf, Efzayiş Suat, Nermin Muvaffak, Necile Refik, Dr. Pakize Ahmet, Leman Fuat, Safiye Hüseyin, Nebahat Hamit, Faika Nahit, Mihri Pektaş katıldılar. Yedek üyelerle birlikte TKB'nin kongredeki delege sayısı 23

⁹⁰Kadın Sesi, agy, s. 4

⁹¹Cumhuriyet, 3 Nisan 1935- 23 Nisan 1935

⁹²Cumhuriyet, 18 Nisan 1935, s. 1

kişi idi. Kongreye, Amerika, Avustralya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, Japonya, Macaristan, Mısır, Yeni Zelanda, Yugoslavya, Yunanistan gibi ülkelerin delegeleri katılırken; İran, Hint, Suriye, Filistin kadın örgütleri de başkanlığın önerisi, üyelerin oybirliği ile aldıkları karar sonucu kongreye katılmışlardı. Kongreye katılmayan iki tane ülke vardı ki bunlar Almanya ve İtalya idi.⁹³

Kongrenin İstanbul'da toplanma kararını Zafer Toprak şu şekilde yorumluyor:

"Uluslararası Kadınlar Birliği'nin 1935 kongresini İstanbul'da toplanmasının ardında, Türk kadınının siyasal haklarını kısa sürede elde etmesi yatıyordu. Bir çok ileri batı ülkesinde kadınların siyasal hakları kısıtlıyken, Türkiye gibi, daha 20. yüzyılın başında kadının toplum yaşamına kapalı olduğu bir ülkede, seçme-seçilme hakkının bahşedilmesi, dünya kadın hareketi için örnek gösterilecek bir gelişmeydi. Nitekim kongreye katılan delegeler bu noktayı sık sık vurgulamışlardı."⁹⁴

Kongrenin birinci gündem maddesi "kadın sorunları", ikinci gündem maddesi ise "barış" idi. Bunu Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan haberin başlığında da açıkça görüyoruz. Haber başlığı şöyle; "Kadın için hak beraberliği, insanlık için barış istiyoruz."⁹⁵ Kadın Birliği'nin, Uluslararası Birliğe üye olurken karşılaştığı sorun bir kez daha karşısına çıkmış, "barış" konusunun gündem maddesi olması istenmişti. Demek Ankara'nın onayı olmadan barış gibi politik olarak öngördüğü bir konuyu uluslararası platformda tartışmaktan endişe duymuştu. Ancak yapabileceği bir şey de kalmamıştı. Çünkü kongre toplanmış, gündem maddesi belirlenmişti. Bu nedenle TKB'nin tüm tedirginliğine karşın kongre olağan bir şekilde, komisyonlar oluşturarak çalışmalarını sürdürdü. Kurulan komisyonlar şunlardı; "... sulh, hukuk, müsavat, medeni vaziyet komisyonları ..."⁹⁶

Kongrede konuşan her delege Türkiye'deki kadın hakları hareketinin gelişiminden ve Atatürk'ten övgüyle söz etmişti.

Örneğin Uluslararası Kadın Birliği Merkez Bürosu Genel Sekreteri Catherine Bompas Türk kadınına verilen hak ve özgürlüklerin bütün dünya kadınları için cesaret verici olduğunu söyleyerek "Biz Avrupalı kadınlar Türk kadınlarına cidden gıpta ediyoruz." derken, Mısır delegesi "Hoda Şarani Paşa" ve Bulgaristan delegesi "Ibarof" Doğu'daki ve Balkanlardaki kadın kurtuluşu hareketlerine önemli etkisi olan Atatürk'e teşekkür ediyorlardı.⁹⁷

⁹³Cumhuriyet, 18. 4. 1935, s. 1

⁹⁴Toprak, agm, s. 26

⁹⁵Cumhuriyet, 19. 4. 1935, s. 1

⁹⁶Cumhuriyet, 18. 4. 1935, s. 5

⁹⁷Cumhuriyet, 23. 4. 1935, s. 1

Barış konusunda, kongre başkanı Corbett Ashby açılış söylevinde kadın özgürlüğü hareketi ile barışın ayrı düşünölemeyeceğini söylerken, kongreye TKB adına katılan aynı zamanda milletvekili de olan Esmâ Neyman da konuşmasını tümüyle barış konusuna ayırmıştı.

Kongrenin son oturumu 24 Nisan 1935'de yapıldı. Kapanış konuşmasını yapan Corbett Ashby, onikinci kongrenin başarılı geçtiğini söyleyerek UKB'nin gücünü ulusal kadın birliklerinden aldığını belirtmiş, tüm ulusal kadın birliklerine teşekkür etmişti.⁹⁸

Kongre bitiminde, delegeler ölkelerine dönerken Başkan Ashby ve seçilen 30 delege Ankara'ya hareket etmişlerdi. 26 Nisan 1935 Cuma günü Atatürk ile görüşecek olan bu heyet, Yugoslavya delegesi Milena Ataraskoviç'in sözleriyle "...Ona Türk kadını kurtardığı için teşekkürlerimizi bildireceğiz...."⁹⁹ demekteydi.

Türk Kadınlar Birliği'nin Kapatılması:

1935'de İstanbul'da toplanan XII.Uluslararası Kadın Birliği Kongresi, Toprak'ın deyişiyle "Türk feminizminin doruk noktası, aynı zamanda sonu oldu"¹⁰⁰.

Kongrenin çalışmalarına son vermesinden çok kısa bir süre sonra TKB yönetimi olağanüstü kongre kararı aldı. 10 Mayıs 1935'de yapılan Olağanüstü Kongre, ancak ikinci çağrı üzerine gerçekleşebildi. 11 Mayıs 1935 tarihli Cumhuriyet gazetesi "Kadın Birliği de dün maziye karıştı" başlığı ile verdiği haberde, "Geçen hafta ekseriyet olmadığı için akdedilemeyen TKB fevkalade kongresi dün saat 16'da Birliğin Cağaloğlu'daki binasında akdedilmiştir. Kadınların dünkü toplantısına 500 azadan 17'si gelmişti. Fakat ikinci toplantı olduğu için kongrenin akdine karar verilmiş"¹⁰¹ demektedir.

Böylece, derneğin 500 üyesinden sadece 17'si ile yönetimin kendini fesh etme kararı aldığını görüyoruz. Birlik Başkanı Latife Bekir, yaptığı konuşmada, kapanış kararının gerekçesini şöyle açıklamaktaydı:

"Oniki seneden beri çalışıyoruz. Bu müddet zarfında kadınlığımızı yükseltecek birçok işler yaptık. Artık Türk kadınlığı bütün haklarına eksiksiz olarak kavuşmuştur. Yeni Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuz birlik yaparak bu uğurda çalışmamıza sebep bırakmamıştır. Bu münasebetle Birliğimizin kapatılmasını teklif ediyorum. Çalışmak isteyen arkadaşlar, bir çok hayır kurumu vardır, oralarda çalışabilirler." Latife Bekir'den sonra söz alan Birlik üyesi Manisa Şube Başkanı Şükriye Abbas ise "birliğin halkevine naklini, orada bir şube halinde çalışmasını" önermiş, fakat bu öneri kabul edilmemişti.

Sonuçta; ittifakla birliğin feshine, eşyaların Halk Partisi'ne, birlik kasasında kalan 184 lira 5 kuruşun Çocuk Esirgeme Kurumu ve Hastabakıcı-Hemşireler Kurumu'na

⁹⁸Toprak, agm, s. 28

⁹⁹Cumhuriyet, 23. 4. 1935, s. 1

¹⁰⁰Toprak, agm, s. 29

¹⁰¹Cumhuriyet, 11. 5. 1935, s. 1

bağışlanması kabul edilmişti. Yapılan çalışmalar, genel yazgan Aliye Esat tarafından bir rapor olarak açıklanmıştı. Buna göre; "Kadın Sesi" adlı bir dergi çıkarılmış, kadınlığı ilgilendiren bir çok yazı yazılmış, Anadolu'dan öğrenim için İstanbul'a gelen kız öğrencilere yardım edilmiş, aç kalan ilkokul öğrencilerinin karnı doyurulmuştu.

Böylece, 12 yıl sürdürülen çalışmalardan sonra Birlik tarihe karıştıyordu.¹⁰²

TKB gerçekten, Latife Bekir'in belirttiği gibi Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun bu nitelikte bir birliğin varlığına gereksinme bırakmadığı, kadınlar için bir örgütün elde edebileceği tüm haklar kazanıldığı için mi kendini fesh etmişti? Bu konuda Zafer Toprak'ın değerlendirmesi, TKB'nin kendini fesh etmesini CHF'nin istediği idi. Çünkü:

"Tek parti döneminin parti-hükümet-devlet bütünlüğü, derneklerle parti arasında yakın teması, yada organik bağı gerektiriyordu...TKB, doğrudan organik bağı olmasa da partinin sözünden çıkmamıştı. Ancak Onikinci Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi parti çevrelerince öngörülmeleyen bir politik arenaya dönüşmüştü...Almanya ve İtalya kongreye katılmamıştı. İngiltere, Amerika ve Fransa ise bu kongreye ağırlıklarını koymuşlardı. Türkiye farkında olmaksızın müttefiklerin propagandasına alet olmuştu."¹⁰³

Uluslararası Kadınlar Birliği'nin XII. Kongresi için evsahipliği yapan TKB önemli bir kazanım elde etmişti. Bu kazanım daha önce de değinildiği gibi bir ay boyunca basınun "Feminizm"den, "Kadın Sorunları"ndan, "Kadın Birliği"nden söz etmesi idi. Birlik, tarihi boyunca hiç yapamadığı kadar basınun ilgi odağı olmayı başarmıştı. Ancak basın bunlardan söz ettiği kadar, kadınların "barış" konusundaki düşüncelerinden de söz etmekteydi. Bu nedenle barış konusu da hiç olmadığı kadar basınun gündemini oluşturmaktaydı. Bu konuda da örneğin, 3 Nisan 1935 ile 28 Nisan 1935 tarihli Cumhuriyet gazeteleri bizi aydınlatır. Barış konusu her gün kongre ile birlikte bu gazetenin hatta bir çok gazetenin ilk sayfasında yer almıştır. Batı basını da bu toplantıya büyük önem vermiş ve oturumları bir çok muhabirle izlemiştir.¹⁰⁴ Ancak bu başarı Toprak'ın da belirttiği gibi belki de derneğin sonunu hazırlamıştır. Birliğin, kongrede barış konusunun işlenmesine ortam hazırlayarak Türkiye'nin müttefiklerin politik yandaşlığını yaptığı izlenimini vermesi hükümetin hoşuna gitmemiştir. Tarafsızlık politikası izleme amacındaki hükümetle, bu nedenle ve istenmeden düşülen çelişki kapatılma kararının iki önemli nedeninden biridir. Diğer neden hükümetin, devrimin getirdiği düzenlemeleri topluma yerleştirme sürecinde parti-hükümet-devlet bütünlüğüne gereksinme duymasıdır. Bu bütünlük için parti dışında, çeşitli örgütlerin bulunduğu bir politik ortam istenmemektedir. Bu örgüt, TKB gibi hükümete ve onun

¹⁰²Cumhuriyet, 11. 5. 1935, s. 1

¹⁰³Toprak, agm, s.29

¹⁰⁴Cumhuriyet, 13- 24. 4. 1935

ilkelerine son derece bağlı bir örgüt olsa da, bu düşünce değişmemektedir. Hükümet, parti dışında tek bir örgüt olmasını amaçlamaktadır. Bu örgüt, kadın-erkek tüm toplumun birlikte "parti ideolojisi"ne hizmet edeceği bir örgüt olacaktır. Parti-devlet bütünlüğünü sağlayacak tek örgüt olarak da "Halkevleri"nin kurulması öngörülmektedir. İşte bunun için TKB ve diğer tüm derneklerin kapatılması istenmiştir. Ayrıca, İ.H. Oruz'a göre, Atatürk bu aşamada kadınların dernekte oturarak değil, yer yer, köy köy dolaşarak, misyonerler gibi kadın kalkınması için çalışmalarını istemektedir.¹⁰⁵

Tüm bunlara karşın, Cumhuriyetin ilk yıllarının yada Tek Parti Dönemi'nin bu tek önemli kadın örgütü (yeniden kurulacağı 1949 yılına kadar sürecek) etkinliklerini sona erdirmeyi bir anlamda kendi kararıyla gerçekleştirmiştir.

Derneğin Yayınları:

Birliğin bu dönemde iki yayın organı olmuştu. İlki Nezihe Muhittin tarafından, kendi başkanlığı döneminde çıkartılan "Kadın Yolu" (1925) dergisi, ikincisi de Latife Bekir'in başkanlığı döneminde yayınlanan "Kadın Sesi" dergisidir.¹⁰⁶

3- İzmir Yardımcı Hemşireler Derneği

Bu dernek İzmir'de 1924 yılında kurulmuş, ancak yaptığı işler hakkında kurulduktan dört yıl sonra bilgi verme gereği duymuştur. Amacını 1928 yılında Ahenk'te şöyle açıklamaktadır:

"Mensub olduğumuz heyet-i içtimaiyenin ihtiyacatına hizmet etmek pek tabi'dir ki mali ve içtimai bir borçtur. Memleketimize, milletimize dolayısıyla hemcinsimiz olan kadınlığa, himayesiz bîkes kızlara, sefil kadınlara, sefaletlerinin nev' ve şekillerine göre icabeden ve mümkün olabilen yardımlarla hizmet etmek gayesinden doğan "Yardımcı Hemşireler Cemiyeti" nizamnamede de musarrah olduğu gibi gayesinin ma'tuf olduğu şekl-i mesai, bittabii cemiyetin varidatına ve vesaitin ihsası keyfiyetine menut olması itibarıyla dört senelik mesaisini başka şekillere ifra etmek mecburiyetiyle müfid olmaya çalışmış ve sessiz mesaisi mütevazî mevcudiyetiyle kafi derecede müfid olmuştur da..."¹⁰⁷

Derneğin bir içtüzüğü hazırlanmıştır. Bu konuda şu bilgiler verilmektedir:

"Cemiyetimizin tabiyetiyle bir *nizamname-i dahilisi*'si de olması lazım ki bunu çoktan düşündük ve yaptık.

¹⁰⁵Oruz, İffet Halim, "Kadınlar Birliği", Kadın Gazetesi, 5 Nisan 1947, yıl:1, sayı:6, s.1

¹⁰⁶Muhittin, agy, s.104. - TKB, Kadın Sesi, agy, s.1-16

¹⁰⁷Ahenk, 14 Mart 1928 * Bu dernek hakkındaki araştırmalar Sayın Sündüs Çal'a aittir. Bana ileten Sayın Ahmet Mehmetefendioğlu'dur.

- 1- Cemiyetin iki kısım azası olmalıdır. Biri heyet-i idare azaları diğeri heyet-i fiile azaları,
- 2- Heyet-i idare azalarının her biri la-akall senede on aza kayd ettirmek suretiyle azanın tesirini temine mecbur tutulmak,
- 3- Varidatın tezbidine mutlak surette çalışmak,
- 4- Taahhüdatın muntazaman tahsili esbabını istikmal etmek,
- 5- Cemiyetin amal ve maksadına vusulü için idare-i hususinin hüsn-ü suretle ceryanı muntezemen temin eylemek,
- 6- Cemiyetin bir alamet-i farikası bulunması, cemiyetin azasının bu alamet-i farikayı tanıtmayı ve merasimde bu alamet-i farikanın ta'lak-ı mutlak mecburi olması,
- 7- Azaların taahhüdatı şehriyelerinin (25) guruştan aşağıda olabilmesi, sınıflara ayrılması ... Mesela, 25 gurus verecekler olacağı gibi 10 gurus hatta 5 gurus taahhüdatta bulunacaklar da olmalıdır. Bu suretle azayı daha kolay çoğaltmış oluruz.
- 8- Reis-i evvel ve cemiyetin mümessili bulunması itibariyle içtimalarda bulunmadığı zamanlarda vekalet etmesi için daha ikinci bir reisin intihab olunması, ikinci reide hazır bulunmadığı takdirde azadan en kıdemlisinin vazife-i riyaseti ifa etmesi," çalışmalarıyla ilgili ise şunları ifade etmektedirler :

"...İlk birinci senemizde fakir, sefil kadınları mesaiye sevk etmek, öksüz himayesiz kızları hayata hazırlamak suretiyle bir *sanat evimiz* vardı. Burada bir çok kadınları çalıştırdığımız gibi, himayemizde bulunan ve çalışan genç kızları haftanın iki gününde tedris etmek, muhasebeler tertib eylemek suretiyle terbiye ve tahsillerini de temine muvaffak olurduk..."¹⁰⁸

Derneğin amaç ve hedeflerinin yayınlandığı bu yayınlardan sonra İzmir basınında hanımlara seslenen ve onları derneklerine katılmaya, üye olmaya, yardımda bulunmaya çağıran yazılar da çıkmıştır. Bu yazılarda dernekle ilgili bazı kadınların isimlerine rastlanıyor, bunlar; Katib-i Umumi Hasene Nalan, Cevriye İsmail, Şadiye Süleyman gibi isimlerdir.¹⁰⁹

Kadınlar Birliğinin (Kadınlar Halk Fırkası olarak geçiyor) N.Muhittin'in başkanlığı döneminde İzmir'de de önemini artırması üzerine etkinliğini kaybeden Yardımcı Hemşireler Cemiyeti, Nezihe Hanımın görevden alınmasıyla başlayan, Birliğin gerilediği dönemde önemini tekrar kazanmıştır. Buna karşın, gene de basında, derneğin eski konumunu bulamadığını belirten yorumlar yapılmaktadır.¹¹⁰ Kaynakta derneğin ne zaman kapandığına ilişkin bir bilgi yoktur.

¹⁰⁸Ahenk, 13 Mart 1928

¹⁰⁹Ahenk, 14 Mart 1928

¹¹⁰Ahenk, 27 Eylül, 26 Kamun-u Sani 1927

4- Kadın Esirgeme Kurumu (Yardım Sevenler Demeği)

Kadın Esirgeme Kurumu 1928 yılında, Ankara'da kurulmuştur. Genel Merkezi de Ankara'dır.

29 Ocak 1928 tarihinde Dr. Fuat Umay toplumsal saygınlığı olan kadınları "Himaye-i Etfal Cemiyeti"nde bir toplantıya davet eder. Bu toplantıda yaptığı konuşmada, durumları maddeten ve manen kötü durumda olan kadınlarımızın korunmasının bir görev olduğunu, anaya yapılacak yardımların çocuğa da ulaşacağını söyler. Bu amacın da ancak bir kadın yardım cemiyetinin kurulmasıyla gerçekleşebileceğini açıklar. Dr. Umay'ın bu önerisi toplantıya katılan kadınlar tarafından ilgiyle karşılanır, hemen orada bir hazırlık komisyonu oluşturulur ve toplantıya katılanlar arasında para toplanarak (ki bu 426 TL. dir) derneğin ilk geliri oluşturulur. Derneğin adının "Himaye-i Etfal Kadın Yardım Cemiyeti" olması, ambleminin de yürek biçiminde olmasına karar verilmiştir. Hazırlıklar, tüm işlemler 19 Şubat 1928'de tamamlanır ve Himaye-i Etfal Derneği'nin binasında çalışmalara başlar.¹¹¹

Oruz, "Maksat, çocuğu koruyan Çocuk Esirgeme Kurumunun vazifesini tamamlamak için anaya el uzatmaktır." diyerek, *Kadın Yardım Cemiyeti*'ni Çocuk Esirgeme Kurumu'nun bir yan kuruluşu olarak değerlendirir.¹¹²

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Tüzüğünde kurumun amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

Madde 2- Kurumun gayesi, anaların sıhhi, içtimai ve ruhi ihtiyaçlarını tatminine matuftur. Bu gayeye ermek için aşağıda yazılı şekilde çalışır.

A- Neşriyat,

B- Tetkikat,

C- Mürakabe usulü,

Bunlardan maada kurum aşağıdaki işleri de yapar :

A- İşevleri tesisi,

B- Kütüphaneler, dersaneler teşkili,

C- Muayenehaneler tesisi,

D- Çocuklu anaların hizmete yerleştirilmesi,

E- Gündüzleri hizmete gidecek anaların çocuklarını Esirgeme Kurumu'nun çocuk yuvalarına yerleştirmek,

F- Muhtaç anaların doğumlarında muavenet yapmak, ebe tedarik etmek,

¹¹¹Türkiye Yardımsevenler Derneği 1928- 1978 50. Yıl, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1978 (s.n. yok)

¹¹²Oruz, İ.Halim, "Yardım Sevenler Derneği", *Kadın Gazetesi*, 12.6.1950, yıl:4, sayı:172, s.1-2

Madde 3- Anaların hayatını tehlikeye koyan iskati cenin fenalıklarının önünü almak için Hükümet nezdinde teşebbüsatta bulunur, müddeumumiyi tahrik eder.

Madde 4- Genç kızları korur,

Madde 5- Anaların dairelerde ve mahkemelerde haklarının muhafazası için çalışır.¹¹³ Kuruluşu izleyen ikinci yıl sonunda (1929) "emek karşılığı yardım fikri" doğar ve 2 dikiş makinası, 2 çorap 1 fanila makinası alınır, küçük el sanatlarına başlanır. Böylece, Yardım Sevenler Derneği'nin atelyelerinin de temeli atılır.

Dernek için, 28. Ocak 1938 tarihi büyük önem taşır. Çünkü bu tarih, bir anlamda Kadın Esirgeme Kurumu'nun Atatürk'ün emriyle sona ermesi tarihi demektir. Derneğin ne anlamda sona erdiğine gelince; kuruluşunun onuncu yılında Atatürk, derneğin adına ve amacına itiraz eder ve itirazını da şu sözlerle ifade eder:

"Yoksul kadın hiçbir şey olmayan kadın anlamında alınmıştır. Halbuki kadın denen varlık bizzatihi yüksek bir varlıktır, onun yoksulluğu olamaz. Kadın yoksul demek onun bağrından kopup gelen bütün beşeriyetin yoksulluğu demektir. Eğer beşeriyet bu halde ise kadına yoksul demek reva görülebilir. Hakikat bumudur? ...

A. Büyük varlık ve faziletleri unutulmuş olan Türk kadınlığına, ayağa kalkarak hürmetlerimizi göstermeliyiz.

B. Bunu düşünerek Kadın Esirgeme Kurumu'nu kuran bu günkü Türk kadınlarını dahi ayakta selamlamalıyız"¹¹⁴

Atatürk'ün bu görüşü doğrultusunda derneğin adı ve amacı değiştirilir. Bu değişikliklerle derneğin tüzüğü de 3512 Sayılı Dernekler Kanunu'na uygun hale getirilir. Adı "Yardım Sevenler Derneği" olur. Amaç kısmında şu görüş dikkati çekmektedir: "Dernek, T.C.'nin kuruluş ve Türk milletinin yükseliş yolu olan Atatürkçülüğe bağlı kalmayı, çalışmalarını...sosyal ilkelere göre düzenlemeyi amaç olarak benimsemiştir." Bunun yanında derneğin amacı eskiden olduğu gibi, gene yardım etmektir, ancak bu kez genele yardım etmektir. Gerçekten madde madde sıralanan amacın sadece bir maddesi kadınlarla ilgilidir. Bu madde şöyledir, "Yoksul annelere doğumdan önce ve sonra yardım etmek."¹¹⁵

Kurucuları:

Kadın Esirgeme Derneği'nin kurucuları: Mevhibe İnönü (Fahri Başkan), Fitnat Çakmak (1928-1930 yılları arasında başkan), Nevber Sevüktekin, Reşide Bayar, Nimet

¹¹³Kadın Esirgeme Kurumu Nizamnamesi, Ankara, Başvekalet Matbaası, 1937, s.3

¹¹⁴Türkiye Yardım Sevenler Derneği, agy, s.n. yok.

¹¹⁵Türkiye Yardımsevenler Derneği Tüzüğü, 1928-1978, Ankara, Nüve Matbaası, 1978 — Oruz, aym yerde, s.1

Ubaydın, Tezer Taşkiran, Melahat Özbudun, Süreyya Ağaoğlu, Belkıs Otman, Dr. Fuat Umay¹¹⁶

Kadın Esirgeme Kurumu yada Derneği'nin 28 Ocak 1938'den sonraki çalışmaları bu araştırma konusunun dışında kaldığı için ele alınmayacaktır.

5- Kadıköy Kadın Yurdu

Nezine Muhittin "Türk Kadını" adlı yapıtında kısa ömürlü ve fazla etkinliği olmayan bir dernekten söz ederek, şunları belirtmektedir:

"1928 tarihinde İffet İhsan Hanımefendi tarafından Kadıköy Kadın Yurdu namile bir cemiyet tesis edilmiştir. Kadına ilmi sevdirmek suretile tealisine çalışmak maksadile tesis edilen bu kadın teşekkülü iki sene faaliyetten sonra (1930) reisesinin rahatsızlanması üzerine inhilal etmiştir."¹¹⁷

Nezihe Hanımın belirttiği kadarıyla derneğin oldukça önemli bir amacı vardır. Kadınlara bilimi sevdirmek yoluyla bilinç düzeylerini yükseltmek, gelişmelerini sağlamak böylece toplumsal statülerinin de yükselmesini gerçekleştirmektir.

¹¹⁶TYSD, agy, s.n. yok.

¹¹⁷Muhittin, agy, s. 125.

İKİNCİ BÖLÜM

1935'TEN GÜNÜMÜZE KADAR KADIN DERNEKLERİ

A. 1935'ten 1980'e Kadar Kurulan Kadın Dernekleri

1- 1935-1945 Yılları Arasında Kadınların Örgütlenme Hareketinin Durması (Tek Parti Dönemi)

CHP, tek parti yönetimini uygulama sürecini başlattığında, demekleri kapatmış, bu çerçevede kadın demekleri de kapanmıştı. Kadınlar yeniden örgütlenmeye yönelinceye kadar geçen en az on yıllık süreçte tek parti ve onunla bağıntılı tek örgüt anlayışıyla hareket edilmişti. Etkinliğine izin verilen tek örgüt "Halkevleri" idi. Bu nedenle kadınların yeniden örgütlenmeleri konusuna geçmeden önce bir geçiş süreci örgütlenmesi olarak değerlendirildiği için "Halkevleri"nden kısaca söz edilecektir.

CHP, 19 Şubat 1932'de partinin yan örgütü olarak "Halkevi"ni kurmuştu. Halkevleri bir kültür ve eğitim kurumu olarak düşünülmüştü. Amacı; Atatürk devriminin ve ilkelerinin yaygın olarak kavranmasını ve benimsenmesini sağlamaktı. Cumhuriyet devriminin kültür atılımını Milli Eğitim Bakanlığı'nın yanı sıra kitlesel bir eylem anlamında yürütmek için oluşturulmuştu. Bu amaç "CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi"ndeki Halkevlerinin kuruluşunun genel esaslarından açıkça anlaşılmaktadır. Buna göre:

"Halkevi, Cumhuriyet Halk Partisinin, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık prensipleri içinde çalışan bir kurumdur. Halkevlerinin kapıları Partiye yazılı olan veya olmayan bütün yurttaşlara açıktır. Her halkevi bulunduğu şehir kasaba ve köyün halkevidir."¹¹⁸

Bu talimatnameye göre "halkevleri bütün Devlet memurlarının, vatandaki bütün entellektüel sınıfın, bütün ilerlemek isteyen unsurların müşterek malı ve müşterek yetiştirme vasıtası"dır. Başarısızlık ve doğacak olumsuzluklardan da bu nedenle doğrudan doğruya bunlar sorumlu olacaklardır.¹¹⁹

¹¹⁸CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, CHP Umumi İdare Heyetince Hazırlanmış ve Genel Başkanlık Divanınca 20 Nisan 1940'da Kabul Edilmiştir.) Ankara, Zerbamat Matbaası, 1940, s. 3

¹¹⁹Aynı yerde, s. 4

Görüldüğü gibi herkese açık olan, ancak devlet memurları ile CHP üyelerinin sorumlu olduğu bu örgütte, ulusu aynı ülküye bağlı bir kitle halinde örgütlenmek, bireyler arasında kültür ve düşünce birliğini sağlayarak, kır-kent ya da köylü-aydın ayrımını ortadan kaldırmak ülküsü vardı.

Tevfik Çavdar, bu sayılanları üç madde halinde aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

"Ulus bilimli, birbirini anlayan, birbirini seven aynı ideale bağlı halk kütlesi halinde örgütlemek;

Kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum olmayı sağlamak;

Köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyip artıracak köylülük çalışmalarının yapılması;"¹²⁰

Bunlara bakarak ve Recep Peker'in "Halkevlerinin gayesi ulusu katılaştırmak, sınıfsız katı bir kitle haline getirmektir."¹²¹ görüşünden hareketle, tek parti yönetiminin, kadınların, CHP ve Halkevlerinin dışında örgütlenmelerine olumsuz bakmasını ve derneklerinin kapatılmasını istemesini anlamak mümkündür. Türk Devriminin ideolojisinin yerleşmesi için örgüt olarak tek bir parti ve onun yan kuruluşu olarak tek bir toplumsal örgüt yeterli görülmüş ve böylesi bir siyasal ortama gereksinme duyulmuştur.

Kadınlar Birliği bu durumda Hükümetin isteğine itirazsız uymuş, "kadınlara tüm hakların verildiği, artık örgüte gerek kalmadığı" gerekçesini kullanarak derneği kapatmışlardı. Birinci bölümde de gördüğümüz gibi Derneğin Manisa Şube Başkanı Şükriye Abbas'ın son kongrede yaptığı "Halkevlerinin içinde ayrı bir kol olarak örgütlenme" önerisi dahi, başkan tarafından kabul edilmemişti.

Böylece kadınlar dönemin anlayışına uygun olarak, bir kadın derneği çatısı altında toplanmayacaklardır. Onlardan, Halkevleri'nde çalışmaları ve Türk Devrimi'nin kadın haklarıyla ilgili ilkelerini geniş kadın kitlelerine ulaştırmaları istenmiştir. Ancak kadınlar Halkevlerinde etkin bir şekilde çalışamayacaklar, bu hedefin gerçekleştirilmesinde başarılı olamayacaklardır. Bu nedenle TKB'nin kapandığı 1935'den, derneklerin yeniden kurulmaya başladığı 1945'ten sonraki yıllara kadar geçen süre, kadın hakları açısından tam bir durgunluk dönemidir.

Derneklerin kapatıldığı, tek örgüt olarak Halkevleri'nin faaliyetini sürdürdüğü dönemde Hükümet II. Meşrutiyet Döneminden kalma 1909 tarihli Dernekler Yasasını yürürlükten kaldırdı. Cumhuriyet Döneminin ilk dernekler yasası 3512 sayılı, 28 Haziran 1938 tarihli yasadır. Bu yasanın "ikinci fasıl" dokuzuncu maddesinde "memnu hükümler" başlığıyla dernek kurmanın yasaklandığı koşullar belirlenmiştir. Bu koşullar bir önceki yasaya göre daha ayrıntılı belirlenmiştir. Dokuz fıkrada belirlenen bu

¹²⁰Çavdar, Tevfik, "Halkevleri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 4, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 880

¹²¹Çavdar, agy, s. 879

yasaklardan araştırma konumuzu ilgilendiren yasak "h" fıkrasında, "Aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına veya adına dayanan" cemiyet teşkili yasaktır.¹²² şeklinde belirtilmektedir.

3512 sayılı Dernekler Yasası da, görüldüğü gibi kadınlara dernek kurmayı yasaklıyordu. Bu durumda kadınlar isteseler de dernek kuramayacaklardı, yasa bunu açıkça yasaklamaktaydı. Bu durum 1946 yılına kadar sürecektir. Bu tarih Türkiye'de çok partili demokrasiye geçiş sürecinin de başlangıç tarihidir denilebilir.

2- Çok Partili Demokrasiye Geçiş ve Kadınların Yeniden Örgütlenmeye Başlaması

3512 Sayılı Dernekler Yasasında 5 Haziran 1946 tarihli, 4919 sayılı Kanun ile değişiklik yapıldı. Bu düzenlemede "kurulması yasak dernekler beş fıkra olarak düzenlenmişti. Yukarıda sözü edilen maddenin yeni şekli şu şekildeydi:

"C- Aile, cemaat, ırk esasına veya adına dayanan" dernekler kurulamaz.¹²³ Fıkarda daha önce yer alan "cins" sözcüğü çıkarılmış, böylece kadınlara yasal olarak dernek kurma yolları açılmıştı.

Dernekler Yasasındaki bu değişiklik aynı zamanda Türkiye'deki çok partili demokrasiye geçiş sürecinin de habercisi idi. Gerçekten, Türkiye 1945-1950 yılları arasında çok partili siyasal yaşama geçiş sürecini yaşadı. Artık "Tek Parti Dönemi" sona eriyordu. Bu nedenle dönemin ideolojisi ve uygulamaları da tartışılmaya başlanmıştı. Bu bağlamda en önemli tartışma konusu da "Halkevleri" idi. CHP'nin karşısında bir muhalefet partisi olarak örgütlenen DP de eleştirilerini Halkevleri üzerinde yoğunlaştırmaktaydı. Bu muhalefet partisine göre, Halkevleri varlığını halktan toplanan vergilere borçlu olduğu halde, çalışmalarını CHP'nin siyasal amaçları doğrultusunda yürütüyordu. Bu da eşitsiz bir siyasal mücadele ortamı yaratmaktaydı, bu nedenle de Halkevleri ile CHP arasındaki bağların koparılması gerekmektedir. DP'nin kurucuları, seçim propagandaları sırasında eğer iktidara gelirlerse bu kurumu kapatacaklarını belirtiyorlardı. Gerçekten de 14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanıp tek başına iktidara gelen DP sözünü tutup, bu çok eleştirdiği kurumu kapattı. (8 Aralık 1951)

Tek Parti Dönemi sona erip, onun ideolojisine hizmet eden tek örgüt kapatılırken, yeni dönemin anlayışına uygun olarak bir dernekleşme süreci başladı. Çünkü toplum çoğulcu yapıya yönelmişti. Çoğulcu toplumlarda değişik katmanların ve sınıfların çıkar ve görüşleri farklıdır. İşte dernekler, çoğulcu toplumdaki bu farklılıkların meşruiyet zemininde temsilini sağlamaktadır. Dernekleri "belli bir amaç, düşünce veya çıkar

¹²² Düstur Üçüncü Tertip, Cilt: 19, s. 1575-1577.

¹²³ Düstur Üçüncü Tertip, Cilt: 27, s. 1253.

çevresinde toplanan kişiler" oluşturdıklarına göre bu örgütlenmeler toplumdaki çok sesliliğe ve çok katmanlılığa denk düşmektedirler ve bu oranda da çeşitli olabilmektedirler. Ayrıca yukarıda gördüğümüz gibi dernekler yasasında yapılan değişikliklerle, dernek kurma özgürlüğü de genişletilmiştir. Artık Türkiye'de de bu toplumsal ve yasal ortamın sağlayacağı demokratikleşme süreci başlamıştır. Kadınlar da bu sürecin dışında kalmayacaklar ve 1948'den itibaren yeniden örgütlenmeye başlayacaklardır.

1 - 1935'ten 1960'a Kadar Kurulan Kadın Demekleri

Bu bölümde kadınların örgütlenme hareketi aynı yasal koşullar çerçevesinde geliştiği ancak 1960'da yeni bir döneme geçtiği için 1935-1960 yılları arasındaki örgütlenmeden söz edeceğiz.

1. Türk Kadınlar Birliği'nin Yeniden Kurulması

Türk Kadınlar Birliği ikinci kez 13 Nisan 1949 tarihinde, bu kez İstanbul'da değil Ankara'da kurulmuştur. Birliğin ikinci kez kuruluşunun gelişimi kısaca şöyle gelişmiştir.

1 Mart 1947'de "Kadın Gazetesi" adıyla haftalık bir kadın gazetesi yayın hayatına başlar. Gazetenin bu tarihteki ilk sayısında "Kadınlığımızın Düşünce, Görüş, Duyuş ve İsteklerine Hizmet Etmek İçin Çıkıyoruz!" denilmektedir. Sahibi kuruluşundan beri Kadın Birliği'nde çalışmış, derneğin Diyarbakır'da şubelerini açmış olan İffet Halim Oruz'dur. Çıkış amacı "Kurucuları" imzasıyla çıkan yazıda şu şekilde açıklanmaktadır:

"...cemiyet içinde kadınla ilgili cinsel ve sosyal mevzular, *Kadın Gazetesi*'nin de mevzuunu teşkil eder. Memlekete ve aileye yararlı görülen ve kadınlığımızın tekamülüne yardım edecek, ilim, sanat, fikir hareketlerine ve kadınlarla ilgili aktüaliteye kucağımızı açmış bulunuyoruz." denilmekte, daha sonra gazetenin yayın anlayışı için, "Türk kadınlığının geçmişteki mevzularıyla ilgilenmek istemeyecek, kısaca kadın erkek eşitlik davası üzerinde fikir yürütmek lüzumunu duymayacaktır."¹²⁴ denilmektedir.

Kadın Gazetesinin bu ilk sayısında 1935 yılında kendini fesh eden TKB'nin yeniden açılması ile ilgili olarak herhangi bir haber veya yorum yer almaz. Ancak altıncı sayısında yeniden dernek kurmanın gerekliliğinden söz edilmeye başlanır. Bu konuya ilk kez İ.H. Oruz, "Kadınlar Birliği" adlı yazısında değinir. Bu yazısındaki yorum ve değerlendirmeleri şöyledir:

¹²⁴*Kadın Gazetesi*, 1 Mart 1947, yıl:1, sayı:1, s.1

"Son zamanlarda, Milletlerarası Kadınlar Birliği Başkanı'nun memleketimize gelmesi dolayısıyla Türkiye'de de böyle bir teşekkülün kurulması üzerinde müsait bir hava hasıl olduğunu görüyoruz. Kadınlar Birliği adı bize çok yabancı gelmez. Cumhuriyetin ilanını takip eden aylar içinde İstanbul'da *Türk Kadınlar Birliği* namı ile bir dernek kurulmuş, kadınlarımızın eşit siyasi hak edinme evresine kadar da yaşamıştır. Bu derneğin ödevli bulunduğu sıralarda memleket inkılap hamleleri içinde yaşıyordu. Derneğin amacı ile devlet siyaseti arasında anlaşmazlık yoktu. Devlet başkanı olarak Atatürk yaratıcı varlığı ile Türk kadın inkılabının en büyük kurucusu ve koruyucusu idi. Bunun için *Türk Kadın Birliği*'nin çalışmaları mücadeleli olmamış, umumi siyaseti bir teşekkül halinde destekleyen, bir zümrenin çalışması halinde kalmıştır... Bilindiği gibi eşit haklar edinildikten sonra *Kadın Birliği* kendi kendisini tasfiye etti; nazari bakımdan verilen eşit hak mevzuunun, fiili olarak da gelişmesi tabii haline bırakıldı.

Bu gün o tarihten beri aradan on, onbeş yıl geçti. Şu bir yıl içinde de demokrasimiz yeni bir hamle kaydetmektedir. Hal böyle iken ve memlekette bir kadın teşekkülünün kurulması üzerinde fikir yürütürken ... münhasıran kadın mevzuu üzerinde uğraşacak bir teşekkülünün kurulmasını istemek herhalde faydalı olacaktır. Memleketin hususiyetlerini taşımak şartile demokrasi hamlemizi ve sosyal bünyemizi kuvvetlendirme bakımından bunu istemeliyiz. Evet Türkiye'de bir kadın teşekkülüne ihtiyaç vardır. Fakat geriye dönerek sufrajetlik yapmak için değil, tabir yerinde ise misyonerlik yapıp kadınlığımızı ve geri kalan Orta Şark kadınlığını yetiştirmek için."¹²⁵

Hasene Ilgaz ise bir kadın derneğine neden gereksinme olduğunu "Dünya Kadınlığının Londra Konferansı" adlı makalesinde:
(8.3.1948'de kadın derneklerinin Londra'da topladıkları konferansta savaşı yasa dışı saymaları nedeniyle)

"Bu günlerde hep öğreniyoruz. Dünya kadınlığı Amerika'da, dünya kadınlığı Londra'da toplanıyor. Buralara birçok milletlerin kadın temsilcileri iştirak ediyor... Her halde yine özel olarak muhakkak bir delegemizin orada bizi temsil etmiş olacağını düşünerek müsterih olmağa çalışmamız lazım...

Yalnız bütün bu gidip gelmeler, çağrılmalar bizim kadınlığımızı da bir teşkilata bağlamanın lazım olduğu kanaatine tekrar bizi sürüklemiş olmalıdır. Vakit geçirmeden başvurulacak bu teşkilatı kurmalı ve çalıştırmalı.(yız)

Bu kadar hayati ve faydalı bir konuda Türkiye'mizin temsilcisi olan kadınlarımızın bir iki değil en fazla bir ekseriyetle temsil edilmesi çok faydalı olurdu.¹²⁶ şeklinde açıklamaktadır.

¹²⁵Oruz, İ.Halim, "Kadınlar Birliği", *Kadın Gazetesi*, 5 Nisan 1947, yıl:1, sayı:6, s.1

¹²⁶Ilgaz, Hasene, "Dünya Kadınlığının Londra Konferansı", *Kadın Gazetesi*, 22 Mart 1948, yıl:2, sayı:56, s.1

Bu makalelerden de anlaşılacağı gibi kadınlar artık örgütlenmeyi tartışmaya başlamıştır. Kapatılan Kadın Birliği'nin çalışmaları anımsatılmaya çalışılırken, yeniden örgütlenmenin gerekliliği anlatılmaya çalışılmaktadır. Oruz ve Ilgaz'ın dernek kurmak için ileri sürdükleri nedenleri iki maddede toplayarak:

- 1- Türkiye'deki demokrasi atılımlarını güçlendirmek, sosyal bütynemizi kuvvetlendirmek için,
- 2- Uluslararası kadın konferanslarında, Türkiye'nin de örgütlü olarak ve güçlü bir şekilde temsil edilmesi için, şeklinde belirtilebilir.

Ancak, derneğin kurulması için bu yazıların yazılmasının üzerinden iki yıl gibi uzun sayılabilecek bir sürenin daha geçmesi gerekecektir.

18 Nisan 1949'da Oruz "Türk Kadınlar Birliği" başlıklı yazısında 5 Nisan 1947 tarihli yazısının son kısmını yineler, ardından kısa bir tarihsel değerlendirme yapar. Bu değerlendirmede:

"CHP'sinin tadil edilen tüzüğü Türk kadınına hak bakımından mücadelesi icabeden bütün sosyal, siyasi, hukuki eşitliği tanımış bulunuyordu. Tek dava, milletin gelişmesi, yetişmesine inhisar ediyordu. Bunu da kadın erkek ayırt etmeden Halkevlerinin muhtelif kollarında başarmağa savaşmak yerinde yolunda bir işti... O tarihte ve bu gidiş tarzı içinde hakikaten bir kadın birliğine lüzum kalmamıştı... Şimdi 1945 yılından beri çok partili demokrasi rejimi içine girmiş bulunuyoruz. Tenkit ve muhalefet yavaş yavaş hakiki şahsiyetine doğru yürümektedir... Bundan başka bu yeni tempoya, oy sahibi olan Türk kadınlığının da tam manasıyla ayak uydurması gerekiyor. İşte 1947 yılının Mart ayında yayınlanmaya başlayan Kadın Gazetesi bu yeni icabın, yeni zihniyetin kadınlık bakımından bir organıdır ... ve daha 1947 yılının Nisan ayında yani altıncı sayısında kadın birliğine de temas ederek yukarıda büyük puntolarla aynen naklettiğimiz görüşünü ortaya atmıştır.

Bu gün 1949 yılının Nisan ayında yani tam bizim söylediğimizden iki yıl sonra yetkili kadınlarımızın bir araya gelerek bir kadın birliği kurmak üzere teşebbüse geçtiklerini memnurlukla görüyoruz"

demekte, daha sonra niçin örgütlenmeye gereksinme duyulduğunu şöyle belirtmektedir:

"İnkılabımızın bütün hususiyetlerini göz önünde tutarak, rejimin ana direğinden biri olan Türk kadın hamlesini dipdiri olarak ayakta bulundurmak, demokrasi adına irticaa kaçan her hareketi baltalamak ve demokrasinin gelişmesine hizmet etmek için kadını teşkilatlandırmalıyız. Milletlerarası bakımdan da bizden önce bu adımları atmış milletler kadınlığı ile sempati temasları yapmak, bizi daima göz önünde tutan Orta Şark kadınlığına ise öncülük etmek vazifesinde olduğumuzu unutmamalıyız."¹²⁷

¹²⁷Oruz, İ. Halim, "Türk Kadın Birliği", Kadın Gazetesi, 18 Nisan 1949, yıl:3, sayı:112, s.1-6

Oruz, bir başka yazısında demek kurucularının bir açıklamasına yer verir. Bu açıklamaya göre; kadınlara eşit haklar verildikten sonra da böyle bir demeye gereksinim duyulmasının nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler, demokrasinin geliştiği bir ortamda, seçme seçilme hakkına sahip kadınlarımızın, kendi güçlerine dayanarak bu ve diğer eşitlik haklarını korumalarının gerekliliğidir. Bu gereklilik, bu tarihlerde (1948-1949) yapılan yayınlardan ve diğer bazı hareketlerden anlaşıldığına göre Atatürk Devrimi'nin temel direklerinden biri olan Kadın Hakları Devriminin gerilemesi tehlikesinden kaynaklanmaktadır. Kadın Hakları Devriminin korunması da ancak kadınlar tarafından ve siyasal partiler dışında yapılmalıdır. Kadınlar Türk demokrasisinde hak, görev, sorumluluk anlayışlarının gelişmesine hizmet etmelidir. Demokrasileri gelişmiş ülkelerde de kadın örgütleri vardır. Onlar da bir taraftan hakların korunması ve 'kadınlık alemindeki feci manevi yaraların' önüne geçilmesi için çalışırlar. Bunun gibi Türk kadınları da kendi sorunları ile doğrudan doğruya uğraşmalıdırlar." Yazı, Oruz'un şu değerlendirmesi ile tamamlanır:

"Hülasa partiler siyasetine dayanmadan kadınların önce kendilerine dayanması, haklarını savunması, çalışma hususiyetlerinden cemiyeti faydalandırması gerekir."¹²⁸

Demek kurucularının açıklamasından da anlaşılacağı gibi kadınlar, bir tehlikeden korkmaktadırlar. Bu tehlike gericiliktir. Daha 1940'lı yılların sonlarında kadınlar, gericiliğin, kadın haklarını tehdit eden en önemli tehlike olduğunun bilinciyle hareket etmektedirler. Bu nedenle, uluslararası konferanslara örgütlü olarak katılmak düşüncesi, demokrasinin gelişmesinde örgütlü kadın hareketinin zorunluluğu kadar, belki onlardan daha önemli olarak devrimin sağladığı kadın haklarının dahi gerici tehdit altında olmasının, bu tehlikeye karşı ancak örgütlü bir kadın hareketiyle durulabileceği görüşü de, yeniden örgütlenmedeki bir başka nedendir.

Kadın Gazetesi'nde demneğin kuruluşuyla ilgili ilk haber 18 Nisan 1949'da, "Türk Kadınlar Birliği Kuruluyor" başlığıyla verilmiştir. Bu haberde:

"13 Nisan 1949 Çarşamba günü aşağıda isimleri yazılı müteşebbis heyet üyeleri, Bn. İnönü'nün fahri başkanlığında bir toplantı yaparak Türk Kadın Birliği'nin kurulması hakkında görüşmüşlerdir.

Hazırlanan tüzük tasarısına göre bu cemiyet siyasetle meşgul olmayacak Türk kadınlarının kültür alanında yükselmelerini sağlamaya, kadınlara verilmiş olan hakları korumaya, kadın ahlakı üzerinde çalışmaya matuf hizmetler görecektir." denilmekte "müteşebbis heyet üyeleri" olarak şu isimler sayılmaktadır:

İzmir Milletvekili Latife Bekir Çeyrekbaşı, Seyhan Milletvekili Dr. Makbule Dıblan,

¹²⁸Oruz, İ.Halim, "Türk Kadın Birliği Hakkında Düşünceler", Kadın Gazetesi, 16 Mayıs 1949, yıl:3, sayı:116, s.1

Ankara Milletvekili Mebrure Aksoley, Kamile N. Erim, Neriman Ş. Sirer, Aliye K. Beyazıt, Lamia Fenmen, Dr. Mediha Eldem, Necile Biren.¹²⁹

. Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

TKB'nin bu ikinci kuruluşunda hazırlanan tüzüğüne göre amacı dört maddede toplanarak şöyle açıklanabilir:

- I. Türk inkılabının kadınlara sağladığı hakları korumak,
- II. Kültür alanında yükselmelerini temin,
- III. Türk demokrasisinde hak, vazife ve mesuliyet anlayışını inkişaf ettirmek,
- IV. Kadınlık alemindeki manevi yaraların önüne geçmek.¹³⁰

Beşinci maddede ise Birliğin siyasi işlerle uğraşmayacağı belirtilmektedir. Oruz burada bir çelişkiye dikkat çekerek şunları yazmaktadır:

"Cemiyetimiz içindeki reaksiyonları acele karşılamak üzere kurulmuş olan birlik ve hazırlanmış olan tüzüğü kısa zamanda ele alınıp fiili sahaya çıkarıldığı için bir takım eksiklikleri bulunabilir... Bu arada Türk Kadın Birliği tüzüğünün gayeyi tarif eden üçüncü maddesi ile birliğin siyasi işlerle uğraşmadığını belirten beşinci maddesi arasında bir mübayanet ve bir vuzuhsuzluk olduğu görülüyorsa da, asıl manası partiler siyaseti dışında kalmasını işaret etmek olan beşinci maddenin vuzuhlandırılması nihayet ilk kongrenin çalışmaları arasına girebilir."¹³¹

Gene Oruz'a göre tüzüğün 12. maddesindeki "Müştebbis heyetin iki sene müddetle umumi heyetin bütün selahiyetlerini taşıması" hükmü ile 16. maddenin "f" fıkrasındaki "ana tüzükte yapılacak değişikliklerin ancak 2/3 ekseriyetle yapılması" hükmü antidemokratik hükümler gibi görünüyorsa da Birlik henüz genel kongresini toplamadığı ve genel hükümler çerçevesinde faaliyetlerini sürdürdüğü için toplanacak ilk genel kongrede bu hükümler değiştirilerek tüzüğe demokratik bir nitelik kazandırılabilir. Demek için bir başka eleştiri konusu kuruculardır. Bu konuda da "mahdut şahıslarla" denilmektedir. Oruz bu konuda da şunları söylemektedir:

"TKB'nin mahdut şahıslarla faaliyete giriştiği meselesine gelince, kurucular diyorlar ki: Bilindiği gibi Cemiyetler Kanunu ve bir çok cemiyetler, tüzükleri gereğince bir dernek kurulurken önce müştebbis heyetini meydana getirir. Bu heyet ise işin pratik olması bakımından mahdut şahıslardan ibaret olur. Türk Kadın Birliği'nin de çalışma ve kurulma durumu henüz bu safhadadır... İllerde kurulan merkezler kongrelerini yapıp delegelerini seçtikçe, genel merkez kongresine de yaklaşılmış olacaktır ve bu kongre toplandıktan sonra TKB memleket içinde tam bir faaliyete geçmiş bulunacaktır."¹³²

¹²⁹"Türk Kadınlar Birliği Kuruluyor", Kadın Gazetesi, 18 Nisan 1949, yıl:3, sayı:112,s.1

¹³⁰Gerede, Lamia Hüseyin, "Türk Kadın Birliği Hakkında", Kadın Gazetesi, 26 Aralık 1949, yıl:3, sayı:148, s.1

¹³¹Oruz, İ.Halim, "Türk Kadın Birliği Hakkında Düşünceler", agm, s.1

¹³²Oruz, aynı yerde, s.6

Bu eleştirilerden tüzükle ilgili olanlar, olağanüstü kongredeki tüzük değişikliği ile giderilir. TKB 12-16 Nisan 1954 tarihleri arasında olağanüstü kongre toplar. Olağanüstü kongrenin nedeni beş aydır sürdürülen tüzük değişikliği çalışmalarının sonucunun genel kurulda tartışılması ve kabul edilmesidir.

Tüzük değişikliğinden sonra amaç maddesi şu şekilde düzenlenmiştir.

"Madde:2- Birliğin gayesi:

- A) Türk inkılabının kadınlarımıza verdiği hakları korumak ve kullanılmasını sağlamak,
- B) Türk kadınının demokratik bünyemizde, hak, vazife ve mesuliyet duygularının kökleşmesine ve inkişafına yardım etmek,
- C) Türk kadınının eğitim ve sosyal davalarını ele almak suretiyle kültür seviyesinin ve hayat şartlarının yükselmesine çalışmak, ferdi hürriyetin yegane teminatı olan (şahsiyete hürmet) esasına göre geliştirmek,
- D) Dünya kadınlık alemile temaslar temin ederek kanunlarımızın Türk kadınlarına sağladığı hakları ve Türk kadınlarının başarılarını dünyaya tanıtmak,
- E) Milletlerarası kadınlar kongrelerinde erkeklerle eşit haklara sahip bulunmayan milletler kadınlarının da eşit haklara kavuşması için gereken mesaiyi yapmak.

Madde:4- Birlik gayelerini tahakkuk ettirmek için bütün yayın vasıtalarından faydalanır; bu maksatla gazete ve dergi çıkarabilir."

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Demeğe yalnız kadınlar değil, erkeklerde üye olabilmektedir. Tüzükteki ilgili maddeler:

"Madde:6- Birliğe üye olabilmek için:

- A) Türk olmak,
- B) 18 yaşını bitirmiş olmak,
- C) Medeni haklara sahip olmak,
- D) İki üye tarafından tavsiye olunmak ve idare heyeti kararından geçmek.

Madde:7- Altıncı maddedeki şartları haiz erkekler de üye olabilirler. Ancak Birliğin erkek üye sayısı kadın üye sayısının onda birini geçemez. Erkek üyeler idare kuruluna seçilemezler." şeklindedir.

Demek tüzüğünde siyasetle ilgilenmeyeceğini "Madde:3- Türk Kadınlar Birliği siyasetle meşgul olmaz, muhtelif siyasi partilere mensup kadınlar, Birliğe üye olabilirler. Ancak Birlik partiler siyasetine alet edilemez." hükmüyle belirtir. Ancak çalışmalarında da görüleceği gibi tam anlamıyla siyasetin içinde yer almıştır.

Kurucular:

Tüzükte, "Madde:53- Birliğin kurucu üyeleri:

Mevhibe İnönü, Latife Bekir Çeyrekbaşı, Dr. Makbule Dıblan, Mebrure Aksoley, Kamile Erım, Neriman Sirer, Aliye Beyazıt, Lamia Refik Fenmen, Dr. Mediha Elden, Necile Bircan.¹³³ olarak belirtilmektedir.

Şube ve Üye Sayısı :

TKB'nin kuruluşundan bir ay sonra İstanbul şubesi açılır. İstanbul şubesi kuruluşundan itibaren ikinci bir genel merkez gibi çalışacaktır. Açılışıyla ilgili olarak verilen haber şöyledir:

"TKB İstanbul Merkezi Kuruluyor - TKB Genel Başkanı ve İzmir Milletvekili Latife (Bekir) Çeyrekbaşı, Genel Başkan Vekili Ankara Milletvekili Mebrure Aksoley, Genel Sekreter ve Seyhan Milletvekili Makbule Dıblan, Başyazarımız İffet Halim Oruz'la beraber Cuma günü (13.5.1949) Ankara'dan gelerek Birliğin İstanbul merkezini kurmağa teşebbüs eden üyelerle temasa geçmişlerdir. Pazar günü Eminönü Halkevinde toplanan müteşebbis heyet üyeleri arasında İ.Halim Oruz, Dr.Pakize Tarzi, Av. Süreyya Ağaoğlu, Cavidan Yamut, Emel Gürler, Seniha Rauf, Aliye Esat, Mihri Pektaş, Efsayış Suat, Nasip Dıblan, Safiye Hüseyin Elbi bulunmaktadır."¹³⁴

5 Şubat 1950'de TKB'nin İzmir Şubesi açıldı. Başkan Müjgan Ağaoğlu idi.¹³⁵

TKB'nin kuruluşunun yedinci ayında, İstanbul'dan başka Eskişehir, Bolu, Seyhan, Trabzon, Samsun, Denizli, Aydın, Muğla, Manisa'da şubeler açılmıştır. Böylece yedi ay gibi kısa bir süre içinde şube sayısı onbire ulaşmıştır.¹³⁶

1958'de ise 40 ilde şubesi bulunmaktaydı. Örgüt bugün 50'li yıllardan gerilemiş durumda sayılır. Çünkü, bugün 27 il ve 15 ilçe olmak üzere toplam 42 şubeye sahiptir. Geçen en az otuz yıllık sürede şube sayısında neredeyse artış olmamış sayılabilir. Yalnız İstanbul'da üye sayısı 2500'dür. Türkiye genelinde üye sayısı yaklaşık 100.000'dir.

Etkinlikleri:

Demeğin ilk etkinliklerinden biri sayabileceğimiz çalışma "uluslararası kongre"ye katılması olmuştur. (Zaten bu hedef yani Türkiye'nin Uluslararası kadın konferanslarına örgütlü olarak, bir kadın demeği ile katılması demeğin kuruluş gerekçelerinden birisiydi.) Aksoley radyo konuşmasında bu konuda:

"Çok yeni kurulmuş olan Türk Kadın Birliğini temsilen Birliğin Genel Başkanı İzmir Milletvekili Latife Bekir Çeyrekbaşı ile Genel Sekreteri Seyhan Milletvekili doktor Makbule Dıblan temmuz ayı içinde Amsterdam'da, onbeşinci milletlerarası kongresini yapan, Milletlerarası Kadınlar Alyans'ının bu kongresine iştirak etmişler,

¹³³Türk Kadınlar Birliği Ana Tüzüğü, Ankara, Doğu Matbaası, 1956 ...Kadın Gazetesi, 17 Nisan 1954 (24.4.1954), yıl:8, sayı:371, s.1-2-6

¹³⁴Kadın Gazetesi, 16 Mayıs 1949, yıl:3, sayı:116, s.1-5

¹³⁵Kadın Gazetesi, 20 Şubat 1950, yıl:3, sayı:156, s.1

¹³⁶Aksoley, Mebrure, "Türk Kadınlar Birliği Hakkında Radyoda Bir Konuşma", Kadın Gazetesi, 14 Kasım 1949, yıl:3, sayı:142, s.2

Türk Kadın Birliği, Alyansın asli üyeliğine tezahürlerle kabul edilmiş ve şanlı bayrağımız kongre müddetince şeref mevkiinde dalgalanmıştır."¹³⁷ demektedir.

Oruz, 1949 yılında yazdığı bir yazıda henüz kuruluş aşamasında olmasına karşın derneğin, iki önemli işlevi yerine getirdiğini söylemektedir.

Bunlardan birincisi yirmi yıl öncesi ile o günün kadınlarının derneğe gösterdiği ilgi arasındaki büyük farktır. Yirmi yıl önce aydın ve idealist bir kaç kadının ilgilendiği konuya artık geniş bir kadın kesimi ilgi göstermektedir. Özellikle İstanbul'da kadınlar artık "adam sendeci zihniyet yerine ilgi gösterici bir hareket ile" dernek etrafında toplanmaktadır.

İkincisi ise uluslararası alanda elde edilen sempatidir. Amsterdam'daki kongreye iki kadın delegemizin katılması demokrasimiz açısından önemli bir atılımdır. Çünkü "bu kongreye demokrasiyi benimsemiş milletlerin kadınları iştirak etmektedir."¹³⁸

TKB. 1950 yılı seçimleri nedeniyle sık sık kadın milletvekili adayları sorununu gündeme getirmeye başlar. CHP, DP ve MP başkanlarına bir yazı göndererek, listelere kadın adayların istenilen şekilde ve sayıda girebilmesi için Birliğin idare kurulunun dileğini bildirirken¹³⁹, Oruz da; "1950 seçimlerinde kadınlarımıza düşen ödev" başlığı ile yazdığı yazıda "1946 yılı takibatı göstermiştir ki, bir takım parti mücadelesi ve şahsi menfaat kaygıları içinde kayba uğrayan bir hak vardır. O da kadınlığımızın seçilme hakkıdır... Bir defa fazla oya iştirak etmek suretiyle inisiyatifi elden bırakmamak icap eder. Ondan sonra da her kadın kendi kanaati çerçevesi içinde kadın adayları korumalıdır."¹⁴⁰ demektedir.

TKB İstanbul merkezinin 30 Nisan 1950'de toplanan ilk kongresinde seçim ve kadınlar konusu bir kez daha gündeme getirilir. Kongre raporunda:

"15 yıl önce 17 kadın milletvekili, 15 yıl sonra 6 kadın aday. Demek 1935 yılına nazaran CHP inkılapçılıkta 3 misli gerilemiş bulunuyor... Totaliter nasip ve tayinlerin bilhassa seçme ve seçilme kabiliyetimizde zaaf meydana getirdiğini 1946'da giriştiğimiz çok partili demokrasi havası içinde realite halinde görmüş bulunuyoruz. Ve bugün yani 1950 seçimlerinde partiler az kadın aday göstermek için adeta rekabete giriştiler. Bu inkılabı yapan ve şahsan bizlere kadın birliğinin kapılarını kapatarak, kendi kapılarını açan ve geliniz işte sizin yeriniz ve köşeniz hazırdır diyen parti 1935 yılına nazaran üç misli az kadın aday göstermek suretile onbeş yıl sonra inkılapçılıkta üç misli gerilediğimizi fiilen isbat etti."¹⁴¹ denilmekte ve CHP eleştirilmektedir. Bu tarihlerde

¹³⁷Aksöley, aynı yerde, s.2

¹³⁸Oruz, İ.Halim, "Türk Kadın Birliği Çalışmalarına Bir Bakış", Kadın Gazetesi, 4 Temmuz 1949,yıl:3, sayı:123, s.1

¹³⁹"Türk Kadın Birliği Çalışmaları", Kadın Gazetesi, 10 Nisan 1950, yıl:4, sayı:156, s.1

¹⁴⁰Oruz, İ. Halim, "1950 Seçimlerinde Kadınlarımıza Düşen Ödev", Kadın Gazetesi, 27 Mart 1950, yıl:4, sayı: 161, s.1

¹⁴¹"Türk Kadın Birliği İstanbul Merkezinin Kongresi", Kadın Gazetesi, 8 Mayıs 1950, yıl:4, sayı:167, s.1-2

özellikle CHP'ye yönelik bu nitelikte eleştiriler sık sık gündeme getirilmeye başlanmıştır.

Gene bu raporda Atatürk'ten alınan direktif doğrultusunda halk kadınlarına yönelik çalışmalar yapıldığı, işçi memur, öğretmen daktilo kadın zümrelerini temsil eden kadınların bir araya gelerek "çalışan kadın kolu" oluşturulduğu, bu kol vasıtasıyla çalışan kadınların çok olduğu kesimlerde çocuk yuvaları, çocuk bakım evleri açma girişimleri olduğu belirtilir. Fabrikalara gidilerek işçi kadınlarla görüşüldüğü, dertlerinin dinlendiği, onları aydınlatıcı konferanslar verildiği, işçi kanununun tadilatıyla ilgili sorunlarla uğraşıldığı belirtilmektedir.

TKB'nin ilk Genel Kongresi 9 Aralık 1950'de Ankara'da toplandı. Bu kongre Ankara Genel Merkez ile İstanbul'un rekabetini ortaya çıkarmıştı. Bu nedenle kongre oldukça tartışmalı geçmişti. Yapılan seçimlerde Genel Merkez üyeliklerine Dr. Mediha Eldem, Mürüvet Arseven, Mebrure Aksoley, Esmâ Nayman, Saadet Anışık seçilmişlerdi.¹⁴²

TKB'nin 1951-1952 yıllarındaki çalışmalarından bazıları şunlardır:

TKB, İstanbul'da 12.4.1951'de, amacı, Türk kadınlarının sosyal, yasal ve siyasal eşitlik haklarını korumak için bizzat yetkili olduklarını belirtmek olan bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıda ele alınan konuların bazıları şunlardır;

- *Türk kadınlığının sosyal, hukuki ve siyasi eşitlik haklarını korumada bizzat yetkili olmaları,
- *Türk kadınlarının tarihi tekamülü,
- *Kadın İnkılabımız,
- *Çalışan kadınların hayat şartları karşısındaki durumu,
- *İşçi kadınların sanayideki durumu,
- *Dini hükümler ve kadınlar içinde poligaminin geçirdiği safhalar.¹⁴³

Gene aynı yıl kadınların, bugün de "kadın hareketi" içinde tartışılan "aile reisliği" ve "kadının soyadının evlenince değişmesi" sorununun tartışıldığı görülür. Kadın Gazetesi'nde çıkan bir yazıda erkeğin aile reisi olması ve kadının evlenince erkeğin soyadını alması eleştirilmektedir. Bu yazı şöyle tamamlanmaktadır:

"Kadın erkek birleşmesinde hüriyetlerde eşitlik esası göz önüne alınarak, aile reisi ve soyadı üzerinde önceden mutabakat sağlamak, kurulacak cemiyetin devamı ve düzeni bakımından en doğru yoldur."¹⁴⁴

1952 yılında "TKB Gençliğinin İstekleri" yayınlanır. Bu çalışmada dile getirilen isteklerden bazıları şunlardır:

¹⁴²"Kadınlar Birliğinin İlk Genel Kongresi", Kadın Gazetesi, 18 Aralık 1950, yıl:4, sayı:199, s.1

¹⁴³Kadın Birliği Toplantısı", Kadın Gazetesi, 9 Nisan 1951, yıl:5, sayı:215, s.1

¹⁴⁴Otmar, Nurettin, "Düzenlenmesi Gereken Cemiyet Meselelerinden: Aile Reisi- Soyadı ve Kadın", Kadın Gazetesi, 24 Aralık 1951, yıl:5, sayı:252, s.2

*Suçlu çocuklar ve gençler için ayrı mahkemeler, ayrı cezaevleri ve ıslahhaneler istiyoruz,

*Kimsesiz çocuklar için düşkünler evinden başka bina ve başka müessese istiyoruz,

*Çocuk ve genç kızlara tecavüz edenlere verilen cezanın arttırılmasını istiyoruz,

*Medeni Kanunun köylerimizde de şehirlerimizde olduğu gibi titizlikle tatbik edilmesini istiyoruz.¹⁴⁵

Aynı yıl TKB, Napoli'de toplanan "Milletlerarası Kadınlar Birliği Umumi Kongresi"ne katıldı. Bu kongreye TKB adına Mualla Anıl'ın başkanlığında Afet İnan, İffet H. Oruz, Esmâ Nayman katıldılar. TKB'ni temsilen kongreye katılan Afet İnan "Milletlerarası Kadın Birliği" İdare Heyetine seçilmiş, kongreden dönüşte delegeler, bir basın toplantısı yaparak, kongrede tartışılan konuları ve kendilerinin yaptıkları teklifleri açıklamışlardı. Toplantıda ayrıca, yayın ve film yoluyla propaganda yapmak istediklerini ancak derneğin gelirlerinin buna olanak vermediğinden söz etmişlerdi. Bu basın toplantısı haberi şöyle bir yorumla bitirilmişti:

"Türk kadınının içtimai seviyesini yükseltmek, kültürünü artırmak. Bunlar büyük davalar. Bu davaları halletmeyi kendine gaye edinen KB herşeyden önce kendisini hedefe kısa yoldan süratle götüreceği yolu bulmalıdır. Ondan sonrası kolay."¹⁴⁶

1953 yılı TKB'nin ardı ardına olağanüstü kongreler topladığı yıl oldu. İlk genel kongrede gördüğümüz İstanbul ile Ankara arasındaki mücadeleler bu kongrelerde de sürmüştü.

2 Kasım 1952, 10 Ocak 1953 ve 18 Nisan 1953 tarihlerinde yapılan olağanüstü genel kongreler tüm basının ilgisini çekmiş, kongreye ve tartışmalara geniş yer vermişlerdi.¹⁴⁷ Örneğin, 28.4.1953'de "Yeni Genel Merkez Kurulu üyeleri işbölümü yaptılar. Genel Başkanlığa Lamia Fenmen getirildi." haberinin ardından 10.6.1953'de "Mahkeme itirazı haklı görüp kongre ve seçimi iptal etti." haberleri verilmiştir.¹⁴⁸

Basının bu ilgisi yanında "Kadınlar Birliğine lüzum var mı?" sorusunu da ortaya attığını ve kadınların bu soruya da yanıt vermek zorunda kaldıklarını görürüz. Bu yanıtlardan en ilginç olanı, Birliğin gerekli olduğunu savunurken şunları ifade etmektedir:

"Zamanla kadın inkılabı yavaş yavaş eski değerini kaybetmeye başladı. Meclisteki kadın milletvekillerinin adedi en az hadde indirildi. Resmi dairelerde büyük memuriyetler kadınlara verilmiyor, yüksek mevkileri işgal etmiş olan kadınlar terfi ettirilmiyor. Cemiyetteki kadın aleyhine taassub Atatürk'ten sonra tekrar dirilmeğe başladı... Atatürk devri çocukları hürriyetin havasını kokladılar. Kültürlü, tahsilli

¹⁴⁵"TKB. Gençliğinin İstekleri", Kadın Gazetesi, 21 Nisan 1952, yıl:6, sayı:269, s.1

¹⁴⁶Tuncalı, Haluk, "TKB Çalışmaları", Ulus, 7 Ekim 1952, s.2

¹⁴⁷Ulus, 26 Nisan 1953, Hürses, 25-27 Nisan 1953, Zafer, 27 Nisan 1953

¹⁴⁸Ulus, 28 Nisan 1953, s.1 ve Ulus, 10 Haziran 1953, s.1

olmanın zevkini tattılar. Şahsiyet olmanın değerini anladılar. İşte böyle yetişen bir nesil bugün erkekle eşit olmamağı haklı olarak kabul etmek istemiyor. Cins farkının insanlık mefhumu yanında hiçbir değeri olmadığını artık biliyor... Eğer Atatürk devrindeki hamle devam etseydi insanlık ve kabiliyet mefhumları, cins mefhumunun önünde tutulsaydı, *Kadın Birliği*'ne lüzum yoktu. Fakat bu günkü şartlar altında kadınlığımız sıkı bağlarla kurulu kuvvetli bir kadın birliğine her zamandan çok muhtaçtır."¹⁴⁹

Tüzük değişikliği yapan TKB, 20 Haziran 1954'de tekrar bir Genel Kongre toplamıştır. Bu kez Genel Başkanlığa Lamia Fenmen'in yerine DP İstanbul Milletvekili Nazlı Tıbar seçilmiştir. Yeni genel kurul Aliye Temuçin, Nuriye Pınar, Edibe Sayar, Ubeyde Elli, Şeminur İnanc, Hacer Bizden, Mükerrrem Kamil Su, Halide Nusret Zorlutuna, Vasfiye İleri, Mesture Som'dan oluşmuştur.

Bu Genel Kongre'ye sunulan 1953-1954 yılı faaliyet raporunda dikkati çeken etkinlikler ise şunlardır:

İşbirliği yaptığımız kuruluşlar denilerek şu açıklama yapılıyor: "Tüzüklerine nazaran işbirliği yapmamızda birliğimiz için fayda mülhaza ettiğimiz Milli Tesanüt Cephesi ile Türkiye Milli Gençlik Teşkilatına üye olduk. Merkezleri İstanbul'da bulunan bu iki teşekkül ile temas ve teşrik-i mesai etmek üzere İstanbul merkezimize yetki verdik."

Yayın ve propaganda konusunda şu açıklama yapılıyor: "Eski tüzüğümüz hükümlerine göre birliğimizin bir dergi çıkarması icap ettiği halde, bu hükme aykırı olarak bir müddet çıkarılmış olan aylık *Kadının Sesi* gazetesi yerine bir dergi çıkarılmasına karar verilmiş ve bu kola seçilen arkadaşlar aralarında işbölümü yaparak dergi hazırlıklarına başlamışlarsa da bugüne kadar bir netice alınamamıştır... tüzüğümüze *Dergi veya gazete çıkarabilir*. ibaresi konulmak suretiyle lüzumunda bu gazetenin neşir hayatına devama imkan sağlanmıştır."

Basın bölümünde: "Yedi yıldan beri İ. H. Oruz tarafından çıkarılan *Kadın Gazetesi* İstanbul merkezi yayın organı olarak devralınmış, bu organın gelişimi, bir gelir menbaı haline geçebilmesi için gerekli teşebbüs ve çalışmalara önem verilecektir."¹⁵⁰ denilmektedir.

Genel Merkez derneğin yayın organı olarak bir dergi ya da gazete çıkarmayı bundan sonra da başaramayacaktır. Ancak zaten Birliğin gayrı resmi yayın organı olan "Kadın Gazetesi" bundan böyle bir süre için Birliğin resmi yayın organı olacaktır. Genel Merkez ise 1946'dan itibaren "Kadının Sesi" adıyla aylık bir kadın gazetesini Birlik yayın organı olarak 1953'e kadar Ankara'da yayınlanmıştı.¹⁵¹

¹⁴⁹ Arıcan, Nevin, "Kadınlar Birliğine Lüzum Varmı?", *Kadın Gazetesi*, 7 Mayıs 1953, yıl:7, sayı:323, s.1

¹⁵⁰ "Türk Kadınlar Birliği Genel Kongresi", *Kadın Gazetesi*, 26 Haziran 1954, yıl:8, sayı:378, s.1

¹⁵¹ *Kadın Gazetesi*, 2.4.1953, yıl:7, sayı:318,s.2, "TKB. Kadının Sesi Aylık TKB Genel Merkez Yayını 1.1.1953"

TKB 1954'den itibaren Türkiye'de artan gericilik olayları ve bunun kadınlara yansımaları olan "çarşaf giyilmesi"yle ilgili mücadeleyle başladı. Bunu 1954'de kabul edilen yeni çalışma programındaki bazı maddelerde görürüz. Bu maddeler:

"1- Atatürk İnkılaplarına bağlılığın, söz, miting ve kitap halinden çıkarılarak, cemiyet ve millet hayatına maletmenin çarelerini aramak,

a) Kıyafet kanunun tatbiki hususunda vali ve kaymakamlara kanuni selahiyet ver(dir)mek,

b) Yeşil tehlikenin önlenmesini temin etmek; dini inanışları batıl itikatlardan kurtarmak,

2- Türk kadınının içtimai seviyesini yükseltmek, köy ve şehir kadını arasındaki uçurumu doldurmaya gayret etmek,

3- TKB'ni geliştirerek en ücra köyler ve kenar mahallelere kadar varıncaya kadar teşkilat kurmak ve bütün Türk kadınlarının iştirakını sağlamak,

4- TKB'nin medeniyetini radyo vasıtası ile bütün memlekete duyurmak."¹⁵²

Bu maddeler bize, kadınların daha o tarihlerde "yeşil tehlike" dedikleri dini irtica olaylarından dolayı "kadın hakları" için endişe duymaya başladıklarını, irticanın uzantısı olarak gördükleri "karaçarşaf" giyilmesini yasaklatma çabalarına girdiklerini göstermektedir. TKB, kadınların Atatürk İnkılaplarına bağlılığını yaygınlaştırmak için radyodan yararlanmak düşüncesini 1955 yılında gerçekleştirir. Genel istek üzerine başladıkları radyo konuşmalarını, en fazla kişiye hitap edebilecekleri düşüncesiyle pazar günleri yapıyorlardı. Bu konuşmalar, 15'er dakika sürüyordu. Kadınlarla ilgili çeşitli konuların konuşulduğu bu programlardan bazılarında konuşanlar ve konuşma konuları şöyledir:

"20.2.1955- Kıyafet Meselesi (Nasıl Giyinmeliyiz)- Türkan M. Ebcioglu, 27.2.1955- Büyük Bir Kadın (Madam Küri)- Melek Erbilin, 3.4.1955- Dünya Sulhunda Kadının Rolü- Perihan Parla, 24.6.1955- Lüks Kampanyası (Lükse, israfa, ithal malına sırt çevir)- Aliye Timuçin, 14.7.1955- Çeşitli Sahalarda Birinci Olan Kadınlar- Melek Erbilin."¹⁵³

1956 yılı geldiğinde Birlik hala, çarşafın kadın giyimi olarak yasaklanması çabalarını sürdürüyordu. Bu çaba daha sonraları da sürdürülmüştü. İstanbul, İzmir kongreleri toplandığında "çarşafın partiler üstü ele alınarak yasaklanması" ve yasaklama için ise "her çareye, her merciye başvurulması" kararlaştırılıyor. Ankara'da Genel Kongre toplandığında da bu kararlar yineleniyordu. Birlik Genel Merkezi ayrıca Olgunlaşma Enstitüsü öğretmenleri ve bazı menkusatçılarla birlikte toplantı yapıyor ve

¹⁵²Kadın Gazetesi, TKB İstanbul Merkezi Yayın Organı, yıl:8, sayı:389, s.1

¹⁵³TKB Radyo Konuşmaları, TKB Genel Merkezi 1955 Yılı Radyo Konuşmaları, Cilt I, TKB Genel Merkez Yayınları No:1, İstanbul, Maarif Basımevi, 1957, s.1-120

kadınların çarşaf yerine giyebilecekleri "ucuz ve yerli kumaştan" manto üretimi çalışmalarını sağlıyordu.¹⁵⁴

28 Nisan 1956 tarihli bu genel kurul çalışmalarında tüzük değişikliği çalışmaları da yapılmıştır. Genel Kurulun benimsediği tüzük değişikliğine göre; Genel başkan üstüste iki devre seçilebilecek, genel kurulla Ankara merkezi birleştirilerek genel idare heyeti onbeş kişiye çıkartılacak, merkez ve şube kongreleri de genel kongreye muvazi olarak iki yılda bir yapılacak, üye kayıt koşulları da yeniden düzenlenecekti. Kongrede Genel Başkanlığa Nazlı Tlabar, Genel Başkan Vekilliklerine Aliye Timuçin ve Nilüfer Gürsoy, diğer üyeliklere Übeyde Elli, Neriman Ağaoğlu, Ayhan Demirtaş, Halide N. Zorlutuna, Vasfiye İleri, Mesture Som, Hacer Birden, Muazzez Arıoba, Mükerrerem Kamil Su seçilmişlerdi.¹⁵⁵

1957 yılı Genel Milletvekili Seçimlerinde içlerinde Genel Merkez yönetim kurulunda bulunanlar da dahil olmak üzere birçok Birlik üyesi değişik partilerden milletvekilliklerine adaylıklarını koydular. Demek tüzüğü de böyle bir duruma olanak veriyordu. Bununla ilgili maddeye göre (Md.3); "TKB siyasetle meşgul olmaz, muhtelif siyasi partilere mensup kadınlar Birliğe üye olabilirler. Ancak Birlik partiler siyasetine alet edilemez."di. TKB'den bu seçimlerde Mebrure Aksoley, Ubeyde Elli CHP'den aday olurlarken, Nazlı Tlabar, Ayşe Günel, Perihan Arıburun, Adile Ayda, Halide N. Zorlutuna DP'den aday olup seçimleri kazandıkları gibi Tlabar ve Elli iki farklı partiden oldukları halde aynı yönetim kurulunda çalışabiliyorlardı.¹⁵⁶ Ancak yukarıya aldığımız tüzük maddesinin "birlik partiler siyasetine alet edilemez" bölümü giderek işlemez hale gelmekteydi. Çünkü her geçen yıl yönetim kuruluna daha çok sayıda iktidardaki DP'ye mensup kadınlar girmeye başlamıştı. Bununla ilintili olarak DP'nin Birlik üzerindeki politik ağırlığı giderek artıyordu.

Aynı yıllarda, İstanbul'da ayrı kadın demeklerinin, kadınların politik yaşama katılımıyla ilgili farklı yaklaşımları dikkati çeker. Birliğin İstanbul Şubesinin 1956-1957 çalışma dönemi "faaliyet raporu" bu konuda bir bilgi vermektedir. Raporda:

"Siyasetle hiç bir ilgisi olmayan Birliğimiz, Kadınlar Partisi adı altında bir parti kurmak tasavvurunda olan Kadınları Koruma Derneği Başkanının vaki davetine icabet etmiş, İnkılaplarımızla Türk kadınına verilen seçme ve seçilme hakları karşısında böyle bir partinin kurulması gayesinin memleketimiz için mevzubahs olamayacağı fikri müdafaa edilmiş ve KB İstanbul merkezi olarak böyle bir partinin kurulmasına muhalefet etmiştir."¹⁵⁷ denilmektedir.

¹⁵⁴Kadın Gazetesi, 24 Mart 1956, yıl:10, sayı:420, s.1 ayrıca 12 Mayıs 1956, yıl:10, sayı:423, s.1

¹⁵⁵"Türk Kadınlar Birliği Genel Kongresi", Kadın Gazetesi, 12 Mayıs 1956, yıl:10, sayı:423, s.1

¹⁵⁶Kadın Gazetesi, 2 Kasım 1957, yıl:11, sayı:478, s.1

¹⁵⁷TKB İstanbul Merkezi 1956 ve 1957 Çalışma Devresine Ait Faaliyet Raporu, İstanbul, Halk Basımevi, 1958.

Bir yandan tüzük gereği "derneğin siyasetle ilgisi yoktur" gerekçesiyle "Kadınlar Partisi"nin kurulmasına karşı çıkan Birlik, öte yandan iktidar partisi ile maddi bağlarını giderek güçlendiriyordu. Peki bu tüzüğün ihlali olmuyormuydu?

1958 yılı kongresine 39 ilden 70 delege katılmıştı. Bu sırada Birliğin 40 ilde şubesi bulunmaktaydı. Bu kogrede DP İstanbul milletvekili Nazlı Tlabar yeniden genel başkan seçildi. 1959'da toplanan, bir kez daha tüzük değişikliğinin istendiği, bir çok suçlama ve tartışmaların olduğu (basında üç ay yer almıştır) kongrede Nazlı Tlabar bir dönem daha genel başkanlığa seçilmişti. 22 Mayıs 1960'da 100 delegenin katılımıyla yapılan kongre bir kez daha Nazlı Tlabar'ı genel başkan seçti.¹⁵⁸ Bir DP milletvekilinin ardiardına Birlik genel başkanlığına seçilmesi parti-dernek bütünleşmesini de gittikçe daha fazla kuvvetlendirmekteydi.

Bu gün TKB İstanbul İl Başkanı olan Gültekin Baktır "Birlik o dönemde DP'nin kadın kolları gibi çalışmıştı." demektedir.

Bu nedenlerle 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi genel merkez başta olmak üzere İstanbul ve daha bir çok şubenin yönetim kurullarına işten el çektirildi. 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin siyasete bu denli karışmış derneği tümüyle kapatmayarak sadece bazı yönetim kurullarına işten el çekirmekle yetinmesi 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile farkını ortaya koymaktadır. Çünkü 12 Eylül 1980'de siyasete karışmış, karışmamış bütün dernekler kapatılmıştı. 27 Mayıs hareketinin Birliğin bazı yönetim kurullarını işten el çektiğinin yanında yaptığı diğer bir işlem Birlik üyelerinden DP'li milletvekillerini tutuklaması oldu. Genel Başkan İstanbul Milletvekili Nazlı Tlabar, TKB üyesi diğer DP milletvekilleri Hilal Ulman (Bursa), Perihan Arıburun (İzmir), Nuriye Pınar (İzmir), Ayşe Günel (İstanbul) tutuklanarak Yassıada'ya gönderildiler.¹⁵⁹

Bu gelişmelere bağlı olarak bazı üyeler, Genel Başkan Nazlı Tlabar'ın durumu ve idare heyetinin partizanlığını ileri sürerek olağanüstü kongreye gitmek isterler. Yönetim, Tlabar'ın Birlik'le ilgisi olmayan bir nedenle tutuklandığını, henüz hakkında karar da verilmediğini söyleyerek yeni genel kongreye gidilmesini gerekli görmediklerini belirtirler.¹⁶⁰

1961 ve 1962 yılları TKB'nin oldukça mücadeleli genel kongreler yaptıkları yıllar oldu. 1961'de Genel Başkanlığa Feriha Öztürk seçilmiş, yapılan itirazlar sonucu usulsüzlükler yapıldığı saptanarak, Öztürk başkanlıktan ve dernek üyeliğinden uzaklaştırılarak yerine MBK üyelerinden Şükran Özkaya'nın eşi Günseli Özkaya getirilmişti. Bu kez de F. Öztürk yönetime itiraz etmiş, gelişmeleri "oldu bittiye getirmek" olarak niteleyerek, suçlamada bulunmuştu. Kongreye polis müdahale etmiş,

¹⁵⁸Kadın Gazetesi , 14 Şubat 1959, yıl:11, sayı:545.- 28 Mart 1959, yıl:12, sayı:551.- 25 Nisan 1959, yıl:12, sayı:555 ayrıca Cumhuriyet , 23 Mayıs 1960, s.1

¹⁵⁹Kadın Gazetesi , 25 Haziran 1960, yıl:14, sayı:616, s.1

¹⁶⁰Kadın Gazetesi , 30 Temmuz 1960, yıl:14, sayı:621, s.1

bunun üzerine Ankara Valiliği Birliği fesh ederek müteşebbis bir yönetim kurulu tayin etmişti. Kongrenin yapılamamasına sebep gene Özkaya ile Öztürk arasındaki genel başkanlık kavgası idi. Mücadeleler en sonunda 22 Mayıs 1962'de yapılan kongrede sonuçlanmış, Günseli Özkaya 68 delegeden 55'inin oyunu alarak genel başkan seçilmişti.¹⁶¹

Artık TKB'de yirmi yıldan fazla sürecek Günseli Özkaya dönemi başlayacaktır. Bu dönem bazılarına göre DP'den sonra CHP'nin Birlik politikasına etkin olma çabalarının başladığı dönemdir. Oruz bu konuda şunları yazmaktadır:

"Kulağımıza gelen söylentilere göre, bu defa da CHP'li bir bayan topluluğu Merkezi eline almıştır. Ve hatta içlerinden biri *biraz da bizler faydalanalım* deyimi ile renklerini açığa vurmuştur."¹⁶²

Oruz daha sonra Birliğin bir türlü amacına yönelmeye bırakılmadığını, söylenenler doğruysa bırakılacağını da söz konusu olmadığını belirtmektedir.

Bu dönemde TKB'nin 27 Mayıs öncesi dönemde olduğu gibi parti kadın kolları gibi çalıştığını söyleyemeyiz, ancak gerçekten politik yaklaşım CHP'ye kaymıştır.

Bu konuda bizi aydınlatabilecek ilk örnek Birliğin İstanbul İl Başkanı ile Vali Vefa Poyraz arasındaki mücadeledir. İstanbul İl Başkanına göre, Vefa Poyraz'ın eşi İstanbul Şubesini organize etmek istemiş, TKB'den müsamaha bulamamıştı. Vali aleyhine sürdürdükleri hareket sırasında İl Başkanı Nimet Uygur şunları söylemekteydi:

"Kanunlar yalnız vatandaşlara değil ama vali Vefa Poyraz'a şamildir. Vali Vefa Poyraz son tutumu ile bize öyle geliyorki kanunların değil ama Süleyman Bey'in hanımı Nazmiye Hanımın emirlerini tatbik etmektedir. Oysa KB. ne Başbakanın ve ne de başbakanın eşinin ve Vali Poyraz'ın bir denetlemesine bağlı çalışamaz."¹⁶³

Bir başka örnek ise TKB'nin Tokat Şubesinde sahte makbuzla para toplandığını ve valinin de bunu örtbas etmeye çalıştığını iddia eden Birlik müfettişi Muazzez Doğan'ın AP yanlısı valinin düzenleri ile karşılaştıklarını ileri sürmesidir. Doğan, valiyi mahkemeye vereceklerini söyleyerek "kendisi siyasi himaye görse bile adalet pençesine yapışacaktır." demektedir.¹⁶⁴

Bu dönemde diğer kadın kuruluşlarıyla birlikte ya da tek başlarına bir çok gerici harekete karşı tavrı koyulmuştur. Örneğin: Din ve hilafet ticareti yapan bir gazetede kadın hakları ve uygar kadın giyimi aleyhinde çıkan yazı üzerine Üniversiteli Kadınlar Derneği Ankara Şb. Başkanı Ferihan Gürsoy ve CHP Kadın Kolları Başkanı Jale Candan ile birlikte tepkilerini ifade eden TKB Başkanı Günseli Özkaya "Bu şahısların

¹⁶¹Cumhuriyet, "KB'İ feshedildi", 18.2.1961, s.1- "Polisin Emniyet Tertibi Aldığı TKB Kongresi", 22.12.1961, s.1- "Kadın Kongresi Karakolda Bitti", 19.5.1962, s.1- "KB Kongresinde Başkanlık Davası Dün Halledildi", 23.5.1962, s.1

¹⁶²Oruz, İffet H., "Türk Kadınlar Birliği", Kadın Gazetesi, 14 Ekim 1961, yıl:15, sayı:684, s.1

¹⁶³Cumhuriyet 19 Mayıs 1967, s.5 ayrıca 22 Mayıs 1967, s.1

¹⁶⁴Cumhuriyet, 29 Mayıs 1967, s.1

özledikleri ortama Türk kadınlarının yeniden dönmesi imkansızdır. Türk kadını devrimleri ve haklarını öylesine benimsemiştir ki, bunun eskiye dönüşü yoktur. Yazar bu kişisel görüşünü gerçekleştirme ortamını Türk kadınları arasında asla bulamayacaktır." ¹⁶⁵demektedir.

İstanbul'da "İslam ve Kadın" konulu konferansta kendisine göre imanlı imansız kadın ayrımı yapan bir İlahiyat Fakültesi öğrencisine bir demeçle cevap veren Günseli Özkaya "Türk kadınının çarşafa sokularak gazetelerde ön plana geçmesi Başbakanın vicdanını sızlatmıyor mu? "...Uzun süredir sabırla izlediğim bu ayrım ve gericilik kampanyasına karşı bütün öğretmenleri işçi-köylü kadınlarımızla tüm kadınlarımızı saflarımızda mücadeleye çağırıyorum." ¹⁶⁶ derken, Kayseri'de çıkan irtica olayında bir kadının tartaklanması ve çırılçıplak bırakılması üzerine Başbakan'a çektiği telgrafta da "Kayseri'deki olay irticaı da aşan bir barbarlık olayıdır. Bu olaydaki barbarlık mutsuz bir kadına değil, Türk kadın haklarına ve insan haklarına karşı girilen en ilkel davranıştır." ¹⁶⁷ demektedir.

Gene, Özkaya'nın başkanlığı döneminde TKB, siyasal hakların kazanılmasının yıldönümlerinde kampanyalar açar. Örneğin; Siyasal hakların kazanılmasının 35. yıl dönümünde (5 Aralık 1969) "Kadınlar Tam Eşitlik İstiyor." kampanyasında Medeni Kanun'daki kadın-erkek eşitliğine aykırı (159. madde gibi) maddelerin değiştirilmesi için parlamentoya kanun teklifi verilir. ¹⁶⁸

"1975 Kadın Yılı" içinse "Kadın Sorunları ve Çözümleri" konusunda köylü, işçi, meslek sahibi ve ev kadınları arasında bir yarışma düzenlerler. ¹⁶⁹ Bu yıllarda Birlik, Dünya Kadınlar Birliği'ne üye olur, Günseli Özkaya da Yönetim Kuruluna girer. Nisan 1964'de Özkaya tarafından derneğin yayın organı olarak "Birlik" adıyla bir dergi çıkarılmaya başlanmıştır. ¹⁷⁰

TKB, 12 Eylül 1980'de yapılan askeri darbeye tüm derneklerle birlikte bir kez daha kapatılır. Dernek bu kez altı ay kapalı kalmıştır. Bütün arşivlerine el konur. Bu nedenle 80'li yıllar derneğin yeniden örgütlendiği yıllar olmuştur. Günseli Özkaya 1984'de milletvekili seçilince başkanlığı bırakır, yerine, bugüneğin başkanlığı sürdürecektir olan Aysel Göksoy seçilir.

Bugün politikaya ödün vermemek, her partinin görüşünü savunan kadınlarla kadın haklarına ve Atatürk devrimine sahip çıkmak amacı etrafında birleşerek, çalışmak hedefindeler.

¹⁶⁵Cumhuriyet, 11 Aralık 1968, s.1

¹⁶⁶Cumhuriyet, 9 Mart 1968, s.1

¹⁶⁷Cumhuriyet, 10 Temmuz 1969, s.1

¹⁶⁸Cumhuriyet, 6 Aralık 1969, s.1

¹⁶⁹Cumhuriyet, 6 Mart 1975, s.1

¹⁷⁰Birlik, TKB Organı, 1 Nisan 1964, Resimli: Posta Matbaası, Ankara

Dernek artık Dünya Kadınlar Birliği'ne üye değildir, ancak gene de dünya kadın hareketi içinde yerini almak zorunluluğunu hissetmektedir.

Birlik Başkanı Ayseli Göksoy, 1991 yılında kadınlara siyasal hakların verilmiş yıldönümüyle ilgili olarak yapılan bir etkinlikte ("Toplumsal Değişimde Kadının Yeri ve Rolü" konulu toplantıda) bundan böyle politikada kadına yer vermeyen hiçbir partiye oy vermeyeceklerini açıklar.¹⁷¹

Bunların dışında bugünkü etkinlikleri şunlardır; Kırk öğrenciye burs vermekte, okuma yazma, biçki dikiş kursları açmakta, Medeni nikah ile sağlık ve nüfus planlaması konularında çalışmalar yapmakta. Öte yandan 1985'ten itibaren, tek bir derneğin amacının dışına çıktığını düşündükleri, Atatürk Devrimi, kadın hakları, kadınlar için vazgeçilmez olan laiklik ilkesini korumak ve kökten dinci akımlara karşı çıkmak gibi çalışmalarını diğer kadın dernekleriyle birlikte savunuyorlar, birlikte yapılan mücadelelere katılıyorlar. Bunlar, Atatürk'e ve laikliğe saygı yürüyüşleri ile Medeni Kanunun değiştirilmesi çalışmalarındaki ortak eylemlerdir.¹⁷² Birlik bugün de çalışmalarını sürdürmekte, Başkanlığını Ayseli Göksoy yapmaktadır.

2. Meslek Kadınları Yardım Cemiyeti (Soroptimist Kulübü)

1948 yılında İstanbul'da "Meslek Kadınları Yardım Cemiyeti" adıyla bir kadın derneği daha kurulur.

Derneğin kuruluşuna ilişkin ilk haber Kadın Gazetesinde "Yeni Bir Kadın Teşekkülü mü Kuruluyor?" başlığı ile yayınlanmıştır. Bu haberde DP'nin İstanbul milletvekili adayı olan Nüzhet Gökdoğan ve arkadaşlarının bir kadın kuruluşu için girişimde bulundukları belirtilmekte, haber şöyle sürmektedir:

"Bu teşekkülde ihtisasa yer verilecek ve her meslekten bir bayan kısımların başında bulunacakmış. Doktorlar kısmının başında Dr. Müfide Küley'in bulunacağı öğrenilmiştir. Bu cemiyetin gayesinin henüz açıklanmadığı anlaşılmaktadır.¹⁷³ Kurulacağı haberinin verildiği dernek "Meslek Kadınları Yardım Cemiyeti" yani Soroptimist Kulübü'dür.

Uluslararası bir dernek olan Soroptimist Kulübü'nün anavatanı ABD'dir. İlk kez 1921 yılında ABD'nin California Eyaletinin Oakland kentinde kurulmuştur. Derneğin Avrupa Kıtasına geçişi 1923 yılıdır. Bu tarihte İngiltere'de Londra'da kurulmuştur. 1924 yılında ise Fransa'da Paris'te kurulur. Daha sonra Avrupa'nın bir çok ülkesinde

¹⁷¹"İşte Atanın Gururu Kadın", Hürriyet, 20 Aralık 1991, s. 3

¹⁷²TKB İstanbul Şube Başkanı Gültekin Bakır ile konuşma. 5. 11. 1992

¹⁷³"Yeni Bir Kadın Teşekkülü mü Kuruluyor?", Kadın Gazetesi, 12 Temmuz 1948, yıl:2, sayı:72, s.1

Soroptimist Kulüpler açılacaktır. Türkiye'de kuruluş tarihi 1948 yılı, kuruluş yeri ise İstanbul'dur.

Soroptimist adı Latince iki kelimeden oluşur. "Soror" ve "Optima". Bu sözcüklerin Türkçedeki karşılığı "kızkardeş" ve "eniye" sözcükleridir. Bu iki sözcük birleştirildiğinde "en iyiyi amaçlayan kadınlar" anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Soroptimist derneklerinin üyeleri, çalıştıkları iş ve meslek dalında belirli düzeye gelmiş kadınlardan seçilmektedir. Dernek üyeliğinin bir başka özelliği her meslek veya iş dalının bir üye ile temsil edilmesidir.¹⁷⁴

Derneğin Türkiye'de kuruluşundaki ilk adı "Meslek Kadınları Yardım Cemiyeti"dir. İsmindeki "yardım" sözcüğü daha sonra kaldırılmış, "İş ve Meslek Kadınları Cemiyeti" denilmiştir.

Meslek Kadınları Yardım Cemiyeti'nin kuruluşu ile yürürlüğe giren ilk tüzüğünde adı ve merkezi şu şekilde belirtilmektedir :

"Madde:1- Soroptimist Kulübü adıyla, merkezi İstanbul'da olmak üzere ve beynelmilel Soroptimist Kulüplerine imtisalen bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyet mesleki mahiyette bir yardım cemiyetidir. Siyaset ve dinle kat'iyen meşgul olmaz. Diğer memleketlerdeki Soroptimist Kulüplerle münasebeti sadece entellektüel mahiyette olup beynelmilel kongrelere iştirak edecektir...Kulübün sınırları (Boğaziçi hariç) İstanbul şehridir..."¹⁷⁵

Daha sonra yürürlüğe giren tüzükte ise bu madde:

"Madde:1- İstanbul Soroptimist Kulübü adıyla beynelmilel Soroptimist Kulüplerine imtisalen bir cemiyet kurulmuştur.

Kulüp, Türkiye Soroptimist Kulüpleri birliğinin azasıdır." şeklinde düzenlenmiştir.

Soroptimist Kulüpleri Birliği oluşturulurken de bu hükümler şöyle düzenlenmiştir:

"1- Birliğin adı Türkiye Soroptimist Kulüpleri Birliğidir...

2- Sınırları Türkiye Cumhuriyeti sınırlarıdır. (Kulüp tüzüğünde sınır İstanbul ile sınırlanmıştı.)

3- Merkezi İstanbul ... dur."¹⁷⁶

"Soroptimist Kulüpleri Federasyon"u kurulurken hazırlanan tüzükte isim ve merkez şu şekilde belirtilmiştir:

"Madde I.İsim ve Merkez:1- Federasyonun adı Soroptimist Kulüpleri (Meslek Kadınları Dernekleri) Birliği'dir.

2- Sınırları Türkiye Cumhuriyeti sınırlarıdır.

3- Merkezi, Birlik Başkanının bulunduğu yerdir." ¹⁷⁷

¹⁷⁴Cumhuriyet, 19 Mayıs 1964, s.5 ayrıca Türkiye Soroptimist Kulüpleri Federasyonu, "Dünyada ve Türkiye'de Soroptimistlik" adlı broşürü.

¹⁷⁵Soroptimist Kulübü (Meslek Kadınları Yardım Cemiyeti) Esas Nizamnamesi, İstanbul, Vakıf Basımevi, 1949, s. 3

¹⁷⁶Türkiye Soroptimist Kulüpleri Birliği Tüzüğü, (Federasyon Merkezi'nden verilen belge)

Federasyon tüzüğü en son 1990'da düzenlenmiştir. Bu kez isim, sınırlar ve merkez maddeleri şu şekilde düzenlenmiştir:

"Madde 1- İsim, Sınır, Merkez:

1. Federasyonun adı Soroptimist Kulüpleri (İş ve Meslek Kadınları Dernekleri) Birliğidir. 9.2.1978 günü 7/14701 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı 13 Mart 1978 tarih 16227 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan kamu yararına hizmet eden dernek olarak kabul edilmiştir.

Federasyon, 14.9.1956 tarih ve 4/7947 sayılı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Uluslararası Soroptimist Kulüpleri Avrupa Federasyonu ile işbirliği yapmakta iken, 26.6.1980 gün ve 8 /1163 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Avrupa Federasyonuna üye olmuştur.

2. Sınırları Türkiye Cumhuriyeti sınırlarıdır. Federasyon, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde halen mevcut ve ileride açılacak olan Soroptimist Kulüplerden oluşur.

3. Merkezi, İstanbul'da Gültepe Toplum Eğitim Merkezidir."¹⁷⁸

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin 1949 tarihli ilk tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde:3- Cemiyetin gayeleri şunlardır:

- a- Muhtelif mesleklerdeki kadınları bir araya getirerek, bu kadınlar arasında fikir mübadelelerini mümkün kılmak suretile her kadının fikri ve sosyal ufkunu genişletmek.
- b- Kadınlar arasında ahlak kıymetine ehemmiyet vermek ve verdirmeye gayret etmek.
- c - Kadınların meslek hayatlarını yüksek tutmalarını ve tutturmalarını temine çalışmak.
- d- Kadınlar arasında yardım hissini kuvvetlendirmek ve icabettikçe gerek birbirlerine ve gerek muhtaç olanlara yardım etmelerini temin etmek.
- e- Muhtelif memleketlerdeki aynı meslekten veya muhtelif mesleklerden olan kadınların fikir mübadelelerinde bulunmalarını, muayyen meslekler hakkında birbirlerinden malumat almalarını bu suretle mesleklerine daha faydalı olmalarını ve bilgi ufuklarını genişletmelerini ve mukayeseli çalışmalar yapabilmelerini temin etmek böylece Türkiye'deki meslektaşlarla diğer memleketlerdeki arkadaşları arasındaki dostluk bağlarını kuvvetlendirmek ve meslektaşların birbirlerini tanımalarını ve birbirlerine yardım etmelerini temin etmek.

Çalışma Tarz ve Vasıtaları:

¹⁷⁷Soroptimist Kulüpleri (Meslek Kadınları Dernekleri) Federasyonu Tüzüğü, 1973 Birlik Genel Kurul toplantısında kabul edilen metin (1630 sayılı) yeni dernekler kanununa uyulması için tüzük komisyonunca hazırlanmıştır. (Federasyon Merkezi'nden verilen belge)

¹⁷⁸Tüzük Türkiye Soroptimist Kulüpleri Federasyonu, İstanbul, Günlük Ticaret Gazetecilik ve Neşriyat, 1990, s.n.yok.

Madde:5- Cemiyet yukarıda gösterilen gayelerine, azalarının toplantı, konferanslar, diğer cemiyetlerle girişilecek münasebetler, memleket içinde ve dışında faydalı seyahatler tertip ve kongrelere iştirak etmek suretiyle erişmeye çalışır."¹⁷⁹

Daha sonraki tüzükte amaç maddesi şöyle düzenlenmiştir:

"Madde:3- Cemiyetin mevzu ve gayesi:

- a) Kadında yüksek bir meslek şuurunun yerleşmesini,
- b) Kadının mesleğinde ilerlemesini,
- c) Bütün mesleklerdeki Soroptimistler arasında dostluk ve tesanüdün temin ve inkişafını,
- d) Soroptimistlerin insani bir zihniyet içinde çalışmalarını,
- e) Bu suretle, Milletler arasında anlayışın sağlanmasını,
- f) Cemiyetin huzur ve rahatına alaka gösterilmesini, medeni, içtimai, mesleki, ticari ve sınai terakkinin teminini sağlamaktır."¹⁸⁰

Derneğin tüzüğünün değiştirilen amaçlar kısmından da rahatça görülebileceği gibi dernek amaç olarak, artık kadınlara yardım yerine, daha feminist bir yaklaşımla yalnızca meslek kadınları arasında da olsa bir kadın dayanışması kavramını getirmişti.

Soroptimist Kulüpler Birliği'nin kuruluşuyla ilgili tüzükte amaç şöyle belirtilmektedir:

"4- Birliğin amaç ve görevleri:

- a) Soroptimist gayelerini gerçekleştirmek maksadıyla sınırları içindeki bütün kulüpleri birleştirmek ve bunlar arasında dostluk ve ahenk sağlamak. (Kulüp tüzüğü Madde II)
- b) Yeni kulüpler açmak.
- c) Tüzüklerin Kulüplerce iyi uygulanmasını izlemek.
- d) Birliğin sınırları içinde en yüksek istinaf mercii vazifesini görmek
- e) Birlik, Milletlerarası Soroptimist Kulüpleri Avrupa Federasyonu ile işbirliği yapar, kongre ve konferanslara katılır. (14.9.1956 tarih ve 4 / 794 sayılı İcra Vekilleri Hey'eti kararı)¹⁸¹

Soroptimist Kulüpler Federasyonu oluşturulurken hazırlanan tüzükte "federasyon" olarak amaçlar şöyle belirtilmiştir:

"Madde. II- Amaç ve Görevleri:

İş hayatında yüksek ahlak ilkelerine bağlı kalarak meslek kadınları arasında dostluk ve dayanışmayı sağlamak. Bu maksatla: a) Sınırları içindeki bütün Soroptimist Kulüplerini birleştirmek ve bunlar arasında dostluk ve ahenk kurmak; b) Soroptimist Kulüpleri açmak; c) Tüzüklerin ahengini ve iyi uygulanmasını sağlamak; d) Birliğe dahil Kulüpler arasında en yüksek müracaat mercii vazifesini görmek.

¹⁷⁹1949 tarihli Nizamname, s. 3.

¹⁸⁰Muaddel Kulüp Nizamnamesi, (Federasyon Merkezi'nden verilen belge), s. 1

¹⁸¹Birlik tüzüğü, adı geçen belge, s. 1

Birlik, amacına erişmek için toplumun, özellikle kadınların kültürel ve ekonomik kalkınmasına eğitim ve sosyal hizmet yolları ile yardımcı olur, Soroptimistler veya onların işbirliği ile kurulan eğitim ve sosyal yardım müesseselerinin idame ve gelişmesini destekler, bilimsel toplantılar, konferanslar, seminerler, konserler, sergiler, müsamereler, geziler, vs. tertipler.

Birlik, Milletlerarası Soroptimist Kulüpleri Avrupa Federasyonu ile işbirliği yapar, kongre ve konferanslara katılır. (14.9. 1956 tarih ve 4 / 794 Sayılı İcra Vekilleri Hey'eti kararı)"¹⁸²

Federasyon'un 1990 tarihli tüzüğünde ise amaçta bazı değişiklikler yapılarak şu şekilde düzenlenmiştir.

"Madde2- İlke ,amaç ve görevler:

1. İlkeleri:

- a) Meslekte, iş hayatında ve her bakımdan yüksek ahlak ilkelerine bağlı kalmak,
- b) İnsan haklarının tüm insanlara sağlanması ve özellikle kadının mevkisinin yükseltilmesi için çaba göstermek,
- c) Bütün ülkelerin Soroptimistleri arasında dostluğu ve beraberlik duygusunu geliştirmek
- d) Hizmet zihniyetini ve insanlararası anlayışı canlı tutmak,
- e) Uluslararası anlayışa ve evrensel dostluğa katkıda bulunmak."

2. Amaç ve Görevleri:

- a) Toplumun, özellikle kadınların eğitimi ve sağlığına, ekonomik ve sosyal kalkınmasına yönelik çalışmalar yapmak,
- b) Soroptimistler tarafından veya sosyal yardım müesseselerinin idame ve gelişmesini desteklemek,
- c) Bilimsel toplantılar, konferanslar, seminerler, konserler, sergiler, geziler vs. tertipleme. Uluslararası kongre ve konferanslara katılmak,
- d) Sınırları içindeki Soroptimist Kulüplerini birleştirmek, yeni kulüpler açılmasını teşvik etmek,
- e) Tüzüklere riayeti sağlamak, görevlerini yerine getirir."¹⁸³

1990 tarihli Kulüp tüzüğünde de amaç, federasyon tüzüğü ile hemen hemen aynıdır ve şu şekilde düzenlenmiştir:

Madde 2- Kulübün Amacı:

- A) Yüksek ahlaki değerleri, işte, meslek ve hayatın diğer yönlerinde sağlamak ve devam ettirmek,
- B) İnsan hakları için çalışmak özellikle kadının durumunu güçlendirmek,

¹⁸²1973 tarihinde düzenlenen Federasyon Tüzüğü, s. 1

¹⁸³1990 tarihli Federasyon Tüzüğü, agy, s.n. yok.

- C) Bütün Soroptimistler arasında birlik ve dostluk ruhunu geliştirmek,
- D) İnsan anlayışı ve hizmet ruhunu geliştirmek,
- E) Evrensel dostluk ve anlayışa destek olmak.

Kulübün Amacını Gerçekleştirebilmesi İçin Sürdüreceği Çalışma Konuları ve Biçimleri:

- a) Toplumun, özellikle kadınların, kültürel ve ekonomik kalkınmasına eğitim ve sosyal hizmet yolları ile yardımcı olmak,
- b) Soroptimistler veya onların işbirliği ile kurulan eğitim ve sosyal müesseselerin idame ve geliştirilmesini desteklemek,
- c) Bilimsel toplantılar, seminerler, konserler, sergiler, müsamereler, geziler, piyangolar, kermesler vs. tertiplemek,
- d) Mesleki alanda ve amaç doğrultusunda yabancı Soroptimistlerle ilişki kurmaktır."¹⁸⁴

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olma koşullarının oldukça özellikleri vardır. Üyelikle ilgili tüzük maddeleri bu özellikleri göstermektedir ve şu şekilde düzenlenmiştir:

"Azaları: Madde:7- Diğer memleketlerdeki Soroptimist Kulüplere imtisalen de meslek, sanat ve ticarettten ancak tek bir aza alınır. Cemiyetin iki türlü azası vardır:

Faal Azalar: Madde 8- Bunlar, Cemiyet içindeki her seçimde rey hakkı olan azalardır. Kulübe faal aza olmak için aşağıdaki şartlar lazımdır.

- a- En az 25 yaşında bulunmak,
- b- Türk tebaası olmak,
- c- Lekesiz bir şöhreti bulunmak,
- d- Hakikaten bir meslek sahibi olmak yani, ya bir ücret veya maaş mukabili bir iş görmek yahut da gerek yalnız gerek müştereken bir meslek sanat veya ticaretle bilfiil iştigal etmek (Umumi intihab ile kazanılan veya vadeli olan herhangi bir vazife meslek sayılmaz.)"185

Daha sonraki tüzükte ise üyelik koşulları için:

"Madde:7- Aza olabilmek için bir meslek veya sa'nat sahibi olmak, resmi veya hususi müesseselere mensup olmak, yahut ticaretle iştigal etmek lazımdır. Yukarıda yazılı faaliyet nevilerinin her birinin her birini temsilen ancak bir aza alınabilir.

Madde:8- Türk tebaası olmak; (yabancı tabiyeti haiz üyeler faal üye olabilirler, ancak bunların sayısı, diğer faal üye adedinin % 10'unu aşamaz.)"186 (Parantez içindeki kısım eklenmiştir.) denilmektedir.

Soroptimist Kulüplerin, Birliğe üyelik koşulları:

¹⁸⁴Tüzük Soroptimist Kulübü (Meslek Kadınları Derneği), İstanbul, Günlük Ticaret Tesisleri, 1990,

s.n. yok

¹⁸⁵1949 tarihli Nizamname, agy, s. 5.

¹⁸⁶Muaddel Kulüp Nizamnamesi, ägt, s. 1

"Madde II: Üyeler: Birliğin sınırları içinde memleket kanunlarına uygun olarak kurulan bütün Kulüpler Birliğin üyeleridir." şeklinde düzenlenmiştir.

1990 tarihli tüzüğün üyelikle ilgili hükmü şöyledir:

"Madde 5- Üyelik: Üyelik şartları; Derneğe asli üye olmak için bir iş veya mesleğe mensup olmak şarttır. Her meslek ihtisas dallarında tek bir üye ile temsil edilir.

A) Asli Üyeler: a- En az 21 yaşında ve medeni hakları kullanma ehliyetine sahip bulunmak,

b- İyi bir şöhrete ve ahlaki üstünlüğe sahip olmak,

c- Faal olarak gelir getiren bir meslek sahibi olmak veya kamu ve özel sektörde ücretli eleman olmak veya hiçbiri olmadığı takdirde, ev kadınlığı da dahil olmak üzere ve bir politik görevin haricinde olmak kaydıyla eş değer statüsü ve sorumluluğu olan bir iş sahibi olmak,

d- İş, meslek veya uğraşısında başarılı olmak,

e- T.C. vatandaşı olmak,

Yabancıların üye olabilmesi için Türkiye'de ikamet etmek hakkına sahip olmaları şarttır, fahri üyelik için ikamet şartı aranmaz, yabancı üyelerin sayısı, derneğin faal üyelerinin toplamının onda birini geçemez.

Sınırlı bir süre için seçimle elde edilen, her kademedeki siyasi görev Soroptimistlik bakımından meslek kabul edilemez. Siyasi bir görev alan üye, mesleki faaliyetini tatil etsin veya etmesin, üyelik sıfatını korur ise de ancak aidatını ödemesi şartıyla bu sürece izinli sayılır. ...

Kulüpte on yıl faal olarak bulunmuş bir üyenin mesleğinden ikinci bir üye alınabilir. Buna siyasi bir görev alması nedeni ile mezun sayılan üyeler de dahildir.¹⁸⁷

İş ve Meslek kadınları Derneği'nin yada Soroptimist Kulübü'nün bu son tüzüğünde açıkça görüldüğü gibi Dernek aktif siyasetle uğraşan üyeleriyle bu uğraşları süresince ilişkiyi kesmekte, siyasal görevi de meslek kabul etmemektedir. Üyelik koşullarında başka özellikler de dikkati çekmektedir. Bir meslek ya da meslek dalının bir üye ile temsil edilmesi (o meslekten ikinci bir üyenin kabul edilmesinin koşulları vardır, yukarıda belirtildiği gibi), üyeliğin davet ile gerçekleştirilmesidir. Üyelikteki bu koşullar, başka hiç bir dernekte üyelik koşulu olarak görülmemektedir. Ayrıca, tüzükte açıkça belirtilmemesine karşın Derneğe yalnız kadınlar üye kabul edilmektedir.

Dernek tüzüğünde; siyasetle ilgilenilmeyeceği birinci maddedeki "Siyaset ve dinle kat'iiyen meşgul olmaz." hükmüyle ifade edilmiştir.

¹⁸⁷ Soroptimist Kulübü (İş ve Meslek Kadınları Derneği) Tüzük (İstanbul-1993, Federasyon Merkezi'nden sağlanan belge)

Son olarak hazırlanan 1990 tarihli Soroptimist Kulüp tüzüğünde ise siyasetle ilgilenilmeyeceği şu şekilde belirtilmektedir:

"Madde 4. Ana Kaide:

1. Dernek, siyasi ve dini meselelerle ilgili her hususta mutlak surette tarafsız kalacak, bu konularda her türlü tartışmadan kaçınacak ve Dernekler Kanununun 5inci ve 37inci maddeleri ile yasaklanmış olan konularda faaliyet göstermeyecektir.

Çalışmalarında da siyasetle ilgili bir yaklaşım bulunmamaktadır.

Kurucuları:

"Müessisleri: Madde:6- Cemiyetin müessisleri aşağıda isim ve sıfatları gösterilen meslek kadınlarıdır:

Müfide Ferit Tek (Muharrir), Dr. Pakize Tarzi (Kadın Doğum Mütahassısı), Dr. Müfide Küley (Dahiliye Mütahassısı), Dr. Ülken Akçura (Dahiliye Asistanı), Prof. Nüzhet Gökdoğan (Astronomi Prof.ü), Muazzez Tahsin Berkant (Romancı), Münevver Alpar (Aydın Okul Müdiresi), Refia Övünç (Olgunlaşma Enstitüsü Müdiresi), Nesterin Dirvana (Filoloji Asistanı), Bihterin Hotinli (Hakim Muavini), Sevinç Dıblan (İdare Hukuku Asistanı), Lütfiye Arıbal (Terzi), Nerime Çapan (Şapkacı), Nazlı Tektaş (Matbuat), Habibe Erkan (Mütercim)."188

Soroptimist Federasyon'un kurucuları ise şunlardır:

"Madde. III- Kurucular:

İstanbul Kulübünü temsilen: Müfide F. Tek (Muharrir), Prof. Sara Akdik (Botanik Profesörü), Bihterin Hotinli (Hukuk Fakültesi Asistanı), Fahire Akman (Noter),

Ankara Kulübünü temsilen: Melahat Ruacan (Hakim), Bedia Çobanoğlu (İstatistik Umum Müdürlüğünde katip), Güzide Alpar (Avukat)dır."

Şube ve Üye Sayısı:

Derneğin yapılanma özelliği nedeniyle şubesi yoktur. Her Soroptimist Klüp ayrı bir dernek özelliği taşır. Tüzüğün ilgili maddesinde bu özellik şu şekilde belirtilmektedir:

"Madde:4- Cemiyetin şimdilik şubesi yoktur. Memleketimizin başka vilayetlerinde böyle bir kulübe ihtiyaç hisseden meslek sahibi kadınlar aynı nizamnameyi kabul ve İstanbuldaki merkezini haberdar ederek bir Soroptimist Kulüb tesis edebilirler."

Madde:4- Cemiyetin şubesi yoktur. (Şimdilik kaydı kaldırılmıştır.)

Soroptimist Kulüpler Birliği kurulurken yapılan tüzükte de "Şubesi yoktur." hükmü getirilmiştir.

Federasyon kurulurken hazırlanan tüzükte ise üyelik koşulları:

"Madde. IV- Üyeler: Memleket sınırları içinde ve kanunlarla Soroptimist tüzüklerine uygun olarak kurulan bütün Dernekler (Kulüpler) Birliğin şube niteliğinde üyeleridir." şeklinde belirtilmektedir.

Üye Kulüpler şunlardır: Ankara, Boğaziçi (İstanbul), Bursa, Eskişehir, İçel (Mersin), İstanbul, İzmir, İzmit, Marmara (Kadıköy).¹⁸⁹

Üyelik koşulları 1990 tarihli tüzükte şu şekilde belirtilmektedir.

Madde 5. Üye Olma ve Üyeler :

Memleket sınırları içinde ve kanunlarla, Soroptimist tüzüklerine uygun olarak kurulan bütün Dernekler (Kulüpler) Türkiye Soroptimist Kulüpleri Federasyonu'nun üyesi olurlar. Üye Kulüpler: Adları, Merkezleri , İkametgahları,*

İstanbul-İstanbul (TEM), Ankara, Boğaziçi-İstanbul (TEM), Bursa, İzmir, Eskişehir, Marmara-İstanbul (TEM), İzmit, İçel, Levent-İstanbul (TEM), Çankaya-Ankara, Tarsus- Mersin, Şişli-İstanbul (TEM), Emek-Ankara, Alsancak-İzmir, Göztepe-İzmir, Moda- İstanbul (TEM), Pendik-İstanbul (TEM), Adana, Antalya, Denizli, Samsun, Kordon- İzmir, Karadeniz Ereğlisi, Gemlik, Etiler-İstanbul (TEM), Anıttepe-Ankara, Gaziosmanpaşa-Ankara, Karşıyaka-İzmir, Uludağ-Bursa (TEM), (TEM İstanbul , Gültepe Toplum Eğitim Merkezi)

Türkiye Soroptimist Kulüpleri Federasyonu üyesi Kulüpler başka hiçbir Dernek veya Kuruluşa üye olamazlar. Evvelden Federasyon Yönetim Kurulunun onayını almak kaydıyla sadece ülkedeki Kadınlar Konseyine üye olabilirler."¹⁹⁰

Soroptimist kulüpler aslında şube niteliğinde olmadıkları, otonom dernekler oldukları için bugün Türkiye'de tümünün "Soroptimist Dernek" adını kullandığı 34 dernek bulunmaktadır. Dernekler, Federasyona, Federasyon da Avrupa Federasyonu'na üyedir.

Şu anda etkinliğini sürdüren Soroptimist Derneklerin isimleri şunlardır:

İstanbul, Marmara, Boğaziçi, Şişli, Etiler, Levent, Moda, Pendik, Edirne, İzmit, Gemlik, Bursa, Uludağ, İzmir, Alsancak, Göztepe, Kordon, Karşıyaka, Çeşme, Denizli, Antalya, Eskişehir, Karadeniz Ereğlisi, Samsun, Ankara, Çankaya, Emek, Yeni Mahalle, Gaziosmanpaşa, Anıttepe, Tarsus, İçel, Adana, Erzurum'dur.

Bu 34 dernekte toplam üye sayısı 1400'ün üzerindedir.¹⁹¹

Etkinlikleri:

TSKF, yayın olarak, düzenli aralıklarla olmamakla birlikte, daha çok federasyon içi iletişimi amaçladığı anlaşılan "Soroptimist Dünyası" adlı bir bülten çıkarmaktadır. Bundan başka çeşitli broşürler de yayınlanmaktadır.

Diğer etkinlikleri, eğitim hizmetleri, sağlık, çevre koruma hizmetleri, yurt dışındaki işçilerin eş ve çocuklarına kültürel yardım, Doğu Anadolu köylerine yardım (Erzurum Projesi), Türkiye'yi ve Türk Kadını tanıtırma faaliyetleri, kadının ve toplumun sosyo-ekonomik kalkınmasına yardım çalışmaları gibi etkinliklerdir.

¹⁸⁹1973 tarihli tüzük, agb, s. 1/a

¹⁹⁰1990 tarihli Federasyon Tüzüğü, agy, s.n yok

¹⁹¹Federasyon eski Başkanı Zeynep Davran ile konuşma 26. 3. 1993

Eğitim hizmetlerinde cehaletle mücadele hedefi doğrultusunda 1948'den itibaren okuma-yazma kursları açılmaktadır. İlk büyük proje 1971'de yapılan 1972'de Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilen Gültepe'deki "Toplum Eğitim Merkezi"dir. Burada düzenlenen okuma-yazma kurslarında ilkokul diploması veriliyor. Ayrıca bir üst sınıfa yetiştirme kursları, ekonomik bağımsızlık kazandıracak bilgi-beceri kursları (dikiş-nakış, konfeksiyon, muhasebe, daktilo, bilgisayar gibi) da düzenlenmekte, bugün bu kurslara 1000'in üzerinde kadın katılmaktadır.

Erzurum Projesi kapsamında (Erzurum depreminden sonra dünyadaki diğer Soroptimist Kulüplerin ve yurt içindeki Soroptimist'lerin gönderdikleri paralarla) bu kentte bir okul ve bir öğretmenevi ile kent çevresindeki 28 köyde halıcılık kursu açılmış, çalışmalara başlamıştır.

İzmir Buca'da da "Ege Tem Projesi" ile bir toplum eğitim projesi daha başlatılmıştır. (Her Soroptimist Kulübe bir köy sloganı ile yürütülen proje çerçevesinde)

Samsun'daki proje ise "Five-O Project" adını taşımaktadır. Uluslararası Soroptimist Teşkilatı'nı da içinde bulunduğu beş uluslararası kadın kuruluşunun (Türk Üniversitesi Kadınlar Derneği, Kadınlar Konseyi Derneği, diğer iki dernek Türkiye'de örgütlenmemiş derneklerdir.) katıldığı bu proje için seçilen iki ülkeden biri olan Türkiye'de, Samsun'da başlatıldı. Amaç; "Kadının eğitim ve meslek edinmesini sağlamak ve gelir getirici bir iş sahibi olması" idi.

Bir başka etkinlik olarak da tüm kulüpler her yıl belirli sayıda lise veya üniversite öğrencisine burs vermektedir.¹⁹²

Soroptimist Dernek, bugün Türkiye'de kadınların gündemini oluşturan hukuk alanındaki kadın erkek eşitsizliği sorununu daha 1970'li yıllarda tartışmaya açmıştı. Örneğin; 1975 yılında "Türkiye'de çalışan kadınların kalkınmaya katkıları başarıları ve sorunları" konulu bir seminer düzenlenir. Bu seminerde "kadınları küçük düşürücü her türlü davranışın protesto edilmesi" kararlaştırılır. Medeni Kanun'un eleştirisi yapılır. Danıştay I. Daire Başkanı Firdevs Menteşe yaptığı konuşmada faal nüfusun 15.118.997 olduğunu 9.306.342'sinin erkek 5.812.543'nün de kadın olduğunu "kadın, eşi mütade vermediği takdirde çalışamaz. Bu ekonomik özgürlüğün sınırlandırılmasıdır. Bu günkü anlayış içinde bu hususun yeniden ele alınması, yeni esaslar içinde görüşülmesi gerekir." der. Soroptimist Kulüpler Birliği Başkanı Güzin Poffet Tamaç da:

"Atatürk Devrimleri önünde kadın haklarının bu güne dek istenilen noktaya geldiğini rahatça söyleyemeyiz" derken, evli kadının çalışma hayatının yasalara göre kocasının izni ile sınırlandırılmasını eleştirerek "Kadın herhalde erkeklere karşı birçok alanda

¹⁹²TSKF, Dünyada ve Türkiye'de Soroptimistlik adlı Broşür2.

üstünlüğünü ispatlamak gayesinde değildir....Gaye kadının hür bir insan olarak, toplumdaki sorumluluklarını yüklenmesidir."¹⁹³

TSKF son yıllarda (90'lı yıllar) kadın sorunuyla ilgili etkinliklerini daha da artırdı. Diğer kadın dernekleriyle birlikte çalışmalar yapıyor. Ses getiren paneller, konferanslar düzenliyor. Davran'a göre; son dernekler kanunu son derece kısıtlı olmasına rağmen, kadın dernekleri etkinliklerini daha da artırdı. 1980 öncesi kadın dernekleri hem birbirleriyle ilgilenmezlerdi, hem de etkinlikleri daha azdı. Ancak kadınların konumu tehdit altına girince, (ki bu tehdidin radikal İslam hareketinden geldiği düşüncesindedirler) birlikte eylemlere girişerek, etkinliklerini artırdılar. Ses getiren toplantılar ve yürüyüşler yapıldı. Bu nitelikteki çalışmaları halen sürmektedir. Şu anda Federasyon Başkanlığını da Cihan Kundakçıoğlu yapmaktadır.

3- Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği

1949 yılında İstanbul'da, Üniversiteli Kadınlar Derneği adıyla bir kadın derneği daha kurulmuştur. Derneğin merkezi İstanbul'dur.

ÜKD'nin kuruluşuna neden gerek duyulduğunun öyküsü şöyledir:

1947-1948 yıllarında Prof. Sara Akdik yurtdışı toplantılara katıldığında Türk olduğunun dikkat çektiğini ve kendisine hayretle "Türkiye'de böyle yüksek öğrenim görmüş meslek sahibi, akademik kariyerde kadınlar mı var?" şeklinde sorular sorulduğunu, bu sorulardan büyük üzüntü duyduğunu, yurda döndüğünde de bu üzüntüsünü dile getirerek, mesleğinde ilerlemiş, karizma sahibi on kadını bir araya getirerek; "Biz burada bu kadar üniversiteli kadınız, Cumhuriyetin kuruluşundan beri çabalıyoruz, bunu dış dünyaya nasıl duyuracağız?" sorusunu sorduğunu söyler. Bu sorunun yanıtı da bu nitelikteki Türk kadınlarının örgütlenmesidir. Gerçekten Prof. Akdik'in bir araya getirdiği bu on kadın, başta Av. Süreyya Ağaoğlu olmak üzere İstanbul'da 30 Aralık 1949 tarihinde Üniversiteli Kadınlar Derneği'ni kurarlar.¹⁹⁴

23 Ocak 1950 tarihli Kadın Gazetesi "Üniversiteli Kadınlar Derneği Kuruldu." başlığıyla bu haberi verirken, profesör, doktor, avukatların girişimleri ile bu kadın derneğinin kurulduğunu belirtmektedir. Gazetede, derneğin amacı konusunda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

¹⁹³Cumhuriyet, 8 Haziran 1975, s.5

¹⁹⁴Başkurt, İnci, (Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Genel Başkanı) "Gönüllü Kadın Kuruluşlarının Temsilcilerinin Görüşleri", 1. Ulusal Kadın Kongresi, Gelişen Türkiye'de Kadının Rolü ve Etkinliği 6-7 Kasım 1991, 118-T Lioness Yönetim Çevresi, İstanbul, Baskı Model Matbaa, t.y., s.111

"Üniversiteli Kadınlar Derneği adı verilen bu kurulun amacı üniversite ve yüksek ilim okul ve müesseselerini bitirmiş kadınlar arasında fikir mübadelesi dostluk, birlik-beraberlik anlaşması, yardımlaşma ve kültür hareketlerinin inkişafını sağlamaktır."¹⁹⁵

Başkurt, başlangıçtaki tüzük ve amaç için şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Koyu Atatürkçü bu hanımefendilerin kurduğu derneğimizin tüzüğü tüm Atatürk ilkelerini içermektedir. 1949'da kurulan derneğimizin çalışmaları başlangıçta Türkiye dışındaki yüksek öğretimli meslek kadınları ile irtibat kurabilmek ve yüksek öğretimli Türk kadınlarını dış dünyaya tanıtmak liderlik vasıflarını ön plana çıkartmak amacını gütmüştür."¹⁹⁶ Kısa adı TÜKD, kuruluş yeri ve buna bağlı olarak merkezi İstanbul'dur.

Üyeleri üniversite bitirmiş, % 90'nı akademik kariyer sahibi kadınlar olan ÜKD 28.2.1970 tarih ve 13433 nolu Resmi Gazete'de ilan edilen Bakanlar Kurulu'nun 7/190 nolu 5.2.1970 tarihli kararı ile "Kamu Yararına Çalışan Dernekler"den sayılmıştır. Gene Bakanlar Kurulu'nun 4.8.1975 tarih 7/10400 nolu kararı ile de derneğin adının başına "Türk" kelimesinin eklenerek "Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği" şeklinde kullanılması öngörülmüştür.¹⁹⁷

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Başkurt'un sözünü ettiği derneğin bu ilk tüzüğündeki amaç, amaca ulaşmak için yapacağı çalışmalar ile ilgili hükümler şu şekildedir:

"Mevzu ve gayesi ve çalışma tarzı: Madde 3- Dernek, üniversite ve yüksek bilim okul ve müesseselerini bitiren kadınlar arasında fikir mübadelesi, dostluk, birlik, beraberlik, anlaşma, yardımlaşma ve kültür hareketlerinin inkişafını sağlayacaktır.

Bu maksat ve gayeye ulaşabilmek için:

A- Konferanslar tertip etmek ve aynı amacı güden teşekküller tarafından tertip edilen konferanslara iştirak etmek,

B- Kitap, broşür ve makale neşretmek,

C- Üniversitenin kız müdavimleri ve genç asistanları için yurt açmak,

Ç- Üniversiteli kadınların toplanabilecekleri lokaller açmak,

D- Her ilim branşına ait kadınlar arasında komiteler kurmak suretiyle üyelere ve başkanlarına o ilmin bahşettiği faydaları sunmak,

E- Üniversiteli kadınlar arasında maddi, manevi yardıma muhtaç olanları himaye etmek,

F- Üniversitelerde okuyan kadın talebe ile asistan hocaların ve Dernek üyelerinin Üniversiteler arasında mübadelelerini kolaylaştırmak, memleket içinde ve yabancı

¹⁹⁵"Üniversiteli Kadınlar Derneği Kuruldu", Kadın Gazetesi, 23 Ocak 1950, yıl:3, sayı:152, s.1

¹⁹⁶Başkurt, İnci, agy., s.111

¹⁹⁷Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Tüzüğü, İstanbul, Günülik Ticaret, 1991, s.16

memleketlerde seyahatlar tertip etmek ve yabancı memleketlerden gelenleri misafir etmek ve bilhassa yabancılara memleketimizi ve ilim durumumuzu tanıtmak ve üyelerin ilim ve tedris müesseselerinden ve vasıtalarından kolayca faydalanmalarını sağlamak gibi faaliyetlerde bulunacaktır."

Derneğin, 1964'te yayınlanan tüzüğünün amaçlar bölümünde 1949 yılı tüzüğünde belirtilen amaçlara şu maddenin eklendiğini görüyoruz:

"G- Memleket kadınlığını alakadar eden mevzular üzerinde çalışmak gibi faaliyetlerde bulunacaktır."198

Dernek tüzüğü son kez 1983'te yürürlüğe giren 2908 sayılı Dernekler Yasası'na göre gözden geçirilerek, yeniden düzenlenmiştir. İlk tüzükten farklı hükümleri olan bu son tüzükte belirtilen amaç, amacı gerçekleştirmek için yapılacak çalışmalar da şöyledir:

" Madde 4- Derneğin Amaçları:

Yürürlükteki Dernekler Yasası hükümlerine uygun olarak Üniversite ve dengi öğrenim görmüş kadınlar arasında ve bu kişilerin çabasıyla tüm insanlar arasında fikir alışverişi, dostluk, birlik, beraberlik, anlaşma, yardımlaşma ve kültür hareketlerinin de gelişmesini sağlayacak sorumluluk bilinci içinde taassup ve cehaletle mücadele etmek, toplumun aydınlatılması, kadınlarımızın çağdaş koşullar altında eğitilmesi ile en yüksek kültür düzeyine ulaşılmasını gerçekleştirmek ve uluslararası düzeyde ülkemizi ve ülkemiz kadını en iyi şekilde temsil edebilmektir.

Bu amaca ulaşmak için:

- a) Konferanslar tertip etmek ve aynı amacı güden kuruluşlar tarafından düzenlenen konferanslara katılmak;
- b) Kitap, broşür ve makale yayınlamak;
- c) Üniversite öğrencilerine ve genç asistanlarına burs vermek, yurtlar açmak;
- d) Üniversiteli kadınların toplanabilecekleri ve kalabilecekleri lokaller açmak;
- e) Her bilim branşındaki kadınlar arasında komiteler kurmak suretiyle üyelere ve diğer kişilere o bilimin sağladığı faydaları sunmak;
- f) Üniversiteli kadınlar arasında maddi ve manevi yardıma muhtaç olanları korumak;
- g) Üniversitelerde okuyan öğrenciler ile Dernek üyesi asistan, öğretim görevlilerinin Üniversiteler arasındaki çalışmalarına yardımcı olmak;
- h) Yurt içinde ve dışında geziler düzenlemek;
- i) Yabancı memleketlerden gelen Üniversiteli Kadınlar Dernekleri üyelerini misafir etmek, özellikle yabancılara ülkemizi, bilim kurumlarımızı, tanıtmak ve bunlardan ülke çapında yararlanmak amacı ile kültürel alışveriş ve kişisel mübadelede bulunmak;
- j) Kadın sorunlarına yönelik konular üzerinde çalışmaktır."

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Madde 6- Üyelik: a) Asli Üyelik: Demekler Yasasının hükümlerine uygun olmak kaydıyla Üniversite veya dengi Yüksek Okul mezunu, haysiyet kırıcı bir harekette bulunmamış her Türk kadını Derneğin amaçlarını benimsemek kaydı ile Derneğe Asil Üye olabilir.

b) Fahri Üyelik: Üniversiteden ya da dengi bir Yüksek Okuldan mezun olmayan ancak öğretim ve eğitimde büyük yararları görülen veya bilim ve sanat alanında temayüz etmiş, Derneğe yararı olabilecek niteliklere sahip her kadın, Derneğe Fahri Üye olabilir. Bunlardan yabancı uyrukluların, Türkiye'de ikameti şart değildir.

Madde 7- Üyeliğin kazanılması: Üyelik talebi iki Asli üyenin teklifini içeren Dernek istek kağıdının doldurulması suretiyle Dernek Başkanlığına yapılır. Dernek yönetim kurulu en geç otuz gün içinde üyeliğe kabul veya ret kararı vererek sonucu istek sahibine yazı ile bildirmek zorundadır.¹⁹⁹

Derneğe üye olmakla ilgili bu koşullar ilk tüzükte de aynıdır, her hangi bir değişiklik yapılmamıştır.

İlk tüzükte siyasetle ilgilenilmeyeceği şu şekilde belirtilmektedir:

"Madde 4- Derneğin siyasetle, askerliğe hazırlayıcı talim ve terbiye işleriyle alaka ve münasebeti yoktur. Irk, din farkı gözetmeksizin bütün Üniversiteli kadınları gayesi etrafında birleştirmeye çalışan bir topluluktur."

Dernek tüzüğü, 1972'de kabul edilen 1630 sayılı Demekler Kanunu'na uygun hale getirilirken, siyasetle ilgilenilmeyeceği ayrı bir madde olarak düzenlenerek;

"Madde 3- Dernek siyasetle uğraşmaz ve Demekler Kanunu'nun 35. maddesine aykırı faaliyette bulunmaz."²⁰⁰ şeklinde ifade edilmiştir.

Kurucular:

Başkurt'un "koyu Atatürkçü hanımefendiler" dediği kurucular da tüzükte beşinci maddede yer almaktadır, bunlar:

"Madde 5- Kurucuları: Beraet Zeki Üngör (Avukat), Fazıla Şevket Giz (Fen Fak. Doç.), Müfide Küley (Tıp Fak. Doç.), Nebahat Karaosman (Öğretmen), Nüşet Gökdoğan (Fen Fak. Doç.), Pakize Tarzı (Doğum Mühassısı), Remziye Hisar (Tek. Üniv. Doç.), Sara Akdik (Fen Fak. Prof.), Süreyya Ağaoğlu (Avukat) Türkan Rado (Hukuk Fak. Doç.)"²⁰¹

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzük, Madde 21'de şube kuruluşunu düzenlemiştir. Bu maddeye göre: "Enaz beş kişilik mahalli bir Kurucu Heyetin yazılı isteği ile herhangi bir ilde Şube açılmasına

¹⁹⁹Tüzük (1991), agy, s.3-5

²⁰⁰Üniversiteli Kadınlar Derneği Tüzüğü, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1974, s.3

²⁰¹Üniversiteli Kadınlar Derneği Tüzüğü, Kuruluş Tarihi: 30.12.1949, İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1951, s. 1-5

Genel Merkezin Yönetim Kurulu karar verir. Ancak kurucu heyet üyelerinin Şubenin açılacağı yerde en az altı aydan beri ikamet etmiş olmaları gereklidir." Derneğin ilk şubesi 1959'da açılan Ankara Şubesidir. Bunu, 1987'de açılan Samsun, Eskişehir, 1988'de açılan Adana, Antalya, 1989'da Gaziantep, 1990-1991'de açılan İzmir, Bursa ve Konya şubeleri izlemiştir. Bu şubelerin açılma nedeni bu kentlerde Üniversite bulunmasıdır. Şubelerin yönetmelikte de belirtildiği gibi tüzel kişiliği yoktur, İstanbul'daki Genel Merkez'e bağlıdırlar. Derneğe üye olmanın belli koşulları olması nedeniyle (üniversiteyi bitirmiş olmak gibi) çok fazla üye sayısına sahip değildir. Merkez ve şubelerde toplam üye sayısı (1991 yılına göre) 1430 kişidir. Bu yıldan sonra Kastamonu'da da bir şubesi açılmış, üye sayısı ise İstanbul'da 320'ye, şubelerde 1400'e çıkarak, toplam 1720'ye çıkmıştır.²⁰²

Dernek yönetmeliğinin önemi ve özelliği olan bazı hükümleri şöyledir:

"1- Kişiliği: A) Dernek adının yüklediği sorumluluğun bilinci içinde, Atatürk ilke ve devrimlerinin korunması, taasup ve cehaletle mücadele, toplumun aydınlatılması, memleket kadınlarının çağdaş koşullar altında eğitilmesi ve en yüksek kültür düzeyine çıkartılması için çaba sarf etmek. Derneğin doğal görevidir.

B) Derneğin sembolü, "Alaadin Kandili"dir.

C) Derneğin kısaltılmış adı TÜKD'dür.

D) Üyesi olduğu ve işbirliği yaptığı Milletlerarası Üniversiteli Kadınlar Federasyonu'nun kısaltılmış adı (monogramı) İngilizce IFUW = International Federation of University Women, Fransızca: FIFDU = Federation Internationale Des Femmes Diplomes Des Universites'dir.

2- Derneğin Niteliği:

A) Dernek, tüzel kişiliğe sahiptir. Şubeleri vardır. Tüzük ve Dernekler Yasasına göre örgütlenmiştir.

B) Şubelerin Tüzel kişiliği yoktur. TÜKD organlarına benzer organları ve iç örgütlenmeleri vardır."

5- Derneğin amaçları: "Derneğin amaçları tüzükte gösterilmiştir." denilmekte ve tüzükteki amaç maddeleri daha ayrıntılı bir şekilde belirtilmektedir. Yönetmeliğin amaçlar bölümündeki "G" fıkrası oldukça ilgi çekicidir. Madde şöyledir:

"G- Kadınlarla ilgili gerici ve çağdışı zihniyet ile heryoldan ve her yönden mücadele etmek, kadın erkek ayrımı gözetmeksizin toplumu eğitmek ve toplumda ilerici ve akılcı bir zihniyetin yerleşmesi için katkıda bulunmak...."

25- Komisyonlar: TÜKD'nin daimi beş komisyonu vardır.

²⁰²Başkurt, agy.,s.111, Dernek Başkanı İnci Başkurt ile konuşma, 3. 4. 1993.

A) Hukuk ve Tüzük komisyonu, B) Eğitim Komisyonu, C) Kültürel İlişkiler ve İnsan Hakları Komisyonu, D) Mali Komisyon, E) Geçici Komisyonlar"²⁰³

Etkinlikleri:

1949'da Sara Akdik öncülüğünde İstanbul'da kurulan bu dernek gerçekte uluslararası bir derneğin Türkiye'deki uzantısıdır. Çünkü ilk kez 1914'de Londra'da kurulmuştur. Daha Hindistan, Japonya, Suriye gibi Asya, Afrika ülkelerinde de kurulan, ABD'nin her eyaletinde, her şehrinde şubesi olan bir dernektir.²⁰⁴ sonra Amerika, Kanada ve diğer Avrupa ülkelerinde de kurulmuştur. Zamanla Afrika, Demek üyesi ABD'li ve Kanada'lı kadınların öncülüğünde "Internasional Federation of University Women (IFUW) adıyla 1919'da federasyon oluşturulmuştur. Türkiye'deki ÜKD. 1955 yılında IFUW'a yani "Uluslararası Üniversiteli Kadınlar Federasyonu"na üye olmuştur. Derneğin yurtdışında sesini duyurmak için önemli gördüğü bu üyelik için önşart IFUW'un Tüzüğüne paralel tüzüğü olan ulusal bir dernek olmak ve IFUW üyesi diğer ulusal derneklerle paralel programlar yapmaktır. Ayrıca üye başına IFUW'a aidat ödenir.²⁰⁵

Kurulduğu günden beri amacı doğrultusunda etkinlikler yaptığı görülmektedir. Örneğin 1962'de Ankara Şubesi, yaptığı aylık toplantılarda kadın yazarları ve yapıtlarını tanıtma çabasına girişmiş, bu çerçevede Nezihe Meriç'in "Korsan Çıkmazı" adlı romanını tahlil etmişlerdi.²⁰⁶

Derneğin 1963'teki başkanı olan Av. Handan Ertunç'un verdiği bilgiye göre, bu tarihlerde Dernek üniversitedeki üç kız öğrenciye burs vermiş, Norveç ve Danimarka'dan bir arkeoloji profesörü ve bir arkeolog 1000'er lira bursla Türkiye'ye getirilmiş, Türkiye üzerine eserler hazırlamaları sağlanmıştır. Bu kişilerin ülkelerine döndüklerinde Türkiye üzerine konferanslar vererek, ülkemizi tanıtmaya çalışmaları da gerçekleştirilmiştir.²⁰⁷

Bu yıllarda Dernek, aile planlaması konusunda da çalışmalar yapmıştır. Gazete "Üniversiteli Kadınların Çabası: İstedığınız Kadar Çocuk Yapın" başlığı ile verdiği haberde; Dernek üyelerinin düzenlediği toplantıda doğum kontrolü konusunda ne gibi önlemler alınması gerektiğini pratik olarak kadınlara öğrettiklerini ve 1965'ten 1966 Nisan sonuna kadar geçen 17 ayda 79 toplantı düzenlediklerini bu toplantılara 8.819 kadın katıldığını; toplantıların kahve, okul, işyeri gibi yerlerde yapılırken; Ankara'nın tüm gelişmemiş semtlerini ekipler halinde tarayarak "aile planlaması" konusunda en

²⁰³28 Şubat 1990 Tarih ile Genel Yönetim Kurulu Karar Defterine İşlenen TÜKD Yönetmeliği.

²⁰⁴Cumhuriyet, 28 Nisan 1964, s.5

²⁰⁵Başkurt, agy, s.111

²⁰⁶Kadın Gazetesi, 31 Aralık 1962, sayı:747, s.4

²⁰⁷Cumhuriyet, 28 Nisan 1964, s.5

olumlu çalışmayı yaptıkları belirtilmektedir.²⁰⁸

Dernek 1976-1979 yılları arasında da Ümraniye, Fikirtepe'de yetişkinlere okuma-yazma kursları açmış, 1981'de ise Türk kadınına siyasal haklarının tanınmasının 47. yıldönümü için "Dünyada ve Türkiye'de Kadının Durumu" ve "Kadın Hakları" konulu seminerler düzenlemiştir.²⁰⁹ Mayıs 1990'da "Basın Yayın Organlarında Kadın ve Sorunları" konulu, Nisan 1990'da Ankara Şubesi "Avrupa Topluluğu-Türkiye İlişkilerinin Türk Kadını Açısından Değerlendirilmesi" konulu panel düzenlemiştir.

Bu gün ise IFUW'un bütün üyelerinin (doğal olarak TÜKD'nin de) çalışma ve hareket programı (SAAP) çerçevesinde gelişmektedir. 1989-1992 arasındaki SAAP'ın konusu "değişen toplumlarda kadının rolü- kişisel gelişme- kültürel gelişme" idi. Bu dönem içindeki global değişikliklerde IFUW bir çok düzeyde kadınların katılımının, etkisinin gelişmesi için çalışmıştır. IFUW'un 1992-1995 çalışma dönemi için kabul ettiği temel tema (etkinliklerin ana teması 4 yıllık dönemler halinde saptanıyor) ise "Kadının Geleceği Dünya(nın) Geleceği"dir. Yaşamak ve gelişmek için eğitim zorunluluğu, Üniversiteli Kadınları genel ve ulusal forumlarda ortak amaçlara yönlendirmektedir.²¹⁰ Bu görüş çerçevesinde TÜKD üyeleri uluslararası toplantılara, konferanslara konuşmacı olarak katılırken, uluslararası komisyonlarda değişik zamanlarda üyelik ve başkanlık yapmaktadır.. "Uluslararası Federasyon", kendisine bağlı ulusal derneklerin üniversitelerde görevli kadın asistan ve doçent üyelerine her yıl verdiği burslarla yurt dışında kendini geliştirme ve kariyer yapma olanağı tanımaktadır.

Derneğin, ulusal alandaki çalışmalarının en önemlisi ise, Üniversitede okuyan kız öğrencilere burs vermesidir. İstanbul'da 9 öğrenciye burs verilirken, Antalya şubesinde 40 öğrenciye burs verilmektedir. Kurucu üyelerden Tezer Taşkıran adına Tuzla'da bir ilkokul açılmıştır. Cezaevindeki kadınlara yönelik (örneğin Metris Cezaevi) okuma-yazma kursları, Halk Eğitim Merkezi'nin desteği ile el becerisi kazandırma kursları düzenlemektedir. Samsun Şubesi Türkiye'deki diğer uluslararası iki kadın kuruluşu ile birlikte (Soroptimistler ve Dünya Kadınlar Konseyi Derneği ile) "Five O" projesini yürütmektedir. Daha önce belirtildiği gibi beş uluslararası dernek ile UNESCO'nun birlikte yürüttükleri bir proje olan "Five O" projesi, kadınları kalkındırma, ekonomik özgürlük kazandırma amacını güden yoğun çalışma ve kurs programıdır. Başlangıç için gerekli parasal kaynak da UNESCO tarafından sağlanmıştır.

TÜKD'nin, UNICEF'in ilgisini çeken bir başka çalışması da Antalya'da Ahlatlı Köyü'nde başlatılan "Ahlatlı Danışmanlık Projesi"dir. Bu proje çerçevesinde köy kadınlarına, hukuki sorunları, sağlık ve çocuk bakımı, aile planlaması, ev ekonomisi, el

²⁰⁸Cumhuriyet, 24 Mayıs 1967, s.5

²⁰⁹Milliyet, 6 Aralık 1981, s.13

²¹⁰Education for International Federation of Univesity Women Survival Study and Action Programme and 1992-1995 Progress

becerilerini değerlendirme gibi konularda danışmanlık çalışmaları yapılmaktadır. Ayrıca kırsal kesim kadınına yönelik özellikle politik uyandırma, kadının kendi başına oy kullanabilecek bilince sahip olması çalışmaları da yapılmaktadır.²¹¹

Dernek yönetimi, son yıllarda en önemli çalışma olarak "laiklik" çalışmalarını görmektedir. Bu konuda her zaman, her yerde mücadele vermekte oldukları belirtilmekte ve diğer kadın dernekleriyle de işbirliği yapılmaktadır. Örneğin "Laiklik Yürüyüşü"ne katılmıştır. Dernek etkinliklerini bugün de sürdürmekte, Başkanlığını Doç. Dr. Tüten Anuş yapmaktadır.

4- Kadınlığı Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti

6 Mart 1949 tarihinde İzmir'de bir kadın derneği kurulmuştur. Kurulan bu derneğin adı Kadınlığı Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti'dir. Merkezi İzmir, amblemi yaprağının rengi yeşil olan defne dalı içindeki bir kadın başıdır. (Tüzük Md. 18)

Amaç ve Amacı Gerçekleştirmek İçin Yapılacak Çalışmalar:

Derneğin amacı tüzükte şu şekilde belirtilmektedir:

"Madde 2- Memleket dahilinde bulunan dul kadınların ve kimsesiz kızların evleninceye kadar hayatlarını kazanmalarını temin etmek.

Madde 3- Kadınlığın başlıca vazifesinin bir anne olduğunu telkin etmek, fikren, bedenen ve ahlaken inkişaf ettirerek cemiyete nafi bir uzuv haline getirmek, sanat sahibi ve gaye sahibi yapmak, tahsil ettirmektir."

Dernek bu amaçlarını gerçekleştirmek için şu etkinlikleri yapmayı öngörmektedir.

"Madde 12- Cemiyet sanatkar kadın azalarının yapabildikleri sanatlara göre muhtelif atelyeler açar ve bu atelyelerde lüzumu kadar sanatkar, usta istihdam eder....

Madde 15- Cemiyet kadınların bedeni inkişafalarını sağlamak için bir spor kolu teşkil eder....

Madde 17- Cemiyet öksüz kızlara ve dul kadınlara, düşkün kadınlara durumuna göre yardım eder. Kimsesizler tamamen cemiyet himayesine alınır. Ve bunlara idare heyetinin takdir edeceği nisbette yardımda bulunur."²¹²

Üyelik Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Üye olmanın özel koşulları bulunmayan derneğin, siyasetle de ilgisi yoktur.

Kurucuları:

"Cemiyetin Müessis Azaları: Nazire Sipahi (Tüccar), Rabia Kadioğlu (Terzi), Rabia Küntür (Ev kadını)dır.

²¹¹ Başkurt, agy., s.112-113

²¹² Kadınlığı Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti Ana Nizamname ve Beyannamesi, İzmir Merkezi, İzmir, Berrin Basımevi, 1949

Dernek kurucuları, tüzükte kuruluş tarihi olarak belirtilen 6.3.1949 tarihinde yaptıkları toplantıda Başkanlığa Nazire Sipahi'yi, 2. Başkanlığa Aliye Esmer'i ve Sekreterliğe Leman Umut'u seçmişlerdi.

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzükte şube açmakla ilgili bir madde bulunmamaktadır. Şube açıp, açmadığı ve üye sayısı da saptanamamıştır.

Etkinlikleri:

Derneğin "Beyanamesi"nde ifade edilen iki görüş oldukça ilginçtir. Bunlar:

"1-İyi gören ve iyi düşünen bir içtimaiyatçımız da *Kızlarını okutmayan millet, evlatlarını manevi öksüzlüğe mahkum etmiş demektir.* demiş ve bu suretle mutlak olarak tahsil görmüş münevver bir kadınlığın yetiştirilmesinin zaruri olacağını belirtmiştir. Ve bunu müteakip memleketimizde de tarihimizin yakın bir devrinden itibaren kızlarımızı okutma davasına önem verilmiştir... Artık medeni hakları iktisap etmiş ve bir erkek gibi yaşama hak ve hürriyetine sahip olmuş bulunan kadınlarımızın asrımızın bu günkü sosyal ve psikolojik durumuna göre icap ettiği kadar beden, ahlaken, ilmen ve fikren inkişaf ettirilerek evvela kendi kendini koruyabilecek duruma yükseltilmesini ve ikinci derecede icap eden sosyal yardımlarımızın derneğimizce temin edilmesi suretiyle hasıl olacak korumayı kasdediyoruz... derneğimizin vazifesi sosyal ve demokratik terbiyenin meydana gelmesine hizmet etmektir.

2- Bu asrın en güzel, ideal kadını her zaman spor yapan cevval ve dinamik yetiştirilmiş kadınlıktır. Bu itibarla derneğimizin müteaddid ve mütenevvi spor kolları olacak ve müsabakalar tertip edilecektir."²¹³

Bu derneğin ideal kadın ile sporu bir arada düşünen ve kadınlar için spor merkezleri açmayı hedefleyen ilk, belki de tek dernek olduğu söylenebilir.

Dernek bugün artık faaliyette değildir. Başkanlığını Nazire Sipahi yapmıştır.

5- Kadın Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Derneği

30 Ocak 1953'te bu kez Ankara'da bir kadın derneği kurulmuştur. Derneğin adı "Kadın Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Derneği", merkezi de Ankara'dadır.

Kadın Gazetesi bu derneğin kuruluş haberini "Türk Kadınlığı Hamleli Bir Adım Daha Attı..." başlığı ile vermektedir. Bu haberin yanında gazetede derneğin tüzüğü ile birlikte bir de demeç yer almaktadır.

Demeç şu değerlendirmeye başlamaktadır:

"Bir milletin medeniyet seviyesi, kadına verdiği kıymet ve tanıdığı haklarla ölçülür. Cemiyet ne kadar iptidai ise kadın o kadar hak sahibidir.

²¹³ agt, s. n. yok.

Memleketimiz kadınlığı ise, mevzuat bakımından siyasi ve medeni bütün haklarına sahip bulunmaktadır. Bu itibarla, bu hakların istihsalı zımında herhangi bir mücadele, bu gün için, bahis konusu değildir....

Ancak kadınlarımızın kanunen sahip oldukları hakları layıkı ile benimseyecek ve kullanabilecek duruma gelmeleri, kendilerine açılan yetişme ve gelişme imkanlarından azami derecede faydalanabilmeleri ve nihayet her türlü kabiliyet ve emekleriyle memleket hizmetine daha büyük çapta iştirak edebilmeleri için daha bir çok gayretlerin sarfedilmesi tabii bir zarurettir....

Filhakika mevzuat bakımından bütün haklarına sahip bulunan ve nüfusumuzun yarısını teşkil eden kadın yurttaşlarımız, fiilen hangi içtimai şartlar içinde yaşamaktadır? Resmen sahip olduğu haklardan ne nisbette ve hangi mevzularda istifade etmektedir?

Memleketimizin muhtelif bölgelerinde, muhtelif sosyal çevreler içinde kadının hakiki durumu, muhitinden gördüğü muamele, eriştiği fikri seviye nedir?

Milli geleneklerimizin ve modern zihniyetimizin kadın hayatı üzerinde ne gibi tesirleri olmuştur ve bunların fiili neticeleri nelerdir?

Merkez ve taşra, şehir ve köy kadınlarının durumları arasındaki fark ve benzerlikler ve bilhassa bunların amilleri nelerdir?

Ve nihayet bütün dünya kadınlığının durumu ile memleketimiz kadınlığının hayatında müşahade edilen hakiki terakkiler ve telafisi gereken noksanlar hangileridir?

Bütün bu meseleleri objektif bir şekilde incelemegi ve lüzumlu görülen tedbirlerin alınmasına hizmet etmegi ve nihayet kadınlığımızın hakiki sosyal durumunu, terakki hamlelerini umumi efkara ve bilgi dünyasına çeşitli vasıtalarla arz etmegi, bütün aydınlarımıza düşen bir vazife telakki ettiğimizden, "Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu"nu tesis etmiş bulunuyoruz."²¹⁴

Dernek, araştırma ve inceleme yöntemleriyle çalışacak bir araştırma kurumu gibi olacak, bu amaca yönelik çalışacak kişilerle, bilim kuruluşlarıyla, diğer kadın dernekleriyle işbirliği yapmayı umut ederek kurulmaktadır.

Kadın Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu 19 Temmuz 1968 gün ve 6/10524 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla "Kamuya Yararlı Dernekler" arasındaki yerini almış, 30 Ocak 1973 tarihinde yapılan genel kurulda da, Kurumun adı "Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği" olarak değiştirilmiştir.²¹⁵

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin ilk tüzüğünde belirtilen amaç ve çalışma yöntemleri şöyledir:

²¹⁴ Kadın Gazetesi, 12 Şubat 1953, yıl:6, sayı:311, s.1

²¹⁵ "Kadın Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği'nin 25. Kuruluş Yıldönümünü Kutlarken", KaDeFe Dergisi, Eylül Aralık 1978, yıl:2, sayı:7-8, s.15

"Madde 2- Kurumun Gayesi:

a) Memleketimizde kadının hayat şartlarını ve içtimai durumunu örf ve adet, hukuk, iktisadi hayat ve kültür hareketleri bakımından ilmi metodlarla araştırmak ve incelemek;

b) Kadının sosyal durumunun, ferdi hürriyetin yegane teminatı olan *şahsiyete hürmet* esasına göre geliştirilmesi ve hayat şartlarının, fikri seviyesinin yükseltilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasına çeşitli vasıtalarla hizmet etmektir.

Madde 3- Kurumun çalışma yolları şunlardır:

a) Konusu ile ilgili araştırma ve incelemeleri yapmak, bilgi malzemesi toplamak, çeşitli anketler açmak, faaliyet mevzuu ile ilgili şahıs ve müesseselere başvurmak ve gerekirse bunlarla işbirliği yapmak, kadınlığı ilgilendiren meselelerde müracaat edilebilecek bir arşiv meydana getirmek.

b) Bu suretle elde edilen bilgileri ve araştırma neticelerini gerektiğinde Türkçe ve yabancı dilde yayınlamak.

c) Kadınlığa taalluk eden umumi meseleler hakkında memleket ve dünya umumi efkarını aydınlatıcı mahiyette faaliyet sarf etmek.²¹⁶

Derneğin 2908 sayılı Dernekler Yasası'na uymak üzere hazırladığı tüzüğünde amacı ve çalışma biçimleri şöyle belirtilmektedir:

"Derneğin Amacı:

Madde 2- Derneğin amacı Türk kadınının sosyal ve kültürel hayatını araştırmak ve geliştirmektir.

Derneğin Çalışma Konuları ve Çalışma Biçimleri:

Madde 3- Dernek aşağıdaki fıkralarda belirtilen çalışmalarda bulunur.

a) Memleketimizde kadının hayat şartlarını ve toplumdaki durumunu gelenek ve görenek, hukuk, ekonomik hayat ve kültür hareketleri bakımından bilimsel metotlarla araştırmak ve incelemek, bu incelemeyi yapmak için bilgi malzemesini toplamak, çeşitli anketler açmak, çalışma konusu ile ilgili kişi ve kuruluşlarla işbirliği yapmak, kadınlığı ilgilendiren sorunlarda başvuralabilecek bir arşiv ve dökümantasyon merkezi meydana getirmek;

b) Kadının toplumsal durumunun fert hürriyetinin tek teminatı olan kişiliğe saygı esasına göre geliştirilmesi ve hayat şartlarının, fikir düzeyinin yükseltilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasına çeşitli yollardan hizmet etmek, kadınlığı ilgilendiren genel sorunlar hakkında memleket ve dünya kamuoyunu aydınlatıcı Türkçe ve yabancı dillerde yayınlar yapmak, arşivde toplanan bilgileri analiz etmek, tanıtmak, haberleşme

²¹⁶"Kadın Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Anafizölüğü", Kadın Gazetesi, 12 Şubat 1953, yıl : 6, sayı : 311, s. 6

hizmeti veren bibliyografyalar hazırlayıp bastırmak, kültür toplantıları, konferanslar, seminerler, sergiler ve konserler düzenlemek;

c) Genellikle eğitim, özellikle yetişkinler ve kadın eğitimi alanında okutmak, yetiştirmek ve halk dersanelerinde eğitim çalışmalarına katılmak.

Derneğin çalışmaları bir iç yönetmelikle düzenlenir.

Diğer derneklerle işbirliği ve federasyon oluşturulmasıyla ilgili 1953 tarihli tüzüğün 16. maddesi bu son tüzükte yer almamaktadır.²¹⁷

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Üyelik koşulları diğer derneklerden oldukça farklı düzenlenmiştir. Şöyle ki:

"Madde 6- Kurumun üç türlü üyesi vardır:

a) Asli üyeler: İhtisasları, meslekleri veya bilgileri itibarıyla Kurumun gayesine hizmet edebilecek durumda olanlar, asli üye olabilirler.

b) Fahri üyeler: Kurumun gayesine ve çalışma konusuna alaka gösteren ve kuruma maddi veya manevi yardımda bulunanlar fahri üye seçilirler.

c) Muhabir üyeler: Kurumun inceleme konularıyla ilgili meseleler hakkında memleketin muhtelif bölgelerindeki durumlara dair malumat vermek suretiyle, Kurumun çalışmasını kolaylaştırabilecek durumda olanlar muhabir üye olabilirler."

1980 sonrasında yürürlüğe giren tüzüğün üyelik koşullarıyla ilgili maddesi şöyledir:

"Derneğe üye olma şart ve şekilleri:

Madde 4- Derneğe üye olabilmek için aşağıdaki nitelikleri taşımak gerekir:

a) Türk uyruğunda olmak. (Türk vatandaşı olmayanlar Derneğe fahri üye olabilirler.)

b) Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmak.

c) En az 18 yaşında olmak.

d) İhtisasları, meslekleri veya bilgileri bakımından Derneğin amacına hizmet edebilecek durumda olmak...."

Dernek siyasetle ilgilenilmeyeceğini ilk tüzüğün beşinci maddesinde; "Kurum siyasetle uğraşmaz. Bir parti teşekkülü değildir." şeklinde belirtmektedir. Son tüzükte ise "Dernek siyasetle ilgilenmez." hükmü bulunmaktadır. Çalışmaları da siyasetle ilgili değildir

Kurucuları:

"Madde 20- Kurumun kurucu üyeleri; ad, meslek ve ikametgah adresleri aşağıda yazılan kimselerdir:

Mefharet Acar: Ankara Kız Lisesi Tabiiye Öğretmeni, Nüzhet Berkin: Ankara Kız Lisesi Fransızca Öğretmeni, Müjgan Cumhur: DTC Fak. Kütüphanesi, Meliha Çalıkoglu: Yüksek Temyiz Mahkemesi Hukuk Dairesi Raportörü, Ayhan Demirtaş:

²¹⁷ Kadın Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği Tüzüğü, (Dernek merkezinden verilen belge)

Ankara Hukuk Fak. Anne Hukuku Asistanı, Sabiha Emil: Ankara Kız Lisesi Kimya Öğretmeni, Jale Gural: Ankara Hukuk Fak. Medeni Hukuk Doç., Afet İnan: DTC Fak. Tarih Prof., Azime İpek: Ankara Kız Lisesi İngilizce Öğretmeni, Zeynep Korkmaz: DTC Fak. Türk Dili Asistanı, Nimet Özgüç: DTC Fak. Arkeoloji Doç., Vedide Pars: Gazi Terbiye Enstitüsü Müdürü, Sıdika Saltur: Ankara Kız Lisesi Tarih Öğretmeni, Mualla Süerdem: DTC Fak. Fransız Dili ve Edebiyatı Asistanı, Meliha Tarikkayha: DTC Fak. Asistanı, Sevim Tehil: DTC Fak. İlim Tarihi Asistanı, Mührizafer Tolan: Öğretmen, Hamide Topçuoğlu: Ankara Hukuk Fak. Hukuk Sosyolojisi Doç., Mubahat Türker: DTC Fak. Felsefe Asistanı, Emel Ünal: Avukat, Enise Arat: Avukat" tır.

Bu kurucu üyeler, kendi aralarından Vedide Pars'ı Başkanlığa, Hamide Topçuoğlu ve Meliha Tarikkayha'yı başkan yardımcılıklarına, Ayhan Demirtaş'ı da sekreterliğe getirmişlerdi.²¹⁸

Şube ve Üye Sayısı:

İlk tüzüğün birinci maddesinde "halen şubesi yoktur." denilmekte iken, sonraki tüzüğünde şube açmakla ilgili her hangi bir madde bulunmamaktadır. Şubesi de yoktur. Sahip olduğu üye sayısı ise 125 kişidir.

Etkinlikleri:

Neda Armaner ve Müjgan Cunbur şöyle söylemektedir:

"Türkiye'de kadın derneklerinin sayıca çok az olduğu yıllarda derneğimiz çalışmaya başlamış düzenlediği konferanslar, yayınladığı kitaplarla kadınlarımıza ve fikir çevrelerine gücü yettiğince yardımcı olmuştur."²¹⁹

Gerçekten, dernek yayın kolu, içlerinde Dernek kurucularının, üyelerinin de bulunduğu birçok bilim kadını ve yazarın yapıtlarını yayınlamıştı. Bu yapıtlardan 1978 yılına kadar yayınlananlar şunlardır:

Muaddere Gönenli (Taşcıoğlu): *Fransa'da ve Türkiye'de Kadının Çalışma Şartları Üzerinde Mukayeseli Bir Tetkik* (1955), Meliha Torkak: *Yabancı Memleketlerde Kadın Hareketleri* (1955), Müjgan Cunbur: *Türk Kadın Yazarların Eserleri* (1955), Hamide Topçuoğlu: *Kadınların Çalışma Saikleri ve Kadın Kazancının Aile Bütçesindeki Rolü* (1957), Muaddere Taşcıoğlu: *Türk-Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durum ve Kıyafetleri* (1958), Neriman Duranoğlu (Saryal): *Türkiye'de Kadınlar Hakkında Yayınlanmış Eserler* (1959), Afet İnan-Meliha Çalıkoğlu-Müjgan Cunbur: *Atatürk ve Türk Kadını* (1962), Afet İnan: *Taymis'ten Üsküdar'a* (1964), *Aylık Konferanslar 1953-1964* (1967), Müjgan Cunbur-Neriman Saryal: *Türk Kadının Şiiri* (1970), *Aylık Konferanslar 1965-1972* (1974), *1975 Kadın Yılı Çalışmalarımız*

²¹⁸KSHTK Anafüzüğü, agy, s.6

²¹⁹Armaner, Neda- Cunbur Müjgan, "KSHAD'nin 25. Kuruluş Yıldönümünü Kutlarken", *KaDeFe Dergisi*, Eylül-Aralık 1978, yıl:2, sayı:7-8, s.17

(*Konferans-Konuşma-Sergi ve Diğer Faaliyetler*)(1976). Toplam 12 yapıt yayınlanmıştır.

Dernek aylık konferanslar düzenlenmiştir. Bu konferanslarda "Medeni Kanun" hükümleri dışında evlilik yapan ve çocuğu olan kadınların durumu, şehir ve köylerde kadınların gördükleri işler, çalışan kadınları koruyacak önlemler gibi konular üzerinde durulurken, yetişkinlerin özellikle de kadınların eğitimi gibi konular üzerinde de durulmuştu. Kadınların eğitimi çeşitli okullarda yetişkin kursları açılarak pratiğe geçirilmiş, 1970'de ise MEB Halk Eğitim Genel Müdürlüğü ile on gönüllü kuruluşun oluşturduğu "Gönüllü Kuruluşlar Yetişkin Eğitimi Komisyonu"na katılmıştı. Bu kuruluş 1973 yılında "Gönüllü Kuruluşlar Yetişkinler Eğitim Vakfı" adıyla bir vakıf olarak örgütlenmişti. Bu Vakıf halen çalışmalarını sürdürmektedir. Dernek bu Vakfın kurucu üyesi olarak görev almıştır. Kurulştan bugüne buradaki çalışmalarını sürdürmektedir.

KSHAİD, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Genel Kuruluna kabul edilen ilk kadın derneğı olarak, Genel Kurul toplantılarına katılmış, Birleşmiş Milletler'in aldığı kararla 1975 yılı "Kadın Yılı" ilan edilince de bu yıl çerçevesinde çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. Bu etkinlikler gerek Ankara'da, gerek Ankara dışında düzenlenen kadınlara yönelik konferanslar, sergiler gibi etkinliklerdir. Bu yıl çerçevesinde düzenlenen konferanslar yukarıda da gördüğümüz gibi "1975 Kadın Yılı Çalışmalarımız" adıyla yayınlanmıştır. Gene bu yıl içinde, kadın konusunda diğer derneklerin düzenlediğı konferans, seminer, panel gibi kültürel toplantılara da katılmıştı.²²⁰

1984 yılında Derneğin önerisi TBMM'nin onayı ile Milli Kütüphane'de "Kadın Yazarlar Kitaplığı" açılmıştır.

Dernek, Üniversite ve Yüksek Okullarda okuyan kız öğrencilere burs vermektedir. (1989'da 20 öğrenci)

Dernek "Birlikten güç doğacağı" inancıyla 1976 yılından itibaren "Kadın Dernekleri Federasyonu"nun kuruluş hazırlıklarına katılmış ve kurucu üyesi olmuştur.²²¹ Dernek tüzüğü de buna olanak vermektedir. Şöyle ki; tüzüğün 16. maddesi "Kurum mevzu ve gayesi bakımından benzer durumda olan diğer cemiyet veya kurumlarla federasyon yapabilir." demektedir, daha başlangıçta böyle bir işbirliğini onaylamaktadır.²²²

Bütün dernekler gibi KSHAİD'de 12 Eylül askeri darbesi sonrasında kapatılmış, kısa süreli bir kapatılmadan sonra çalışmalarını sürdürmesine izin verilmiştir.

Çalışmalarını bugün de, 1976 da kurulan ve kurucusu olduğu Kadın Dernekleri

²²⁰ Armaner-Cunbur, agm, s.17

²²¹ Aynı yerde, s.17

²²² KSHTK Anattüzüğü, agy., s.6

Federasyonu içinde sürdürmektedir. Başkanlığını Müfide Niron yapmaktadır.

6- Kadın Haklarını Koruma Derneği

1954 yılında İstanbul'da bir kadın derneği daha kurulmuştur. Derneğin adı "Kadın Haklarını Koruma Derneği"dir. Derneğin merkezi de İstanbul'dadır.

Bu derneğin kurucusu olan Mediha Gezin, II. Meşrutiyet'ten itibaren ölünceye değin kadın hakları için çalışmış, dernekler kurmuş, hatta bir de siyasal parti kurmuş bir kadındır.

Gezin'in daha önce "Müslüman Kadın Birliği"(1919)'nin kurucusu ve başkanı olduğunu, daha sonra derneğin "Sulhperver Türk Kadınları Cemiyeti" adını almasıyla, başkan olarak çalışmalarına burada devam ettiğini birinci bölümde görmüştük.

Cumhuriyet döneminde ise 1923'ten itibaren Nezihe Muhittin ile birlikte TKB'nin kuruluş çalışmalarında yer almıştı. Bu derneğin 1948'de yeniden kurulmasından sonra 1954 yılına kadar çalışmalarını burada sürdürmüş, ancak 1954'de yeni bir oluşuma yönelmiş, İffet Halim Oruz ile birlikte "Kadın Haklarını Koruma Derneği"ni kurmuştu.²²³

Kadın Haklarını Koruma Derneği, Bakanlar Kurulu'nun 18.5.1962 gün ve 6/565 sayılı kararı ile Kamuya Yararlı Dernekler arasına alınmıştır.²²⁴

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 3- Derneğin amaçları:

- A. Türk İnkılaplarının kadınlara sağladığı hakları korumak.
- B. Kadın haklarını her alanda erkek hak ve salahiyetlerle eşitlendirmeye çalışmak.
- C. Dünya kadınlar alemile temaslar temin ederek Türk kadınlığının kanunlarımız dahilindeki faaliyet ve yaşayışlarını dünya kadınlığına tanıtmak.
- D. Kadınlığı ve manevi şahsiyetini medeni ve içtimai ticaret ve zevk ve eğlence mevzuu olmaktan kurtarmak.
- E. Derneğin amaçlarını gerçekleştirmek için kanunu mahsusuna uyarak bütün yayma vasıtalarından faydalanmak, dergi ve gazete çıkarmak.
- F. Kadının beşeriyetin anası olduğunu ve ona her sahada hürmet ve muavenet yapılması lazım geldiğini insanlık alemine telkin etmek.
- G. Cumhuriyet kanunları çerçevesi dahilinde, gayeye ulaşmak maksadile vaki teşebbüslerde hasıl olacak müşkülât

²²³ Kadın Dergisi, Şubat 1974, sayı:1061, yıl:28, s.7

²²⁴ "Kadın Haklarını Koruma Derneği Tüzüğü", Kolay İlan Gazetesi, 20 Mayıs 1985, Sayı:1985/306, s.2

karşısında hükümet himaye ve kuvvetlerinin yardımını sağlamaya çalışmak."

Tüzüğün üçüncü maddesinin "C" fıkrası daha sonra şu şekilde değiştirilmiştir:

"3. madde muaddel C fıkrası metni: Dünya kadınlar alemiyle temaslar temin ederek Türk kadınlığının kanunlarımız dahilindeki faaliyet ve yaşayışlarını dünya kadınlarına tanıtmak bu vesile ile merkezi Paris'te bulunan Beynelmilel Kadınlar Kulübü ile işbirliği yapmak."²²⁵

Derneğin tüzüğü 1980 sonrası 2908 sayılı Dernekler Yasası'na uygun hale getirebilmek için yeniden düzenlenmiştir. Bu son tüzükte, amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 4- Derneğin amacı: Atatürk'ün önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti yasaları içinde bu güne dek yer almış bulunan hakları korumak. Kadının gelişmesini sağlamak, insan olarak toplumda ve aile içinde hak ettiği saygın ve çağdaş yeri alabilmesi, haklarına sahip çıkabilmesi, yasalarda ve toplumda cinsiyet ayrımının kaldırılması, her alanda hak ve yetki eşitliğinin kabul edilmesi için çalışmalar yapmak, önerilerde bulunmaktır.

Madde 5- Derneğin çalışmaları: Dernek kuruluş amacını gerçekleştirmek üzere, gerekli görülen şu çalışmaları yapar:

a) Çalışan kadın, ev kadını kırsal yöre kadının ekonomik ve sosyal sorunlarını araştırır, çözüme ulaştırmak üzere faaliyette bulunur.

b) Kadının doğal yapısı, toplumun süregelen yanlış değer yargıları, alışkanlıklar (alışkanlıklar) nedeniyle karşılaştığı ve karşılaşılabileceği maddi ve manevi tüm güçlükleri düşünerek onu kendisine güvenli ve güçlü kılabilmek için eğitim konusu üzerine önemle eğilir, bunlarla ilgili olarak, yayın, konferans, sergi, anket, bilimsel araştırma yapar, radyo ve televizyon konuşmaları düzenler, eğitici kurslar açar, burslar sağlar.

Yasaların dernekler için yasaklamadığı öğretim faaliyetleri için yurt, pansiyon, kitaplık, okuma odası, sosyal yardım faaliyetleri için çocuk bakım yuvaları, huzur evleri, sportif faaliyetler için spor salonları, spor alanları, kamp tesisleri kurar, işletir, fikir sanat ve kültür çalışmaları yapar.

c) Amaç dorultusunda, yetkili mercilerden talepte bulunur, öneriler sunar, gerekli hususların değiştirilmesi, yasallaşması gibi konularda teklifler hazırlar ve ilgili mercilere iletir. Gerekirse, yasaların yasaklamadığı hususlarda yasal sınırlar içinde kalarak, ilgili mercilerle işbirliği yapar.

d) San'at konusunda 2908 Sayılı Yasa'nın öngördüğü çerçeve içinde Bakanlar Kurulundan izin alarak, yabancı ülkelerin aynı amaçla kurulmuş kadın dernekleri ile

²²⁵ Kadın Haklarını Koruma Derneği Ana Tüzüğü, İstanbul, Erpak Matbaası, 1962, s.3-4

işbirliği yapar, uluslararası sergi ve seminerlere katılır. Yönetim kurulunca seçilerek buraya gönderilecek delegelerin çok iyi yabancı dil bilmeleri ve ilgili konuda konferans verecek kadar bilgi sahibi olmaları, Türk Kadını her yönden temsil edebilecek nitelikleri taşımaları zorunludur.

Dernek yukarda sınırlayıcı olmaksızın sayılmış bulunan amacı doğrultusundaki tüm çalışmalarını gerçekleştirmek üzere, gerekli gördüğünde Yönetim Kurulu'nun kararı ile Hukuk, Sanat, Kültür, Sosyal ve sair ilgili konularda kol ve komisyonlar kurar. Bu kol ve komisyonlar Yönetim Kurulu'nun bilgi ve denetimi altında çalışırlar. Çalışmalarıyla ilgili olarak üçer aylık raporlar hazırlayıp Yönetim Kurulu'na sunarlar."²²⁶

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Tüzüğün 4. maddesine göre; "Evsafı kanuniyeyi haiz ve ehliyeti kanuniyesine sahip 18 yaşını bitirmiş olan her Türk dernek üyelerinden bir veya ikisinin tavsiyesiye..." üye olabilir.

Ayrıca Dernek üyeliği kadınlarla sınırlamamış, erkeklerin de üye olabileceği hükmünü getirmişti. Şöyle ki:

"Madde 5- Erkeklerde derneğe üye olabilirler. Ancak erkek üyeler idare heyetine kadın mevcudunun üçte biri nispetinde seçilir. Başkan daima kadın üyelerden seçilir."²²⁷

Son tüzükte dernek üyeliği koşulları ilk tüzüğe göre hemen, hemen aynıdır. Erkeklerin üye olabilmesi ile ilgili hüküm "Üye kaydında kadın-erkek ayrımı yapılmaz." şeklinde düzenlenmiştir.

Derneğin ilk tüzüğünde, siyasetle ilgilenilmeyeceğine ilişkin her hangi bir madde bulunmamaktadır.

Son tüzükte ise siyasetle ilgisi 3. maddede belirtilmiş ve "dernek siyasetle uğraşmaz." hükmü getirilmiştir.²²⁸

Kurucuları:

Tüzüğün 2. maddesinde derneğin kurucuları sayılmıştır, bunlar:

"1-Mediha Gezgin (Emekli Müzik Öğretmeni), 2- Safiye Karaduman (Ev Kadını), 3- Saide Çalt (Muharrir), 4- Muammer Develi (Eski Tokat Milletvekili)."²²⁹dir.

Şube ve Üye Sayısı:

Şu anda İstanbul genel merkezinden başka Üsküdar ve Maltepe'de şubesi vardır. Bakırköy ve İzmir'de açılmak üzeredir. Ankara'da ise temsilciliği vardır. (Federasyon bünyesi içinde) Üye sayısı ise 300 civarındadır. ²³⁰

Etkinlikleri:

²²⁶KHKD Tüzüğü (1985), agy, s.2

²²⁷KHKD Tüzüğü (1962), agy, s.5

²²⁸KHKD Tüzüğü (1985), agy, s.2

²²⁹KHKD Tüzüğü (1962), agy, s.3

²³⁰Dernek Başkanı Gönül İşler ile konuşma. 10. 11. 1992

Kadın Haklarını Koruma Derneği'nin etkinlikleri oldukça çeşitlilik göstermektedir. Örneğin; Derneğin 1959 yılında "kadın sanatkarlar" kolu kurulmuştu. Tüzüğü'nün üçüncü maddesinin değiştirilen "c" fıkrasına da uygun olarak kurulan bu kolun 50'ye yakın kadın sanatçı üyesi vardı. Kadınlara sanatkarlık zevkini aşılarmayı hedefleyen, sanatçılara çalışma sahası hazırlamak amacıyla olan bu kol²³¹ yurt içinde sergiler açtığı gibi, uluslararası sergilere de katılmıştı. 1960 Nisan'ında Uluslararası Kadınları Koruma Derneği'nin (Uluslararası Feminist Kadınlar Kulübü) Paris'te açtığı sergiye katılırken²³² 1962'de de İstanbul'da bir sergi düzenlemişti.²³³ KHKD, 1963'de de benzer bir etkinliği gerçekleştirir. Bu kez "Milletlerarası Feminist Kadınlar Kulübü (International Culturelle Feminine)"nü kongresini toplaması için İstanbul'a davet etti. KHKD'nin de bağlı olduğu bu uluslararası kulüp, II. Kongresi'ni yapılan bu davet üzerine İstanbul'da topladı. Bu uluslararası kongrenin yanında bir de aynı nitelikte sergi açıldı. Sergiye uluslararası üne sahip birçok kadın sanatçı katıldı. Bunlar İngiliz, Fransız, Alman, Yunanlı, İsveçli, Pakistanlı, Milliyetçi Çinli, ABD'li, Hollandalı 25 kadın sanatçı idi. Bu kulübün başlıca amacı sanat yoluyla dostluklar kurmaktır. Bu yolla daha güçlü dostluklar kurulacağını, bunun da dünya barışına önemli katkı sağlayacağını düşünüyorlardı. Bu kongrenin ve serginin de benzer bir amacı ve gündemi vardı. Kongrede tartışılan konular şunlardı:

- 1- Kültür ve sanat yoluyla dünya kadınlarının birleşmesi,
- 2- Haberleşme ve yardımlaşma araçlarını çoğaltmak,
- 3- Öğrenci değişimi,
- 4- Kadının sosyal, ekonomik, kültürel seviyesini yükseltmek,
- 5- El ele vererek dünya barışını korumak.²³⁴

Bu kongre ile ilgili dikkati çeken bir nokta da, basının "1935 Uluslararası Feminizm Kongresi"ne gösterdiği ilginin küçük bir kısmını dahi göstermemesi idi.

1965 yılında bir yandan tüm kadınları, kadın örgütlerini sebze ve meyve pahalılığına karşı boykota çağırarak üst üste basında yer almayı başarırken²³⁵ diğer yandan bir dizi konferans düzenlemişlerdi. Kadın avukatların verdiği bu konferansların konuları "Kadının Siyasi Hakları", "Aile Hukukunda Kadının Ödev ve Sorumlulukları", "Borçlar Hukukunda Kadının Durumu" gibi konulardı.²³⁶

Dernek her yıl düzenlediği (ki amaç Derneği tanıtmak ve halkı sanat yoluyla uyarmaktır) resim, heykel ve seramikten oluşan ve kadın sanatçıların katıldığı sergiyi

²³¹ Kadın Gazetesi, 28 Kasım 1959, yıl:12, sayı:586, s.1

²³² Kadın Gazetesi, 5 Mart 1960, yıl:13, sayı: 600, s.1

²³³ Kadın Gazetesi, 22 Ekim 1962, yıl:15, sayı:737, s.3

²³⁴ Kadın gazetesi, 3 Haziran 1963, sayı:769, s.4 - 10 Haziran 1963, sayı:770, s.3 - 1 Temmuz 1963, sayı:773, s.3

²³⁵ Cumhuriyet, 20 Temmuz 1965, s.1 - 1 Ağustos 1965, s.1 - 2 Ağustos 1965, s.1

²³⁶ Cumhuriyet, 13 Mart 1965, s.1

1966 yılında İstanbul dışına çıkararak, Ankara, İzmir, Adapazarı gibi kentlerde de düzenlemişti.²³⁷

Kadın konusundaki konferansları da sürdüren dernek, örneğin; Fazıla Atabek'in konuştuğu toplantıda, kadın haklarının layıkıyla korunabilmesi için tüm kadın derneklerinin birleşmesi, parlamentoya çok sayıda milletvekili gönderilmesini savunuyordu.²³⁸ Öte yandan çok değişik düşünceler savunuluyor, kadınların erkeklere evlenme teklif edebilmesi isteniyor, fuhuş olayında yalnız kadınların sayılarının saptanması eleştirilerek, "Enflasyon erkekleri etkileseydi fuhuş yapan kadınlar azalırdı." görüşü ileri sürülüyordu.²³⁹

KHKD'gi uluslararası toplantılara katılmıştır. Örneğin, Eylül 1977'de Almanya'da Meslek Kadınları Federasyonu'nun düzenlediği "Gelişmiş ve Azgelişmiş Ülkelerde Kadın Haklarının Elde Edilmesi" konulu toplantıda, Türkiye'deki kadın haklarının durumu ve gelişimi konularında bilgiler vermişti.²⁴⁰

1977'de kurulan Kadın Demekleri Federasyonu'na kurucu üye olarak katılmış, 25.2.1978 tarihinde yapılan Dernek Genel Kurulu'nda üyeliği tasdik olmuştur.²⁴¹

Derneğin hukuk alanındaki en önemli çalışması "Hukuk Kolu"nun 1977 yılında Medeni Kanun'da ve Ceza Kanunu'nda kadın erkek eşitsizliğine yol açan ve Anayasa'ya aykırı hükümlerin değiştirilmesiyle ilgili yasa değişikliği tasarısıdır. Adı geçen yasalarda bu gün de tartışma konusu olan noktalarda yeni düzenlemeler getiren tasarısı derneğin hukukçu üyeleri hazırlamış ve Adalet Bakanlığı'na bir rapor olarak verilmiştir. Tasarı, Medeni Kanun'un 152-21-153-156-159-169-170 miras hukukunda 263, Ceza Hukukunda 440-441. maddeler üzerinde düzenlemeler getiriyordu. Bu maddeler İkametgah, Aile Başkanlığı, Soyadı, Temsil Yetkisi, Çalışma Hürriyeti (Evli kadının, kocanın izni olmadan çalışabilmesi), Aile Birliğinde Üçüncü Şahsa Karşı Tasarruflar, Velayet Konusu, Miras Hukukunda Karı Koca Malları Konusu, Mal Ayrılığı Rejimi gibi konulardır. Ceza Hukukunda, Zina konusu, mali konularda Vergi Beyannameleri v.s. konularındadır.²⁴²

Bu maddeler bugün de kadın örgütleri tarafından tartışılan, değiştirilmeye çalışan maddelerdir. KHKD tarafından 1970'li yıllarda kadınların gündemine alınması, yasalardaki eşitsizliğe yol açan maddelerin uzun süredir Türk Kadınlarının gündeminde olduğunu göstermektedir.

²³⁷Cumhuriyet, 21 Ocak 1966, s.5

²³⁸Kadın Dergisi, Nisan 1972, sayı:1039, s.16

²³⁹Cumhuriyet, 3 Şubat 1967, s.1 - 3 Temmuz 1979

²⁴⁰KaDeFe Dergisi, Mart, Haziran 1978, yıl:2, sayı:56, s.7

²⁴¹KaDeFe Dergisi, Mart 1979, yıl:3, sayı:9, s.21

²⁴²Kadın-Erkek Eşitliğini Sağlamak Üzere Türk Medeni Kanunu TCK ve Mali Konularda Yapılması Gerekli Değişikliklere İlişkin Öneriler. "KHKD"nin Parlamentörlere Gönderdiği (Rapor) Dilekçe. (Dernek Merkezi'nden verilen belge)

Ayrıca ; KaDeFe Dergisi, Mart-Haziran 1978, yıl:2, sayı:5-6, s.5 ve 15-19

1984'de KHKD'nin bir ilginç çalışması daha vardır. "İstanbul'da yaşayan her üç kadından biri fahişedir." diyen bir milletvekilini bu sözlerinden dolayı istifaya davet ederek, aynı zamanda kadınlar adına bir de dava açmıştı.²⁴³ Aynı yıl, kadın sorunlarında gene köktenci görüş ve öneriler ileri sürülmüştü, bu görüş ve öneriler:

- * Erkeğin kadını dövmesi olayının ayrı bir madde olarak ele alınması ve cezanın caydırıcı nitelikte olması,
- * Dayak yiyen kadının başvurabileceği bu konuya özel, merciler kurulması,
- * Kadının çalışabilmesi için kocanın izni koşulunun kaldırılması,
- * Hapisteki emeklerin sigorta kapsamı içine alınması,
- * Aile ve çocuk mahkemelerinin kurulması idi.²⁴⁴ Bu öneriler bize KHKD'nin kadına dayak atılması sorununu ve sığınma evleri konusunu da ilk kez gündeme getiren kadın örgütlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Derneğin, bir başka ilginç önerisi de; "Kadınlar için zorunlu askerliğin getirilmesi"ni savunmasıdır. Kadınlar için 15 ay değilde 5 ay süre ile de olsa askerliğin zorunlu hale getirilmesi durumunda kadın da tıpkı erkek gibi köyünden çıkacak ve dünyasının değişmesi olanağı doğacaktır. Bu, tıpkı erkekler gibi kadınların da gelişmesini sağlayacak bir uygulama olacaktır.²⁴⁵

Bu dernek de, kadın haklarının gelişimi için kadınların eğitiminin zorunlu olduğu düşüncesiyle, diğer dernekler gibi okuma-yazma kursları açmaktadır. (Kurslar son dört yıldır Refet Bele İlkokulu'nda açılmaktadır.) Ekonomik bağımsızlık kazanabilmeleri amacıyla da el becerisi kursları açmaktadır.

Gene bir çok dernekte gördüğümüz gibi KHKD'de kız öğrencilere burs vererek, üniversite eğitimlerini tamamlamalarında, derneğin gücü oranında katkı sağlamaktadır. (Hukuk Fak. okuyan bir kız öğrenciye burs veriliyor.)

Derneğin bir başka çalışması ise özellikle son yıllarda artan laiklik karşıtı hareketler için diğer kadın dernekleriyle birlikte yürüttüğü mücadeledir. Kuran kurslarını bitirenlere ortaokul diploması verilmesi düşüncesine karşı çıkma, laiklik yürüyüşü ve bunun gibi konularda yalnızca Federasyon'a bağlı derneklerle değil Federasyon dışı derneklerle de işbirliği yapmaktadır.

Derneğin herhangi bir süreli ya da süresiz yayını yoktur. Ancak dernek üyesi Neriman Tuna'nın tek başına çıkardığı bir anlamda derneğin yayını sayılabilecek "Yeni Yaşantı" adlı bir aylık gazeteden söz edilebilir.

Dernek 1954'den bugüne çalışmalarını aralıksız sürdürmekte, Başkanlığını Av. Gönül İşler yapmaktadır

²⁴³Hürriyet, 7 Haziran 1984, s. 3

²⁴⁴Posta Gazetesi, 1 Kasım 1984, s. 1

²⁴⁵Dernek Başkanı Gönül İşler ile yapılan konuşma, 10. 11. 1992.

7- Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi (Kadınlar Partisi)

KHKD'nin kurucusu Mediha Gezgini daha bu derneği kurmadan önce kadınların bir siyasal parti içinde örgütlenerek siyasal mücadeleye katılmaları gerektiğini söylüyor, bir "Kadınlar Partisi"nin kurulmasını istiyordu.

1953 Mayıs'ında Kadın Gazetesi'nde çıkan bir yazıda "Dokuz milyonluk muazzam bir kadın kütlesi gelecek seçimde oy verecektir." deniyor, daha sonra "Seçime bir yıl kaldı. Partiler faaliyette... Kazanabilmek için köylere kadar propaganda ekipleri uzanıyor. Propaganda ekiplerine yardımcı olarak bir çok kadın da katılıyor. Yardımcı, ek durumunda giden bu şehirli kadınlar pek büyük işler başarıyorlar....

Seçim listeleri tanzim edildiğinde belki ancak bir iki kadın aday listeye girebilecektir. Onlar da haklarımızı koruyacak durumda olsalar ne ise... Belki de Meclise girince heyecana kapılacaklar, kürsüde yemin ettikten sonra bir daha her hangi bir önemli konu üzerinde fikir beyan edemeden dört yılı geçirecekler...." denilerek, var olan siyasal partilerin kadın adaylarının, kadınlar için sorunun çözümü olamayacağı, bu şekilde ifade edilmekte, çözüm ise şu satırlarda gösterilmektedir:

"Siyasal alanda eşitlik haklarımızdan biri de Meclise yarı yarıya kadın milletvekili seçilmesidir. Şimdiye kadar edindiğimiz tecrübeler, erkeklerin bu kadar çok faydayı elde etmemizi istemediklerini gösteriyor. Biz ise hala parti propagandalarında ve seçim işlerinde hep erkeklere başarı sağlamak için çalışıyoruz. Yurt meselelerini düşünmek erkeğin olduğu kadar bizim de kutsal bir ödevimizdir. Ancak bu şerefli ödevi elde edebilmemiz için kendi kendimizi desteklememiz gerekiyor. Bunun için de yapacağımız tek şey bir kadın partisi kurarak teşkilatlandırmaktır. Kadın Partisine yalnız kadın seçmenler oy vermelerine (verse) Mecliste yüzlerce sandalye elde edebilir.

Kendi kendimizi teşkilatlandırmazsak veya erkekler bizimle samimi ve eşit bir işbirliğine girmezlerse siyasal alanda eşitliğimizi hiçbir zaman elde edemeyiz."²⁴⁶

Bu yazıda belirtilen, siyasal alanda gerçek eşitliğin sağlanması için kadınların bir siyasal parti içinde örgütlenmelerinin zorunluluğu görüşü doğrultusunda 1953 yılından sonra da çalışmalar sürdürülmüştü.

Mediha Gezgini Kadın Haklarını Koruma Derneği'ni kurduktan sonra da "Kadınlar Partisi" kurma girişimlerini sürdürür. Gerçekten bu girişimlerini sonuçlandırabilmek için yıllarca, yılmadan mücadelesini sürdürecektir

1957'de Kadın Gazetesi ilginç bir başlıkla bu konuyu bir kez daha gündeme getirir. Kadın Partisinin kurulmasıyla ilgili bu haberde şöyle denilmektedir: "Kadınlar Atatürk'ü Bir Daha Bulamayacaklarını Anladılar." "Memlekette Yeniden Sufrajatlık Canlanıyor Kadınlar Siyasi Parti Kuruyor." Habere göre; Mediha Gezgini, siyasal

²⁴⁶Kadın Gazetesi, 14 Mayıs 1953, yıl:7, sayı:324, s.1

partilerin milletvekili seçimi için gösterdikleri kadın sayısını çok az bulduğunu söylüyor ve Kadınlar Partisi niteliğinde siyasal bir örgütlenme girişimlerini sürdürdüğünü belirtiyordu. Gezgin, partinin 1962 seçimlerine kadar kurulmuş olacağını öngörmekte ve milletvekili adayları için şu görüşü belirtmektedir;

"Partimiz de bu seçimlerde siyasal partiler ne ölçüde kadın adaylara yer verdiyse ancak o nisbette 1962 seçimleri için erkek aday gösterecektir." Gezgin, partinin neden kurulacağını da şu sözlerle ifade etmektedir:

"Bizim partimiz Türk kadınlarının haklarını korumak ve kurtarmak gayesiyle kurulacaktır."²⁴⁷

Siyasal partilere duyulan bu tepkinin ve parti kurma girişimine tekrar hız verilmesinin nedeni kuşkusuz 1957 seçimlerinin sonucunda Meclis'e gene çok az kadının girebilmesiydi.

Gezgin, parti kurma girişimlerine diğer kadın derneklerinin de katılmasını sağlamak istemiştir. Böylece, daha geniş tabanlı, daha kitlesel bir parti oluşumunu amaçlamaktadır. Bu nedenle, kadın derneklerini ve tanınmış kadın şahsiyetleri Park Otel'de toplantıya davet etmiştir. (12 Ocak 1958)

Bu toplantıda diğer derneklerle, bir kadın partisi kurulması düşüncesi tartışılmıştı. Ancak bu derneklerin böyle bir parti kurulması konusunda olumlu bir düşünceye sahip olmadıkları görüldü. Örneğin, TKB'nin bu konudaki muhalefedinin nedeni 1956-1957 yılları faaliyet raporunda şöyle açıklanmaktadır:

"Siyasetle hiç bir ilgisi olmayan Birliğimiz, Kadınlar Partisi adı altında bir parti kurmak tasavvurunda olan Kadınları Koruma Derneği Başkanı'nın vaki davetine icabet etmiş, İnkılaplarımızla Türk Kadınına verilen seçme ve seçilme hakları karşısında böyle bir partinin kurulması gayesinin memleketimiz için mevzu bahis olamayacağı fikri müdafaa edilmiş ve TKB. İstanbul Merkezi olarak böyle bir partinin kurulmasına muhalefet edilmiştir."²⁴⁸

Oruz da "Kadınlar Partisi" başlıklı yazısında parti kurulmasına karşı olan görüşünün yanında, kendi çözüm önerisini de şu şekilde belirtmektedir:

"Mevcut partiler içinde daha fazla bir yer tutmak var; seçmen kadınları harekete geçirmek var; ve umumi olarak da kadınlığın yetiştirilmesi var."²⁴⁹

Karşılaştığı bu muhalefete rağmen Gezgin ve arkadaşları siyasal parti kurmak düşünce ve girişimlerinden vaz geçmezler. Bu konudaki çalışmalarını sürdürürler. Nihayet, 1962'de Parlamentoda temsil edilmesi istenen Kadınlar Partisi için 1960

²⁴⁷Kadın Gazetesi, 19 Ekim 1957, yıl:11, sayı:476, s.1

²⁴⁸TKB İstanbul Merkezi 1956-1957 Çalışma Devresine Ait Faaliyet Raporu, İstanbul, Halk Basımevi, 1958, s. 4

²⁴⁹Oruz, İ. Halim, "Kadınlar Partisi", Kadın Gazetesi, 18 Ocak 1958, yıl:11, sayı:489, s.1

yılında bir tüzük hazırlanır. Tüzüğü kadın avukatlar hazırlamıştır. Tüzüğe göre; erkekler kadın üye sayısını geçmemek koşuluyla partiye üye olabileceklerdir. Pahalık ve karaborsayla mücadele edilecek, adliyedeki davaların daha kısa sürede sonuçlanmasına çalışılacaktır. Tüzüğün ilgili makamlara verileceği de belirtilmektedir.²⁵⁰

Ancak, ne olmuşsa tüzüğü dahi hazırlanan, ilgili makamlara verilmesiyle partinin yasallaşmasını gerçekleştirecek olan bu olay gerçekleşmemiş, böylece Mediha Gezgini bu düşüncesinin ya da hayalinin gerçekleşebilmesi için bir on yıl daha beklemek zorunda kalmıştır.

1962 seçimlerinde parlamentoya girmeyi ummuş olan Kadınlar Partisi kurucuları ancak bu tarihten tam on yıl sonra tekrar harekete geçerler ve bu konuda gazetelerde yeniden haberler yer almaya başlar.

1 Kasım 1972 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde "Bir Erkek Kadınlar Partisi Kurmak İçin Harekete Geçti." başlıklı bir haber görülmektedir. Haberde, eski Çanakkale Milletvekili Nurettin Ünen'in Türkiye'nin ilk kadın partisini kurmak için faaliyete geçtiğini, dünyada sadece Kıbrıs, Belçika ve Danimarka'da örneği bulunan böyle bir partinin Türkiye'de de kurulması zamanının geldiğini belirttiği yazılmaktadır. Aynı haberde, Ünen:

"Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana verilen çeşitli haklara rağmen kadınlar hala ikinci sınıf durumlarını korumaktadırlar. Medeni Kanun ve diğer kanunlar incelenirse bu çelişme rahatça görülebilir. Mesela; Medeni Kanunumuza göre bugün hala kadın çalışmak için kocasından veya mahkemeden izin almak zorundadır. Oysa anayasa cinsiyet ayrımı yapmaz ve imtiyaz tanımaz ... Hukuk önünde eşitliğin dışında eğitim ve politikada eşitlik sağlanamamıştır. Bugün politika sahasında kadın hala dernekler kanalıyla politikacının yardımcıları durumundadır. Zira dernekler politika ile uğraşmaz. Bu duruma bir son vermek için Türkiye'nin ilk kadın partisini kurmak üzere hazırlıklarını tamamlamış bulunuyorum. Tüzük ve programlarını yazıp kendilerine verdim." dedikten sonra, ilk çalışmaların dokuz yıl önce Mediha Gezgini tarafından başlatıldığını ancak o zaman ortam olmadığı için partinin kurulamadığını, geciktiğini belirtiyor.²⁵¹

Bu haberde dikkati çeken bazı çelişkiler bulunmaktadır. Bunlar; "Kadınlar Partisi'nin kuruluş süreci dokuz yıllık bir süreç değil, yukarıda da göstermeye çalışıldığı gibi 1953'den beri yaklaşık yirmi yıllık bir süreçtir. Ancak parti tüzüğünün hazırlanması için geçen süreç on yıldır. Düşüncenin sahibi ve partinin kurucusu Nurettin Ünen değil Mediha Gezgini'dir. Tüzük de N. Ünen tarafından değil, on yıl önceki parti kurma

²⁵⁰ Kadın Gazetesi, 9 Ocak 1960, yıl:13, sayı: 592, s.1

²⁵¹ "Bir Erkek Kadınlar Partisi Kurmak İçin Harekete Geçti." Cumhuriyet, 1 Kasım 1972, s. 1 Ayrıca, Ünen Nurettin, Sıra Havvanın Kızında, İstanbul, Şampiyon Basın Yayın Organizasyon, 1975, s. 13

çabaları sırasında, kadın avukatlar tarafından hazırlanmıştır. Bunu Ünen bir anlamda kendisi de belirtmektedir:

Ünen 1970'lerde M. Gezgin'i ziyaret ettiğinde, Gezgin'in "Evladım !.. Bu iş çığrından çıktı. Dernekle falan olmayacak bu iş... Bir Kadınlar Partisi kuracağım..." dedikten sonra "Bu nasıl iş? Koca partilerde kadın aday yok... Olanlar da parmakla sayılacak kadar az. En iyi yol, kadınlar partisi kurarak, kadın haklarını vatandaş oyu ile güçlendirmek olacak." Daha sonra çantasından kağıtlar çıkararak "Partinin tüzük taslağı burada, hazır... Okuyayım da dinle." dediğini belirtmektedir.²⁵² Görülüyor ki 1970'de ortada bir tüzük vardır. Ünen yeni bir tüzük hazırlamamıştır, söz konusu tüzük 1960'da hazırlanan tüzüktür.

Kadınlar Partisi'nin kurulmasıyla ilgili haberlerde basın hem istihzalı bir yaklaşım göstermiş, hem de kadınlar adına parti kurmayı da erkeklerin üstlendiği gibi bir izlenim ortaya koymuştu. Cumhuriyet Gazetesi "Bir Erkek Kadınlar Partisi Kurmak İçin Harekete Geçti" başlığı ile bu yaklaşımı gösterirken, Hürriyet Gazetesinde de benzer bir yaklaşımı görülmektedir. Bu Gazete 18 Kasım 1972 tarihinde bu konuyla ilgili haberi "Kadınlar Partisi Kuruldu." başlığıyla vermektedir. Haberde özellikle kadınların suskunluğu ve sözcülüğü bir erkeğin yapmasına dikkat çekilerek, "(Partinin) Sözcülüğünü ilk gün bir erkek yaptı." denilmektedir. Bu sözcünün Emekli General Dr. Nurettin Erdoğan'nun olduğu ve Erdoğan'nun bu konuda: "böyle bir partinin Yurdun ve Türk kadınının fikren kalkınması, ulusun güçlenmesi için gerekli olduğunu" söylediği belirtilmektedir.²⁵³

Hayat Dergisi'nde de "Mutfaktan Meclise" başlığı ile verilen habere şu şekilde devam edilmektedir:

"TKHKD. başkanı Mediha Gezgin, 9 yıldan beri bu fikri gerçekleştirmeye uğraşmış. Ama partiyi kurmak Melike Bayburt'a, devam ettirmek te Münibe Ekşioğlu'na nasip olmuş. 17 kurucu üyenin hepsi ev hanımı, banka müdürlüğünden emekliye ayrılan da var içlerinde. Genel Sekreterliğini Şükriye Erker'le Necla Orer yapıyorlar. Nermi Dönmez basın sözcüsü, 1973 seçimlerinde Meclis'e gireceklerine inanıyorlar."²⁵⁴

Partinin kuruluşunun bir fantezi olduğunu ileri sürenleri, Nurettin Ünen "Halkın Sesi" köşesinde "Kadın Partisi Fantezi Değildir." başlığıyla yazdığı bir yazıyla yanıtlamaktadır. Böyle bir partinin kuruluşunun Atatürk'ün görüşlerine tıpa tıp uyduğunu, Atatürk'ün Ankara Kız Lisesi'nde "Haklarınızı mücadele ile alacaksınız" dediğini belirterek, bu mücadelenin, derneklerin siyasetle uğraşmaları yasak olduğuna göre, demek şeklinde örgütlenerek yapılamayacağını yazıyordu.²⁵⁵

²⁵²Ünen, agy., s.292

²⁵³"Kadınlar Partisi Kuruldu", Hürriyet, 18 Kasım 1972, s. 3

²⁵⁴Hayat Mecmuası, 7 Aralık 1972, sayı:50, s.40-41

²⁵⁵Ünen, Nurettin, "Kadın Partisi Fantezi Değildir.", Son Havadis, 13 Kasım 1972; s. 5

Partiye önce yalnız kadın üyeler çağrılmıştı, ama çağrı kadınlara değil, erkeklere yapılıyor "Beyler eşlerinize izin veriniz." deniliyordu. Kadınlar eşlerinden izin alarak, siyasal eşitliğin sağlanmasının mücadelesini vereceklerdi. Bir süre sonra üye olarak yalnız kadınların çağrılmasından da vaz geçildi. Çünkü siyasal parti para işiydi ve kadınlar Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi'nin masraflarını harçlıklarından karşılıyorlardı. Bu da partinin siyasal yaşamını sürdürmesi için yeterli değildi. Bu durum doğal olarak, kadınlara cep harçlıklarını verenlere yani paraya sahip olanlara yönelmelerine ve üye olmaları için erkeklere çağrıda bulunmalarına neden oldu. Sonuçta, gazeteler "Yeni kurulan Kadınlar Partisi'ne erkekler de alınacak." haberini verir.²⁵⁶

Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi ya da kısaca Kadınlar Partisi İstanbul'da kurulmuştu. Bir süre sonra Ankara ve İzmir'de de örgütlendi. Bu aşamada 220 üyesi vardı. 1973 seçimlerine girilmek isteniyordu. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için 2 ay içinde 15 ilde örgütlenmesini tamamlaması gerekiyordu.²⁵⁷

Kadınlar Partisi, bu süre içinde yasanın öngördüğü şekilde örgütlenmeyi gerçekleştiremediği için 1973 seçimlerine katılamamış, bu isteğini bir sonraki seçimlere bırakmıştı. Bu konuda İstanbul Gazetesi'nde; "K.P. teşkilatlanamadığından bu seçimlere katılamayacak, 1977'deki seçime hazırlanıyor." haberi verilmektedir ve kadınların gene iddialı olduğu "sıkı durun erkekler geliyoruz." dedikleri belirtilmektedir.²⁵⁸

TUKP. ilk aylarda çok sık genel başkan değiştirmiştir. İlk kuruluştaki Başkan Melike (Bayburt) Işıkcılar'dır. Kısa bir süre sonra Münibe Ekşioğlu (Kadıköy İlçe Başkanı idi.) ve grubu, Işıkcılar'ı başkanlıktan düşürmüştür. Yerine Münibe Ekşioğlu başkanlığa getirilmiştir. İki ay sonra parti içi hizipleşme nedeniyle Ekşioğlu'nun istifa etmesi üzerine genel başkanlığa Mübeccel Göktuna getirilmiştir. Parti kapatıldığında Göktuna'nın başkanlığı devam etmekteydi. Bu sırada partinin genel merkezini, İstanbul'dan Ankara'ya taşıma girişimleri olmuş, sonuç alınamamıştır.²⁵⁹

Kadınlar Partisi 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında çıkarılan 16.10.1981 tarih ve "2533 sayılı Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun"un gereği olarak tüm partilerle birlikte kapatılmıştı. Kapatıldığı sırada İstanbul merkez dışında Ankara ve İzmir il teşkilatlarıyla, Fatih, Üsküdar ilçe teşkilatları bulunmaktaydı. Yalnız İstanbul'da 500 üyeye sahipti 2533 sayılı kanun, 19 Haziran 1992 tarih ve 3821 sayılı kanun ile yürürlükten kaldırılmış, bu kanun "Anayasa Mahkemesi dışında başka mahkeme veya kurullarca kapatılan siyasi partiler, son büyük kongre veya kurultay üyelerinin hayatta

²⁵⁶Hürriyet, 25 Ocak 1973, s. 3. Bayram Gazetesi, 16 Aralık 1975, s.7, Tercüman, 18 Kasım 1972, s. 3

²⁵⁷Hürriyet, aynı yerde s. 3, Tercüman, aynı yerde, s. 3

²⁵⁸İstanbul Gazetesi, 26 Ağustos 1973, s. 3

²⁵⁹Cumhuriyet, 6 aralık 1991, s. 3, ayrıca TUKP. Gn. Sek. Necla Ozer ile yapılan konuşma 24. 4. 1993.

kalanlarınca alınacak kararlar, aynı ad, rumuz, amblem, rozet ve benzeri işaretleri kullanarak yeniden açılabilirler." hükmünü getirmişti.²⁶⁰ Partinin son başkanı Mübeccel Göktuna; bu kanun çerçevesinde "partiye tekrar açabilirsiniz" diye bildirimde bulunulduysa da partiye yeniden açmayı başaramadığını söylemektedir.

Partinin amblemi Kurtuluş Savaşı'nda sırtında mermi taşıyan kadın figürüdür.(Eski 25 Kuruluşların üstündeki figürlerin aynısıdır.)

Parti Tüzük ve Programı:

Parti tüzüğünün başında Atatürk'ün şu sözüne yer verilmiştir;
"Pek yakın gelecekte kadının her anlamıyla erkeğe eşit olacağı bir dünya olacaktır....Kadın, varlığın, ulusun temelidir...."²⁶¹

Program ve tüzüğün bir araya alındığı kitapçıkta, bir de parti bildirisi vardır. Bildiri "Türk kadını" diye başlayarak şu saptamalarda bulunmaktadır:
"Güzel yurdumuzun hızla kalkınması için senin de fikren kalkınman, ulusumuzun güçlenmesi için senin de kişiliğini kazanman gerekmektedir.

Anayasamız cinsiyet ayrımı yapmaz, imtiyaz tanımaz. Şu halde, sen de insan ve vatandaşsın ve her insan gibi eşit haklara sahipsin. Uyan... Bu haklarını kullan. Devletin yönetimine sen de eşit haklarla katıl... Atatürk'ün: Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma isteği, ancak, senin de toplumda gerçek yerini almanla elde edilebilir. Sen de vatandaşlık haklarına ve görevlerine sahip çıkarsan, ulusal gücümüz bir kat daha artar....

İşte yurduna, ulusuna hizmet için sana bir fırsat doğmuştur. Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi kurulmuştur. Onu desteklemekle yalnız kendi davayı kazanacak değil, dolayısıyla yurdunun, ulusunun da kaderini etkileyeceksin.

Medeni seviyesi düşük zihniyetlerden, çıkarını tehlikede görenlerden gelecek tepki seni yıldırmaz....

Senin toplumda görevin, sadece beşik sağlamak değildir. Dün nasıl kurtuluş Savaşı'nda erkeklerle omuz omuza savaşmışsan, bugün de kalkınma savaşında aynı kahramanlığı göstermek, en kutsal görevin olacaktır.... Kendine inan, güven...."²⁶²

TUKP'nin programının amaç kısmında şunlara değinilmektedir.

Amaç: TUKP, ulusal davamızı Atatürk İlkelerine göre erkeklerle ortaklaşa çözümlenerek güçlü bir Türkiye yaratmak amacıyla kurulmuştur.

Dünyada süregelen huzursuzluk, toplumların yönetiminde ve medeniyette kadının eşit oranda katkıda bulunmamasındandır. Dünya bu yüzden büyük bir bunalım içindedir.... İnsanlığın özlemini çektiği sonsuz barışa ve gerçek mutluluğa erişebilmesi ancak

²⁶⁰Resmî Gazete ile neşir ve ilanı:3 Temmuz 1992-Sayı:21273, 5.t. Düstur, c.31-s.11531

²⁶¹(TUKP) Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi Program ve Tüzük, İstanbul, Bilgin Matbaası, 1974, s.1

²⁶²TUKP Program ve Tüzük, s.3

ortaçağ zihniyetinin yıkılarak kadına gereken değerin verilmesi ile sağlanabilir....

Türkiye'mize gelince:

Atatürk'ün kadın devrimi ilkesinden, insan hakları beyannamesinden, imtiyaz ve cinsiyet farkı tanımayan anayasamızdan günden güne uzaklaşmaktayız. Parlamentoda kadın sayısının seçimden seçime azalışı bazı görevlerin kadına verilmemesi, siyasi partilerin kadın kolları kurup, kadını oy makinesi haline getirerek ikinci plana atması gibi davranışlar bunu ispatlamaktadır....

Kanunlarımızdaki (kadın hakları konusunda) anayasayla çelişen maddelerin kaldırılması, kadın derneklerinin çabasıyla mümkün olamamaktadır, çünkü derneklerin politikayla uğraşması yasaktır. Bunun içindir ki, bir kadın partisinin kurulması zorunlu olmuştur.

Amacımız, kadının da insan ve vatandaş olduğunu topluma kabul ettirmek, ülkenin kaderine, erkeklerle eşit olarak katkıda bulunmaktır.

İşte bu gerekçeye dayanarak, bazı ileri ülkelerde olduğu gibi "TUKP"ni kurmuş bulunuyoruz: TUKP, Atatürk devrimlerine, insan hakları beyannamesine ve anayasamızın amaçlarına göre bir yol izleyecektir.

Parti iç politikada: ... dernek v.b. kuruluşlara ciddi bir yön vermek, merkeziyetçilikten uzaklaşarak mahalli örgütleri güçlendirmek, demokratik cumhuriyet prensipleri ve modern devlet anlayışı gereği sosyal adaleti gerçekleştirmek, vatandaşların sömürüsüne imkan veren yolları kapamak kadının ticaret aleti olmasına ve haklarının kısıtlanmasına fırsat vermemek" istemekte "seçmen yaşının 18'den başlaması ve seçmenlerin okur-yazar olması"nı hedeflemektedir.

Hukuk ve adalet alanında: "Vatandaşların kanun önünde mutlak eşitliğini, medeni ve siyasi haklarının teminat altına alınmasını sağlamak, anayasaya aykırı kanunları kaldırma...yı istemekte,

İktisadi politikada ise: ... milli gelirin dağılışıda sosyal adalet ilkelerini göz önünde tutmak, turizmi, milli haysiyetimize ve ahlakımıza göre değerlendirmek, tarım işçilerini de sanayi işçileri seviyesine çıkarmak, Atatürkçü tam bağımsızlık ilkesiyle uymayan, iktisadi bağımsızlığımızı zedeleyen davranışlardan kaçınmak, vergi adaletine sekte vuran kaçakçılığa fırsat veren kuralları değiştirmek, yurdu coğrafi bölgelere ayırarak, her bölgeye göre bir iktisadi yol izlemek, köylüyü toprağa bağlayıcı iktisadi tedbirler almak ..." istemektedir.

Eğitimde: "... kız ve erkeklerin aynı metodla eğitimini, gençlerin orta mesleki öğrenimini bitirirken bir yabancı dili de öğrenmiş olmalarını, öğretimde klasik metod yerine, hayata hazırlayıcı pratik bir metodun uygulanmasını sağlamak, eğitimde Atatürk ilkelerini amaç edinmek, orta dereceli okullarda cumhuriyet, yüksek okullarda eğitim tarihini ön plana almak, halk eğitimini yasak savma durumundan kurtarmak ... yurтта

bir tek okuma yazma bilmeyen vatandaş bırakmamak amacıyla halk okulları dönemine dönmek." düşüncesindeydiler.²⁶³

Tüzük:

İlkeler: Madde 1-TUKP, Medeni Kanun ile siyasi partiler kanunu ve Anayasa hükümlerine göre kurulmuş bir partidir.

Partinin merkezi İstanbul'dur.

Parti bu tüzükteki teşkilatını kurmak suretiyle faaliyette bulunur.

Madde 2-TUKP'nin gayesi toplum ve devlet düzenini tüzüğü ile programında ve yetkili parti organlarının kararlarında yer alan ilke ve belirli görüşlerini millete benimsetmek ve beğendirmek suretiyle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve kanunları içerisinde çalışarak memleket ve milletin selamet ve refahına hizmet etmektir.

I. Bölüm-Üyeler: Madde 3- A) TUKP'ne: a) Partinin ilkelerini, program ve tüzüğünü benimseyen kadın erkek her vatandaş üye olabilir.

B) a) Türk vatandaşı olmayanlar,

b) Reşit olmayanlar,

c) Kısıtlı olanlar,

d) Kesin olarak mahkum oldukları suçtan dolayı TBMM üyesi olabilme yeteneğini kaybedenler,

e) Memurlar,

f) Lise veya eşidi veya daha alt kademelerdeki okullarda okuyan öğrenciler,

g) İktisadi devlet teşekkülleri ile kanunlara göre kurulmuş bankaların veya teşekküllerin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar,

h) Bir partinin üyesi bulunanlar, TUKP'ne üye olamazlar.

Partinin Kurucuları :

- 1- Mediha Gezgın, 2- Melike Bayburt, 3- Münibe Ekşioğlu, 4- Şükriye Erker,
- 5- Muhattar Serimer, 6- Necla Orer, 7- Fahriye Ünen, 8- Jale Alsan, 9- Jale Yasan,
- 10- Gülseren Ay, 11- İhsan Kiper, 12- Saima Alpdoğan, 13- Nurhayat Korkut,
- 14- Ayla Cerrahoğlu, 15- Mübeccel Göktona (Genel Başkan), 16- Özden Sük Cinman, 17- Nermin Dönmez, 18- Yurdanur Özdemir.²⁶⁴

8- Türk Anneler Derneği

14 Mayıs 1959 tarihinde Ankara'da "Türk Anneler Derneği" adıyla bir dernek kurulmuştur. Derneğin kısa adı TAD'dır. Merkezi Ankara'dadır.

²⁶³TUKP, program ve tüzük, s. 4-6

²⁶⁴TUKP, program ve tüzük, s. 7 ve 23

Ancak bu tarihten oldukça önceye dayanan bir tarihte benzer isimde bir dernek daha dikkat çekmektedir. Bununla ilgili haber 1929 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan "Anneler Birliği dün toplandı, fakir çocuklara yardım kararı verdi." şeklindeki haberdır.²⁶⁵

Bu dernek hakkında başka bir bilgiye ulaşamamıştır. O nedenle 1959'da kurulan "Anneler Derneği" ile aralarında ne gibi bir ilişki var bunu değerlendirmek mümkün olamamıştır. Ancak bu habere dayanarak benzer amaç ve çalışmalar içinde olduklarını söylemek olanaklıdır.

Anneler Derneği'nin kuruluşuyla ilgili ilk habere 9 Nisan 1959 tarihli "Kadın Sesi" gazetesinde rastlanmaktadır. Haber "Türkiye Anneler Birliği Kuruldu." başlığıyla veriliyor. Daha sonra merkez Ankara olmak üzere Türkiye Anneler Birliği'nin kurulduğunu ve faaliyete geçtiğini, derneğin toplumsal hayatımızda olduğu kadar sosyal ve siyasal hayatımızda da boşlukları dolduracağını, anne şevkatini yükseltip, yurt düzeyinde aksayan yardım ve şevkat konuları ile kültür ve bilgi gereksinmelerini düzenleyeceğini belirten haberde, dernek kurucuları için de şu şekilde bir yorum yapılıyor;

"Anneler Birliği Ankara kurucuları idealist ve bencillikten uzak iddisiz (iddiasız) sadece memlekete, cemiyete faydalı olmak isteyen aydın kadınlarımızdan müteşekkildir."²⁶⁶

Haberdan de dikkatimizi çekeceği üzere dernek kurulduğu sırada, 1929 yılında kurulan dernekle aynı adı taşımaktadır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Bölüm: 2 Derneğin Amaçları:

Madde: 3- Derneğin Amaçları aşağıda gösterilmiştir:

1. a) Türk annelerini, ana-çocuk sağlığı bakımından aydınlatmak ve ana-çocuk ölümlerini önleyici tedbirler hakkında bilgi vermek.
- b) Türk annesine ahlaki, ruhi, medeni ve milli terbiye vazifelerinin kutsallığını aşlamak ve müstakbel Türk Milletinin hamurunu yoğurmakla vazifeli olduğunu her vesile ile hatırlatmak suretiyle kendisinde terbiyeci sıfatına bağlı mesuliyet hissini geliştirmek ve kökleştirmek,
- c) Çocukları ruh sağlığı bakımından koruyacak tedbirleri düşünerek onların körpe ruhlarını zehirleyecek çeşitli tesirlerden koruma çareleri aramak,

²⁶⁵ Cumhuriyet, 30 Nisan 1929, s.3

²⁶⁶ Kadın Sesi, 9 Nisan 1959, yıl:2, sayı:78, s.1

d) Muhtaç aile ve çocuklara iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda yardım etmek."²⁶⁷

Tüzüğün amaçlar bölümüne daha sonra şu eklemeler yapılmıştır:

- 2.a) Memleketimizdeki turizm faaliyetlerini desteklemek, korumak ve karşılıklı temas ve fikir teatisinde bulunmak üzere ilgili müesseselerle işbirliği yapmak,
- b) Lisan bilen üyelerimizin icabında tarihi Türk misafirperverliğini fiilen tahakkuk ettirmek için rehber vazifesi görmelerini sağlamak,
- c) Turistik bölgelere geziler tertip ederek Türk anneleriyle işbirliği temini suretiyle bölgesel mutfak geleneklerini yabancılara tanutmak."²⁶⁸

Dernek amacını gerçekleştirmek için ne gibi çalışmalar yapacağını tüzüğünde belirlememiştir.

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olma koşulları tüzüğün üçüncü bölümünde belirtilmiştir. Buna göre:

"Madde: 4 - Derneğe üye olma şartları: a) Türk olmak, b) 18 yaşını bitirmiş olmak, c) Şeref ve haysiyete aykırı bir suçtan dolayı mahkum veya amme hizmetinden mahrum olmamak, ...

Madde: 6 - Derneğin üç türlü üyesi vardır:

- a) Asli üye olmak için anne olmak şart değil, fakat kadın olmak şarttır . Kurucular anneliği fiili bir vaziyet olarak değil bir ruh temayülü olarak kabul ederler,
- b) Yardımcı üye: derneğin amacını benimseyerek çalışmak isteyen ve teberra ödemeleri isteklerine bağlı olan erkek üyedir,
- c) Onursal üye: Derneğe maddi ve manevi büyük hizmette bulunanlar Yönetim Kurulu'nun teklifi ve kongrelerin kararı ile onursal üye olurlar."²⁶⁹

Derneğin siyasetle ilgisi, tüzüğün ikinci maddesinde belirtilmekte, "Madde:2- Dernek siyasetle uğraşmaz."²⁷⁰ denilmektedir.

Anneler Derneği, Bakanlar Kurulu'nun 5 Haziran 1964 tarih ve 6/1354 sayılı kararı ile kamu yararına dernekler arasına alınmıştır.

Kurucuları:

"Kurucu Üyeler: Madde: 36- Halide Nusret Zorlutuna (Muharrir-şair), Ayhan Timurtaş (Avukat), Adile Ayda (Hariciye Vekaleti Hukuk Müşaviri), Muazzez Arıoba (Muharrir), Mehlika Hızal (Avukat), Fahrünisa Yetmen (Divan-ı Muhasebat Azası), Mualla Akarca (Ziraat Mühendisi), İlhan Kanpolat (Avukat), Ertem Balkan (Doktor), Naşide Zincirkıran (Ev Hanımı), Münevver İnal (Doktor), Güler Zaim (Ev Hanımı), Ayhan Ozan (Ev Hanımı), Edibe Sayar (Avukat), Şeminur İnanç (Avukat), Nejla

²⁶⁷ Türk Anneler Derneği Ana Tüzüğü, Ankara, Doğu Matbacılık, 1965, s.3-4

²⁶⁸ Türk Anneler Derneği Ana Tüzüğü, İstanbul, Şahinler Matbaası, t.y. , s.3

²⁶⁹ Ana Tüzük, s.4-5

²⁷⁰ Ana Tüzük, s.3

Tunçok (Vakıflar Bankası Ankara Şubesi Müdürü), Melahat Baran (Doktor), Kadriye Tekelioğlu (Meslek belirtilmemiş), Coşkun Ertepinar (Meslek belirtilmemiş), Dürdane Onar (Meslek belirtilmemiş), Semahat Yalkın (Öğretmen), Süheyla Alaybek (Ev hanımı), Firdevs Menteşe (Devlet Şurası Azası), Melahat Çizmeci (Ev Ekonomisi Müttehassısı), Sabiha Güreymen (Mühendis), Zeynep Korkmaz (DTC Fak. Doçent), Şehime Katoğlu (Felsefe Öğretmeni), Ümit Saatçi (Doktor), Haluka Menteş (Doktor), Şükran Özden (Ev hanımı), Neriman Kocamaz (Ev hanımı)."²⁷¹

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzükte (Md. 21) "Derneğin amacını tahakkuk ettirmek üzere il ve ilçe teşkilatı kurulur. Şu kadarki illerin belediye hududu içindeki ilçelerde şubeler açılmaz. İstanbul ili genişliği bakımından bu hükümden müstesnadır." denilerek, şube kurulması belli ilkelere bağlanmaktadır. Bu ilkeler çerçevesinde açılmış 29 şubesi bulunan derneğin gene tüzük maddesine uygun olarak İstanbul İl Merkezine bağlı 10 ilçe şubesi vardır. Genel Merkez Ankara'dır. İstanbul niteliği bakımından ikinci bir merkez gibidir. Şubelerin toplam sayısı 39 olmaktadır. Üye sayısı ise 10.000'in üzerindedir.²⁷²

Etkinlikleri:

Başlıca amacı anne ve çocuğa yardım olan derneğin en etkili çalışmaları özürlü çocuklar için yapmakta olduğu çalışmalardır. Florya Şenlikköy'de yaptırılan sitede 19 yıldır hem yatılı, hem gündüzlü olarak zihinsel özürlü çocukların eğitimi sürdürülmektedir. İzmit Akmeşe'de 9 bloktan oluşan Atatürk Rehabilitasyon Merkezi yaptırılmıştır. Bu merkezin de amacı aynıdır ve iki okul bağlantılı olarak düşünülmüştür. Ancak İzmit'teki merkezin faaliyetine izin verilmesi beklenmekte, bu nedenle her şeyi tamamlanmış olmasına karşın burada henüz eğitim yapılamamaktadır.

Adana, Antalya, Konya ve İzmir'de çocuklara yönelik kreş, ana okulu, köy okulu, 250 yataklı öğrenci yurdu gibi, özürlü çocuklara labratuvar gibi tesisler gerçekleştirilmiştir.²⁷³

Kadına yönelik çalışmaları ise; kadını eşinin ve çocuğunun yanında daha güçlü kılmak, el becerisini geliştirerek aile bütçesine yardımcı olmak amacı ile pilot bölgelerde kurslar açılmakta, bizzat evlere gidilerek kadınların bilgi ve becerilerini artırma çalışmaları yapılmaktadır.

Üniversitede okuyan öğrencilere de burs verilmektedir.

Dernek bir süre "Ana" adlı bir dergi çıkarmıştır.²⁷⁴ Bir de "Çağdaşana" adlı bir dergiyi dernekle ilintili görmek olanağı vardır. Çünkü Derneğin Şişli Şube Başkanı

²⁷¹ Ana Tüzük, s. 15-16

²⁷² Türk Anneler Derneği İstanbul İl Başkanı Güler Minkari ile konuşma 15. 3. 1993

²⁷³ Aksu, Türkan, "Türk Anneler Derneği Amaç ve Faaliyetleri", *KaDeFe Dergisi*, Mart 1977, yıl:1, sayı:1, s.20. Ayrıca : *Gönüllü Kuruluşlar Yetişkinler Eğitim Vakfı Tanıtım Broşürü*, agy, s.14.

²⁷⁴ Aksu, agn, s.19 ve a.g. broşür, s.14.

Güler Leyla Özhan tarafından yayınlanmış bir dergidir.²⁷⁵ Ana adlı dergi artık yayınlanmamakta, şimdi üyeler, gerekli görülen koşul ve zamanlarda broşürlerle haberdar edilmektedir.

Dernek birlikten kuvvet doğar felsefesi ile hareket ederek, kadın sorunlarına büyük açıklık getirecek, elde edilmemiş hakların alınmasına çaba gösterecek bir birlik olacağı düşüncesiyle "Kadın Demekleri Federasyonu"nun kuruluşunda yer almıştır. Halen üyesi bulunmaktadır. Bundan başka "Gönüllü Kuruluşlar Yetişkinler Eğitim Vakfı"nın da kurucularındandır, böylece kadınların okuma-yazma kurslarından yararlanmalarını sağlamaktadır. "1975 Kadın Yılı" çalışmalarına da diğer 27 kadın kuruluşuyla birlikte katılmıştır.

Bu gün de diğer kadın dernekleriyle birlikte hareket etmektedir. Özellikle laiklik karşıtı hareketlerin kadınlara yönelik ciddi bir tehdit oluşturduğu düşüncesiyle, diğer kadın dernekleriyle ortak eylemler gerçekleştirmektedir. 10 Nisan 1993'deki "Laiklik Yürüyüşü"ne "Laik Türkiye'nin laik kadını bu yürüyüşe kaçınılmaz olarak katılacaktır." görüşü çerçevesinde katılmıştır.²⁷⁶

Dernek şimdi de çalışmalarını sürdürmekte, Başkanlığını Türkan Aksu yapmaktadır.

9- Türk Kadınlar Konseyi Derneği (Kadınlar Dayanışma Derneği)

1959 yılında Ankara'da "Kadınlar Dayanışma Derneği" adlı bir dernek kurulmuştur. Uluslararası bir kadın örgütünün Türkiye uzantısı olarak kurulan derneklerden birisi de "Kadınlar Dayanışma Birliği"dir. Derneğin merkezi Ankara'dadır.

Bu derneğin kuruluşu ile ilgili ilk habere, 9 Eylül 1959 tarihli "Kadın Gazetesi"nde rastlanır. Gazetede aynı gün, hem "Milletlerarası Kadınlar Konseyi başkan vekili Mrs. Barclay Parsons'ın demeci" başlığıyla uluslararası derneği tanıtıcı bir demeç, hem "Yeni bir kadın teşekkülü" adıyla bir başyazı, hem de "Adile Ayda genel başkan seçildi" başlığıyla bir habere yer verilmektedir.

Başyazıda, Oruz; "Ankara'da yeni bir kadın teşekkülünün kurulduğunu görmekteyiz. Bunun başında Adile Ayda, Av. Ayhan Timurtaş, Bursa Milletvekili Hilal Ulman ... gibi pek değerli birçok kadın şahsiyetler bulunmaktadır. Kadınlar Dayanışma Derneği adını alan bu teşekkül, Conseil International Des Femmes'ın Türkiye'de bir dalını teşkil edecektir....

Memleketimizde de kurulan aynı gayeli, Kadınlar Dayanışma Derneği, bütün kadın teşekküllerinin gurup halinde bu derneğe üye olabilmesi mümkün kılındığına göre,

²⁷⁵Çağdaşana, Aylık Kadın Dergisi, Mart 1991, yıl:1, sayı:1

²⁷⁶Minkari ile konuşma. 15.3.1993

adeta bir kadınlar konfederasyonunun kadınlık konuları üzerinde çalışmasını sağlayacaktır." demektedir.

Uluslararası Kadınlar Konseyi ile ilgili ise şu bilgiyi vermektedir: "1888 yılında, ileri gelen birkaç Amerikalı ve Avrupalı kadın tarafından bazı fikirler ileri sürülmüştür. Bunların başında, muhtelif kadın teşekkülleri arasında istişare ve fikir alışverişine fırsat yaratmak düşüncesi geliyordu. Kadının menfaatleri ile ilgili mevzular hakkında gerek guruplar, gerekse fertlerden teşekkül eden ve her memleketin halkı, hükümeti hatta bazı milletlerarası uzuvların bu hususta ne şekilde hareket etmeleri gerektiğini aydınlatıcı bir kurulun doğuşu bu suretle ortaya çıkmıştır."²⁷⁷

Aynı yerde verilen haberde ise, Adile Ayda'nın Kadın Dayanışma Derneğinin Genel Başkanlığına seçildiği ve şube açmak için İstanbul'a geldiği bildirilmektedir.

Derneğin kurucusu ve ilk genel başkanı olan Adile Ayda "Türkiye Kadınlar Konseyini Nasıl Kurdum?" adlı makalesinde: 1958 yılında görevli olarak Newyork'a gönderildiğini, (Dışişleri Bakanlığı'nda hukuk müşaviri olarak çalışmaktadır.) burada kendisine Kadınlar Konseyi merkezindeki Milli Şubeler Komisyonu Başkanı olan bayan tarafından, Konsey'in Türkiye şubesini kurma teklifi yapıldığını ama yıllardır dernek üyeliği teklifleri yapıldığı halde hepsini reddettiği gerekçesiyle bu teklifi de reddettiğini belirtmektedir. Türkiye'ye döndükten sonra da (1959 yılı ilkbaharı) aynı bayandan "Milletlerarası Konsey'in üç yıllık kongresinin Viyana'da toplanacağı, kendisinin de tekliflerini kabul edip o tarihe kadar Konsey'in Türkiye şubesini kurduğu takdirde üyeliklerinin bu kongrede onaylanabileceği" şeklinde yeniden bir teklif aldığını belirten Ayda, öneriyi bu kez Ayhan Timurtaş'a açıkladığını ifade etmektedir. Timurtaş'ın, öneriyi kabul etmelerini, hatta bu tarihlerde kurdukları "Anneler Derneği"nin Konsey'e üye olması için harekete geçmeleri gerektiğini belirtmesi üzerine, Ayda, Konsey'in kongresine katılmak için Viyana'ya gitmeye karar vermiştir.

Gene Ayda'ya göre; Viyana'da kendisini iki sürpriz beklemektedir. Bunlardan birisi "Kadın Haklarını Koruma Derneği" delegesinin de kongre için orada olması, ikincisi ise Milletlerarası Kadınlar Konseyi Genel Başkanı Fransız Madam Lefaucheux'un "*Anneler Birliği*" gibi kuruluşların her ülkede Konsey'in tam tersi bir felsefeye sahip olduklarını, kadınların çalışmasına karşı olan, evde oturup çocuklarına bakmalarını savunan dernekler olduklarını, o nedenle de Ayda'nın üyelik teklifinin pek şansının olmadığını, KHKD'nin şansının daha fazla olduğunu" belirtmesidir. Bu durumda Ayda için geriye dönmekten başka çare kalmamıştır. Ancak O geriye dönmek yerine Konsey çalışmalarının devam ettiği beş günlük süre içinde, başlangıçta kendisine önerildiği gibi Uluslararası Konsey'in ilkelerine uygun yeni bir dernek kurmayı yeğlemiştir.

²⁷⁷Oruz, İffet Halim, "Yeni Bir Kadın Teşekkülü", *Kadın Gazetesi*, 5 Eylül 1959, yıl:12, sayı:547, s.1

Ayda bundan sonraki gelişmeleri şöyle anlatır: "...Fikrime göre, kadınların en çok muhtaç oldukları şey birbirlerine yardım, yani Dayanışma idi. Öyle ise, yeni cemiyetin adı *Kadınlar Dayanışma Birliği* olabilirdi. Hemen oturdum Birliğin tüzüğünü yazdım. Sonra da Ayhan'a (Timurtaş) yeni cemiyet kurması talimatı ile, çarşaf gibi bir telgraf çektim. Telgrafın sonuna 'Tüzük postada' cümlesini ekledim. Beni başkan seçmeleri Viyana'daki formaliteleri kolaylaştırıcaktı."

Ayda bundan sonra Madam Lefauchaux'a mektup yazarak, "*Anneler Birliği* yerine başka bir derneğin Konsey'e üye olacağını, üyelik oylamasının son gün yapılmasını rica ettiğini" belirtmektedir. Böylece derneğin kurulduğu haberi gelince, üyelik başvurusunu yapabilecektir. Fakat bu başvuruya bir de tüzüğün Fransızcasını eklemek gerekmektedir. Zaten kendisinin hazırladığı tüzüğü bir de Fransızca'ya çevirir. Bu arada Ankara'dan "Dayanışma Birliği"nin kurulduğu haberi gelir. Başkanlığa Adile Ayda getirilmiştir ve Yönetim Kurulu Konsey'e üye olma kararını da vermiştir. Ayda'nın belirttiğine göre tüm bunlar beş gün içinde tamamlanmış, Ayda Milletlerarası Kadınlar Konseyi'ne katılma başvurusunu yapmış ve üyeliğe kabul edilmişti.²⁷⁸

Bakanlar Kurulu, Ocak 1960 tarihinde aldığı bir kararla Kadınlar Dayanışma Birliği'nin Dünya Kadınlar Konseyi'ne üyeliğini onaylamıştı. Böylece KDB. Türk Konseyi adını da almış oluyordu.²⁷⁹

Adile Ayda yaptığı bir konuşmada derneğin iki adının olmasını şöyle yorumlamaktadır:

"Kadınlar Dayanışma Birliği bir iç cephesi, bir de dış cephesi olan bir cemiyettir. Onun içindir ki iki ismi vardır. İç cephe bakımından KDB. iken, dış cephe bakımından ismi Türkiye Kadınlar Konseyi'dir. Çünkü dünyanın en mühim milletlerarası kadın teşkilatı olan 'Conseil International des Femmes' adlı kuruluşun Türkiye'deki bir kolu durumundadır. Bu bakımdan bütün memleketlerdeki Kadınlar Konseyi gibi, Milletlerarası konseyin gayelerine hizmet ediliyor."²⁸⁰

Derneğin bu ikili ismi 3 Aralık 1967 tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihte Adile Ayda genel başkanlıktan ayrılmış, ayrılırken genel kurula "konsey yazışmalarında adlarının zorluklara neden olduğu" gerekçesiyle değiştirilmesi önerisini getirmişti. Ayda'nın bu önerisi kabul edilmiş, böylece derneğin adı, 3.12.1967'den itibaren Kadınlar Dayanışma Birliği değil yalnızca Kadınlar Konseyi Derneği olmuştur.²⁸¹

Bakanlar Kurulu 13.1.1960 tarih ve 4/12577 sayılı kararı ile derneğin "Conseil International Des Femmes" ile işbirliği yapmasına karar verirken, 28.6.1973 tarih ve

²⁷⁸ Ayda, Adile, "Türkiye Kadınlar Konsey'i'ni Nasıl Kurdum?", *KaDeFe Dergisi*, Haziran 1991, yıl:15, sayı:2, s.29-32

²⁷⁹ Oruz, İffet Halim, "Türk Konseyi", *Kadın Gazetesi*, 20 Şubat 1960, yıl:13, sayı:598, s.1

²⁸⁰ Ayda, Adile, "Kadınlar Dayanışma Birliği", *Kadın*, 13 Aralık 1965, sayı: 898, s. 3

²⁸¹ Ayda, *KaDeFe*, 6.1991, agm., s. 32

7/6689 sayılı kararı ile de derneğin adının başında Türk kelimesinin kullanılmasına izin vermişti. Böylece 1973 tarihinden itibaren derneğin adı "Türk Kadınlar Konseyi Derneği" olmuştur.²⁸²

1959 yılında, gerçekte Viyana'da kurulan, genel merkezi Ankara, olan derneğin tüzüğünde ise adı, merkezi ve işbirliği yaptığı dernek şu şekilde belirtilmektedir:

"Madde 1- Merkezi Ankarada olmak üzere *Türkiye Kadınlar Konseyi* adıyla bir dernek kurulmuştur....Dernek *Uluslararası Kadınlar Konseyi* (Conseil International Des Femmes) ile işbirliği yapar."²⁸³

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Kuruluş aşamasında, derneğe adını veren "Kadın Dayanışması" amacını Ayda şu şekilde açıklamaktadır:

"Birlik iç cephesi bakımından özellikle dayanışma (tesanüt) ya birinci planda yer verir. Parolası hepimiz herbirimiz, herbirimiz hepimiz içindir." Ayda'ya göre bu mefhumu sarılmaları biraz da tepkiden dolayıdır. Tepkileri, "kadının en büyük düşmanı kadındır ve her yerde kadınlar birbirini yer görüşüne" yöneliktir. Ayda açıklamalarını şöyle sürdürür: "Biz dedik ki, hayır, bizde kadınlar birbirini tutacak, birbirine yardım edecek ve cemiyetimiz ölmüş, yaşayan, her kadının hakkını verecek."²⁸⁴

Ayda'nın kısaca demeklerinin, ölmüş ve yaşayan her kadının hakkını vermek" olarak belirttiği kuruluş amacı, Derneğin başkan yardımcısı olan Selma Erzen tarafından da şöyle açıklanmaktadır; "...Umumi olarak her kadını ve bilhassa çalışan kadını ilgilendiren problemler ve hal çarelerini tesbit ve araştırmak, kadının vatandaş, anne ve erkeğin hayat arkadaşı olarak vazife ve haklarını bilmesi bakımından yetiştirilmesi; nihayet, memleketin kadın dernekleri arasındaki tesanüdü kuvvetlendirmek ve Milletlerarası Kadın Konseyi vasıtasile dünya nezdinde temsil edilmelerinin sağlanmasından ibarettir."²⁸⁵ şeklinde belirtilmektedir.

Derneğin amacı sonraki dönemlerde yürürlüğe konulan tüzüklerde de şöyle belirtilmektedir:

1971 tarihinde yayımlanan tüzüğe göre; "Madde 2- Türkiye Kadınlar Konseyi aşağıdaki amaçları gerçekleştirmeye çalışır:

- a) Kadınlara ve kadın derneklerine biraraya gelip müşterek dert ve problemleri üzerinde görüşme imkânını vermek ve aralarında dayanışma meydana getirmek,
- b) Kadınlara anne, eş, yurttaş ve kişi olmak bakımından bilinç ve sorumluluk duygularını uyandırmak ve geliştirmek,

²⁸² *Türk Kadınlar Konseyi Derneği Tüzüğü*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1973, s.1

²⁸³ *Türkiye Kadınlar Konseyi Tüzüğü*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1971, s.1

²⁸⁴ Ayda, *Kadın*, 13.12.1965, agm., s.3

²⁸⁵ "Kadınlar Dayanışma Birliği Genel Başkan Vekili Selma Erzen'nin Hitabesi", *Kadın Gazetesi*, 27 Ağustos 1960, yıl:14, sayı: 625, s.5.

- c) Kadın ve özellikle toplumsal alanda çalışan kadın ile ilgili problemleri ortaya koymaya, incelemeye ve çözmeye çalışmak,
- d) Kadınlığı ilgilendiren konular hakkında kamuoyunu aydınlatıcı nitelikte çalışma ve çabalarda bulunmak,
- e) Kadına karşılaşılabilecek maddi ve manevi, ailevi ve kişisel güçlüklerde yardım etmek ve özellikle yoksul ve muhtaç kadınlara maddi yardımda bulunmak."286

1973 tarihinde yayınlanan tüzükte ise bu fıkralara bazı eklemeler yapılmıştır. Bu tüzükte amaç:

"Madde 2- Türk Kadınlar Konseyi Derneği'nin amacı Türk kadınlarının maddi manevi kalkınmasında dayanışmayı sağlamaktır.

Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki fıkralarda belirtilen çalışmalarda bulunur." denildikten sonra yukarıdaki fıkralar aynen yinelenmektedir. Bunlara yalnızca "f" fıkrası eklenmiştir, bu fıkra da;

"f) Kadının eğitimi için, eğitim konusundaki çalışmalara katılır, kurslar açar ve burslar sağlar."287 denilmektedir.

Bu fıkralara, 1992 tarihli tüzükte ise iki fıkra daha eklenmiştir. Bu fıkralar da şöyledir:

"g) İnsan haklarına ve dolayısıyla kadın erkek eşitliğine saygı ve özellikle kadınlara karşı tüm ayrımların kaldırılması çabalarında bulunur,

h) Uluslararası anlayış, barış ve dostluğa katkıda bulunmak üzere uluslararası düzeyde ilişki kurar."288

1971 tarihli tüzükte derneğin çalışma şekli konusunda hüküm yoktur. Bununla ilgili hüküm 1973 tarihli tüzükte yer almıştır. Bu maddede:

"Derneğin çalışma şekli:

Madde: 3- Dernek ikinci maddede yazılı amacını gerçekleştirmek için yayın, konferans, seminer, panel gibi toplantılar düzenler ve radyo konuşması, anket, sosyolojik inceleme, bilimsel araştırma, yoksul olan kadınların evlerini dolaşp konuşma ve ilgilenme gibi yollara başvurur.

Dernek amacının gerektirdiği oranda ve sayıda kollar kurar ve çalışmalarını bu kolların aracılığı ile yürütür. Merkez Yönetim Kurulu tarafından bir *Kollar Yönetmeliği* düzenlenir..."289 denilmektedir.

1992 tarihli tüzükte bu madde bazı değişikliklerle şu şekilde düzenlenmiştir:

"Derneğin Çalışma Şekli: Madde 3- Dernek 2. maddede yazılı olan amacını gerçekleştirmek için yayın konferans, seminer, panel gibi toplantılar düzenler ve

286Tüzük 1971, agy., s.1

287Tüzük 1973, agy., s.1

288Türk Kadınlar Konseyi Derneği Tüzüğü, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1992, s.2.

289Tüzük 1973, agy., s.2

televizyon-radyo konuşması, anket sosyolojik inceleme ve benzeri bilimsel araştırmalar yapar, yoksul olan kadınların evlerini dolaşıp konuşma ve ilgilenme gibi yollara başvurur.

Dernek amacının gerektirdiği oranda ve sayıda komisyonlar kurar ve çalışmalarını bu komisyonların aracılığı ile yürütür. Merkez Yönetim Kurulu tarafından bu konuda Yönetmelik düzenlenir.

Dernek aynı amaçla çalışan *Uluslararası kadınlar konseyi* (Conseil International Des Femmes) ile Bakanlar Kurulu'nun 13.1.1960 gün ve 4/12577 sayılı kararı ile ve Kıbrıs Türk Kadınlar Konseyi ile yine Bakanlar Kurulu'nun 12.2.1976 gün ve 12855 sayılı kararı ile işbirliği yapar."²⁹⁰

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Dernek tüzüğü üyelik koşullarını şu şekilde belirtmektedir:

"Derneğe Üye Olma Şart ve Şekilleri: Madde 4- a) Türk uyruğunda olmak,

b) En az 18 yaşında olmak, c) Yurttaşlık haklarına sahip olmak, ...

Derneğin son tüzüğünde 2908 sayılı yasaya uymak kaygısıyla üyelik koşullarına bir ekleme yapılmıştır. Buna göre:

"e) Kurumlarından izin almış olmak şartıyla Yüksek mahkeme üyeleri, Sayıştay mensupları, hakim ve savcılar, Dernekler Kanununun 16. maddesinin 2. fıkrası gereğince ilgili listede *Türk Kadınlar Konseyi Derneği* adının bulunması kaydıyla mülki idare amirliği hizmetlerine dahil kadrolarda çalışanlar, Türk Silahlı Kuvvetleri ile genel ve özel kolluk kuvvetleri mensupları, resmi ve özel ilköğretim, ortaokul, lise veya dengi okullar öğretmen ve yöneticileri, Milli Eğitim Bakanlığı, Merkez ve iller kuruluşunda çalışan öğretmenler ile diğer personeli üye olabilirler...."²⁹¹

1971 tarihli tüzükte bunlardan ayrı olarak "Konsey'e kolektif üye olmak koşulları" da belirlenmiştir. Bu koşullar da şöyledir:

"Madde 4- Konseye kolektif üye olabilmek için aşağıdaki vasıfları haiz olmak gerekir:

a) Cemiyetler Kanununa göre kurulmuş bir dernek olmak,

b) Siyasetle uğraşan bir dernek olmamak,

c) En az altı ay evvel kurulmuş olmak,

d) Dernek üyelerinin üçte ikisinin kadın olmak,

e) Konseyimize üye olmak için yönetim kurullarından karar almış olmak,

f) Konseye kolektif üye olmak için yazılı müracatta bulunmak,

g) Türk Kadınlar Konseyi Yönetim Kurulu tarafından üyeliğe kabul edilmiş olmak,

..."²⁹²

²⁹⁰Tüzük 1992, agy., s.2

²⁹¹Tüzük 1973-1992, agy., s. 1-3

²⁹²Tüzük 1971, agy., s.1

Buraya aldığımız ilgili tüzük maddelerinden de gördüğümüz gibi derneğe üye olma koşullarında yalnızca kadın olma gibi bir kayıt yoktur. Üyelik koşulları genel esaslar çerçevesinde belirlenmiştir.

Derneğin siyasetle ilgisi 1971 tarihli tüzükte "Madde 1- Dernek siyasetle uğraşmaz." denilerek belirtilirken, 1973 ve 1992 tarihli tüzüklere ise dernek siyaset ilişkisini gösteren herhangi bir madde konulmamıştır. Bunun bilinçli bir tercih olduğu düşünülebilir. Çünkü dernek diğer derneklerden farklı olarak siyasetle ilgilenilmesini öngörmektedir ama Dernekler Yasası bu ilgilenmeyi yasakladığı için tüzükte bu açıkça ifade edilememiştir. Gerçi Dernekler Yasası, derneklerin siyasal partilerle ortak çalışma yapmalarını da yasaklamıştır. Ancak dernek üyelerinin tek tek partilere üye olmalarını yasaklamamıştır. Böylece dernek, üyeleri yoluyla dolaylı şekilde siyasetle ilgilenebilmektedir.

Türk Kadınlar Konseyi Derneği, Bakanlar Kurulu'nun 3.8.1976 gün ve 7/12445 sayılı kararıyla "kamu yararına çalışan dernek" olarak kabul edilmiştir.²⁹³

Kurucuları:

Kurucular tüzüğün 37. maddesinde belirtilmiştir, adları ve meslekleri şöyledir; "Madde 37- Kurucular: Muazzez Arıoba (Muharrir), Adile Ayda (Dışişleri Bakanlığı'nda Gn. Md. Yard.), Aydan Dürrüoğlu (Resim Öğretmeni), Selma Erzen (Emekli Sandığında Raportör), Gaye Güntekin (Dışişleri Bakanlığı'nda sekreter), Şeminur İnanç (Hukukçu-Avukat), Esmâ Nayman (Eski Seyhan Mebbusu), Ayhan Timurtaş (Avukat), Hilal Ülman (Meslek Belirtilmemiş, 1973 tarihli tüzükte ise TBMM. Üyesi olarak belirtilmiş), Fahrünissa Yetmen (Divan-ı Muhasebatta Aza)²⁹⁴

Şube ve Üye sayısı:

Şu anda Ankara Genel Merkez, İstanbul, Boğaziçi, Bakırköy, İzmir, Samsun, Diyarbakır, Mersin ve Manisa'da olmak üzere 9 şubesi vardır.

Tüzükte açıklık getirilmiş olmamasına karşın erkek üye kabul edilmemektedir. Toplam üye sayısı ise yaklaşık olarak 700'dür.

Etkinlikleri:

1888 tarihinde Washington'da kurulmuş olan International Council of Women (ICW), Fransızca adıyla Conseil International des Femmes (CIF) üç yılda bir Uluslararası Kadınlar Konseyine üye olan ülkelerden birinde toplanır. Kongreye, ulusal Konseylerden delegeler katılır. Konsey Toplantısı adı verilen bu toplantı Genel Kurulu oluşturur. Burada oluşturulan programlarda üye ulusal dernekler tarafından uygulamaya konulur. Ancak uygulama konusunda hiçbir zaman ulusal derneklere baskı

²⁹³Tüzük 1992, agy., s.1

²⁹⁴Tüzük 1971, agy., s.6

yapılmaz.²⁹⁵ İşte bu özelliklere sahip "Uluslararası Kadınlar Konseyi 16. Kongresi" 25-30 Ağustos 1960 tarihleri arasında İstanbul'da toplanmıştı. Bu tarihte içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu 45 ülkede Ulusal Konsey kurulmuştu. Bu ulusal Konseyler bir anlamda Uluslararası Konseyin şubesi niteliğinde idiler. ²⁹⁶ İstanbul'daki 16. Genel Kongreye bu 45 ülkedeki ulusal konseyden 35'inin delegeleri katılmıştı. Katılan toplam delege sayısı 250 idi. Kongrede şu kararlar alınmıştı:

- "1. Muhaceret ile Milletlerarası Münasebetler ve Sulh Komisyonlarının müştereken yaptıkları bir teklife göre, Dünya Mülteciler Yılı olan bu yılda Arabistan mülteciler problemi hakkında tatbiki müşğül bulunan şimdiki tedbirlerden daha uygun bir hal çaresi bulunması için daha kat'i gayretler gösterilmesi ...
2. Televizyonun eğitim sahasındaki hayati önemini nazarı itibara alan İngiliz Kadınlar Milli Konseyi, her Milli Konsey'in televizyon programlarına kafi derecede gerekli malumat ve dökümantasyon dercedilmesi hususunda azami gayret göstermesini arzu ettiğini bildirmiştir.
3. ...bütün milli konseylerden, PAO, MRC, WMO ve UNESCO gibi belli başlı milletlerarası teşekküllerin çalışmalarını takip etmeleri ve desteklemeleri istenmektedir." Bu kararlar alındıktan sonra seçimler yapılmış Kadınlar Dayanışma Birliği'nin başkanı Adile Ayda *Milletlerarası Münasebetler ve Sulh Daimi Komisyonu* Başkan Vekilliğine seçilmişti.²⁹⁷

KDB. bu uluslararası kongreye kuruluşundan çok kısa bir süre sonra ev sahipliği yapmıştı. Bu Türk Konsey'i için önemli bir başarı idi.

Türk Kadınlar Konseyi ICW 'dan başka gene ICW 'ın bir yan kuruluşu olan Avrupa Ülkeleri Milli Kadın Konseylerinden oluşan ECICW yani "European Center of the International Council of Women" ın üyesidir. Bu nedenle TKKD hem Birleşmiş Milletler'in hem Avrupa Konseyi'nin çalışmalarını yakından izler. Ayrıca UNESCO Milli Komisyonu'nun Türk kadın demekleri arasında şimdilik tek üyesidir. Bu üyeliği 24 Ocak 1975 gün ve 15128 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁹⁸

Gönüllü kadın kuruluşlarının bir araya getirilip seslerini duyurması, güçlerini birleştirmeleri derneğin amaçları arasında idi. Bu nedenle Kadın Yılı'nda (1975) bir araya gelmekteki zorluk ve engelleri de göz önünde tutarak 5.5.1975 günü yapılan Genel Kurulunda aldığı karar doğrultusunda "Kadın Demekleri Federasyonu"nun

²⁹⁵"Milletlerarası Kadınlar Konseyi Başkanvekili Mrs. Borclay Parsans'ın Demeci", *Kadın Gazetesi*, 5.9.1959, yıl:12, sayı: 574, s.3

²⁹⁶"Beynelmilel Kadınlar Konseyi İstanbul'da toplanıyor." *Kadın Gazetesi*, 20.8.1960, yıl:14, sayı: 624, s.1

²⁹⁷*Kadın Gazetesi*, 27.8.1960, yıl:14, sayı: 625, s.1 ayrıca 3.9.1960, yıl:14, sayı: 626, s.1

²⁹⁸*Türk Kadınlar Konseyi Derneği Tanıtım Broşürü*

kurulmasında öncü dernekler arasında yer almıştır. Kıbrıs Türk Kadınlar Konseyi'nin de kurulmasını desteklemiş, onların Dünya Kadınlar Konseyi'nde yer almalarını, bu dernekle işbirliği yapabilme hakkını Bakanlar Kurulu'nun 12.12.1976 gün ve 12855 sayılı kararıyla elde etmiştir.

Kadınlar Konseyi çalışmalarında bütün kadınların, özellikle kırsal kesim kadınlarının eğitilmesine ağırlık vermektedir. Bu doğrultuda kadınlara el becerisi kazandırma ve okuma-yazma kursları açmaktadır. Bu amaçlarını daha iyi gerçekleştirmek için "Gönüllü Kuruluşlar Yetişkinler Eğitim Vakfı" nın kuruculuğuna yönelmiştir. Artık bu doğrultudaki çalışmalarını Vakıf içinde yürütmektedir. Bu bağlamda UNESCO'dan aldığı destekle "Okutmanın El Kitabı", "Fen ve Tabiat", "Yetişkinler İçin Alfabe" gibi gene bu kurslarda okutulan kitapların yazılmasını gerçekleştirmiştir.

Bu dernek de yüksek öğretim öğrencilerine burs vermektedir. Ancak öncelikle kız öğrencilere burs verirken, erkek öğrencileri de burslardan yararlandırmaktadır. Örneğin İzmir Şubesi 12 kız, 5 erkek öğrenciye burs vermektedir.

Gene amacı doğrultusunda panel, konferans, seminer gibi toplantılar (Cumhuriyetin 60. Yılında Türk Kadınının Durumu gibi), radyo televizyon programları yapmaktadır. Kadın konusunda yayınlanan eserlere katkıda bulunmaktadır. Örneğin, "Atatürk ve Kadın Hakları", "Milli Mücadele'de Türk Kadını" gibi.

Bunlardan başka, kadını birey kabul ederek, ona yönelik önyargıların kaldırılması çalışmaları yapmaktadır.²⁹⁹

Şubeler genel merkezden bağımsız çalışmalar yapabilmektedir. Buna bir örnek; İzmir Şubesi ulaşım zorluğu çektiği için okuyamayan kız öğrenciler için Buca-Karaağaç Köyü Türk Kadınlar Konseyi İlköğretim Okulu yaptırmıştır.

Dernek çalışmalarını bugün de sürdürmektedir, Başkanlığını Prof. Dr. Sevinç Karol yapmaktadır.

II - 1960-1970 Yılları Arasında Kurulan Kadın Dernekleri

27 Mayıs 1960 İhtilali Türkiye'nin siyasal ortamında büyük değişikliğe yol açtı. 1961 Anayasası ile kişi temel hak ve özgürlükleri alanında önemli bir açılım sağlanmıştı. Buna bağlı olarak örgütlenme özgürlüğünde, giderek dernek kurma hakkı ve özgürlüğünde bir gelişim ve özgürleşme gerçekleşmişti.

1961 Anayasası, "Kişinin Hakları ve Ödevleri Bölümü" Madde 29, dernek kurma hakkını şu şekilde belirlemekteydi; "Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma

²⁹⁹Menteşe, Firdevs, "Türk Kadınlar Konseyi ve Çalışmaları", KaDeFe Dergisi, Mart 1977, yıl:1, sayı:1, s.16-18.

hakkına sahiptir. Bu hak, ancak kamu düzenini veya genel ahlakı korumak için kanunla sınırlanabilir."³⁰⁰

Görüldüğü gibi 1961 Anayasası dernek kurma hakkını sadece kamu düzeni ve genel ahlakı korumak gerekçesiyle sınırlamaktaydı. Bu da örgütlenmede önemli bir özgürlük getirilmesi demektir.

Bu dönemde yeni bir "Dernekler Yasası" çıkartılmaya da gerek görülmemiş, 28 Haziran 1938 gün 3512 sayılı "Cemiyetler Kanunu" yürürlükte kalmıştı. Gerçi bu kanun 1946 ve 1952 yıllarında değişikliğe uğramıştır. Ancak bu değişiklik derneklere üye olma koşullarını kapsamamıştır. Bu koşullar 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun üçüncü maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde de:

"Cemiyetlere aza olacakların medeni haklara sahip ve onsekiz yaşını bitirmiş bulunmaları lazımdır. Ancak siyasi cemiyetlere aza olabilmek için mebus seçmek hakkını haiz olmaları şarttır." denilmektedir. Bu da derneklere üye olma koşullarını oldukça sınırsız bir hale getirmektedir. Gerçi yasanın sağladığı bu sınırsız örgütlenme hakkı, on yıl sonra yeni bir dernekler yasasının kabul edilmesi için önemli gerekçelerden birisini oluşturacaktır, ancak 1960'lı yıllarda 1961 Anayasası hükmü ile Cemiyetler Kanunu hükmü bir araya geldiğinde oldukça özgür bir örgütlenme ortamı sağlamış oluyordu. 27 Mayıs 1960 hareketinin getirdiği bu yasal özgürlük ortamı Türkiye'de siyasal yaşamı iyice canlandıracaktır. Kadın hareketi de, bu canlanmadan payını alarak farklılaşmaya başlayacaktır.

27 Mayıs 1960 İhtilali sonrası o güne değin kurulmuş ve çalışmakta olan tüm dernekler (ki sonradan Kemalist kadın dernekleri olarak nitelendirileceklerdir) çalışmalarını sürdürürler, derneklerinin kapatılması diye bir sorunla karşılaşmazlar. Ancak TKB, iktidardaki DP'nin politikası ile bütünleşmiş bir politika izlediği için genel merkez ve bazı şubeler olarak kısa bir süre için kapatıldı. DP, milletvekili olan bazı dernek yöneticileri bağlı bulundukları parti ile ilintili olarak tutuklandılar. Derneğin kapatılan genel merkez ve şubelerinin çalışmalarını sürdürmelerine kısa bir süre sonra yeniden izin verildi. Böylece hem 1948'den beri kurulmuş olan kadın dernekleri çalışmalarını sürdürürken, hem de 27 Mayıs'ın sağladığı örgütlenme özgürlüğü ortamından yararlanan yeni kadın derneklerinin kurulma süreci başladı.

Batı'da ise 1960'lı yıllar "Yeni Feminizm" in ilk çıkış yılları olmuştur. Daha sonraları "reformist" hatta "muhafazakar feminizm" diye adlandırılacak olan bu hareket içinde kadınlar, var olan sistem ve yapılar içinde eşitlik talebinde bulunmaya başlamıştı. Örneğin ABD'deki "NOW-Ulusal Kadın Derneği" gibi.

1960'lı yılların sonunda ise sol hareketin içinde bir kadın örgütlenmesi hareketi oluşmaya başladı.

Gerçi direkt kadınlarla ilgili taleplerde bulunmuyorlardı ama kadın sorunlarının çözümünü de sosyalist devrimlerde görüyorlardı.³⁰¹

Türkiye'de 27 Mayıs'ın getirdiği demokratik açılım yanında, batıdaki bu gelişmelerden de etkilenildiği görülür. Bu nedenle daha önce de sözü edildiği gibi 60'lı yıllarda Türkiye'de kadın hareketi canlandı. Artık yalnızca Kemalist olarak nitelenebilecek kadın dernekleri ya da uluslararası kadın derneklerinin Türkiye'deki uzantıları olan dernekler değil, bu etkileşimler sonucu farklı özellikleri olan kadın dernekleri de kurulmaya başladı. 1960'lı yıllar ile 1970'li yıllarda bu özellikler, kadın örgütlenmelerinde giderek etkisini artıran bir rol oynadı.

Türkiye'de 1960'lı yıllarda kurulan ilk kadın derneği ise gene uluslararası bir dernek olmuştur. Bu derneğin de anavatanı ABD'dir. Adı da oldukça ilginçtir. Bu dernek "ZONTA DERNEĞİ" dir.

1. ZONTA Derneği (İş ve Meslek Kadınları Derneği)

ZONTA Derneği 1963 yılında İstanbul'da kurulmuş, uluslararası bir derektir. İlk kuruluşu Buffalo New York'ta, 1919 yılındadır.

5 Mayıs 1964 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde "Türkiye'nin en genç kadın derneği" diye nitelenen derneğin adı için şu bilgi verilmektedir: "Zonta kızilderili *Sien* kabilesi dilinde *kapalı yerde el ele, inanarak çalışmak* anlamına gelmektedir. Her harf bir kabilenin alameti farikasıdır."³⁰²

Derneğin tanıtım broşüründe ise ZONTA'nın anlamı şu şekilde açıklanmaktadır: "... ismini Kızilderili *Sioux*lardan almıştır ki bu da *namuslu ve güvenilir* demektir."

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Cumhuriyet Gazetesi'ndeki aynı yazıda derneğin amacı "İş ve meslek kadınlarının sosyal, kültürel, iş alanındaki durumlarını yükseltmek ve topluma bu alanlarda hizmet etmek." diye belirtilmektedir.

Derneğin 2908 Sayılı Dernekler Yasası'na göre yeniden düzenlenmiş tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 4- Zonta İş ve Meslek Kadınları Derneği; iş ve meslek hayatına intisab etmiş veya edecek kadınların sosyal, kültürel, eğitimsel ve ekonomik statülerini yükseltmeye hizmet eder."³⁰³

Derneğin amacına ulaşmak için yapmayı hedeflediği çalışmalar şunlardır:

³⁰¹ Kılıçaslan, Z., "Kadın Sorununa Farklı Yaklaşımlar", Düşün-Kadın ve Toplum, Mart 1986, Sayı: 26, s.21.

³⁰² "Kadın Dernekleri - ZONTA", Cumhuriyet, 5 Mayıs 1964, s.5

³⁰³ Zonta International - Zonta İş ve Meslek Kadınları Derneği - İstanbul Türkiye, Tüzük 1992 (Düzenleme Tarihi: 15 Mayıs 1989) s.n.y.

"Çalışma Konuları ve Çalışma Biçimleri:

- Madde 5-a) İş ve meslek kadınlarını ilgilendiren kültürel, sosyal, ticari, endüstriyel, eğitimsel ve mesleki konularda konferanslar, açık oturumlar ve paneller düzenler.
- b) İş ve meslek kadınlarını ilgilendiren konularda yazılmış ve yazılmakta olan makale ve diğer eserleri toplar, bunlardan ilgili meslek ve iş kadınlarının faydalanmasını sağlar.
- c) Sanatsal ve kültürel hareketleri desteklemek için konserler, sergiler organize eder.
- d) Yetişmekte olan genç meslek veya iş kadınlarının iş ve mesleki güçlerini artırmak için elindeki imkanları nispetinde yardımcı olur.
- e) İş ve meslek kadınları olarak toplumun bu konularda zuhur eden ve öncelik isteyen ihtiyaç ve problemlerine eğilir ve yardımcı olmaya çalışır.
- f) Maddi imkanlarının müsaade ettiği oranda eğitim ve kültür merkezleri açar.
- g) Üstün yetenekli fakat maddi imkanlardan yoksun orta ve yüksek eğitim öğrencilerine burs imkanı sağlar.
- h) İş ve meslek kadınlarının yanında sanatla iştigal eden Türk kadınına faydalı ve yardımcı olmaya çalışır. Özellikle Anadolu halk sanatlarımızın yaşamasını sağlamak için yapılan çalışmalara katkıda bulunur.
- i) T.C. Anayasası ve Atatürk İlkeleri doğrultusunda, Türk kadınının bütün haklarını koruması için imkanlarının elverdiği oranda yardımcı olur."

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olma koşulları tüzüğün sekizinci maddesinde belirtilmiş, buna göre:

- "Madde 8- a) Dernek üyelerinin kadın ve aşağıdaki niteliklere sahip olmaları gerekir.
- b) İyi şöhret yapmış herhangi bir iş sahibi, ortağı veya idarecisi olmak.
- c) Bu kabil bir işte söz sahibi olmak.
- d) İyi şöhret kazanmış bir işte mümessil veya acenta olarak çalışmak.
- e) Bir meslek sahibi olmak. Vaktinin asgari % 60'ını bu kabil bir işte kazanç gayesiyle çalışarak geçirmek.
- f) 18 yaşını ikmal etmiş ve medeni haklara sahip olmak.
- g) Üyelerin derneğin kurulduğu il ve ilçesinde oturmaları şarttır.
- h) Derneğe üye olmak isteyen kadınlar, Dernek Yönetim Kuruluna yazılı veya sözlü müracaatta bulunurlar...."

Tüzük maddesinde de görüldüğü gibi, derneğe üye olabilmek için yalnızca kadın olmak yetmemektedir. Meslek yada iş kadını olmak koşulu da aranmaktadır. Bu noktada Derneğin üye olma koşulları Soroptimist Derneğin üye olma koşulu ile hemen hemen aynıdır. Aradaki tek fark Soroptimistlerde her meslekten yalnızca bir temsilci, üye kabul edilirken ZONTA Derneği'nin böyle bir sınırlama getirmemesidir.

2908 sayılı Dernekler Yasası'na göre siyasetle ilgilenilmeyeceği hükmü tüzüğün altıncı maddesinde belirtilmektedir. Bu maddeye göre: "Dernek din ve siyasetle

uğraşmaz ve 2908 Sayılı Dernekler Kanunu'nun amir hükümlerine göre faaliyetlerini düzenler. Mezkur kanunun III. Bölümünde yasaklanan faaliyetler, Derneğin çalışmalarının dışında kalır."

Kurucuları:

"Madde 7- Ayşe Sarialp (Genel Müdür), Adnan Eseniş (Özel Eseniş Koleji Kurucusu ve Sahibi), Suzan Akpınar (Yuvam Anadolu Eski Md. ve Sahibi - Eğitimci), Gülseren Ramazanoğlu (Halkla İlişkiler Yöneticisi), Muazzez Uludağ (Emekli Banka Müdürü), Gülen Akbay (Meslek Belirtilmemiş), Belkıs Canfesci (Tıp Doktoru), Nermin Somersan (Hukukçu), Beylun Sezerar (Meslek Belirtilmemiş), Gülseren Yalter (Kütüphaneci), Günsel Bozkurt (Meslek Belirtilmemiş), Gülizar Aydın (Meslek Belirtilmemiş), Hasene Milhan (Meslek Belirtilmemiş), Fatma Bengisu (Meslek Belirtilmemiş), Suna Erik (ABD'de mukim Meslek Belirtilmemiş), Talia Bali Aykan (Patoloji Profesörü), Refia Şemin (Pedagoji Profesörü), Asuman Baytop (Eczacılık Fak. Prof.), Esen Eden (Tiyatro Sanatçısı), Selma Volkan (Meslek Belirtilmemiş)" 304

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzükte şube açma ile ilgili bir madde olmasına karşın (Md. 18) bu güne değin şube açılmamıştır. Tek şube ya da merkez İstanbul'dur. 43 üyeye sahiptir.

Etkinlikleri:

Bakanlar Kurulu'nun 22.8.1966 tarih ve 6/6895 sayılı kararıyla yurt dışındaki ZONTA Derneği ile işbirliği yapmasına izin verilmiştir.³⁰⁵ Dernekler Yasasına göre ZONTA Derneği'nin uluslararası dernekle işbirliği yapabilmesi için böyle bir izin alması zaten bir zorunluluktur. Ancak dernek, Uluslararası ZONTA Derneğinden bağımsız olarak da çalışmalar yapabilir. Uluslararası ZONTA ise bütün dünyada yaygın bir sosyal hizmet organizasyonudur. Amerika'dan Avusturalya'ya, Avrupa'dan Afrika'ya, içinde Türkiye'nin de bulunduğu 53 ülkede kurulmuş olan 1050'nin üstünde kulüp sayısına sahiptir. Uluslararası alanda kadınlara yada genele yönelik çalışmaları vardır. Türkiye'deki ZONTA Derneği'nin tüzüğünde belirttiği amaçları doğrultusunda etkin çalışmalar yaptığı söylenemez. Kuruluşunu izleyen ilk yıllarda köy ilkokullarına yönelik bazı çalışmalar yapılmış (himayeye alma gibi), kadınlara yönelik olarak da meslek eğitimi ağırlıklı çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. 1980 sonrası Medeni Kanun ve laiklik gibi konularda diğer kadın dernekleriyle işbirliği yapıldığı belirtilmektedir. Her hangi bir yayını bulunmamaktadır, sadece kendi aralarında haberleşmeyi sağlamak üzere broşür çıkartılmaktadır.³⁰⁶

³⁰⁴Aynı Tüzük, s.n.y.

³⁰⁵Aynı Tüzük.

³⁰⁶Uluslararası Zonta'nın Kronolojik Hizmet Çizelgesi, (Dernek merkezinden verilen belge) ayrıca Dernek Başkanı Perihan Kasapoğlu ile konuşma: 10.4.1993.

Dernek şimdi de çalışmalarını sürdürmekte, Başkanlığını Av. Perihan Kasapoğlu yapmaktadır.

2. Türkiye İleri Kadınlar Derneği

Bu dernek yeni özellikler taşıyan derneklerin kuruluşunun ilk habercisidir. Bunu bize derneğin hem adı, hem de amacı gösterir.

İleri Kadınlar Derneği 1965 yılında İstanbul'da kurulmuş bir dernektir. Tüzükde, derneklerine "İleri Kadınlar" adını vermelerinin yanlış anlaşılmasına meydan vermemek için, dernek kurucuları şu açıklamada bulunmaktadır:

"Adımızı *Türkiye İleri Kadınlar Derneği* koyarken bunda güdülen gaye, bazı kimselerin sandığı gibi diğer kadınlarımıza nispetle biz *ileriyiz* anlamında değildir. Ve zaten böyle bir iddia, sosyal amaçlar güden ve *Çalışan Türk kadınının haklarını savunmak* ereğinde olan hiç bir derneğin tekelinde de kalmaz."³⁰⁷

Derneğin kuruluşu 3 Nisan 1965'te "Basın Araştırma Bürosu" tarafından haber olarak verilmiştir.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Söz konusu haberde derneğin amaçları şöyle belirtilmektedir:

"Türkiye İleri Kadınlar Derneği, Atatürk İlkelerinin ışığı altında, Anayasamızın Türk kadınına öngördüğü hakları savunacaktır.

Dernek, aile sorumluluğuna sahip başarılı ve mes'ut anneyi topluma kazandırmanın yollarını arayarak, sosyal, kültürel ve mesleki faaliyetlerde, Türk kadınına rehberlik yapacaktır. Ayrıca kadınlarımızın Anayasa ruhuna uygun sosyal ve siyasi haklarını kullarışında uyarıcı yapılacaktır. (olunacaktır)"³⁰⁸

Dernek tüzüğünde ise amaç ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şu şekilde belirtilmektedir:

- "Madde: 2- A) Atatürk İlkelerinin ışığı altında, çalışan Türk kadınının bağımsızlık özgürlük ve eşitlik haklarını savunmak, bu konudaki taassup ve gericilikle savaşmak,
B) Türk kadınına bağımsızlık, özgürlük ve insanlık haklarını kullanmakta bilinçli (şuurlu) bir niteliğe ulaştırmak,
C) Türk kadınının sosyal, kültürel ve mesleki faaliyet ve gelişimine yardım etmek,
Ç) Çalışan kadınlar arasında birlik, bağlılık ve yardımlaşmayı sağlamak,
D) Çalışan kadınların meslek bilgilerini modern ve ileri bilim seviyesine çıkarmak,
E) Meslek sahibi kadınların çalışma şartlarını mükemmelleştirmek,

³⁰⁷ *Türkiye İleri Kadınlar Derneği Tüzüğü*, Basıldığı yer, matbaa ve tarih belirtilmemiş. s. 1

³⁰⁸ İstanbul İli Basın ve Araştırma Bürosu, 3 Nisan 1965, Aktaran *Türkiye İleri Kadınlar Derneği Tüzüğü*, s. 7

F) Kadınların sosyal ve siyasal haklarını kullanırken Anayasanın öngördüğü eşitlik prensibinin tam uygulanmasını sağlamak,

G) Bu amaçların gerçekleştirilmesi için mevzuat hükümleri dahilinde sosyal kültürel ve mesleki tesisler kurmak,

Ğ) Yayınlar yapmak, konferanslar, açikoturumlar, radyo konuşmaları düzenlemek, kitaplıklar kurmak, üyeler arasında müşterek geziler ve eğlenceler düzenlemek,

H) Aynı maksat ve gaye ile çalışan diğer Kadın Demekleri ile işbirliği yapmak."309

Yayınlanmış tüzükte "açıklama" başlığı altında bu maddelerde biraz daha ayrıntıya girilmiştir. Bunlardan bazılarını buraya almak yararlı olacaktır.

"1. İkinci maddenin A fıkrasında, çalışan Türk kadınının bağımsızlık, özgürlük ve eşitlik haklarından söz edilmektedir. Bu haklar, Anayasamızın teminat altına aldığı insan hak ve özgürlükleri, kişi özgürlüğü ve Kanun önünde eşitlik ilkesi ile eş anlamlıdır. Anayasamızın koyduğu bu ilkelere rağmen, sosyal hayatımızı etkileyen bazı gezi ve geleneksel düşünceler yüzünden, çalışan kadın bu temel haklarından tam olarak faydalanmamakta ve karşısına bir çok engeller çıktığını görmektedir. Bunun için biz Dernek olarak bu engelleri yaratan gerici ve mutaassıp zihniyetle savaşmak, Devletin Yasama ve İdaré organlarına başvurarak töresel ve idari tedbirlerin alınmasını sağlamak azmindeyiz.

2. B fıkrası, bu gün aydın kadınlarımız bağımsızlık, özgürlük ve insanlık haklarını benimsemiş, Anayasamızın teminatı altında hızla ilerleme yolunu tutmuştur. Ancak şurasını da itiraf etmemiz gerekir ki, henüz büyük bir çoğunluk bu yolda aydınlatılmadığı için bu hakların tam olarak kullanma neteliğine sahip değildir. Kadınlarımızı bu bilince erişirmek için daha çocukluk çağından itibaren bu esasları öngören bir eğitim ve öğretim sistemi içinde yetişmelerini sağlamaktır.

3. C, D fıkraları: Türk kadını ailenin refahını sağlama ve toplum kalkınmasına faydalı olma niteliğine erişirmek için onu bilgili ve mutlaka bir iş ve meslek sahibi olacak şekilde yetiştirmek gerekir. Derneğimiz, bu sebeple, çalışan kadınların mesleklerinde ilerlemeleri ve bilgilerini artırmaları için lüzumlu yardımları sağlamayı amaçları arasında görmüştür....

4. E fıkrası: Çalışma koşullarının mükemmelleştirilmesi, kadınlarımızın daha iyi şartlar altında çalıştırılması derken, yine Anayasamızın *Kimse, yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun olmayan bir işte çalıştırılmaz. Çocuklar, gençler ve kadınlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunur.* diyen 43. maddesinden kuvvet alarak çalışan kadınlarımızın, eşitlik haklarından başka ayrıca özel şartlarla korunmasını istiyoruz....

5. Çalışan Türk kadınlarının sorunlarına eğilerek bunları çözümleme amacıyla örgütlenen ilk milli Dernek olmak mutluluğunu duyuyoruz."310

Derneğin amaçlarında dikkatimizi çeken bazı özellikler söz konusudur. Bunlardan biri, Atatürk İlkeleri ve 1961 Anayasası ile kadınlara öngörülen hakların savunulacağına belirtilmesidir. Bu aslında 27 Mayıs ve onun getirdiği yeni Anayasa ile Atatürkçülüğün yeniden yorumlanmasıdır ki, Dernek amaçlarında bunu çok net bir biçimde açıklamaktadır. Kadınlar için, Atatürk İlkelerini ve yeni Anayasanın getirdiği hak ve özgürlükler ortamının bir teminat olarak görüldüğü ısrarla belirtilmektedir. İkincisi ise "açıklama" bölümünde de belirtildiği gibi, çalışan kadınları hedef alan ilk ulusal dernek olmasıdır. Bu yıla kadar çalışan kadınların haklarını savunmak için Soroptimist Derneği ve Üniversiteli Kadınlar Derneği kurulmuştu, ancak bunlar uluslararası demeklerdi. Bu özellikleriyle İleri Kadınlar Derneği ilkleri ve önemli özellikleri taşıyan bir kadın derneği olarak önem kazanmaktadır.

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olma koşulları tüzüğün dördüncü maddesinde belirtilmiştir. Buna göre: "Türkiye sınırları içerisinde bir iş veya meslek sahibi olan ve kanuni şartları haiz bulunan her kadın Derneğe üye olarak alınabilir." Bu maddeden, derneğe üye olma koşullarının amaçla bütünleştiği ve üye olmak isteyenlerden iş ve meslek sahibi olmaları koşulu arandığı anlaşılmaktadır.

Derneğin siyasetle ilgilenmeyeceği ile ilgili bir tüzük maddesi bulunmamakla birlikte, yukarıda basın bülteninde belirttiğimiz gibi "Anayasa ruhuna uygun sosyal ve siyasi haklarını kullanışında uyarıcı olunacaktır." derken bir anlamda siyasetle ilgisini ortaya koymaktadır.

Kurucuları:

"Madde: 3- Beria Onger (Avukat), Hayrünnisa Candan (Cengiz Topel İlkokulu Müdürü), Türkan Çavuşoğlu (İstanbul Asliye 2. Ticaret Mahkemesi Zabıt Katibi), Güzin Güner (İstanbul Gümrükleri Başmüdürlüğü Memuru), Mevhibe Demiray (İstanbul Vilayeti Evrak Bürosu Şefi)"³¹¹dir.

Şube ve Üye Sayısı:

Şubesi olmayan derneğin üye sayısı hakkında da bilgi edinilememiştir.

Etkinlikleri:

Dernek Türkiye'de ilk kez, çalışan kadınların temel haklardan tam olarak yararlanamamalarının, karşılarına birçok engel çıkmasının nedeni olarak geri ve geleneksel düşünceleri gören, dernek olarak bunlara yol açan gericiliğe ve mutaassıplığa karşı mücadele edeceğini belirten demektir. Gerçekten de bu konuda çalışmalar yaptığını görürüz. Örneğin, kadınlara yönelik gerici yayınlar yapan basın kuruluşlarına karşı dernek olarak tepkiler ortaya koyarlar. Bunu, Cumhuriyet

³¹⁰Tüzük, s.6

³¹¹Tüzük, s.3

Gazetesi'nde 12.12.1968 tarihinde çıkan "Gerici Gazeteye Kadınların Tepkisi Devam Ediyor." başlıklı haberde görürüz. Haberde şöyle denilmektedir:

"Bir gazetenin Türk kadınları ile ilgili olarak kullandığı çirkin deyim ve kadın hakları aleyhindeki neşriyatına karşı tepki devam etmektedir." denildikten sonra Türkiye İleri Kadınlar Derneği" Başkanı Beria Onger ve CHP İstanbul Kadınlar Kolu Başkanı'nun tepkisel görüşleri verilir. Bu görüşlerinde Beria Onger, gazetede fikirlerin çok geri kaldığını ve ülkeyi geri götürmek isteyenlerin fikirleri olduğunu belirterek, kadınların neden çalışmak zorunda olduğunu şöyle ifade etmektedir:

"Kadın insanlık haysiyetini kurtarmak ve ailesine ekonomik açıdan yararlı olmak için çalışmak zorundadır....kadınla erkeğin bir arada çalışmak zorunda olduklarını bilmelidirler."³¹²

Dernek, kadınlara yönelik bu nitelikteki başka olaylarda da tepkilerini ortaya koyarak adını duyurmayı başarmıştı.

Tüzükte gördüğümüz amaçlardan birisi de (fıkra Ğ) kitaplıklar kurmaktır. Bu amaçtan yola çıkarak dernek, "Türkiye İleri Kadınlar Derneği Kitaplığı" serisinden "kadın" konusunda kitaplar yayınlamıştır. Örneğin "Atatürk Devrimi ve Kadınlarımız" ve "Kadınların Kurtuluşu" bu seriden çıkmış kitaplardır.³¹³

Kapanış tarihi kesin olarak saptanamamakla birlikte, büyük bir olasılıkla 12 Mart 1971 Askeri muhtırası sonrasında kapatılmıştır. Başkanlığını Beria Onger yapmıştır.

3. Türk Ev Kadınları Derneği ya da Türk Kadınları Kültür Derneği

Bu demek Mayıs 1966 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. Ev Kadınları Derneği adıyla kurulan derneğin merkezi de Ankara'dadır.

Amaç ve Amacı Gerçekleştirmek İçin Yapacağı Çalışmalar:

1967-1969 yılları arasında derneğin düzenlediği konferanslar kitap haline getirilmiştir. Üç yıllık süreci kapsayan bu kitapların tümünün önsöz kısmında derneğin amaçları şu şekilde belirtilmektedir:

"Derneğimiz, Türk Milletinin milli varlığının korunması ve geliştirilmesinde hürriyetçi nizamın vazgeçilmez olduğuna inanarak, bu inancın korunması ve kökleşmesi yolunda Türk kadınının büyük mesuliyetine uygun çalışmalar yapmak gayesiyle kurulmuştur. Derneğimiz, Türk kadını, yuvasını ve yurdunu koruyabilmesi için bütün aşırı ve yıkıcı cereyanlara karşı ikaz ve techiz etmeye çalışmaktadır.

³¹²"Gerici Gazeteye Kadınların Tepkisi Devam Ediyor.", Cumhuriyet, 12 Aralık 1968, s.1

³¹³Onger, Beria, Atatürk Devrimi ve Kadınlarımız, TİKD. Kitaplığı:1, İstanbul, Fahri Onger Yayınları, 1965, Onger Beria, Kadınların Kurtuluşu, TİKD. Kitaplığı:2, İstanbul, Kutulmuş Matbaası, 1967

Türk Ev Kadınları Derneği, Türk kadınına milli varlığımızı meydana getiren değerler ve kıymet hükümlerini yaşatmasında, vatan çocuklarına aşılmasında ve milli değerlerimizin düşmanları ile mücadelesinde yardımcı olmaya gayret etmektedirler.

Dün Milli Mücadelede cephe taşıyan can ve kan veren anaların kızları, torunları bugünün Türkiyesini yükseltme savaşına faziletini, ilmini, alınterini katmak zorundadır. Biz vatan ve milletimize hizmet yolunda topraklarımızı vatan yapanların, iman, irfan ve hizmet aşkından kuvvet almaktayız.

Bu yolda geniş ve yapıcı faaliyete kararlı ve imanlıyız."³¹⁴

Demek, 10 Kasım 1970 tarih ve 7/1552 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile "kamu yararına çalışan dernekler"den kabul edilmiş, karar 26.11.1970 gün ve 13679 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.³¹⁵

Etkinlikleri:

1973 yılına kadar Türk Ev Kadınları Derneği adıyla etkinliklerini sürdüren demek, bu dönemde belli bir ideolojiye (komünizm) karşı mücadele etme çalışmalarında bulunmuştur. Yukarıda görüldüğü gibi tüzüğünde de derneğin temel amacı kabul edilen bu çalışma çerçevesinde bir çok broşür yayınlanmış, konferanslar düzenlenmiştir. "Aziz İman Orduları" başlığıyla yada buna benzer nitelikte çıkardığı broşürlerle özellikle üniversite gençliğini uyarma, giderek "milliyetçi" düşünce etrafında toplanma düşüncesini vermeye çalışmıştı.³¹⁶

Kurulduğu tarihten 1973'e kadar düzenlediği pek çok konferansta da aynı amaçla hareket etmiştir. Bu konferansları "Seri Konferanslar" adıyla birden fazla kitapta toplamıştır. Bu konferansların bazılarının başlıklarını buraya aldığımızda bunu görmemiz mümkündür. Bunlar;

"Milletimizi Ayakta Tutan Kıymet Hükümleri" (Müjgan Cunbur tarafından), "Sosyal Meselelerimiz İçinde Aşırı Cereyanların Yeri" (Üstüste iki yıl Saadet Evren tarafından), "Demokratik Düzen Anarşik Usullerle Nasıl Tahrip Edilir. Tarihten İbret Alınacak Misaller." (Fahri Tanman tarafından), "Komünizm ve Maarifimize Düşen Vazifeler" (Semiha Ayverdi tarafından) gibi.³¹⁷

1966'dan 1973'e kadar düzenlenen onca konferans arasında kadına ilişkin tek bir konu vardır ki o da "Türk Edebiyatında Kadın" (Doç. Emel Sönmez tarafından)³¹⁸

³¹⁴ Türk Ev Kadınları Derneği Seri Konferansları I-IV, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1967, s.3

³¹⁵ Türk Kadınları Kültür Derneği Ana Tüzük, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1974, s.4

³¹⁶ TEKD. Aziz İman Orduları, Broşür, Basıldığı yer ve tarih yok. ayrıca TEKD. Genel Merkez, Broşür, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1969.

³¹⁷ TEKD. Seri Konferanslar I-IV, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1967. TEKD. Seri Konferanslar V- VIII, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1967. TEKD. Seri Konferanslar IX- XII, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1968, TEKD. Seri Konferanslar XIII- XVI, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1969.

³¹⁸ TEKD. Kültür Merkezince Hazırlanan Akademik Seminerlerin 1971-1972 Programı.

Dernek, ne adını aldığı "ev kadınları"nın statüsü, sorunları ile ilgilenmiş bu konularda çalışmalar yapmış, ne de genel olarak kadınlar için, kadın hakları için bir etkinlikte bulunmuştur.

Derneğin Türk Kadınları Kültür Derneği Adını Alması:

TEKD. 20.3.1973 tarihinde olağanüstü bir kongre toplamıştır. Bu olağanüstü kongrenin amacı dernek tüzüğünü 1630 sayılı Dernekler Kanunu'nun hükümlerine uygun hale getirmektir. Kongre, dernek tüzüğünü 1630 sayılı yasaya uygun hale getirirken, adını da değiştirmiş "Kadınlar Kültür Derneği" yapmıştır. İsim değişikliğinin asıl nedeni dernek üyeleri arasında çıkan görüş ayrılığıdır. Bu görüş ayrılığı sonucu bir grup "Türk Kadınları Kültür Derneği" adını alırken, diğer grup "Milliyetçi Ev Kadınları" yada "Milliyetçi Kadınlar Derneği" adını almış ve dernek ikiye ayrılmıştır. Bu ikinci grup daha önce kurulmuş olan aynı adlı derneğe katılmıştır. "Kadınlar Kültür Derneği", daha sonra İçişleri Bakanlığının 19.6.1973 tarihli, (A)U-54/146345 sayılı yazısı ile 1630 sayılı Kanunun 53. maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 28.6.1973 tarihinde derneğin adında Türk kelimesini kullanmasına izin verilince, "Türk Kadınları Kültür Derneği" adını almıştır.³¹⁹ Merkezi Ankara'dadır. (Tüzük Md.1)

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacı gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şu şekilde belirtilmektedir:

"Derneğin gayesi ve mevzuu:

Madde 2- Türk Milletinin milli varlığının korunması ve geliştirilmesinde Hürriyetçi nizamın vazgeçilmez olduğuna inanarak bu inancın korunması ve kökleşmesi yolunda Türk Kadınının büyük mesuliyetine uygun çalışmalar yapmak derneğin amacıdır. Bu amaca ulaşmak için Dernek aşağıdaki faaliyetlerde bulunur.

- a) Yuvasını ve yurdunu koruyabilmesi için Türk Kadınına bütün aşırı ve yıkıcı cereyanlara karşı ikaz ve techiz etmek,
- b) Türk kadınına, milli varlığımızı meydana getiren değerleri ve kıymet hükümlerini yaşatması vatan çocuklarına aşılanması ve milli değerlerimizin düşmanlarıyla mücadele etmesinde rehber ve yardımcı olarak; bu yolda yetişkin eğitilmemiş Türk kadınlarını okur yazar hale getirmek; Kültür kaynaklarımızı öğretmek, okullarda özel kurslar açmak üniversite gençliğini seminer ve konferanslarla çalışma hayatına hazırlamak, bu konuşmaları memleket çapında bilgi sahibi kimselere hazırlamak, eğitim sahasında okullar kadar mühim yer tutan tiyatrolarımıza, tiyatro eserleri müsabakaları ile telif eserler kazandırmak, az okunuşla, münevver kitleler arasında kültür birliğini sağlamak,

³¹⁹TKKD Anattüzüğü, agy., s.4

- c) Demokratik düzeni, insan haklarını ferdin hürriyet ve haysiyetinin üstünlüğünü savunmak ve bütün imkanları kullanarak bu fikrin mücadelesini yapmak,
- d) Dernek lüzümü halinde istenilen miktarda talebelere burs tanıyabilir. Burslu talebenin derneğe olan yükümlüğünün tesbiti ve burs adedi İdare Heyetinin yetkisi içindedir."³²⁰

Derneğin, 5.5.1984 tarihinde yapılan Genel Kurulu'nda tüzüğü 2098 Sayılı Dernekler Kanunu'na uygun hale getirmek için bazı düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu düzenlemeler Derneğin adı, merkezi, amacı ve amacını gerçekleştirebilmek için yapacağı çalışmaları gösteren birinci ve ikinci maddeleri kapsamamaktadır. Söz konusu maddeler 1973 tarihli düzenlemedeki maddelerle aynıdır.³²¹

Derneğin 1973'te tüzüğüne eklenen ve kadının gelişmesine yönelik olan tek amacı "Türk kadınlarını okur- yazar hale getirmek."tir. Ancak, dernek kadına okuma-yazma öğretmeyi gerçekten onun bilinçli bir birey olması için değil, politik bir hedef için düşünmektedir. Çünkü okuma-yazma öğrenen kadın, çocuklarına "milli değerlerimizin düşmanlarıyla mücadele etmesinde" yardımcı olacaktır.

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olma koşullarında her hangi bir özellik getirmeyen tüzüğün üçüncü maddesinde: "Dernekler Kanununun 2. maddesindeki şartları haiz yani 18 yaşını doldurmuş ve medeni haklarını kullanma hakkına sahip herkes Derneğe üye olabilir." denilmektedir.

Derneğin siyasetle ilgisine gelince, bu konuda tüzüğün birinci maddesinde "Dernek siyasetle uğraşmaz." denilmekte, bu konuda Dernekler Yasasının hükmüne uyulmaktadır. Ancak bunun sadece teknik bir konu olduğu söylenebilir. Çünkü, derneğin yaptığı etkinliklere bakmayı bir tarafa bırakarak yalnızca tüzüğündeki amacına ve amacını gerçekleştirmek için yapmak istediği çalışmalara bakarak, siyasal tavır içinde olduğu ve siyaset yapacağı açıkça anlaşılmaktadır.

Kurucuları:

"Sabahat Gülay, Gaye Borçbakan, Türkan Yamantürk, Cahide Aksoy, Ayşe Demirkıran, Güler Çanakçı"³²²

Kurucuların hepsi Ankara'da oturmaktadır. Hiçbirisinde meslek belirtilmemiştir. Derneğin adına bakarak kurucuların ev kadını olduğu düşünülebilir.

Şube ve Üye Sayısı:

1973 tarihli tüzükte şube açma ile ilgili koşula göre; "Madde 31- İlk kademe şube: İl, ilçe, bucak, köy, üniversite ve yüksek okullarda şube açabilir veya temsilcilikler

³²⁰TKKD Anattüzüğü, agy., s.5-6

³²¹Türk Kadınları Kültür Derneği Ana Tüzük, Ankara, İzgi Matbaası, 1984.

³²²1984 tarihli tüzük, agy., s.32

kurulabilir." Gerçi 1984 tarihli tüzüğe göre bu koşul; "gerekli görülen yerlere" şeklinde değiştirilmiştir. Ancak 1973 tarihli tüzükteki, üniversitelerde de şube açma koşulu; çok dikkat çekicidir ve yalnızca bu dernekte görülen bir özelliktir. Derneğin bir tek İstanbul'da şubesi vardır. Yaklaşık 100 üyesi bulunmaktadır.

Etkinlikleri:

Dernekle ilgili bir tanıtım yazısında, dernek etkinliği olarak bastırılmış, 31 kitap ve 20 bültenden söz edilmektedir. Bu yazıda bastırılmış kitaplardan bir seçki yapılmaktadır. Bunların içinde bir tane dahi kadınla ilgili bir yapıt yoktur. Bunun görülebilmesi için seçki burada aynen verilecektir:

"Kitaplardan bazıları; Osmanlı İmparatorluğu Hakkında Bazı Düşünceler, Türkiye'nin Yapısına Göre Eğitimde Verimlilik, Eğitim ve Kültür Politikamızda Kitap ve Kütüphanenin Yeri, Türkçülük ve Milliyetçilik Alexius'un Sancıları (piyes), Nilüfer (piyes), Çocuklarımıza Şiirler, Atatürk'ün Milliyetçilik ve Devletçilik Anlayışı, Türk Gençliğinin Müzik Eğitimi, Meritokrasi, Yığınların Aldatılması, Genel ve Mesleki Kültürün Gelişmesinde Okunması Gerekli Temel Kitaplar."³²³

Dernek akademik düzeyde konferanslar, paneller, açıkoturumlar düzenlemektedir. Bunlardan birkaç örnek ise; "Kızıl Çin Hakkında İntibalar- Cahid Aydoğan", "Dünyada ve Türkiye'de Kapitalizm ve Sosyalizm- Prof. Ercümen Kuran", "Ali Şir Nevai'de Devlet Fikri- Dr. Ahmet Ercilasun", "Doğuda, Batıda ve İslamda Kadın- Prof. Dr. Necmettin Erbakan"³²⁴

Bunlardan başka her yıl tiyatro yapıtları için yarışma düzenlemektedir. Böyle bir etkinlikte güdülen amaç şöyle açıklanmaktadır:

"... asırlardan beri milli varlığımızı teşkil edegelen değer hükümlerini ve ölçülerini işleyecek, bilhassa genç nesillerimizde ecdad mirası, adet ve ananelere karşı daha geniş bir anlayış ve hürmet duygusu uyandıracak, onlarda milli şuuru besleyecek eserlerin verilmesini teşviktir."

Bu yarışmalar sonucunda, dört tiyatro yapıtı yayınlanmıştır. (Alexius'un Sancıları, Nilüfer gibi)³²⁵

Dernek, Gönüllü Kuruluşlar Yetişkinler Eğitim Vakfı ile işbirliği yaparak okuma-yazma kursları, Türk Musikisi kursları açmış, üniversite öğrencilerine burslar vermiştir.³²⁶

Dernek bugün de çalışmalarını sürdürmekte, Başkanlığını Sabahat Gülay yapmaktadır.

³²³GKYEY Tanıtım Broşürü, agy., s.18

³²⁴Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkezi 1973-1974 Akademik Seminerleri Programı, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1973, TKKD. Türkiye'de Milli Eğitim (Açık Oturum I), Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1973, s.42

³²⁵Aynı yerde, s. 42

³²⁶GKYEY Tanıtım Broşürü, agy., s.19

Türk Ev Kadınları Derneği'nin kurulduğu tarih olan 1966 yılından bir yıl sonra aynı nitelikte bir dernek daha kurulmuştur. Bu derneğin adı "Milliyetçi Türk Kadınları Derneği"dir. Bu iki dernek Türkiye'yi etkilemeye başlayan sağ ve sol düşüncelerin kadın adını kullanarak örgütlenmeye başlamalarının ilk örnekleridir. Ancak bu dernek bir önceki gibi değil, adında ideolojisini doğrudan doğruya belirterek, "kadın" değil, "milliyetçi kadın" örgütlenmesi olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Milliyetçi Türk Kadınları Derneği

Bu dernek 1967 yılında Ankara'da kurulmuş, siyasal tavrı olan bir dernektir. Merkezi Ankara'dadır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde: 2- Anayasamızın öngördüğü gibi, Türk Milletinin bütün fertlerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli ve hür bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen, Türk milliyetçiliğini geniş ölçüde halk kitleleri ve özellikle Türk Kadınları arasında yaymak ve benimsetmek derneğin amaç ve konusunu teşkil eder. Bu amaca erişebilmek için; Milli varlığımızı ve Türk ahlakını tehlikeye düşürecek olan her türlü bölücü, ayırıcı, yıkıcı ve zararlı akımlarla savaşıp, Türk Milletini uyarır, milli bütünlüğü sağlar. Anayasanın temel hak, ödev ve düzenini, demokratik düzeni, insan haklarını, kişi hürriyeti ve haysiyetinin üstünlüğünü savunur."³²⁷

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Üyelik koşulları tüzüğün üçüncü maddesinde gösterilmiştir. Buna göre: Derneğin a) Kurucu, b) Faal, c) Şeref olmak üzere üç türlü üyesi vardır. Derneği kuranlar kurucu üye olurken, 18 yaşını bitirmiş, şeref haysiyet kırıcı suçtan mahkum olmayanlar da faal üye olabiliyorlardı.

Derneğin siyasetle ilgilenmeyeceği, tıpkı bir önceki derneğin tüzüğünde olduğu gibi daha birinci maddede "Dernek siyasetle uğraşmaz." denilerek belirtilmiştir. Bu hükümle amaç arasındaki çelişki de ortaya çıkmaktadır. Amaç bölümünde; "Türk milliyetçiliğini geniş ölçüde halk kitleleri ve özellikle Türk kadınları arasında yaymak ve benimsetmek ... her türlü bölücü ayırıcı, yıkıcı ve zararlı akımlarla savaşıp...." denilmektedir. Bu amaçlarda, kadın hakları ya da sorunları ile hiç bir ilginin olmadığı

³²⁷ Milliyetçi Türk Kadınları Derneği Programı ve Tüzüğü, Ankara, Mars Matbaası, 1967, s.13

görülmektedir. Kadınlara ilgisi sadece adındaki "kadın" sözcüğüdür. Demek bir ideolojinin kadınlar arasında yayılmasını hedefleyen örgütlenmedir. Bu da tam anlamıyla siyaset yapılmasıdır.

Demek programında da bu görülmektedir. Burada demek bazı konulardaki görüşleri onbir madde olarak sıralanmıştır, bunlar başlık olarak şöyledir;

- 1- Millet anlayışımız,
- 2- Milliyetçilik anlayışımız,
- 3- İnsan hak ve hürriyetlerine saygılıyız,
- 4- Ahlak görüşümüz,
- 5- Aile anlayışımız,
- 6- Ordu anlayışımız,
- 7- Gençlik anlayışımız,
- 8- Sosyal adalet anlayışımız,
- 9- Kültür-sanat anlayışımız,
- 10- Türk dili anlayışımız,
- 11- Gelenek anlayışımız,³²⁸

Programdaki konu başlıklarına bakıldığında da görüldüğü gibi, demek ordu için bile görüşleri olmasına karşın kadın için herhangi bir görüşü yoktur.

Kurucuları:

Demek kurucuları; "Zeliha Düzgüneş, Meral Erdem, Emine Okçu, Memduha Sayılğan, Müftale Soyer, Mualla Tekeli, Muzaffer Türkeş, Fahriye Yılanlıoğlu, Halide Nusret Zorlutuna"dır.³²⁹

Şube ve Üye Sayısı:

Demek tüzüğü'nün birinci maddesinde "Her yerde şube açabilir." hükmü yer almaktadır. Ancak Demek şube açıp-açmadığı ve kaç üyeye sahip olduğunu belirtme olanağı bulunamamaktadır.

Etkinlikleri:

Demek, doğal olarak amacına uygun bir politika izlemiş, siyasal nitelikteki olaylarda tavır koyarak adını duyurmuştur. Örneğin; dokuz örgüt, birlikte bir protesto bildirisi yayınlamışlardır, bu bildiride:

"Üniversitelerimizi komünist ihtilalin yuvası haline getirmek isteyenlerin ne öğrenci, ne de öğretim üyesi olarak devlet çatısı altında barınmalarına Türk anası ve Türk kadını olarak imkan vermeyeceğiz."³³⁰ denilmektedir.

Bu bildirinin öncülüğünü Türk Ev Kadınları Demek ve Milliyetçi Kadınlar Demek

³²⁸Adı geçen tüzük, s.3-11

³²⁹Adı geçen tüzük, s.24

³³⁰Derin Ayşenur, "Kadınların Örgütlenme Sorunu Üzerine", Demokrat Gazetesi, 11 Mart 1980, s.2

yapıyordu. Bunların yanında "Kadın Gücünü Değerlendirme Derneği, Türkiye Köylerini Kalkındırma Derneği Kadın Grubu, Altındağ Halk Eğitimi ve Sosyal Kalkındırma Derneği, Türk Milliyetçi Öğretmenler Derneği Kadın Grubu, A.P. Kadın Kolları, G.P. Kadın Kolları, M.H.P. Kadın Kolları" da bu bildiride imza sahibi idiler.

Kadınlara yönelik herhangi bir etkinliği olmadığı için, derneğin çalışmalarına örnek olarak bu bildiri yeterli olacaktır. Derneğin, dönemin bir partisinin "M.H.P."nin ikinci bir kadın kolları gibi çalıştığı görülmektedir.

Milliyetçi Kadınlar Derneği 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin tüm demekleri kapatma kararı çerçevesinde kapanmış, bugün artık faaliyette olmayan bir dernektir.

Görüldüğü gibi milliyetçi düşünceye bağlı kadınlar daha 1966 yılından itibaren bu ideolojik amaç doğrultusunda örgütlenmeye başlamışlardır. Karşıt ideolojiden yani "devrimci" kesimden kadınlar ise ilk kez 1969-1970 yıllarında örgütlenme gereği duydular. Bu kesimden kadınları bir araya getiren, örgütlenme gereği duyuran öncelikli neden ise üniversitedeki evlatlarının, kardeşlerinin ya da eşlerinin öldürülmesi olgusu idi. İşte bu olgu, aynı acıyı yaşamış kadınları "devrimci ideoloji"ye itmiş ve bir demek örgütlenmesi etrafında toplanmalarına neden olmuştu. "Devrimci" niteliğiyle kurulan ilk kadın derneğinin yani "Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği"nin kuruluşundaki en önemli özellik buydu. Böylece, kadınların "kadın sorunu"nun dışındaki örgütlenmelerine bir yeni halka daha eklenmiş oluyordu.

5. Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği

Bu demek 1969 yılında İstanbul'da kurulmuş bir dernektir. Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği adı verilen derneğin merkezi de İstanbul'dadır. (Tüzük Md.1 ve 2)

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Demek tüzüğünde amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"3.Derneğin amacı: a) Bu gün Türkiye'de emperyalizme, işbirlikçilerine, feodal mütegalibe kuvvetlerine karşı verilmekte olan Milli Demokratik Devrim mücadelesini gerçekleştirmek için girişilecek bağımsızlık ve özgürlük savaşlarında gerçek barışı dünyaya egemen kılmak için verilecek savaşlarda Türk kadınlarını bir araya toplamak, onların düşünce ve eylem birliğini kurarak halk kitleleri içinde kadınların şerefli birer öncü durumuna gelmelerini sağlamaktır.

b) Derneğimiz kendi görüşünde olan bütün kuruluşlarla ortak eylemlere katılabilir.

c) Derneğimiz amacına ulaşmak için toplantı ve gösteriler düzenler, yayın yapar, sergi açar, eğitim, propaganda ve kültür çalışmalarında bulunur."³³¹

³³¹ Türk Solu Dergisi, 31 Mart 1970, yıl:3, sayı: 124, s.2

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Üyelik koşullarında her hangi bir özellik yoktur. (Madde 4.) Buna göre, "Derneğin amacını benimseyen, onsekiz yaşını doldurmuş her kadın derneğe üye olabilir."³³²

Dernek siyasetle ilgilenip ilgilenmeyeceğini tüzüğüne almamıştır. Böylece tüzük kendi içinde çelişkiye düşmemiş olmaktadır. Çünkü amaç kısmında da gördüğümüz gibi dernek siyasal bir hedef öngörmektedir.

Kurucuları:

Hepsi de İstanbul'da oturan kurucu üyeler tüzüğün 13. maddesinde belirtilmiştir. Söz konusu madde şöyledir:

"13. Kurucu Üyeler: Saadet Baraner, Necla Özgür, Eflân Aytaç, Mediha Özçelik, Asiye Eliçin, Neriman Hikmet Öztekin, Birsan Balcıkardeşler, Gültaze Erdem, Hale Özgür, Tülay Kurnaz, Fikret Elpe, Şenal Sölpüker, Zübeyde Çetiner, Züleyha Aytüz, Sevim Günay, Fatma Kölencik, Zehra Erşan."³³³

Kurucuların meslekleri belirtilmemiştir.

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzükte şube açmakla ilgili her hangi bir madde bulunmamaktadır. Şubesi yoktur. Üye sayısını belirme olanağı bulunmamaktadır.

Etkinlikleri:

Devrimci bir üniversite öğrencisi Battal Mehetoglu'nun öldürülmesi üzerine cenazesinin memleketine kadar götürülmesi ve Ankara'da yapılan bir yürüyüş "Devrimci Kadınlar Derneği"nin adını gördüğümüz olaylardır. Nisan 1970 tarihli Aydınlık Dergisi'nde bu konuyla ilgili haberde:

"26 Mart Perşembe günü Türkiye Devrimci Kadınlar Birliği Kızılay'dan Anıtkabre bir yürüyüş düzenlemiştir. Devrimci kadınlar toplu halde Anıtkabir'de saygı duruşunda bulunmuşlar ve sol yumruklarını kaldırarak İkinci Milli Kurtuluş Savaşı şehitleri adına bağımsızlık davası adına ant içmişlerdir.

Battal'ın anası İnsaf Mehetoglu, Taylan'ın anası Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği Genel Başkanı Necla Özgür ve Turgut'un eşi Eflân Aytaç yürüyüşün en önünde yerlerini almışlardır."³³⁴ denilmektedir.

Devrimci Kadınlar Derneği 12 Mart 1971 Askeri Darbesi sonrasında alınan kararlar çerçevesinde kapatılmıştır. Bu nedenle 1969-1971 gibi kısa bir süre etkinlik dönemi olmuştur, şu anda faaliyette değildir. Dernek Başkanlığını Necla Özgür yapmıştır.

³³²Aynı yerde

³³³Aynı yerde.

³³⁴Aydınlık Sosyalist Dergi, Nisan 1970, Sayı:18, s.481

III - 1970-1980 Yılları Arasında Kurulan Kadın Dernekleri

Örgütlenmeler açısından 1970 yılı Türkiye'de yeni bir dönemeç oluşturmaktadır. Bu dönemeç 1960'lı yıllarda 27 Mayıs 1960 Askeri İhtilalinin getirdiği özgürlükler ortamına sınırlamalar getirilmesi anlamına gelmektedir. 12 Mart Rejiminde "20 Eylül 1971 tarihli 1488 sayılı Yasa ile Anayasa'nın, temel hak ve özgürlükler kısmından başlayarak, büyük bir bölümünde değişiklik yapılmıştır. Anayasada değişiklik öngören dört yasayla, toplam 42 maddede değişiklik yapılmıştır. Temel hak ve hürriyetlerin özüne ilişkin madde değiştirilerek, sınırlamalar getirmiştir."³³⁵

1488 Sayılı Yasa ile, 1961 Anayasası'nın "Kişi Hakları ve Ödevleri" bölümünde yer alan "Dernek Kurma Hakkı"nda önemli değişiklikler yapılmış, ardından da yeni bir "Dernekler Yasası" hazırlanmıştır. Bu düzenlemelerle tüm örgütlenme özgürlüklerinde olduğu gibi dernek kurma hak ve özgürlüklerinde de oldukça sınırlamalar getirilmiştir.

1488 Sayılı Yasanın getirdiği "dernek kurma hakkı"yla ilgili koşullar şunlardır: "Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasında uygulanacak şekil ve usuller kanunda gösterilir. Kanun, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması maksadiyle sınırlar koyabilir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya veya dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

Dernekler, kanunun gösterdiği hallerde hakim kararıyla kapatılabilir. Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde de, hakim kararına kadar kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emrile faaliyetten alıkonabilir."³³⁶

Daha önce de belirtildiği gibi 1961 Anayasası'nın dernek kurma hakkıyla ilgili 29. maddesi dernek kurma hakkını yalnızca kamu düzeni ve genel ahlakı korumak amacıyla sınırlamaktaydı. Oysa yukarıda gördüğümüz gibi 1971'de bu sınırlamaya "kamu düzeni", "genel ahlak" yanında "devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü" ve "milli güvenliği" ilgilendiren durumlardaki sınırlamalar da eklenmişti.

Bunların yanında derneğe üye olmaya zorlanamayacağı ile etkinliklerinin hakim kararı olmadan "idari makamlar" tarafından da sona erdirilebileceği (durdurulabileceği) gibi kısıtlamalar getirilmişti.

Anayasa değişikliğinden bir yıl sonra yeni dernekler yasası da yürürlüğe girmiştir. Bu yasa 22.11.1972 tarih ve 1630 sayılı yasadır. Bu yasaya göre; "Kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere en az yedi kişinin bilgi ve

³³⁵Toksöz Fikret, "Dernekler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:2, İstanbul, İletişim Yayınları, s.372.

³³⁶Yalçın Ayhan, a.g.y, s.83

çalışmalarını sürekli olarak birleştirmeleri suretiyle kurulan demekler bu kanun hükümlerine tabidir."³³⁷

1938 tarihli 3512 sayılı Demekler Kanunu iki kişinin biraraya gelerek dernek kurmasına izin verirken, yukarıda görüldüğü gibi bu yasa yedi kişinin biraraya gelmesiyle dernek kurmasına izin veriyordu. Böylece dernek kurma koşullarında bir zorlaştırma da kurucu üye sayısının artırılmasıydı.

Hem anayasa ile hem de demekler yasası ile genelde örgütlenme hakkı, özelde dernek kurma hakkı daha da sınırlandırılmış daha doğrusu zorlaştırılmıştır. Buradaki amaç dernek kurma hakkını da içine alarak örgütlenmeyi engelleyebilmektir. Ancak pratikte bu pek mümkün olmamış, Türkiye'de politik ortam giderek daha da canlanmış, buna bağlı olarak genelde örgütlenme, özelde de dernek kurma özgürlüğü, tüm zorlaştırmalara karşın sonuna kadar kullanılmaya başlanmıştır. Kuşkusuz bu özellikleri kadınların kurdukları demeklerde de görme olanağı bulunmaktadır. Bu yıllarda hem çok sayıda, hem de farklı nitelikleri olan kadın demekleri kurulmaya başlanmıştır. Kendilerine "Milliyetçi Kadınlar", "Devrimci Kadınlar" diyen kadınların kurdukları demeklerin yanında "İslamı tıpkı batılılar gibi yeniden öğreniyorduk" diyen kadınlar da bu süreçte örgütlenmeye yönelmişlerdir. 1972'de kabul edilen 1630 sayılı Demekler Yasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra kurulan ilk dernek de bu kesimden kadınların kurduğu demektir.

1. Hanımlar İlim ve Kültür Derneği

Hanımlar İlim ve Kültür Derneği 1973 yılında İstanbul'da kurulmuş bir dernektir. Derneğin merkezi de İstanbul'dadır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapmak istediği çalışmalar "Hanımlar İlim ve Kültür Derneği Ana Nizamnamesi"nde şu şekilde belirtilmektedir:

"Madde 2- Derneğin amacı: Türk ahlak ve gelenegini müdafaa etmek, bu hususta hanımlarımız ve genç kızlarımıza ilmi ve kültürel yönden yardımcı olmak, gençliğimize maddi ve manevi destekte bulunmak,

Dernek bu amacın gerçekleşmesi için aşağıdaki faaliyetlerde bulunur:

- a) Konferanslar, seminerler, açık oturumlar, bilgi yarışmaları ve benzeri faaliyetlerde bulunmak,
- b) Gayeye uygun neşriyat ve dağıtım yapmak,

³³⁷Dernekler Kanunu, Kanun No:1630, Karar Tarihi:22.11.1972, Resmi Gazetenin 2.12.1972 tarih 14379 sayılı nüshasından aynen alınmıştır. İnalcık ve Aka Kitabevleri, İstanbul, Halk Basımevi, 1972, s.3

- c) İlmi çalışmalar, araştırmalar yapmak, yaptırmak ve bu gibi çalışmalara yardımcı olmak,
- d) Yuva, ana okulu, ilkokul, ortaokul ve liseler açmak,
- e) Hanımlar ve kız öğrenciler için lisan, dikiş nakış kursları, hariçten ortaokul, lise ve dengi okulları bitirmek isteyenler ve kursiyer öğrenciler için bütün derslerden kurslar açmak,
- f) Dernek yararına kermesler, şölenler, çaylar, sergiler, defileler tertiplemek, bunlara benzer sanat ve kültür faaliyetlerinde bulunmak,
- g) Vakıf, yurt ve bunlara benzer tesisler kurmak,
- h) Fakir öğrencilere burslar vermek ve ailelerine ayni ve nakdi yardımda bulunmak."³³⁸

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Üyelik koşulları tüzüğün üçüncü ve dördüncü maddelerinde belirtilmektedir. Bu koşullara göre:

"Madde 3- 18 yaşını doldurmuş, medeni haklara ehil, belli ödenti vermeyi kabul etmiş olan hanımlar derneğe üye olabilirler.

Madde 4- Derneğe giriş kurucu üyelere iki kişinin tezkiesini ihtiva eden yazılı müracaatı 30 gün içinde inceleyerek cevaplandırır. Üyeliğin red sebebini açıklama mecburiyeti yoktur. Üye kabulü Yönetim Kurulu kararı ile olur."

Derneğin siyasetle ilgilenip, ilgilenmeyeceği tüzüğünde belirtilmemiştir.

Kurucuları:

Ezc. Fevziye Nuroğlu, Emine Çolak, Mualla Baloglu, Şükran Derinde, Seyhan Kayar, Fatma Mirasyedi, Meliha Okur.

Şube ve Üye sayısı :

Derneğin şubesi yoktur. Üye sayısı ise yaklaşık 400 kişidir.

Etkinlikleri:

Bu dernek 1973 yılında resmi olarak kurulmadan önce, apartman komşusu olan kadınlar bir araya gelerek yoksullara yardım etmek üzere bir organizasyon oluşturmuşlardı. Giyim eşyası, gıda, okul malzemeleri dağıtma şeklinde başlayan bu organizasyonun sınırları çocuklara ders verme, okul ihtiyaçlarını karşılama, burs verme gibi çalışmalarla daha da geliştirilmiştir. Bu nedenle, böylesi bir organizasyon yetmemeye başlamıştır. Sonuçta, komşu kadınların bir yardım organizasyonu olarak başlatılan bu hareket resmileşerek, derneğe dönüşmüş, bundan sonra yardım çalışmaları dernek çatısı altında sürdürülmeye başlanmıştır.

Dernekleştikten sonra yoksullara yardım işleri yanında, kadınlara meslek öğrenmeleri için kurslar açılmaya başlanmış, harap binalar alıp restore edilmiştir.

³³⁸ Hanımlar İlimi ve Kültür Derneği Ana Nizamnamesi, (Dernek merkezinden verilen belge)

(Haseki Bayrampaşa Medresesi'nin restorasyonu gibi. Bayrampaşa Medresesi daha sonra Derneğin ve Vakfın Kültür Merkezi olarak kullanılmaya başlanmıştır.)

1973-1978 yılları arasında "Şadırvan" adıyla bir dergi yayınlanmıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonucu tüm dernekler gibi bu dernekler de kapatılmış, ancak çok kısa bir süre sonra yeniden çalışmasına izin verilmiştir.

Bu gün de yardım çalışmalarını sürdürmektedir. Yardım çalışmalarında esas iki nokta bulunmaktadır. Bunlar; yardım alacak ailenin mutlaka okuyan bir çocuğunun olması ve babanın olmamasıdır. Bu nitelikteki ailelere ayda bir gıda ve sağlık yardımı yapılmaktadır. Üniversitede okuyan 20 kız öğrenciye her ay burs vermekte ya da yılda bir kez olmak üzere para yardımı yapılmaktadır.

Kültür ve sanat kursları açılmakta, örneğin genç kızlara el becerisi kursları verilmektedir.³³⁹

1980'li yıllarda dernek kurucuları, dernek statüsünde çalışmanın yetersiz olduğunu, bu statünün faaliyetlerinde sınırlamalara neden olduğunu düşünmeye başlamışlardı. Kendilerine daha çok inisiyatif sağlayacak, dernek tüzüğünde hedefledikleri her düzeyde okul açma, yurtlar yapma gibi daha kapsamlı çalışmalar gerçekleştirebilecekleri bir örgütlenme biçimine gereksinme duymuşlardı. Derneğin faaliyetlerine son vermeden ikinci bir örgütlenmeye gitmişler ve bir vakıf kurmuşlardı. Vakıf olarak örgütlendikleri takdirde hedefleri doğrultusundaki çalışmalarında daha inisiyatifli olabileceklerini düşünmekte idiler. Derneğin yanısıra kurdukları bu vakfın adına da "Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı"* adını verdiler. Dernek bu gün de faaliyetini sürdürmekle birlikte, vakıf olarak da etkin çalışmalar yapılmaktadır.

Dernek bugün de çalışmalarını sürdürmekte, Başkanlığını Lale Kuran yapmaktadır.

a) 1975 Yılı Dünya Kadın Yılı ve Türkiye'deki Kadın Hareketine Yansıması

1975 yılı Birleşmiş Milletlerce "Dünya Kadın Yılı" ilan edilirken, 1975-1985 yılları arası da "Dünya Kadın On Yılı" ilan edilmişti. B.M.'in bu kararındaki amaç; "Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadının her alanda erkekle birlikte tam bir eşitlik içinde hak ve sorumluluklara sahip olarak çalışmasını sağlamak suretiyle dünya ekonomisindeki eşitsizliği kaldırmaktı(r).B.M. Genel Kurulu'nun 1975 Ekim döneminde onaylanan 10 yıllık eylem planında amacın gerçekleşmesi için gönüllü kuruluşlara bir çok görevler verilmişti."³⁴⁰

³³⁹Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı Başkanı Dr. Gülben Ataseven ile konuşma 7.6.1993

* Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı'nın kuruluş tarihi 1983 yılı olduğu için 1980 sonrası kurulan kadın örgütleri içinde ele alınacaktır.

B.M. 1975 yılında Dünyada hala bir kadın eşitsizliği sorunu olduğunu ve bu sorunun sadece gelişmemiş ülkelerin sorunu olmadığını, gelişmiş ülkelerde de bu sorunun var olduğunu ortaya koymuştur. "Kadın Yılı" bu konuya dikkat çekmek için hedeflenmiş ve B.M. öncülüğünde dünya düzleminde pek çok etkinlik düzenlenmiştir.

Bu çerçevede Türkiye'de de bu yıl kapsamında bir dizi etkinlik gerçekleştirilmiştir. Kadın dernekleri de ilk kez bu yılda daha etkili çalışmalar yapma gereği duymuşlar, bu amaçları da, onları dernekler arası örgütlenmeye götürmüştür. Faaliyetlerini bir dernek içinde sürdüren kadınlar, daha etkin bir çalışmaya yönelebilmek amacıyla ve daha etkin bir örgütlenmeyi hedefleyerek bir "Federasyon" oluşturma gereği duyarken, henüz herhangi bir örgütlenme içine girmemiş kadınlar da -bu yılın dünyada ve Türkiye'de kadın sorununun tartışılmasına getirdiği canlılıktan etkilenmeleri sonucu- yeni örgütlenmelere gitmişlerdi. Bu nedenle 1975 yılı Türkiye'de yeni kadın derneklerinin de ortaya çıktığı yıl olmuştur.

2. Kadın Dernekleri Federasyonu

1976 yılında Ankara'da "Kadın Dernekleri Federasyonu" kurulmuştur. Federasyon'un merkezi de Ankara'dadır.

Federasyon'un kuruluş nedeni ve süreci kısaca şöyledir:

Türkiye'de "1975 Dünya Kadın Yılı" çalışmaları için 27 kadın kuruluşu bir araya gelerek etkinlikler düzenlemişti. Bu çerçevede Üniversiteli Kadınlar Derneği Ankara Şubesinin hazırladığı, sözkonusu bu 27 kadın kuruluşunun da katıldığı ve 5-8 Aralık 1975 tarihinde yapılan kadın kongresinde de bir çok hak eksiklikleri belirlenmişti.³⁴¹

Bu birliktelikten yola çıkan "Türk Kadınlar Konseyi Derneği" 5.5.1975 tarihli Genel Kurulunda Federasyon kurulmasıyla ilgili bir karar almıştı. Derneğin tüzüğü de böyle bir karar alınmasına fırsat vermektedir. Tüzükte böyle bir madde bulunmasının yanında, bu kararın alınmasındaki diğer nedenler de şöyleydi:

- a) Kadın Yılı çalışmaları sırasında bir araya gelmekteki zorluk ve engeller,
- b) Daha etkin çalışabilmek için, birlikten kuvvet doğar felsefesi. Bu düşünceyle hareket ederek, kadın sorunlarına büyük açıklık getirecek çalışmalar yapmak ve elde edilmemiş hakların alınması için daha güçlü bir örgütlenme olarak mücadele etmek.³⁴²

Kadın Dernekleri Federasyonu'nun kuruluşunun bir başka nedeni de şöyle açıklanmaktadır:

³⁴⁰ Arat, Enise, "K.D.F., Kadın Dernekleri Federasyonu'nun Amacı, Ka-De-Fe Dergisi Çıkarken", Ka-De-Fe Dergisi, Mart 1977, yıl:1, sayı:1, s.1

³⁴¹ Türkiye Kadın Yılı Kongresi, TÜKD Ankara Şubesi Yayınları No:1, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1978, s. 1-383.

³⁴² Ka-De-Fe Dergisi, Mart 1977, yıl:1, sayı:1, s.16 ve s.19, ayrıca Mart 1979, yıl:3, sayı:9, s.19.

"...aynı amaca yönelik dernekler bir araya gelip federasyon kurarlarsa federasyona üye dernekler arasında bir haberleşme ağı kurulmuş olur. Her üye dernek, diğerinin çalışmalarını yakından izler. Federasyon koordine çalışmayı sağlar ve konular federasyon tarafından dernekler adına kamuoyuna duyurulur. Bu güç birliği ile ortaya atılan konularda yapılan çalışmalar kamuoyunu olumlu yönde etkiler, böylece amaçlanan sonuca varılmış olur. Federasyona üye derneklerin sayısı ne kadar çok olursa çalışmalar o oranda kuvvetli, sonuçlar verimli olur. Dernekler de toplum kalkınmasında görevlerini tam ve etkili olarak yapmış olurlar."³⁴³

Bu nedenlerle "Kadın Yılı" çalışmalarında kongre için bir araya gelen 27 kadın kuruluşundan yaklaşık aynı amaçları taşıyan beş tanesi "Federasyon" olarak örgütlendiler. Bunlar dernekler:

- 1- Ankara Kadın Ressamlar Derneği,
- 2- Ankara Soroptimist (iş ve meslek kadınları) Derneği,
- 3- Kadın Sosyal Hayatını Araştırma İnceleme Derneği,
- 4- Türk Anneler Derneği,
- 5- Türkiye Kadınlar Konseyi Derneği'dir.

Aslında 1975 Dünya Kadın Yılı nedeniyle bir araya gelen derneklerin çoğu Federasyon kurma fikrine çok olumlu baktıkları halde 1630 sayılı Dernekler Kanunu'nda yer alan "aynı amacı taşıyan derneklerin federasyon kurabilecekleri" hükmü nedeniyle federasyon kurulması çalışmalarına katılamadılar.³⁴⁴

Federasyon'un kuruluş girişimleri 1975 yılında yapılmış, kuruluşu 1976 yılında gerçekleşmişti.*

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Federasyonun tüzüğünde amacı ve bu amacının gerçekleştirilmesi yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmekteydi:

Madde: 2- Federasyonun amacı, Türk kadınlarının maddi ve manevi kalkınmasında çalışmak ve bu konuda yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamaktır.

Bu amacın gerçekleşmesi için:

A) Kadınların maddi ve manevi kalkınmasında dayanışma ve yardımlaşmayı sağlar. Kadınların emeğini değerlendirme yolları arar ve bunun gerçekleştirilmesi için çalışmalar yapar.

B) Ana ve çocuğun maddi ve manevi yönden kalkındırılması, ananın eğitilmesi ve aydınlatılması suretiyle çocuğun topluma yararlı ve mutlu bir kişi olarak yetiştirilmesini sağlar.

³⁴³ Arat, *Ka-De-Fe*, agn., s.2

³⁴⁴ "Kadın Dernekleri Federasyonu 2. Dönem Çalışma Raporu (20.11.1976-26.10.1978)", *Ka-De-Fe Dergisi*, Eylül-Aralık 1978, yıl:2, sayı:7-8, s.6

* Federasyon ilk kongresini 20 Kasım 1976 tarihinde yapmıştır. (*Ka-De-Fe*, 1978, sayı:7-8, s.78)

- C) Kadınlar arasında dostluk, kültür, sanat ve sosyal alanlarda işbirliği yapar.
- D) Okul öncesi çocukların çağdaş düzeyde yetiştirilmesini sağlar.
- E) Maddi imkanları olmaması sebebiyle okuyamayan çocuklara, gerekli imkanları sağlar.
- F) Kırsal alanda yaşayanların eğitim kalkınmasına yardımcı olur. Ailede kadın ve erkeğin hak ve görevleri bakımından her iki yönde eğitim çalışmaları yapar.
- G) Yaşlılara, emeklilere, dullara, kimsesizlere, yoksullara, hastalara gerekli yardımı yapar. Bu konuda eğitim ve rehabilitasyonun sağlanmasına çalışır.
- H) Amacına erişmek üzere gerekli kanun önerileri için girişimde bulunur.
- I) Gönüllü kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlar ve bu konularda çalışmalar yapar.
- J) Aynı amaca yönelik gönüllü kuruluşların Federasyona katılmasını sağlamaya çalışır.
- K) Amacına uygun işlemleri yürütebilmek için Dernekler Kanununa bağlı kalarak maddi ve manevi yardımlar sağlar.
- L) Gerekirse aynı amaca yönelik dış ülkelerdeki gönüllü kuruluşlarla, üye dernekleri aracılığıyla veya doğrudan doğruya, Bakanlar Kurulu kararıyla işbirliği yapar.
- M) Ulusal ve uluslararası düzeyde konferans, seminer, panel gibi toplantılar düzenler, menzuata uygun şekilde yayın, anket, yarışma, sosyolojik inceleme, bilimsel araştırma ve benzeri çalışmalar yapar.
- N) Amacına paralel konularda komisyonlar kurabilir, bu komisyonlarda derneklere üye olmayan uzman kişiler çalışabilir.
- O) Amacına uygun tesisler kurar veya kurulmuş tesislere yardımcı olur."³⁴⁵

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Tüzükte federasyona üye olma koşulları şu şekilde belirtilmiştir:

"Madde: 3-a) Amaçları Federasyon tüzüğünde yazılı amaca uygun olan ve Genel Kurullarınca Federasyona katılma kararı almış bulunan, ... kamu yararına her dernek federasyona girmek için müracaat edebilir. Federasyon Yönetim Kurulu üyelik için yapılan müracaatları en çok 30 gün içinde üyeliğe kabul veya isteğin reddi şeklinde karara bağlayıp, sonucunu müracaat sahibine yazı ile duyurmak zorundadır.

2908 sayılı Dernekler Kanununun 5. maddesinde yazılı kurulması yasak olan dernekler Federasyona üye olamaz.

b) Federasyona üye dernekler eşit haklara sahiptirler, istedikleri takdirde yazılı istekte bulunmak suretiyle üyelikten çıkabilirler.

c) Federasyonun tüzüğüne aykırı hareket ettikleri tesbit edilen üye dernekler, Federasyon Yönetim Kurulu kararıyla üyelikten çıkarılır.³⁴⁶

³⁴⁵Kadın Dernekleri Federasyonu Tüzüğü, Ankara, Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, 1984, s.1-3

³⁴⁶Adı Geçen Tüzük, s.3-5

Tüzüğünde siyasetle ilgisi konusunda her hangi bir madde yer almamaktadır, etkinliklerinde de böyle bir yaklaşımı yoktur. Ancak, kadın konusundaki bazı çalışmaları doğallıkla siyasetle ilgili olabilmektedir.

* Kurucuları:

Tüzüğün 30. maddesi kurucu demekleri belirtir. Bu madde de şöyledir:

"Madde: 30- Federasyon aşağıda adları ve adresleri yazılı olan dernekler tarafından kurulmuştur:

- Kadın Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği (Kamu yararına dernektir.)
- Türk Anneler Derneği (Kamu yararına dernektir.)
- Türk Kadınlar Konseyi Derneği (Kamu yararına dernektir.)
- Ankara Kadın Ressamlar Derneği
- Ankara Soroptimist Kulübü Derneği."

Kamu yararına olmayan derneklerin üye olamadığı federasyona daha sonra Kadın Haklarını Koruma Derneği (1977) ile Köy Öğretmenleri Haberleşme ve Yardımlaşma Derneği (Merkezi İstanbul) katılmış, Ankara Soroptimist Derneği ise üyelikten ayrılmıştır.³⁴⁷

Etkinlikleri:

K.D.F. amacı doğrultusunda 1977 yılından beri üç ayda bir Ka.De.Fe. adıyla bir dergi yayınlamaktadır. Derginin yayını bu gün de sürmektedir.

Federasyon, "Atatürk ve Kadın Hakları", "Milli Mücadelede Türk Kadını", "Kadının Siyasi Haklarının Verilmesinin 50. Yıldönümü" gibi kitaplar yayınlamış, ayrıca uluslararası toplantılarda ele alınan konuların kitaplaştırılması sonucu "50. Yılda Kadın Hakları", "İnsan Hakları", "Kadın ve Hukuk", "Uluslararası Çevre" gibi yayınlar da gerçekleştirmiştir.

Federasyon uluslararası toplantılar düzenlediği gibi, başka ülkelerin düzenlediği (Haziran 1978'de katıldığı Uluslararası LIVE toplantısı gibi) uluslararası toplantılara da katılmıştır.

Ulusal düzeyde konferans, panel, açikoturum gibi toplantılar düzenlemektedir. Örneğin; 1977'de "Modern Toplumda Kadın ve Erkeğin Değişen Rollerini" adlı konferans gibi...

"Atatürk ve Türk Kadını", "Ailede Kadın Hakları" gibi radyo konuşmaları yapılmıştır.

Federasyon yaptığı her işi üye beş dernekle birlikte gerçekleştirmektedir. Ayrıca 37 dernekle ortaklaşa işler de yapmaktadır.³⁴⁸

³⁴⁷GKYEY Tanıtım Broşürü, agy., s. 2

³⁴⁸Ka-De-Fe Dergisi, 1978, sayı:7-8, s.6-11, ayrıca GKYEY Tanıtım Broşürü, s. 3

Federasyon'un üye sayısı üye beş derneğin üye sayısı kadardır. 1976'dan beri etkinliğini sürdürmektedir.

1975 yılı, Türkiye'de 1960'lı yıllardan beri canlanan sol hareketin ayrı bir kadın örgütlenmesi sürecini başlattığı yıl oldu. Dünya Kadın Yılı'nın da bu sürece katkısı olmuştu. Bu süreçte kurulan ilk kadın derneği "İlerici Kadınlar Derneği (İ.K.D.)" oldu.

3. İlerici Kadınlar Derneği

Bu dernek 3 Haziran 1975 tarihinde, İstanbul'da her kesimden emekçi kadınlar tarafından kurulmuştur. Dernek merkezi de İstanbul'dadır.

Dernek Başkanı Beria Onger, derneğin kuruluşunu kamuoyuna duyurabilmek için 7.6.1975 günü bir basın toplantısı düzenleyerek bazı değerlendirmelerde bulunmuştu.

Onger bu değerlendirmelerinde; kadınların kurtuluşunun erkeklere savaş açmakla olmayacağını, kadınların erkeklerle birlikte fabrikada, tarlada, büroda eşit şartlarla çalıştıklarını ancak buna rağmen kadınların gene de ikinci sınıf vatandaş durumunda olduklarını belirtmiş, daha sonra da Türkiye'de 20'den fazla kadın örgütü bulunduğunu ancak, bunların büyük bir kısmının faaliyetlerinin gösterişli balolar, kermesler ve gösterişli yardımlardan öteye gitmediğini ileri sürmüştü. Ardından, "Kadınlarımızın büyük bir çoğunluğunun, yani işçi kadınların, köylü kadınların ve hayat pahalılığının ağır yükü altında ezilen milyonlarca dar gelirlinin anaları, karılarının seslerini duyurabilecekleri bir örgüt yoktu. Derneğimiz bu eksikliği giderecektir." diyerek, yeni kurulan derneğin niteliğini ve işlevini belirtmişti.

Onger'in Türkiye'de kadınların konumu ile ilgili değerlendirmeleri de şöyleydi:

"Türkiye'de kadınlar 40 yıl önce politik haklarına ve yasal olarak oldukça geniş ekonomik ve toplumsal eşitliğe kavuştular ancak ... ağır yaşam koşulları altında bunalan kadınlarımız yasaların tanıdığı ekonomik ve politik haklarını kullanacak gücü ve zamanı bulamamaktadırlar. Yurt ve dünya sorunlarına eğilememekte, hep geri kalmaktadırlar.

Ana ve emekçi olarak yorgun vücutlarından arta kalan zamanlarının çok az bir kısmını dahi olsa birleşme ve dayanışmaya ayırabilseler kendilerini saran çemberden kurtulabileceklerdir."

Onger, derneğin kadın sorununa "feminizm" anlayışıyla bakmayacağını şu sözlerle ifade etmektedir:

"Bir kısım hemcinslerimiz, kadının sosyal kurtuluşunu erkeklere cihat açarak sağlayabileceklerini iddia etmektedirler. Derneğimiz, kadının baskı altında tutulmasını bu şekilde çarpıtan yanlış görüşlere şiddetle karşıyız (karşıdır). Biz şimdiedeğin

sosyete kadınlarının elinde oyuncak olmuş kadın sorununun artık gerçek sahiplerinin eline geçmesi gerektiği kanısındayız."³⁴⁹

"Toplumumuz, kadınlara emekçi ve ana olarak borcunu ödemiyor." görüşünü belirten, kuruluşunu, amacını, hedeflerini yukarıdaki şekilde açıklayan dernek, kadınların, en başta emekçi kadınların toplum ve aile içinde yasaların kendilerine tanıdığı yeri almalarını istemektedir. Bunların yanında, kadınların yurt ve dünya sorunlarıyla daha aktif olarak ilgilenmelerini, savaşa, faşizme, emperyalizme karşı barışın, demokrasinin ve ulusal bağımsızlığın aktif savunucuları olmalarını isteyen derneğin, böylece kadın sorununa bakış açısı da ortaya konulmaktadır.

Bu görüş ve değerlendirmelere benzer görüşler, derneğin kendi yayın organı olan "Kadınların Sesi"nin ilk sayısında da yer almaktadır. Burada da derneğin kuruluşuyla ilgili şu değerlendirmeler yapılmaktadır :

"İlerici Kadınlar Derneği kuruldu. İKD 3 Haziran 1975 günü İstanbul'da çoğu emekçi kadınların çabasıyla kuruldu. Tüm çalışan kadınlara, yarınlarımızın umudu çocuklarımıza, tüm ilerici, demokrat, yurtsever güçlere kutlu olsun. İKD tüm kadınlara ve halkımıza amaçlarını ve mücadele hedeflerini şöyle açıklamaktadır: Eğitimde, iş bulmada, terfide gerçek eşitlik sağlanmalıdır. Analık toplumsal bir işlev sayılmalıdır.... Eşit işe eşit ücret verilmelidir.

Varolan yasal hak ve eşitlikler hayata geçirilmeli, yasalarda kadınları aşağılayıcı maddeler düzeltilmelidir. Kadınlar barışın, demokrasinin, ulusal bağımsızlığın ve toplumsal ilerlemenin uyanık savunucuları olmalıdır."³⁵⁰

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"B- Konu ve Amaç:

Madde 2- Ülkemiz kadınlarına tanınmış sosyal ve ekonomik hak ve özgürlüklerin kağıt üzerinde kalmaması, günlük yaşamda somut olarak uygulanması ve geliştirilmesi için yasaların tanıdığı tüm olanakları kullanarak uğraşmaktır.

Dernek özellikle:

- Tüm kadınların, en başta emekçi kadınların toplum ve aile içinde kanunların kendisine tanıdığı yeri alması,
- Mevcut yasalardaki kadın hak ve özgürlüklerini zedeleyici hükümlerin anayasanın eşitlik ilkesine uygun şekilde düzeltilmesi,
- Eşit işe eşit ücret ilkesine uygun olarak, fabrikada, tarlada, büroda kadın emeğinin savunulması,

³⁴⁹Cumhuriyet, 8 Haziran 1975, s.5

³⁵⁰Kadınların Sesi, İKD Yayın Organı, Ağustos 1975, yıl:1, sayı:1, s.1

- d) Kadının kendi haklarını savunabilmesi, yurt ve dünya sorunları ile ilgilenmesi ve giderek bunların çözümüne katkıda bulunabilmesi için eğitilmesi, yurt ve dünya barışının ve ulusal çıkarlarımızın etkin savunucuları arasına katılması,
- e) Analığın topluma sosyal bir katkı olarak tanınması için çalışır.

C- Çalışma Alanları:

Madde 3- Dernek gayesini gerçekleştirmek için,

- a) Mevcut yasalarda özellikle Anayasa, İş Kanunu, Sendikalar Kanunu, İş Sağlığı ve Güvenliği Tüzüğünde tanınmış olan hakların eksiksiz ve savsaklanmadan uygulanması ve mevcut yasalarda, Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olan kadın haklarını zedeleyici maddelerin düzeltilmesi için yayın yaparak, konferanslar ve seminerler tertip ederek, anketler düzenleyerek, resmi makamlara dilekçeler vererek, hem "kadının" hak ve özgürlükleri konusunda aydınlatmaya, hem kamuoyu oluşturarak ilgili mercileri harekete geçirmeye çalışır.
- b) Kadınların ve çocukların, tüm çalışanlarla birlikte, iş güvenliğine kavuşturulması, onların işsizliğin ilk hedefleri olmaktan kurtarılması, kadın emeğinin vasıflandırılması, kadınların mesleki ve teknik eğitim görmesi, tüm sendikal ve sosyal haklardan yararlandırılması için çalışır.
- c) Kadının doğum öncesi ve doğum sonrası ücretli izninin yeniden düzenlenmesi, işyerlerinde, mahallelerde yeterli sayıda, düzeyde ve ucuzlukta çocuk yuvaları, kreşler açılması için çalışır.
- d) Okuma, yazma ve eğitim kursları açmak, ana ve çocuk sağlığı ile ilgili çalışmalar yapmak, sergiler düzenlemek v.s. şeklinde faaliyet gösterir.
- e) Kadını aşağıyıyan, küçük düşüren, çağdaş olmayan tüm gerici, tutucu görüşlere karşı mücadele eder.³⁵¹

Derneğin 2. Olağan Genel Kurulu'nda tüzüğün 1. ve 3. maddelerinde yeniden düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre birinci maddeye "Kısa adı İKD'dir." kısmı eklenirken, üçüncü maddeye "f" fıkrası eklenerek "Gün, gece, eğlence ve geziler düzenler." denilmiştir.³⁵²

İKD'nin kurulduğu tarihe kadar kurulmuş olan ve çalışmalar yapan derneklerin amaçlarına ve amacın gerçekleştirilmesi için öngördüğü çalışma konularına bakarak bir karşılaştırma yapıldığında, İKD'nin kadınlar için oldukça kapsamlı amaç ve isteklerle kurulmuş olduğu görülmektedir. Derneğin amacının tüm kadın kesimlerine yönelik olduğu belirtilmesine karşın özellikle emekçi kadın kesimine yöneldiği görülmektedir.

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

³⁵¹Tüzük İ.K.D. Yayınları: 1, 7. Baskı, İstanbul, Tufan Matbaası, Haziran 1977, s.2-5

³⁵²T.C. Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İddianame İlerici Gençler Derneği (İGD) ve İlerici Kadınlar Derneği (İKD), İstanbul, 22. 4. 1984, s. 178

Üyelik için belli bir kadın kesimi hedef alınmamış, her kesimden kadının üye olması öngörülmüştür. Üyelik koşulları tüzükte "Fahri" ve "Asli" olmak üzere iki grupta belirtilmektedir. Bunlardan "asli üyelik" koşulları şöyledir :

"Madde 7- Asli üyelik için:

- a) Kanunun aradığı şartlara sahip bulunmak,
- b) Dernek amacını benimsemiş bulunmak,
- c) Bu amaca yararlı nitelikte bulunmak, gereklidir."

Tüzüğün sekizinci maddesinde de asli üyelerin seçme ve seçilme hakları olduğu, Genel Kurulda bir oy hakkına sahip oldukları belirtilmektedir.³⁵³

Bu konuya ilişkin, derneğin I. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu'ndaki açıklama da şöyledir:

"İKD daha başından dili, dini, siyasi görüşü ne olursa olsun, hiç bir ayrım gözetilmeksizin tüm kadınları örgütlemeyi esas aldı. İKD yapısı itibarıyla tüm kadın yığınlarına açıktır. Örgütümüzün bu niteliği daha başında korunmaya çalışıldı ve başarıldı. Bu gün derneğimizin çatısı altında her görüşten, her sosyal kesimden kadınlar toplanmıştır. Yalnız üye olmaları ile yetinilmemiş, sorumlu yerlere atamada görüş farkı gözetilmeksizin, başta işçi kadınlara fırsat tanınarak, örgüt ilke ve amaçlarına uygun çalışan herkese görev verilmiştir. İKD'nin görevi tarlada, fabrikada, büroda ve evde çalışan tüm kadınları örgütlemektir. ... İKD tarlada, fabrikada, büroda, evde çalışan tüm kadınların yığınsal örgütüdür. ... İKD tüm ülkemiz kadınlarının bağımsız örgütüdür."

Böyle denilmekle birlikte, işçi, emekçi kadınlar ağırlıklı tutulmakta ve kadın sorununa sınıfsal bakılmaktadır. Aynı yerde bu sonuca ulaşılabilen şu açıklamada bulunmaktadır:

"İKD'nin kuruluşundan bu güne işçi ve emekçi kadınların ağırlıkta olması, onun kadın sorununa sınıfsal açıdan bakmasının, işçi sınıfı öncülüğünde verilen toplumsal kurtuluş mücadelesinde yer almasında büyük rol oynamıştır. ... İKD bu gün ülkemizde mevcut kadın derneklerinden hem çalışan aktif ve inançlı kadrolarıyla, hem de emekçi kadınların çıkarlarını savunmakla ayrılır."³⁵⁴

Dernek tüzüğünün birinci maddesinde Dernekler Yasası'nın hükümlerine uygun olarak "Dernek siyasi değildir." denilmektedir. Bu tam olarak karşılamamakla birlikte siyaset yapılmayacağı anlamına gelmektedir. Ancak, kadın hakları için mücadele etmek politika sayılmayacaksa bile, "emekçi kadınlar", "eşit işe eşit ücret", "fabrikada, tarlada. büroda, evde kadın emeğinin savunulması", "köklü ve gerçek bir toprak ve tarım reformunun yapılması", "Tarım İş Kanunun çıkarılması için çalışılması" gibi hedefler

³⁵³Adı geçen Tüzük, s.9

³⁵⁴İleri Kadınlar Derneği Birinci Olağan Genel Kurulu Çalışma Raporu, İKD Yayınları No:2, Ankara, Çark Matbaası, 1977, s.35-38

siyasal nitelik taşıyan, politika ile ilgili söylemlerdir. Demek tam anlamıyla siyasal bir örgütlenmedir.

Kurucuları:

İKD'nin kurucuları tüzüğün dördüncü maddesinde belirtilmektedir. Maddede kurucuların adı, soyadı, mesleği, uyruğu, oturdukları yer belirtilmekle birlikte, buraya yalnızca adları, soyadları ve meslekleri alınacaktır. Madde 4-b'de ise geçici yönetim kurulu üyelerinin isimleri sayılmaktadır.

"Madde 4-a- Kurucular: Beria Onger (Avukat), Nursel Üstün (Mühendis), Vahide Yılmaz (Montör), Zuhal Meriç (Öğretmen), Şeyda Talu (Ev Kadını), Dora Küçükyağcı (Doktor), Zülal Kılıç (Memur), Gönül Taylan (Mühendis), Saadet Sözel (Overlokçu), Hamiyet Akkaya (Büro Memuru), Güner Dilsizoğlu (Montör)

Madde 4-b- Geçici Yönetim Kurulu: Beria Onger, Nursel Üstün, Vahide Yılmaz, Şeyda Talu, Fatma Günel, Zülal Kılıç, Saadet Sözel, Hamiyet Akkaya, Güner Dilsizoğlu"³⁵⁵

Şube ve Üye Sayısı:

İKD 4 yılda 33 şube, 35 temsilcilik açmıştır. Şubelerden bazıları şunlardır: İstanbul, Fatih, Kartal, Şişli, Gaziosmanpaşa, İzmir, Uşak, Manisa, Edirne, Balıkesir, İzmit, Sakarya, Zonguldak, Ankara, Çankaya, Kırıkkale, Samsun, Trabzon, Diyarbakır, Van, Adana, Mersin vd.dir. Üye sayısı ise "Kadınların Sesi" gazetesinde 15.000 olarak belirtilmiştir.³⁵⁶ Kuşkusuz bu azımsanmayacak bir rakamdır. Şube ve üye sayısı ile İKD döneminin en büyük kadın örgütlenmesidir. Gene bir başka kaynakta en uzun süre çalışma olanağı bulan İstanbul şubelerinin ve İstanbul'un dışındaki şubelerin toplam üye bileşimi de belirtilmektedir. Oldukça ilginç olan bu bileşime göre İstanbul'da toplam üye sayısının % 30'u sanayi işçisi, % 22'si öğrenci, % 20'si memur, % 10'u öğretmen, % 10'u ev kadını, % 8'i serbest meslektir. İstanbul dışı ise % 25'i öğretmen, % 25'i öğrenci, % 17'si ev kadını, % 14'ü serbest meslek, % 13'ü memur, % 6'sı sanayi işçisidir. (1976 yılına göre)³⁵⁷

Etkinlikleri:

Dernek, çalışmalarını hangi anlayışlarla sürdüreceğini kuruluşundan hemen iki ay sonra Ağustos 1975'de çıkarmaya başladığı "Kadınların Sesi" gazetesinde şu şekilde açıklamaktadır:

"Kadınlarımızın yüzde 60'ı okuma-yazma bilmez, cahildir. Okuma şansı olanlar ise iyi eğitim görmüş olsalar da iş bulmada, mevkilendirmede hep ikinci sıradadırlar.

Analık toplumsal bir işlev sayılmaz. Doğum izinleri keyfi uygulanır. Kadınlarımız tezgah başında doğurmak zorunda bırakılır.

³⁵⁵Adı geçen tüzük, s.6-7

³⁵⁶Kadınların Sesi, Aylık Dergi, Mart 1979, yıl:4, sayı:44, s.16

³⁵⁷L. OĞK Çalışma Raporu, s. 45

Kadın ve erkek yasa karşısında eşittir. Ancak yine yasalarda kadını ikinci sınıf vatandaş sayan, aşağılayan maddeler yer alır. Örneğin, bir kadın kocasının izni olmadan bir işte çalışamaz.

Kadınlar aynı zor koşullarda, aynı bilgiyle çalışsalar da ücretleri erkeklerden daha azdır. Eşit işe eşit ücret çoğu yerde uygulanmaz. Kadınlar en son işe alınır, en önce işten atılır. Çocuklarımız rasgele yaşarlar, gelişigüzel büyürler. Bu parababaları için sorun değildir. Onlar için anaların çalışması, karlarına kar katmaları önemlidir. Çocuklar yaşasa da olur, yaşamasa da.

Köylü kadınlarımız okul yüzü görmemiş, çoğu köyünün dışına çıkmamıştır. Alınıp-satılırlar, bir eşya gibi. Tarlada, evinde çocuğu sırtında ömür boyu çalışır durur köylü kadınlar.

İşte bütün bunlar ülkemizde kadınlarımızın sorunlarını, haklarını bilmesi, bilinçlenmesi için ayrı bir kadın örgütlenmesini zorunlu kılan nedenler."³⁵⁸

Derneğin, kadınların sorunu olarak ifade ettiği bu konularda yaptığı çalışmalar ise şunlardır:

Kadın eğitimi; "Kadınların kör cahilliğe, ya da pasta moda çiçek dersleri vererek modern hizmetçiliğe mahkum eden eğitim, öğretim anlayışıyla ve bunu hazırlayan ekonomik toplumsal ortamla mücadele edilmelidir.

Kadınların topluma, ekonomik olarak bağımsız, baba, koca, kardeş eline bakmaya mecbur olmayan özgür, eşit ve üretici kişiler olarak yetiştirilmesi ve işe girerken, terfi ederken kösteklenmeyip desteklenmesi, toplum adına devletin ve işverenlerin görevidir."³⁵⁹ yorumuyla eğitim sistemine, bu sistemde kadını üretim dışı ve cahil bıraktıran koşullara karşı çıkan, eleştiriler getiren dernek, bu koşulları kendi olanakları çerçevesinde değiştirebilmek amacıyla çeşitli kurslar açmıştır. Bunlar:

a) Okuma-yazma kursları: Bu kursları hem üye olan veya olmayan kadınların istekleri üzerine, hem de örgütlenmede kolaylık sağlaması açısından üç kolda düzenlemişlerdi.

1- Demek Lokalinde: Dernek kurulduktan üç ay sonra (Eylül 1975) başlatılmış, üç devre olarak yapılmış, bir yıl içinde 50 kadına okuma-yazma öğretilmişti.

2- Sendikalarla Ortaklaşa: Derneğe gelemeyecek olan işçi kadınlar için sendika lokalinde kurslar düzenlenmişti. Örneğin; Tekstil Sendikası Beyoğlu Şubesiyle ortaklaşa 100 kadın işçinin katıldığı kurs gibi.

3- İşyerlerinde: Dernek üyesi öğretmenlerin her iki yerdeki kurslara da gelemeyen kadın işçiler için bu kadınların işyerlerinde düzenledikleri kurslardı. Örneğin; İdaş Fabrikasında açılan kurs gibi.

³⁵⁸ Kadınların Sesi, Aylık Dergi, Ağustos 1979, yıl:5, sayı:49, s.5

³⁵⁹ Kadınların Sesi, Aylık Dergi, Ağustos 1975, yıl:1, sayı:1, s.1

b) Dernek İçi Eğitim: Gene Eylül ayından itibaren kadınları ilgilendiren sorunların seminer ele alınmasıydı. "Kadın Sorunu Nedir?", "Kadınlar Aşağı Yaratıklarımızdır?", "İşsizlik, Pahalılık, Enflasyon", "İşyeri Kreşleri", "Konut Sorunu", "Kadın ve Eğitim", "Barış İçin Mücadelede Kadının Yeri", "Sendikalaşmak", "Fuhuş", "Tarihte Kadın Hareketi" gibi konular seminerler şeklinde ele alınarak bunların gerçek nedenleri, çözüm yolları üstünde kadınların eğitilmesi hedeflenmişti.

c) Dernek Dışı Eğitim: Eğitici gösteriler düzenlenirken, sendikalar ve diğer demokratik örgütlerle işbirliği yapılarak "kadın sorunu" üzerinde çalışmalar yapılmıştı.

d) Her şubede ilerici yazarların kitapları ile özellikle kadın sorunlarıyla ilgili kitaplardan oluşan kitaplıklar kurulmuştu ya da kurulmaya çalışılmıştı.

Yayınları: Derneğin sesini duyurabilmesi için bir yayın organına mutlak gereksinime olduğu göz önünde tutularak aylık bir gazete çıkartılması kararıyla Ağustos 1975'den itibaren düzenli olarak hatta dernek kapatıldıktan sonra bile yayınlanan "Kadınların Sesi" gazetesi çıkarılmıştır. Kadınların Sesi tirajı 10.000'in üzerine çıkan bir yayın organı olmuştur.

Derneğin güncel konularda görüşlerinin basına ve kamuoyuna duyurulabilmesi için "İKD Haber Ajansı" kurulmuştur. Kamuoyunun dikkatini çekmek için "8 Mart Dünya Kadınlar Günü"nden "Cumhuriyet Bayramı"na, "20 Yılda Emeklilik"ten, "1 Haziran Dünya Çocuklar Günü"ne kadar çok çeşitli konularla ilgili olarak yayınlar yapılmıştır.

Dernek üyeleri diğer yayın organlarında ya da örneğin sendika gazete ve dergilerinde de (Maden-İş Gazetesi, Disk Dergisi gibi) kadın sorunlarıyla ilgili yazılar yazmışlardır.³⁶⁰

Çeşitli konularda kitapçıklar yayınlanmıştır. Bunlar "Kadın Sorununun Tarihsel Gelişimi" ve Disk ile ortaklaşa "Ana ve Emekçi Olarak İşçi Kadının El Kitabı" gibi yayınlardır.³⁶¹

Analığın Sosyal Bir İşlev Sayılması Amacıyla Yaptığı Çalışmalar:

Çalışma Raporunda; "Çalışma hayatı ile analığın bağdaştırılması, bu sorunun köklü çözüm yollarından olan her iş yerinde bir kreş ve yuvaların kurulması belgimiz, dernek çalışmalarımızda hiç bir zaman gündemden inmemiştir."³⁶² denilmektedir. Gerçekten, 15 Temmuz 1976 tarihinde başlatılan kreş kampanyası yurt düzeyinde afişlerle, dağıtılan bildirilerle, imza kampanyalarıyla sürdürülmüştür. Söz konusu "Kreş

³⁶⁰İOGK Çalışma Rap. agy s.49-52 ile 53-59

³⁶¹Kadınların Sesi, Temmuz 1976, yıl : 1, sayı : 12, s. 6

³⁶²İOGK Çalışma Rap, agy, s.64

Kampanyası" ile yasal yükümlölüklerini yerine getirmeyen işverenleri buna zorlamak için kadın işçilerin dava açabilmesi amacıyla her türlü destek sağlanmış, sendika ve demokratik kitle örgütleriyle de işbirliği yapılmaya gayret edilmiştir.³⁶³

Kadınlar için yirmi yılda emeklilik kampanyası açılması: "Bir yanda kötü çalışma koşulları, bir yandan her türlü olanaksızlık içinde yapılan ev işleri ve çocuk bakımı, çalışan kadınları erken yaşta yıpratmakta, kadınların 20 yılda emekliliği günümüz Türkiye'sinde gerekli olmaktadır." denilmekte, kadınların 20 yılda tüm emeklilik haklarından yararlanarak (örneğin maaşının % 60'ını değilde % 70'ini alarak) emekli olmaları savunulmuştur.³⁶⁴

Bu kampanyalardan başka, 1977 yılında "Gündelikçi kadınların sigorta kapsamına alınması" için kampanya başlatılmış, 1978'de de "Doğum izinleri birleştirilmeli ve uzatılmalıdır." kampanyası başlatılmıştır.³⁶⁵

Kadınların yasalar karşısında erkeklerle eşitliğinin gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla da çalışmalar yapılmıştır.

Dernek, bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır:

"Kadınların mevcut ekonomik, toplumsal, siyasal haklarının kullanmasını önleyen her türlü ekonomik, toplumsal, ideolojik engeller kaldırılmalıdır.

Kadınların çalışma, iş kurma, yurt dışı seyahat etme v.b. kocalarından izin almalarını gerektiren küçültücü maddelerin yasalardan çıkarılması, diğer temel yasalar ile gelir vergisi, SSK yasalarındaki kadın erkek eşitliğine aykırı maddelerin ve bunları gerekli kılan veya haklı gösteren ekonomik, toplumsal ortamın ve koşulların değiştirilmesi için mücadele edilmelidir."³⁶⁶

Derneğin köylü kadınlar için de talepleri olmuştur. Bunlar "Kadınların Sesi" adlı yayın organının 13. sayısında ve I. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporunda ifade edilmiştir. Bu talepler şunlardır:

"Geleceğe dönük çalışmalarımızda işçi kadınları ihmal etmeden, tarlada ve evde çalışan kadınların örgütlenmesi için yeni araçlar ve yollar geliştirilmelidir. Ancak böylelikle, tüm emekçilerin ve kadınların demokratik birliğini sağlamada başarılı olabiliriz....Köylü kadınların sosyal gelişiminin önündeki engellerin kaldırılabilmesi, insanca yaşama ve çalışma koşullarına kavuşabilmesi için"

"-Köklü gerçek bir tarım ve toprak reformunun yapılmasını,

-Tarım iş kanununun çıkarılmasını,

-Köyde 16 yaştan küçüklerin çalıştırılmasının yasaklanmasını,

-Çalışma saatinin günde 8 saate indirilmesini,

³⁶³Kadınların Sesi, Ağustos 1979, yıl:5, sayı:49, s. 5. ayrıca, I. OGK Çalışma Rap, agy, s.64

³⁶⁴I. OGK Çalışma Rap, agy, s.63

³⁶⁵Kadınların Sesi, Ağustos 1979,s.5

³⁶⁶Kadınların Sesi, 1975, sayı:1, s.1

- Sendikalaşma ve sigorta hakkının tanınmasını,
- Eşit işe, eşit ücret verilmesini,
- Köylerde okuma-yazma seferberliğinin açılmasını, köy enstitülerinin yeniden açılmasını,
- Yol, su, elektrik gibi tüm altyapı kurumlarının köyde yaygınlaştırılmasını,
- Köylerde sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını,
- Kooperatifleşmenin teşvik edilmesini,

Köy kadınlarının toplumsal hayata katılmasını kolaylaştıracak, toplum içindeki eşit ve haklı yerlerini alabilmelerini sağlayacak temel koşullar olarak değerlendirmektedir.³⁶⁷

Demek, köylü kadınların toplum içindeki yerlerini almalarının örgütlenme ve eğitim düzeyleriyle sıkı sıkıya bağlı olduğunu bu yönde de çalışılması gerektiğini düşünmektedir.

İKD açık kaldığı sürece her yıl 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nü çeşitli etkinlikler düzenleyerek kutlamıştır. Aynı zamanda Türkiye'de kadınlara siyasal hakların verilmesi tarihi olan 5 Aralık günlerinde de çeşitli etkinlikler düzenlemiştir. 5 Aralık 1934 tarihini çeşitli etkinliklerle kutlayan ilk kadın derneğidir. O zamana değin bu hakların kadınlara verilmiş lütuf olduğu söylenirken, İKD şu görüşü savunmuştur:

"...Oysa, hem ana, hem emekçi olarak topluma yararlı üretim yapan kadınların, ülkemizin emperyalizme karşı verdiği kurtuluş savaşında da katkıları olmuştur.... Cumhuriyetin kurulmasında büyük görevler üstlenmişlerdir. Dolayısıyla seçme ve seçilme hakkını kadınlarımız bileklerinin gücüyle almışlardır."³⁶⁸

İKD yalnız 5 Aralık 1934 tarihlerinde değil, diğer ulusal günlerle ilgili olarak ta çalışmalar yapmıştır. Bu konulardaki kadın çalışmalarına da emekçi kadınlar olarak sahip çıkmıştır. Örneğin, çıkardığı "Haber Ajansı"nda "Cumhuriyet Bayramı"yla ilgili olarak bir bildiri yayınlamış; burada, faşizme, emperyalizme karşı demokrasi, ilerleme, barış ve bağımsızlık için hergün biraz daha güçlenerek birleşildiği, bu mücadelede kadına da büyük görevler düştüğünü belirterek, emekçi kadınların, ev kadınlarının, emekçi eşlerinin birleşmesi, dayanışması örgütlü olarak birlikte çalışmalarını istemişti. Bildiri şöyle bitirilmişti:

"57 yıl önce, sırtında mermi taşıyarak, cepheye erkeğiyle omuz omuza çarpışarak yurdunun bağımsızlığı için savaşan ninelerimizin fedakarlığı bize ışık tutsun."³⁶⁹

Kadınlara, kadın ve çocuk doktorları ile sağlık hizmeti verilmiş, bu hizmetler derneğin yayın organında sürekli duyurulmuştur.

"Evlat Acısına Son", "Pahalılığı-İşsizliği ve Faşist Baskılara Son" gibi mitingler

³⁶⁷ Çalışma Raporu, s.47, Kadınların Sesi, Ağustos 1976, yıl:2, sayı:13, s.5

³⁶⁸ Kadınların Sesi, Aralık 1975, yıl:1, sayı:5, s.2

³⁶⁹ İKD Haber Ajansı, 28 Ekim 1976, sayı:21

düzenlemiş ya da katılmıştır.

Çeşitli uluslararası toplantılara katılmıştır. Bunlar: 23-26 Eylül 1976 Helsinki'de yapılan "Silahlanma Yarışına Son, Silahsızlanma ve Detant İçin Dünya Konferansı"na, 14-16 Ocak 1977'de Moskova'da "Dünya Barış Güçleri Forumu"na, 11-16 Şubat 1977'de Sofya'da "Dünya Kamuoyu ve Helsinki Son Senedi" konulu Dünya Barış Konseyi Prezidyum Toplantısı'na, 6-11 Mayıs 1977'de Varşova'da "Dünya Barış Kurucuları Toplantısı"na, 9-12 Şubat 1978'de ise Atina'daki "Akdeniz, Barış, Güvenlik ve İşbirliği Konferansı"dır.³⁷⁰

İKD, 1978 yılında UDKF (Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu)na üye olmuştur.

Kapatılışı:

İKD, 28 Nisan 1979'da İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı kararıyla "sıkıyönetim süresince faaliyetten men" edilmiştir. Dernek, genel merkez ve şubeler olarak merkeziyetçi (dikey) bir örgütlenme düzenine sahip olduğu için "dernekler yasası"na göre Genel Merkez kapatılınca tüm şube ve temsilcilikleri de kapatılmış sayılıyordu. İKD'ye göre bu kapatma kararı gerekçesiz olarak alınmıştır. Derneğin yayın organı olan "Kadınların Sesi" adlı gazete İKD'nin kapatılmasından sonra da yayınına devam etmiş, sürekli İKD hakkındaki bilgileri canlı tutabilmek için derneğin ne zorluklarla kurulduğu, neler yaptığı hakkında bilgiler vermeyi sürdürerek, "İKD derhal açılmalıdır." görüşünü de sürekli yinelemiştir.³⁷¹

Nazik Işık'a göre; "Kadınlar İKD'nin gerekçesiz kapatılmasına gösterdikleri büyük tepki ile, örgütlerine nasıl sahip çıktıklarını kanıtlamış, suskun kalmamışlardır."³⁷²

Ancak tüm bunlar derneğin açılmasını sağlayamadığı gibi, bu kapatma kararının üzerinden geçen yaklaşık bir yıl sonra gerçekleştirilen 12 Eylül 1980 askeri darbesi, bu kapatma kararını sürekli hale getirmiştir. Dernek hakkında, İGD (İlerici Gençler Derneği) ile birlikte dava açılarak, yasa dışı bir partiye (TKP-Türkiye Komünist Partisi) bağlı örgüt oldukları suçlaması yapılmıştır.

Örneğin; İGD ve İKD İddianamesinde TKP Merkez Komite ve Polit Büro üyesi ve Ankara TKP iddianamesinin tutuklu sanığı olduğu ifade edilen Mehmet Aydan Bulutgil adlı bir kişinin Ankara Emniyetinde alınan savcılık ve tutuklama hakimliğinde de teyit ettiği ileri sürülen iddiasında; "İKD'nin kurulmasında TKP üyesi ve sempatizan olan kadınlar önderlik etmişlerdir." dediği, kuruculardan bir kısmının adını bu suçlamaya karıştırdığı belirtilmektedir.

Gene bu kişi ifadesinde, derneğin kuruluşuyla ilgili şu iddiada bulunmaktadır;

³⁷⁰Kadınların Sesi, Ağustos.1979, s. 5

³⁷¹Kadınların Sesi, Haziran 1979, yıl:4, sayı:47, ayrıca Ağustos 1979, s. 5

³⁷²Işık Nazik, "Bu Miras Hepimizindir.", Çağdaş Kadın Dergisi, 1989, sayı:6, s.16

"1975 yılı başlarında TKP Merkez Komitesi yayını olan Atılım gazetesinde yer alan bir yazıda, 'Dünya Kadınlar Günü ilan edilen 975 yılına kadın örgütleri kuralım' deniliyordu." Kadınların Sesi gazetesi için ileri sürdüğü iddia ise; "Bu gazete partinin İKD örgütlenmesini yaygınlaştırmaya çalışmıştır." şeklindedir. Faaliyetleri için de aynı şekilde iddialarda bulunmakta, yapılan miting ve yürüyüşler ve eğitim çalışmaları için "Bütün bu faaliyetleri İKD genel olarak TKP politikası doğrultusunda yürütüyordu."³⁷³ demektedir.

İddianamenin sonuç bölümünde de kapatılmanın gerekçeleri şöyle açıklanmaktadır: "Rumuzları İGD ve İKD olan İlerici Gençler Derneği ve İlerici Kadınlar Derneği adlarındaki derneklerin 1402 sayılı kanunun 15/ L madde ve bendi delaletiyle 1630 sayılı Dernekler Kanunu'nun 35/ 1-b madde ve bendi keza delatiyle 64/ 1 maddesi gereğince kapatılmaları,..."(Koray Göktürk Sıkıyönetim Yard. Savcısı)³⁷⁴

Bu süreçte İKD'nin ileri gelenlerinden bazıları yurt dışına çıkmayı başaramamıştır. Bunlar, derneğin çalışmalarını yasa dışı olarak yurt dışından sürdürmüştür. Örneğin, Danimarka'da 1984'den itibaren İKD Haber Bülteni yayınlanmaya başlanmıştır. Bu bültenin 6. sayısında 1987'de Moskova'da yapılacak olan "Dünya Kadınlar Kongresi"nden söz edilmektedir. Bu kongre, İKD'nin de üyesi olduğu "Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu (UDKF)"nın düzenlediği bir kongredir. İKD'nin de, bu kongrede kalıcı bir dünya barışı için görüşlerini açıklayacağı belirtilmektedir.³⁷⁵

İKD'yi, bir grup "kadın derneği olarak kurulduğu için" eleştirmişti. Bunlara göre; ayrı bir kadın örgütü, mücadeleyi bölücü bir rol oynayacağı için gereksizdi ve sınıf mücadelesi kadın-erkek birlikte yürütülmeliydi. İKD'nin de bu nedenle bölücü bir örgütlenme olduğu iddia edilmişti. İkinci bir grup ise, İKD'nin ayrı bir kadın örgütlenmesi olmadığını, yasa dışı TKP'nin yan örgütü olduğunu, bu partinin "kadınlar kolu" gibi çalıştığını, bu nedenle kadın hareketi sayılmayacağını iddia ederek eleştirmişti.³⁷⁶ Böylece, "emekçi kadınların ilk örgütlenmesi" nitelemesiyle kurulan bu dernek, her kesimin eleştirdiği bir dernek olmuştur.

Bu gün artık İKD yok. Ancak bu dernekte çalışmış olan bir çok kadın, 1980 sonrası kurulmuş olan çeşitli kadın derneklerinde yer almaktadır. Bunlar geçmişteki İKD deneyiminin özeleştirisini de yapabilmektedir. Örneğin, kadın sorununa sınıfsal bakmasını, sınıf ve cins sorununu kaynaştırmış olmasını, kadın-erkek eşitsizliğinin kaynağını politik-toplumsal eşitsizlikte görmüş olmasını eleştirmektedir. Ancak gene de İKD'nin gücünü küçümsemenin doğru olmayacağı vurgulanmaktadır. Işık, İKD için;

³⁷³İddianame, agy., s.227

³⁷⁴İddianame, agy., s.262

³⁷⁵İlerici Kadınlar Derneği Bülten, Kasım-Aralık 1986, sayı:6, s.1-4

³⁷⁶L OGG Çalışma Rap, s.35

"Bu miras hepimizindir ... kadın hareketinindir." derken, kuşkusuz çok yerinde bir değerlendirme yapmaktadır. ³⁷⁷ Çünkü İKD bu gün bir çok eleştirisi yapılsa da, Türkiye'de 1980 sonrası kadın hareketinin gelişmesinde çok önemli etkileri olan bir örgütlenme olmuştur. Derneğin tüm etkinliği süresince Başkanlığını Beria Onger yapmıştır.

4. Ankara Kadınlar Demeği (Devrimci Kadın Demekleri Federasyonu)

1970'li yılların sol hareketi içinde kurulan ikinci kadın demeği Ankara Kadınlar Demeği (AKD) olmuştur. Bu demek 1976 yılının Ocak ayında Ankara'da kurulmuştur.

Demeğin kurucuları ayrı bir kadın örgütlenmesinin gerekliliğini şöyle açıklamaktadır:

"Emperyalizmin boyunduruğunda geri bıraktırmış bir ülkede yani burjuva demokratik devrimlerin devrimci yoldan yapılmadığı, kapitalist ilişkilerin emperyalizmin denetiminde geliştirildiği, buna bağlı olarak üst yapıda kozmopolit bir kültürün egemen olduğu bir toplumda yaşamaktayız. ... üst yapıdaki feodal kalıntılarla, kapitalist kültür ve değer yargılarının etkisi altında kadınlar düşünmeyi, görmeyi, etrafında olan bitenleri yorumlayıp, sorunlara çözüm aramayı kocalarına bırakmaktalar. Kadınlar evin sıkıcı, yorucu günlük işlerini üstlenerek, kendi dışında olup bitenlerden habersiz yaşamaktalar. Dışarıda çalışsa da ev işlerinin ona yüklenmiş olması, dünyadaki olayları izleyip, değerlendirmesini önler. Ayrıca kadınların, erkeklerin bulunduğu yere gitmesine, onlarla bir arada bulunmasına kötü gözle bakılmaktadır. Bu durumda kadınlar, demokratik kitle örgütlerinde değil çalışmak, bulunmaktan bile çekinmektedirler

Emperyalizme, faşizme ve tüm sömürüye karşı verilen kurtuluş mücadelesinde, mücadelenin başarıya ulaşması ancak en geniş kitlelerin katılmasıyla mümkündür. Toplumun yarısını oluşturan kadınların, emekçilerin mücadelesinde aktif rol almalarını sağlamak, onları bilinçlendirmek bizim için zorunlu bir görevdir. Genellikle içinde bulundukları koşulları doğal sayan kadınlar kader diye durumlarına boyun eğip, değiştirmeye çalışmazlar.

Bu nedenlerle kadınların çekinmeden gelebilecekleri, gerçekleri yani pahalılığı, işsizliği, sefaleti, evlat acısını yaratanların gerçek kimliğini, grevdeki kocasının ne için, kime karşı mücadele ettiğini öğrenebileceği ve halkımızın emperyalizme ve faşizme karşı mücadelesinde kendisine düşen yeri almasını sağlayacak kadın örgütlerine gereksinme doğmaktadır."³⁷⁸

³⁷⁷ Işık, agm., s.17

³⁷⁸ AKD 1976-1977 Dönemi Çalışma Raporu-Önerileri (Ankara-1978), s.5

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:*

AKD'ye göre halkın kurtuluşu, kadınların kurtuluşunu beraberinde getirecektir. O nedenle "AKD; kitlesiyle birlikte, başta işçi sınıfı olmak üzere tüm emekçi sınıf ve tabakaların yürüttüğü bağımsızlık, demokrasi mücadelesinde yerini alacaktır."379 görüşündedir. Kitlelerin ekonomik-demokratik taleplerini savunmayı öngörmektedir, bunun için de işçi ve memur kadınların sorununa eğileceklerini belirtmektedir.

Bunların dışındaki amaçlar da şöyle ifade edilmektedir:

"AKD'nin, kitlesinin talepleri doğrultusunda uğrunda mücadele edeceği haklar genel olarak, kadınlara yasaların tanıdığı hakların uygulanır hale gelmesi, çalışma koşullarının düzeltilmesi, iş güvenliğinin sağlanması, sendikal hakların uygulanması, ücretlerin artırılması ve kadınların analık haklarının korunması olarak sıralanabilir."380

Derneğin kadınlara yönelik amacı hemen hemen bunlardır. AKD'nin kurucuları zaten kadın sorunlarına yönelik bir örgütlenmeyi öngörmemiştir. Onlar savundukları ideolojinin kadınlar yoluyla toplumda yaygınlaşmasını hedeflemektedirler. Aşağıdaki alıntı bu savı kanıtlayacak niteliktedir:

"Toplumsal bir kurtuluşun bu düzende mümkün olamayacağını, hep birlikte bağımsızlık-demokrasi mücadelesinin başarıya ulaştırılması gerektiğini, AKD kendi kitlesine anlatmakla yükümlüdür. AKD, kitlesinin somut sorunlarının düzenle ilişkisini ve politik özünü unutturmadan; kadınlar üzerindeki baskının sınıfsal kökenlerini açıklayıp, böylece onları anti-emperyalist ve anti-faşist doğrultuda bilinçlendirerek, en yaygın biçimde politize olmalarını sağlayacaktır.

Kitleleri anti-emperyalist, anti-faşist doğrultuda bilinçlendirmek, özünde faşizme ve emperyalizme karşı mücadeleyi taşır. Bunu sağlamak ise, kadınlara bir yandan en temel bilgilerin verilmesi, diğer yandan aktif eylemin içine çekilmesiyle mümkündür.

Bu çalışmaları yaparken, genç kızlar ve kadınlar arasından ileri, aktif, sağlıklı unsurların başka alanlara yöneltilip, devrimci harekete kazandırılması da çalışmaların önemli bir bölümüdür. Unutulmaması gereken, bu çalışmaların biri önce, diğerinin sonra değil, iç içe yürütüleceğidir."381

1976-1977 dönemi çalışma raporunda çalışma alanları ve konuları da şu şekilde belirtilmektedir:

"Ankara Kadınlar Derneği'nin kitlesine anti-faşist, anti-emperyalist bilinç götürme doğrultusunda, bugün acil olarak eğilmesi gereken somut konular ve sorunlar şöylece sıralanabilir:

* Tüm uğraşılara karşın bu derneğin tüzüğü ele geçirilemediği için, amaç, amacı gerçekleştirmek için yapılacak çalışmalar, kurucular ile ilgili bölümler tüzüğe dayanılarak yazılamamıştır.

379 Aynı yerde, s.9

380 Aynı yerde, s.9

381 Aynı yerde, s. 10

- 1- Ülkemizdeki faşist baskılar ve bu baskıların beraberinde getirdiği evlat acısı, hayat pahalılığı, işsizlik, yoksulluk ve benzeri sorunların siyasi özünün vurgulanarak kitlelere temel doğrularla bir arada anlatılması. Bununla ilgili seminer, sohbet eğitimi vb. çalışmaların yapılması. Bu sorunların çözümlenmesi doğrultusunda yapılacak eylemlere kitlelerin çekilmesi.
 - 2- Kadınların sendikal haklarının uygulanması için ilgili sendika ile gerekli ortak çalışmaların yapılması.
 - 3- Yasalarda varolan ve uygulanmayan hakların, uygulanır hale getirilmesi için yapılacak somut çalışmalar.
 - a) İşyerlerinde kreş açılması, kadının analık hakkına saygı duyulup korunması.
 - b) İş güvenliği, iş sağlığı v.b. konularda ilgili demokratik örgütlerle ortak sorumluluk ilkesine bağlı olarak çalışmak.
 - c) Gecekonduların yol, su, elektririk, çöp bidonu vb. sorunlarını çözüme ulaştırmak üzere, gecekondu sakinlerini aktif eylemin içine çekmek, bölgenin halk derneğiyle ilişki içinde çalışmak.
 - d) Eşit işe eşit ücret ilkesinin uygulanması için ve;
 - e) Aşgari ücretin uygulanması (Özellikle kadın işçiler için uygulanması işverenin gönlüne kalmaktadır.) için mücadele vermek. Mümkün olduğu ölçüde ilgili sendikalarla ortak çalışmanın yollarını aramak.
 - 4- Evlere işe giden temizlikçi kadınlarla, evlere iş alan (dikiş v.b.) kadınların sigortalı ve sendikalı olmalarının sağlanması için çalışmalar yapmak.
 - 5- Yasalarda kadınlar aleyhinde maddelerin kaldırılması için mücadele vermek.
 - 6- Kadın sorunları konusunda derinlemesine araştırmalar yapmak, sorunun sınıfsal yanını vurgulayarak broşürler yayınlamak.
 - 7- Okuma-yazma bilmeyenlere okuma-yazma kursları açmak.
 - 8- Yurt dışındaki kadın hareketinin incelenmesi için araştırma komisyonları kurmak.
 - 9- Sendikalı kadın işçilerin sendikalarından olan diğer işçilerle birlikte, ortak eğitim seminerlerine katılmalarını sağlamak için ön çalışmalar yapmak. İlgili sendikayla ilişki kurarak ortak seminer ve benzeri çalışmalarda, kadın sorununun sınıfsal temellerine mümkün olduğunca açık olarak inme yolunda çalışmalar yapmak.
 - 10- Memur kadınların meslek örgütlerine katılımını sağlamak ve bu örgütlerle ortak dayanışma ilkesi içinde çalışmalar yapmak.
 - 11- Terfide, yan ödeme uygulamalarında kadınlara eşit şans tanınması, kadının doğum öncesi ve sonrası izinlerinin uzatılmasına çalışmak.
- Tüm bu çalışmalar gecekondu bölgeleri, işyerleri ve devrimci sendikalar esas olmak üzere sürdürülmelidir....

Dernek içi çalışma:

Her demokratik kitle örgütü kendi üyelerini en geniş biçimde eğitmekle yükümlüdür. Bunu göz önüne alarak:

- 1- Dernekte, üyelerdeki anti-faşist, anti-emperyalist bilinçlenmeyi güçlendirip, mücadele içine çekmeye yönelik seminerler verilmelidir.
- 2- Üyelerin programda gösterilen hedefler doğrultusunda, dernek çalışmalarına katılması sağlanmalıdır.
- 3- Kadınların yurt çapında örgütlenmeleri ve mücadelemize katılmalarında yardımcı olması için, aylık bültenimizin en geniş biçimde dağıtımını sağlanacak, diğer şehirlerde kurulan kadın dernekleriyle ilişkiler sürdürülmelidir.
- 4- Dernekte kütüphane ve arşivin kurulmasına çalışılmalıdır.
- 5- Kadınların somut sorunlarının saptanması amacıyla geniş anket ve araştırma çalışmasının yapılması sağlanmalıdır."³⁸²

Ankara Kadınlar Derneği'nin çalışma alanları ve konularına bakıldığında tümüyle İKD'nin çalışma hedef ve yöntemlerine benzediği görülmektedir. Buna bakarak, AKD'nin İKD örgütlenmesini örnek alarak gerçekleştirilmiş bir örgütlenme olduğu düşünülebilir.

Dernek ayrı bir kadın sorun olduğunu kabul etmemektedir. Bunu "AKD, kadın-erkek ikilemi üzerine kurulmuş bir dernek değildir. Kadınların kurtuluşunun tüm toplumun kurtuluşundan bağımsız olmadığını bilmekteyiz."³⁸³ görüşüyle belirtmektedir.

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olma koşullarını belirtme olanağı bulunmamaktadır. Ancak yalnız kadınların üye kabul edildiğini söylemek mümkündür.

Derneğin siyasetle ilgilenip ilgilenmeyeceğini tüzüğüne göre belirtme olanağı bulunmamakla birlikte, buraya kadar belirtilen amaç ve çalışma konularından ve çalışmalarından anlamak olanağı bulunmaktadır.

Kurucuları:

Kuruculardan yalnızca aynı zamanda kurucu başkan olan Nevin İnanc ile Gülay Toksöz'ün adını belirtme olanağı bulunmaktadır.

Şube ve Üye sayısı:

AKD'nin şubesi yoktur. Daha doğrusu bu görüşü savunan kadınlar değişik kentlerde, her biri ayrı, bağımsız dernekler kurmuşlardır. Bunlar, Ankara, Malatya, İzmir, İstanbul,

³⁸²Aynı yerde, s.11-12

³⁸³Aynı yerde, s.7

Tekirdağ, İzmit, Adana, Tunceli, Uşak, Antep, Eskişehir'deki derneklerdir. Bu derneklerde toplam üye sayısı 1000'in üzerindedir.³⁸⁴

Etkinlikleri:

AKD daha çok Ankara'nın gecekondu bölgelerinde (Tuzluçayır, Çiçin Bağları, Mamak, İncirli) çalışmalar yapmıştı. Buralarda gecekondu bölgelerinin sorunları için çalıştıkları gibi doğrudan kadınlara yönelik sorunlarla da ilgileniyorlardı. Bu bölgelerde bir anlamda kadınların da sorunu olduğunu düşünerek "çöp sorunu" ile "su sorunu" için çalışmalar yapmışlar, (imza kampanyaları, belediyeye gidip baskı grubu olarak hareket edip yerel yönetimleri harekete geçirmek gibi) sonunda bazı somut sonuçlar almışlardı. Örneğin, Nato yolundaki çöplüğün kaldırılması gibi. Dernek gene bu bölgelerde sağlık çalışmaları yapmış, dernek üyesi doktorların yaptıkları muayeneler sonucu, gereksinmesi olanlara evlerden toplanan ilaçlar dağıtılmış, parasız sağlık hizmetleri verilmiştir.

Kadınlara yönelik yaptıkları çalışmalar ise okuma-yazma ve biçki-dikiş kursları açmaktı. Çok sevimli bulmasalarda kurs sırasında sohbet edebildikleri için, bu sohbetler yoluyla kursa gelen kadınlarla iletişim kurabildiklerini düşündüklerinden biçki-dikiş kursları düzenlemişlerdi. Dernek üyelerine okuma-yazma kursları daha cazip geliyordu, çünkü bu kurslar kadınları bir yere götürüyordu. Okumayı öğrenen kadının önce gazete okuyacağını düşünüyorlardı. Bu nedenle okuma-yazma kurslarını "asil" buluyorlardı. ³⁸⁵

AKD'nin bağlı olduğu siyasi görüşe ait yayın organında, derneğin düzenlediği okuma-yazma kursları için şöyle bir haber verilmektedir :

"DKDF üyesi AKD'nin, Tuzluçayır okuma-yazma kursunu başarıyla tamamlayan 25 bacımız Halkevinde düzenlenen törenle, toplantıda diplomalarını aldılar....AKD, emekçi kadınlarımızın (kadınların) derneğin devrimci yolumuzda (yolunda) örgütlenmesini amaçlamaktadır. Kadınlar bu düzende ikili sömürü altındadır. Sömürünün sürdürülebilmesi için kadınların okuma-yazma öğrenmesi engellenmektedir....Emekçi kadınlarımız faşizme karşı mücadeleye daha bilinçli, daha örgütlü katılmak için öğrenmek gerektiğini biliyorlar, bu amaçla ellerinden alınan okuma-yazma haklarını AKD önderliğinde hepbirlikte sağlamaya çalışıyor ve bunu da başarıyla sürdürüyorlar."³⁸⁶

AKD bazı kampanyalara, yürüyüşlere ve mitinglere katılmıştır. Örneğin, "Faşist Zulme ve Pahalılığa Karşı Direniş Kampanyası" gibi... Bu kampanya için şöyle bir değerlendirme yapılmaktadır:

³⁸⁴ Devcioğlu, Ayşegül, "1975-80 Kadın Örgütlenmesi : Kaçırılmış Bir Fırsat", Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt : 7, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 2261

³⁸⁵ Ayşegül Devcioğlu, Nihal Uygur, Nadire Mater ile konuşma. 9.6.1993.

³⁸⁶ Devrimci Yol, tarih : 30.11.1978, sayı : 24, s.5

"Biz AKD olarak Devrimci Yol'un açtığı *Faşist Zulme ve Pahalılığa Karşı Direniş Kampanyası*'na katılırken bu çalışmamızı geneldeki amacımız olan kadınların anti-faşist mücadelede aktif olarak yer alması doğrultusundaki çalışmalarımızın bir parçası olarak değerlendirdik."³⁸⁷

AKD, İKD'ye kreş konusunda birlikte kampanya yapma teklifi götürmüştü, ancak İKD bu öneriyi kabul etmemiştir. Bu nedenle AKD yalnız başına bu kampanyayı başlatmıştır. Kampanya için gazetede şu haberin yer aldığı görülmektedir:

"DKDF üyesi AKD'nin önderliğinde sürdürülen *her fabrikaya, iş yerine, mahalleye kreş* çalışmaları hızla yaygınlaşıyor."³⁸⁸

İKD'ye kreş konusunda işbirliği önermiş olmakla birlikte, genelde böyle bir işbirliği isteği bulunmamaktaydı. AKD de dahil olmak üzere hepsi sahip olduğu politik çizgiyi egemen kılmaya çalışmaktaydı.³⁸⁹

Dernek, aylık bültenler çıkarmış, dergi de yayınlamıştır. Ancak, derginin yalnızca özel sayıları dernek içinde satılabilmektedir. Mahallelerde yaygınlaştırılamamıştır.³⁹⁰

Her yıl 8 Mart "Dünya Emekçi Kadınlar" günü olarak toplantı, panel düzenlenerek duvar gazeteleri hazırlanarak kutlanmıştır.³⁹¹

AKD ve onun çizgisinde diğer kentlerde kurulmuş olan dernekler 1978 yılında bir federasyon olarak örgütlenmiştir. 1980'e kadar devam eden bu federasyonun adı "Devrimci Kadın Dernekleri Federasyonu"dur.

Devrimci Kadın Dernekleri Federasyonu

1978 yılının "8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü" etkinlikleri içinde Ankara Kadınlar Derneği (AKD) ile Adana Devrimci Kadınlar Derneği (DEV-KAD) bir açıklama yaparak "DKDF"yi kurduklarını açıklamışlardı. Federasyonun kuruluşuyla ilgili bu açıklamada, kadınların konumunu tarihsel süreç içinde değerlendiren iki dernek, Türkiye'de kadınların konumuyla ilgili değerlendirmeler yapılırken şu görüşlere ve eleştirilere yer verilmektedir:

"Kurtuluş Savaşı'nda kadının gerçek anlamda mücadelenin içine girdiğini görüyoruz. Bu girişimde belirli bir anti-emperyalist bilinçten çok, gavur işgaline karşı olan tepkiler belirleyici idi. Daha sonraları kemalistlerin istekleriyle kadınlara bir takım haklar verilmişse de yine kemalizmin ekonomik politikası sonucu bu haklar gerçekleşme

³⁸⁷Devrimci Yol, tarih : 15.1.1978, sayı : 13, s.11

³⁸⁸Devrimci Yol, sayı : 24, s.5

³⁸⁹"Bir AKD'li ile Görüşme", *Sosyalist-Feminist Kaktüs Dergisi*, Eylül 1988, sayı : 3, s. 24-29

³⁹⁰Devrimci Yol, 1978, sayı : 13, s. 11

³⁹¹S.F. Kaktüs, sayı : 3, s. 27

olanağı bulamamış, kağıt üzerinde kalmaktan öteye gitmemiştir."³⁹²

Aynı açıklamada, federasyon olarak örgütlenmenin nedenleri de şu şekilde belirtilmektedir:

"Aynı örgütlenme, kadınları zorunlu çıkar ve istekler çerçevesinde örgütleyerek, faşizme karşı aktif mücadeleye çekme olanağı verir.

Biz AKD ve DEV-KAD olarak yukarıda belirttiğimiz gibi kadın sorununun sınıflar mücadelesinin başarıya ulaşmasıyla çözümleneceği bilinciyle pratik devrimci politikayı hayata geçirmek için var olduk. Ve daha önce saydığımız nedenlerle mücadeleye katılanayan onbinlerce kadının örgütlenmesinde de gerektiği zaman bu *pratik devrimci politikanın* hayata geçirilmesini savunuyoruz....

Bizler, işte bu gerçeği kavrayarak; kadın hareketinin ancak örgütlü, sistemli, merkezi bir yapı içinde birleştirilmesi ve doğru devrimci politika doğrultusunda yönlendirilmesiyle sınıflar savaşında gerçek yerini alacağı, düşüncesiyle AKD ve DEV-KAD olarak Devrimci Kadın Demekleri Federasyonu'nu (DKDF) kurduk."³⁹³

DKDF'nin etkinlikleri AKD etkinlikleri olarak yukarıda değerlendirilmiştir.

Federasyon ve ona bağlı dernekler 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası alınan karar doğrultusunda tüm dernekler gibi kapatılmış ve hakkında dava açılan derneklerden biri olmuştur.

1975-1980 yılları arasında sol hareket içerisinde kurulan bir diğer kadın derneği "Demokratik Kadın Birliği"dir.

5. Demokratik Kadın Birliği

Demokratik Kadın Birliği 1979 yılında Bursa'da kurulmuş bir dernektir. Bu derneğin kuruluş yeri Bursa olmasına karşın Genel Merkezi Ankara'daydı.

Derneğin kuruluş nedenleri ile kuruluş sürecinin gelişimi kısaca şöyledir: İlerici Kadınlar Derneği'ndeki görüş ayrılıkları "Demokratik Kadın Birliği (DKB)"nin kurulmasına neden olmuştur. Bu görüş ayrılıklarının ortaya çıkışı İKD'nin Bursa Şubesi Kongresi'nde olmuştur. Bursa Şubesi İKD'nin üçüncü büyük şubesidir ve bu şubenin 1977 yıl kongresinde gelişen olaylar böylesi bir ayrılmayı, bölünmeyi başlatmıştır.

Bu olay, demokratik kadın hareketini birleştirici çalışmalar yapan şube yönetim kurulunun, İKD Genel Merkezi tarafından görevden uzaklaştırılarak, yerine Genel Merkezci bir yönetim kurulunun atanması ile gelişmişti. Genel Merkez tarafından yönetimden uzaklaştırılan ve kendilerine "Demokratik Merkezîyetçiler" adı verilen bu

³⁹²Devrimci Yol, 20 Mart 1978, sayı : 16, s. 13

³⁹³Aynı yerde, s. 13

*Sol hareketin dışındaki kadın dernekleri için, her üç sol derneğin de benzer eleştirileri olduğu için buraya alındı.

grubun olağanüstü kongre istemleri yerine getirilmemiş ardından yapılan kongrede de yeniden seçilmemelerinin ortamı hazırlanmıştı. Bunun üzerine "Demokratik Merkeziyetçiler" adlı bu grup, İKD'yi "dar, grupçu" hareket etmekle suçlamış ve bunlarla mücadele etmek üzere ayrı bir harekete girişilmişti.

Ancak bu hareket öncelikle ayrı bir gazete çıkararak mücadele etme şeklinde gelişmiştir. 14.7.1977 tarihinde birinci sayısı yayınlanan "Kadın Dayanışması" gazetesi yaklaşık bir yıl bu mücadelenin platformunu oluşturmuştur.

Gazetenin ilk sayısındaki "Çıkarken" adlı yazıda bu konuda şöyle bir değerlendirme yapılmaktadır:

"...Demokratik planda kurulan bir kadın derneğinin gözetmesi gereken en önemli noktalar; hayatın her alanında kadınların acil sorunlarına eğilmek ve derneğin demokratik yapısı ve kitleselliğini korumaktır. Dernek anti-faşist olan ve demokrasi saflarında yer alan tüm kadınları bağrında taşımalıdır. Bu durum, aynı zamanda derneğin kitleselliğini getirir. Yoksa salt belli görüşlerdeki kadınlara açık olan, diğer görüşlere karşı itici tavırlar alan dernek yöneticileri, özünde demokratik kadın hareketinin gelişmesine sekte vururlar.

Bugün Türkiye'de çeşitli kesimlerden kadınları kapsayan kadın dernekleri vardır. Kurulan ilk kadın dernekleri, vakitlerini boşa geçirmemek için kurulan masa başı derneklerdir. Tabii bu arada çaylı, içkili toplantıları düzenleyen hep bu masa başı dernekleridir.* Yerel planda kurulan bazı kadın dernekleri ise çizgi örgütleri olarak kurulmuş ve bu niteliğinden dolayı demokratik kadın hareketini geliştirici olamamıştır. 1975 yılında kurulan İlerici Kadınlar Derneği (İKD) demokratik kadın derneği konusunda ilk ciddi adımı atarak, kadın kitlelerini bünyesinde toplama yolunda çalışmalar yaptı. Bunda da belli ölçülerde başarılı oldu. Ne var ki kadın örgütlenmesinin demokratik-kitlesel özünü kabul ettiklerini savunan İKD Merkez yöneticileri, pratikte hiç de böyle davranmadılar. Merkez yöneticileri, İKD içinde kendi görüşlerinde olmayanlara karşı itici ve sekte tavırlar almışlar, böyle bir yaklaşım onları şube feshetmeye ve kadın potansiyelinin var olduğu yerlerde *bizim görüşümüzdekiler yok* diye şube açtırmamaya kadar götürmüştür. Bütün bu olumsuzluklarına rağmen biz Kadın Dayanışması Gazetesi olarak İKD içinde çalışmalarımızı sürdürerek, İKD Merkez yöneticilerinin kadın örgütlenmesinin demokratik, kitlesel niteliğine ters düşen bu eğilimlerini değiştirmeleri ve genelinde kadın hareketimizin güçlendirilmesi yolunda çaba sarfetmeyi demokratik kadın hareketimiz açısından yararlı görmekteyiz."³⁹⁴

İKD yönetimi "Kadın Dayanışması"nı bölücü olmakla nitelemiş, Kadın Dayanışması da bunu; "Kadın Dayanışması"nı bölücü ilan etmekle İKD yönetimi kendi bölücülüğünü

³⁹⁴"Çıkarken", Barış, Demokrasi, Eşitlik Mücadelesinde Kadın Dayanışması, 14 Temmuz 1977, sayı : 1, s.1-3

gizleyemez. Bugün bölücü olanın Kadın Dayanışması değil, demokratik kadın hareketimizin gelişmesine sekte vuran grupçu bir politika izleyen İKD yönetimi olduğunu herkes çok iyi bilmektedir."³⁹⁵ şeklinde yanıtlamıştı.

Gazete on sayı çıkmıştır. Bu sayılarda; başta emekçi kadınlar olmak üzere her kesimden kadınların sorunlarından söz edilmiş, çok çeşitli konulara değinilmiş, zaman zaman da İKD ile tartışmalar sürdürülmüştür. Aynı bir örgütlenmeden ise ilk kez 10. sayıda söz edilmiştir. "Demokratik Kadın Hareketinin Örgütlü Birliği Sağlanmalıdır." denilerek, İKD'li üyelere seslenilmiştir. Demokratik Merkezîyetçiler imzasıyla bitirilen bu bildiride son olarak şunlar söylenmektedir:

"Şimdi kadınların Barış-Demokrasi ve Eşitlik mücadelesi engelleri aşarak gür bir ırmak gibi akıyor. Emekçi kadın hareketi Kadın Dayanışması'nın yol göstericiliğinde toparlanıyor, serpiliyor. Çocuklarımıza yaşanması bir dünya bırakmak için Kadın Dayanışması öncülüğünde ileri."³⁹⁶

Gazetenin çıkmaya başlamasından bir yıl sonra yani 12. sayısında bir kez daha örgütlenmekten söz edilmiştir. "Barış, demokrasi, eşitlik için birleşelim." denilmektedir, daha sonra "...Kadın Dayanışması demokrasiden yana olan tüm kadınlar bir örgüt çatısı altında birleşmelidir diyor....demokratik örgütlenmenin geniş kadın kitlelerine maledilmesi ve aynı amaca yönelik kadın örgütlenmelerinin birleştirilmesi, bir merkezde toplanmasını savunarak, kadın-erkek tüm ilericileri, demokratik kitlesel bir kadın örgütlenmesini gerçekleştirmek için görev başına çağırıyor."³⁹⁷ görüşü belirtilmektedir.

Ocak 1979'da bir kez daha örgütlenme gereği "Demokrasi, barış, eşitlik, demokratik kadın hareketi örgütünü yaratacaktır."³⁹⁸ görüşüyle belirtilmiştir. Sonuçta Şubat 1979'da "Demokratik Kadın Birliği Kuruldu." denilerek, demerin kuruluşu gazetenin birinci sayfasından duyurulmaktadır. Aynı gazetenin iç sayfasında da şu bilgiye rastlanmaktadır:

"Yurdun dört yanından binlerce kadın adına, aralarında işçi, memur, öğretmen, ev kadını, sanatçı, mühendis 110 kurucu üye geçtiğimiz hafta içerisinde Bursa Valiliği'ne resmen baş vurarak Demokratik Kadın Birliği'ni kurdular."³⁹⁹

Böylece, bir kadın örgütünün içindeki muhalefet hareketi gelişerek kendi örgütünü oluşturmuş oluyordu. Yani 1977 yılında Bursa'da başlayan gelişim, Şubat 1979 tarihinde gene Bursa'da Demokratik Kadın Birliği olarak bir örgüte dönüşmüştü.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

³⁹⁵ Kadın Dayanışması, 22 Ekim 1977, sayı : 4, s. 4

³⁹⁶ Kadın Dayanışması, 26 Mayıs 1978, sayı: 10, s. 5

³⁹⁷ Kadın Dayanışması, 11 Ağustos 1978, sayı: 12, s. 1

³⁹⁸ Kadın Dayanışması, 30 Ocak 1979, sayı: 19, s. 1

³⁹⁹ Aynı yerde, s. 4

DKB'nin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Kadın hareketinin yol gösterici, güven verici, derleyip toparlayıcı, ayrılıkçı tutumlardan uzak, birleştirici bir örgüte ihtiyacı vardır. Ancak gerçek bir demokratik kadın örgütü, kadın kitlesinin mümkün olan en geniş kesimlerini kurtuluş mücadelesinde başarıya ulaştırabilir. İşte Demokratik Kadın Birliği bu amaçla kuruldu. Demokratik Kadın Birliği (DKB), kendisini böyle bir göreve hazırlarken:

- Tüm kadın kitlesini demokrasi mücadelesine hazırlamaya,
- Kadınların toplumsal hak ve çıkarlarını savunmaya,
- Demokratik kadın hareketi içindeki ayrılıkçı tutumları gidermeye,
- Mevcut kadın örgütlenmelerini tek bir yığınal demokratik kadın örgütünde birleştirmeye, Barış, Demokrasi, Eşitlik mücadelesini azim ve fedakarlıkla üstlenmeye çalışacaktır."⁴⁰⁰

DKB'nin "kadınların toplumsal hak ve çıkarlarını savunmak üzere kuruldu"ğu belirtilirken her kesimden kadınlara yönelik talepleri özetle şöyle belirtilmektedir.

Çalışan kadın için:

Kadının çalışmasını kocasının iznine bağlayan Medeni Kanun'un 159. maddesi başta olmak üzere kadının üretime ve toplumsal hayata katılmasını engelleyen her türlü yasa maddesi kaldırılmalıdır.

Kadını aile ve toplum hayatında erkekten geri planda gören ve aynı zamanda Anayasa'nın kadın-erkek eşitliği hükmüne de ters düşen yasa maddeleri kaldırılmalıdır.

Kadınlarımızı okur-yazar kılmak, eğitim düzeylerini yükseltmek, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak ve mesleki eğitimin çağdaş koşullara uygun düzenlenmesi ve geliştirilmesi için gerekli tüm tedbirler öncelikle alınmalıdır....

Fuhuş kesin olarak yasaklanmalıdır. 1593 sayılı kanun başta olmak üzere fuhuşu yasallaştıran her türlü yasa hükmü iptal edilmeli, teşvik edenlerin cezaları ağırlaştırılmalıdır....

8 Mart Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü olarak yasallaştırılmalıdır....

Kadın-Erkek ayrımı yapılmadan eşit işe eşit ücret ödenmelidir....

Kadınların gece çalışmaları yasaklanmalıdır. Gece çalışmasının zorunlu olduğu alanlarda çalışma koşulları iyileştirilmelidir....

Köylü kadın için:

... ..

Başlık parası yasaklanmak bir yana, denetim altına alınmalı, kadının alınıp satılır hale gelmesine yol açan maddi ve kültürel etkiler yok edilmelidir.

⁴⁰⁰ Demokratik Kadın Birliği, Program ve Talepler, Kadın Dayanışması Yayınları: 1, Ankara, Doğan Matbaası, 1978, s.10

Resmi nikah uygulaması titizlikle gözetilmelidir. Çok evliliğin, kumalığın önü alınmalı, çocukların nüfusa kayıtlarındaki aksaklıkların önüne geçilmelidir....

Eşit işe eşit ücret ilkesi tarım alanında da uygulanmalıdır.

Ev kadınları için:

Ev kadınlarının çalışma isteklerinin her türlü sınırlamadan kurtarılması, çalışmalarının teşvik edilmesi ve iş bulmalarının güvenceye bağlanması, sağlanmalıdır.

Ev kadınları sosyal güvenlik kapsamına alınmalı, sosyal güvenlik primleri devlet ya da eşinin işvereni tarafından ödenmelidir.

Eve işe giden kadınlar sigortalanmalıdır. Eve iş alan kadınların emeği kooperatifleşme yolu ile değerlendirilmelidir."⁴⁰¹

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğin yöneldiği belli bir kadın kitlesi yoktur. Her kesimden kadınların derneğe üye olmaları öngörülmektedir. Ancak erkek üye alınmamaktadır.

Hazırlanan dernek tüzüğü teknik nedenlerden geri çevrilmiştir. Gerekli değişiklikler yapılarak yeniden vilayete verileceği sırada 12 Eylül 1980 askeri darbesi yapılmış; darbe, tüm derneklerle birlikte DKB'yi de kapatınca tüzüğü de yasallık kazanamamıştır. Bu nedenle, tüzükte belirtilen üyelik ve derneğin siyasetle ilgisi koşullarını belirtme olanağı bulunmamaktadır. Ancak derneğin çalışmalarına bakıldığında siyasetle ilgisi ortaya çıkmaktadır.

Kurucuları:

Dernek kurucularından ilk merkez yürütme kurulu üyelerinin adları ve meslekleri şöyledir:

Genel başkan: Yıldız Kurtuluş (öğretmen), Genel sekreter: Suzan Üstün (öğretmen), Nefise Akçelik (İnşaat mühendisi), Asu Aksoy (ev kadını), Gülgün Tezgider (memur), Zekiye Hasançebi (öğretmen), Asuman Kayabaş (mimar), Derneğin Türkiye'nin pek çok kentinde oturmakta olan, toplam kurucu üye sayısı 110 kişidir. ⁴⁰²

Şube ve Üye Sayısı:

Derneğin 21 şubesi, ayrıca temsilcilikleri vardır. 1000'den fazla üyeye sahiptir.⁴⁰³

Etkinlikleri :

Derneğin en önemli özelliği kuruluşundan önce, yayın organı olan gazetenin yayınlanmaya başlaması idi. Bu gazete 1977-1980 yılları arasında son derece düzgün olarak yayınlanmıştır. Dernek ise, daha tüzüğü yasallaşmadan kapanacak kadar kısa ömürlü olmuştur. Ancak "Kadın Dayanışması" gazetesi çıktığı andan itibaren dernek gibi etkinlik göstermiştir. Bu nedenle program ve taleplerde öngörülen konularda

⁴⁰¹ Kadın Dayanışması, 15 Şubat 1979, sayı : 20, s. 4, ayrıca D.K.B. Programı ve Talepler, s.12-18

⁴⁰² Kadın Dayanışması, sayı :20, s.2

⁴⁰³ Kadın Dayanışması, 5 Ocak 1980, sayı : 30, s. 3

çalışılması gazete çerçevesinde 1977 yılında başlatılmıştı.

8 Mart tarihlerinde etkinlikler düzenlemiş, "Uluslararası Kadınlar Günü" olarak kutlanmıştır.⁴⁰⁴

8 Mart'ın yasallaşması için çalışmalar yapmış, "Evlat Acısına Son" mitingleri, Medeni Kanun'un 159. maddesinin değiştirilmesi, çalışan kadınların ücret eşitliği, kürtaj, aile planlaması gibi konularda da çalışmaları olmuştur.⁴⁰⁵

DKB. 12 Eylül 1980 askeri darbesi tarafından kapatılarak hakkında dava açılan derneklerden biridir. Bu nedenle faaliyetlerine son verildiği tarih 1980 yılıdır. Faaliyette olduğu süreçte Başkanlığını Yıldız Kurtuluş yapmıştır.

6. Emekçi Kadınlar Birliği Derneği (Demokrat Emekçi Kadınlar Birliği)

Emekçi Kadınlar Birliği 1978 yılında İstanbul'da kurulan bir dernektir. Bu dernek ile ilgili elde edilebilen tek belge programıdır. Dernek; programına göre kadının kurtuluşunu sosyalizmde arayan derneklerdendir. Programında kadınların neden örgütlenmesi gerektiği konusundaki görüşler şöyle belirtilmektedir:

"...Kadının sömürsü ise erkekle aynı işi yaptığı halde bile eşit ücret alamadığı için daha da katmerlidir. Kadın üzerindeki gerici gelenek göreneklerin baskısı kırsal kesimde daha da ağır hissettirir kendini. Öyle ki, yeri öküzden sonra gelir, erkeğinin yanında ona söz söyleme hakkı bile düşmez. Feodal ahlakın kıstası içinde, insanca yaşam onun için 'ayıp', 'günah' sayılır. İşçi kadın analık hakkını bile gereğince kullanamaz. Ağır çalışma koşulları altında, ne çocuğuna ne de kendine gereken emeği, zamanı ayıramaz, kreşten mahrumdur. Kendisine dayatılan toplumsal konum yüzünden kadın, toplumsal ve siyasal olaylarla fiilen ilgilenmek hakkından geniş kitleleriyle yoksundur. Bu da, işçi ve emekçi yığınlarının çok önemli bir kesimini oluşturan kadınların, toplumun ileriye yönelik mücadelesinde saf dışı kalmasını doğurmaktadır. Bu büyük potansiyelin örgütlenerek, aktif mücadeleye çekilmesi gereklidir.

... ..

Kadınların, bağımsızlık-demokrasi mücadelesinde örgütlü güç haline getirilmeleri için politik eğitim çalışmalarının yapılması zorunludur. Özellikle, emekçi kadınların politik eğitimi başlıca bir öneme sahiptir. Bu yığınların, burjuvazinin ideolojik etkinliğinden kurtarılarak, demokrasi güçlerinin safında yerlerini almalarında, bağımsız kadın örgütlerinin önemi kendini ortaya koymaktadır. Çünkü, geniş kadın kitlelerinin, eşit ve özgür birer kişi olmak için, uğruna mücadele edecekleri talepler, kendiliğinden ya da egemen güçler tarafından gerçekleştirilemez; ancak ve ancak, kadınların kitlesel

⁴⁰⁴Kadın Dayanışması, 16 Mart 1978, sayı : 8, s.1-4

⁴⁰⁵Gülşün Çakıroğlu'yla konuşma 12 Nisan 1993.

ve örgütlü mücadelesi ile ve ancak toplumun diğer demokrasi güçleri safında, onlarla omuz omuza mücadeleyle kazanılabilecek taleplerdir bunlar. Emekçi kadın yığınlarının somut ekonomik, sosyal, demokratik taleplerinden yola çıkarak, onları bilinçlendirip, siyasi mücadeleye, devrim mücadelesine kanalize etmede, bağımsız kadın örgütleri çok önemli birer araçtırlar."⁴⁰⁶

Programda, o dönemde var olan kadın örgütlenmeleri; "demokratik kitle örgütü" olma iddialarına karşın, birer "çizgi örgütü" olduğu, yalnızca kendi siyasal görüşlerini benimseyen kadınlara açık olduğu, bu nedenle yığınsallaşmalarının mümkün olmadığı, dolayısıyla hiçbirisinin Türkiye'deki demokratik kadın hareketini temsil etmediği, yönlendiremediği belirtilerek eleştirilir. Ardından "gerçekten demokratik, yani hangi siyasi görüşten olursa olsun, tüm ilerici-demokrat-sosyalist kadınları çatısı altında toplayabilecek ve bağımsızlık-demokrasi mücadelesine kadınları aktif olarak katabilecek bir kadın örgütlenmesine gereksinim vardır. Bu kadın örgütlenmesi demokratik kadın hareketinin birliğini sağlama amacına yönelmelidir." denilerek, bu eksikliği "Demokratik Emekçi Kadınlar Birliği"nin dolduracağı belirtilir. Daha sonra DEKB'nin ilkeleri'nin "demokrat olmanın asgari ilkeleri olan ve en geniş kadın kitlelerini kucaklayacak olan: anti-emperyalizm, anti-faşizm ve anti-şovenizm" olduğu belirtilir.

Programdan "Fabrikalarda, gecekondü bölgelerinde, kırsal kesimlerde, kadın yığınlarını mücadele içine katma doğrultusunda, onları bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır." denilmekte, derneğin hangi kesimden kadınlara yönelik bir örgütlenme olduğu ortaya konmaktadır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin amacı ve amacını gerçekleştirmek için mücadele edeceği konular, programda "kadınların eşit ve özgür bireyler olmak uğrunda mücadele edecekleri talepler" olarak belirtilmektedir. Bu taleplere göre:

"Örgüt, Anayasanın ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin demokratik özünü benimser ve savunur. Bu doğrultuda:

-Anayasanın ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin özü ve maddeleriyle çelişen tüm anti-demokratik yasaların ve uygulamaların kaldırılması uğrunda,

-Anayasanın kadın-erkek eşitliğine değin hükmünün, yasal-ekonomik-toplumsal planda hayata geçirilmesi uğrunda,

-Başta kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan Medeni Kanun'un 159. maddesi olmak üzere, kadın-erkek eşitliğine ters düşen her türlü yasa maddelerinin kaldırılması uğrunda mücadele verir.

⁴⁰⁶Demokratik Emekçi Kadınlar Birliği Programı, (İstanbul-1979), s. 2-3

Örgüt, kadının eğitim görmesini gereksiz hatta olumsuz gören zihniyetin, bu konuda kadınlar üzerindeki toplumsal gelişmeyle ortadan kalkacağını bilmekle birlikte, bu gerici zihniyete karşı mücadele edilmesinin gerekliliğine inanır. Bu uğurda:

-Geniş kadın kitlelerinin eğitim görmesi, eğitim ve kültürünün geliştirilmesi için,

-Eğitimde tam bir fırsat eşitliğinin sağlanması için uğraş verir.

Örgüt, sağlıklı bir neslin yetişmesi için, ana ve çocuk sağlığına gereken önemi verir. Bu doğrultuda:

-Tüm kadınların ve çocukların sağlık konusunda çağdaş bilim ve tekniğin olanaklarından eşit olarak ve geniş biçimde yararlanmalarını sağlayacak koşulların yaratılması ve sistemleştirilmesi için,

-Ana-çocuk sağlık merkezlerinin ülke düzeyinde yaygınlaştırılması, tüm kadınların her türlü sağlık hizmetlerinden eşit ve parasız olarak ve gereğince yararlanmalarının sağlanması için çalışır.

Örgüt, kadını, dolayısıyla insan soyunu aşağılatan fuhuşun yasaklanması için:

-Öncelikle, kadını, kendini satmaya iten koşulların tüm nedenleriyle ortadan kaldırılması uğruna,

-Fuhuşu meşrulaştıran yasa maddesinin iptali uğruna,

-Bu koşulların ağına düşmüş olanların, yeniden insanca ve onurlu bir yaşama dönebilmelerini sağlamak uğruna mücadele eder.

Örgüt, ülkemizde yaygın olarak görülen ve kadınlarımızın sağlığını tehlikeye sokan, hatta hayatlarını yitirmelerine yolaçan çocuk düşürme olaylarının tehlikeli ve büyük boyutlara ulaşan ciddi bir sorun olduğundan hareketle:

-İlk adım olarak kürtajın yasallaştırılması için,

-Doğum kontrolü konusunda, kadınlarımızın yaygın bir eğitimden ve denetimden yararlanmasının sağlanması için,

-Evlilik içinde ya da dışında doğan tüm çocukların aynı sosyal korunmadan faydalanmaları için uğraş verir.

Örgüt, ülkemizin çok önemli sorunlarından birini oluşturan konut sorununun çözümü yolunda:

-Herkesin, çağdaş, sağlık biliminin zorunlu gördüğü koşulları taşıyan bir konutta oturabilmesi için,

-Kira sisteminin hayat şartlarına göre yeniden düzenlenmesi ve kiraların belli oranda dondurulması ve denetlenmesi için,

-Gecekonduların yerini dolduracak sosyal konutların yapılmadığı sürece gecekondu yıkımına son verilmesi ve gecekonduya yaşayanlara insanca yaşam olanaklarının sağlanması için mücadele eder."⁴⁰⁷

⁴⁰⁷ Aynı yerde, s. 6-7

Örgüt, tüm çalışanlarla birlikte işçi ve emekçi kadınlar için aşağıdaki talepleri savunur ve bu doğrultuda savaşıır:

Bu bölümde kadınlar için genel olarak işçi sınıfı için sözkonusu olabilecek talepler belirtilir, kadınları doğrudan ilgilendiren tek bir talep vardır o da:

"13- 8 Martın Emekçi Kadınlar Günü olarak yasallaşması." talebidir.

Ardından kadın-erkek eşitliğinin gerçekleştirilmesi yönünde talepleri de şöyle sıralanır:

"Tüm bunların yanısıra, örgüt, kadın-erkek eşitliğinin gerçekleşmesinde en temel ilke olan:

-Kadınların toplumsal üretime eşit olarak katılmaları, kendi yetenek, nitelik ve becerilerine göre iş sahibi olmaları; mesleki eğitimin eksikliği yüzünden, kadınların ilk elden işten çıkartılmalarının, koşullarıyla birlikte ortadan kaldırılması ve

-Eşit işe eşit ücret alabilmeleri için mücadele eder.

Örgüt, analığın toplumsal işlevinin tanınması ve kadınların fizyolojik özellikleri gözönüne alınarak kadın emeğini koruma sisteminin geliştirilmesi uğruna :

-Çalışan kadınların kaderine terk edilmiş çocuklarının, sokaktan ve bakımsızlıktan kurtulmaları için, her işyerinde, o işyerinin çalışan emekçilerinin çocuklarını kapsayacak kreşlerin açılması için,

-Her mahallede, devlet eliyle, kreşler, okul öncesi ve okul sonrası çocuklar için eğitim ve bakım merkezleri ile birlikte, çocuk parklarının açılması için,

-Doğum öncesi 2 ay, doğum sonrası 3 ay tam ücretli izin için,

-Kadınların kadın sağlığına zararlı işyerlerinde çalıştırılmaları için,

-Kadınlar için gece vardiyalarının yasaklanması, zorunlu hallerde, buna uygun koşulların oluşturulması için uğraş verir.

Örgüt, esas olarak, ev kadınlarının çalışmaya, toplumsal üretime katılmaya teşvik edilmesi ve bunun için her türlü olanağın yaratılması uğruna mücadele etmekle birlikte:

-Ev kadınlarının, sosyal güvenlik kapsamına alınmaları için,

-Ev işlerinden geçimini sağlayan kadınlar için bir sosyal güvenlik uygulamasının geliştirilmesi için çalışır.

Örgüt, çalışma koşulları çok daha ağır, toplumsal yeri çok daha eşitsizlik ve sınırsız bir sömürü konusu olan kırsal kesim kadınlarının, feodal kalıntıların, gerici gelenek ve göreneklerin baskısından kurtulmaları uğruna mücadele eder. Bu doğrultuda:

-Kadınların bir mal gibi alınıp satılması anlamına gelen başlık parasının yasaklanması ve denetlenmesi için,

-Resmi nikah uygulamasının denetimi için,

-Çok geniş kitleleriyle her türlü eğitim ve etkileşim olanaklarından yoksun olan ve okuma-yazma oranının çok düşük olduğu, bu kesim kadınlarımızın aydınlatılması, her türlü eğitim olanaklarının sağlanması için,

-Gezici ekipler yoluyla, kırsal kesimde sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, özellikle ana ve çocuk sağlığı konusunda, köylü kadınların eğitilmesi için uğraş verir."⁴⁰⁸

Daha sonraki bölümde "örgüt, tüm kadınları, özellikle de emekçi kadınları, toplumsal, ekonomik, siyasal çıkarlarından yola çıkarak, onları en geniş kitleleriyle, bağımsızlık, demokrasi uğruna mücadeleye hazırlar." denildikten sonra, siyasal alanda demokratikleşmeyi sağlamaya yönelik bir dizi talep sıralanmaktadır.

Programın son bölümünde ise çocuklarla ilgili talepler sıralanır. Örneğin bu taleplerden birisi; "1 Haziran Çocuklar Günü olarak yasallaşması için uğraş verir." şeklindedir.

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Dernek tüzüğüne ulaşılamadığı için üye olma koşullarını belirtme olanağı bulunmamaktadır. Siyasetle ilgisi ise yukarıya alınan dernek programından da anlaşılabilir. EKB dönemin siyasal tavrı derneklerinden birisidir.

Kurucuları:

Derneğin kurucuları ve yönetim kurulu üyeleri şunlardır:

- 1- Firdevs Kanalcı (Genel Başkan), 2- Nuran Karataş (Genel Sekreter), 3- Necla Çıldır,
- 4- Hesna Duran

Şube ve Üye Sayısı:

Derneğin şube ve üye sayısı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Etkinlikleri:

- a) Üye toplantıları,
- b) Eğitim seminerleri, okuma yazma kursları, gecekondü ve fabrikalarda işçi-emekçi kadın örgütlenmesi,
- c) Miting faaliyetleri; DİSK-Demokratik kitle örgütleri platformu üyesi olarak merkezi düzeyde miting, gösteri yürüyüşlerine katılım, 8 Mart Emekçi Kadınlar Günü'nü aktif olarak örgütlenme ve katılım, 1 Eylül 1980 Dünya Barış Günü dolayısıyla Sofya'da yapılacak Kongrenin Türkiye çalışmalarına aktif olarak katılım gerçekleştirmiş ancak 12 Eylül 1980 askeri darbesi nedeniyle bu kongreye katılamamıştır.⁴⁰⁹

Dernek 12 Eylül 1980'de kapatılan derneklerdendir. Tüm yöneticileri hakkında dava açılmış ve üyeleri yargılanmıştır.

1980 öncesi sol hareket içinde yer alan diğer kadın örgütlenmeleri de kısaca şöyledir:

1978 yılında Gaziantep'te "Gaziantep Kadın Haklarını Koruma ve Geliştirme Derneği" kuruldu. Sol hareketin kadın derneklerinden birisi olan bu dernek 1979'da Olağan Kongresini yaptığında yönetim Devrimci Halkın Birliği ve Halkın Kurtuluşu

⁴⁰⁸Aynı yerde, s.9-10

⁴⁰⁹Emekçi Kadınlar Derneği Başkanı Nuran Güvenilir ile konuşma 31.8.1994.

tarafklarlarının elindeydi. Muhalefette ise Devrimci Yol tarafklarını bulunmaktaydı. Derneğin amacı "emekçi kadınları devrimci mücadeleye çekmek, emekçi kadınları genel sorunlarından hareket ederek eğitmek, sınıf bilinciyle donatmaktır."⁴¹⁰

Derneğin bir etkinliğı 1978 yılında "Uluslararası Kadınlar Günü"nü kutlamasıydı. Bugünle ilgili olarak Demek Başkanı Leyla Altun imzasıyla bir bildiri yayınlanmıştı.⁴¹¹ Bu dernek te 12 Eylül 1980'de kapatılan demeklerdendir.

Bu dernekten başka, 1980 öncesi sol hareket içinde "Yurtsever Devrimci Kadın Derneğı (YDKD)" ile "Devrimci Demokratik Kadın Derneğı (DDKD)" adlı demekler de kurulmuştur.⁴¹²

IV - Parti Kadın Kolları

Parti kadın kolları, partilere yardımcı örgütler olarak kurulmuşlardır. 1960 ile 1980 yılları arasında hemen her partinin -yardımcı örgüt olarak kurulmuş- kadın ve gençlik kollarının etkinlikleri sözkonusudur. Ancak Türkiye İşçi Partisi (TİP) gibi bazı partiler kadın ve gençlik kolları kurma gereğı duymazken, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) kadın ve gençlik kollarını 1950'li yıllarda kurmuş, böylece yardımcı örgütlerini ilk kez oluşturan parti olmuştur. Bu nedenle bu bölümde ilk kez CHP Kadın Kolları ele alınacaktır.

1. Cumhuriyet Halk Partisi Kadın Kolları

CHP Kadın Kolları ile ilgili habere ilk kez 1948 yılında rastlanmaktadır.

"Kadın Kolları Teşkilatı" başlıklı bu haberde:

"CHP'sinin tüzüğünde mevcut bulunan kadın kolları çalışmaları hakkındaki maddenin tatbiki için yönetmelik hazırlanmış illerde ve ilçelerde idare kurullarına bağılı olarak kadın kolları teşkil edileceğı haber alınmıştır. Bu suretle sayısı artırılan kadın üyeler sosyal yardım işlerle meşgul olacağı gibi ayrıca köylere kadar giderek kadınları aydınlatıcı mahiyette çalışmalar yapacaktır. Hazırlanan yönetmelik hakkında Parti Genel İdare Kurulunda müzakere edilecektir."⁴¹³ denilmektedir.

CHP'nin kadın kollarını oluşturma girişiminin 1948'de başlaması rastlantı olmasa gerektir. Bunun nedeni Türkiye'de 1945'ten itibaren başlayan gelişmelerdir. Bu yıl Türkiye'de iç ve dış politik olaylar açısından bir dönüm noktası olmuştur. Başbakan

⁴¹⁰Devrimci Halkın Birliğı, 19 Temmuz 1979, sayı: 59, s. 6

⁴¹¹Vatan, 22.2.1978, s. 1-7

⁴¹²"Sesimiz Örgütlü Çıksın", Sesimiz, Demokratik Kadın Derneğı Yayın Organı Özel Eki, 3 Mart 1990, yıl : 1, sayı : 3

⁴¹³"Kadın Kolları Teşkilatı", Kadın Gazetesi, 26 Temmuz 1948, yıl : 2, sayı : 74, s. 1

Şükrü Saraçoğlu bir partinin kuruluş başvurusunu 5 Eylül 1945'de onaylamış, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise 1 Kasım 1945'teki Meclis açış konuşmasında ciddi bir muhalefet partisine gereksinme duyulduğunu belirtmiştir. Tüm bunlar Türkiye'de çok partili döneme geçilmesinin ilk göstergeleridir. Bu tarihlerde hükümeti çok partili düzene yöneltten bir çok sorun vardır. Savaşa girilmese de II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntılar toplumda hoşnutsuzluğa ve muhalefete yol açmıştır. Bu nedenle hükümet "artık hat safhaya varmış olan halkın hoşnutsuzluğunu demokratik yollara yönlendirerek, olası patlamaları önleme kaygısı"⁴¹⁴ ile hareket etmeye başlamıştır. Hükümetin bu politikasında toplumdaki hoşnutsuzluğu, kendi insiyatifi altında bir demokratik açılımla giderme hedefi söz konusudur. Bu nedenle CHP hem kendi dışındaki partilerin kurulmasına izin verirken, hem de iktidarı kaybetme çabası ile bir dizi önlem almıştır. İşte partilerin kadın kollarının kurulması da bu önlemlerden birisidir. Şöyle ki; tek parti yönetimi kadın dernekleri de dahil olarak, parti dışındaki tüm örgütleri kapatırken "Halkevleri"ni açmıştır. Halkevleri bir anlamda partinin kadın ve gençlik kolları işlevini görmek üzere düşünülmüştür. Ancak 1940'lı yıllara gelindiğinde yukarıda kısaca değinilen hoşnutsuzluklar ve bundan doğan toplumsal muhalefet belki de bu işlevinden dolayı eleştirilerini "Halkevleri"ne yöneltmiştir. Toplumsal muhalefetin siyasal örgütlenmesi olarak ortaya çıkan Demokrat Parti (DP) tüm seçim propagandası boyunca "iktidara gelirse Halkevlerini kapatacağını" belirtmişti. CHP 1946 seçimlerini kaybetmemekle birlikte gene de, DP'nin iktidara gelirse kapatacağını özellikle belirttiği Halkevlerinin yerini alarak, toplumun gençlik ve kadın gruplarını partiye bağlayacak yeni bir örgütlenme biçimini öngörmüştü. İşte bu nedenle yeni kurulan partiler değil de iktidarda olan ama o iktidarı kaybetme endişesini taşıyan parti yani CHP kadın ve gençlik kolları yardımcı teşkilatlarını oluşturma çabasına girişmişti. CHP'nin 1948'de başlayan bu girişimi, 1950'de seçimleri kaybetmesi, DP'nin iktidara gelmesi ve iktidara gelince daha önce vaadettiği gibi Halkevlerini 8 Aralık 1951'de çıkarılan bir yasa ile kapatması üzerine sonuca ulaşmıştır. CHP'nin bu yasanın çıkmasından sonra harekete geçmesinin bir başka nedeni de DP'nin ekonomik zorlamaları idi. DP'nin izlediği bu politika CHP'nin gelir endişesine kapılmasına neden olmuştu. Bu nedenle Parti'ye gelir sağlamaları için Seniha Kanbay başkanlığında 11 kadından oluşan bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyon, Parti'ye gelir kazandırmak amacıyla bir gezi düzenlemiş, gezi sonrasında ise dağıtılmıştır. İşte CHP Kadın Kollarının temelini atan bu olay ve bu komisyondur.⁴¹⁵

CHP Kadın Kollarını asıl olarak 1952 yılında kurmuştur. Böylece 1953 yılına

⁴¹⁴Eroğul Cem, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu : 1945-71", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Derleyenler : İ.C. Schick, A. Tonak, İstanbul, Belge Yayınları, 1987, s.113

⁴¹⁵1964-1968 Dönemleri İstanbul İl Kadın Kolu Başkanı Türkan Okar (Yeyin) ile konuşma. 30.4.1993

gelindiğinde bazı illerde kadın ve gençlik kolları çalışmalarına başlamıştır bile. Bu nedenle 1953 yılının hemen başında bu kollarla ilgili yönetmelikler hazırlanmıştır. Ardından toplanan kurultaydan da kadın ve gençlik kolları yönetmelikleri ile, bu yönetmelikler çerçevesinde değiştirilen tüzüğün onaylanması istenmiştir.

Bu durum X. Kurultay'a sunulan Genel İdare Kurulu Raporunda:

"II. Yönetmelikler ...

2. Genel İdare Kurulunca hazırlanan *Kadın Kolları Yönetmeliği* 20 Ocak 1953 gününde *Gençlik Kolları Yönetmeliği*'de 2 Şubat 1953 gününde yürürlüğe konulmuş, bastırılmış ve teşkilata yeter adette gönderilmiştir. İllerimizin bazılarında kadın kolları, birçok yerlerde de gençlik kolları kurulmuş bulunmaktadır."⁴¹⁶ şeklinde açıklanmaktadır. Bu kurultay, 1951 yılındaki IX. Kurultay'ın kabul ettiği tüzükte yapılan değişiklikleri onaylamıştır. Bu değişikliklerden birisi "Yardımcı Teşkilat" kurulması ile ilgili olan maddedir.

Madde şöyledir; "Md 35- Parti İdare Kurulları kendiliklerinden veya üst idare kurullarının isteği veya kongrelerinin kararları ile danışma kurulları, belli konular için devamlı veya geçici ihtisas komisyonları teşkil eder. İller teşkilatında Genel İdare Kurulunca hazırlanan Yönetmelik hükümlerine göre, gençlik kolları ve partili kadın üyelerden mürekkep kadın kolları kurulabilir."⁴¹⁷

Bir sonraki kurultayda madde daha da kısaltılarak yeniden onaylanır. Bu kez maddede:

"Md 36- İller teşkilatında Parti Meclisince hazırlanan Yönetmelik hükümlerine göre, gençlik kolları ve partili kadın üyelerden mürekkep kadın kolları kurulabilir."⁴¹⁸ denilmektedir.

Parti tüzüğü ile kadın kolları kurulması koşulları oluşturulurken, bunun yanında bir de kadın kolları yönetmeliği yayınlanmıştır.

Bu yönetmeliğin ana hükümlerine göre:

"1. CHP Tüzüğü'nün 36. maddesi uyarınca CHP Kadın Kolları kurulur.

2. Kadın Kolları kuruldukları yerlerdeki Parti kademelerine bağlı yardımcı bir teşkilattır.

3. Kadın Kollarının amaçları:

A) Türk inkılaplarının ve Partimizin umdelerinin bütün vatandaşlar, hususiyle kadınlar arasında yayılmasına, benimsenmesine çalışmak,

⁴¹⁶Ulus, 23 Haziran 1953, s. 1

⁴¹⁷CHP Tüzüğü, (IX. Kurultayca Onanmış ve X. Kurultay kararıyla bazı maddeleri değiştirilmiştir.), Ankara, Ulus Basımevi, 1953, s. 13

⁴¹⁸CHP Tüzüğü, (IX. Kurultayca Onanmış, X. ve XI. kurultay kararlarıyla bazı maddeleri değiştirilmiştir.) Ankara, Güzel İstanbul Matbaası, 1954, s. 18

B) Türk kadınının sosyal ve politik anlayışımızın ilerleyip gelişmesinde ve demokrasinin kökleşmesinde ödev almalarını sağlamaktır.

4. Kadın Kollarının görevleri şunlardır:

- A) Toplantılar, konferanslar tertip etmek,
- B) Broşürler ve dergiler çıkarmak,
- C) Köy ve mahalle gezileri yaparak kadın vatandaşlarla aydınlatıcı temaslarda bulunmak,
- D) Vatandaşlara parti programını benimsetmek, Partinin üye sayısını, hususiyle kadın üye sayısını artırmaya çalışmak,
- E) Bağlı bulundukları Parti kademelerinin çalışmalarına geniş ölçüde yardım etmek."⁴¹⁹

Tüzük ve yönetmeliğe bakıldığında kadın kollarının partiye yardımcı bir kuruluş olarak örgütlendiği görülmektedir. Kadın Kolları; partinin amaçlarına hizmet etmek amacıyla kurulmuş olsa da kadınları siyasal hayata yönlendirdiği, siyasal haklarını kullanmaları için itici güç oluşturduğu için kadın haklarının gelişiminde etkili bir örgütlenme olarak değerlendirilebilir.

27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrası partiler kapatılmış, fakat çok kısa bir süre sonra CHP'nin faaliyetine izin verilmiştir. Sözkonusu yasaklama sırasında partilerin ocak ve bucak teşkilatları da kapatılmış, kadın ve gençlik kolları çalışmalarını sürdürmüştür. 1963'te hazırlanan Siyasi Partiler Yasa Tasarısı'nın 7. maddesi "siyasi partilerin il ve ilçe teşkilatı dışında her ne ad altında olursa olsun teşkilat kurmaları yasaktır." diyerek partilerin kadın ve gençlik kolları kurmasını yasaklamayı öngörmektedir. Kadınlar ise bu tasarıya karşı çıkmışlar, "Atanın yolunda tutunabilmek için" kadın kollarının yararlı olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁴²⁰

Bu tasarı yürürlüğe girmeyecek, partilerin kadın ve gençlik kolları çalışmalarını sürdürecektir. Bu çalışmalar 12 Mart 1971 askeri darbesi sonrasında da devam edecektir.

CHP Kadın Kolları Yönetmeliği'nin en son şekli de şöyledir:

" Kuruluş: Madde: 1- CHP Tüzüğü'nün 38. maddesi uyarınca partili kadınlardan kadın kolları, partili gençlerden gençlik kolları kurulur.

Parti örgütüne paralel yardımcı örgüt olarak çalışan kadın ve gençlik kolları ... oluşur.

... ..

Madde: 3- CHP yardımcı kollarının amacı, Partili kadın ve genç üyelerin CHP içindeki örgütlenmelerini sağlamak, CHP'nin tüzüğü, programı, seçim bildirgesi, kurultay kararları ve Genel Yönetim kurulunca saptanan siyasal doğrultusuna uygun

⁴¹⁹CHP Kadın Kolları Yönetmeliği, Ankara, Yeni Matbaa, 1954, s. 3

⁴²⁰Oruz, İ. Halim, "7. Maddenin Düşündürdükleri", Kadın Gazetesi, 6 Mayıs 1963, sayı : 765, s. 1

görüş ve ilkeleri, kadınlar ve gençler arasında yaymak, bunları benimsetmek, kadınları ve gençleri özgürlükçü demokrasi ve partinin demokratik sol tutumu doğrultusunda bilinçli toplumsal güçler olarak değerlendirip, yönlendirmektir.

(Yardımcı Kolların Görevleri)

Madde: 4- Yardımcı Kolların Görevleri şunlardır.

... ..

a) Sosyal, ekonomik ve siyasal konularda araştırmalar yaparak, kitap, kitapçık ve dergiler yayınlamak, toplantılar, konferanslar, açık oturumlar ve eğitim çalışmaları düzenleyerek CHP'nin demokratik sol görüşünü kadınlar ve gençlere yaymak, benimsetmek.

b) Yurtiçi ve yurtdışı kadın ve gençlik kuruluşları ile ilişkiler kurarak öngörülen amaca uygun çalışmalar yapmak,

... ..

d) Kadın kollarınca, köyde ve kentte çalışan kadınların, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarının saptanarak çözümüne yardımcı olmak, tüm kadınların siyasal, sendikal hak ve özgürlüklerini etkin biçimde kullanmalarına katkıda bulunmak ve bu yönde kadınları aydınlatıp bilinçlendirmek.⁴²¹

Yönetmeliğin son şeklinde de kadın kollarının yardımcı kol olduğu çok açık olarak belirtilir. Gene de yönetmeliğin 4. maddesinin (d) bendine bakıldığında, bir kadın örgütü gibi kadın sorunları ile ilgilenileceğinin açıklandığı görülecektir.

Etkinlikleri:

Kadın kollarının kuruluşundan kısa bir süre sonra CHP'de ilk kez bir kadın, ilçe başkanı seçilmiştir. İlçe Başkanı seçilen Nimet Uygun yaptığı ilk basın toplantısında "yalnız hanımların desteklemesiyle bu göreve getirilmediğini" özellikle belirtmiş, CHP milletvekili aday listesinde kadınlara az yer verilmesini eleştirirken, partide daha çok kadın üye olmasını arzuladığını çünkü kadınların daha ciddi çalıştığını ifade etmişti.⁴²²

Aynı yıl CHP Kadın Kolları "Dünya Kadınlar Birliği" toplantısına delege göndermişti. İl Kadın Kolu Başkanı Güzide Tanrıyar'ın katıldığı bu toplantıda kadın sorunları tartışılmış, Türk delegesi de Türk kadınının toplum içindeki siyasi etkinliklerini söz konusu etmişti.⁴²³

Bu yılda toplanan CHP kadın kolları kongresinde kadınların seçim listelerinde çok az yer almalarından şikayet edildiği görülmektedir. Aynı konuda bir değerlendirme de 1961 yılı çalışma raporunda görülmektedir. Bu konuda raporda:

⁴²¹ CHP Yönetmelikleri, Kadın ve Gençlik Kolları Yönetmeliği, Ankara, Ajanstürk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayi, 1978, s. 3-4

⁴²² Vatan, 24 Haziran 1958, s. 3, Vatan, 25 Haziran 1958, s. 1

⁴²³ Vatan, 11 Temmuz 1958, s. 2

"CHP Kadın Kollarını, partinin ve yarınki ileri Türkiye'nin okulu haline getirmek azim ve isteğindeyiz....Bilhassa kadını siyasi hayatta yapıcı duruma getirmek bu ödevlerin başında gelir. Böyle olmasına rağmen kadınlarımız Belediye ve İl Genel Meclislerinde, Mahalle Muhtarlıklarında Büyük Millet Meclisinde çok sayıda yer almış değildir."⁴²⁴ denilmektedir.

Kadınların bu nitelikteki şikayetleri sonraki yıllarda da sürmüştür. Oruz "Kadınların Siyasi Başarısı" adlı makalesinde şöyle demektedir:

"Kadın kolları kuralım, seçmen kadınlardan faydalanmak için her gayrete başvuralım, sonra da kadını aday olarak seçmeyelim, bu nasıl olur?...Kontenjan mı ayıracağız, başka bir usul mü bulacağız ona varalım.

Bu da yapılmazsa tek bir hareket kalır o da kadınlığın partiler üstü birleşerek hakkını istemesi ve alıncaya kadar çalışmasıdır." ⁴²⁵

Bu yorumda dikkati çeken nokta, 1990'ların gündemindeki, partilerde kadın kotası ya da kadın kontenjanı konusunun daha o yıllarda öneriliyor olmasıdır.

1962 yılında CHP Kadın Kolları siyasal nitelikte bir kadınlar kurultayı toplamıştır. Bu kurultayda kadın kollarının başka ülkelerde olduğu gibi birinci planda kadın haklarının savunucusu olması ve siyasi ihtiraslara körü körüne alet edilmemesi istenmiştir.⁴²⁶

Aynı yılın çalışma raporunda ise şu görüş dikkati çekmektedir:

"Kadın kolları filhakika CHP'nin yardımcı bir koludur. Fakat biz saflarımıza katılanları seçim zamanları vazifeli görmüyor, devrimci bir partinin ferdi olarak ahlak, kültür ve değerlilikle bezenmiş yarının idealist kadını olarak yetiştirmek istiyoruz....Kadın Kolları bir okul gibi faydalı ve verimli bir çalışma yapmaktadır."⁴²⁷

1962 yılında CHP Kadın Kolları 1961 Anayasası ile ilgili çalışmalar yapmış, "Anayasaya Evet" mitingi düzenlemiştir.

1963 yılı çalışma raporunda "Cemiyetin temeli kadın olduğuna göre kadını her bakımdan yetiştirmek lazımdır." denilmektedir. Gene bu yılda 6.3.1963 tarihinden itibaren İstanbul İl Kadın Kolu bülteni yayınlanmaya başlamıştır.⁴²⁸

1964-1965 Yılları Çalışma Raporu'ndaki şu görüşler de oldukça dikkat çekicidir:

"Siyasi partilerde kadın kolları kuruluşunun, kadının siyasi olduğu kadar ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda da yetişmesinde önemli rolü olduğuna inanmaktayız....

Sosyal adalet ilkelerinin yurdumuzda yerleşmesini istiyorsak kadınlarımızı cehalet kuyusundan çıkartıp, uygarlık düzeyine kavuşmamız, ahiretle dünya işlerinin

⁴²⁴CHP İstanbul Kadın Kolu Kongre Çalışma Raporu, İstanbul, Anıl Matbaası, 1961, s. 12-13

⁴²⁵Oruz, İ. Halim, "Kadınların Siyasi Başarısı", *Kadın Gazetesi*, 3 Aralık 1962, sayı: 743, s. 1

⁴²⁶*Kadın Gazetesi*, 17 Aralık 1962, sayı: 745, s. 3

⁴²⁷CHP İstanbul Kadın Kolu 1962 Yılı Kongresi, İstanbul, Nebioğlu Matbaası, 1962, s. 13

⁴²⁸CHP İstanbul Kadın Kolu 1963 Yılı Kongresi, İstanbul, Anıl Matbaası, 1963, s. 10 ve 12.

birbirinden ayırabilmesini sağlamamız gerekmektedir....Hangi yönden bakarsak bakalım kadının özgürlüğünün önemi her an ön planda yer almaktadır. Demokratik nizamın yerleşmesi de aile fertlerinin eşitliğine dayanmaktadır. Bu görüşü sağlayamadıkça batı uygarlık düzeyine erişmemiz mümkün olamayacaktır. Kadınlarımızı imkan nispetinde yükseltecek, görüş açılarını genişletecek, yurdumuzun gelişimini sağlayacak siyasi, kültürel, sosyal, sanat ve turizm konularını içine alan komisyonlar kurduk....kadınlarımızın tam anlamı ile özgürlüğe kavuşması konularında fikir gönül ve işbirliği esasına dayanan bir çalışma düzenini benimsemişlerdir."⁴²⁹

CHP Kadın Kolları'nın diğer kadın demekleriyle birlikte hareket ederek kadın konusundaki bazı durumlarda tepkiler ortaya koyduğu da görülmektedir.

Örneğin, 1968 yılında Cumhuriyet gazetesindeki bir haberde "Bir gerici gazetenin Türk kadınları ile ilgili olarak kullandığı çirkin deyim ve kadın hakları aleyhindeki neşriyatına karşı tepki devam etmektedir." denilmekte, bu tepkinin İleri Kadınlar Derneği Başkanı ile CHP Kadınlar Kolu İstanbul İl Başkanı tarafından yapıldığı belirtilmektedir.⁴³⁰

İlk kez 5 Aralık 1968'de bu günü "Kadın Hakları Günü" olarak kutlanmış, kutlamalar çerçevesinde "Türk Toplum ve Kadın Sorunları" adlı bir konferans verilmiştir.⁴³¹

CHP Kadın Kolları (İstanbul İl Kadın Kolu) diğer kadın demekleriyle birlikte hareket etme konusundaki tavrını sonraki yıllarda da sürdürmüştür. Bu konuda 1976 Yılı Faaliyet Raporu'nda şu değerlendirme yapılmaktadır:

"Diğer devrimci kadın kuruluşları ile ilişkilerimiz konusunda da Genel Merkezi İstanbul'da bulunan İKD ve bazı sendikalarındaki kadın yöneticilerle olan ilişkilerimizden söz etmek isteriz. Bu devrimci kuruluşlarla yakın ilişkinin CHP'nin daha da yaygınlaşarak etkin hale gelmesinde yararlı olacağı inancındayız."

Bu yılda ayrıca, kadın yazar ve gazeteciler aylık örgüt toplantılarına davet edilmiş, kadın sanatçılarla ilişki kurulmuş, işçi ve esnaf kadınların sorunları ile ilgili çalışma yapılmış ve aylık bülten yayınlanmıştır.⁴³²

1974'de CHP Kadın Kolları Genel Merkez Yönetim Kurulu tarafından "Umudumuz" adlı bir dergi çıkarılmıştır. Bu gazetede Jale Candan "Çetin Savaşçılar" başlıklı yazısında CHP için şöyle bir değerlendirme yapmaktadır:

⁴²⁹CHP İstanbul İl Kadın Kolu 1964-1965 Yıllar Kongresi, İstanbul, Şevket Ünal Matbaası, 1970, s. 12

⁴³⁰Cumhuriyet, 12 Aralık 1968, s. 1

⁴³¹CHP İstanbul İl Kadın Kolu 1968-1969-1970 Yılları Kongresi, İstanbul, Şevket Ünal Matbaası, 1970,

s.18

⁴³²CHP İstanbul İl Kadın Kolu Faaliyet Raporu (1976 Yılı), (İstanbul-1976)

"CHP'nin sessizce yürüttüğü büyük işlerden bir tanesi de kuşkusuz, kadınların, ülkemizde alışılmamış biçimde politika hayatına atılabilmelerini sağlamış olmasıdır."⁴³³

Mebrure Aksoley, Neriman Neftçi, Solmaz Belül CHP'den Senato'ya girmiş kadınlardır. Bunlardan bazıları kadın kollarında çalışmış, başkanlık yapmış ve kadın kolları sayesinde de senatör olmuşlardır. Hatta Solmaz Belül tarafından, Mebrure Aksoley'in salt kadınların çabaları ile liste başı olduğu belirtilmektedir.

CHP Kadın Kolları'nın 1953-1980 yılları arasındaki etkinlik sürecinde İstanbul'da başkanlık yapmış kadınlar şunlardır; Güzide Tanrıyar, Hasene Ilgaz (4 yıl), Türkan Okar (5 yıl), Solmaz Belül (1976'da senatör seçilinceye kadar, senatörlüğü de 1979 yılına kadar sürmüştür.), Perihan Saylan.⁴³⁴

CHP Kadın Kolları 12 Eylül 1980 askeri darbesi tarafından alınan "Partileri kapatma" kararı çerçevesinde etkinliklerine son vermek zorunda kalmıştır.

Solmaz Belül'e göre; CHP'de kadın ve gençlik kolları çalışmalarını tümüyle paralel götürmüşler, çok fedakarca ve etkin olarak çalışmışlardır. Bu nedenlerle 12 Eylül 1980 hareketi CHP'ye karşı yapılmış, CHP için yapılmış özel bir komlodur.⁴³⁵

Kadın kolları parti teşkilatının olduğu her yerde kurulmuş, çok yaygın bir örgütlenme idi. Parti teşkilatı, Kadın Kollarının kuruluşunu kolaylaştırmaktaydı. Ayrıca Kadın Kolları başlangıçta ocaklarda oluştuğu için il teşkilatlarından, ocak-bucak teşkilatlarına kadar yaygın olarak kolayca ve tüm yurttan kurulabilmişti.

12 Eylül 1980 hareketinin partileri kapatma kararından sonra hazırlanan yeni Partiler Kanunu ile partilerin kadın ve gençlik kolları kurmaları yasaklanmıştır. 1980 sonrası kurulan partiler ve 12 Eylül'ün kapattığı ancak daha sonra yeniden açılmasına olanak verilen 12 Eylül öncesinin partileri, (örneğin burada incelenen CHP'nin devamı olan SHP ve CHP) artık kadın kolları kuramadıkları için bu doğrultudaki çalışmalarını "Kadın Komisyonları" ile yürütmektedirler. Bu gün SHP'nin de CHP'nin de Kadın Komisyonları etkinliklerini sürdürmektedirler.

SHP Kadın Komisyonu, CHP Kadın Kolları geleneğinden gelen bir yaklaşımla kadın konusundaki iki çalışmasıyla dikkati çekmektedir. Bu çalışmalar "kota sistemi" ve "Kadın Sorunları Bakanlığı"nın kurulması çalışmalarıdır.

Kota sistemi ve Kadın Sorunları Bakanlığı ile ilgili olarak, Jale Candan'ın basın açıklamasında şöyle denilmektedir:

⁴³³Candan Jale, "Çetin Savaşçılar", Umutumuz, Sahibi: CHP Kadın Kolları Genel Merkez Yönetim Kurulu adına Genel Başkan Neriman Elgin, 22 Şubat 1974, s. 1

⁴³⁴Adı geçen Çalışma Raporları ve belgeler CHP İstanbul İl Kadın Kolu Başkanları Türkan Okar ile Solmaz Belül'den sağlanmıştır.

⁴³⁵Solmaz Belül ile yapılan konuşma. 11.3.1993

"...2-Tabandan gelen kadın isteklerine dayanarak örgütümüzün, Sayın Genel Başkanımız Erdal İnönü'nün doğrultusunda oybirliği ile kabul ettiği kota sistemi, Avrupa Konseyi'nin tüm üye ülkelere tavsiyesi olup "Kadınlarımızı Politikaya Özendirmek" açısından Partimizde meyvelerini vermeye başlamıştır.

3- Yine Sayın Genel Başkanımızın büyük desteği ile 1986 Tüzük ve Program Kurultayında benimsenen "Kadın Sorunları" Bakanlığı bugün Partimizin Gölge kabinesinde çalışmaya başlamıştır...."⁴³⁶

SHP 3. Olağan Kurultayında kabul edilen "Uygulama Politikaları" başlıklı program çerçevesinde "Kadın Sorunları Bakanlığı"nın kurulması gerekliliği belirtilerek, bu bakanlığın nüvesinin parti kadın komisyonlarınca oluşturulacağı belirtilmekte, "Diğer Kadın Kuruluşları ile İletişim Kurma Komitesi" oluşturularak, ildeki tüm kadın kuruluşlarıyla ilişki kurulması da öngörülmektedir.⁴³⁷

Bugün SHP'de "Kadın Kotası" sistemi %20 olarak uygulanmakta, ancak "Kadın Sorunları Bakanlığı" "Devlet Bakanlığı" olarak etkinliğini sürdürebilmektedir.

2. Demokrat Parti Kadın Kolları

DP Kadınlar Kolu ile ilgili Parti Tüzüğünde herhangi bir madde yoktur. Kadın Kolları ile ilgili her hangi bir yönetmelik de bulunamamıştır. Dönemin DP milletvekillerinden Nilüfer Gürsoy parti kadın kolları konusunda; "DP kadın kolları kurmamıştır. Meseleye bu şekilde bakmadık" şeklinde görüş belirtmektedir.⁴³⁸ Ancak çok az sayıdaki gazete haberine göre DP'de kadın kollarının kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu haberlere göre; 5 Aralık 1959'da DP Kadınlar Kolu tarafından kermes toplantısı yapılmıştır.⁴³⁹ 10 Nisan 1960'da da İstanbul Küçükbakkalköy'de Kadınlar Kolu kurulmuştur.⁴⁴⁰ Ancak TKB konusu incelenirken de belirtildiği gibi bu dernek 1958'den sonraki dönemde DP'nin kadın kolları gibi çalışmış, adeta partinin yardımcı teşkilat görevini üstlenmişti. Belkide bu nedenle kadın kollarına çok fazla gereksinme duyulmamıştı.

⁴³⁶SHP Kadın Sorunları Gölge Bakanı Jale Candan'ın Basın Açıklaması (5.12.1990 Kadınların Siyasal Haklarına Kavuşmalarının Yıldönümü nedeniyle) (Ankara-1990)

⁴³⁷SHP Kadın Sorunları Komisyonları Kuruluş, Çalışma Yöntemleri, 26 Mayıs 1988, Hazırlayan: Ayla Akbal Parti Meclisi Üyesi, (Ankara-1988)

⁴³⁸Nilüfer Gürsoy ile yapılan konuşma. 11.3.1993

⁴³⁹Kadın Gazetesi, 28 Kasım 1959, yıl: 12, sayı: 586, s. 1

⁴⁴⁰Kadın Gazetesi, 16 Nisan 1960, yıl: 14, sayı: 606, s. 1

3. Adalet Partisi Kadın Kolları

Adalet Partisi de 1964-1965 yıllarında Kadınlar Kolu kurmuştur. Partide Kadın Kolları ile ilgili ilk yönetmelik 1965 yılında çıkartılmıştı. Bu yönetmeliğe göre:

"Gayesi:

c) Siyasal hakların yanısıra, sosyal ve ekonomik hakları da öngören Refah Devleti ülküsünün gerçekleşmesine gayret etmek, ...

Görevleri: Parti Genel İdare Kurulu'nun kararı ile ...

f) Yurt içinde ve dışında kadın kuruluşlarıyla ilişkiler kurmak, yapılacak toplantılara ve gezilere katılmaktır.⁴⁴¹

1967'de yeni bir yönetmelik kabul edilmiş, bu yönetmelikte bir önceki yönetmelikten farklı maddeler benimsenmişti.

Bu yönetmeliğe göre:

"I. Kısım Genel Esaslar Kuruluşu:

Madde 1- Adalet Partisi tüzüğü'nün 97. maddesi gereğince, parti iller ve merkez teşkilatına muvazi yardımcı teşkilat olarak (Adalet Partisi Kadın Kolları) kurulmuştur.

Gayesi: Madde 2- Adalet Partisi Kadın Kolları'nın gayesi:

a) A.P. tüzüğü'nün 2. maddesinde ve programında belirtilen ilkeleri yaymak, benimsetmek, kökleştirmek ve inandırma yoluyla Adalet Partisine taraftar kazandırmak.

b) Milli Egemenlik ilkelerine, insan hak ve hürriyetlerine dayanan, insan haysiyet ve şerefine değer veren, batılı anlamdaki demokratik hukuk düzeninin gelişmesine kökleşmesine çalışmak,

c) Siyasal, sosyal ve ekonomik hakları öngören refah devleti ülküsünün gerçekleşmesine gayret etmek

d) Türk Cumhuriyetinin temeli olan ailenin ve bunun unsurları olan ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirlerin alınmasına ve müesseselerin kurulmasına çalışmak,

e) Türk kadınının gerek cemiyet ve gerekse siyasi hayatımızda rol ve söz sahibi olmasına gayret etmek,

f) Türk kadınının sosyal ve politik hayatımızın ilerlemesinde, gelişmesinde ve demokrasinin kökleşmesinde ödev almasını sağlamaktır.

Görevleri:

Madde 3- a) Toplantılar, konferanslar, açık oturumlar, seminerler, münazaralar ve müsamereler tertip etmek ve bunlara benzer faaliyetlerde bulunmak,

b) AP'liler arasında yardımlaşmayı, dayanışmayı ve karşılıklı sevgi ve saygıyı kuvvetlendirmek,

c) Köy ve mahalle gezileri tertipleyerek kadın vatandaşlarımızı tenvir etmek,

⁴⁴¹ Adalet Partisi Kadın Kolları Yönetmeliği, İstanbul, Orijinal Matbaa, 1965, s. 4

- d) Bağlı oldukları parti kademeleri yönetim kurullarının tasvibi ile muhtelif konularda etütler yapmak, broşürler, bültenler, dergiler ve gazeteler yayınlamak,
- e) Bağlı oldukları parti kademeleri tarafından kendilerine verilecek vazifeleri yerine getirmek,
- f) Ana kademe genel yönetim kurulunun kararıyla, yurt içinde ve dışında kadın kuruluşları ile ilişkiler kurmak, yapılacak toplantılara ve gezilere katılmak,
- g) Bağlı oldukları ana kademe teşkilatları ve kendi üst kuruluşları ile istişare ederek bu görevlerin yerine getirilmesini temin için çalışma programları yapmak ve bu programları uygulamak.

Üye olma şartları:

Madde 4- Demeklere girebilecek kanuni yaşta ve nitelikte olan ve Adalet Partisi tüzüğüünün üçüncü maddesinde yazılı şartları haiz bulunan her Türk kadını Adalet Partisi Kadın Kollarına üye olabilir."⁴⁴²

1975 tarihli yönetmelikte Kadın Kollarının Görevleri Bölümünde bazı değişiklikler yapılmıştır. Ancak bu maddelerin temel yapısını değiştirmemektedir.⁴⁴³

Etkinlikleri:

AP Kadın Kolları kelimenin gerçek anlamıyla Parti yardımcı teşkilatı olarak çalışmış bir örgüttür. Örneğin; Kadın Kollarının ikinci kongresinde Genel Başkanı Naime Toksöz bir açış konuşması yapmış, bu konuşmada üniversite olaylarına değinerek, gençleri ağır şekilde suçlamış, bunların hareketlerini bastırmak için Kadın Kolları olarak parti yöneticilerinden izin istediklerini ve fakat "firelendiklerini" söylemiştir. Gene bu konuda CKMP ve GP Kadın Kollarıyla da ilişki kurulduğunu belirtmektedir.⁴⁴⁴

Gerçekten Kadın Kolu Başkanının kongrede belirttiği gibi, AP Kadın Kolları tam anlamı ile Parti politikası doğrultusunda çalışarak üniversite olaylarıyla ilgili (yukarıdaki konuşmada da belirtildiği gibi) aynı görüşleri paylaşan partilerin kadın kolları ve kadın dernekleri ile birlikte bir "protesto bildirisi" yayınlamıştır.

Bu bildiride:

"Üniversitelerimizi komünist ihtilalin yuvası haline getirmek isteyenlerin ne öğrenci, ne de öğretim üyesi olarak devlet çatısı altında barınmalarına Türk anası ve Türk kadını olarak imkan vermeyeceğiz."⁴⁴⁵ demekteydiler.

AP Kadınlar Kolu İstanbul İl Kongresinde de komünizm tehlikesinden söz edilmiş, Kadın Kolu Genel Başkanı Naime Tokgöz "Mini ve mono eteğin aile ve ahlakımızda

⁴⁴² Adalet Partisi Gençlik Kolları Yönetmeliği-Kadın Kolları Yönetmeliği (18 Ekim 1967), Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1967, s. 27-30

⁴⁴³ Adalet Partisi Kadın Kolları Yönetmeliği, Ankara, Doğu Matbaası, 1975

⁴⁴⁴ Cumhuriyet, 31 Ekim 1968, s. 1

⁴⁴⁵ Derin Ayşenur, "Kadınların Örgütlenme Sorunu Üzerine", Demokrat, 11 Mart 1980, s. 2

açtığı yarayı biliyormusunuz? Komünist Rusya'nın bu memlekette neler yapmak istediğinden haberiniz var mı?" diye sorular sorarken, İstanbul İl Başkanı Av. Gülhis Mankut "Bizim sayemizde AP bu gün iktidarda olduğu gibi, yine bizim sayemizde bundan sonra da iktidardan düşmeyecektir."⁴⁴⁶ şeklinde bir görüş ortaya koymuştur.

Bu örneklerden de görülebileceği gibi AP Kadınlar Kolu, CHP Kadınlar Kolu gibi bir kadın derneği gibi çalışmamıştır. İki kadın kolu karşılaştırma yapıldığında AP kadın kolları sözcüğün gerçek anlamıyla Partinin yardımcı kuruluşu olarak çalışmış bir örgütlenme olmuştur.

AP'de de kadınlar kolu kadınların politikaya girmesinde basamak oluşturmuştur. Örneğin; AP Kadınlar Kolu Başkanı Naime Tokgöz 12 Ekim 1969'da yapılan seçimlerde İstanbul'dan tek kadın milletvekili olarak seçilmiş, seçimlerden sonra "kadınların iktisadi hürriyetlerine kavuşması için çalışacağını" söylemiş, "ev kadınlarının da sigorta edilmesi gerektiğini" ileri sürmüştü.⁴⁴⁷

AP'nin Kadınlar Kolu faaliyetleri de 12 Eylül 1980 askeri darbesinin partileri kapatma kararıyla sona ermiştir. Politik yaşamını 1980 sonrası DYP olarak sürdüren bu partide de "partilerin kadın kolları kurma yasağı" nedeniyle çalışmalar kadın komisyonu şeklinde sürdürülmektedir.

Parti kadın kolları için son bir örnek "Milliyetçi Hareket Partisi Kadın Kolları" olacaktır.

4. Milliyetçi Hareket Partisi Kadın Kolları

MHP'nin tüzüğünde "Genel Merkezin Diğer Yardımcı Organları" başlığı altında kadın kollarının kuruluşu düzenlenmiştir. İlgili madde şu şekildedir:

"Madde 37- Genel İdare Kurulu genel merkeze yardımcı organ olmak üzere danışma kurulu, denetleme kurulu, gençlik ve kadın kolları özel maksatlarla geçici inceleme komisyonları ve komiteleri kurabilir."⁴⁴⁸

MHP Kadın Kolları Yönetmeliğine gelince:

"I. Kuruluş Gerekçesi:

Madde 1- MHP Tüzüğü'nün 85. maddesi hükmüne dayanılarak MHP kadın kolları kurulmuştur.

Madde 2- Kadın kolları kuruldukları mahaldeki parti kademelerinin organı ve onun başlıca yardımcısıdır.

II- Kadın Kollarının amacı:

⁴⁴⁶Cumhuriyet, 21 Ekim 1968, s. 1

⁴⁴⁷Cumhuriyet, 16 Ekim 1969, s. 1

⁴⁴⁸MHP Tüzük, b.y. ve b.t. yok.

Madde 3- Partiye kadın vatandaşlarımızın kayıtlarıyla, kadın kolları ve parti kademelerinde fiili görev almalarını sağlamak MHP'nin ana prensiplerini kadın vatandaşlar arasında yaymak, özellikle muhitlerine aile müessesesinin toplumun temeli olduğu; gençlerinin milliyetçi köylü, ahlakçı, toplumcu düşüncelerle yetiştirilmeleri gerektiği, fikrini benimsetmek, onların şahsiyet sahibi birer insan olarak yetişmelerini sağlamak, MHP kadın kollarının başlıca amacıdır. ...

VI. Kadın Kolu Teşkilatının Hizmetleri:

Madde 17- Kadın Kolları 3. maddede yazılı amaçlara varabilmek için,

- a) Toplantılar, konferanslar, müsamereler tartip eder.
- b) Broşürler ve dergiler yayınlar.
- c) Köy ve mahalle gezileri yapar.
- d) Parti kademesindeki İdare Heyeti faaliyetlerine katılır.
- e) Partinin umumi gidişatı hakkında topladığı bilgileri parti genel merkezine iletebilmek üzere Kadın Kolu Genel Başkanına bildirir.⁴⁴⁹

Bunların dışında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Güven Partisi (GP) de kadın kolları kurmuşlardır. Bu partilerin kadın kollarının AP kadın kolları ile yaptıkları işbirliklerine yukarıda değinilmişti.

Bu dönemin diğer bir partisi Türkiye İşçi Partisi (TİP) ise kadın kolu kurmamıştır. Bununla ilgili tüzüğünde herhangi bir madde bulunmamaktadır.⁴⁵⁰

V - Kız Liselerini Bitiren Kadınların Kurdukları Dernekler

1980 öncesinde ilişkin sözü edilecek diğer kadın dernekleri kız liselerini bitirenlerin kurdukları dernekler ile Türk kadınlarının, diğer ülke kadınları ile kurdukları dostluk dernekleridir.

Kız liselerini bitirenler tarafından Amerikan Kız Koleji Mezunlar Derneği, Erenköy Kız Liseliler Derneği, Çamlıca Kız Liseliler Derneği, Erenköy Kız Liseliler Derneği, İstanbul Kız Lisesi Mezun ve Mensupları Derneği, Ankara Kız Liseliler Derneği gibi dernekler kurulmuştur. Bunlardan konuya örnek olması açısından, ayrıca kadın derneği gibi de çalıştıkları için yalnızca Çamlıca Kız Liseliler Derneği ile İstanbul Kız Liseliler Derneği hakkında kısa birer değerlendirme yapılacaktır.

⁴⁴⁹ MHP Kadın Kolları Yönetmeliği, b.y.ve b.t. yok.

⁴⁵⁰ TİP Programı ve Tüzüğü, TİP Yayınları : 1, 5. Basım, Ankara, Maya Matbaacılık, 1979

1. Çamlıca Kız Liseliler Demeği

Çamlıca Kız Liseliler Derneği, 19 Ekim 1973'de, Ankara'da kurulmuş bir dernektir. Çalışmalarına 1974'de başlamıştır. Genel merkezi de Ankara'dadır. Çamlıca Kız Lisesi bir İstanbul lisesi olmasına karşın, demeği Ankara'da kurulmuştur.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin amacı, çalışma konuları tüzüğünde şöyle belirtilmektedir;

"Madde 3- Derneğin başlıca amacı, İstanbul Çamlıca Kız Lisesi'nde okumuş olanların kendi aralarında ve okul ile yakınlık, bağlılık, kültürel ve sosyal dayanışmalarını temin etmek ve yaşatmaktır.

Bundan başka:

- a) Çamlıca Kız Lisesi'nin gelişme ve ilerlemesi ile ilgilenmek, dernek imkanlarına göre katkıda bulunmak,
- b) Çamlıca Kız Lisesi'nde okuyan çocukların maddeten, manen daha sağlıklı ve bilgili yetişmesine yardımcı olmak,
- c) Maddi imkansızlıkları nedeniyle yüksek tahsil imkanı bulamayan, çalışkan, kabiliyetli, iyi ahlaklı Türk kızlarına okuma imkanı sağlamak,
- d) Çamlıca Kız Lisesi'nde yetişmiş aydın Türk kadınının bilgi, şevkat ve yardımseverlik duygularını Türk kadınlarının yüceltilmesi uğrunda toplamak ve dernek amaçlarına uygun faaliyetlere yöneltmek,
- e) Çamlıcalı olsun, olmasın yaşlılara, emeklilere, dullara, kimsesizlere, yoksullara dernek imkanları nisbetinde yardımcı olmak,
- f) Üyeleri ile yakınlarının, doğum, ölüm, evlilik gibi sevinçli ve kederli günlerinde yanlarında olmak, onlara maddi veya manevi destek sağlamak,

Amaçlarına dahildir.

Faaliyet şekilleri:

Madde 4- Dernek amacına ulaşmak için:

- a) Diğer derneklerle yardımlaşabilir.
- b) Benzer amaçlı derneklerle Federasyon oluşturabilir veya mevcut Federasyona katılabilir.
- c) Amacın gerektirdiği yemekli yemeksiz özel ve genel toplantılar, konserler, panel, seminer ve benzeri sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunabilir.
- d) Kitap, dergi, bülten gibi yayınlar yapabilir.
- e) Amacın gerektirdiği şekilde öğrencilere burs verebilir.
- f) Sosyal yardım faaliyetlerini yürütecek alt komisyonlar ve bu tür ihtiyaçların gerektirdiği fonlar oluşturabilir.

g) Dernek çalışmalarına yardımcı olan ve üye olmayan kişilere teşvik, üyelere başarı ödülleri verebilir.

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Dernek tüzüğünde üyelik koşulları şöyle belirtilmektedir:

"Madde 5- Derneğin asli, fahri ve şeref üyesi olmak üzere 3 tür üyesi vardır.

Asli üyelik: Derneğin asli üyesi olmak için:

- a) Çamlıca Kız Lisesinde okumuş olmak,
- b) Medeni haklara sahip ve 19 yaşını bitirmiş olmak,
- c) Yüz kızartıcı bir suçtan hüküm giymiş bulunmamak,
- d) Kamu haklarından kısıtlanmış olmamak, şarttır."⁴⁵¹

Derneğin siyasetle ilgilenip, ilgilenmeyeceğine dair tüzükte her hangi bir maddeye yer verilmemiştir. Amaçlarına ve çalışmalarına bakıldığında da siyasetle ilgili olmadığı görülmektedir.

Kurucuları:

"Madde 31- Dernek kurucu üyelerinin ad, soyad ve meslekleri şöyledir:

1. Gönül Tüzün (Ev kadını), 2. Evren Oktar (ODTÜ Öğretim Üyesi),
3. Gülgün Polat (Ev kadını), 4. Suna Yarç (İktisatçı),
5. Gönül Ekir (Ev kadını), 6. Evnur Koçak (Ziraat Yüksek Mühendisi),
7. Özden Öztekin (Defterdarlık Hazine Avukatı), 8. Sevim Taşman (Eczacı)

Şube ve Üye Sayısı:

Derneğin yalnızca İstanbul'da (kuruluş tarihi 1975) şubesi bulunmaktadır. Üye sayısı ise yaklaşık 400 kişidir. Genel merkezin 300 üyesi vardır.

Etkinlikleri:

Dernek her ay bir bülten yayınlarak hem üyeleri arasındaki haberleşmeyi sağlamakta, hem de çeşitli konulardaki yazılarla üyelerini bilgilendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca yılda bir kez Çamlıca Dergisi yayınlanmaktadır.

Üniversitede okuyan kız öğrencilere burs verilmekte -örneğin kuruluşundan bir yıl sonra 3 kız öğrenciye burs verilmiştir.- ayrıca Çamlıca Kız Lisesi'nde okuyan parasız yatılı kız öğrencilere de yardım yapılmaktadır.⁴⁵²

Çamlıca Kız Liseliler Derneği, 1975 Uluslararası Kadın Yılı nedeniyle yapılan kongrede eylemli olarak görev alan bir dernek olmuştur. Kültürel etkinlik olarak konferanslar düzenlemektedir.⁴⁵³

⁴⁵¹ Çamlıca Kız Liseliler Derneği Tüzüğü, İç İşleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Güvenlik Dernekler Şubesinin 4.6.1984 tarih ve 150344 sayılı yazıları ile tasdik edilmiştir. (Ankara-1984)

⁴⁵² KaDeFe Dergisi, Eylül-Aralık 1977, yıl: 1, sayı: 3-4, s. 2-3

⁴⁵³ KaDeFe Dergisi, Eylül-Aralık 1978, yıl: 2, sayı: 7-8, s. 23

1978 yılında Kadın Dernekleri Federasyonu'na üye olan Dernek, daha sonraki yıllarda "kamu yararına dernek"ler arasında yer almadığı için Federasyon üyeliğinden ayrılmak zorunda kalmıştır.

Dernek bugün de çalışmalarını sürdürmektedir. Genel Başkanlığını Evren Oktar yapmaktadır.

2. İstanbul Kız Lisesi Mezun ve Mensupları Derneği

İstanbul Kız Lisesi Mezun ve Mensupları Derneği 27 Mart 1987 tarihinde İstanbul'da kurulmuş bir dernektir. Genel merkezi de İstanbul'dadır.

İstanbul Kız Lisesi, Cağaloğlu Anadolu Lisesi adını alınca bu okulu bitiren kadınlar okullarının adını yaşatabilmek için bir dernek kurmuşlardı. Bu dernek de adı ve amacı ile bir kız lisesi dayanışma derneği özelliğinde olmasına karşın, şu anda yönetimde bulunan kadronun niteliği nedeniyle bir kadın derneği gibi çalışmaktadır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 2- Derneğin amacı:

- a) İstanbul Kız Lisesi adını yaşatmak ve devam ettirmek,
- b) Mezun ve mensuplarının dağılmamaları için birlik ve beraberliği temin etmek,
- c) Amacını Gerçekleştirmek İçin Yapacağı Faaliyetler:
- d) Eski mezun ve mensupları tesbit ederek derneğe üye kaydetmek ve onların toplantılara iştirakini sağlamak,
- e) Okul kütüğü ile mezunlar albümü hazırlamak,
- f) Birlik ve beraberliğin sürekliliği için sosyal ve kültürel toplantılar düzenlemek,
- g) Toplu yemekler, geziler, piknik ve eğlence gezileri tertip ederek derneğe gelir temin etmek,
- h) Derneğe gelir sağlamak amacı ile kermes düzenlemek,
- i) Bağış toplamak,
- j) Oluşacak maddi birikim ile yardıma muhtaç mezun ve mensuplara yardımda bulunmak,
- k) İhtiyaç sahibi olan mezun çocuklarına eğitim yardımı ve desteğinde bulunmak,
- l) İstanbul Kız Lisesi'nde okuyan yardıma muhtaç başarılı çocuk veya çocuklara burs verebilmek,
- m) Üyelerin toplanabileceği bir lokal kiralayarak veya satın alarak belirli bir yer edinmek,

n) Aylık veya yıllık çalışma bülteni yayınlamak,⁴⁵⁴

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Dernek tüzüğüne göre üye olmak için yalnızca: "Madde 4- İstanbul Kız Lisesi mezunu ve mensubu olmak gerekir."

Tüzükte siyasetle ilgili her hangi bir madde yer almamaktadır. Amacında da politik bir yaklaşım bulunmamakla birlikte, çalışmalarında Atatürkçü bir yaklaşımla politik tavırları olabilmektedir.

Kurucuları:

"Madde 3- Demek Kurucularının Ad ve Soyadları:

Birnur Özümert (Emekli Banka Müdürü), Deniz Banoğlu (Serbest Gazeteci), Birsen Akdimen (Emekli Memur), F. Üdar Etan (Ev Kadını), Ayla Savucu (Ev Kadını), Müran Gören (Emekli Bankacı-Ressam), Sennur Fatma Çelik (Yazar)"⁴⁵⁵

Şube ve Üye Sayısı:

Derneğin şubesi yoktur. Üye sayısı ise 1000'e yakındır.

Etkinlikleri:

Derneği kurucu üyelerinden olan ve kuruluşundan beri başkanlığını yapan Birnur Özümert aynı zamanda başka kadın derneklerinin de kurucusudur. (Örneğin Kadın Sorunlarını Araştırma Derneği gibi) Bu nedenle dernek başta da belirtildiği gibi kadın hakları için çalışan bir dernek kimliği kazanmıştır.

Kırsal kesimden kız öğrencilere (25 öğrenci) burs vermektedir. Şu anda Türk kadınlarının en önemli sorununu eğitimde gören dernek, okulun ilk mezunlarından Süreyya Ağaoğlu adına Sarıyer Barbaros İlk Okulu'nda "İstanbul Kız Lisesi Süreyya Ağaoğlu Kitaplığı"nın açılmasını sağlamıştır.

Kitaplığın açıldığı Sarıyer'deki gecekondu bölgesinde kadınlara yönelik seminerler verilmektedir. Doğum kontrolü, çocuk bakımı, zamanın iyi değerlendirilmesi, ev idaresi gibi. Ayrıca, Prof. Dr. Aysel Ekşi *Kimseye Soramadığınız Sorular*, Prof. Dr. Necla Arat *Kadın Hakları* ile ilgili seminerler vermişlerdir. Gene bu bölgede genç kızlara daktilo kursları düzenlenmektedir.

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ile birlikte kız öğrenci yurdu açma girişimleri başlatmışlardır.

Klasik İstanbul Kız Lisesi'ni tekrar açma girişimlerinde bulunmaktadır.

Kadın haklarını ihlal durumlarında ya da benzer durumlarda bir çok kınama telgrafi çekmektedir. Örneğin, Konya'da Belediye Başkanlığının kız ve erkek öğrencileri ayrı otobüslere bindirme girişimlerine karşı, Urfa Belediye Başkanının çok eşli evliliğini açıkça ilan ederek, bu şekildeki evlilikleri savunmasına karşı protesto telgrafları

⁴⁵⁴İstanbul Kız Lisesi Mezun ve Mensupları Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1987)

⁴⁵⁵Aynı yerde.

çekmişlerdi. Laiklik ve kadın haklarıyla ilgili bir çok etkinliğe diğer kadın dernekleriyle birlikte katılmışlardır.⁴⁵⁶

Dernek bugün de çalışmalarını sürdürmekte, Başkanlığını Birnur Özümert yapmaktadır.

VI - Türk Kadınlarının Başka Ülkelerin Kadınlarıyla Kurdukları Dostluk Demekleri

Türk kadınları bazı ülkelerin kadınlarıyla birlikte dostluk ve kültür demekleri de kurmuşlardır. Bu nitelikteki demeklerin kuruluşu ilk kez Türk Amerikan Kadınları Kültür Derneği ile başlamış, İran, Pakistan, Japon ve Çin kadınları kültür demekleri'nin kuruluşlarıyla sürmüştür.

Bu konuda ilginç olan nokta, Türk kadınlarının Japon, Çin hatta Kore kadınları ile dostluk demekleri kurmalarına karşın hiç bir Avrupa ülkesinin kadınları ile bu nitelikte dernekler kurmamalarıdır. Bu belki de Türk kadınlarının kendilerini Avrupalı kadınlara değil de Asyalı kadınlara daha yakın hissettiklerinin bir göstergesidir.

1. Türk - Amerikan Kadınları Kültür Derneği

Türk Amerikan Kadınları Kültür Derneği 1950 yılında Ankara'da kurulmuş bir dernektir. Merkezi de Ankara'dadır.

Türk kadınları, Cumhuriyet döneminin ilk dostluk derneğini ABD'li kadınlarla birlikte kurmuştur. Amerika'nın Türkiye üzerindeki etkisinin artmaya başladığı dönem olan 1950'li yıllarda Türkiye'de ABD kökenli ya da sempatisanı birçok dernek kurulmaya başlamıştır. Bu gelişime kadınların kurdukları dernekler de katılmış ve Amerika'yla ilişkili bir çok dernek kurulmuştur. Örneğin; "Amerikan Kadınlar Cemiyeti", "ABD Kız Koleji Mezunlar Derneği", "Türk-ABD Üniversiteliler Derneği-Kadın Grubu" ve "Türk Amerikan Kadınları Kültür Derneği" gibi... Burada bunlardan yalnızca "Türk Amerikan Kadınları Kültür Derneği" ele alınacaktır.

1950 yılı Mart ayında, "Kadın Gazetesi"nde dönemin Sağlık Bakanı'nın eşi Aliye Beyazıt'ın bir demeci yayınlanmıştı. Bu demecin bir yerinde Beyazıt, TAKKD hakkında şöyle bir değerlendirme yapmaktadır:

"...Cumhuriyet devrinde her yerde pekçok hayır dernekleri kurulmuş ve Türk Milletine faydalı olmaya çalışmışlardır.

Bunların arasında mühim faaliyet gösteren Yardımsevenler Derneği, Çocuk Esirgeme Kurumu, Kadınlar Birliği ilk anda hatırıma gelenlerdir. Türk Amerikan Kadınlar Birliği

⁴⁵⁶ 1989-1991 Yılı Çalışma Raporu, (Dernek merkezinden verilen belge, İstanbul-1992)

de bu nevi topluluklardan biridir. Her iki memleket kadınları arasında dostluk ve birlik tesis etmek, gayemizin yanında Asistans Sosyal vazifesile de karşı karşıyayız."⁴⁵⁷

Bu sözlerinin ardından "Hemşirelik" konusunda görüş belirten Beyazıt, Derneğin Kızılay gibi çalışan bir yardım derneği olacağını belirtmektedir.

Bir başka tanıtım broşüründe derneğin amacının "Yabancılarla, Atatürk ve Türkiye'yi tanıtmak, kültür alışverişinde bulunmak, maddi yardımlarda bulunarak ülkemize faydalı olmak."⁴⁵⁸ şeklinde belirtilmektedir.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

Bölüm II. Derneğin konusu ve amacı:

Madde 4- Dernek: A) Türk ve Amerikan kadınlarının birbirleri ile tanışmalarına ve yakınlaşmalarına,

B) İki memleket arasında mevcut olan dostluk ve yakınlık çerçevesi içinde kültürel münasebetlerin kuvvetlenmesine hizmet etmek,

C) İki memleket kadınlarına zihniyet muâşeret ve gelenekleri hakkında fikir vermektir.

Bölüm III Derneğin çalışma yolu:

Madde 5- Dernek amaçlarına varabilmek için:

A) Her türlü yayın vasıtalarından faydalanmak,

B) Konser, konferanslar tertip etmek,

C) Kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunmak."⁴⁵⁹

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Tüzüğün 6. maddesine göre, az çok İngilizce bilen 18 yaşını bitirmiş Türk ya da Amerikan uyruğunda olan kadınlar derneğe üye olabilmektedirler. Bugün "az çok" değil iyi İngilizce bilmek koşulu aranmaktadır.

Derneğin siyasetle ilgilenmeyeceği tüzükte açıkça belirtilmiştir. Tüzüğün 2. maddesine "Dernek tamamen kültürel mahiyette olup, siyasetle ilgisi yoktur." denilmektedir. Derneğin amacında ve çalışmalarında da siyasetle ilgili bir yan bulunmamaktadır.

Kurucuları:

"Madde 37- Derneğin kurucuları:

Perizat Banguoğlu (Ev kadını), Emine Barlas (Ev kadını), Zekiye Dranas (Ev kadını), Nezihe Türegün (Ev kadını), Vasfiye Erdelhun (Ev kadını), Adnan Eseniş (Ankara Eseniş Lisesi Müdiresi), Faize Bekata (Fen Fak. Fizik Doç.), Leyla Uşaklıgil (Ev

⁴⁵⁷"Türk Amerikan Kadınları Kültür Derneği 4. Toplantısı", Kadın Gazetesi, 20 Mart 1950, yıl : 4, sayı:160, s. 1

⁴⁵⁸GKYEY Tanıtım Broşürü, agy, s. 12

⁴⁵⁹Türk Amerikan Kadınları Kültür Derneği Tüzük, Ankara, Doğuş Limitet Matbaası, 1957, s.n. yok.

kadını), Alageyik Lostar (Ev kadını), Bülent Sokollu (Ev kadını), Esmâ Nayman (Ev kadını), Leyla Çamlıbel (ABD Elçiliğinde tercüman), Melek Erbilin (Ev kadını), Leman Yolaç (DTC Fak. asistan), Nermin Abadan (Gazeteci), Mrs. Russel Dorr (Ev kadını), Bertel E. Kunihojn (Ev kadını), Mrs. E. M. Dean (ABD Kütüphanesi Müdürü)"⁴⁶⁰

Derneğin 16'sı Amerikalı olmak üzere 37 kurucu üyesi vardır.

Şube ve Üye sayısı:

Dernek tüzüğünde (Md.3) "Kongre lüzum gördüğü yerlerde şube açılmasına karar verebilir." denilerek şube açılabilceğı belirtilir. Bu gün İzmir ve Adana'da şubesi vardır. Antalya ve İstanbul'da da şube açma girişimleri vardır. Üye sayısı Dernekler Yasası'na göre 750'yle limitlidir. 1993 yılına göre üye sayısı 670'dir.⁴⁶¹

Etkinlikleri:

Derneğin en etkin olduğu dönem 1950-1960 yılları arasındaydı. Bu on yıl içinde 1956-1957 yılı çalışma raporuna göre dernek amacını gerçekleştirmek için yayın araçlarından yararlanmış, konferanslar ve çeşitli kültürel, sosyal etkinlikler düzenlemişti.

14 grupta çalışmalarını yürütmekte idi. Bunlar; Sosyal Yardım, Sanat ve Tarih, Doğup Büyüdüğümüz Şehir, Halk Dansları, Yemek, Bütçeye Uygun Moda Sanatı, Briç, Lisan (Amerikalılara Türkçe, Türklere İngilizce öğretmek üzere), Ev Döşeme, Elişleri ve Sanat, Çocuk Yetiştirme, Misafir Ağırlama grupları idi.

Gene 1957 yılında kadınlarla ilgili iki grup oluşturan Dernek, birinci grupta "Bugünün Kadını"nu araştıran çalışmalar yaparak, Türkiye'de kadın faaliyetleri ile ilgili kuruluşlar ve Amerikadaki gönüllü kadın grupları hakkında sorulu cevaplı toplantılar düzenlenmiş, ikinci grupta ise "Meslek Kadınları Grubu"nu oluşturarak, Türkiye'de çalışan kadınlar için anket, iş ve meslek sorunları, beslenme sorunları gibi konularda çalışmalar gerçekleştirmişti.⁴⁶²

Derneğin 1950'li yıllardaki kadar dikkati çekmemekle birlikte gene de bugüne kadar sürdürdüğü etkinliklerini de şöyle sayabiliriz.

- 1953 yılından itibaren üniversiteli kız öğrencilere burs vermektedir. Bugün burs verilen öğrenci sayısı 50'dir.
- Gecekondu bölgelerindeki okulların araç-gereç gereksinmelerini karşılamaktadır.
- 1961 yılından itibaren Ankara çevresindeki köylerde kadınlara sağlık, sosyal, kültürel ve ekonomik alanda yardımcı olmakta, kurslar açmakta, sağlık taramaları

⁴⁶⁰ Adı geçen Tüzük

⁴⁶¹ Dernek Başkanı Gülden Daş ile konuşma. 5.6.1994

⁴⁶² Türk-Amerikan Kadınları Kültür Derneği Faaliyet Raporu 1956-1957, Ankara, Doğu Matbaası, 1957, s.n. yok.

yapmakta, köy kadınlarının el emeklerini pazarlayarak ekonomik katkıda bulunmaktadır.

d) MEB ile işbirliği yaparak 1968'den itibaren okuma-yazma kursları açmaktadır.

e) 1967'den itibaren Ankara çevresindeki köy ilkokullarına geçici kütüphaneler açarken, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'daki ilkokullara araç-gereç yardımında bulunmaktadır. Bugün herşeyiyle ilgilendiği 11 köy okulu bulunmaktadır. 14 köy okulunun da kitaplığını düzenlemiştir.

f) Üyeleri için yabancı dil, el beceresi kursları açmakta, konferans, panel gibi kültürel etkinlikler düzenlemektedir.⁴⁶³

Kadın Demekleri Federasyonu çerçevesinde etkinliklere katılmaktadır.

Dernek bugün de etkinliklerini sürdürmekte, Başkanlığını Gülden Daş yapmaktadır.

2. Türk İran Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği

Bu dernek 1967'de Ankara'da kurulmuş bir dernektir. Dernek merkezi de Ankara'dadır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Bölüm II.- Madde 2- Derneğin konusu ve amacı:

- a) Türk ve İran kadınlarını birbirine tanıtmak ve sevdirmek, bunlar arasında dostluk bağları kurmak,
- b) İki millet kadınları arasında kültürel, sosyal ve turistik münasebetlerin gelişmesini sağlamak,
- c) Amacına uygun diğer dernekler ve kurumlarla işbirliği yapmaktır.

Bölüm III. Derneğin yapacağı işler:

Madde 4- İkinci maddedeki yazılı amacı sağlamak için derneğin yapacağı işler şunlardır:

- a) İki memleket arasında toplu seyahatler tertip ve bu seyahatleri teşvik etmek,
- b) İki Millet arasında kültürel sahadaki münasebetleri geliştirmek, Türk-İran kültürünü yayabilmek amacıyla gerekli tedbirleri almak ve her türlü vasıtalarla yayın yapmak, lisan kursları açmak,
- c) Türkiye'de her çeşit sergiler, kongre, konferanslar, eğlenceler ve festivaller tertiplemek veya İran'da yapılacak olanlara katılmak."⁴⁶⁴

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

⁴⁶³GKYEY Tanıtım Broşürü, agy, s. 12-13 ayrıca Gülden Daş ile konuşma. 5.6.1994

⁴⁶⁴Türk-İran Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği Tüzüğü, Ankara, TTK Basımevi, 1967

Tüzükte Derneğe üyelik koşulu; "Madde 5- Derneğe 18 yaşını bitirmiş Türk veya İran vatandaşı olan kadınlar üye olabilir." şeklindedir. Yalnızca kadınların üye olacakları açıkça belirtilmiştir.

Tüzükte, Derneğin siyasetle ilgisi konusunda; "Madde 3- Dernek hiç bir suretle siyasetle meşgul olmaz." denilerek, siyasetle ilgisinin olmadığı belirtilmektedir.

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzüğün birinci maddesinde "Genel Merkez Yönetim Kurulu kararıyla diğer illerde şubeler açabilir." hükmü bulunmaktadır. Ancak şube açıp-açmadığını ve üye sayısını belirleme olanağı bulunmamaktadır.

Kurucuları:

"Madde 30- Kurucu üyeler: Firuzende Çağlayangil (Dışişleri Bakanı eşi), Mehveş Aksalur, Meliha Ambarcıoğlu (Prof. Dr.), Adile Ayda (Dışişleri Bakanlığı), Enise Arat (Hukuk Müşaviri), Ayten Aygen, Mürüvvet Özkan, Esma Barkan, Refia Çeliker, Müzehher Çubukgil (Avukat), Enis Behiç Koryürek, Müşerref Hekimoğlu, Bn. Chilaty (İran Başkonsolosu eşi)..."⁴⁶⁵ ve 15 İranlı bayandır.

Dernek bugün çalışmalarını sürdürmemektedir.

3. Türk-Pakistan Kadınları Dostluk Derneği

Bu dernek 1969 yılında, Ankara'da "Türk-Pakistan Kadınları Derneği" adıyla kurulmuş ancak adı daha sonra "Türk-Pakistan Kadınları Dostluk Derneği" olmuştur. Merkezi de Ankara'dadır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Derneğin Amacı: Madde 4 - Türk-Pakistan kadınları arasındaki dostluk ve kültür bağlarını kuvvetlendirmektir.

Bu amacı gerçekleştirmek için,

- a- Türk ve Pakistan kadınları arasında yakınlaşmayı, dostluğu sağlayıcı ve kültürlerini tanıtıcı faaliyetlerde bulunur, toplantılar, balolar, çaylar ve kermesler yapar,
- b- Türk ve Pakistanlı öğrencilere burs sağlar,
- c- Okuma ve yazma seferberliğine katılır."⁴⁶⁶

Derneğin amacı, başka bir kaynakta da şöyle belirtilmektedir:

"Tarih boyunca mevcut olan iki kardeş ülke kadınları arasındaki dostluğu ve kültürel bağları pekiştirmek, kültürlerini tanıtıcı faaliyetlerde bulunmak, müşterek sosyal

⁴⁶⁵ Aynı yerde.

⁴⁶⁶ Türk-Pakistan Kadınları Dostluk Derneği Tüzüğü, Ankara, 1985, yayınevi yok, s. 1

faaliyetler düzenleyerek elde edilen gelirlerle özellikle, üniversiteli kız öğrencilere burs vermek ve en önemli olarak okuma-yazma seferberliğine her yönden yardımcı olmaktır. Ayrıca her iki ülkenin tabii afetler sonunda yaşadığı zor günlerde birbirlerine yardım için açılmış kampanyalara katkıda bulunmaktır.⁴⁶⁷

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olmanın özel bir koşulu yoktur. Tüzüğe göre "Madde5- a) Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve 18 yaşını bitirmiş olmak," üyelik için yeterli olmaktadır. Derneğe yalnızca kadınların üye olacağı gibi bir hüküm bulunmamakla birlikte, gene de dernek üyeleri tümüyle kadındır.⁴⁶⁸

Derneğin siyasetle ilgisi tüzüğünde belirtilmemiştir. Amaçlarına ve çalışmalarına bakarak siyasetle ilgisinin olmadığı söylenebilir.

Kurucuları:

"Madde 2- Dernek kurucularının Ad ve Soyadları aşağıda gösterilmiştir.

Mrs. Begüm P. İftikar Ali (Pakistanlı) Ankara

Mrs. Safra Mansur Ahmat (Pakistanlı) Ankara.

Bayan Esen Özgen (Türk) Ankara. Bayan Rana Eldem (Türk) Ankara.

Bayan Türkan Ayrıl (Türk) Ankara. Bayan Fecriye Turat (Türk) Ankara.

Bayan Gülden Dizdar (Türk) Ankara"⁴⁶⁹

Şube ve Üye Sayısı:

Derneğin 1975 yılında İstanbul'da açılan tek şubesi vardır. Üye sayısı ise 300'dür.

Etkinlikleri:

"1. Üyeleri arasında kültür ve giyim eşyası bağış kampanyası açarak, bunları her yıl değişik gecekondu bölgelerinden yardım isteğinde bulunan, iki ilkokulu seçip bu okullara kitaplık, dosya dolabı, okul araç ve gereçleri ile en yoksul öğrencilerine giyim eşyası olarak dağıtmaktır.

2. Pakistan el işlerini memleketimizde tanıtmak gayesi ile muhtelif tarihlerde, çeşitli yerlerde Pakistan el işlerinden müteşekkil sergiler açmaktadır.

3. Üniversitedeki kız öğrencilere öğrenimleri bitinceye dek karşılıksız burs vermektedir.

4. Gönüllü Kuruluşlar Yetişkinler Eğitim Vakfı etkinlikleri içinde okuma-yazma, sağlık ve çevre çalışmalarına katkıda bulunmaktadır.

5. Gene Vakfın düzenlediği konferans, panel, kermes gibi etkinliklere katkıda bulunmaktadır."⁴⁷⁰

Dernek bugün de çalışmalarını sürdürmekte, Başkanlığını Nevin Acar yapmaktadır.

⁴⁶⁷GKYEY Tanıtım Broşürü, s. 20

⁴⁶⁸Adı geçen Tüzük, s. 2

⁴⁶⁹Aynı yerde, s. 1

⁴⁷⁰GKYEY Tanıtım Broşürü, s. 20-21

4. Türk Japon Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği

Bu dernek te önceki dostluk dernekleri gibi Ankara'da kurulmuş bir dernektir. Kuruluş tarihi 1969 yılıdır. Derneğin kuruluş yeri gibi merkezi de Ankara'dadır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacı gerçekleştirmek için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Amacı: Madde 4- Derneğin amacı, Türk ve Japon kadınları arasında kültürel ve sosyal ilişkilerden de yararlanmak suretiyle yakınlaşmayı ve dolayısı ile kadının maddi ve manevi kalkınmasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamaktır.

Çalışma Konuları: Madde 5- Dernek amacını gerçekleştirmek için uygun sosyal yardımlar yapar, burslar verir, kültürel ve sosyal çalışmalarda bulunur, konferanslar, eğitsel kurslar, konserler, balolar ve benzeri sosyal, kültürel toplantılar düzenler."⁴⁷¹

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Dernek tüzüğünde " Madde 7- Derneğe üye olabilmek için;

- a) Türk veya Japon vatandaşı olmak, ya da bir Türk veya Japon ile evli olmak,
- b) 18 yaşını bitirmiş, medeni haklara ve bunları kullanma yeteneğine sahip olmak, ..." bu şekilde derneğe Türk ya da Japon olmak kaydıyla yalnızca kadınların üye olabileceği öngörülmektedir.

Dernek siyasetle ilgilenmeyeceğini tüzüğünde "Madde 3- Derneğin siyasetle hiç bir ilişkisi yoktur." şeklinde belirtmektedir.

Kurucuları:

"Madde 6- Dernek kurucularının adları aşağıda gösterilmiştir. Atsuko Tanaka (Ev Hanımı) C.J. Nemoto (Ev Hanımı), Y. Furukawa (Ev Hanımı), Ferihan Gürsoy (Tevfik Fikret Lisesi Müdürü), Mehveş Aksalur (Ev Hanımı), Doç. Dr. Berin U. Yurdadoğ (Ankara Üni. DTCF), Serra Çınar (Ev Hanımı), Güzin Bozcaadalı (Ev Hanımı), Cevza And (Ev Hanımı), İnci Garan (TRT'de Prodüktör) (İkametgahları buraya alınmamıştır.)"⁴⁷²

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzüğün birinci maddesindeki "Merkez Yönetim Kurulu kararı ile gerekli görülen yerlerde şube açabilir." hükmü ile şube açabileceğini belirten Derneğin, 1976 yılında İstanbul'da açılmış bir şubesi bulunmaktadır. Üye sayısı ise; 50-60 arası Japon üyesi ile birlikte toplam 400 üyesi bulunmaktadır.

Etkinlikleri:

⁴⁷¹ Türk-Japon Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği Ana Tüzüğü, (Dernek merkezinden verilen belge Ankara-1970), s. 1

⁴⁷² Aynı yerde.

Dikkat edilirse derneğin oldukça ilginç bir amacı vardır. Bu amaç, iki ülke kadınları arasındaki dostluğu geliştirmek kültürel alışverişte bulunmak amacından çok farklıdır, *kadının maddi ve manevi kalkınmasında dayanışmasını sağlamak* şeklindeki bu amaç açıkça kadın hakları için çalışmayı öngörmektedir. Ancak, demek bu amaca uygun nitelikte çalışma yapmamakta, çalışmalarını adında belirlenen amacı ile sınırlı kalmaktadır.

Kız erkek öğrenci ayırt etmeden 20 öğrenciye burs vermektedir. Okmeydanı Halide Edip Adıvar İlkokulu'nun gereksinimleri karşılanmaktadır.

Demek 1986'dan beri Japonca öğretmektedir. Şu anda bu kursta 200'den fazla kişi Japonca öğrenmektedir. Japonlara da Türkçe kursları verilmektedir. Ayrıca İngilizce kursları da açmaktadır. Dil kurslarının dışında Çay Seremonisi, Türk Yemekleri, Kilim Dokuma, El İşleri, Ikebana, Vitray-Cam Boyama, Shuji-Japon Hat Sanatı, gibi konularda da kurslar düzenlemektedir. Geleneksel Türk adetlerini öğretmektedir.⁴⁷³

Demek bugün de çalışmalarını sürdürmektedir. Başkanlığını Mehveş Aksaher yapmaktadır.

5. Türk Çin Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği

Bu dernek te Ankara'da kurulmuştur. Merkezi de Ankara'dır. Kuruluş tarihi ise 16 Ekim 1992'dir.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Demek tüzüğünde amaç ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Amacı: Madde 4- Derneğin amacı Türk ve Çin kadınları arasında kültürel ve sosyal ilişkilerden de yararlanmak suretiyle yakınlaşmayı sağlamak, iki milletin tarihi, kültür ve turizm değerlerini tanıtmak, dolayısıyla kadının maddi ve manevi kalkınmasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamaktır.

Çalışma Konuları: Madde 5- Demek amacını gerçekleştirmek için uygun sosyal yardımlar yapar, burslar verir, kültürel ve sosyal çalışmalarda bulunur, konferanslar, eğitsel kurslar, balolar ve benzeri sosyal, kültürel toplantılar düzenler."⁴⁷⁴

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Tüzüğe göre, derneğe üye olma şartları ve yolları:

"Madde 7- Derneğe üye olabilmek için:

a) Türkiye veya Çin vatandaşı olmak, ya da bir Türk veya Çin'li ile evli olmak,

⁴⁷³ Derneğin İstanbul Şube Başkanı Sema Boysan ile konuşma. 17.2.1993

⁴⁷⁴ Türk-Çin Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği Ana Tüzüğü, (Ankara-1992), s.1

b) 18 yaşını bitirmiş, medeni haklara ve bunları kullanma yeteneğine sahip olmak, .."⁴⁷⁵
Derneğin siyasetle ilgilenmeyeceği tüzükte şu şekilde belirtilmektedir:

"Siyasetle ilişkisiz oluş: Madde 3- Derneğin siyasetle hiçbir ilişkisi yoktur."

Kurucuları:

"Madde 6- Dernek kurucularının adları aşağıda gösterilmiştir.

Ferihan Gürsoy (Em. Eğitimci)...., Serpil Sümer (İş Kadını Ayhan Mağazası sahibi)...., Ülkü Vardar (İş Kadını)...., H. Filiz Serter (Em. Psikolog)...., B. Defne Gürsoy (İşletmeci-Bayındır Hastahanesi Gn. Md. Yrd.)...., N. Mihri Gürsoy (Ekonomist-Unicef, Türkiye Temsilcisi)...., Aymelek Taşhan (Avukat)...., Gül Sadıklar (Öğretmen-çalışmıyor)...., Nilgün Yoğurtçuoğlu (Y. Mim.)...., Müeddep Sezgin (Em. Öğretmen)...., Naile Tan Ataç (Ankara Hilton Oteli Halkla İlişkiler Md)...., Sevim Gönül (Em. Öğretmen)...., Gülbin Pürstünlerli (Doç. Dr. Numune Hst-Kardiyoloji Böl. Bşk.)...., Yüksel Şen (Em. Banka Md.)...., Yeşim Pasinli (İş Kadını- Em. öğretmen)..."⁴⁷⁶

Dernek kurucuları açısından dikkat çekici olan hiç Çin'li kurucusu olmaması, kurucuların tümüyle Türk kadınlarından oluşmasıdır.

Dernek tüzüğündeki ilginç olan bir başka nokta ise Türk-Japon Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği'nin tüzüğü ile tümüyle aynı olmasıdır. Bu özellik yukarıya alınan tüzükle ilgili bölümlerde çok açık bir biçimde görülebilir. Aynı tüzük kullanılmış gibidir.

Şube ve Üye Sayısı :

Dernek tüzüğünün birinci maddesinde "Merkez Yönetim Kurulu kararı ile gerekli görülen yerlerde şubeler açılabilir" hükmü bulunmaktadır. Ancak henüz şubesi yoktur. 120-130 kadar üyesi bulunmaktadır.

Etkinlikleri:

Derneğin akademik ve sosyal alanlarda ayrıca yardım konularında etkinlikleri vardır. Ankara'da bir gecekondu bölgesi ilkokulunun tüm gereksinimlerini karşılamıştır. Sinoloji Bölümünde okuyan bir öğrenci ile gene üniversitedeki bir kız öğrenciye burs vermektedir.

Akademik düzeyde yaptığı çalışmalar; Çin kültürünün Türk kültürüne etkilerini araştıran akademik toplantılar yapmıştır. Örneğin, Çin porselen sanatının, İznik çinileri üzerindeki etkileri ile Çin minyatür sanatının Türk minyatür sanatına etkileri gibi. Gene 1993 yılında Ankara'da 11 ülkenin katıldığı "Asya Ülkelerinin Kültürel Etkileşimi" konulu uluslararası bir toplantı düzenlemiştir.⁴⁷⁷

Çalışmalarını bugün de sürdürmektedir. Başkanlığını Ferihan Gürsoy yapmaktadır.

⁴⁷⁵Adı geçen tüzük, s. 3

⁴⁷⁶Adı geçen tüzük, s. 2

⁴⁷⁷ Dernek Başkanı Ferihan Gürsoy ile konuşma 19.2.1994

VII - Kadınların Meslek Olarak Örgütlenmeleri

Kadınlar seçtikleri meslekler içinde de örgütlenmeye gitmişlerdir. Bu örgütlenme tüm meslekleri kapsamasa da gene de bu demekleşme hareketi kadınların ilginç örgütlenme şekillerindendir.

Bu nitelikte kurulmuş olan derneklerin ilk örneği 1948 yılına aittir.

1. Türk Hemşireler Derneği (Türk Hastabakıcı Hemşireler Derneği)

Kadınların meslek olarak örgütlenmelerinin ilk örneği olan Türk Hemşireler Derneği 1948 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Derneğin merkezi de İstanbul'dadır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Maksadı: Madde 2- Derneğin maksadı hemşire mesleğini ve hemşireliğin şahsi ve genel sıhhati korumadaki hizmetini göz önünde bulundurmak, memleketimizde gelişmesine çalışmak, mesleğe bağlanmanın önemini belirtmek, meslekdaşlar arasında bağlılık ve yardımlaşmayı sağlamak ve mesleğin şerefini korumaktır.

Madde 3- Dernek hemşireliğin gelişmesine yardım etmek için diğer memleketlerin hemşire dernekleri ile teması sağlar ve onların faaliyetine dair dergi ve ileride gazete v.s. ile meslekle ilgili genel bilgi verir. Konferanslar tertip eder, icabında onların kongre ve toplantılarında bulunur.

Madde 4- Memlekette hemşireliğin muhtelif şubelerinde uzman hemşire yetiştirilmesine, kanun dairesinde, çalışır; ihtisas kursları açılmasına yardım eder. Hemşireliği ilgilendiren kanun tasarıları üzerinde çalışır.

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Tüzüğünde üye olma koşulu "Madde 10- Hemşireler asli üye; Faal olmayan, evli bulunan hemşireler isterse asli üye olur." şeklinde belirtilmektedir.

Derneğin siyasetle ilgisi yoktur.

Kurucuları:

"Müessis Üyeler: Fahri Reis Müderris Gnr. Besim Ömer Akalın

Safiye Hüseyin Elbi, Macide Besim Tektaş, Hatice Ağah Akalın, Naciye Birgen, Ayşe Vesim Taluk, Nebile Şakir, Cennet Salih, Akile Kundak, Belkıs Ragıp, Zeliha Özen, Huriye Yusuf, Bn. İbrahim Ferit, Halime Ahmet, Makbule Salahor (Hemşire), Seniha Moralı, Kerime Salahor, Saim Nesim Taluk." (Bir kişinin mesleği verilmiştir)⁴⁷⁸

⁴⁷⁸ Türk Hemşireler Derneği Tüzüğü, İstanbul, Tan Matbaası, 1948

Bugün de etkinliğini sürdüren bir Türkiye Hemşireler Derneği bulunmaktadır. Bu derneğin yukarıda amacı ve kurucuları belirtilen dernek olup olmadığını saptama olanağı bulunamamakla birlikte, başka bir dernek olması olasılığı oldukça fazladır. 12 Eylül'de kapatılmayan derneklerden olan Türkiye Hemşireler Derneği bugün etkinliklerini sürdürmektedir.⁴⁷⁹

Kadınların kurduğu meslek derneklerinden ikinci olarak "Kadın Terziler Derneği"nden söz edilecektir. Ancak bu dernek hakkında verilecek bilgi yalnızca bir gazete haberine dayanmaktadır. İlginç bir kadın örgütlenmesi olduğu için buraya alınmıştır.

2. Kadın Terziler Derneği

Bu dernek 1959 yılında İstanbul'da kurulmuş bir dernektir.

1959 yılında Kadın Gazetesi'nde bu dernekle ilgili şöyle bir haber verilmektedir :

"Üyelerini kadınların teşkil ettiği *Kadın Terziler Derneği*'nin Haziran'dan beri Kadıköy'de faaliyette bulunduğunu öğrendik. Ve bu mütteşebbis derneğin kurucusu İclal Özbay ile konuştuk. Olgun ve güleryüzlü bir bayan olan İclal Özbay derneğin faaliyetini şöyle anlattı.

Gayemiz eski Türk modellerini yeni şekilde hazırlamak ve klasik modeller yaratmaktır. Bu modelleri hazırlarken de aslına sadık kalarak eski Türk elbiselerini tamamen değiştirmemek istiyoruz. Bütün güçlüklerle rağmen azimle çalışıyoruz."⁴⁸⁰

Haberden anlaşıldığı kadarıyla kadın terziler modada gelenekselle çağdaşlaşmayı bağdaştırmak amacıyla bir araya gelmişler, bir dernek oluşturmuşlardı. Dernek bu amacıyla da olsa ilginç bir kadın örgütlenmesi olarak görülmektedir

3. Türk Hukukçu Kadınlar Derneği

Türk Hukukçu Kadınlar Derneği 1968 yılında İstanbul'da kurulmuş bir dernektir. Merkezi de İstanbul'dadır.

Av. Belkıs Baysal derneğin kuruluşuyla ilgili olarak şöyle bir değerlendirme yapmaktadır:

"Türk Hukukçu Kadınlar Derneği, 1968 yılında hakim, savcı, avukat, noter ve idareci yirmi hukukçu hanımın bir araya gelerek *Kadın, aile ve çocuk sorunlarının hukuki ve ekonomik açılardan ele alınması* amacıyla *Hukukçu Kadınlar Derneği* şeklinde kurularak çalışmalarına başlamıştır. 28 Kasım 1974 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan

⁴⁷⁹*Emeğin Bayrağı*, Mart 1989, Sayı:13, s.46.

⁴⁸⁰"Kadın Terziler ve Müstahtemleri Derneği", *Kadın Gazetesi*, 11 Nisan 1959, yıl:12, sayı:553, s. 1

karar gereği, hukukçu kadınlar olarak çalışmalarını sürdüren derneğe, İçişleri Bakanlığı'nun izni ile *Uluslararası Kadın Hukukçular Federasyonu* ile işbirliği yapma olanağı sağlanmıştır."⁴⁸¹

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amaca ulaşmak için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 2- Derneğin amacı: Derneğin amacı Hukukçu Kadınlar arasında dostluk ve bilim ilişkileri kurmak, tüm hukuk problemlerini özellikle kadın, çocuk, aile sorunlarını, bunlarla ilgili yayın ve yasaları incelemek, mesleki ve sosyal tecrübeleri birleştirmek, mesleki konularda yurt ve dünya çapında bilgiler edinmek, bu alanlardaki çalışmaların gelişmesini sağlamak ve elde edilen sonuçları üyelerin bilgisine sunmaktır. Bu amaçlara ulaşmak ve sağlamak için konferans, panel, sempozyum ve benzeri bilimsel toplantılar ve çalışmalar yapar. Bilimsel ve mesleki yayınlarda bulunur ve hukukla ilgili yurt içinde ve dışında uluslararası toplantılara iştirak eder.

Ayrıca hukuk öğrenimini teşvik için başarılı ve yardıma muhtaç kız öğrencilere burs ve ödül verir. Bursun verilmesi ile ilgili düzenleme iç tüzük hükümleri ile düzenlenir."⁴⁸²

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Tüzüğüne göre; "Dernek üyeleri a) Asli üye b) Fahri (onursal) üyelere oluşur. Üyelerin medeni haklara sahip ve 18 yaşını bitirmiş olmaları şarttır.

a) Asli üyeler; 2908 sayılı Kanunun 16. maddesinin 1,2. bentleri ve 5. madde hükmü mahfuz kalmak ve Hukuk Fakültesi mezunu olmak şartı ile kadın hakimler, avukatlar, noterler, icra memurları, hukuk baş katipleri, hukuk öğretim üyeleri ve yardımcıları ve bu meslekler dışında her hangi bir sosyal faaliyette bulunanlar...."

Dernek dini ve siyasi ve 2908 sayılı Kanunun 37. maddesinin 1,2,3 fıkralarında yasaklanan konularda faaliyet göstermez.

Kurucuları:

"Madde 3. Kurucular: Ağaoğlu Süreyya (Avukat), Akman Fahire (Noter), Berk Suat (Avukat), Ecemen Çiçek (Avukat), Ekitler Şukufe (Savcı), Erkorat Muazzez (Savcı), Erol Süreyya (Hakim), Ertunç Handan (Avukat), Geron Sara (Avukat), Giritli Suna (Avukat), Bayülken Malike (Noter), Hotinli Berkin (Avukat), Kender Rayegan (Hukuk Doçenti), Onaran Zehra (Avukat), Nuran Sayın (Em. 4. Şb. Md.), Temelli Lütfiye (Hakim), Tipi Beyhan (Avukat), Tümer Muazzez (Hakim), Uluocak Nihal (Hukuk Prof.ü), Üngör Beraat (Avukat)"⁴⁸³

⁴⁸¹ Baysal, Belkıs, "Gönüllü Kadın Kuruluşlarının Temsilcilerinin Görüşleri", *I. Ulusal Kadın Kongresi*, agy, s.97

⁴⁸² *Hukukçu Kadınlar Derneği Tüzüğü*, 7.10.1983 tarihinde yürürlüğe konan 2908 sayılı Kanunla geçici 1. madde gereğince yapılan değişiklikleri de kapsamak sureti ile düzenlenmiştir. b.y.-b.t. ve s.n. yok

⁴⁸³ Adı geçen tüzük.

Şube ve Üye Sayısı:

Dernek tüzüğüne göre "Madde 1- ...Derneğin şubesi yoktur." 220 üyesi bulunmaktadır.

Etkinlikleri:

"Dernek, tüzükteki amaçları doğrultusunda, 23 yıldır aile, çocuk ve kadınların hukuki sorunları, kadının sosyal güvenliği, emeklilik, nafaka konuları, karı kocanın müşterek gelir beyannamesi vermesinin sakıncaları, vergi ve kira konusunda çalışmalar yapmış sempozyum, panel ve tartışmalı konuşmalar düzenlemiş, raporlar hazırlayıp ilgili bakanlıklara göndermiştir. Bu arada, tüzüğümüzde belirtilen ana konular yanında, gelişen toplumun Türkiye ve dünyada değişen ilgi odakları ve koşulları sonucunda Derneğimiz de güncel konulara daha fazla eğilmek gereğini hissederek 'Demokrasi ve laiklik', 'Tarihi gelişim içinde toplumsal uzlaşma' ve 'eğitim' konularında gündemi yoğun toplantılar düzenlemiş ve varılan sonuçları birer raporla ilgili Bakanlıklara ulaştırmıştır.

Bağlı olduğumuz Uluslararası Hukukçu Kadınlar Federasyonu ise Kadın ve Çocuk hakları konusunda Birleşmiş Milletlerin, Unesco'nun, Unicef'in resmi istişare organıdır. Son kongrede verilen bilgiye göre, bundan böyle 'Avrupa Topluluğu' ve 'Avrupa Konseyi'nin de istişare organı olarak çalışması teklif edilmiştir."⁴⁸⁴

1980 sonrası etkinliklerinden bir bölümü hukuk sistemiyle ilgili genel konuların panel, sempozyum gibi toplantılarda tartışılması, bir bölümü ise hukuk ve kadın konularındadır. Örneğin 23.1.1993'te "Cinsellik-Kadın-Medya", 6.3.1993'te "Türk Ceza Kanunu'nun Kadına Bakışı" konularında panel ve yuvarlak masa toplantısı düzenlemiştir.

Dernek bugün de çalışmalarını sürdürmektedir. Başkanlığını Prof. Aysel Çelikel'in Hukuk Fakültesi Dekanlığına seçilmesi üzerine, 20.4.1994 tarihinden itibaren Av. Nazan Moroğlu yapmaktadır.

4. Eczacı Kadınlar Derneği

Kadın Eczacılar Derneği 1989 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Merkezi de İstanbul'dadır.

Dernek kurucuları, bir tanıtım broşüründe kadın eczacılara şöyle seslenmektedir:

"Kadın Eczacılar Derneği, aslında yeni doğmuş bir dernek. Geçtiğimiz aylarda mesleğimizin 150. yılını kutladık. Üzülerek gördük ki, bu hareket içinde görev alan bayan eczacılar, yok denecek kadar az. ...

⁴⁸⁴Baysal, agy, s. 97

Artık bir kişinin geliri aileye yetmemektedir. Kadın da çalışmak zorundadır. Bu çalışmayı yalnız parasal katkı olarak değerlendirmeyelim. Üniversite mezunu kadın, belli bir birikime sahipse çalışarak daha çok doyuma ulaşacaktır. Tabii bir yandan da geleneksel görevini yapmaya devam ediyor. Bu durum yükünü daha çok artırıyor. İşte bu yüzden, mesleğimizin çalışma şartlarının biraz da kadın eczacılar düşünülerek ayarlanmasını istiyoruz. (Türkiye'de eczacılık mesleğinin %70'e yakın bölümünü kadın eczacılar teşkil ediyor.)

Bu derneğin amacı kesinlikle feminist bir hareket başlatmak veya böyle bir hareketi desteklemek değildir." ⁴⁸⁵

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 2- Derneğin Amacı: Eczacılık mesleğinde, yüksek ahlak ilkelerine bağlı kalarak kadın eczacılar arasında dostluk ve dayanışmayı sağlamak, haklarını korumak, yeni Eczane açacak kadın meslektaşlara maddi-manevi yardım etmek, iş bulmakta kolaylık sağlamak, iş kredisi sağlamak, eczacı kadınların sosyal faaliyetlerini artırmak, seyahatler düzenlemek, ihtiyacı olanlara veya yaşlı eczacılara cins ayırmaksızın huzurevi, misafirhaneler açmak, lokal kurmak, meslektaşlara verilecek bursları kurmak, yeni çıkan ilaçlar hakkında bilgi verici yayınlar yapmak, halk sağlığı, ilaç endüstrisi dallarında araştırma, konferanslar ve paneller yapmak, sağlık meslek birlikleri dayanışma kurulunun çalışmalarına katılmak, çevre kirliliği, koruyucu hekimlikte etkinlikler sağlamak, ilaç savurganlığını önlemek, eczacılık mesleğini çalışma koşullarını zamanın şartlarına uydurmak, eczanelerin açılış ve kapanış saatlerini kadın eczacıları düşünerek ayarlanmasını sağlamak, eczanelerin gece nöbetinde emniyet ve huzuru sağlamak, mesleğe uzun yıllar hizmet veren eczacıları onurlandırmak, dergi yayınlamak, basın ve TRT aracılığı ile etkin hizmetleri kamuya duyurmaktır." ⁴⁸⁶

Derneğin amacına bakıldığında kadın eczacıların mesleki dayanışmasından daha çok eczacılığın genel konularını ele aldığı görülmektedir.

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Dernek tüzüğünde üyelik koşulları şöyle düzenlenmiştir:

"6- Derneğe üye olmak için:

- a) Eczacılık Fakültesi mezunu ve eczacılık mesleğine mensup kadın olmak,
- b) Yasal hakları kullanma ehliyetine sahip olmak,
- c) T.C. yasalarına göre dernek üyeliğine engel durumu bulunmamak."

Görüldüğü gibi üyelikte öncelikli koşul "kadın eczacı" olmaktır.

⁴⁸⁵Kadın Eczacılar Derneği Tanıtım Broşürü, s. 2

⁴⁸⁶Kadın Eczacılar Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1989), s. 1

Tüzükte siyasetle ilgilenip-ilgilenmeyeceği belirtilmemiştir, amaç ve çalışmalarında da siyasal bir yaklaşım bulunmamaktadır.

Kurucuları:

Madde 4- Kurucular: 1- Emine Esin, 2- Belma Çallıoğlu, 3- Ayşe Selen Akata, 4- Yeşim Genç, 5- Işık Şartekin, 6- Derya Uludağ, 7- Sevgi Selçuk. Kurucuların hepsi eczacılık mesleğine mensuptur.*⁴⁸⁷

Şube ve Üye Sayısı:

Derneğin şubesi yoktur. Üye sayısı ise 50-60 kişi civarındadır.

Etkinlikleri:

"Aile Planlaması" ve "Menopoz ve Andropoz" konularında panel düzenlemiş, ayrıca kullanılmış ilaçları toplayarak, gereksinmesi olanlara kendi adına olmamakla birlikte (Eczacılar Odası adına) dağıtmıştır.

Dernek bugün de çalışmalarını sürdürmektedir. Başkanlığını Emine Esin yapmaktadır.

VIII. 1980 Öncesinden Özelliği Olan Birkaç Kadın Örgütlenmesi

Bu bölümde amacı kadın hakları yada kadın sorunlarıyla ilgili olmayan ancak kadınlar tarafından kurulmuş bulunan birkaç dernekten söz edilecektir. Bu dernekler amaçları, nitelikleri gibi yönleriyle özellikleri olan derneklerdir. Bu nedenle bunlardan da kısaca söz edilecektir.

1- Bar Kadınlarını Koruma Derneği

İstanbul'da bir erkeğin kurduğu "kadınları koruma" derneği... Bar sahibi bir erkek, mesleği barda çalışmak olan kadınları mı yoksa yaptığı ticaretteki sermayesini mi koruyor belli olmamakla birlikte, "Konsomatrisleri Koruma Derneği" adıyla bir dernek kurmuştu. 1956 yılında "Kadın Gazetesi"nde bu dernekle ilgili şöyle bir haber bulunmaktadır:

"Bar Kadınlarını Koruma Derneği Kongresi. Bar kadınlarının sayısı arttı...Bunu nazarı itibara alan ilgililer sebebini inceleye dursun, diğer taraftan şehrimiz bar sahiplerinden Abdullah Güzel, bu kadınların felaketlere sürüklenmesini önlemek maksadiyle bir cemiyet kurmak için Vilayete müracaatta bulunmuştur.

"Konsomatrisleri Koruma Derneği" ismiyle kurulacak olan bu dernek, bu kadınların kötü istikballerini değiştirmek kararındadır.

⁴⁸⁷ Adı geçen tüzük, * İkametgahları buraya alınmamıştır.

Bu teşebbüs memleketimizde bulunan bar, pavyon ve içkili yerlerde çalışan 3000 kadın tarafından çok iyi karşılanmış, şimdiden kayıt için müracaatlara başlanılmıştır.

Cemiyet kurucusu Abdullah Güzel, kendisiyle bu hususta konuşan bir arkadaşımıza şunları söylemiştir.

... Cemiyetimizin gayesi, Konsomatris kadınları korumakla beraber, gizli fuhuş yapan yerleri tesbit ederek, zabıta'yı haberdar etmek, felakete sürüklenen genç kızlarımızı ahlaksızların ellerinden kurtarmaktır."⁴⁸⁸

İstanbul'da kurulan bu ilginç dermekten sonra büyük kentlerin dışında kurulan derneklerden iki örnek...

2- Türk Kumaşı İle Güzel Giyim Derneği

1955 yılında, İzmir'de, amacı kadın hakları ya da sorunlarıyla ilgili olmamakla beraber kurucuları kadın olan bir dernek kuruldu. Türk Kumaşı İle Güzel Giyim Derneği adını taşıyan ve amacı nedeniyle hayli ilginç özelliği olan bu kadın örgütlenmesine de değinilecektir. Derneğin kuruluş yeri gibi merkezi de İzmir idi. (Tüzük Md.2)

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Md 3- Türk toplumunda, Türk kumaşile ucuz ve güzel giyimi yaymak, sevdirmek ve geliştirmek Derneğin gayesidir. Bu gayenin gerçekleşmesi için dernek yerli malından ve dokumasından giyimi teşvik eder, aile bütçelerini lüks, fantezi ve gösterişin yıkıcı tesirlerinden korumak için çalışır, giyimi ucuza maletmeye bunun yollarını gösterip yaymaya uğraşır, yerli sanayiini ve dokumacılığını değerlendirmek için emek sarfeder, atölyeler açar, defileler tertip eder ve benzeri faaliyetlerde bulunur.

Md. 4- Derneğin kazanç paylaşmak diye bir maksadı yoktur. Bu itibarla sağlayacağı gelir veya kazançlar ile fakir çocukların öğretim ve eğitiminde faydalı olmaya çalışır...

Md. 6- Dernek fayda umduğu zaman başka derneklerle işbirliği yapabilir. Dernek kendisi de gazete veya dergi çıkarabilir."⁴⁸⁹

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

"Md. 7- Derneğe üye olabilmek için: a) 18 yaşını bitirmiş olmak, b) Medeni haklara sahip olmak, c) Yüz kızartıcı bir hali veya kötü tanınmış olmamak şarttır." Derneğe üye olmanın özel bir koşulu olmadığını görmekteyiz. Siyasetle ilgisi de beşinci maddede "Dernek siyasetle uğraşmaz." şeklinde belirtilmektedir.

⁴⁸⁸Bar Kadınlarını Koruma Derneği" Kadın Gazetesi, 14 Ocak 1956, yıl:9, sayı:415, s.2

⁴⁸⁹Türk Kumaşile Güzel Giyim Derneği Tüzüğü, İzmir, Piyasa Matbaası, 1955, s.n.yok.

Kurucuları:

"Geçici Md. 1- Derneğin kurucu üyeleri: Mesaset Bayrak (Ev kadını), Nejade Çelikbıçak (Öğretmen), Necdet Karaosmanoğlu (Ev kadını), Melahat Serinken (Ev kadını), Seniye Sarı (Ev kadını), Tomris Tümen (Ev kadını), Semiha Karabay (Ev kadını), Kevser Piyale (Ev kadını), Şayan Diğer (Ev kadını)"dır.⁴⁹⁰

Şube ve Üye Sayısı :

Tüzükte şube açmakla ilgili bir madde bulunmamaktadır. Bunun yanında şube açıp, açmadığı, üye sayısının ne kadar olduğu bilgisine ulaşamamıştır.

Dernek bugün kapanmıştır. Faaliyette olduğu sürede başkanlığını Mesaset Bayrak yapmıştır.

3- Gelibolu Kadınlar Derneği

Mimar Necibe Çakıroğlu adlı bir bayan "Kadın Gazetesi"ne yazdığı bir mektupta 2 Ocak 1960 tarihinde "Gelibolu Kadınlar Derneği" adlı bir dernek kurduklarından söz etmekte, kendilerini bu derneği kurmaya yönelten nedenleri ise şöyle açıklamaktadır:

"Partizan bir devrin, memleketimiz bünyesinde açtığı gediklerin, her sahada pek pervasızca genişletilmekte olduğunu görebilenler, 1959 senesi sonlarına doğru, her zamankinden daha çok endişe içinde idiler. ...

Doğum yerim olan Gelibolu kasabasına, gidip geldikçe Trakya ve Çanakkale bölgesindeki insanları anlamaya çalıştıkça, onların da çoğunun bizler gibi, endişeli olduklarını görüyordum.

Nihayet aynı anlayış ve heyecanı duyan, Gelibolulu birkaç hanım birleşerek, Türk Kadınlar Birliği'nden de ayrı olarak ve faaliyet sahası kasabamız ve köylerinin sınırlarını aşmıyan, gayesi, bu sınırlar içindeki vatandaşları huzur içinde yaşamaya davet edecek, aynı zamanda hazırlayacak olan bir ortamı yaratmak üzere, kasabamızda, Gelibolu Kadınlar Derneği adı ile bir dernek kurmaya karar verdik."⁴⁹¹

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin amacı tüzüğün üçüncü maddesinde şöyle belirtilmektedir:

"Gelibolu'yu temizlik ve turistik bakımdan kalkındırmak, Gelibolu'da yaşayan hanımları, cemiyetin temel unsuru olarak daha faal bir iş hayatına alıştırmak, inkılapların ve kanuni mevzuatın ışığı altında sosyal bünyesini gereği gibi geliştirmektir."

Derneğin amacı bir bayan mimarın öncülüğünde kurulduğunun açık bir kanıtı gibidir.

⁴⁹⁰ Aynı yerde.

⁴⁹¹ Kadın Gazetesi , 29 Nisan 1961, yıl :15, sayı : 660, s. 1

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Üyelik koşulları da tüzüğün sekizinci maddesinde açıklanmaktadır. Buna Göre:
"Cemiyetler kanununun (kanunundaki) şartlara haiz ve Gelibolu'da mukim veya Gelibolu'lu veya Gelibolu'da evvelce oturmuş, Derneğin ana gayelerini benimseyen, sıfat ve sıyreti temiz, okuma yazma bilen her Türk kadını cemiyete asli aza olabilir." Tüzüğünde siyasetle ilgisi belirtilmemiştir.

Kurucuları:

Sadece Mimar Necibe Çakıroğlu'nun adı belirtilmektedir.

Etkinlikleri:

13 Mart 1960'da Gelibolu'da bir gece düzenleyen dernek, Mimarlık Fakültesi öğrencileri tarafından kasabanın mimari düzenlemesi ve kalkınması için gerekli düzenlemeleri yapabilmek için şehir planını inceleyerek, projeler hazırlama çalışmalarına girişmelerini sağlamıştı.⁴⁹²

4- Hanımlar İlim ve Kültür Derneği (Hak-Der)

Bir başka örnek; 1979'da, Samsun'da kurulan kadın derneğidir. Derneğin merkezi Samsun, kısa adı ise "Hak-Der"dir. Bunun oldukça ilginç bir kısaltma olduğu görülmektedir. Çünkü, Hanımlar İlim ve Kültür Derneği ile Hak-Der arasında bağlantı kurmakta oldukça zorlanmak gerekmektedir. Burada dikkat çekici olan Hak-Der'in o dönemde bir çok yerde ve kesimde kurulan, belli bir görüşü temsil ettiği düşünülen örgütlenme adlarının kısaltılmışı olmasıdır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacı gerçekleştirebilmek için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Derneğin Amacı: 3) Kadınlar arasında maddi ve manevi dayanışmayı sağlamak ve milli mefkure etrafında toplanmasını temin etmektir.

Derneğin amacını gerçekleştirmek için yapacağı faaliyetler:

Madde 4) Dernek amacını gerçekleştirmek için:

- Üyelerin bilgi ve kültür yönünden gelişmesi için gerekli kültürel eğitim yapmak, gerektiğinde dergi, gazete, kitap v.s. çıkartmak,
- Kadınların hukuki ve idari, sosyal hak ve güvenliğini sağlayıcı çalışmalar yapmak,
- Konferans, seminer, açikoturum, açık hava toplantıları ve anma günleri tertip etmek,
- Çeşitli dallarda kurslar düzenlemek,
- Öğrenci yurtları açmak, öğrencilere burs ve kredi sağlamak,
- Okuma salonları açmak,

⁴⁹²Aynı yerde, s. 6

g) Çalışmaları yürütmek için menkul veya gayrimenkul mallar edinmek ve kiralamak."⁴⁹³

Kurucuları:

Derneğin kurucuları tüzüğün beşinci maddesinde belirtilmektedir. Okudukları okullarla ya da meslekleriyle hayli dikkat çekici olan kurucular şunlardır:

"Derneğin kurucuları: Mükerrerem Gör (Başkan-Yüksek İslam Enstitüsü Öğrencisi), Cemile Bülbül (Kuran Kursu Öğretmeni), Nebahat Tanrikulu (Eğitim Enstitüsü Öğrencisi), Huceste Bahsi (Vaize), Hanife Atalar (Ev hanımı), Rabia Şahin (Yüksek İslam Enstitüsü), Güler Kaplan (Yüksek İslam Enstitüsü Öğrencisi), Döndü Yaman (Yüksek İslam Enstitüsü Öğrencisi), Safiye Aydın (Kuran Kursu Öğretmeni), Ayşe Erol (Yüksek İslam Enstitüsü Öğrenci)."⁴⁹⁴

Hak-Der 12 Eylül 1980'de kapatılan derneklerdendir.

5- Sanat ve Kültürle İlgili Olarak Kurulan İki Kadın Derneği

1980 öncesinde kadın dernekleri arasında yer alan iki kültür ve sanat örgütlenmesi görülmektedir. Bunlardan birisi "Milletlerarası Türk Kadın Sanatçılar Kulübü"dür. Amacı "dışarıdaki uluslararası sergilere gönderilecek sanatçılar için seçim yapmak" olan bu kulübün kurucuları; Zerrin Bölükbaşı (heykeltıraş), Kristin Saleri (ressam), Hilal Şanda (ressam), Saadet Utkan (ressam), Eren Eyüboğlu (ressam), Füreyra Koray (seramikçi), Tefik Altınova (tezhipçi)dir.⁴⁹⁵ İkincisi ise "Uluslararası Birleşmiş Kadın Sanat ve Kültür Derneği"dir. Bu derneğin adı basında, 1975 Kadın Yılı etkinlikleri sırasında yer almıştı. Gazetede ki habere göre; dernek Kadın Yılı faaliyetleri komitesinde yer almış, ancak dernek başkanı Sühendan Fırat bir yandan anlaşmazlıklar nedeniyle komiteden ayrılmak isterken, diğer yandan "Kadın Yılı Kongresi"nin toplanmasını önlemesi için Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e bir mektup göndermişti.⁴⁹⁶

B. 1980'den Günümüze Kadın Örgütlenmeleri

a) 1980 Sonrası Türkiye'de Kadın Hareketinin Gelişimi

12 Eylül 1980 askeri darbesi, sözcüğün tam anlamıyla Türkiye'de yeni bir dönem başlatmıştır. Yeni bir dönem denilmesinin nedeni, siyasal yaşamda her türlü

⁴⁹³"Hanımlar İlim ve Kültür Derneği Tüzüğü", Yeni Devir Gazetesi, 18. 8. 1979, s. 6

⁴⁹⁴agt, Yeni Devir Gazetesi, 19 Ağustos 1979, s. 6

⁴⁹⁵Cumhuriyet, 11.12.1965, s.5

⁴⁹⁶Cumhuriyet, 3.12.1975, s.1

yasaklamanın getirildiği, ardından da olabildiğince kısıtlandığı bir dönem olmasındandır. Yasaklamalar siyasal yaşamın her alanında hatta kişi temel hak ve özgürlüklerinden olan örgütlenme hak ve özgürlüklerinde de kendini göstermektedir. Çünkü, siyasal partiler ve kadın dernekleri de içinde olmak üzere tüm dernekler kapatılmıştır. Her düzlemde yapılmış olan örgütlenmeler yasaklandığı gibi yeni örgütlenmelere de izin verilmemiş, yasaklı dönemin bir kaç yıl sürmesi sağlanmıştır. Bu arada 1961 Anayasası da uygulamadan kaldırılmıştı. 1961 Anayasasına yönelik bu tavrın en önemli nedeni, başta örgütlenme hakkı olmak üzere, her alanda insanın temel hak ve özgürlüklerini en geniş şekliyle sağlayarak, oldukça demokratik bir ortam sağlamış olmasıydı. Gerçi 61 Anayasası, 12 Mart 1971 askeri darbesi sonrasında yapılan değişikliklerle (ki bu değişikliklere önceki bölümlerde kısaca değinilmişti) bu özelliğini büyük ölçüde yitirmişti ama bu şekliyle dahi Anayasa, darbeyi yapanlar tarafından fazla özgürlükçü bulunmaktaydı. Bu nedenle yeni bir anayasa hazırlığına girişilmişti. Yeni anayasa yani 1982 Anayasası, 7 Kasım 1982'de yürürlüğe girerken, gene hemen hemen aynı nedenlerle yürürlükten kaldırılan, 22.11.1972 tarihli 1630 sayılı Dernekler Yasası yerine yeni bir dernekler yasası yani 4 Ekim 1983 tarihli 2908 sayılı Dernekler Yasası yürürlüğe konulmuştu.

1982 Anayasası'nın 33. maddesi "Temel Hak ve Ödevler" bölümünde yer alan "dernek kurma hakkı"yla ilgilidir. 1961 Anayasası'nın 29. maddesinin 1971'deki değiştirilmiş şekli esas alınarak düzenlenmiştir.

Madde 33, tıpkı madde 29'un değiştirilmiş şeklinde olduğu gibi "Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir." diye başlamakta, derneğin kapatılmasıyla ilgili koşulları da aynen belirtmektedir. Ancak 29. maddeye 1982'de eklenen bir bölüm vardır. Bu bölüm; (dernek kurmak için kanunun öngördüğü) "bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili mercii derneğin faaliyetlerinin durdurulması veya kapatılması için mahkemeye başvurur."⁴⁹⁷ hükmüdür. Bu hükümle yasa daha kuruluş aşamasında derneğin mahkeme tarafından kapatılması olanağını getirmektedir.

Gene 1982 Anayasası derneklerin, tüm kitle örgütleriyle de bağınu keserek (siyasi partiler, sendikalar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, vakıflar), siyasi faaliyette bulunamayacaklarını, siyasi amaç taşıyamayacaklarını hükme bağlayarak, tümüyle politik alanın dışına itmekte, örgütlenmelerin neredeyse yalnızca sosyal yardım amaçlı olmalarını öngörmektedir.

1982 Anayasasından sonra kabul edilen 4 Ekim 1983 tarihli, 2908 sayılı Dernekler Yasası da bu sınırlamaları tamamlamaktadır. Böylece zaten sırlandırılmış hükümleri

⁴⁹⁷Yalçın, agy, s. 214

içeren 1972 tarihli, 1630 sayılı Dernekler Yasası'nın öngördüğü örgütlenme hak ve özgürlükleri de bir çok yönden daha da sınırlandırılmıştı.

1630 sayılı Dernekler Yasası, dernek kurmanın "kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere en az yedi kişi" ile gerçekleştirebileceğini belirtirken, 2908 sayılı Dernekler Yasası, bunu "kazanç paylaşma dışında *kanunlarla yasaklanmamış* belirli ve ortak gayeyi gerçekleştirmek üzere en az yedi *gerçek* kişi...." ⁴⁹⁸ olarak belirtmektedir.

Yeni yasa kişilerin dernek kurma ve üye olmaları koşullarını da son derece sınırlamıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesini gerçekleştirenler yasal alanda dernek kurmayla ilgili olarak bu düzenlemeleri yaparken, darbe sonrası kapattıkları derneklerden sol hareket içindeki dernekler hakkında da davalar açmışlardır. Böylece bu derneklerin yeniden etkinliklere başlamaları olanağı ortadan kaldırılmış, kapatılan diğer derneklerin yeniden çalışmaya başlamaları için altı aydan iki yıla kadar bir zaman geçmesi gerekmiştir. Bu arada TKB gibi bazı dernekler, el konulan arşivlerini geri alma olanağı da bulamamışlardır.⁴⁹⁹ Derneklerin 1980 öncesi tarihleri adeta yok edilmeye çalışılmış gibidir. Yeniden çalışma olanağı verilen derneklerden de tüzüklerini 2908 sayılı Dernekler Yasasına uygun hale getirmeleri istenmiştir.

Bu gelişmeler doğaldır ki Türkiye'de tüm derneklerin etkinliklerinde olduğu gibi, kadınların örgütlenme hareketlerinde de en az iki yıllık bir kesinti meydana getirmiştir. Türkiye'deki örgütlenme hakkının ve kullanımının geriletilmesi hatta en aza indirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu kesinti dönemi kadın hareketinde tam anlamıyla böyle bir işlevi yerine getirmediği gibi yeni bir boyutun yani "feminist hareket" in güçlü bir şekilde ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Kadınlar, örgütlenmenin yasak olduğu bu süreçte, hareketi canlı tutabilmek için bazı yöntemlere başvurmuştur. Önce "Somut" adlı gazetenin bir sayfasında kendilerine yer edinmişler, burada feminizmin istemlerini, kadın sorunlarını vb konuları yazmaya başlamışlardı. Ardından çeşitli konularda kampanyalar düzenlenmiş ve dernek olarak örgütlenilemeyen bu süreçte "Kadın Çevresi A.Ş." şirketi kurulmuştu.

12 Eylül sonrası kadın örgütlenmesi, feminist örgütlenmelerin başlamasının yanında bir başka özelliğe daha sahiptir. Bu da Cumhuriyet tarihi sürecinde ilk kez "Vakıf" olarak örgütlenmeye başlanmasıdır. 1980 sonrası süreçte İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde kadınların hem feminist örgütlenmeler gerçekleştirdiklerini, hem de bir çok vakıf kurduklarını görmekteyiz.

⁴⁹⁸ Fihristli 2908 Sayılı Dernekler Kanunu Son Değişiklikleriyle, İstanbul, İnkılap ve Aka Basımevi, 1984,

s. 9

⁴⁹⁹ TKB İstanbul İl Başkanı Gültekin Baktır ile görüşme 5.11.1992.

Bu dönemdeki feminist hareketin gelişimini Stella Ovadiya'nın değerlendirmesi şu şekildedir:

"Türkiye'de feminist söz 1981-82'de konferans salonlarında kürsüye çıktı, 83'te haftalık bir gazetenin bir sayfasını doldurdu, 86-87 arasında iki ayrı dergide ve Bilsak, Bilar gibi yerlerde sürdü.

Bir dönem feminist politika yapmakla, feminist söz söylemek örtüştü. Kadın Çevresi ilk tüzel kişiliğimiz, Kadınlar Dilekçesi ilk toplu eylem oldu. Kadınlar Dayğa Karşı Dayanışmaya! yürüyüşü ve Kadın Şenliğiyle feminist politika sokağa indi, meşrulaştı, kendini pek çok kadına duyurdu, yeni bir boyut kazandı. Ama bu olaylarla kazanılan yaygınlığı sürdürmek, yönlendirmek için bir şey yapamadık, gelen kadınlara bir şey öneremedik. Feminist eylemlilik kazandığı ivmeyi sürdürmedi. Ve 87 Ekiminden sonra feminist söz söylemekle yetinmek politik arenanın dışına itilmeyi getiriyor."⁵⁰⁰

Ovadiya bu değerlendirmelerinden sonra kendi deyimi ile "politik arenanın dışına itilmemek" için bazı önerilerde bulunmaktadır. Bunlar; (Ekim 87- Eylül 88) "Kadınlar Kurultayı hazırlanması", "yerel seçimlerde feminist aday çıkarma", "88 Ekiminde "Kadın Şenliği"ni yineleyerek yerleştirmeye çalışmak" gibi önerilerdir. Ovadia'ya göre, İstanbul feministlerinin kaybetmeye başlamasının nedeni de bu önerilerinin kabul edilmemesidir.

Türkiye'de feminizmin hem hızlı gerçekleşen, hem kısa süren bu 1980 sonrası gelişimi daha geniş değerlendirilmek üzere bu konuya yeniden dönülecektir. Ancak bundan önce Türk feminist hareketini etkileyen Batıdaki "Yeni Feminizm" hareketinin gelişimine de kısaca değinmek gerekir.

b. Batı'da "Yeni Feminizm" Hareketi ve Türkiye'deki Kadın Hareketine Etkisi

Ovadia'nın Türkiye'de feminizmin gelişmesiyle ilgili kısa açıklamasında da görüldüğü gibi, kadın hareketinde 80 öncesinde olmayan yeni bir feminist hareketle karşılaşıldı. Hareket 80'li yıllarda hızla gelişti, 90'lı yıllara gelindiğinde etkisini yitirmişti. Türkiye'de feminizmin 80'li yıllarda yaşadığı gelişimi, Batıdaki feminist hareket 70'li yıllarda yaşamıştı. Aslında Türkiye'deki feminist hareket sürekli olarak Batıdaki feminist hareketin gelişimini on yıl sonrasında izlemişti denilebilir. Bunu, Batıdaki feminizmin gelişimine ve "yeni feminizm" hareketine bakarak değerlendirmek mümkündür.

Kılıçaslan'ın değerlendirmelerine göre; Batı'da feminist harekete 60'lı yılların sonlarında, çok farklı gruplar katılmıştı. Dönemin politik özelliğine uygun olarak

⁵⁰⁰Ovadiya Stella, Feminist, 5. 3. 1989, Sayı : 5, Kadın Çevresi Yayıncılık, s. 7

kadınlar da antiemperyalist, antikapitalist düşüncelere yönelmişler, bu nedenle sol grupların içinde yer almışlardı. Kadınlar bu harekete katılırken "sol"un ya da "sosyalizm"in kadın sorunlarını da çözecek ideoloji olduğunu düşünmüşlerdi. Ancak böyle olmadı. Bu gruplar içinde de kadınlara geleneksel rolleri uygun görüldü. Kadın sorunlarıyla ilgili istemlerini ertelemeleri istendi. Onlara, sosyalist düzene geçildiğinde kadınların sorunlarının da çözüleceği söyleniyordu. Bu örgütler içinde sorunlarının çözümünü bulamayan kadınlar hayal kırıklığına uğramışlar, sosyalizmde de kadın sorununun çözölemeyeceğini düşünmeye başlamışlardı. Bu değerlendirmelerinin ardından Kılıçarslan şu yorumu yapmaktadır:

"Bu durum pek çok genç kadını tek çıkar yolun bağımsız kadın örgütleri kurmak olduğu görüşüne itti. ... kadın kadına işe koyulmak gerekti. Bütün Batı ülkelerinde çok çeşitli, ama genelinde "feminizm" sloganı altında birleşen sayısız örgüt, grup, akım pıtrak gibi yaygınlaşmaya başladı."⁵⁰¹

Bu gelişme "Yeni Feminizm" olarak adlandırılmıştı. Yeni feminizm orta katmanlardan kadınların hareketiydi ve 1970'li yıllarda ciddi bir arayış içine girmişti. 70'li yıllardaki bu ciddi arayışlar iki temel çizgide belirginleşmişti ki, bunlar "Radikal Feminizm" ile "Sosyalist Feminizm" idi.

Radikal Feministler, kadınların kurtuluşunu tüm kadınların, tüm erkeklere karşı ayaklanışında görürken, Sosyalist Feministler kadınların özgürlük savaşımının düzen değişikliği savaşımından ayrılması durumunda başarılı olamayacağını vurguluyorlardı. Radikal feministler genelde kadınların ezilmesinin başlangıcını kadın-erkek arasındaki psikolojik savaş erkeklerin kazanmasına bağlamaktadır. Sosyalist feministler ise Engels'in görüşü doğrultusunda, bunun özel mülkiyet kavramının başlamasıyla ortaya çıktığını savunmaktadır. Özel mülkiyet kavramı ortadan kalktığında da kadınların özgürlüklerine kavuşacaklarını öngörmektedir.

İngiltere'deki feminist hareket 1971 yılında hemen tüm feminist grupların katılımıyla dört maddelik bir temel istemler belgesi benimsemişti. Bunlar;

- 1- Eşit ücret, 2- Eğitimde ve işte eşit olanaklar, 3- Ücretsiz doğum kontrolü ve kürtaj,
- 4- Çocukların 24 saat bakılabileceği yuva ve kreş istemleri idi.

Bu belge, İngiliz feminist hareketinin emekçi kadınların sorunlarına ağırlık verdiği anlamını taşımaktaydı. Ancak Avrupa'daki diğer feminist hareketler ile, ABD feminist hareketi; emekçi kadınların, siyahların, azınlık grupların, gelişmekte olan ülke kadınlarının sorunlarıyla ilgilenmedi. Tüm kadınların ortak sorunu olarak gördükleri yada iddia ettikleri lezbiyenlik, cinsel özgürlük konularına ağırlık verdi. Bu yaklaşımları

⁵⁰¹ Kılıçarslan, "Kadın Sorununa Farklı Yaklaşımlar", agm, s. 22

ya da eksiklikleri feminist hareketin 80'li yıllara doğru dağılmasında etkili oldu. 80'li yıllarda ise bu dağılmayı herkes kabul etmişti.⁵⁰² Batıdaki feminist hareketin tanınmış birçok ismi bugün artık örgütsel çalışmaları bırakmıştır. Ancak kadın sorunları araştırmaları sürüp gitmektedir. Bu gün Batı Avrupa ve ABD'nin bir çok kentinde kadın kütüphaneleri açılmıştır. Çoğu Üniversitede kadın sorunlarıyla ilgili dersler almak olanağı vardır.

Batıda "yeni feminizm" kadın sorununun gündeme gelmesinde, kadınlar açısından yasal ve toplumsal yaşamda küçümsenmeyecek değişikliklerin gerçekleştirilmesinde başarılı olmuştur.⁵⁰³

Feminist hareketteki bu gelişim Türkiye'de de aynen izlenebilir. Bunu hem buraya kadar incelenen bölümlerden, hem de bundan sonra incelenecek olan 80'li yıllarla ilgili bölümden anlamak olanaklıdır. Yalnızca bir tek fark vardır. Bu da gelişimin aynı süreçte yaşanmamasıdır. Önceki bölümlerde görüldüğü gibi Batılı feministlerin 60'lı yıllarda çözümü sosyalizmde arayış hareketi, Türkiye'de 70'li yıllarda ortaya çıkmıştı. Batıda 70'li yıllarda görülen "radikal" ve "sosyalist" feminizmler ise Türkiye'yi 80'li yıllarda etkilemiştir. Batı feminist hareketinde 80'li yıllarda başlayan dağılma ve yaygınlaşma, bunun yanında bilimsel alana kayma ise Türkiye'de 90'lı yıllarda gerçekleşmiştir.

I. 1980 Sonrası Kurulan Kadın Örgütleri

Daha öncede belirttiğimiz gibi Türkiye'de 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında yeni derneklerin açılmasına izin verilmediği gibi, kapatılan derneklerin de açılmasına uzunca bir süre izin verilmeyerek yasaklı bir dönem getirilmişti. Belki de bu yasaklı dönem ile tüm siyasal hareketlerde olduğu gibi kadın örgütlenmesinde de bir kesinti olması umulmuştu. Ancak böyle olmamış, kadınlar (örneğin İstanbul'da) bu yasaklı ortamda dahi örgütlenmenin yollarını bulmaya çalışmışlardı. Bu yol da şirket şeklinde örgütlenme olmuştu. Örgütlenme haklarının yeniden tanınmasından sonra da İstanbul'da diğer büyük kentlerde görülmeyen oldukça çeşitlenmiş bir kadın örgütlenmesi söz konusu olmuştu. Bunlar bir yandan gelişen "feminist hareket"in örgütlenmeleri, diğer yandan eşitlikçi kadın hakları örgütlenmeleri ile sol veya sağ hareket nitelikleri taşıyan kadın örgütlenmeleri idi. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi üç

⁵⁰² Aynı yerde, s. 22

⁵⁰³ Aynı yerde, s.23

*Ankara Perşembe Grubu'nun çıkardığı Mor Takvim 1992'de verilen bilgiye göre Aralık 1983'te kurulmuştur.

büyük kentte 1980 sonrası ilk kadın örgütlenmesi İstanbul'da bir anonim şirket şeklinde gerçekleşmiştir.

1. Kadın Çevresi Yayıncılık Hizmet ve Danışmanlık A.Ş.

Şirket 8 Mart 1984'de İstanbul'da kurulmuştur. Kadınların yasaklı dönemde örgütlenmek için buldukları bir yöntem olan şirket şeklinde örgütlenmenin ve feminist örgütlenmenin ilk örneğidir.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Şirket "Ana Sözleşmesi"nde amaç ve amacı gerçekleştirmek için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Amaç ve Konu Madde 3: Şirketin amacı ev içinde ve ev dışında, ücretli yada ücretsiz çalışan kadınların ürünlerini tanıtmak, pazarlamak, bilim, teknik ve sanat alanlarında bilgi düzeylerini yükseltmek, kültürel iletişimi sağlamak için, her türlü üretim ve etkinlikte bulunmak, sağlık ve hukuk konularında danışmanlık hizmetleri yapmaktır.

Amacın Gerçekleştirilmesi:

Madde 4: Şirket yukarıda belirtilen amacını gerçekleştirmek üzere:

- A) a) Kitap, dergi, broşür, gazete, ansiklopedi ve bu gibi süreli ve süresiz her türlü yayın yapar, yayınevi kurar.
- b) Resim, seramik, el işleri, fotoğraf, grafik, gibi ürünler için satış yerleri ve sergiler açar.
- c) Danışmanlık büroları açar ve işletir.
- d) Resim, seramik, heykel, gibi alanlarda atölyeler kurar.
- e) Kermes, film ve video gösterileri düzenler.
- f) Çeviri büroları açar.
- g) Yayınlarını pazarlamak üzere sergiler açar, konferans ve açık oturumlar, seminerler, paneller düzenler, bu gibi her türlü reklam araçlarını kullanır.
- h) Kitap ve video kulüpleri kurar.
- i) Amaç doğrultusunda her türlü araştırmalar yapar, yaptırır, araştırma fonları kurar.
- j) Turistik tesisler kurar ve işletir, lokaller açar, çayevleri, pastaneler kurar ve işletir.
- B) a) Ürünlerini yurt içinde ve dışında dağıtmak, sergilemek, göstermek, tanıtmak, pazarlamak için gerekli gördüğü her türlü işlemi yapabilir, bu amaçla dağıtım örgütleri ile yerleşik veya gezici her türlü satış merkezleri kurabilir. Gerektiğinde yurt içinde ve dışında şubeler açabilir.
- b) Gerekli her türlü araç ve gerecin üretimi, alımı, satımı, dışsatımı, işletmeciliği ve komisyonculuğunu yapabilir, her türlü acentalıklar, temsilcilikler alabilir, verebilir,

yerli ve yabancı firmalarla lisans, know-how teknik yardım sözleşmeleri yapabilir, işbirliği ve ortaklıklar kurabilir.

c) Kurulmuş ve kurulacak işletme ve kuruluşlara ortak olabilir, onları devralabilir.

d) Üretim, gösteri, etkinlik ve benzer her türlü girişimin gerektirdiği her türlü taşıt, makine, araç, gereç, malzeme, taşınır ve taşınmaz mal alabilir, satabilir, kiralayabilir, kiraya verebilir. Gerekğinde leyl ve aleyhte ipotek ve rehin verebilir, ipotek ve rehini kaldırabilir, gereksinim fazlasını satabilir, üretim ve gösteri için her türlü salon, lokal, galeri, dükkan, dersane, lokanta, motel gibi yerleri kurabilir, işletebilir, turistik amaçlı düzenlemeler yapabilir, tüm bunları satabilir, kiraya verebilir, başkaları ile birlikte ortak işletebilir.

e) Yasalar çerçevesinde yurt içi ve yurt dışı her türlü bilimsel, sanatsal kültürel yarışmalar düzenleyebilir, ödüller dağıtabilir. Ulusal ve Uluslararası sanat günleri, fuarlar, şenlikler, festivaller, kermesler, konserler, sanat geceleri, konferanslar, paneller, sempozyumlar, kollokyumlar, anma törenleri, seminerler, kurslar, eğitim çalışmaları yapabilir.

f) Ortaklarının ve çalışanların toplumsal, parasal, kültürel gereksinimlerini karşılayabilmek için gerekli her türlü işletme ve kurumu kurabilir, işletebilir, kiralayabilir, ortak işletmeler kurabilir.

g) Bunların tümünü sağlayabilmek için gerektiğinde borç alabilir, dış alım, dış satım yapabilir, konusu ile ilgili kurulacak her türlü kuruluşa katılabileceği gibi her türlü parasal, endüstriyel, tescimsel ve yasal girişimlerde bulunabilir.

h) Her türlü iletişimi sağlamak ve parasal, yasal, yönetsel bakımlardan işleri kolaylaştırmak için bilgi-işlem merkezleri kurabilir, işletebilir, kiraya verebilir veya kiralayabilir.⁵⁰⁴

Şirketin kurucuları:

Anasözleşmenin birinci maddesinde belirtilen şirketin kurucuları şunlardır:

Müzeyyen Aytaç (Ankara), Ayşe Nilgün Himmetoğlu (İstanbul), Zekiye Gülser Kayır (İstanbul), Stella Ovadiya (İstanbul), Nursen Öztunalı (İstanbul).

İlk yönetim kurulu üyeleri ise (Md. 8) Zekiye Gülser Kayır, Stella Ovadiya, Nursen Öztunalı'dır.⁵⁰⁵

Yine ana sözleşmenin 6. maddesine göre; şirketin merkezi İstanbul'dur. Yurt içinde ve dışında şube açabilecektir.

Etkinlikleri:

Kadın Çevresi A.Ş. 3.11.1984'de şirket hissesi alamayacak kadınlar için bir kitap

⁵⁰⁴Kadın Çevresi Yayıncılık-Hizmet ve Danışmanlık A.Ş., Anasözleşme, Kadın Çevresi Yayınları, (İstanbul-1984), s. 2-4

⁵⁰⁵Anasözleşme, s. 1 ve 5

kulübü kurmuştur. Kadınlar bu kulübe üye olabileceklerdir. Kitap Kulübü feminizmle ilgili bir çok konuda tartışma programları düzenlemiştir. "Sokakta ve Toplumda Feministlerin Durumu", "Yasalar-Kadın", "Kadınlar Arasında Dayanışma Ne Demektir?" gibi.

Şirket feminizmi tanıtan birçok kitap da yayınlamıştır. Bunlar, "Feminizm" Andree Michel, "Kadınlık Durumu" Juliet Mitchell, "Ben Bir Feministim" Simone de Beauvoir, "Evlilik Mahkumları" Lee Comer gibi yayınlardır. Ayrıca bir de haftalık "Feminist" adlı dergi yayınlamıştır. Feminist Dergisi toplam yedi sayı çıkmakla birlikte dönemin önemli iki dergisinden birisiydi, çünkü Türkiye'de ilk kez bu dergide "Radikal Feminizm" in görüşleri tanıtılmıştır.⁵⁰⁶

8 Mart Dünya Kadınlar Günlerinde de şirket lokalinde kutlamalar yapan Kadın Çevresi'nin 1985'teki kutlamaları bir dergide haber olarak yer almaktadır. Ancak basında kadınlarla ilgili haberlerde pek çok kez görüldüğü gibi bu haberde de alaycı bir dil kullanılmaktadır. Söz konusu haber şöyle bitmektedir:

"Mozaik grubunun konser verdiği kutlamada günün anlam ve önemine uygun olarak bol miktarda içki içildi."⁵⁰⁷

Şirket bu gün artık çalışmamaktadır.

1986 yılında yukarıda sözü edilen feminist kadın hareketinden çok farklı bir örgütlenme şekli daha ortaya çıkmıştır. Kadınlar bu kez şirket şeklinde değil vakıf şeklinde örgütlenmiştir. Cumhuriyet tarihinde kadınlar, ilk kez vakıf kurmaktadır. Vakıf olarak gerçekleştirilen ilk kadın örgütlenmesi de "Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı"dır. Bu Vakfın ardından aynı yıl içinde üç kadın tarafından "Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı", bir başka kadın grubu tarafından da "Şefkat Vakfı" kurulmuştur.

⁵⁰⁶Feminist Dergisi, 8.3.1987-5.3.1989, sayı : 1-7 Kadın Çevresi A.Ş. adına sahipliğini Handan Koç'un yaptığı bu derginin ilk sayısı 8.3.1987'de çıkmıştır. Düzenli aralıklarla çıkmayan derginin 7. ve son sayısı 5.3.1989'da çıkmıştır. Dergide, kadına dayatılan savunan hakimine karşı dava açıldığını, dayatılan karşı protesto yürüyüşü yapıldığını, Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'nin kurulduğunu bildiren yazılara rastlanmaktadır. 5. sayıda (Mart 89 Özel Sayı) yayının bundan böyle özel sayılarla sürdürüleceği belirtilmektedir. 6. sayıda ağırlıklı olarak "Kadın Kurultayı" konusu, dergi yazarları Ayşe ve Handan'ın kongreye verdikleri tebliğler yayınlamıştır. 7. ve son sayıda ise S. Ovadiya'nın 81'den beri feministlerin yaptıkları çalışmaları kısaca değerlendirdiği yazısı, Mor Çatı Kadın Sığınmaevi'nin kuruluşu, Medeni Kanun'da 438. maddenin kalkıyor olması ve sıranın 453. maddeye geldiğine ilişkin yazılar yayınlamıştır. "Radikal Feminizm" ile ilgili yazılarla bu kavram Türkiye'de ilk kez ifade edilmiştir. Adeta bu feminist akımın temsilciliği yapılmıştır. Bir dergi çevresinde gerçekleştirilen dönemin en önemli kadın hareketlerinden birisidir.

⁵⁰⁷Yeni Gündem, 16-31 Mart 1985, sayı: 18, s. 5.

2. Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı

1986 yılında İstanbul'da dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın eşi Semra Özal'ın öncülüğünde bir çok işadamlarının ve Anavatan Partisi'ne bağlı politikacıların eşleri bir araya gelerek bir vakıf kurmuşlardı. O dönemde basında "Papatyalar Vakfı" olarak anılan Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı'nın kuruluş tarihi tam olarak 6 Nisan 1986'dır. İlk genel merkezi İstanbul'dadır. Ancak 1987 yılında Vakıf Başkanı Semra Özal'ın isteği üzerine merkez Ankara'ya taşınmıştır.

Vakfın kuruluş haberi, 7.4.1986 tarihli Milliyet gazetesinde "Semra Özal Önderlik Ediyor. Hanımlar Vakfı Tamam" başlığıyla verilmekte ve haber şöyle devam etmektedir:

"Noter önünde dün yapılan kuruluş toplantısında bir çok politikacı ve iş adamı eşi hazır bulundu.

Semra Özal'ın onur başkanı olduğu Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı'nın resmi kuruluş işlemleri noter huzurunda dün yapıldı.

Ünlü işadamlarının ve bazı politikacıların eşleriyle, annelerinin 30 milyon liraya kurdukları vakıf için ... 31 ünlü kadının biraraya gelmesiyle kurulan Vakfın noter işlemlerini pazar günü olmasına karşın Beşiktaş 4. noteri Yavuz Ballık yaptı..."⁵⁰⁸

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Vakıf Başkanı Semra Özal 24 Nisan 1986 tarihinde Yıldız Sarayında düzenlediği basın toplantısında vakfın amaçlarını şöyle açıklamıştır:

"Kadınların haklarını koruyacağımıza göre, kadınların daha lehine olmasını istediğimiz yasa maddeleri var. Kadının üretime katkısı konusunda da köklü reformlar yapılması gerekiyor. Kırsal alanlarda yaşayan kadınların tavukçuluk, arıcılık ve ipekböcekçiliği sahalarında eğitim görmeleri sağlanmalı, turistik bölgelerde gezici kurslar tertiplemek, yöre halkına evlerde nasıl turist ağırlanacağı öğretilmeli."⁵⁰⁹

Vakıf senedinde amaç ve amacın gerçekleştirilebilmesi için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Vakfın Amacı: Madde 3- Ana ve ev kadını olarak kamu kuruluşları, özel sektör, çeşitli iş alanlarında tarımda, kültür, sanat ve politikada çalışan kadınlarımızı il, ilçe ve köy düzeyinde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dayanışmalarını geliştirmek ve güçlendirmek, bugünkü Türk kadınının ulaştığı sosyal, kültürel, ekonomik, seviyeyi tüm dünyaya tanıtmaktır.

Vakfın Faaliyetleri:

Madde 4- Vakıf amacını gerçekleştirmek için şu faaliyetlerde bulunur:

⁵⁰⁸Milliyet, 7 Nisan 1986, s. 12

⁵⁰⁹Cumhuriyet, 25 Nisan 1986, s. 14

- a- Ülkemizin ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik yapısını araştırarak, kadınlarımızın katılabileceği faaliyet ve katılma yollarını saptar,
- b- Kadınlarımızın aile planlaması ve çocuk bakımı konusunda eğitimlerini sağlar,
- c- Üretilen el sanatları ürünlerinin pazarlamasını organize eder,
- d- Kadınlarımızın sağlıklı ve dengeli beslenme konusunda eğitimlerini sağlar,
- e- Turizm ile ilgili çalışmalarda eğitim ve üretim yapar veya yapılmasına yardımcı olur,
- f- Türk Kadının emeğini atıl durumdan çıkararak gelir getirici bir yaratıcılığa dönüştürür ve verimini artırır. Bu amaçla kırsal alandaki kadınlarımızın ev ekonomisini geliştirme doğrultusunda tavukçuluk, arıcılık ve ipek böcekçiliği gibi alanlarda eğitimlerini ve üretime geçmelerini sağlar,
- g- Kadınlarımızın çevre sağlığı konusunda eğitimlerini sağlar,
- h- Kadınlarımızı geleneksel ev işleri dışına çıkararak ortaklaşa çalışmalarını, emeklerini daha verimli, daha etkin bir düzeye getirmelerini sağlamak için kurslar düzenler,
- ı- Türk Kadınınun faziletlerini yurt içinde ve yurt dışında tanıtmak için ulusal ve uluslararası kongre, sempozyum, panel, seminer ve konferanslar düzenler,
- i- Televizyon ve radyoda amaca yönelik etkin programların yayınlanmasını sağlamak için çalışmalar yapar,
- j- Vakfın çalışmalarını kamuoyuna duyurmak için mevcut dergi ve gazetelerden yararlanma yollarını arar,
- k- Gerektiğinde ve imkanları ölçüsünde faaliyetleri ile ilgili özel yayın yapar ve bunların paralı yada parasız dağıtımlarını sağlar,
- l- Kadınlara yönelik yeni iş alanları açmak amacı ile tesisler kurar, bunları işletir, bu amaçlara yönelik tesis ve işletmelerle her türlü işbirliğine girer,
- m- Amaçları doğrultusunda yurtiçi ve yurtdışı vakıflar, ilgili kamu kuruluşları, dernekler, özel kuruluşlar ve üniversitelerin ilgili fakülteleri ile işbirliği sağlar ve bunlardan bağış, yardım ve insan gücü desteği alır.
- n- Açıklanan hizmet ve faaliyetlerle ilgili olarak ve kanuni sınırlamalar saklı kalmak kaydı ile mal varlığında bulunan taşınır ve taşınmaz mallarla sahip olduğu ve yurtiçi ve dışı vakıfların, kişi ve kurumların kendisine tahsis ettiği tüm mal hak ve imkanları kullanır."⁵¹⁰

Vakıf merkezi Ankara'ya taşındığında Senedi'nin ilk dört maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikten sonra amaçla ilgili madde şöyle düzenlenmiştir:

"Vakfın Amacı Madde 3- Gerek ev kadını olarak yaşamlarını sürdüren, gerekse kamu kuruluşları, özel sektör, tarım, kültür, sanat ve politika gibi çeşitli iş alanlarında çalışan

⁵¹⁰ Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı Senedi, (İstanbul-1986), Resmî Gazete, 16 Nisan 1986, sayı : 19080, s. 58

* Vakfın Faaliyetleri maddesinde yalnızca değiştirilen fıkralar ile eklenen fıkralar belirtilmektedir.

kadınlarımızı; il, ilçe ve köy düzeyinde ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel alanlarda geliştirmek ve güçlendirmek, kadınlarımızı ana, çocuk sağlığı konusunda bilinçlendirip, kadın ve çocuk sağlığı konusunda koruyucu ve tedavi edici tababet hizmetleri vermek, kadınlarımız arasında iletişim kurarak aralarındaki dayanışmayı geliştirip güçlendirmek, bu günkü Türk Kadınının ulaştığı sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel seviyeyi tüm Dünyaya tanıtmaktır.

Vakfın Faaliyetleri:*Madde 4- Vakıf amacını gerçekleştirmek için şu faaliyetlerde bulunur; ...

b- Kadınlarımızın aile planlaması ve çocuk bakımı konusunda eğitimlerini sağlar, bu alandaki sağlık hizmetlerini bizzat verir veya bu hizmetlere çeşitli şekilde yardımcı olur.

...

ı- Çağdaş Türk Kadının haiz olduğu ekonomik, sosyal, kültürel seviyeyi, Türk Kadınının faziletlerini dünyaya tanıtmak için yurt içinde ve yurt dışında ulusal, uluslararası kongre, sempozyum, panel, seminer ve konferanslar veya uygun göreceği sergi, kermes gibi başka çalışmalar yapar, yarışmalar düzenler ve ödüller verir....

k- Amaçları doğrultusunda yayın ve yayıncılık yapar, kitaplar basar-bastırır, gazete, dergi vesair mevkute veya gayrimevkuteleri yayınlar, bu tür yayınlarla ilgili olarak daimi ve geçici işbirliği yapar; yayınların paralı ya da parasız dağıtımlarını sağlar....

ö- Ekonomik gücü sınırlı ailelere yiyecek, giyecek, ilaç ve yakacak yardımı yapar.

p- Kadının hukuki ve sosyal durumunu güçlendirmek amacıyla medeni nikahı bulunmayan ailelerin medeni nikah muamelelerinin yapılması için gerekli yardımı yapar.

r- Çeşitli kuruluşlarla işbirliği yaparak oyun sahası-bahçesi, spor alanları yapar.

s- Atatürk'ün verdiği kadın haklarının yurt içinde bilinçli bir şekilde kullanılması için aydınlatıcı çalışmalar yapar.

ş- Kabiliyetli fakat maddi imkanı olmayan gençlere sanat ve spor yapma imkanı sağlar, sanat ve sporu sevdiren, bu gibi gençleri yetiştirmek için çalışmalar yapar ve yaptırır.

t- El işlerini teşvik için yarışmalar düzenler, sergi ve fuarlar açar, ödüller verir.

u- Kreş, yuva, yetiştirme yurdu, güçsüzler yurdu ve kimsesiz hastaların bulunduğu yerlere giderek imkanlar nisbetinde maddi, manevi katkı sağlar. Vakfın imkanları nisbetinde kadınlara yönelik bu gibi tesisleri bizzat işletir ve gerekli gördüğü kişilerle, kamu ve özel kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapar.

ü- El sanatlarını ihraç imkanı araştırır ve gerektiğinde ihraç işini bizzat yapar.

v- Yetenekli olup, mali imkanları elverişli olmayan kız çocuklarına yurt içi ve yurt dışında karşılıksız burs verir, maddi olanakları elverdiği takdirde kız öğrenci yurtları açar ve işletir."⁵¹¹

⁵¹¹ Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı Resmi Senedi, (Ankara-1987) s.3-5

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Vakıf Senedinde üyelik koşulları şu şekilde belirtilmektedir; "Madde 16- Vakfın, a) Kurucu, b) Kurucular Koordinasyon Komitesinin seçeceği üyeler ile, c) Şeref üyesi olmak üzere üç türlü üyesi vardır.

A) Kurucu Üyeler Madde 17- Vakfı kuran vakıf senedinde adı yazan kişilerdir. Kurucu Üyelik üyenin hayatı boyunca devam eder. Hastalık gibi zaruri sebeplere binaen kurucu üye Vakıftan ayrılabilir.

B) Şeref Üyeleri Madde 18- Vakıf amaçları doğrultusunda önemli hizmetler görmüş veya Vakfa maddi ve manevi katkısı olan gerçek ve tüzel kişiler Genel Kurul Kararı ile şeref üyesi sıfatını alabilirler. Şeref üyelerinin oy hakkı yoktur."

Doğal olarak Vakıf Senedi'nde siyasetle ilgili her hangi bir madde yer almamaktadır. Ancak Vakıf kurucuları belli bir siyasal partinin milletvekilleri, parti genel başkanının, milletvekillerinin eşleri ya da aynı partinin sempatanlarıdır. Bu dönemde Vakfın üyelerinin bu niteliğinden dolayı siyasetle ilgili olduğu iddiaları basında pek çok kez yer almıştır.

Kurucular:

Kurucu Üyeler: Semra Özal, Fatma Figen Çelik, Aynur Yurtçu, Meral Kubalı, Emine Adla Cerrahoğlu, Güngör Sipahioğlu, Figen Çakmak, Esal Ashaboğlu, Nilgün Aslan, Ayşegül Dinçkök, Türkan Sabancı, Necla Kavala, Semra Edes, Ceyda Lale Tara, Fatoş Hataylı, Fatma Hülya Yeşilkaya, Nazan Süzer, Şerife Nedret Taciroğlu, Şükran Öktem, Ayşe Güzide Kılıç, Nigar Füsün Topbaş, Mine Deniz Karamehmet, Berna Tokar, Melike Tugay Hasefe, Lale Bulakgil, Emine Neşe Akerman, Semahat Sevim Arsel, Leyla Yeniay Köseoğlu, Mariye Roksarı Keymen, Güzide Yılmaz, Vuslat Melahat Sadıkoğlu'dur.⁵¹²

Şube ve Üye Sayısı:

Semra Özal basına verdiği bilgide, her ildeki vali hanımlarını fahri başkan kabul ettiğini, vali hanımlarının o ilde süratle örgütlenmeyi sağlayacaklarını belirtir. Vakıf Senedi'nde ise şube açmakla ilgili olarak; "Yönetim Kurulu kararı ile yurt içinde veya yurt dışında gerek görülen yerlerde şube veya temsilcilikler açılabilir. Genel Kurul toplantıları Genel Merkezin yanı sıra Yönetim Kurulu'nun uygun gördüğü diğer şehirlerde de yapılabilir." hükmü bulunmaktadır. Yaygın bir örgütlenme gerçekleştiren Vakfın daha önce şube sayısı 67'ye ulaşmışken, 18'i kapandığı için şu anda sahip olduğu şube sayısı 49'dur.⁵¹³ ABD, Almanya, İsviçre (Zürih), Belçika ve Japonya'da da şubeleri açılmıştır.⁵¹⁴

⁵¹²Aynı yerde, s. 58

⁵¹³Vakfın İstanbul Şubesi ile yapılan konuşma 13.4.1994

⁵¹⁴Cumhuriyet, 25.4.1986, s.14 ayrıca, Türk Kadını, 15.11.1988, yıl : 1, sayı : 14, s.6, Türk Kadını, 5.1.1989, yıl : 1, sayı : 18, s.5

Vakfin 31 kurucu üyesinin yanında 50-60 kadar gönüllü üyesi bulunmaktadır.

Etkinlikleri:

Özal Vakfın çalışmalarını, kurulan 12 alt komisyon aracılığı ile yürüteceğini belirtir. Vakıf ilk iş olarak "resmi nikah" konusunda çalışmaya başlar. Milliyet Gazetesi'nde bu konuda şu haber verilmektedir: "Semra Hanım'dan toplu nikah - Semra Özal'ın başkanlığını yaptığı TKGTV ilk iş olarak pilot bölge seçilen Beykoz'da resmi nikahı olmayan ailelerin nikahlarını kıyacak" Haberde resmi nikah işi başarılı olursa okuma-yazma kursu açacakları da belirtilmektedir.⁵¹⁵

Vakfın ilk gerçekleştirdiği çalışma resmi nikah olduğu gibi en çok gerçekleştirdiği çalışması da resmi nikah kıyılmasıdır. Yayın organı olan, "Türk Kadını" dergisinde 12 bin çiftin resmi nikahının kıyıldığı belirtilmektedir.⁵¹⁶

Resmi nikah kıydırma çalışmalarından başka gezici sağlık otobüsleriyle kadınlara sağlık hizmetleri verir. Vakfın 1988 yılına ait faaliyetlerini anlatan broşüründe sağlık hizmetleri konusunda şu bilgiler verilmektedir:

"Halen, Vakfa ait 52 Sağlık Merkezi ve 30 karavan ile 5 otobüs, bütün yurtta kadın ve çocuklarımıza sağlık hizmeti götürmektedir. Kısa sürede 80.000 kişiye kadın hastalıkları, 18.000 kadınıma doğum kontrol araç ve ilaçları, 8.000 çocuğumuza çocuk hastalıkları, 6.000 kişiye diş muayene ve tedavisi konularında hizmet vermiş; bunun yanı sıra 24.000 acil vakanın müdahale veya ameliyat için hastahanelere sevk işlemi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 20 kişiye kalp ve böbrek ameliyatı olma imkanı sağlanmış; bir çocuğa iki, başka bir kadına da protez bacak takdirmiş, bir kadın hasta da böbrek değiştirilmesi için Vakfımız aracılığı ile Londra'ya gönderilmiştir.

Vakfın, birinci derecede önem vererek sürdürdüğü sağlık hizmetleri, kuşkusuz önümüzdeki dönemde de geliştirilerek sürdürülecektir. Nitekim, 10 yeni karavanın hizmete sokulması, 15 şubemize bağlı sağlık merkezinde ana ve çocuk sağlık ve aile planlaması çalışmalarının yeni bir düzenlemeye kavuşturulması gibi konulardaki hazırlıklar tamamlanmıştır. Diğer taraftan büyük TIR araçları içinde radyoskopi, röntgen, ultrasonografi, tahlil, mamografi gibi modern tıbbi imkanların bulunduğu komple gezici hastaneler de, yurdumuzda ilk defa ve pek yakında Vakıf tarafından hizmete sokulacak; böylece tüm bölgelerimizde sağlık taramalarına başlanabilecektir. İki tanesi gelmiş bulunan bu gezici hastahanelerimiz önce İstanbul ve Ankara bölgelerinde taramaya başlayacaklardır."⁵¹⁷

1988 yılında böylesine gelişen gezici sağlık hizmetleri gerilemeye başlamış, maddi kaynakları yetersizleşen, Sağlık Bakanlığı'ndan daha önce olduğu gibi doktor desteği

⁵¹⁵ Milliyet, 9 Mayıs 1986, s. 3

⁵¹⁶ Türk Kadını, sayı : 18, s. 5

⁵¹⁷ Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı (faaliyet tanıtım broşürü), s.1

alamayan Vakıf bu hizmetlerden son yıllarda vazgeçmiş durumdadır. Son yıllarda sağlık hizmeti olarak gerçekleştirilen tek hizmet İstanbul Mahmutbeyköy'deki Sağlık Merkezinde verilen hizmetlerdir. Bu konuda 1991 yılı faaliyet raporunda şu açıklama bulunmaktadır:

"Bakırköy ilçesinin muhtaç bölgesi Mahmutbeyköy'deki Sağlık Merkezinde mevcut olan diş, kadın-doğum, kulak-boğaz-burun, göz, çocuk ve dahiliye poliklinikliklerinde yıl boyunca 17.670 hasta muayene edilmiş ve gerekli tedavileri yapılmıştır. Bunlardan 4.468 kişi diş poliklinliğinde, 568 kişi göz poliklinliğinde, 4.435 kişi çocuk poliklinliğinde, 2.864 kişi ise dahiliye poliklinliğinde muayene ve tedavi edilmişlerdir. 178 kadınıma spiral takılmıştır. Laboratuvar bölümünde 1.533 kişinin çeşitli tahlilleri yapılmıştır. 88 hasta röntgeni çekilmiş, 56 hastanın ise E.K.G'leri çekilmiştir.

2) Mahmutbey Sağlık Merkezi'mizde, kurulduğu günden bugüne kadar bakılan hasta sayısı 1991 yılında en düşük seviyesine inmiştir. Nedeni ise, İstanbul Sağlık Müdürlüğü'ne defalarca yaptığımız doktor ve hemşire talebimize rağmen eleman ihtiyacımızın karşılanmamış olmasıdır.... Bu nedenle tedavi edilen hasta sayısında bir hayli düşüş olmuştur."⁵¹⁸

Kırsal kesime yönelik çalışmalar hakkında belirtilenler ise:

"Merkezi Roma'da bulunan Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile müştereken iki yıldır Giresun ve çevresinde yürüttüğümüz arıcılık projesi başarıyla devam etmekte ve pek çok köylü kadına küçümsenmeyecek bir gelir sağlamaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) çevresinde yürüttüğümüz *Tavukçuluk* projesi ise 6 ilimizde (Konya, Antalya, Urfa, Denizli, Rize ve Van) başarı ile sürdürülmekte ve yine yöre kadınlarımıza gelir sağlamaktadır."⁵¹⁹ şeklindedir.

Gaziantep, Urfa gibi Güneydoğu Bölgesi illerinde aile planlaması çalışmalarını sürdürmüş, özellikle bu bölgede doğum kontrolü çalışmalarına önem vermiştir.

"Türk Kadınının Dünü Bugünü Yarını", "Kadına İş İmkanları ve Aile Planlaması" vb. gibi konularda panel, sempozyum gibi etkinlikler düzenlemiştir.

Bayan futbol takımını destekleyici çalışmalar yaparken, her yıl 150 öğrenciye de burs vermiştir.⁵²⁰

Yayın kurulu başkanlığını ve başyazarlığını Semra Özal'ın yaptığı 15 günde bir çıkan "Türk Kadını" adlı gazete vakfın yayın organı olarak, 1.5.1988 ile 15.4.1989 tarihleri arasında toplam 24 sayı yayınlanmıştır.

Vakıf Turgut Özal'ın Başbakanlıktan ayrılmasıyla düşüşe geçmiş, Semra Özal'ın başkanlıktan ayrılmasıyla bu düşüş daha da hızlanmıştı. Semra Özal'dan sonra

⁵¹⁸TKGTV İstanbul Ana Şubesinin 1991 Yılı Genel Faaliyet Raporu, (İstanbul-1991), s.1

⁵¹⁹Tarım Faaliyetlerine Ait Özet Rapor "1991 yılı faaliyet raporu eki)

⁵²⁰Türk Kadın Vakfı adlı broşür, s. 1-8, TKGTV adlı broşür, s. 4

başkanlığa gelini Elvan Özal gelmiş, ama artık vakıf eski parlak dönemlerini sürdürememiştir. O dönemde çok eleştiri alan, ama adından da o oranda söz ettiren bu Vakfa, basın "Papatyalar Vakfı" adını takmıştı. Vakfın bu şekilde nitelendirilmesinin nedeni amblemlerinin papatya olmasıydı. Ancak basın bunu adeta eleştiri unsuru olarak kullanmıştı.

Bu gün vakıf kapanmış olmamakla birlikte adı artık pek duyulmamaktadır. Başkanlığını Semra Özal yapmaktadır.

3. Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, 1986'da, İstanbul'da bir grup meslek kadını tarafından kurulan bir başka vakıftır. Ancak bu Vakfın TKGTV'ndan farklı olarak hedeflediği belli bir kadın kitlesi vardı. Bu kitle "gecekondu kadınlar"dı. Bu kadınlar için şöyle bir tanımlanma yapılmaktaydı; "büyük kentlerdeki kentsel yaşamla tam olarak bütünleşememiş dar bölgelerdeki kadınlar". İşte bu kadınların eşit koşullarda çalışma yaşamına katılması ve bununla birlikte karşılaşılabilecekleri sorunların çözümü için çalışmak üzere üç meslek kadını, adını "Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı" koydukları merkezi İstanbul olan bir vakıf kurmuşlardı.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Vakıf senedinde Vakfın amacı, amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şu şekilde belirtilmektedir:

"Vakfın Amacı: Madde 3. Günümüz Türkiye'sinde kadın emeğinin % 85'i işgücü piyasasının dışındadır. Buna bağlı olarak da Türk kadını yasalarca kendisine tanınan ileri hakları çağdaş ihtiyaçlarına uygun olarak kullanma ve bunları daha ileri düzeye götürme yeteneğinden yoksundur. Bu gerçeklerin ışığı altında vakıf, atıl kadın emeğini geleneksel ev işleri dışına çıkararak gelir getirici yaratıcılığa dönüştürmek ve verimini artırmak, bu yolla ülke kalkınmasında etkin katılımını ve ekonomik faaliyet alternatiflerini artırarak kadının sosyo-ekonomik statüsünü yükseltmeyi ve bu süreç içinde ulusa yararlı bir kuşak yetiştirmek için sağlıklı beslenme, aile planlaması ve giderek ciddi bir sorun haline gelmeye başlayan çevre sağlığı konusunda bilgilendirmeyi amaçlar.

Amacın Gerçekleşmesi:

Madde 4. Vakıf yukarıda açıklanan amacını gerçekleştirmek için:

4.1. Türkiye'nin iktisadi, sosyal, kültürel ve teknolojik yapısını ilgili kuruluşlarıyla birlikte araştırarak kadınların katılabileceği ekonomik faaliyet alanları ve katılma yollarını saptar. Bu yönde araştırma çalışmaları yapar.

- 4.2. Üretim süreci içinde aile planlaması, sağlıklı beslenme ve bilinçlendirmeye yönelik eğitim programları için ilgili kamu kuruluşları, eğitim kurumları ve yerel yönetimlerle işbirliğine girer.
- 4.3. Geleneksel üretim alanları dışında kadınların ortaklaşa çalışarak emeklerini daha verimli ve daha etkin ve gelir getirici bir düzeyde ortaya koymaları için kurslar düzenler, bunların uygulanması için başlangıç desteği sağlar.
- 4.4. Bu konudaki çalışmaların koordine edilmesi ve gerekli kamuoyunun sağlanması için kongre, seminer, sempozyum gibi sürekli ya da süresiz çalışmalar yapar ya da yaptırır. Yurt dışında bu tür çalışmalara katılır.
- 4.5. Bedelli ya da bedelsiz, süreli ya da süresiz yayınlar yapar, amaçlarına uygun olarak yapılan veya yapılacak olan yayınları destekler.
- 4.6. Vakıf kadınlara yönelik yeni iş alanları açmak amacıyla tesisler kurar, bunları işletir. Bu amaçlara yönelik tesis ve işletmelerle her türlü işbirliğine gidebilir.
- 4.7. Amaçları doğrultusunda yurt içi ve yurt dışı vakıflarla, kamu ve özel kuruluşlarla karşılıklı ilişki ve ortak çalışmalarda bulunur. Yurt dışındaki kuruluşlarla yapılacak her türlü işbirliği ve ilişki, mevzuatla belirtilen usullere uygun olarak ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün olumlu görüşü alınarak yapılır. Bütün bu ve benzeri kuruluşlardan, özel ve kamu, tüzel ve gerçek kişilerden bağış, yardım, insan gücü desteği kabul edebileceği gibi aynı şekilde bağış, yardım ve insangücü desteğinde bulunabilir.
- 4.8. Vakıf, açıklanan hizmet ve faaliyetlerle ilgili olarak mal varlığında bulunan taşınır ve taşınmaz mallarla, sahip olduğu ve yurt içi ve yurt dışı vakıfların, kişi ve kurumların kendisine tahsis ettiği veya ariyet olarak verdiği tüm mal ve hakları kullanabilir.⁵²¹

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Vakıf Senedi'nin yedinci maddesine göre; "Vakfın kurucu, asli, destekleyici ve onursal olmak üzere dört tür üyesi vardır."

1. Kurucu üyeler; Şengül Akçar, Zehra Coşkun ve Leyla Onur'dur. (Vakıf üyelikleri yaşamları boyunca sürecektir.)
2. Asli üyeler; "Kurucular kurulu tarafından seçilen gerçek ve tüzel kişilerdir." (Vakfa parasal, düşünsel ve bedensel katkıda bulunmayı taahhüt ederler.)
3. Destekleyici üyeler; Bu üyelik vakıf kurucular kurulunca belirlenen enaz maddi katkıyı yapmayı taahhüt eden gerçek ve tüzel kişilerden oluşur. Oy hakları yoktur.
4. Onursal üye; Vakıf kurucular kurulu Vakfın amaçları doğrultusunda önemli hizmetleri olmuş gerçek ve tüzel kişilere verilen gene oy hakkı olmayan bir üyelik şeklidir.

Vakfın çalışmalarının siyasetle ilgisi yoktur.

⁵²¹ Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı Vakıf Senedi, (İstanbul-1986), s.1-2, ayrıca Resmî Gazete, 8 Ağustos 1986, sayı :19189, s. 41

Kurucuları:

Vakıf üç kadın tarafından kurulmuştur. Kurucuların adları Vakıf Senedi'nin birinci maddesinde belirtilir. Bunlar, üyelik koşullarının "kurucu üyeler" fıkrasında da belirtilen Şengül Akçar, Zehra Coşkun, Leyla Onur'dur.⁵²²

Şube ve Üye Sayısı:

Vakfın şubesi yoktur. 25 üyesi bulunmaktadır.

Etkinlikleri:

1987'de çocuklar için bir gündüz bakımevi açarken, kadınlar için; kadın, çocuk, çevre sağlığı, aile planlaması, çocuk eğitimi, yerel yönetimlere katılma konularında bilgilendirme programları uygulamış, 1988'de kadınlar için bu eğitim programlarını sürdürürken, bunların yanında kadınların el ürünlerini sürekli olarak pazarlayabilecekleri bir satış merkezi açılmıştı. 1992'de, 1993 ve 1994'de de çocukeyi ve çocuk yuvası açarak yönetimlerini üstlenmişti. Gene 1993'de kadınlar için "Eğitim ve Bilgi Birikim Merkezi" açmıştı.⁵²³

Vakıf etkinliklerini sürdürmekte, Başkanlığını Şengül Akçar yapmaktadır.

4. Şefkat Vakfı

Aynı yıl içinde 30 Eylül 1986'da gene İstanbul'da kadınlar "Şefkat Vakfı" adıyla bir vakıf daha kurmuştur. Vakfın merkezi de İstanbul'dadır.

Bu vakıf, daha önce görülen iki vakıftan çok daha farklı düşünen kadınların örgütlenmesidir. Kurdukları örgütlerde "kadın" yerine "hanım" nitelemesini kullanan bu kadınlar tarafından, önce "Şefkat Vakfı" kurulmuş, hemen ardından "Dost Hanımlar Derneği" kurulmuştur.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Vakıf senedinde amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Vakfın Gayesi: Madde 4- Gerek vakıf üyeleri arasında sosyal ve kültürel gelişmeyi gerçekleştirmek ve gerekse memleketimizin ilmi ve içtimai kalkınmasında katkıda bulunmaktır.

Vakıf bu gayenin tahakkuku için:

- İlmi, kültürel ve sosyal sahada ve meslek ve sanat öğreten kurslar açmak, işletmek,
- Kabiliyetli, fakir, yetim ve öksüz öğrencilere burs vermek, iâşe ve ibatelerini temin etmek,

⁵²²Aynı yerde.

⁵²³Vakıf tanıtım broşürü.

- c) Konferans, seminer, münazara, panel ve açık oturum ile ilmi ve kültürel sahalarda toplantılar düzenlemek,
- d) Kültürel dallarda yarışmalar düzenlemek, başarılı olanlara ödül vermek,
- e) Ana okulu, özel ilkokul, kütüphane ve laboratuvar tesis ve işletmek,
- f) Vakfın gayesine uygun hizmet veren diğer kamu kuruluşu veya tüzelkişiliği haiz kuruluşlarla yardımlaşmak,
- g) Vakfa gelir temin etmek maksadı ile işletmeler kurmak, mevcut işletmelere ortak olmak ve bunları çalıştırmak,
- h) Vakıf mülkiyetinde bulunan nakil vasıtalarını çalıştırmak, mevcut makinaları kullanarak atelyeler açmak ve işletmek,
- ı) Yapılacak tetkikat neticesinde iyi ahlaklı, fakir gençlere evlenme yardımı yapmak suretiyle faaliyette bulunur. Bu yardımın miktarı günün şartlarına göre müteveli heyetçe tesbit edilir....

Yukarıda sıralanan gayelere uygun olarak yapılacak Vakıf faaliyetleri müteveli heyet tarafından düzenlenip kurucu heyetçe tasdik edilecek bir iç yönetmelikle tesbit ve tanzim olunur."⁵²⁴

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Vakfa kurucu üyelerin dışında üye almayı ilke olarak kabul etmediği için, vakıf senedinde üyelikle ilgili koşul bulunmamaktadır.

Vakıf senedinde, vakfın amacıyla ilgili olan dördüncü maddede "Vakıf hiçbir suretle siyasetle iştigal etmez." denilmekte, yalnızca bir yardım vakfı olduğu öngörülmektedir.

Kurucuları:

Meliha Yalçıntaş, Fevziye Nuroğlu, Gülten Deniz, Zeynep Gürsel, Rabia Kaçar, Perihan Yeşilçimen, Nermin Kayhan, Hayriye Tanrısever, Ayşe Arkan, Hayriye Özpala, Nural Özen, Leyla Aslan, Neyir Akhan, Neyir Bilge, Fatma Zehra Toksarı, Miyase Arabacı, Şükran Bozkurt, Sevim Silahtaroglu'dur.

Şube ve Üye Sayısı:

Vakfın 21'i kurucu üye olmak üzere toplam 70 civarında üyesi bulunmaktadır. Üye sayısı özellikle dondurularak, yeni üye alınmamakta ve özellikle de şube açılmamaktadır. Bu tavrın nedeni, çalışan vakıf üyelerinin daha faal hizmet etmesinin sağlanması olarak açıklanmaktadır.⁵²⁵

Etkinlikleri:

Kurucularının daha çok ev hanımı olduğu bu vakıfta, ev hanımlarının kabuklarından çıkarak, sosyal meselelere ne gibi katkı yapabileceklerini öğrenmelerinin sağlandığı belirtilmektedir. Vakıf senedinde amaç kadınların sosyal ve kültürel gelişmesine

⁵²⁴Şefkat Vakfı Senedi, (İstanbul-1986), s. 1 - Resmi Gazete, 30 Eylül 1986, sayı : 19237, s. 63.

⁵²⁵Vakıf kurucularından Meliha Yalçıntaş ile konuşma 21.6.1993

katkıda bulunmak olarak gösterilmişse de çalışmaları yalnızca sosyal yardım etkinlikleri ile sınırlı kalmaktadır. Şu anda vakfa bağlı ve faal olarak çalışmakta olan bir ana okulu ve ilk okul bulunmaktadır. Bu okullardan elde edilen gelirle kimsesiz erkek ve kız çocuklara yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Yurtlara alınan bu çocuklar altı yaşından üniversiteye kadar okutmakta, bunların giyim, yeme, yatma, barınma, okul masraflarını karşılamakta, burs vermektedir. Şu anda yurt olarak kullanılacak olan bir binanın inşaatı sürmektedir. Daireler şeklinde planlanan, çocukların kendilerini aile havası içindeymiş gibi hissedecekleri, başlarında anne gibi görecekları maaşlı bir kadının görevlendirileceği bu yurt inşaatından başka lise, üniversite, aşevi, huzurevi açma projeleri bulunmaktadır. Tüm bu çalışmaların vakıf üyelerinin bağışları, kermes, yemek gibi etkinliklerden elde edilen gelirlerle gerçekleştirildiği belirtilmektedir.⁵²⁶ Vakıf şu anda etkinliklerini sürdürmekte, Başkanlığını Fevziye Nuroğlu yapmaktadır.

5. Dost Hanımlar Derneği

Şefkat Vakfı kurucularından bazı kadınlar, vakfın kuruluşu ile hemen, hemen aynı tarihlerde Dost Hanımlar Derneği'ni kurmuşlardır. Kuruluş tarihi 2 Ekim 1986 olan derneğin, merkezi de İstanbul'dadır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 3- Derneğin amacı: Türk ahlak ve geleneğini müdafaa etmek bu hususta hanımlarınız ve genç kızlarımıza, ilmi ve kültürel yönden yardımcı olmak, gençliğimize maddi ve manevi yardımda bulunmak.

Dernekçe Sürdürülecek Çalışma Konuları ve Biçimleri:

Madde 4- Dernek yukarıda belirtilen amacın gerçekleşmesi için aşağıdaki faaliyetlerde bulunur.

- Konferanslar, seminerler, açikoturumlar, bilgi yarışmaları ve benzeri faaliyetlerde bulunmak,
- İlmi çalışmalar, araştırmalar yapmak, yaptırmak ve bu gibi çalışmalara yardımcı olmak,
- Yuva, ana okulu, ilk okul, liseler açmak,
- Fakir ve kimsesiz yaşlıların bakım ve iâşelerinin temini için huzur evleri açmak,
- Hanımlar ve kız öğrenciler için lisan, okuma-yazma, dikiş, nakış kursları hariçten ortaokul, lise ve dengi okulları bitirmek isteyenler ve kursiyer öğrenciler için bütün derslerden kurslar açmak,

⁵²⁶ Aynı konuşmadan.

- f) Dernek yararına kermesler, şölenler, çaylar, sergiler, defileler, geziler tertiplemek, buna benzer sanat ve kültür faaliyetlerinde bulunmak,
- g) Vakıf, yurt, pansiyon ve bunlara benzer tesisler kurmak,
- h) Fakir öğrencilere burslar vermek ve ailelerine ayni, nakdi yardımda bulunmak,
- ı) Öğrenci yetiştiren her türlü kurslara ve teşekküllere ayni ve nakdi yardımda bulunmak,
- i) Dernek yararına taşınmaz edinilebilir ve satılabilir."⁵²⁷

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üyelik koşulları "Dernekler Yasası"na uygun olarak düzenlenirken, yalnız kadınlar üyeliğe kabul edilmekteydiler. Siyasetle ilgisi konusunda da tüzüğünde her hangi bir maddeye yer verilmemiştir. Çalışmaları da yardım derneği şeklindedir.

Kurucuları:

Adalet Avanoğlu, Güler Demirci, Zehra Toksarı, Semin Silahtaroglu, Gülen Ağra, Meliha Yalçıntaş, Ayşegül Demirci, Neyir Bilge, Ayşe İfakat Bilginoğlu, Şükran Bozkurt, Sıdika Elmalı, Ferhan Yolar, Nedret Kuşculu, Füsün İhsanoğlu'dur.

Şube ve Üye Sayısı :

Kurucuları daha çok ev kadını olan bu derneğin toplam üye sayısı yaklaşık 200 kişidir. Şubesi yoktur. Tıpkı vakıfta olduğu gibi özellikle yeni üye alınamamakta ve şube açılmamaktadır

Etkinlikleri:

Kadınlara yönelik olmayan daha çok çocuklara yönelik olan çalışmalar yapılmaktadır. Kız, erkek ayırt etmeden burs verilmektedir. Burstan daha çok yararlanan camia ise polis camiası olmaktadır.

Aktüalitenin gerektirdiği konularda kadınlara yönelik olarak konferanslar verilmektedir.

Dernek şu anda etkinliğini sürdürmekte, Başkanlığını Adalet Avanoğlu yapmaktadır.

6. Kadın Dayanışma Derneği

1986 yılında İstanbul'da kurulan bir kadın derneği daha bulunmaktadır. Adı "Kadınlar Dayanışma Derneği", kuruluş yeri İstanbul olan bu derneğin, merkezi Kadıköy'dedir. Derneğin kurucusu Münibe Ekşioğlu daha önce Kadın Haklarını Koruma Derneği'nde ve Kadınlar Partisi'nde yöneticilik yapmış bir kadındı. 1980'de bu dernek ve partinin tüm dernekler ve partilerle birlikte etkinliklerinin durdurulmasından sonra derneklerin yeniden çalışmalarına izin verildiğinde, eski dernekte çalışmak

⁵²⁷ Dost Hanımlar Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1986), s.1

yerine yeni bir dernek kurmayı yeğlemiştir. Kadınlar Dayanışma Derneği'nin kuruluşu böylece gerçekleşmiştir.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirebilmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Derneğin Amacı:

Madde 3- Kadınlar arasında yardımlaşma sağlamak; kadınları kültürel, manevi bakımlardan ilerletmek ve yüceltmektir.

Dernekçe sürdürülecek çalışma konuları ve çalışma biçimleri:

Madde 4- Dernek, yukarıdaki maddelerde belirtilen amacın gerçekleştirilmesi için; toplantılar, gösteriler, geziler, bilimsel çalışmalar ve sergiler düzenleyebilir, yayımda bulunabilir, arşiv oluşturabilir, plan ve proje yapabilir ve bunlar için yarışmalar açabilir, sonucunu uygulayabilir, taşınmaz edinebilir ve satabilir."⁵²⁸

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Tüzüğün 6. maddesi derneğe üye olma koşullarını belirler. Bu maddeye göre:

"Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve 18 yaşını bitirmiş herkes, 2908 numaralı Dernekler Yasası'nın 4'üncü ve 16'ıncı maddelerinde belirtilen sürekli veya süreli hak yoksunluğu veya hak sınırlaması kapsamında kalmamak koşulu ile derneğe üye olabilir...."⁵²⁹

Tüzükte Derneğin siyasetle ilgisi konusunda her hangi bir maddeye rastlanmamakta, etkinliklerinin de siyasetle ilgisi bulunmamaktadır.

Kurucuları:

Dernek tüzüğünün 5. maddesinde kurucular şöyle belirtilmektedir:

"Madde 5- Dernek kurucularının ad ve soyadları, meslek ve sanatları, ikametgahları ve tabiyetleri aşağıdadır: (İkametgahları buraya alınmamıştır.)

1- Münibe Ekşioğlu: Bayburt 1331 doğumlu....T.C. Ev kadını.

2- Neriman Alpayer: İstanbul 1917 doğumlu....Vakıflar Bankası'ndan emekli, T.C.

3- Nezihe Çotuk: Kahire 1925 doğumlu....T.C. Ev kadını.

4- Refika Karamanoğlu: Sivas 1326 doğumlu....T.C. Ev kadını.

5- Aynur Ögel: Eskişehir 1930 doğumlu.... T.C. Ev kadını.

6- Azmi Erman: İstanbul 1905 doğumlu....T.C. Gazeteci-Yazar.

7- Sevinç Yakar: İstanbul 1931 doğumlu.... T.C. Bir şirkette memure."⁵³⁰

Şube ve Üye Sayısı:

Derneğin şubesi yoktur. Şubenin olmadığı tüzüğün 24. maddesinde hükme bağlanmıştır. Üye sayısı ise 163'tür.

⁵²⁸ Kadınlar Dayanışma Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1986), s.1, ayrıca, Yeni Gün Gazetesi, 4.8.1986, s.5

⁵²⁹ Aynı yerde.

⁵³⁰ Aynı yerde.

Etkinlikleri:

Amacına uygun çalışmalar yapmamakta, daha çok sosyal yardım derneği gibi çalışmaktadır. Birisi üniversite öğrencisi olan 5 öğrenciye burs vermektedir. Kartal Hastahanesi'nde bir çocuk odası düzenlemiştir. KASEV Aydınlikköy Huzurevi'ne maddi yardımında bulunmaktadır. Ancak son zamanlarda laiklik karşıtı hareketler güçlenmeye başlayınca, diğer kadın dernekleriyle birlikte hareket etmeye başlamıştır. Ortak etkinliklere katılmaktadır. Atatürkçü, laik kadınlar olduklarını, derneklerinin de bu nitelikte bir dernek olduğunu belirtmektedirler.⁵³¹

Dernek bugün de çalışmalarını sürdürmekte, Başkanlığını Sabahat Erel yapmaktadır.

7. Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği

Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği Haziran 1987 tarihinde İstanbul'da kurulmuştu. Merkezi de İstanbul'daydı.

Bu dernek, Kadın Çevresi A.Ş.'nin, Feminist Dergisi'nin ortaya koyduğu feminist düşünceler doğrultusunda gerçekleştirilmiş bir örgütlenme idi. Bunun yanında Derneğin tarihi *Dayağa Karşı Dayanışma* yürüyüşünün öncesine dayanmaktaydı. Bu yürüyüşe çok sayıda kadın katılmıştı.⁵³² Böylesi bir katılımın gerçekleşmesi üzerine

⁵³¹ Dernek Başkanı Sabahat Erel'le konuşma. 26.8.1994.

⁵³² "Dayağa Karşı Yürüyüş"ten sonra bir araya gelen ayrı bir kadın grubu da "Sosyalist Feminist Kaktüs Dergisi"ni çıkarmaya başladılar. İlk sayısı 1.5.1988'de çıkan derginin sahibi Canan Bayraktutan, yayın kurulu Banu Pakar, Gülten Savran, Nalan Akdeniz, Nesrin Tura, Sedef Öztürk'ten oluşur. Kaktüs'ü çıkaran kadınlar önce tüm feminist grupların kendi görüşlerini ifade ettikleri bir dergiden yana idiler. Ancak zaten "Feminist" dergisinin yayınlanıyor olması nedeniyle, salt kendi görüşlerini ifade edecekleri bir derginin yayınlanması öngörülür. Bu şekilde bir araya gelen 10-14 kadın kendi görüşlerini "sosyalist-feminizm" olarak tanımlayarak kadın hareketi politikasına kendi görüşleri açısından müdahale edebilmek, parçalayıcı değil zenginleştirici bir parçası olmak amacıyla ve bu nedenle dergiye de "Sosyalist Feminist Kaktüs" adını vererek yayına başlamışlardı. Kaktüscülerin amacı kadın hareketini yaratmada katkıda bulunmaktı. Perspektifleri ise sosyalizmdi. Sosyalizmin kadının kurtuluşu açısından belirli önkoşulları yerine getireceğini ama bunun yeterli olmadığını, ayrı bir kadın hareketinin de olması gerektiğini düşünüyorlardı. Çünkü sosyalizm kadın hareketinin yalnızca önünü açacaktı, bu görüşleri nedeniyle hem "radikal feminist"lerden, hem de "sosyalist"lerden ayrılıyorlardı. Dergiyi çıkaranların arasında 12 Eylül öncesinin sosyalist kadın derneklerinde çalışmış olan ancak daha sonra özeleştirisi yaparak feminist düşünceye yönelmiş kadınlar da vardı. Sosyalist feminist düşüncenin tanıtılmaya çalışıldığı, 12 Eylül öncesinin sosyalist kadın derneklerinin eleştirel bir yaklaşımla da olsa tanıtıldığı, ağırlıklı olarak kadın örgütlenmesi konularının ele alındığı bu dergi çevresinde toplanan kadınlar, öne sürdükleri görüşleri doğrultusunda bir örgütlenmeye gitmeyi de düşünmemişlerdi. Kaktüscüler her sayıdan sonra tanışma ve tartışma toplantıları yaparken araştırma grupları da kurmuşlardı. Uzun süre kadın hareketi için en uygun biçimin kampanyalar mı, yoksa dernekler mi olduğunu tartışmışlardı.

Dayağa Karşı Kampanya'dan sonra Kariye Müzesi'ndeki şenliğe de katılmışlardı. 19-20 Mayıs'ta Kadın Kurultayı, Feminist Konferans'ın bildirgesini yazmışlar, Dikili'de "aile reisliği" ile ilgili çadır açmışlar, siyah eylem, cinsel tacize karşı "mor iğne kampanyası", "438'e hayır" gibi kampanyalarda ve Mor Çatı Kadın Sığınmaevi'nin oluşumunda da yer almışlardı. Tüm bu çalışmalara dergide de yer verdiler.

Dergiyi yayınlayan kadın grubundan bir bölümü çalışmalarını daha sonra Mor Çatı Kadın Sığınmağı Vakfı'nda sürdürmeye başladılar.

Sosyalist Feminist Kaktüs Dergisi, K. Yayınları, Tarih: Mayıs 1988, Eylül 1990, Sayı: 1-12.

kadınlar, kampanya süresince biraz ürkek, biraz çekingen de olsa politika yapmaya yönelmişlerdi.⁵³³ Bunun sonucunda da *Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği* ortaya çıkmıştı.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 2. Derneğin Amacı: Kadınların, toplumda ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel, yaşamın her alanında eşit insanlar olarak yer almalarına engel olan ve binlerce yıllık bir geçmişten beslenen ataerkil kurumların, geleneklerin, değer yargılarının dönüştürülmesi ve yasaların değiştirilmesi için mücadele eder.

Madde 3. Derneğin Yapacağı İşler: Dernek amacını gerçekleştirmek için:

- 1) Açık oturum, panel, tartışma toplantıları düzenler.
- 2) Amaç doğrultusunda gösteri yapar, bildiri dağıtır.
- 3) Basın açıklaması ve anket çalışması yapar.
- 4) Geçici veya sürekli yayın çıkartır, kitaplık oluşturur.
- 5) Aynı amaç doğrultusunda faaliyet gösteren yurt içindeki derneklerle dayanışmaya girer, federasyon ve konfederasyonlara katılır.
- 6) Kutlama ve anma toplantıları düzenler.
- 7) Tiyatro-sinema ve video gösterileri yapar.
- 8) Konser ve gezi düzenler.
- 9) Hukuk danışma bürosu kurar.
- 10) Kültür-sanat ve el beceri kursları düzenler.
- 11) Üyelere dernek bünyesinde psikolojik danışma ve her türlü sağlık hizmeti sağlar.
- 12) Sergi ve kermes düzenler.
- 13) Rozet çıkartır, çay ocağı işletir."⁵³⁴

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olmak için amacı benimsemiş olmanın dışında her hangi bir önkoşul aranmamakta, böylece her kadının üye olabilmesi söz konusu olmaktadır. İlgili tüzük maddesinde: "Madde 4. Dernekler Yasası'nın öngördüğü koşullara sahip, derneğin amaç ve ilkelerini benimsemiş ve bu doğrultuda çalışmayı kabul etmiş her kadın derneğe üye olabilir." denilmektedir.

Dernek tüzüğünde siyasetle ilgili herhangi bir hüküm yoktur.

Kurucuları:

Tüzüğün 46. maddesine göre kurucuları şunlardır:

⁵³³Bülten, Haziran 1990, sayı :9, İstanbul

⁵³⁴Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği Ana Tüzüğü , (İstanbul-1987), s.1

1-Ayla Kapan (Alpdoğan), 2- Elmas Bengü, 3-Fatma Özaydın, 4-Firdevs Helvacıoğlu (Gümüşoğlu), 5-Gül Ergenç, 6-Hüsnüye Bütün, 7-Menekşe Kaya, 8-Necla Gün, 9-Nilgün Taşan, 10- Selma Altun, 11- Sema Ündeğer, 12- Sibel Karaoğlu, 13-Şükran Taşçı, 14- Zehra Başar (Büyükdaglı)⁵³⁵

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzüğün ilgili fıkrasına (Md.1.c fıkrası) göre "dernek şube ve temsilcilikler açabilecek"tir. Ancak dernek faaliyetini çok kısa süre sürdürebildiği için şube açma olanağını da bulamamıştır. Üye sayısı ise 117 kişidir.

Etkinlikleri:

Dernek nelerle mücadele edeceğini programında maddeler halinde açıklamaktadır. Bunlar: 1- Kadınları toplumsal hayatın dışına iten, fikri ve bedeni yeteneklerini köreltip, giderek kişiliklerini yok eden her türlü ayrımcılığa ve baskıya karşı,

a) Kadın ve erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı geleneksel ve diğer tüm uygulamaların kaldırılmasını sağlamak amacı ile kadın ve erkeğin sosyal-kültürel davranış biçimlerinin her iki cinsin de bilinci düzeyinde değiştirilmesi,

b) Bu rolleri sürdürmeyi amaçlayan ve eğitimin her düzeyinde, kitle iletişim araçlarında yaygın olarak yapılan propagandaya son verilmesi, özellikle cinsiyetçi eğitimi ön plana çıkartan ders programlarının ve okul kitaplarının gözden geçirilmesi,

c) Kadının eve hapsedilmesinin en önemli gerekçelerinden olan çocuk bakımının toplumsal bir görev haline getirilmesi ve devletin bu konuda yaygın olanaklar sağlanması,

d) Erkeğin kadın üzerinde şiddet uygulamasını (Dayak) meşru gören anlayışların değiştirilmesi için etkin propagandalarla kamuoyu oluşturulması ve aile içi şiddetin suç sayılması için yasal değişikliklerin yapılması,

2- Kadının eğitimini gereksiz gören geleneksel değer yargılarının değiştirilmesi ve var olan eğitim düzeyi açığının kapatılması için okuma yazma dahil kalıcı veya geçici özel eğitim programlarının uygulanması,

3- Bütün insanların vazgeçilmez hakkı olan çalışma hakkının işletilmesi doğrultusunda bütün iş alanlarında ve işe kabulde kadının erkekle eşit olanaklara kavuşturulması, meslek ve iş seçme, terfi, iş güvenliği, sosyal yardımlar dahil eşit ücret, eşit işlem görme hakkının sağlanması,

a) Hamilelik ve analık izni nedeniyle işten çıkarmanın önlenmesi, doğurganlığın terfi etmede engel sayılmaması ve sağlıklı şartlarda korunması,

b) Doğum öncesi ve sonrası izinlerin uzatılması, eşlerin ikisinin de çalışması halinde bu haktan erkeğin de yararlandırılması ve bunun doğallığının benimsenilmesi,

⁵³⁵Tüzük, s. 7

- c) Emziren anneye daha fazla ara tatil sağlanması, kadın fizyolojisini özellikle hamilelik döneminde olumsuz etkileyen üretim tetkiklerinin iyileştirilmesi,
- d) Özel ve kamu işyerlerinde çalışanların kadın ve erkek olmalarına bakılmaksızın işletme düzeyinde kreş ve yuva ağlarının açılması için yasal ve idari düzenlemelerin yapılması, kreş ve yuva ağının ülke çapında yaygınlaştırılması,
- 4- Kadınlara özel sağlık hizmetleri, özellikle aile planlaması ve kadın hastalıkları konusunda danışma ve tedavi merkezlerinin kurulması,
- 5- Kadının cinsel yönden sömürülmesinin ve aşağılanması insan onuruyla bağdaşmayacağı bilincinde olarak,
- a) Kadının cinsel kimliğinin kabul edilmesi ve saygı görmesi,
- b) Kadının bedeni üzerinde söz sahibi olması, doğurganlığını denetleme hakkının kendine ait olması,
- c) Cinselliğin algılanması ve yaşamasında gerek yasalar, gerekse toplumsal değerler çerçevesinde erkeğe hoşgörü tanıyıp, kadını yargılayan ve mahkum eden geleneklerin değiştirilmesi, gönüllü birliktelikte yasal müdahalenin önlenmesi,
- d) Kitle iletişim araçlarında kadını sadece cinsel nesne olarak gören anlayışların değiştirilmesi,
- e) Kadını metalaştıran fahişeliğe karşı uzun vadeli perspektif, bu kurumun ortadan kaldırılması olmakla birlikte, belge vererek (Vesika) ve vergi alarak fahişeliği meşru kabul eden devletin, bu işi yapan kadınları sosyal güvenlik kapsamına alması, (Sendika, sigorta, emeklilik) sağlık kontrollerinin daha insanca ve düzenli şartlarda yapılmasının sağlanması ve polis baskısının sona erdirilmesi,
- 6- Kadın üreticiliğini ev işleriyle sınırlayan anlayışlara karşı, çalışmanın kadının bağımsızlığı yolunda önemli adımlardan biri olduğunun propagandasının yapılması,
- a) Esas olarak kadının iş ve meslek sahibi olması gerektiğini kabul etmekle birlikte ev kadınlarının sosyal güvenlik kapsamına alınması ve bu kurumların tüm olanaklarından (Sigorta, emeklilik) yararlandırılması,
- b) Aile içinde geleneksel iş bölümü anlayışına karşı kadının dışarıda çalışmasının yanısıra, erkeğin ev işlerini paylaşmasının doğallığını vurgulayan yeni toplumsal değerlerin yaratılması,
- 7- Evliliğinin bir geçim aracı olarak görülmesine yol açan anlayışların geleneklerin değiştirilmesi, gönüllü birlikteliklerin esas alınması,
- 8- Kırsal kesimde, özellikle kadının hayatını düzenleyen töre, dinsel kuralların yerini yasaların almasının sağlanması,
- a) Kırsal kesimde kadın emeğine gereken önemin verilmesi ve kadınların sosyal güvenlik kapsamına alınmasının sağlanması,

b) Toplum hayatında derin yaralar açan kuma ve başlık uygulamasının kaldırılması yönünde etkin eğitim ve propaganda faaliyetlerinin sürdürülmesi,

c) Kentlere göre daha az olan eğitim ve sağlık (özellikle aile planlaması) hizmetlerinin kırsal kesime götürülmesi için gerekli önlemlerin alınması,

9- Kadının siyasal yaşama katılmasının bağımsız kişiliğinin gelişmesi yolunda önemli bir atlama taşı olduğunun bilincinde olarak, siyasal mücadele alanını erkeklere bırakan geleneksel değerlerin yıkılması,

10- Türkiye'nin de imzaladığı "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi"ne sahip çıkılarak, yaşama geçirilmesinin sağlanması ve bu amaçla Devlet karar ve yönetim organlarının uyarılması, kamuoyu oluşturulması, özellikle Medeni Kanun'un bu sözleşme ışığında gözden geçirilmesi ve gerekli değişikliklerin yapılması için mücadele eder."⁵³⁶

Bu program çerçevesinde dernek, "kadınların toplumdaki yerleri ile ilgili yeterli bilince sahip olmaları gerektiğini savunarak", bunun da önkoşulunun kadınların sorunlarını biraraya gelerek tartışmaları olduğu düşüncesiyle eğitim toplantıları düzenlemiştir. Bu toplantılardaki konular; Evlilik, Radikal Feminizm, Sosyalist Feminizm, Cinsellik, Aşk, Kadın Hareketi Tarihi, Doğum Kontrolü gibi konulardır.

Bilsak'tan gelen öneri üzerine her ay "Kadınlara Uygulanan Ayrımcı Uygulamalar" başlığı altında çeşitli konuları ele alarak, tartışma toplantıları yapılmıştı.

Diğer kadınlarla birlikte "Dayağa karşı dayanışma kampanyası" başlatmış, bu kampanyayla bağlantılı olarak, şiddete maruz kalmış kadınların tanıklıklarına yer verilen "Bağır Herkes Duysun" adlı kitabın hazırlanmasına katkıda bulunulmuştu.

Kadınların tecavüzle ilgili, işkence altında cinsel tacize uğramalarıyla ilgili, bakirelik kortrolü, hamilelik nedeniyle işten çıkarılmalarıyla ilgili sorunlarının yanında yer almışlardı. Dernekten kadınların, kadın gözüyle, kadınlardan yana araştırmaları olmuştu. Erkekler ve onların kurumlarınca kadınlara uygulanan ayrımcılık ve baskıları protesto etmişlerdi.

Yurt dışındaki (Norveç, Hollanda, İngiltere, İtalya, Yunanistan gibi) çeşitli kadın dernekleri ile görüş alışverişinde bulunmuşlardı.⁵³⁷

Derneğin kendini feshetmesinin nedeni şöyle açıklanmaktadır:

"...artık kadınlara ulaşmanın başka biçimlerini bulmamız gerekiyordu. Çünkü dernek biçiminde örgütlenme, sürekliliği ve çok sayıda kadının katılımı ile kamusal alana yönelik politika yapmayı gerektiriyordu. (Bizim başlangıçtaki amacımız ve yapmak istediğimiz de buydu.) ...

⁵³⁶ Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği Programı, s. 1-2

⁵³⁷ Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği 1. Olağan Genel Kurulu Faaliyet Raporu. (8.9.1988-İstanbul) ayrıca Bülten, Haziran 1990, sayı :9

Bu noktada, kamusal alana ve kadınlara yönelik feminist politikaların ve biçimlerin neler olduğu, bunları nasıl yapacağımız açılmayan, cevaplanamayan sorular olarak kaldı ve tıkanıklıklar yaşandı. Bunlarla beraber yaşanan başka süreçlerde bu tıkanıklığı pekiştirdi. Son yılda giderek netleşen bu süreçte, bazı kadınların solun politik alanlarını ve politika yapma biçimlerini (devleti ve kurumlarını esas alan) tercih etmeleri dernekten uzaklaşmayı getirdi.

Bazı kadınlar da özel yaşamlarına dönüp, değiştirme sürecinden uzaklaştı. Bu kadınların yerine ve yapılabilecek işlere ya başka kadınlar istekli olmuyor, ya da biz farkında olmadan kadınların önünü kapıyorduk ... Sürdürmek isteyen başka kadınlar olsaydı, biz derneği kapatmaktansa onlara bırakabilecektik."⁵³⁸

Dernek 1988 tarihinde I. Genel Kurulu'nu yaptıktan bir süre sonra yukarıdaki nedenlerle kapanmıştır. Dernek Başkanlığını Nurperi Sancak yapmıştı.

1980 sonrası Ankara'da da İstanbul'da olduğu gibi feminist bir hareket gelişmişti. Ancak bu dönemde Ankara'daki kadın örgütlenmeleri, İstanbul'dakilerden farklı olarak tümüyle feminist örgütlenmeler oldu. Ankaralı feminist kadınlar TBMM'nin 11 Haziran 1985'de *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*'ni imzalaması üzerine, İstanbullu feminist kadınlar gibi bir imza kampanyası başlattılar. Bu kampanya sonucunda 7.000 kadının imzası TBMM'ye sunuldu. Ankaralı feministleri bir araya getiren bu kampanyalar sonucunda dernek, vakıf gibi örgütlenmeler gerçekleşirken, diğer büyük kentlerden farklı olarak "feminist kadın grupları" da ortaya çıktı. Bu feminist gruplardan ilki "Kadın Dayanışma Grubu" oldu. Ancak bu grup 1989'da dernek olarak örgütlendiği için daha sonra ele alınacak, Ankara'daki ilk örgütlenme olarak feminist bir grup olan "Perşembe Grubu"na değinilecektir.

8. Perşembe Grubu

1987 yılında Ankara'da, kadınlar feminist bir grup oluşturmuşlardı. Kendilerine "Perşembe Grubu" adını veren kadınlar; grubun oluşumunu, amaçlarını ve hedeflerini şöyle açıklamaktadır:

"4 Kasım 1987 tarihinde Mülkiyeliler Birliği'nde 'Dayağa Karşı Kampanya ve Kadın Şenliği' konulu toplantıya gelen kadınlar, toplantı sonrasında biraraya geldiler. Bu kadınlar her Perşembe toplanmaya başladı ve bundan dolayı adımız 'Perşembe Grubu' diye duyuldu.

Grubu oluşturan kadınların ortak kaygısı, kadın olma halinin nasıl ve ne şekilde biçimlendiğini anlamak, kadın olarak yaşadıklarımızı,

⁵³⁸Bülten, Haziran 1990, sayı : 9, İstanbul

rahatsızlıklarımızı yüksek sesle dillendirmek, sorgulamak ve dönüştürmeye çalışmak.

Toplumdaki ikincil konuma karşı çıkan biz feminist kadınlar için feminist olmanın anlamı erkek egemen toplumun dayattığı kadınlık durumunu sorgulamak; kendimizi dönüştürmeye, belirlenmiş kadınlık dışında varolmaya çalışırken bu çabayı başka kadınlarla paylaşmak; dünyaya kadın gözüyle bakmak, kadınlardan yana olmak; ezilmemize, belli alanlara hapsedilmemize neden olan herşeye karşı çıkıp, istemediklerimizi ifade ederken cinselliğimizi, kimliğimizi yeniden oluşturmak, emeğimize, tarihimize, geleceğimize sahip çıkmaktır.

Yasalardaki cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan ve bu anlayışı pekiştiren maddelerin kalkmasını önemli buluyoruz, ancak eğitim, hukuk, din, aile, sağlık, bilim, sanat alanlarında hüküm süren erkek egemen anlayış son bulmadıkça kağıt üzerinde yapılan düzenlemelerin gündelik hayatımıza yansımayacağını biliyoruz. Bizim istediğimiz gündelik hayatımızda bize biçilen rollerin değişmesidir.

Dışarıda çalışsak da çalışmasak da ev işlerinden sorumlu tutuluyoruz. Ev içindeki emeğimiz yok sayılıyor, değersiz görülüyor.

Kendimiz için birşeyler yapmak istediğimizde, çocuğumuzu evde bıraktığımız için suçluluk duymak istemiyoruz.

Doğum kontrolünden yalnızca biz sorumlu tutulmak istemiyoruz.

Sözle, bakışla bir saldırıya uğradığımızda *aile kadını* olduğumuz imalarıyla kendimizi korumayı reddediyoruz. *Buna meydan verecek ne yaptım?* diyerek suçluluk duymak istemiyoruz.

Yeteneklerimizin belirli alanlara hapsedilmesini istemiyoruz. Bizi hayattan dışlayan, ev içine hapseden toplumsal pratiklere karşı çıkıyoruz.

Sonuç olarak, tüm olumsuzlukların ancak kadınlar tarafından oluşturulacak kadın politikası ile ortadan kalkacağına inanıyoruz. Belirlenmiş kadınlık rolüne itirazı olan biz kadınların birlikteliğinin temelini, yalnız olmadığımızı görmek, dayanışmak, sesimizi, sözümüzü paylaşmak oluşturuyor.⁵³⁹

Etkinlikleri:

Feminist bir grup olan "Perşembe Grubu" her kesimden ve her yaştan kadınlar tarafından oluşturulmaktadır.

11-12 Şubat 1989'da Ankara'da "Feminist Haftasonu" adıyla bir kongre düzenlenmiş, bu kongreye Ankara, İstanbul ve Adana'dan 80 feminist kadın katılmıştı. Kongre sonunda "Kadınların Kurtuluş Bildirgesi" yayınlanmıştı. Bu kongre ve bildirge Türkiye'de ilk kez gerçekleştirilen feminist bir hareket olması açısından önemlidir.⁵⁴⁰

⁵³⁹ Ankara Bülteni, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 8 Mart Özel Sayısı, Mart 1992, s. 16

⁵⁴⁰ Mor Takvim, Perşembe Grubu tarafından çıkartılmış takvim, Şubat 1992

8 Mart ve Anneler Günlerinde etkinlikler düzenlenmektedir. 8 Mart 1989'da yapılan toplantıda bu günün feminist mücadele açısından anlamlı olup olmadığı tartışılmış, belki de etkinliklerin Anneler Günü'ne denk getirilmesinin daha anlamlı olacağı sonucuna varılmıştı.⁵⁴¹

Diğer feminist gruplar gibi pornografiye karşı "Bedenimiz Bizimdir" kampanyası, bekaret kontrollerine karşı kampanyalar düzenlediler.

İlk yıllarda grup içinde kalan, grup dışına verilmeyen ve satılmayan bir dergi çıkarılmıştı. Bu yayına 1992'de son verildi. Bundan başka "Mor Takvim" adıyla her yıl para ile satılan bir takvim yayınlanmakta, bu takvimde feminizm ve feminizmin tarihi hakkında bilgiler verilmektedir.⁵⁴²

Grup bugün de çalışmalarını sürdürmektedir.

1980 sonrası İzmir'de de diğer büyük kentlerde olduğu gibi 1980 sonrası kadın hareketi, yasaklama süreci sonrasında yeniden hem de canlı bir şekilde ortaya çıkmıştı. 1980 öncesi kadın örgütlerinin İzmir'deki şubeleri yeniden çalışmaya başladıklarında (örneğin TKB İzmir şubesi) oldukça faal bir şube olarak çalışmaktadır.

Diğer büyük kentlerde olduğu gibi İzmir'de de güçlü bir feminist hareket ortaya çıkmış, feminist örgütlenmeler gerçekleştirilmişti. Gene İstanbul'da olduğu gibi sol ve sağ nitelikli kadın örgütlenmeleri de gerçekleştirilmişti. İzmir'deki ilk örgütlenme ise 1987 yılında Çağdaş Kadın Derneği adıyla feminist bir örgütlenme oldu.

9. Çağdaş Kadın Derneği

15 Nisan 1987'de, İzmir'de 1980 sonrasında ilk kadın örgütlenmesi olan Çağdaş Kadın Derneği kuruldu. Derneğin kuruluş yeri, ve merkezi İzmir'dedir.

ÇKD 12 Eylül öncesi örgütlenmelerinden dersler çıkararak her türlü siyasal düşüncüyü, feminizmi kadın sorunu için çözüm gören her türlü anlayışa açık bir örgütlenme olmak istedi. Bu istek örgütsel bağımsızlık anlamındaydı. Üyelerin ideolojik çeşitliliğinin de örgütsel bağımsızlığın temeli olacağı öngörülmekteydi.⁵⁴³

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Derneğin Amacı

⁵⁴¹ Sosyalist Feminist Kaktüs Dergisi, Nisan 1989, sayı : 6, 8 Mart Özel Sayısı.

⁵⁴² Mor Takvim, 1992.

⁵⁴³ Çağdaş Kadın Dergisi, 1989, sayı : 5, s. 7

Madde 3. Kadınlarımızın ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel her alanda eşit insanlar olarak yer almasını sağlamak üzere geçmişten beslenen ataerkil kurum, gelenek ve değer yargılarının ve yasaların değiştirilmesi için;

Kadınları toplumsal yaşamın dışına iten, fikri ve bedeni yeteneklerini köreltip kişiliklerini yok eden her türlü ayrımcılığa ve baskıya karşı, kadının eğitimi gereksiz gören geleneksel değer yargılarının değiştirilmesi ve var olan eğitim düzeyi açığının kapatılması için, kadın hak ve özgürlüklerinin demokratik gelişmeye katkısını sağlayıcı, demokrasi ve kadın kültürünü geliştirici çalışmalar yapılması, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi, Türk Hükümeti'nin 1985'te imza koyduğu 'Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'nin yaşama geçirilmesi Derneğin amacıdır.

Derneğin Çalışma Konuları ve Çalışma Biçimleri

Madde 4. Dernek amaçlarını gerçekleştirmek için dergiler, kitaplar, bülten ve broşürler yayımlar. Konferans, açık oturum, sempozyum, toplantı, gösteri ve geziler düzenler, bilimsel çalışmalar yapar. Dernek; sanatsal (müzik, tiyatro, resim, çeşitli el becerileri), eğitsel (yabancı dil, bilgisayar vb) ve sağlıkla ilgili kurslar açar, sergiler düzenler, arşiv ve kitaplıklar oluşturur. Yardım Sandığı kurar. Lokal açar. Burs verir. Çeşitli konularda yarışmalar düzenleyip sonuçlarını uygular. Yaşlı, kimsesiz, yoksul kadınların barınma ve bakımlarını sağlamak için yurtlar, pansiyonlar, bakımevleri, çocuklar için; kreş, anaokulu ve benzeri okullar açar. Amaçlarını gerçekleştirmek için çeşitli kişi ve kuruluşlarla işbirliği yaparak teknik eleman, teknik araç ve gereçleri sağlar. Taşınmaz edinebilir ve satabilir.

Derneğin amacını gerçekleştirmek için; Medeni Yasa, iş ve ceza yasalarında kadınlar aleyhine olan tüm maddelerin değiştirilerek eşitliğin yasalarca güvence altına alınmasına, medeni yasada boşanma ile ilgili konularda değişiklikler yapılmasına, eşler arasındaki malların boşanma halinde eşit dağılımının sağlanmasına, ev içi şiddetin, dayanın cezalarının artırılmasına, saldırganlık ve tecavüzde fahişeler aleyhine yapılan ayırımın düzeltilmesi için çalışmalar yapılmasına, fuhuşun kurum olarak ortadan kaldırılmasına, başlık parası ile evlendirmenin yasaklanması, uymayanlara ağır cezai yaptırımlar uygulanmasına, kadın ve erkek mesleği, kadın ve erkek işi ayırımının kaldırılmasına ve bazı mesleklerin salt erkek mesleği olmaktan çıkarılmasına, kadınların üretime katkılarını artırmak üzere özel istihdam projeleri oluşturmalarına, işe girerken istenen koca izninin kaldırılmasına, işe alınmada fırsat eşitliğinin sağlanmasına, işyerlerine kreş açılırken salt kadın işçi değil toplam işçi sayısının dikkate alınmasına, işyerlerinde kadınlara karşı her türlü aşağılayıcı davranış ve sarkıntılığın önlenmesine, kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak emeğinin karşılığını almadan çalışan kadınların sosyal güvenliğe kavuşturulmasına, emeğinin parasal

değerinin ekonomiye katkısının saptanmasına, basın-yayın organlarında, reklamlarda kadının meta olarak, cinsel bir obje olarak algılanmasının, dolayısıyla aşağılanması önüne geçilmesine, ailede, kültürel ve toplumsal yaşamda kadının yerinin erkeğe göre tanımlanmasına karşın, kadının özgür bir birey olarak yerini almasına, kadının özgüvenini artırarak kadınlık bilinci ve onuruna sahip çıkmasına, kadınlara yönelik bir eğitim seferberliği açılmasına, kadınları okumaya ve eğitimin üst basamaklarına devamına özendirici programlar düzenlenmesine, eğitimin her basamağındaki okul kitaplarında yer alan cinsiyet ayrımcı bilgilerin ve kadınların küçümsenip aşağılanmasına neden olan ifadelerin değiştirilmesine çalışır."⁵⁴⁴

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olma koşulları genel çerçevede ele alınmıştır. Farklı özellikler getirilmemiştir. Tüzükte üye olma koşulları şöyle belirtilmektedir :

"Madde 5. Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve 18 yaşını bitirmiş herkes, 2908 sayılı Dernekler Yasası'nın 4. ve 16. maddelerinde belirtilen süreli veya sürekli hak yoksunluğu veya sınırlaması kapsamında kalmamak koşulu ile ve iki dernek üyesinin önerisiyle derneğe üye olabilir...."

Tüzükte siyasetle ilgili her hangi bir madde yer almamaktadır. Ancak dernek kadınlarla ilgili etkinlikleriyle doğal olarak politika yapmaktadır.

Kurucuları:

"Madde 40. Derneğin kurucuları şunlardır:

Zeliha Şehirlioğlu (Öğretmen)..., Türkan Süren (Prof. Dr.)..., Bingül Başarır (Sanatçı)..., Mehpere Özkaban (Sosyolog)..., İncisel Karşıl原因 (Eczacı)..., Necmiye Ertem (Avukat)..., Alev Çamkıran (Psikolog)..., Z. Asuman Elgün (Avukat)..., Nuray Hançer (Gazeteci)...."⁵⁴⁵

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzüğünün 25. maddesine göre şube açabilecek olan Derneğin şu anda şubesi yoktur. Üye sayısı ise yaklaşık 200 kişidir.

Etkinlikleri:

Çağdaş Kadın Derneği, kurulduğu 1987 yılından bugüne değin etkin bir çalışma gerçekleştirmiştir.

Dernek "Çağdaş Kadın Dergisi" adıyla 1988-1989 yılları arasında toplam altı sayı olmak üzere bir dergi yayınlamışlardır. Derginin bir de "8 Mart" ve "Barış" olmak üzere iki özel sayısı yayınlanmıştı. Ayrıca bir çok broşür de yayınlanmıştı.

⁵⁴⁴Çağdaş Kadın Derneği Tüzüğü, (Dernek merkezinden sağlanan belge İzmir-1987), s. 1

⁵⁴⁵Adı geçen tüzük, s. 10

Kadın konusunda; "Üretim Sürecinde Kadın Sorunları", "8 Mart 1988" gibi bir çok panel düzenlemiş, diğer örgütlerin düzenlediği panellere katılmış, bir çok konferans düzenlemişti. "Eğitim Sürecinde Kadın", "Yerel Yönetimler ve Kadın Sorunları" gibi... İzmir ve çevresindeki Dikili, Kuşadası, Nazilli vb. bir çok toplantıya katılmışlardı.

Kadın konulu film gösterimleri ile kadın konulu kitaplar okunarak bunlar üzerine tartışmalı toplantılar yapılmıştı.

Reklamlardaki kadın imajını protesto eylemleri düzenlemişti. Kadınlara yönelik şiddete karşı "bedenimiz bizimdir" sloganıyla bir protesto, köktendinci hareketlerin gelişmesine karşı "Laiklik en çok kadınlar için gereklidir" sloganıyla bir başka protesto, İzmir'de özerk "Kadın Danışma ve Kültür Evi" oluşturulması için de imza kampanyaları düzenlenmişti.

Yerel Yöneticilere, kadınlara, çocuk ve gençlere yönelik oldukça ilgi çekici ve kapsamlı bir öneri paketi verilmişti. Bu pakette kadınlar için boş zaman yaratma, boş zamanı değerlendirme, sağlık, eğitim, korunmaları gibi isteklerin yanında, yerel yönetimler bünyesinde "Kadın Sorunları Müdürlüğü" oluşturulması gibi istekler bulunmakta idi.

Derneğe sırasıyla Prof. Türkan Süren, Zehra Şehirlioğlu ve Suna Tanrıver başkanlık yapmışlardır.

Demek şimdi de etkinliğini sürdürmekte, Başkanlığını Suna Tanrıver yapmaktadır.

10. Demokrasi Mücadelesinde Kadın Derneği

1987'de İstanbul'da kısa adı DEMKAD olan bir kadın derneği daha kurulur. Bu dernek, kadın sorununa yukarıda sözünü ettiğimiz feminist düşüncelerden ve örgütlenmelerden daha farklı bakan, sosyalist düşüncedeki kadınların örgütlenmesi olan bir dernektir.

3 Aralık 1987'de Demokratik Mücadelede Kadın Derneği adıyla kurulan derneğin tüzüğü, adındaki bu "mücadele" sözcüğünden dolayı ayrıca "kadınlık onuru", "insan onuru", "eşitliğin mücadele ederek kazanılması" gibi deyimlerden ve kurucularının "illegal örgüt üyesi oldukları" gibi gerekçelerle geri çevrilmişti. Bunun üzerine adını "Demokrasi İçin Kadın Derneği" şeklinde değiştirerek yeniden başvuran dernek 15 Mart 1988'de tüzel kişilik kazanmıştı.

Kuruluş tarihi 3.12.1987 olan 29.2.1988'de kapatılan 15.3.1988'de yeniden tüzel kişilik kazanan Demokrasi Mücadelesinde Kadın Derneği'nin genel merkezi İstanbul'dadır.

İlk genel başkan Ayten Can'a göre Demkad'ın kuruluş nedenleri genel dayatmaların sonucudur. Bu dayatmalar ise; kapitalist üretim ilişkilerinin ülkemize yerleştirilmeye

çalışıldığı yıllarda yeşeren giderek yoğunlaşan ve 12 Eylül dönemiyle birlikte iyice hızlanan sorunlar ayrıca gene 12 Eylül sonrası yaşanan zor koşullar (yoksulluk ve sefaletin artması dolayısıyla bir kişinin kazancının yetmemesi) nedeniyle kadınların doğrudan üretime katılmalarının hızlanması, ücretlerin düşüklüğü, çalışma ve yaşam koşullarının kötülüğü, sağlık, sendika, grev ve toplu sözleşme haklarındaki sorunların kadınları daha yakından ilgilendirmeye başlaması diğer yandan 12 Eylül sonrası kadınların toplumsal muhalefette yerini almasındaki hızlanma, bunların yanında kadınların özgün sorunları (ülkemizdeki aile yapısında feodal özelliklerin geçerli olması, kadın nüfusunun büyük bölümünün doğrudan üretimde yer almaması, kadınların çifte sömürüye tabi tutulması ve ikinci sınıf vatandaş olması) gibi sorunlardır.⁵⁴⁶

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:*

"Tüm kadınların sorunlarına ve haklarına sahip çıkar. Kadınların ülkenin sosyo-ekonomik yapısından bağımsız olmayan sorunlarının çözümü için faaliyet yürütür. Kadınlarımız arasında yardımlaşma, dayanışma bilincinin gelişmesi ve örgütlü bir güç olması için çaba gösterir.

Bilinçli, örgütlü kadınlar güçlüdür. Sorunlarına sahip çıkar, haklarını savunur. İşte Demkad, emekçi kadınlar arasında bu güçlülüğünü sağlamak, erkeklerle omuz-omuzla mücadele etmenin koşullarını yaratma doğrultusunda adımlar atmayı amaçlamaktadır. Demkad'ın tüm faaliyetleri bu amaç doğrultusunda olacak demokrasi mücadelesinde etkin bir rol oynama yönünde çaba gösterecektir....

Yukarıda saydığımız sorunlar perspektifinde biz kadınların talepleri şunlardır:

- Kadını toplumsal yaşamdan ve üretimden uzaklaştırıp onu eve kapatan ev kadınlığı ortadan kaldırılmalıdır. Kadınlarımızı eve kapatan ev kadınlığı hizmeti bizzat toplum tarafından kaldırılarak kadının yaratıcılığı, üretkenliği toplum hizmetine sunulacak biçimde eğitim, üretim ve yasal düzenlemeler yapılmalı.
- Kadın ikinci sınıf statüsünden ve ezilmişliğinden kurtulmalıdır.
- Çalışma hayatında, salt kadın olmaktan doğan dezavantajlar (ücret eşitsizliği vs) kaldırılmalı, izinler uzun tutulmalı, her işyerine kreş açılması zorunlu olmalıdır.
- Kadınlarımızın politik yaşama ve politik karar mekanizmalarına katılımını kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılmalıdır.
- Medeni kanunda yeni düzenlemeler yapılarak kadınların yasalar karşısındaki eşitsiz konumu ortadan kaldırılmalı.
- Sosyal, kültürel, sanatsal katılımını artıracak yeni olanaklar sağlanmalı.
- Fuhuş sektörü kadının (reklam dahil) meta olarak kullanımına son verilmeli.

⁵⁴⁶"Demkad ile Söyleşi", Yeni Çözüm Dergisi, Ocak 1988, yıl : 2, sayı : 9, s. 54

-Kırsal kesimdeki kadınlarımızın eğitim ve sağlık sorunları ile daha uzun yaşama koşulları için önlemler alınmalı.

-Kadınlar üzerinde erkeklerin zorlarını (dayak, kaba güç vs) kaldıracak önlemler alınmalı.

-Kadınlara ve çocuklara sağlık hizmetleri götürülmeli. Ana ve çocuk sağlığı ile ilgili kuruluşlara ve eğitimine yönelik çabalara hız verilmeli.

Demkad, bu taleplerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda mücadele edecektir. Bu mücadelemiz miting, yürüyüş, panel, basın toplantıları gibi çeşitli faaliyetlerle demokratik bir düzlemde sürdürülecektir. Bu arada Demkad olarak en geniş kadın kesimine giderek, kadınlarımızın taleplerine sahip çıkması için yazılı ve sözlü propaganda çalışmaları yürüteceğiz. Bu taleplerimizin çözümü doğrultusunda atılacak olumlu adımların bilinci, örgütlü kadınlarımızın artmasıyla ilintili olduğunu bildiğimizden faaliyetlerimiz hayatın zengin pratiğini geliştirip büyütecektir.

Bu taleplerimizi erkeklerle ve diğer demokratik kuruluşlarla birlik ve dayanışma içinde hareket ettiğimiz sürece çözüme doğrultusunda olumlu adımları atacağımızın bilinci içinde davranacak şekilde diğer demokratik kuruluşların demokrasi mücadelesi doğrultusundaki faaliyetlerini ilkeli yaklaşımla inceleyeceğiz, içinde yer almaya çalışacağız...."⁵⁴⁷

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Demek tüm kadınların üyeliğine açıktır. Şöyle denilmektedir; "Demkad tüm Türkiye'li kadınların derneğidir. İşçi, köylü, memur, doktor, mühendis, mimar, ev kadını kısaca çalışan çalışmayan tüm emekçi kadınların demokratik derneğidir."⁵⁴⁸

Derneğin tüzüğünde siyasetle ilgisinin yer alması zaten "Dernekler Yasası" nedeniyle olanaksızdır. Ancak Derneğin yalnızca kadın sorunlarıyla ilgilenmemesi, etkinliklerinde de göreceğimiz gibi genel politik konularda da çalışmalar yapması, siyasetle ilgisini ortaya koymaktadır.

Kurucuları:

Derneğin 14 kurucusundan, 5 kişilik geçici yönetim kurulunu oluşturanlar şunlardır. Ayten Can, Filiz Tarakçı, Feride Kurtulan, Sara Kapucu.⁵⁴⁹

Şube ve Üye Sayısı:

Derneğin ne kadar üyeye sahip olduğunu belirtme olanağı bulunmamaktadır. Şubeleri ise Ankara (1989), İzmir (1990), İzmit (1990'da yalnızca bir hafta), Beykoz (1989)'dur.

Etkinlikleri:

* Bu derneğe ait tüzüğe ulaşılmadığı için bu bölümler tüzüğe dayanarak yazılamamıştır.

⁵⁴⁷"DEMKAD Programını Açıkladı", Yeni Çözüm, Mayıs 1988, yıl:2, sayı:13, s. 56-57

⁵⁴⁸Aynı yerde, s.56

⁵⁴⁹Yeni Çözüm, 1. 1988, sayı: 9, s.56

Dernek her yıl "8 Mart Dünya Kadınlar Günü"nü çeşitli etkinliklerle kutlamıştır. En son 8 Mart 1992'de bu günle ilgili çalışma yapmıştı. Dünya kadınlarını anlatmaya çalışan bir tiyatro grubu kurulmuştu.

Basın toplantıları yaparak siyonist saldırıları lanetlemiş, Filistin halkının yanında olduklarını gösteren protestolar yapmıştı. Düzenlemek istediği Filistin Gecesi ve yardımlaşma kampanyası ise "uluslararası politika" gerekçesiyle reddedilmişti.⁵⁵⁰

16.1.1988 tarihinde halkın ve kadınların yaşadığı zamlara tepkisini göstermek için dernek üyesi kadınlar ellerinde boş tencerelerle hayat pahalılığını protesto gösterisi düzenlemişlerdi. 23.4.1988'de "çocuklarımız aç, hayat pahalılığına son" isimli basın toplantısı düzenlemişti.

Hukuki sorunların çözümünde yardımcı olacak avukatlardan oluşan bir hukuk komisyonu, çeşitli hastalıklar için bilgilendirme ve muayene, okuma-yazma bilmeyenler için kurs gibi etkinlikler düzenlemek, gecekonduların yıkılışını önlemek için direniş önerilerinde bulunmak, gibi etkinlikleri de vardır.⁵⁵¹

Feminist kadınların "mor iğne kampanyası"nı "Çuvaldızı kendinize iğneyi başkasına" başlığı ile eleştirir. Kaktüs Dergisinde bu eleştiri "Demkad taciz ediyor." başlığı ile yanıtlanırken, kadının politikada yerini almasını kocasının politik konumuna bağlayan "Eşi parti başkanlığı yapan bir kadının, politikada yerini alması kadar doğal bir şey yoktur." görüşleri eleştirilir.⁵⁵²

Bir sayı bülten çıkarılmıştır.

3 Aralık 1992 tarihinde kapatılmıştır. Kapatılma gerekçesi "tüzüğün amacını aşan faaliyetlerde bulunulduğu"dur. Bu gerekçe Dernekler Yasası'nın "amaç dışı faaliyet" maddesine dayandırılmıştır. Dernek üyeleri tarafından Demkad için başlatılan yargı sürecinin iki yıl sürme olasılığı olduğu, yargı sonucuna göre yeniden açılabilceği belirtilmiştir.

11. Demokratik Kadın Derneği

1988 yılında, İstanbul'da, Demokratik Kadın Derneği adıyla bir dernek daha kurulmuştur. Kısa adı DKD olan derneğin, genel merkezi de İstanbul'dadır.(Tüzük Md.1)

Demkad'ı kurmak için birlikte yola çıkan kadınlardan bir grubu daha derneğin kuruluşu aşamasında hareketten ayrılarak "Demokratik Kadın Derneği"ni kurmuşlardı.

⁵⁵⁰Yeni Çözüm, 5. 1988, sayı: 13, s. 58

⁵⁵¹Aynı yerde, s.58, ayrıca, Yeni Çözüm, Eylül 1988, yıl: 2, sayı: 16, s. 27

⁵⁵²Yeni Çözüm, Aralık 1989, yıl:3, sayı: 30, s. 39 ve Sosyalist Feminist Kaktüs, (iki ayda bir çıkar), Şubat 1990, sayı 10, K. Yayınları, s. 43-45

Demkad'ın kurucuları bu hareketi "Bu arada, bir grup yangından mal kaçırmaya toplanmalar sırasında üzerinde anlaştığımız dernek ismini kullanarak alelacele bir dernek kurdu." şeklinde, tutumlarını da "burjuva politikacılığını savunan tutum" diyerek eleştirmişlerdi.⁵⁵³

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

Madde 2- Derneğin Amacı: Kadını cins olarak ezilmişliğe mahkum eden ekonomik, sosyal ve toplumsal kurumların değiştirilmesi, kadınlar üzerinde yüzyıllardır süregelen her türlü baskının kaldırılması, geleneklerin, değer yargılarının dönüştürülmesi için mücadele eder. Kadının kendi sorunlarına öncelikle kendisinin sahip çıkmasının bilinciyle toplumsal yaşamımızda etkin rol oynaması için çaba harcar.

Madde 3- Derneğin Yapacağı İşler:

- 1) Kadına karşı uygulanan ayrımcı ve baskıcı düşünce ve davranışlara karşı mücadele etmek, bu konularda araştırma yapmak, saptamak, kamuoyuna, yetkili mercilere, ilgili kişi ve kuruluşlara duyurmak ve önlenmesi için girişimlerde bulunmak.
- 2) Yasaların, Türkiye'nin de imzaladığı *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi*yle çelişen ve bağdaşmayan hükümlerin kaldırılması, kadının haklarını her düzeyde sağlamak üzere gerekli yasal düzenlemeler için girişimlerde bulunulması,
- 3) Kadın konusunda bilimsel inceleme ve araştırmalar yapmak, yaptırmak, bu alanlardaki gelişmeleri izlemek,
- 4) Kadınların, ırk, renk, din, dil, siyasal görüş ve inanç ayrımı gözetmeksizin insanca yaşam koşullarına ulaşması için mücadele etmek tüm kadın kitlesiyle bütünleşmek,
- 5) Derneğin amacına uygun olarak açık oturumlar, seminerler, konferanslar, paneller, sempozyumlar, her türlü toplantı ve gösteriler yapmak, sergiler açmak, yarışmalar düzenlemek, ödüller koymak,
- 6) Derneğin amacına uygun olarak, bildiri, dergi, gazete ve her türlü yayın yapmak,
- 7) Aynı amacı taşıyan öteki kuruluşlarla işbirliği yapmak.⁵⁵⁴

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Dernek tüzüğünde üyelik koşullarının "Dernekler Yasası"nın öngördüğü koşullarda düzenlendiği belirtilir (madde 4), şöyle ki; " Dernekler Yasası'nın öngördüğü koşullara sahip, derneğin amaç ve ilkelerini benimsemiş ve bu doğrultuda çalışmayı kabul etmiş tüm kadınlar derneğe üye olabilir." Ancak tüzüğün "Dernekler Yasası"na uydurulma

⁵⁵³Yeni Çözüm, 1.88, sayı: 9, s. 56

⁵⁵⁴Demokratik Kadın Derneği Tüzüğü (İstanbul-1988), s. 1

kaygısı taşıyan bu maddesine karşın derneğin hedeflediği bir kadın kitlesi vardır. Bunu şu değerlendirmelerden anlamak mümkündür:

"Demokratik Kadın Derneği ve diğerleri kitlesel taban olarak kendilerine işçi ve emekçi kadınları, yoksul gecekondulu kadınlarını seçmelidir. Sistemli olarak devrimin de temel kadın kitlesini oluşturacak bu kadın kitlesine yönelmelidir. Öğrenci kadın kitlesi ikinci önemli taban kitle olarak özel bir ilgi merkezi olmalıdır."⁵⁵⁵

Derneğin tüzüğünde siyasetle ilgilenmeyeceğine dair her hangi bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak derneğin hedeflediği kadın kitlesini açıklarken belirttiklerine, etkinliklerine bakıldığında hem kadın sorununa bakışı, hem de genel sorunlarda politik bir tavır içinde oldukları görülür.

Kurucuları:

"Madde 40- Derneğin kurucuları şunlardır: 1. Hikmet Beskisiz (DKD Genel Başkanı) 2. Nahide Algin, 3. Nurten Atagül, 4. Figen Öcal, 5. Fatma Tansu Sakarya, 6. Şükran Şahin, 7. Cavide Özdemir, 8. Nesrin Ulu, 9. Ayşe Gücükçavuş."⁵⁵⁶

Şube ve Üye Sayısı:

Dernek tüzüğünde (Md. 1/c) "Dernek il ve ilçelerde şube ve temsilcilikler, lokaller açabilir" denilmektedir. Gene 2. Genel kurulda da şube açmanın önemi "DKD her il, ilçe ve bölgelerde şubeler açarak kitleselleşmenin önünü açmalıdır." görüşüyle belirtilmektedir. Ancak buna karşın Dernek şube açamamıştı, üye sayısı ise yaklaşık 200 kişidir.

Etkinlikleri:

DKD'nin Araştırma-Eğitim Grubu tarafından 1988 yılında işçi kadınların sendikall koşullarını, sendikall kadın işçilerin sendika yönetimine girebilme koşullarını ve işçi kadınların genel sosyal haklarının yetersizliğini, ne gibi hakların verilmesi gerektiğini belirten bir çalışma yapılır.⁵⁵⁷

DKD, Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği, Sosyalist Feminist Kaktüs, Kadın Çevresi, Kadın Kültür Evi, Feminist Dergisi, İHD Kadın Komisyonu ile birlikte 8 Mart Dünya Kadınlar Günü ile ilgili bir miting "Kadınlar Dayanışma Yürüyüşü" düzenlemişlerdi. Mitingde, yürüyüşe erkeklerin alınmaması ve atılan sloganlar nedeniyle feminist bir yaklaşım söz konusu olduğu için, sosyalist çevreler Demkad'ın bu mitinge katılmamasını onaylarken, DKD ve İHD Kadın Komisyonu'nu farklı gördüklerini belirtirken gene de bunların katılımını uzlaşmacı, faydacı ve yanlış bulmuşlardı.⁵⁵⁸

DKD 89 Mayısında Türkiye'de düzenlenen ilk kadın kurultayına katılmıştır.

⁵⁵⁵Emeğin Bayrağı, 17 Kasım-1 Aralık 1990, yıl: 3, sayı: 32, s. 22

⁵⁵⁶Tüzük, s. 7

⁵⁵⁷Sesiniz DKD Merkez Yayın Organı, Mart 1990, sayı: 2, s. 15

⁵⁵⁸Emeğin Bayrağı, 14 Nisan-Mayıs 1989, yıl: 2, sayı: 14, s.49

8 Mart 1990'da Dünya Kadınlar Günü'nü bir dizi etkinlikle kutlanmıştı. Bu etkinlikler Emek Kadın Grubu, İnsanca Yaşamda Kadın Derneği ve İşsizler Derneği Kadın Grubu ile birlikte düzenlendi. Bunlar, 4 Mart 1990'da "Cezaevinde Kadın Olmak" konulu bir söyleşi, Adana'da "Dünyada ve Türkiye'de Kadın Sorunu" konulu bir panel, 7 Mart 1990'da İTÜ'de üniversitelerde kadın komisyonları kurulmasıyla ilgili bir çalışma, 8 Mart 1990'da da Sultanahmet Meydanı'nda yaklaşık 250-300 kişinin katılımı ile bir insan zinciri oluşturma çalışmalarıydı.⁵⁵⁹

13 Ekim 1990'da DKD, İYKD, Kadın Bülteni, Emek-Kadın Grubu ve HKD Kadın Komisyonu ile birlikte "Aile Araştırma Kurumu ile Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı"nın kurulmasını öngören kararnamelere karşı bir panel düzenledi.⁵⁶⁰

DKD'nin 2. Olağan Genel Kurulu 28 Ekim 1990'da yapıldı. Genel Kurul'da bir yandan her il ve ilçede şubeler açarak hızla kitleselleşme isteği ifade edilirken, diğer yandan varolan derneklerle birleşilmesi çalışmalarına başlanması, bu bağlamda Demkad ile birleşmeyi de özel bir çabayla sürdürme kararı alındı. Bu kararların yanında, İnsanca Yaşamda Kadın Derneği'nin, Demokratik Kadın Derneği'ne katılma kararı alması 2. Olağan Genel Kurul'daki bir başka dikkat çekici nokta olmuştur.⁵⁶¹

Dernek "Sesimiz" adlı bir dergi, bu derginin üniversiteli kadın öğrencilere yönelik bir özel sayısı ile, İYKD, Kadın Bülteni, Emekçi Kadınlar, HKD Kadın Komisyonu ile birlikte "Biz Kadınlar Bu Savaşı İstemiyoruz." başlığıyla Körfez Savaşı'na karşı çıktığı bir bildiri yayınlamıştır.

Dernek Mayıs 1992'de kapatılarak, hakkında dava açıldı.

Burada DKD'ye katıldığını gördüğümüz İnsanca Yaşamda Kadın Derneği, hakkında bilgilere ulaşma olanağı olmadı.

12. Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı

2 Mayıs 1988 tarihinde İstanbul'da Hanımlar İlim ve Kültür Vakfı adıyla bir vakıf kurulmuştur. Vakfın genel merkezi de İstanbul'dadır.

1980 öncesi "Hanımlar İlim ve Kültür Derneği"nin kurucusu olan bazı kadınlar, derneğin 12 Eylül 1980'de kısa süre de olsa kapatılmasından dolayı, ayrıca dernek olarak örgütlenmenin yeterince hareket serbestliği getirmemesi (örneğin gelir elde etmenin sınırlı olması) nedeniyle 1980 sonrası bu sorunlara yol açmayacak bir örgütlenmeyi hedeflemiş ve bir vakıf kurmaya yönelmişler.

Vakfın niçin kurulduğu tanıtım broşüründe şu şekilde belirtiliyor:

⁵⁵⁹Sesimiz, Mayıs 1990, sayı: 3, s. 8

⁵⁶⁰Emeğin Bayrağı, 3-17 Kasım 1990, yıl: 3, sayı: 31, s. 16

⁵⁶¹Emeğin Bayrağı, 17 Kasım-1 Aralık 1990, yıl: 3, sayı: 32, s. 22

"Vakıflar temelinde şefkat, sevgi, yardımlaşma ve dayanışma gibi ulvi hislerin yer aldığı en eski sosyal müesseselerimizden birisidir. Şerefli bir mazi, geniş hizmet alanlarına sahip olan bu müesseselerin kuruluşunda ninelerimizin akla gelmeyen, çok yerde hayali aşan çeşitli vakıfların kurucusu olarak erkeklerin yanında yer aldığı görülür. O mübarek kadınlar mükemmel evlat yetiştiren örnek analar olma vasfı yanında hayır yarışında da üstlerine düşen görevi hakkı ile yerine getirmiş iftihar kaynaklarımızdır....

Aynı ulvi duyguların sahibi 49 hanım bir araya gelerek biz de Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı'nı kurduk. Temennimiz bizden sonraki nesillere güzel örnekler teşkil edebilmek."⁵⁶²

Bu Vakıf İslami görüşle yola çıkan, kendilerine Osmanlı İmparatorluğu'daki vakıf kurucusu kadınları örnek aldıklarını belirtilen kadınların kurduğu bir vakıftır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Vakfın amacı sözleşmenin üçüncü maddesinde belirtilmektedir. Buna göre:

- "Madde 3- a) Yoksul öğrenci ve ailelerine gıda, giyim, barınma, sağlık, eğitim, yurt v.b. hizmetler vermek, öksüz, yetim veya yoksul çocuklara her türlü maddi yardımda bulunmak, burslar tahsis etmek, başarılı olanlara ödüller vermek,
- b) Genç kızlara ve hanımlara ilmi, kültürel, sosyal alanda meslek ve sanat öğreten kurslar açmak, işletmek,
- c) Zihinsel ve bedensel eğitim hizmeti veren kuruluşlar açmak, işletmek ve bu kuruluşlarla işbirliği yapmak,
- d) Sağlık hizmeti veren kurumlar açmak ve bu gibi kurumlarla işbirliği yapmak,
- e) Aşevleri açmak,
- f) İlmi çalışmalar, araştırmalar yapmak, yaptırmak, kongre, panel, konferans, yarışma, gösteri v.b. faaliyetlerde bulunmak, dergi, kitap, broşür yayınlamak ilmi ve sosyal konularda üstün başarı gösteren araştırmacılara ödül vermek,
- g) Vakfa gelir temin etmek maksadı ile ticari işletmeler kurmak, kurulmuş işletmelere iştirak etmek,
- h) Vakfın gayesine uygun hizmet veren diğer kamu kuruluşu veya tüzel kişiliğe haiz kuruluşlarla yardımlaşmak,
- ı) Vakfın gayesine uygun yapı, üretim, tüketim v.s. hususlarda kooperatifler kurmak ve kurulacak kooperatiflere ortak olmak."⁵⁶³

Üyelik Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

⁵⁶² Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı, (Broşür), s. 2

⁵⁶³ Aynı yerde, s. 3, ayrıca, Resmi Gazete, 2 Mayıs 1988, sayı : 19802, s. 65

Vakfın üye sayısı kurucularla dondurulduğu için üyelikle ilgili herhangi bir koşul belirtilmemiştir. Siyasetle ilgisi konusunda da aynı durum söz konusudur, ayrıca yardım vakfı olması nedeniyle siyasetle ilgisi olmaması gerektiği düşünülebilir.

Kurucuları:

Önceki bölümde sözü edilen HİKD'nin kurucuları aynı zamanda Vakfın da kurucularıdır. Kırkdokuz kurucu üyesi bulunmaktadır. Bu kırkdokuz kurucu üyenin tümünün adları buraya alınamayacağı için Vakıf senedindeki sıraya göre ilk 10'u ile yönetim kurulu üyelerinin adları verilecektir. Bunlar:

Ayşe Kuyumcu, Ayşe Güleriyüz, Asuman Doğru, Ahsen Özokur, Dürdane Çalıkavak, Fatma Betül Ülker, Fatma Kileci, Ferruh Uğurlu, Fevziye Nuroğlu, Güler Örengül.

Yönetim Kurulu : Başkan Dr. Gülsen Ataseven, Bşk. Yrd. Dr. Yıldız B. Tanrıseven, Gn. Sek. Semra Böhürler, Lale Kuran, Nigar Akhan.⁵⁶⁴

Şube ve Üye Sayısı:

Üye sayısı kurucu 49 üye ile sınırlandırılmıştır. Aynı anlayış doğrultusunda İstanbul merkez dışında da şube açmamaktadırlar.

Etkinlikleri:

Dernek olarak çalışmalarının sınırlandırılması nedeniyle ikinci kez vakıf olarak örgütlenince oldukça kapsamlı bir çalışmaya girişmişlerdir. Çalışmaları iki noktada toplanmaktadır. Bunlar:

- 1- Hayır çalışmaları (yoksul kadın, çocuk ve gençlere yardım)
- 2- Kadın-erkek herkesin okuması, kadının kültürünün yükseltilmesi çalışmaları.

Bu iki konuda çalışmak üzere Yardım, Burs, Kurs, Sosyal Faaliyet, Kültürel Faaliyet, Yüksek Tahsil Kız Öğrenci Katları Komiteleri oluşturulmuştur.

1992 yılında yarım milyar lira gelir elde edilmiş, bununla 450 ailede 2500 kişiye yardım yapılmıştır. Bu çerçevede "Gülmeyi Unutanlar" adıyla yardıma gereksinmesi olan kadın ve aileler için yardım kampanyaları düzenlemektedir. Öğretmenler için de "Öğretmen Destek Fonu" adıyla gıda ve kira yardımı, borçlarının ödenmesi gibi maddi destek kampanyaları da düzenlenmektedir. (30 öğretmen ailesinin yararlanmakta olduğu belirtilmektedir.)

Bu tür etkinliklerin yanında ana okulu, ilk, orta, lise öğrencilerine yönelik çalışmalar da yapılmaktadır. Bunlar; "Tomurcuk Kolu", "Filiz Kolu" programları adındaki çalışmalardır. Resim, müzik, oyun gibi çalışmalar yanında çocuk ve gençlere yönelik "Çocuk ve Ramazan", "Hz. İsa'nın Hayata Bakışı" gibi dini programlar da yapılmaktadır.

Üniversiteli kız öğrencilerin barınma sorunlarını çözmek için yurt olarak kullanılan katlar kullanılırken, şimdi de iki yurt binası inşa edilmiştir.

⁵⁶⁴ Aynı yerde, s. 7-8

Kadınları iş ve meslek sahibi yapabilmek için, dikiş, nakış, kumaş ve cam boyama, İtalyan seramiği, el sanatları, konfeksiyon gibi kurslar düzenlenmektedir.

İslami düşüncede "feminizm" ya da daha genel olarak kadın hakları kabul edilmediği, reddedildiği halde HEKV'nun kültürel etkinlikleri arasında "8 Mart Dünya Kadınlar Günü" ile ilgili çalışmalar da yapılmaktadır. Bu konuda genç kızlar arasında "20. Asrı Geride Bırakırken Çağdaş Kadının Meseleleri ve Çözümleri" konulu bir kompozisyon yarışması düzenlenirken (1992), "Feminist Akımlar", "Kitle İletişim Araçlarında Kadın", "İslam ve Kadın" (1992) gibi konferanslar düzenlemişlerdi. 8 Mart etkinliklerinde bulunulması (bunlar eleştirel bir anlayışta yapılıyorlarsa bile) oldukça dikkat çekicidir.

Kadın hakları konusunda İslami anlayışla konferanslar, söyleşiler düzenlenirken, akıllı olan hanımların da "akıl nimetlerini kullanmaları" için diğer kadınlara, kadın sağlığı, aktüalite, çocuk eğitimi gibi konularda panel, söyleşi, konferans şeklinde bilgi vermeleri sağlanmaktadır.

Vakıf olarak dergi çıkarmamakla birlikte bülten, broşür gibi yayınları bulunmaktadır. Düzenlenen konferansların, panellerin de metinleri Vakıf yayını olarak kitaplaştırılmaktadır.⁵⁶⁵

Vakıf bu gün de çalışmalarını sürdürmekte, Başkanlığını Dr. Gülsen Ataseven yapmaktadır.

13. Kadın Kültür Evi Anonim Şirketi

1989 yılında İstanbul'da kadınlar bir anonim şirket daha kurmuşlardı. Şirketin adı "Kadın Kültür Evi Anonim Şirketi" idi. Bu şirketi kuran kadınlar, 1987-1988 yıllarından itibaren, bir araya gelip, kadın sorunlarını tartışacakları bir mekan oluşturmak isteginde idiler. Şirket bu istekten doğmuştu. Bunlar, 12 Eylül 1980 öncesinde sol bir örgütlenme içinde yer almış 20-25 kişiden oluşan bir kadın grubuydu. 5-6 kişilik bir grup daha özverili çalışarak adı geçen şirketi kurmuşlardı.

"Kadın Kültür Evi" adıyla kurulan bu anonim şirketin kuruluş tarihi 4 Şubat 1989, grup adına sahibi Şener Macit idi.

Kadınca Dergisi'nde şirketin kuruluşuyla ilgili şu habere yer verilmişti:

"Böyle sürmesin istedik. Biz kadınlar istedik ki; artık evlerimizden çıkalım, varlığımız bilincimize yükselsin. İstedik ki; yaşantımıza sahip çıkalım. Bir yerimiz olsun, bir yerden başlayalım istedik. Ve *Kadın Kültür Evi*'ni oluşturduk. Seminer, panel, gösteri, açık oturum, tartışma, şenlik, toplantı, sergi, kampanya ve diğer etkinliklerin

⁵⁶⁵ Vakıf Başkanı Dr. Gülsen Ataseven ile konuşma.9.6.1993. ve Vakıf tanıtım broşürü

gerçekleştirileceği ve kapısı tüm kadınlara açık olan Kadın Kültür Evi 4 Şubat (1989) günü açıldı. Bir çay salonu, bir kitaplığı, kadınların el emeklerini sergiledikleri bir köşenin de bulunduğu kültür evinin amacını Kültür Evi'nin Müdürü Canan Toksöz şöyle vurguluyor:

Biz kadınlar biliyoruz ki, kültür birikimimizi, ulusal ve evrensel kültürle zenginleştirmeden, sorunlarımızın çözümü için bugünden sesimizi yükseltmeden yaşamlarımıza sahip çıkamayacağız. Bu anlamda kültürevinin önemli bir köşetaşı olacağı inancındayım."⁵⁶⁶

Kurucuları:

Şener Macit, Canan Toksöz, Selma Atabek, Nermin Coşkun, Saadet Özkol, Munise Sökmekçi'dir.

Etkinlikleri :

Kadın Kültür Evi tipik bir kahve olmasına karşın çeşitli etkinlikleri oldu. Bu etkinliklerde en belirgin özellik kampanyalar olmuştur. Bunlar; "Medeni Kanun Kampanyası", "Cinsel Tacize Karşı Kampanya" gibi kampanyalardır. "Nairobi Ayrımcılığa Karşı Sözleşmesi" kitapçığını çıkarmışlardır.

İzmir'de bir kadının çalışma ruhsatı eşi tarafından iptal edilince Medeni Kanun'un bu konu ile ilgili maddesi ile "aile reisliği" maddesini, Adana'daki bir kadının sorunuyla ilgili olarak 438. maddesini tartışmaya açmıştı. 60-70 kadın geneleve baskın yapmış, dayak yemiş kadınların barınma isteklerini karşılamaya çalışmışlardı. Şirket adına haftada bir gün, üç avukat tarafından ücretsiz hukuk danışmanlığı hizmeti verilmişti.

Kadın Kültür Evi bugün kapanmıştır. Bu gruptan bazı kadınlar, Kadın Kültür Evi (KKE) Kadın Grubu olarak Mor Çatı Kadın Sığınmaevi Vakfında çalışmayı sürdürmektedir.

14. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği

1989 yılında İstanbul'da "Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği" adıyla bir dernek daha kurulmuştur. Derneğin genel merkezi İstanbul'dadır. (Tüzük Md.1)

Dernek kurucularından çoğu kadındır. Başkanlığını ve yönetim kurulu üyeliklerini de kadınlar yapmaktadır. Tüm bunların yanında da kadınlara yönelik etkinlikler gerçekleştirmektedir. Bu nedenlerle, dernek kurucuları ÇYDD'yi "kadın derneği" saymadıkları halde bu çalışmanın kapsamı içine alınmıştır.

İlk genel başkan Prof. Aysel Ekşi ÇYDD'nin neden kurulduğunu açıklarken, Derneğin söz konusu bu niteliğini ortaya koymaktadır. Bu açıklamasında Prof. Ekşi:

⁵⁶⁶Kadınca, Mart 1989, sayı : 124, s. 12

"Bir süredir ülkemizde, *kadının dilediği gibi giyinme özgürlüğü* perdesi arkasına gizlenen, gerçekte toplumumuzu Orta Çağ'ın karanlıklarına döndürmeğe çabalayan, ciddi ve sinsî bir gerici hareketi ile karşı karşıyız. Bir avuç bağınaz veya kökü dışarda mutaassıp dincinin, iyi niyetli masum pek çok insanımızı kandırarak sürüklediği bu gerici hareketin, yıkılacak ilk hedef olarak laik cumhuriyeti gördüğünden ve şeriat düzeninin peşinden gittiğinden şüphe etmiyoruz.

Bizler bu tehlikenin bilinci ve Atatürk devrimlerinin bize verdiği yetkiyle Atatürk devrimlerini, laik cumhuriyeti ve onların ayrılmaz parçası olan haklarımızı korumak amacıyla biraraya geldik; çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için çırpınan ülkemizin geleceğini karartmaya niyetlenenlere bu fırsatı hiçbir zaman vermemek azmiyle bir dernek kurduk. Dogma kalıplarından uzak, özgür düşünceli ve değişen dünya koşullarının getirdiği yeniliklere açık çağdaş insanların oluşturduğu, çağdaş bir toplum özlemiyle de bu derneğin adını 'Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği' koyduk."⁵⁶⁷ demektedir.

Görüldüğü gibi Dernek, Atatürk devrimlerini tehdit eden kökten dinci hareketin kadın haklarını da tehdit ettiği düşüncesiyle örgütlenme gereği duymuş bir grup üniversite öğretim üyesinin çabası sonucu kurulmuştur. Bu düşünce derneğin, amacında da vurgulamaktadır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 2: Derneğin amacı Atatürk İlke ve Devrimleri ile gerçekleşmiş olan hakların korunması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve çağdaş eğitim yolu ile çağdaş insan ve çağdaş topluma ulaşmasıdır. Bu bağlamda,

- a) Evrensel insan haklarına saygılı, demokratik, laik bir toplum ve devlet düzeninin korunması ve kökleştirilmesi,
- b) Türk kadınlarının hukuksal, siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal konumunun geliştirilmesi ve tüm insan hakları ve özgürlüklerden yararlanmalarının sağlanması,
- c) Hızlı gelişen Türk toplumunda çevre sorunlarına karşı duyarlılık ve çevre bilincinin yaratılması, öncelik taşır.

Amaca Ulaşmak İçin Yapılacak Çalışmalar

Madde 3- Dernek yukarıda belirtilen amacın gerçekleştirilmesi için aşağıdaki faaliyetlerde bulunur:

- a) Atatürk İlke ve Devrimlerine tüm yönleri ile sahip çıkmak, tanıtmak, genç kuşakların Atatürkçü düşünce içinde yetişmelerini sağlamak,

⁵⁶⁷ Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Bülten, Mart-Haziran 1989, sayı : 1, s. 1

- b) Bu amaçla kültürel, ekonomik, sosyal alanlarda bilimsel, eğitsel ve sanatsal etkinliklerde bulunmak,
- c) Derneğin amacıyla ilgili yasaları geliştirmek için öneriler hazırlamak, bu önerileri ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek, görüşmeler yapmak, gelişmeleri kamuoyuna yansıtmak,
- d) Okul, kurslar, yuva, yurt, sağlık kurumları ve benzeri eğitsel ve sosyal kuruluşlar ve vakıf kurmak, burs vermek,
- e) Amaçları doğrultusunda gazete, dergi, kitap, broşür ve benzeri yayınlar yapmak ve dağıtmak,
- f) Üyeler arasındaki ilişkileri geliştirmek için lokal, huzurevi, dinlenme tesisi ve benzeri işletmeler kurmak ve işletmek, amacını gerçekleştirmek için taşınmaz edinmek,
- g) Amaçları doğrultusunda yarışmalar düzenlemek, ödüller vermek, anket ve benzeri her çeşit araştırmayı düzenlemek,
- h) Balo, kermes, konser ve benzeri gelir sağlayıcı sosyal etkinliklerde bulunmak,
- i) Bütün bu amaçları gerçekleştirmek için il ve ilçelerde şubeler açmak, çalışma kolları ve komisyonlar kurmak.⁵⁶⁸

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Tüzüğün ilgili hükmünde derneğe üye olmanın özel koşulları olmadığı görülmektedir.

"Madde 4- Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve 18 yaşını bitirmiş herkes, 2908 sayılı Dernekler Yasası'nın 4. ve 16. maddelerinde belirtilen hak sınırlamaları kapsamında kalmamak koşulu ile derneğe üye olabilir."

Tüzükte derneğin siyasetle ilgilenip, ilgilenmeyeceği belirtilmemiştir. Ancak amacı doğrultusunda yaptığı birçok etkinlik zorunlu ve kaçınılmaz olarak siyasetle ilgilidir.

Kurucuları:

"Madde 38- Derneğin kurucuları aşağıdaki listede gösterilmiştir:

Aysel Ekşi (Prof. Dr. Öğ. Üyesi), Türkan Saylan (Prof. Dr. Öğ. Üyesi), Aysel Çelikel (Prof. Dr. Öğ. Üyesi), Necla Arat (Prof. Dr. Öğ. Üyesi), Tüten Ayla Ang (Doktor Okutman), Birnur Özümert (Em. Banka Md.), Hatice Şiyma Arsel (Ev Hanımı), Süreyya Ağaoğlu (Avukat), Remide Olcay Neyzi (Prof. Dr. Öğ. Üyesi), Özcan Köknel (Prof. Dr. Öğ. Üyesi), Hayrünnisa Çavuşoğlu (Prof. Dr. Öğ. Üyesi), Fatma Beyhan Eczacıbaşı (Ev Hanımı), Ayseli Suna Minkari (Ev Hanımı), Mustafa Rasim Gürsel (Gazeteci), Emine Oya Sebük (Ev Hanımı), Sümer Ergelen (Serbest)"⁵⁶⁹

Şube ve Üye Sayısı:

⁵⁶⁸Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Tüzük (Dernek Genel Merkezi'nden verilen belge İstanbul-1989)

⁵⁶⁹Aynı yerde.

Tüzükte; "Bütün bu amaçları gerçekleştirmek için il ve ilçelerde şubeler açmak, çalışma kolları ve komisyonlar kurmak." denilerek şube açılması öngörülmektedir.

Ankara, İzmir, Trabzon, Eskişehir, Bodrum, Gaziantep ve Denizli'de toplam yedi şubesi olan Derneğin, bu sayıyı Türkiye çapında artırma çalışması bulunmaktadır. 1993 yılı itibarıyla üye sayısı ise 700'dür.

Etkinlikleri:

Kurulduğu andan itibaren son derece etkin olan bu dernek, amacına uygun olarak Atatürk İlkelerinden özellikle "laiklik"le, Atatürk Devrimlerinden de "Öğretim Birliği Yasası" ve "Kadın Hakları"yla ilgili çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

3 Mart 1989: "Öğretim Birliği" Paneli, 10 Nisan 1989: "Laiklik" Paneli, 23 Mayıs 1989: "Çağdaş Eğitimden Ne Anlıyoruz?" Paneli, 5-6 Aralık 1989: "Kadınların Siyasal Yaşama Katılımı" Uluslararası Semineri, 21 Kasım 1990: "Orta Doğu'da Kökten Dinci Akımlar" Paneli, 23 Ocak 1991: "Eğitimde Çağdaşlaşma" Paneli, 24 Temmuz 1991: Lozan Günü nedeniyle Türk Hukukçu Kadınlar Derneği ile ortaklaşa bir toplantı, 3 Mart 1993 "Öğretim Birliği ve Kadın" Paneli gibi paneller, 11 Nisan 1989: kadın derneklerinin katılımı ile yaklaşık 2000 kişilik "laikliğe saygı yürüyüşü", 24 Ocak 1993: kadın dernekleri ve diğer demokratik kuruluşlarla birlikte "Bosna-Hersek Mitingi", Medeni Kanun'da kadınlara ilişkin maddelerin değişimi için imza kampanyası, 5 Aralık 1992'de kadınlara, yarıyarıya temsil edilmedikleri hiçbir partiye oy vermeme, delege ve aday bazında cinslerarası eşitliği sağlamayan hiçbir girişimi desteklememe çağrısı, Bahriye Üçok'u Anma Toplantısı gibi birçok anma toplantısı düzenlemişlerdir.⁵⁷⁰

Kırsal kesimden 15 kız öğrenciye ilk ve orta öğretim bursu verilmektedir. Derneğin periyodik olarak, etkinliklerini duyurduğu, içinde "kadın hakları", "laiklik ilkesinin kadınlar açısından önemi" gibi konularda yazıların da yer aldığı bülten yayınlanmaktadır. "Yaratıcı Toplum Yolunda", "Çağdaş Eğitim", "Çağdaş Kültürümüz", "Yazma Uğraşı", "Kadınlar ve Siyasal Yaşam" adlarıyla yayımlanmış beş kitabı, "Kadın Hakları ve İran Deneyimi" (Amir Taheri-İstanbul,1990) adıyla yayınlanmış bir kitapçığı bulunmaktadır.

Kadın hakları ve sorunları, Derneğin amaçları arasında sadece bir fıkrada yer aldığı halde, etkinliklerinde bu konuya daha fazla yer verildiği görülmektedir. Bu nedenle etkinlikleriyle, kadın derneği işlevini kazandığı söylenebilir.

Bugün de etkinliğini sürdürmekte olan derneğin Başkanlığını, Prof. Dr. Türkan Saylan yapmaktadır.

⁵⁷⁰ Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Bülteni, Tarih : Mart 1989 ile Ekim 1993, sayı : 1'den 6'ya kadar.

15. Kadın Dayanışma Derneği

Kadın Dayanışma Derneği 1989'da Ankara'da gerçekleştirilen feminist bir örgütlenme idi. Bu derneği kuran kadınlar daha önce aynı adla bir grup oluşturmuşlardı. "Kadın Dayanışma Grubu" adlı bu grup Ankara'daki ilk feminist topluluk olmuştu. Grup Ankara'daki bir imza kampanyasından sonra yaklaşık 60 kadın tarafından oluşturulmuştu. Ancak bu kadınların bir araya gelişleri gerçekte 1986 yılı değil 1983 yılı idi. Bu tarihte sözkonusu kadın grubu ev toplantılarıyla bir araya gelmeye başlamıştı. 1983-1986 yılları arasında bu bir araya gelişler ev toplantılarıyla sürmüş, 1986'dan itibaren Amerikan Kültür Derneği gibi merkezlerde yapılan toplantılara dönüşmüştü.. Bu toplantılar herkese açık olarak yapılan seminer, panel, forum gibi etkinliklerdi. Bu arada toplantıları gerçekleştiren kadınlar gruplarına bir de ad vermişler, böylece "Kadın Dayanışma Grubu" oluşmuştu.

Dayanışma Grubu, amacını ve çalışmalarını şöyle değerlendirmektedir:

"Bundan yaklaşık 5 yıl önce, neden bağımlıyız, neden bizim soyadımız değişiyor; neden uysal, yumuşak olmamız ve hep alttan almamız öğütleniyor; neden özgür değiliz gibi sorulardan hareketle biraraya gelen kadın grubu olarak ilk başlarda konuşmak, güvenmek, paylaşmak bizim için çok önemliydi. Konuşmayı ve güvenmeyi öğrenirken bir yandan da pek çok sıkıntı ve problemi yaşadık ve yaşıyoruz. Bilinç yükseltme grupları, seminer grupları kuruluyor bu arada gruba gelen ve giden kadınların sayısı da sürekli değişiyordu. Biz kadınlar yalnız bizi ilgilendiren konularda; aile, evlilik, yeniden üretimi, ev içindeki iş bölümü, cinsellik, sevgi, eğitimde cinsiyetçilik, kadın ve hakları, feminizm ve tarihi, feminist politika, feminizmin jinekolojiye getirdiği yenilikler, ev kadınlığı gibi konularda kendi içimizde tartışmalar yaptık; seminerler düzenledik. 8 Mart 1988'de daha fazla kadını bir araya gelmek için bir şenlik düzenledik; pek çok kadını tanıştık ve yeni bağlantılar kurduk. Kadın dayanışması gel gitlerle büyüyordu."⁵⁷¹

Dayanışma Grubu, 8 Mart 1988'deki şenliğe katılımın çokluğunun verdiği moral gücü ve daha fazla kadını bir arada olabilmenin bir aracı olacağı düşüncesiyle dernek kurmaya yöneldi. Kurulacak derneğin, hem sürekli toplanılacak mekana duyulan gereksinmeyi karşılayacağı, hem de "Kadınların maruz kaldığı sarkıntılık ve saldırganlıkla mücadele" edecek bir örgüt olacağı öngörülmekte idi.⁵⁷² İşte Kadın Dayanışma Derneği bu öngörüler doğrultusunda kurulmuştu.

⁵⁷¹ Kadın Dayanışma Ağını Kuruyoruz, Kadın Dayanışma Derneği, tek sayfalık broşür.

⁵⁷² Aynı yerde.

Ocak 1989'da Ankara'da kurulan bu derneğin kuruluşu ile ilgili basında şöyle bir habere rastlanmaktadır:

"Kadınlar *Dayanışma Ağını Kuruyoruz* sloganıyla Ankara'da derneklerini açtılar. Dernek Başkanı Müzeyyen Aytaç *Neden bizim soyadımız değişiyor?, Neden uysal ve yumuşak olmamız gerekiyor?, Neden özgür değiliz?* sorularının tartışılması gerektiğini söylüyor."⁵⁷³

Dayanışma Grubu, dernek olarak örgütlenmeye neden gereksinme duyulduğunu; "Bu noktada, erkeklerden bağımsız örgütlenmemiz, bugün için mutlaka gerekli. Sadece kadınların talepleri ve ihtiyaçları için mücadele edecek ve kadınların erkeklerce sindirilme endişesine kapılmadan, içinde kendilerini geliştirebilecekleri ve yönetebilecekleri bir yapılanma gerekiyor." şeklinde açıklamaktadır.⁵⁷⁴

Amacı ve Amaca Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmaları:

Derneğin amacı ve amacı doğrultusundaki talepleri* şöyledir:

"Cinsler arasında tahakküme dayanmayan bir eşitler ilişkisi perspektifinden hareketle, bu eşitsizliği üreten ve meşrulaştıran kurumlar, yapılar ve cinsler için farklı roller tanımlayan cinsiyetçi ideolojinin sorgulanması amacıyla aşağıdaki talepler için mücadele edeceğiz.

1- Kadınların Kendi Bedenleri Üzerinde Mutlak Kontrolleri.

- Gebeliği önleme ve sona erdirmeye karar hakkı sadece kadına ait olmalı.
- Serbest ve parasız kürtaj. Doğum kontrolü parasız olmalı ve bu konuda bilgi verilmeli.
- Kadınların kendi bedenlerini tanımaları için gerekli eğitim verilmeli. Bu konudaki yasakçı anlayışa son.
- Pornografi.

2- Aile ve Evlilik

- "Gayri meşru"luk kavramının kaldırılması. Evli olmayan annelere ve çocuklarına ayırım yapılmaması.
- Serbest ve isteğe bağlı evlilik ve medeni kayıt.
- Erkeğe kadın üzerinde kontrol hakkı veren her türlü yasal düzenlemeye son verilmesi.
- Aile içi şiddet en az diğer şiddet şekilleri gibi cezalandırılmalı. Evlilik içi tecavüz suç sayılmalı.
- Zina konusunda kadın ve erkeğe karşı farklı uygulamaya son verilmeli. Zina sadece boşanma nedeni sayılmalı.
- Anne ve babaya çocukları üzerinde mülkiyet ve tam kontrol hakkı veren yasaların iptali.

⁵⁷³2000'e Doğru Dergisi, 29 Ocak 1989, yıl : 3, sayı : 5, s. 25

⁵⁷⁴Aynı yerde.

*Dernek tüzüğüne ulaşamadığı için amaç ve amaç için yapılacak çalışmalar tüzük dışı kaynaklardan yazıldı.

-Fahişelerin sosyal güvenceleri sağlanmalı, çalışma koşulları düzeltilmeli ve toplum dışına itilmelerine son verilmeli.

-Eşcinsellere yapılan ayırım ve baskıya son. Kitaplarda ve kitle iletişim araçlarında eşcinsellerin aşağılayıcı bir biçimde karikatürize edilmesine ve eşcinsel ilişkinin sapık ve doğaya aykırı olarak verilmesine son.

-Dövülmüş, tecavüze uğramış, cinsel şiddete maruz kalmış kadınlar için polisten ve adliyeden bağımsız merkezlerin açılması.

3- Kadınlar İçin Tam İktisadi Bağımsızlık

-Çalışmak isteyen tüm kadınlara iş.

-Kadınların kendi ücretlerini ve mülklerini istedikleri gibi kullanmalarını engelleyen yasaların iptali.

-Hiçbir meslek, zenaat, çıraklık ya da stajda kadınlara karşı ayırım uygulanmaması.

-Eşit işe eşit ücret.

-Kadınların yüzyıllardan bu yana maruz kaldıkları sistematik ayırımın sonuçlarını telafi etmek için işe almada, eğitimde, kıdem ve terfilerinde tercihli tedbirlerin uygulanması.

-İş ve kıdem kaybı olmaksızın baba ve anne için ücretli doğum izni.

-Çocuklar hastalandığında bakımları için annelere olduğu gibi babalara da ücretli izin.

-Sosyal statülerine bakılmaksızın tüm çocukları için 24 saat açık kreşler açılması.

4- Kadınlar İçin Tam Yasal, Siyasal ve Toplumsal Eşitlik.

Cinsiyet üzerine kurulmuş tüm ayırımların kaldırılması. Tüm kadınlara toplumsal etkinliklerde yer alma, istedikleri işte çalışma ve seyahat özgürlüğü. Kadınları özel olarak ayıran tüm yasa ve düzenlemelere son verilmesi.

5- Eğitim

-Kadınların geleneksel olarak erkeklerin çalıştığı dallara girebilmelerini ve daha önceden kendilerine kapalı meslek ve nitelikleri öğrenebilmelerini kolaylaştırmak için tedbirler alınmalı.

-Kadınları, ev kadını, sekreterlik, hemşirelik ve öğretmenlik gibi "kadın işi" türünden işlere iten her çeşit baskının ortadan kaldırılması.

-Ders kitaplarında ve kitle iletişim araçlarında kadının cinsel bir nesne, akılsız, zayıf ve duygusal bir yaratık şeklinde tanıtılmasına ve aşağılanmasına son.

-Eğitimde her türden cinsiyetçi uygulamaya son verilmesi (kız, erkek okulları ve cinsiyetçi eğitim programları, vb)⁵⁷⁵

Üyelik Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Dernek üye olmak isteyen ve soru soran her kadına açıktı. Ev kadınından, memur kadına, öğretim üyesine kadar her kesimden kadını üye kabul etmekte idi.

Derneğin siyasetle ilgisi yoktur.

⁵⁷⁵ Amaç ve Talepler, Broşür.

Kurucuları:

Müzeyyen Aytaç, Ufuk Serdaroglu, Yıldız Senemoğlu, Sema Telogan, İlknur Kalan ⁵⁷⁶

Şube ve Üye Sayısı:

Dernek şube açacak kadar faaliyetlerini sürdürememiştir. Üye sayısı ise 60 kişiydi.

Etkinlikleri:

8 Mart 1989'da "Bedenimiz Bizimdir-Cinsel Tacize Hayır" kampanyası başlatılmıştı. Bu kampanya çerçevesinde 8 Mart 1989'da "Bedenimiz Bizim" başlığı altında bir panel düzenlenmişti.⁵⁷⁷ Kampanya daha sonra da paneller, toplantılar, sokak eylemleri biçiminde sürdürülerek, aynı yıl Ekim ayında bitirilmişti.

Alternatif Medeni Kanun üzerinde çalışmalar yapılmıştı. Gene o dönemde kadınların gündemine giren, kadınlara yönelik şiddet olaylarında "dayağa karşı protesto" eylemleri yapılmış, Milli Savunma Bakanlığı'na kadın personel alımında bekaret kontrolü yapılmasına karşı telgraflı protesto eylemleri düzenlenmişti.⁵⁷⁸

Aralık 1989'da kendini fesh eden, Derneğin Başkanlığını Müzeyyen Aytaç yapmıştır. Yönetim, Derneği kapatma kararlarının nedenini şöyle açıklamaktadır:

"Aylarca süren uzun tartışmalar, gerilimler ve kopmalardan sonra geçen yıl kurduğumuz demek ilk genel kurulunu yapamadan kapandı. Bir anlamda biz bu işi yürütemedik; defterler, kurallar, imzalar, yetki belgesi, üyelik fişi, makbuz, izin faları, filan derken pratikte varoluşumuzu kolaylaştıracağını düşündüğümüz demek, bizi yine pratikte boğdu.⁵⁷⁹

16. Kadın Tartışma Grubu

Ankara'da oluşturulan feminist gruplardan birisi de "Kadın Tartışma Grubu" idi. Bu grubun oluşumu Ocak 1989 tarihinde gerçekleşmişti. Bu tarihte 60 Ankaralı kadın "Nasıl bir kadın örgütlenmesi?" konusunu tartışmak üzere bir araya gelmişlerdi. Bu kadınlar 12 Eylül 1980 öncesinde çeşitli geçmişlere sahiptiler, çünkü farklı örgütlenmeler içinde yer almışlardı. Tartışmalarını geçmişleriyle ilgili bu bilinç çerçevesinde yapmakta, "farklılıklarımızla birlikte olmak" ilkesini benimsemekte idiler.

Başlangıçta grup olmayı düşünmemişlerdi. Ancak 8 Mart 1989'da "Dünya Kadınlar Günü"yle ilgili olarak hazırladıkları ortak metni duyururken kim olduklarını da ifade etme gereksinimiyle karşılaştılar. İşte bu gereksinim bir grup oluşturulmasına, adının da "Ankara Bağımsız-Demokratik Kadın Tartışma Grubu" olmasına yol açtı.

⁵⁷⁶Dernek Başkanı Müzeyyen Aytaç ile konuşma. 5.5.1993.

⁵⁷⁷Sosyalist Feminist Kaktüs, Nisan 1989, sayı: 6, 8 Mart Özel Sayısı, s. 3.

⁵⁷⁸Müzeyyen Aytaç ile konuşma. 5.5.1993

⁵⁷⁹"Kadın Dayanışma Derneğini Neden Kapatık?", Ankara Bülteni (25.12.1989), Aralık-Ocak Bülteni, sayı : 7

Feminizm dikey örgütlenmeyi ve hiyerarşik yapılanmayı öngörmediği için bu feminist grupta da, feminist ilkeler doğrultusunda hiyerarşik bir yapılanma yoktur.

Grup, ırkçı ve faşist görüşlere sahip olduklarını belirtenler dışındaki tüm kadınlara açıktır. Grup içinde, hiç kimsenin diğerinin politik görüşüyle ilgilenmemesi gibi bir ilke söz konusudur. Yapılan toplantılarda yalnızca kadınlık sorunları tartışılır. Kadınlar konusundaki güncel olaylar, gelişmeler değerlendirilir, görüşler açıklanır. Toplantıların sonunda alınan kararlar sadece bu kararları alanları bağlar, kararlara katılmayanların bunlara uyma gibi bir zorunlulukları yoktur.

Grubun feminist bir tartışma grubu olma özelliği, kadınlara yaptığı şu çağrıdan da anlaşılmaktadır:

"...Kadın hareketinde, grup ve örgütlerin hiçbirinin bir diğerini yok sayamayacağı bir noktaya gelinmiştir. Hiçbirimiz tüm kadınlar için düşünmek ve konuşmak yetkisine sahip olduğumuz gibi bir aldanişa düşmeyelim. Bu yanışı görmezden gelmek, kadın hareketinin yığınsallaşmasını engelleyecek bir zaafıtır. Demokrasinin gerekliliğine inanmış tüm kadın örgüt ve grupları, farklılıklarda boğulmamalı, aralarına aşılmaz sınırlar koymamalıdır. Farklılığımızla birlikte olmak, birbirimizden bir şeyler öğrenmek, kadın hareketini başarıya götürecektir.⁵⁸⁰

Etkinlikleri:

Grup 1989 yılından beri 8 Martlarda yemek düzenlemekte, 8 Martın yanı sıra Anneler Günlerinde de kutlamalar yapmaktadır.

Medeni Kanun'un 438 ve 159. maddelerine ilişkin protesto eylemleri, sığınmaevi, danışma merkezi çalışmalarının yanında Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün kuruluş çalışmalarıyla ilgili eylemler yapmışlardı. "Kadınlara Yönelik Kurumsallaşmış Baskılar" konulu bir yasa değişikliği önerisi hazırlamışlar, ilgili partilere ve TBMM Başkanlığı'na iletmışlerdi.⁵⁸¹

Zaman zaman kadın söyleşileri, film gösterimleri gibi etkinlikler de düzenlenmişti. Grup bugün de etkinliğini sürdürmektedir.

17. Kadınlarımız Fikir ve Kültür Derneği

1989 yılının son günlerinde İstanbul'da bir kadın derneği daha kurulmuştur. Kuruluş tarihi fiilen 28 Aralık 1989, yasal olarak ise 18 Nisan 1990 tarihidir. Genel Merkezi İstanbul'dadır. (Tüzük Md.1)

Böyle bir örgütlenmeye neden gereksinme duyulduğunu Dernek Başkanı Özden Günergin şöyle belirtmektedir:

⁵⁸⁰ Ankara Bülteni, agy, s. 15

⁵⁸¹ Aynı yerde, Kaktüs, sayı : 6, s. 3

"Bu ihtiyaç çağın, katılımcı demokrasinin gereğidir. İlerlemiş ülkelerde, demokrasinin geliştiği ülkelerde halkın örgütlenmiş olması gerekir. Kadın, ihtiyar, genç örgütlenme bir ihtiyaçtır. Buna *Parlamento dışı murakabe* diyebiliriz. Murakabenin sebebi ise çağın çok süratle değişmesidir."⁵⁸²

Derneğin kuruluşunu Güneş Gazetesi "Artık kadınların da fikir ve kültür derneği var!" başlıklı bir haberle vermektedir. Haberde; kurucu dernek başkanı Süreyya Hiç'in "Feminizm akımına sempatiyle bakmadığımız gibi, partilerdeki kadın kotalarına da karşıyız." dediği belirtildikten sonra derneğin amacını da "Derneğimiz tüm Türk kadınlarını el ele vererek yurt sorunlarında söz sahibi yapmak, olaylar karşısında görüş ve fikirlerini açıklamak, isteklerini belirtmek ve bu isteklerini kamuoyu yaratarak, yaptırmak amacıyla kurulmuştur." şeklinde açıkladığı belirtilmektedir.⁵⁸³

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"II- Derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için demekçe sürdürülecek çalışma konuları ve çalışma biçimleri.

Dernek herşeyden önce ilke ve felsefe olarak:

- Yasalara,
- Demokrasiye, ferdi hak ve hürriyetlere,
- Fikir ve vicdan hürriyetine,
- Laikliğe, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı,
- Örf, adet ve dini inançlara saygılıdır.

Bu çerçeve içinde aşağıdaki amaçlar doğrultusunda faaliyet gösterecektir:

- Üyelerimizin sosyal, ekonomik ve kültürel alandaki çeşitli fikri faaliyetlerine imkan hazırlamak,
- Kadınlarımızı sosyal, ekonomik ve diğer alanlarda yüceltmek güçlendirmek, toplumumuzda layık oldukları düzeylere gelmelerine yardımcı olmak,
- Milli kültürümüze sahip çıkmak ve gelişmesine katkıda bulunmak.

Derneğimiz aşağıda gösterilen bilimsel çalışmaları yapacaktır:

- Paneller, konferanslar, seminerler, açık oturumlar, sohbet toplantıları düzenlemek,
- Yayın yapmak, lüzum görülürse panel, konferans v.s. de sunulan tebliğleri neşretmek,
- Benzeri dernekler ve müesseselerle gerektiğinde ilişki kurularak derneğimizin görüşlerini yaygınlaştırmak ve dayanışmalarda bulunmak,
- Çeşitli sosyal sorunlarımıza eğilmek ve gerekli hallerde yardım kampanyaları açmak,

⁵⁸²Kadınlarımız Fikir ve Kültür Derneği Başkanı Özden Günergin ile konuşma. 29.3.1993.

⁵⁸³Güneş, 29.5.1990, s.13.

yürütmek ve başka yardım kampanyalarına katılmak."⁵⁸⁴

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Dernek, asıl üyeliğe yalnız kadınları kabul ederken, fahri üyeliğe hem kadın hem de erkekleri kabul etmektedir. Bu koşullar tüzükte şu şekilde belirtilmektedir :

"IV- Derneğe üye olma, üyelikten çıkma ve çıkarılmanın şart ve şekilleri:

-18 yaşını bitirmiş, medeni hakları kullanmaya yetkili, yasaksız, derneğin amacını benimseyen her kadın, yönetim kurulunun kabulü ile derneğimize üye olabilir.

-Yönetim Kurulu'nun oybirliği ile alacağı karar üzerine kadın ve erkekler fahri üye olarak kaydedilebilir...."

Derneğin siyasetle ilgilenip, ilgilenmeyeceği ise tüzükte belirtilmemektedir. Ancak çalışmalarına bakıldığında siyasetle ilgili olduğu görülebilir.

Kurucuları:

"1- Yar.Doç.Dr. Süreyya Hiç (Marmara Üniversitesi İkt.ve İd. Bil.Fak.Öğretim Üyesi)
2- Özden Günergin (Emekli Banka Müdürü) 3- Ayten Çetiner (Ev hanımı)
4- Meliha Köken (Ev hanımı) 5- Yük. Müh. Dr. Türkan Bozyer (Yıldız Üniversitesi Öğretim Üyesi) 6- Yük. Ends. Müh. Sema Kasapoğlu 7-Fehamet Ülker (Emekli Edebiyat Öğretmeni) 8-Erkin Börü (Emekli Banka Müdürü) 9-Münibe Özduval (Eğitimci) 10- Şaziment Boyhan (Ev hanımı) 11- Saadet Arıksoy (Ev hanımı) 12- Şükran Özdenbilgin (Ev hanımı) 13- Vildan Özbak (Avukat) 14- Günseli Ertem (Emekli Eğitimci) 15- Melahat Gedik (Hukukçu-eski milletvekili) 16- Emine Boydağ (Gazeteci-Yazar) 17- Duygu Sönmez (Akün) (Evhanımı) 18-Güner Gürol (Mimar)" ⁵⁸⁵

Şube ve Üye Sayısı:

Şu anda şubesi bulunmamakla birlikte Ankara'da, yurt dışında ise Türklerin çalıştığı Avrupa ülkeleri, ABD ve yeni kurulan Türk devletlerinde şube açma girişimleri bulunmaktadır. Üye sayısı ise 250'dir.

Etkinlikleri:

Dernek yönetimi "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir." ilkesinden hareket ederek, kadın ve erkeği bir bütün olarak görmekte bu bağlamda kadın haklarını da ayrıntı olarak nitelemektedir. Bu anlayış doğrultusunda çalışmalarının hedefi kadınların ülke sorunlarıyla ilgili olarak düşüncesini ortaya koyabilmesi ve ailenin mutluluğu için de bilincinin yükseltilebilmesidir. Bu hedef doğrultusunda çalışmalarını daha çok panel ve konferanslar düzenlemekte yoğunlaştırmaktadır.

Düzenlediği paneller şunlardır: "Mimar Sinan ve Bugünkü İstanbul", "Laik Türk Devleti-Din ve Vicdan Hürriyeti", "Bilgi Çağında Türk Milli Eğitimi", "Medya Gençlik ve Aile", "Demokrasi, İnsan Hakları ve Adalet"

⁵⁸⁴Türk Kadınları Fikir ve Kültür Derneği Tüzüğü, Kadıköy Gazetesi, 15 Mart 1990, yıl: 7, sayı: 14, s. 8

⁵⁸⁵Aynı yerde, s. 8

Düzenlediği konferanslar ise; "Sosyal Hayatta Kadın", "Körfez Krizi ve Dış Siyasetimiz", "Atatürk ve Laiklik", "Evren ve Kaos", "Bitkilerle Tedavi ve Sağlık", "Yeni Türk Devletlerinde Kadın" gibi konferanslardır. Bu etkinlikleri kitap halinde toplama çalışmaları yapılmaktadır. Süreli yayınları yoktur.

Bunlardan başka konserler, defileler, kermesler, geziler gibi çalışmaları da vardır.⁵⁸⁶ Demek bugün de etkinliğini sürdürmekte, Başkanlığını ise Özden Günergin yapmaktadır.

18. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Kadın Çevresi hareketinden gelen bir grup kadın uzun süren çalışmalar sonucu 27 Şubat 1990'da İstanbul'da Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nı kurmuşlardır.

Vakfın kuruluş sürecinin başlangıcı 1987 yılına uzanıyordu. Bu tarihte Çankırı'da bir yargıç, dayak nedeniyle kocasından boşanmak isteyen kadının davasını reddederek, aile içi şiddeti meşrulaştırmıştı. Gerekçesi de "kadının sırtından sopayı eksik etmemek gerektiği" şeklindeydi. Kadınlar bu tavra büyük bir tepki göstermişler, çektikleri protesto telgraflarıyla da yetinmeyerek, yargıç aleyhine dava açmaya da çalışmışlardı. Bu tepkilerle yetinmeyen ve toplumumuzda çok yaygın olan kadına yönelik şiddet (her dört kadından biri kocasından ya da aile içindeki erkekten dayak yiyor. PİAR-1987) olaylarına karşı daha etkili bir tavır koymak isteyen kadınlar "dayağa karşı kampanya" başlatmıştı. Bu kampanya çerçevesinde 17.5.1987'de bir yürüyüş, 4.10.1987'de bir şenlik düzenlendi. Kampanya 1988'de yayınlanan "Bağır! Herkes Duysun" kitabıyla sürdürüldü.⁵⁸⁷ Aynı yılın yaz aylarında ise "dayanışma ağı" oluşturdular. Bu gelişmeler sonrasında da, kendilerine başvuran şiddete uğramış kadınların gereksinmesi olan avukat, doktor, bir süre kalabilecekleri yer ve sınırlı maddi yardım taleplerinin düzenli ve örgütlü bir biçimde karşılanabilmesi amacı ortaya çıktı. Bu bir "sığınmaevi" demekti. Kurulacak sığınmaevi yalnız dayak ve benzeri şiddet uygulamalarıyla karşılaşmış kadınlar ve küçük çocuklarının barınması için öngörülmekteydi. Dil, din, milliyet ve siyasal görüşleri ayırdedilmeden tüm kadınlar yararlanacaklardı ve hizmetler de yalnızca kadınlar tarafından yerine getirilecekti. Bu arada başka ülkelerdeki sığınmaevi deneyimleri de araştırıldı. Kendi olanaklarıyla bunun gerçekleştirilmesinin olanaksızlığı görülerek, belediyelerden katkıda bulunmaları istendi. Bu katkının özellikle bina olarak yapılması istenmişti. Belediye başkanı kadın olduğu için de öncelikle Şişli Belediyesi'nden böyle bir istekte bulunuldu. Ancak bu da yeterli olmayacaktı. Sığınmaevinin genel giderlerini karşılamak için de bir "vakıf" kurulması

⁵⁸⁶Dernek Başkanı Özden Günergin ile konuşma. 5.5.1993.

⁵⁸⁷Şimdi Sığınak İçin -Dayağa Karşı Kadın Dayanışması Kampanyası- İstanbul, K.Yayınları, 1989, s. 7-11

gerekli görülmüştü. Resmi hiç bir kuruluşla ilgisinin olmaması ve yalnızca gönüllü bağışlarla varlığını sürdürmesi de hedeflenmekteydi.

İşte "Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı"nın kuruluş süreci böyle gelişti.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Vakıf sözleşmesinde amaç ve amacın gerçekleşmesi için yapılmalacak çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"III. Vakfı Amacı: Aile içinde ve dışında şiddete maruz kalan (dövülen, ırzına geçilen ve bu gibi) kadınların sığınabilecekleri evler açmak, işletmek, yitirdikleri kendine güven duygusunu tekrar kazanabilmeleri için gerekli tıbbi ve hukuki yardımı yapmak, onlarla dayanışmak, danışmanlık hizmetleri sunmak, onlara iş ve beceri kazandırmak, bir meslekleri varsa o mesleği icra etmelerine yardımcı olmak, işsiz olanlara mümkün olduğu kadar iş bulmak, işyerleri açmak, iş olanakları sağlamak üzere her türlü girişimde bulunmaktır.

IV. 1) Vakıf, amacını gerçekleştirmek için çeşitli konularda beceri kursları, işyerleri, dershaneler, güzel sanatların çeşitli konularında resim, seramik, elişleri, fotoğraf ve bu gibi atölyeler açar, işletir.

2) Kadınların bu işlerinde ve atölyelerindeki emeklerini değerlendirir, yasalar çerçevesinde yurt içi ve yurt dışı her türlü bilimsel, sanatsal, kültürel yarışmalar düzenleyebilir, ödülleri dağıtabilir. Ulusal ve uluslararası sanat günleri, fuarlar, şenlikler, festivaller, kermesler, konserler, kollokyumlar, anma törenleri, seminerler, kurslar, eğitim çalışmaları yapabilir. Bu kadınlara iş bulur, onlara iş yerleri açar.

3) Çeviri büroları açar, kitap, dergi, broşür, gazete, ansiklopedi gibi süreli ve süresiz her türlü yayımı yapar.

4) Şiddete maruz kalan kadınlara yardım amacı ile onlarla ilişkide özel bir özenin gösterilmesi gereğinin kendilerine yapılan muameleden ne kadar derin incinmiş, yaralanmış olduklarının bilincinde olarak onlarla ilk elde temasa geçecek hekim, hemşire, hastabakıcı, polis, avukat, yargıç, savcı gibi meslek gruplarına yönelik eğitim çalışmaları yapar.

5) Amaç doğrultusunda her türlü araştırma yapar, yaptırır, araştırma fonları kurar."⁵⁸³

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Vakıf senedinde üyelik koşulları bulunmamaktadır. Siyasetle ilgisi yoktur.

Kurucular:

M. Canan Arın, Firdevs Gümüşoğlu, Fatma Özaydın, Hatice Gülseren Özlen, Zehra Büyükdaglı, Nurperi Sancak, Filiz Kerestecioğlu, Fatma Yaprak Ertür, Şirin Tekeli, Fatma Nural Yasin, Emine Başa, Şahika Yüksel, Sakine Güleç, Zekiye Gülser Kayır'dır.

⁵⁸³Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı Senedi (Vakıf merkezinden temin edilen belge)

Şube ve Üye Sayısı:

Vakıf İstanbul merkez dışında şube açmamayı öngörmektedir. Üye olma koşulları söz konusu olmadığı için, üyelik sadece kurucularla sınırlıdır.

Etkinlikleri:

Sığınakta sunulması amaçlanan hizmetler şunlardır:

- Kadınlarla bilinç yükseltme toplantıları yapılması; Dayak yiyen kadınların bunu kendi suçlarıymış gibi kabullenmeleri şeklindeki bilinci değiştirme ve hayatlarını değiştirecek özgüvenlerini kazandıracak bilinç yükseltme toplantıları yapılması.
- Kendini savunma kursları açma; Kadına daha başlangıçta erkekten güçsüz ve zayıf olduğu şeklinde verilen bilinç ile kendisinden çelimsiz erkeklerden dahi dayak yemesine yol açan ruhsal koşulları değiştirmeyi, kadınların bedenlerine güvenmesini ve kendilerini savunmasını öğretme,
- Şiddete uğramış kadınlara ilk sağlık yardımlarını gerçekleştirme,
- Dışa yönelik çalışmalar; Şiddete maruz kalan kadınlara kesinlikle kadın polis, doktor, avukat, savcı, hemşire gibi görevlilerin yardımcı olması, bunların da özel olarak eğitilmesi,
- Mesleki rehberlik; Şiddete maruz kalmış kadınlara daha sonra bu kadınların hayatlarını kimseye gereksinme duymadan yeniden kurabilmeleri için yardımcı olunması. İlk aşamada kadınlara vakıf bünyesi dışındaki meslek kurslarından yararlanma olanağı sağlanması, daha uzun vadede ise bunun vakıf bünyesi içinde gerçekleştirilmesi için işyeri kuracak hale gelinmesi hedeflenmektedir.

Bu hedefler doğrultusunda 3 Kasım 1990'da Vakfın "Danışma Merkezi" açılmıştır. Bu merkezde hukuki ve psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Psikolojik danışmanlık ile şiddete maruz kalmış kadınlardaki yılgınlık, ümitsizlik, sürekli korku gibi duyguları yenmelerini sağlamak, hukuki danışmanlık ile de bu kadınlara yasal haklarını aramada yol göstermek amaçlanıyor.

Merkezde mesleki rehberlik hizmetleri de verilmekte, kadınların yeni bir hayata hazırlanırken bir meslek edinmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır.

Merkezdeki bir başka çalışma da "özgüven geliştirici kişilik eğitimi"dir. Tartışma, dayanışma grupları şeklinde verilen bu hizmette amaç sorunları paylaşmak, ortak çözümler üretmektir.

Vakıf, "Bağır Herkes Duysun" ve "Aile İçi Şiddet Nasıl Yaşanıyor" gibi broşürleri "Şimdi Sığınak İçin" adlı bir de kitap yayınlamıştır.⁵⁸⁹

Vakıf, tüm çalışmalarını bağışlar ve gönüllü katkılarla sürdürdüğü için buna bağlı olarak karşılaşılan mali sıkıntılar nedeniyle "kadınevi" kurma projesi hızlı bir tempoda sürdürülememektedir. Bu amaca en uygun müstakil bir ev Şubat 1992'de satın

⁵⁸⁹ Dayağa Karşı Kadın Dayanışmasının Yeni Mekanı (broşür), ayrıca Şimdi Sığınak İçin, a.g.y., s. 28-32

alınabilmiştir. II. derecede tarihi eser olan bu binanın onarımı hayli yüklü bir masraf gerektirmektedir. Bunun için açılan bağış kampanyasına Kadın Bakanlığı katılmış ve Dönemin Devlet Bakanı Türkan Akyol bu onarım için 300 milyon TL. bağış yaparak önemli bir katkıda bulunmuştur.⁵⁹⁰ Vakfın sığınmaevi yapma ve işletme çalışmaları sürmektedir.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı bugün de etkinliklerini sürdürmektedir.

19. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı

Türkiye'de 1980 sonrası gelişen feminist hareket en önemli kazanımlarından birini 1990'da İstanbul'da kurulan bir kadın kütüphanesiyle elde etti. Feminist örgütlenme böylece Sığınmaevi Vakfı'ndan sonra Kadın Eserleri Kütüphanesi Vakfı'nı da kurarak, Batıdaki feminist hareketin gerçekleştirdiği tüm kurumları Türkiye'de de gerçekleştirmiş olmaktadır. Bu vakfın kuruluş çalışmalarına 1989 yılında başlandı. Kasım 1989'da vakıf kuruluşlarının resmileşmesindeki ilk adım gerçekleştirilerek noter onayı alındı. Ardından sürdürülen yasal işlemler, Vakfın kuruluşunun 5 Mayıs 1990 tarihli Resmi Gazete'de ilan edilmesiyle tamamlanmıştır. Vakfın kuruluş tarihi 5.5.1990, merkezi İstanbul'dadır.

Vakıf senedinin başlangıç bölümünde neden böyle bir kütüphane vakfı kurulmasına karar verildiği şöyle açıklanmaktadır:

"Bir ülkenin çağdaşlığı, kadın-erkek eşitliğinin derecesi ve kadınlarının bu uğurda yaptıkları çalışmaları ile ölçülür. Bu süreç, özellikle ülkemizde ayrı bir önem taşımaktadır. Bu eşitliğin sağlanması da çok çeşitli çabaları gerektirmektedir. Böyle bir hedefe varmak için her alanda, ona yardımcı olacak, ona ulaşılmasını destekleyecek kurumların oluşturulması kaçınılmazdır. Bu hedefe ulaşmaya yardımcı olacak önemli adımlardan biri, bir kütüphane ve enformasyon merkezinin oluşturulmasıdır. İşte Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi bu amaçla kurulmuştur."⁵⁹¹

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Vakıf senedinde amaç ve amacı gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 3: Vakfın amacı, kadınların geçmişini iyi tanımak bu bilgileri bugünün araştırmacılarına derli toplu bir şekilde sunmak ve bugünün yazılı belgelerini gelecek nesiller için saklamak olup, hizmet konuları ise aşağıda gösterilmiştir:

a) Bugün mevcut olan basılmış Türkçe kadın eserlerini bir araya getirmek.

⁵⁹⁰ Haberler, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Bülteni, Ocak 1993, sayı : 6, s. 4

⁵⁹¹ Vakıf Senedi, Av. Gülgün Ruhsar Erten tarafından 27 Kasım 1989 tarih, 70166 sayıyla onaylanmıştır. s.2

- b) Kadınlar hakkında Türkçe eserleri toplamak.
- c) Üniversite kütüphanelerinde mevcut, kadınların yazdığı ve kadınlar hakkında yazılmış tezlerin bir indeksini oluşturarak, birer örneklerini kütüphanede bulundurmak.
- ç) Henüz Türkçeleştirilmemiş (eski harflerle yazılmış) kadın eserlerini bularak kütüphaneye kazandırmak ve bu eserleri bugünkü dile çevirmek.
- d) Türkiye'de kadınlarla ilgili geçmişe ve bugüne ait istatistik, fotoğraf, mektup, anı, günlük, kadın dernekleri tüzükleri, kadın hareketleriyle ilgili belgeler, kadın dergileri, bilimsel araştırmalar, broşür, el ilanı, afiş, gazeteler vb. bulmak ve oluşturulacak bir arşivde toplamayı hedeflemek.
- e) Türkçeye kazandırılmış kadın eserlerini ve kadınlarla ilgili kitapları toplamak.
- f) Kadınlar hakkında biyografik araştırmalar yapmak, günümüzde yaşayan sanatçı, yazar, hukukçu, öğretim görevlisi, sendikacı....vb meslekteki kadınlara ilişkin biyografik dosyalar açarak, gelişmeleri bu dosyalarda toplamak.
- g) Yurt dışındaki aynı amaçları taşıyan kütüphane, araştırma ve enformasyon merkezleri ile sürekli iletişim halinde olmak ve bilgi alışverişinde bulunmak.
- h) Kadın eserlerini ve kadınlarla ilgili araştırmaları tanıtmak için sergi, seminer, panel, konferans, vs. ve bu tür araştırmaları tanıtmak için ödüllü yarışmalar düzenlemek.
- ı) Kütüphane çalışmaları ile ilgili bültenler çıkarmak.

Amacına Ulaşmak İçin Vakfın Yapacağı İşler ve İşlemler:

Madde 4: Vakıf amacına ulaşmak için yasal sınırlamalar dışında sayısı, değeri ve türü sınırlanmamış olarak taşınır ve taşınmaz mallara ya da ikisinden birlikte olan mal varlığına, gerçekleşmiş ya da gerçekleşecek haklara, ekonomik değerlere, kiralara, satın alma bağış ya da ölüme bağlı tasarruflar yoluyla sahip olmaya,

Bunları kullanmaya, karşılıklarını alarak kullandırmaya, gelirlerini ve karlarını almaya,

Vakfın amacına aykırı olmamak koşuluyla tüm sahip oldukları yetkili makamın izni ile, satmaya, devretmeye, istediği biçimde elden çıkarmaya, kiralamaya,

Gerekli ödemeleri ve giderleri yapmaya,

Vakfın malvarlığı içindeki bir hak, taşınır ya da taşınmaz bir malı veya gerektiğinde birçok defa yatırımda kullanmaya, gelirlerin bir bölümünü ya da tamamını bu yolla ayırmaya,

Sahibi bulunduğu taşınır ve taşınmaz mallarla hakları ve paraları amacın gerçekleşmesi yolunda dilediği biçim ve yöntemle yönetmeye,

Vakfın amacına uygun çalışmalarda başka kuruluşlarla işbirliği yapmaya,

Vakfın amacını gerçekleştirmek için gerekli parasal gücü kazanma yolunda uygun bulduğu girişimleri izlemeye, malvarlığının bir bölümü ya da tümüyle ortaklıklara katılmaya, katılma payına düşen gelirleri alıp amaç için kullanmaya,

Şimdiki ve sonraki gelirleri ile kuracağı ortaklıklar, yapacağı araştırmalar, düzenleyeceği sözleşmeler için taşınır ve taşınmaz malları rehni de içinde olmak üzere her tür güvenceyi almaya banka vekaletini kabule,

Taşınmaz malların yararlanma, oturma gibi mülkiyet dışındaki özdeş haklarını kabule ve bunları kullanmaya,

Vakıf amacına ulaşmak için gerektiğinde ödünç almaya, edindiği mallar, kazandığı haklar ve yaptırdığı işler için borçlanmaya, taşınır ve taşınmaz malları rehin göstermeye, güvence olarak vermeye,

Gerekli yasal işlemlerin yerine getirilmesi koşuluyla amacına uygun konularda yerli ya da yabancı kişi ve kurumlarla işbirliği yapmaya karşılıklı olarak parasal yardım, araç-gereç, eleman, bilgi desteği ve sağlanması gibi her türlü yardımlaşmada bulunmaya,

Vakfın amacının tümünün, bir bölümünün ya da birinin gerçekleşmesi için yararlı, gerekli, zorunlu göreceği tüm işlem çaba ve çalışmalarda bulunmaya, sözleşmeleri, alım-satım uygulamalarını baştan sonadek yapmaya MY.nın 46. maddesinde belirtildiği üzere izinli ve yetkilidir.

Vakıf bu gelirlerini ve yetkilerini 903 Sayılı Yasanın yasakladığı amaç konu ve alanlarda kullanamaz."⁵⁹²

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Vakıf üyeliği yalnızca kurucu üyelerden oluşur, bunun dışında üyelik sözkonusu değildir.

Kadınların konumlarıyla ilgili çalışmalarından başka bir çalışması yoktur, dolayısıyla siyasetle ilgili bir çalışması söz konusu değildir.

Kurucuları:

Doç. Dr. Fatma Şirin Tekeli (Araştırmacı-çevirmen), Prof. Dr. Jale Baysal (İ.Ü. Ed. Fak. Kütüphanecilik Böl.), Deniz Aslı Mardin (Çevirmen-kütüphaneci), Dr.Suat Fusun Akatlı (Felsefeci-eleştirmen), Zafer Fusun Yaraş (Arkeolog-fotoğrafçı).⁵⁹³

Şube ve Üye Sayısı:

Vakıf senedinin birinci maddesinde "Gerekli görüldüğü halde yetkili makamın izni ile Türkiye içinde ve yurtdışında şubeler açabilir." denilmektedir. Ancak henüz şubesi yoktur. Üye sayısı yalnızca kurucu üyelerden oluşmaktadır.

Etkinlikleri:

Vakfın açtığı, Türkiye'nin ilk ve tek "Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi" yerel yönetimin tahsis ettiği İstanbul Fener'deki tarihi bir yapıda, 14 Nisan 1990'da hizmete girdi. Bu kütüphanede Vakıf Senedi'nde de belirtildiği gibi ya kadınların

⁵⁹²Adı geçen Vakıf Senedi, s. 3-7. ayrıca Resmî Gazete, 5 Mayıs 1990, sayı : 20509, s. 58.

⁵⁹³Aynı yerde, ayrıca Kütüphane tanıtım broşürü.

yazdığı, ya da kadınlar hakkında yazılmış 4000'i aşkın kitap, 100'ü aşkın süreli yayın, binlerce kupür, makale ve belgeden oluşan bir arşiv okuyucuların hizmetine sunulmuştur.

Kütüphanede bulunan süreli yayınlar, 1867-1928 yılları arasında Osmanlıca basılmış kadın konulu 40'a yakın derginin tüm sayıları (orijinalleri ya da fotokopileri), 1928'den günümüze kadar çıkan Türkçe kadın dergilerinin 60 kadarı, yabancı dildeki kadın konulu 80'in üzerinde dergidir. Makale, kupür arşivi, özel koleksiyonlar, görsel arşiv vb. zengin bir malzemeye sahip olan kütüphane bilimsel ve edebiyat konularında sahip olunan kitapları üyelere ödünç verme, fotokopi, üyelere iletişim ve bilgi hizmetleri vermektedir. Sergi salonunda kadın sanatçıların eserleri sergilenmekte, konferans salonunda ise kadın konusunda sempozyum, konferans, panel, konser, şenlik benzeri etkinlikler düzenlenmektedir.

Kuruluşundan bu yana her yıl, kadın ressam, fotoğrafçı, sinemacı, seramikçilerden bir kesit şeklinde hazırlanan ajanda yayınlanmaktadır.

Kütüphanenin düzenlediği "Uluslararası Kadın Kütüphaneleri Sempozyumu" tutanakları, vakıf yayını olarak, "Kadınların Belleği-Women's Memory" adıyla, Ekim 1992'de Türkçe ve İngilizce olarak basılmıştır. 1993 yılında ise "İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927)" adıyla bir kaynak kitap daha yayınlanmıştır.

Üyelerle iletişimi sağlamak için "Haberler" adlı bir bülten yayınlanmaktadır.⁵⁹⁴ Vakıf bugün de çalışmalarını sürdürmektedir. Başkanlığını Şirin Tekeli yapmaktadır.

1991 yılında ise İstanbul'da, kadınların kurduğu üç dernek görülmektedir. Bunlar "Kadın Haklarını Araştırma ve Geliştirme Derneği", "Kadın Araştırmaları Derneği" ve "Emekçi Kadınlar Derneği"dir. Bunlardan, ilk iki dernek yaklaşık bir ay ara ile kurulmuşlardır. 1991 yılında kurulan ilk dernek "Kadın Haklarını Araştırma ve Geliştirme Derneği"dir.

20. Kadın Haklarını Araştırma ve Geliştirme Derneği

Doç. Dr. Süreyya Hiç daha önce de görüldüğü gibi İstanbul'da 1989 yılında "Kadınlarımız Fikir ve Kültür Derneği" adıyla bir dernek kurmuştu. Ancak bazı nedenlerle kendi kurduğu bu dernekten ayrılarak, bu kez de "Kadın Haklarını Araştırma ve Geliştirme Derneği" adıyla bir dernek kurmuştur. Derneğin merkezi İstanbul'dadır. Kuruluş tarihi ise 2 Şubat 1991'dir. Sabah Gazetesi'nde derneğin kuruluşu "Papatyalara

⁵⁹⁴Haberler (Dört sayfalık bülten) Kadın Eserleri Kütüphanesi Vakfı Yayını, Aralık 1991-Nisan 1994, sayı : 1-11, ayrıca, Kütüphaneyi tanıtan tek sayfalık bir broşür.

rakip çıktı." başlığı ile verilen bir haberle duyurulur. Haberde erkeklerin de üye olabileceği belirtilmektedir.⁵⁹⁵

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 2. Derneğin Amacı:

- Kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi,
- Kadınların, hakları konusunda bilinçlendirilmesi,
- Kadınlarımız için sosyal yardımlarda bulunmak,
- Kadınlarımız arası mesleki dayanışma sağlamak,
- Çalışan kadınların korunması; sorunlarına eğilmek, çalışan kadınların çalışma şartlarını olgunlaştırmak, çalışan kadınları toplumsal açıdan desteklemek,
- Kadının sosyal, siyasi haklarını kullanırken Anayasamızın öngördüğü eşitlik ilkesinin tam olarak uygulanmasını sağlamak
- Böylece kadınlarımızın toplumda, aile içinde, iş, meslek, sanat, politika hayatında layık oldukları yeri almalarını sağlamak,
- Bu amaçlarla kadınlarımızın ve toplumun bilinçlendirilmesi ve bilgi ve kültür yönünden geliştirilmesine yönelik çeşitli sosyal, kültürel ve eğitsel faaliyetler yürütmek, bir dayanışma zemini hazırlamaktır,
- Derneğimiz felsefe olarak yasalara, demokrasiye, ferdi hak ve hürriyetlere, laikliğe, Atatürk ilke ve inkılaplarına ve milli kültürümüze bağlıdır

Madde 3. Derneğin Çalışma Koşulları ve Çalışma Biçimleri:

Dernek bu amaçları gerçekleştirmek üzere:

- Paneller, konferanslar, seminerler, açık oturumlar, sohbet toplantıları, eğitsel amaçlı faaliyetler ve sergiler düzenler,
- Aynı doğrultuda yayın, araştırma, etüd, anket yapar,
- Arşiv, döküman merkezi oluşturabilir,
- Aynı doğrultuda burs verebilir,
- Benzer dernekler ve müesseselerle gerektiğinde yukarıdaki amaçlar çerçevesinde ilişki kurar, dayanışmada bulunur,
- Çeşitli sosyal sorunlarımıza eğilir; gerekli hallerde yardım kampanyaları açar, yürütür veya başka yardım kampanyalarına katılır,
- Uluslararası düzeydeki benzer dernek faaliyetlerine, konferanslara, seminerlere temsilci göndermek suretiyle katılır; Türkiye'de faaliyetlerine, konferanslarına yabancı katılımcı çağırabilir.

⁵⁹⁵ Sabah, 23.2.1991, s.1 ve 8.3.1991, s.1

-Çalışan kadınların çalışma hayatını kolaylaştırıcı kreş ve benzeri müesseseleri teşvik eder."⁵⁹⁶

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi :

Dernek üyeliği kadınlarla sınırlandırmamış, kadın ve erkeklerin üye olabileceğini belirtmiştir. Erkekler üye olabilir ancak yönetim kurulu yalnız kadınlardan oluşmaktadır. Üyelikle ilgili tüzük maddesi şöyledir:

"M.5. 18 yaşını bitirmiş, medeni haklarını kullanmaya yetkili, yasaksız ve Derneğin amacını benimseyen her kadın ve erkek yönetim kurulunun kabulü ile Derneğe üye olabilir...."

Tüzükte siyasetle ilgilenip, ilgilenilmeyeceği belirtilmemiştir.

Kurucuları:

"M.4. Derneğin Kurucuları:

-Derneğin kurucuları T.C. uyrukludur. -Derneğin kurucuları şunlardır: (İkametgahları buraya alınmamıştır.)

-Doç. Dr. Z. Süreyya Hiç-Öğretim Üyesi (Marmara Üniversitesi, İİBF...) ...

-Güner Gürol -Mimar- ..., -Vildan Bakbak Özbak -Avukat- ...,

-Ülay Hancıoğlu -Emekli Turizmci- ..., -Nazan Tamöz -Sigortacı- ...,

-Sema Kasapoğlu -End. Mühendisi- ..., -Sennur Kaya -Ev hanımı- ..."⁵⁹⁷

Şube ve Üye Sayısı:

Dernek tüzüğünün 13. maddesi gerekli görülen yerlerde şube açılabilceğini belirtir. İstanbul merkez dışında Düzce'de şube açılmıştır. Başka şube açma girişimleri de söz konusudur. Üye sayısı ise 22'si erkek olmak üzere toplam 161 kişidir.

Etkinlikleri:

Dernek çalışmalarını komisyonlar halinde sürdürmektedir. Bu komisyonlar :

1)Yürütme (yönetim kurulunun altında), 2) Halkla İlişkiler kom., 3) Araştırma kom., 4) Sağlık kom., 5) Hukuk kom., 6) Yardım ve Üyelik kom., 7) Kültür ve Eğitim yayma komisyonudur.

Dernek üyeleri her ay toplanarak, üyeleri doğrudan ilgilendiren eğitici (sağlık, iş bulma, güncel konularla ilgilenme, eğitim gibi) çalışmalar yapar.

Bundan başka paneller, seminerler, konferanslar düzenlenmekte, yayınlar yapılmaktadır. Düzenlenen paneller; "Türk Demokrasisinin Bugünü ve Yarını" 6 Mayıs 1991'de, "Eğitim Sistemimiz ve Siyasal İrade" 16 Haziran 1992'de, "Günümüzde Türk Kadını" 5 Mart 1993'de. Konferanslar ise; "Dünya'da ve Türkiye'de Gelişmeler" 19 Haziran 1991'de, "Türkiye'de ve Dünya'da Kadın Hakları" (Uluslararası Konferans) 4 Mart 1992'de düzenlenmiştir.

⁵⁹⁶Kadın Haklarını Araştırma ve Geliştirme Derneği Tüzüğü, Yeni Gün Gazetesi, 2 Şubat 1991, s.3

⁵⁹⁷Adı geçen tüzük, s. 2-3 (ikametgahları buraya alınmamıştır.)

Araştırma komisyonu çeşitli konularda araştırma raporları hazırlamaktadır.

Bunlar; 1-Son seçimlerde kadınların aktif ve pasif politikaya katılımı, 2-Kadın sağlığı, 3- Günümüzde kadının fırsat eşitliği gibi konulardır. Ayrıca son iki yıldır alınan bir kararla belirli yılları, belirli konulara ayırarak çalışmalarını sürdürmektedir. Bu bağlamda 1992 yılının konusu; "Eğitim sistemimiz" ve "siyasal irade" iken 1993 yılının konusu; "Dünya'da ve Türkiye'de kadın" olmuştur. Düzenlenen konferans ve paneller bu konular çerçevesinde ele alınmıştır.

Bunların dışında Bosna-Hersek için bir imza kampanyası düzenlerken, 10 Nisan 1993 tarihinde diğer kadın örgütlerinin düzenlediği "Laiklik Yürüyüşü"ne katılmışlardır.⁵⁹⁸

Dernek bugün de etkinliklerini sürdürmekte, Başkanlığını Doç.Dr. Süreyya Hiç yapmaktadır.

21. Kadın Araştırmaları Derneği

Kadın Araştırmaları Derneği 1991 yılında İstanbul'da kurulan bir dernektir. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı bir birim olarak 4 Ekim 1990'da kurulan Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin etkinliklerini desteklemek, özellikle Merkez'in etkinlikleri için gereken maddi desteği sağlayabilmek üzere "Kadın Araştırmaları Derneği" ya da "Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Derneği (KAMDE)" adıyla bir dernek kurulmuştur. Derneğin kuruluş tarihi 8 Mart 1991'dir.

Dernek ilk kez "Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Derneği" adıyla kurulmuştur. Daha sonra "Kadın Araştırmaları Derneği" adını almıştır. Derneğin iki isimle de tüzüğü bulunmaktadır. Ancak tüzükte derneğin adından başka değişiklik söz konusu değildir.

Amaç ve Amacı Gerçekleştirmek İçin Yapılacak Çalışmalar:

"Madde 2- Derneğin amacı eğitim, kültür, hukuk ve sağlık alanlarında kadınlara ilişkin bilimsel araştırma ve kültürel programlar hazırlamak ve bunların uygulanmasını sağlamaktır.

Dernek yukarıda belirtilen amaca ulaşmak için aşağıdaki çalışmaları yapar:

- Kadınların eğitim, kültür, sağlık, ekonomi ve siyaset alanlarında çeşitli sorunlarına ilişkin temel ve uygulamalı araştırmalar yapmak, sosyal bilimcilerin yöntemlerini bu alanlarda uygulayarak çeşitli araştırma projelerine yardımcı olmak,
- Atatürk İlke ve Devrimleri ile kazanılmış olan hakların korunması, yaygınlaştırılması,

⁵⁹⁸Dernek Başkanı Süreyya Hiç ile konuşma. 21.4.1993.

- geliştirilmesi ve bu alanda yurt çapında eğitim sağlanması için çalışmak,
 c) Amacına uygun sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek,
 d) Amacına uygun kurs, seminer, konferans vb. toplantılar yapmak,
 e) Kadın sorunları özellikle kadınların eğitimi konusunda üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, kamu kuruluşları ve aynı amacı taşıyan derneklerle işbirliği yapmak,
 f) Kadına ilişkin yerleşmiş yanlış bilgi ve kanıları silmeye veya düzeltmeye çalışmak,
 g) Sosyal yardımlar yapmak,
 h) Bağış kabul etmek."⁵⁹⁹

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olma koşulları genel çerçevede ele alınmıştır. Üyelerin yalnızca kadın olması ve bunun gibi özel koşullar söz konusu değildir. İlgili tüzük maddesi şöyledir: "Madde 4- Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve 18 yaşını bitirmiş herkes 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 4 ve 16. maddelerinde belirtilen sınırlar dışında kalmak şartı ile Derneğe üye olabilir."

Tüzükte Derneğin siyasetle ilgilenip, ilgilenmeyeceğine dair her hangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Kurucuları:

"Kurucu Üyeler: Madde 3-Dernek kurucularının ad ve soyadları, meslek veya sanatları, ikametgahları ve tabiyetleri aşağıda belirtilmiştir:

- 1- Gülsevil Erdem - Hukukçu - TC ... 2- Sibel Asna - Halkla İlişkiler - TC ...
- 3- Türkan Saylan - Prof. Dr. - TC ... 4- Aysel Çelikel - Prof. Dr. - TC ...
- 5- Birnur Özümert - Em. Banka Md. - TC ... 6- Necla Arat - Prof. Dr. - ...
- 7- Taylan Keser - Ev Hanımı - TC ... 8- Tuna Erdem - Gazeteci - TC ..."⁶⁰⁰

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzükte şube açılmasının koşullarıyla ilgili bir madde bulunmamaktadır. Bu konudaki tüzük maddesi şöyledir:

"Madde 24- Derneğin şubesi yoktur." Bu madde başka şube açılmayacağı anlamına da gelmektedir. Üye sayısı ise 50 kişidir.

Etkinlikleri:

Dernek tüm etkinliklerini Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ile birlikte yürütmektedir. 1990-1991 yılı çalışma raporunda, yapılan etkinliklerde hangi amaçlarla hareket edildiği şu şekilde açıklanmaktadır:

"Atatürk İlke ve Devrimleri ile kazanılmış olan Kadın Haklarının korunması, yaygınlaştırılması, geliştirilmesi ve bu alanda yurt çapında eğitim sağlanması ..."

⁵⁹⁹"Kadın Araştırmaları Derneği Tüzüğü", Yeniğün Gazetesi, 21 Ağustos 1991, s. 2.

⁶⁰⁰Aynı yerde. (İkametgahları buraya alınmıştır.)

- 1- Bu yılın panel, seminer ve konferans çalışmaları şunlardır:
 - a) İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ile ortak olarak 17-18 Mayıs 1991 tarihleri arasında "Değişen Dünyada Birey-Aile-Toplum" konulu seminer,
 - b) 6.Aralık.1991 tarihinde yine Merkez ile ortaklaşa "Türkiye'de Parlamento, Parlamento'da Kadın" konulu panel,
 - c) İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin 90-91 yılları arasında düzenlediği yıllık konferanslar dizisinin gerçekleştirilmesine yardımcı olmuş, konferansın davetiye ve afişlerinin basımı ve dağıtımını gerçekleştirmiştir. Konferansların yapıldığı salonun kiralari, gazete ilan ücretleri, gerektiğinde il dışından gelen konuşmacıların yol giderlerini finanse etmiştir.
- 2- 8 Mart Dünya Kadınlar Günü nedeniyle "Eşit Hak-Eşit Katılım" sözlerini içeren bir afiş hazırlanmıştır.
- 3- Kadın Statüsü ve Sorunları Başkanlığı'nun kurulmasına ilişkin yasa tasarısı TBMM'ne getirilmeden sakıncalı görülen bazı maddelerinin yasalaşmaması için tüm milletvekillerine duyarlı olmaları istenilen mektuplar yazılmıştır.
- 4- Kadın Statüsü ve Sorunları Başkanlığı'nun kurulmasıyla ilgili yasa tasarısı TBMM'de kabul edileceği günlerde konudan sorumlu ve dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı İmren Aykut ve uzman bir kadronun katıldığı bir tartışma toplantısı yapılmıştır.
- 5- 1992 yılı için Cumhuriyet'in ilanından bu yana yaşamış ve öncü olmuş kadın düşünür ve sanatçıların yer alacağı bir takvim çalışmasına girişilmiştir. Ancak bu girişim maddi olanaksızlıklar nedeniyle, ancak 1993'de "Öncü Türk Kadınları" adlı ajanda olarak gerçekleştirilebilmiştir.
- 6- Demek gene Merkezle birlikte "Kız Öğrenci Bursu" programının koordinasyonunu üstlenmiş. Bu çerçevede kırsal kesimden 102 kız öğrenciye burs sağlanmıştır. Bu bursların 40'ını Türk Anneler Derneği, 10'unu Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, 9'unu İstanbul Kız Lisesi Mezunları ve Mensupları Derneği verirken, 40'unu Kadın Araştırmaları Derneği vermiş, 3 tane de yatılı kız öğrenci bursunun verilmesini gerçekleştirmiştir.
- 7- Diğer sekiz kadın derneği ile birlikte "Bosna-Hersek Katliamı"na karşı tüm dünya kadınlarına 24 Ağustos 1992'de bir dayanışma çağrısı yapmıştır.
- 8- 5 Aralık 1992'de "Türk Kadının Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanmasının 58. Yıldönümü" nedeniyle tüm kadın seçmenleri "Kadınsız siyasete son verme ve gerçek demokrasiyi oluşturma mücadelesine" çağırdıkları bir basın bildirisi yayınlamıştır.
- 9- İ.Ü. Kadın Araştırmaları Merkezi tarafından hazırlanan "Medeni Kanun Değişikliği Önerisi"ni destekleme kampanyası çerçevesinde toplanan onbinlerce imzayı TBMM Başkanlığı'na sunmak üzere Kadın Araştırmaları Derneği, diğer 24 kadın kuruluşuyla birlikte 17 Şubat 1993'de Ankara'da bir dizi etkinlikte bulunmuştur.

10- Dernek ve Merkez tarafından, 10 Eylül 1992'de dönemin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'ye gönderilen bir mektupta; Manisa Orman İşletme Müdürlüğü'nde çalışan elemanlar arasında "ödenek yetersizliği" gerekçe gösterilerek, ayrıca "aile reisi olmadıkları" öne sürülerek bekar kadın memurların işlerine son verilmesi olayının, "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi"nin 10. maddesinde, Anayasa'nın 10.-49. ve 70. maddelerinde belirtilen eşitlik ilkelerine aykırı olduğu bu nedenle de işlemin durdurulması gerektiği belirtilmiştir.

11- Gene Dernek, Merkez ile birlikte 1993'teki "8 Mart Dünya Kadınlar Günü"nü bir hafta süren çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Bu etkinlikler panel, film gösterimi ve bu filmlerle ilgili tartışma toplantıları ve bunun gibi etkinliklerdir.⁶⁰¹

Dernek bugün de etkinliklerini sürdürmekte, Başkanlığını Gülsevil Erdem yapmaktadır.

22. Emekçi Kadınlar Derneği

1991 yılında İstanbul'da kurulan Emekçi Kadınlar Derneği'nin kuruluş için resmi makamlara başvurusu 19 Ekim 1990 tarihinde olmuştu. Bu başvuru normal olarak derneğin kuruluşu anlamına geldiği için 15 Kasım 1990 tarihli Hürriyet Gazetesi "Emekçi Kadınlar Derneği kuruldu." başlığıyla kuruluş haberini vermektedir. Haberin tamamında "Hemcinslerinin horlanıp, aşağılandığını ve sömürüldüğünü ileri süren bir grup kadın EKD'yi kurdu. Kadın hareketinin önünde görev alarak birleşik bir kadın örgütlenmesi yaratmak istediklerini belirten dernek üyeleri sol ellerini havaya kaldırdı."⁶⁰² denilmektedir.

Dernek 1990 yılındaki başvurusuna yanıtı ancak bir yıl sonra alabilir. Kuruluşuyla ilgili resmi onay 16 Kasım 1991'de verilmiştir ve böylece yasallık kazanması bir yıl gibi hayli uzun bir süre sonra mümkün olabilmiştir.

Kısa adı EKD olan Emekçi Kadınlar Derneğinin merkezi de İstanbul'dadır. (Tüzük Md.1)

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin tüzüğünde amacı ve amacını gerçekleştirebilmek için yapacağı çalışmalar şu şekilde belirtilmektedir:

"Madde 2- Derneğin amacı: Kadınların toplumsal yaşama bağımsızca ve özgürce

⁶⁰¹ Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Derneği Geçici Yönetim Kurulu'nun 1990-1991 Yılı Çalışma Programı, ayrıca Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin Ekim 1990-Mayıs 1993 Etkinlikleri. (Dernek merkezinden temin edilen belge)

⁶⁰² Hürriyet, 15.11.1990, s. 18

katılmasını engelleyen iktisadi-siyasi-toplumsal-kültürel-dinsel yada cinsel nitelikli her türlü baskı, sömürü ve ayrımcılığa karşı mücadele eder.

Madde 3- Derneğin yapacağı işler:

- a) Türkiye'nin de imzaladığı 'Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'yle çelişen ve bağdaşmayan hükümlerin saptanması, açığa çıkarılması, kamuoyuna duyurulması yönünde çalışmalar yapmak, sözleşmenin tümüyle hayata geçirilmesi doğrultusunda gerekli yasal düzenlemelerin yapılması için girişimlerde bulunmak.
- b) Kadınların ırk, renk, dil, din, siyasal görüş ve inanç ayrımı gözetmeksizin insanca yaşam koşullarına ulaşması için mücadele etmek.
- c) Derneğin amacına uygun olarak açık oturumlar, seminerler, konferanslar, paneller, sempozyumlar, her türlü toplantı ve gösteriler düzenlemek, ödüller koymak.
- d) Derneğin amacına uygun olarak bildiri, dergi, gazete, broşür ve her türlü süreli ve süresiz yayın çıkarmak.
- e) Aynı amacı taşıyan öteki kuruluşlarla işbirliği yapmak.⁶⁰³

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Tüzüğün dördüncü maddesiyle düzenlenen üyelik koşullarının her hangi özel bir hükmü bulunmamaktadır. "Derneğin amaç ve ilkelerini benimsemiş...tüm kadınlar"ın üye olabileceği öngörülmektedir.

Gene tüzüğünde siyasetle ilgisini belirten her hangi bir madde bulunmamakla birlikte kadın sorunlarıyla ilgili görüşleri belli bir politik tavrı ortaya koymaktadır.

Kurucuları:

Tüzüğün 43. maddesinde belirtilen kurucular ve ilk yönetim kurulu üyeleri şunlardır:

Kurucular: 1- Nuran Güvenilir, 2- Aysel Savaşeri, 3- Ayşe Sürücü, 4- Nihal Ekşi, 5- Dudu Bulut, 6- Yetergül Gür, 7- Nurten Cinbaş.

Yönetim Kurulu: 1- Nuran Güvenilir (Başkan), 2- Ayşe Sürücü (Bşk. Yrd.), 3- İjlal Ördekçi (Muhasis) 4- Gülhadiye Özgür (Sekreter), 5- Cemile Anıl (Üye)⁶⁰⁴

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzüğün birinci maddesinde (c fıkrası) "Dernek il ve ilçelerde şube açabilir." denilmektedir. Buna karşın şubesi yoktur. Üye sayısı ise 55 kişidir. Sadece Genel Kurulu yapabilecek sayıda üye sayısı yeterli görülerek, yeni üye kaydetmek üzere fazlaca bir çaba harcanmamaktadır.⁶⁰⁵

Etkinlikleri:

⁶⁰³Emekçi Kadınlar Derneği Tüzüğü, 21.4.1993'de onaylanmış şekliyle. (İstanbul-1993) s.n.yok.

⁶⁰⁴Aynı yerde.

⁶⁰⁵Dernek Başkanı Nuran Güvenilir ile konuşma 23.6.1994

Tüzüğün onayı geciktiği için bir yıl çalışamayan dernek ilk genel kurulunu 26 Nisan 1992'de yapmıştır. Bu genel kurulda yapılan tüzük değişiklikleri ise 21.4.1993 tarihinde onaylanmıştır.

Dernek başkanı, karşılaşılan baskılar nedeniyle (üç kez dernek merkezine polis baskını olmuş) fazla etkin bir çalışma yapamadıklarını belirtmektedir. Çalışmalarda ağırlık çeşitli konuların ele alındığı "panel" ve benzeri toplantılara verilmektedir. 8 Mart Dünya Kadınlar Gününde (1992) afiş çalışmaları yapmıştır. Bunların yanında fabrika, işyeri gibi üretim alanlarında komiteler kurularak çalışmalar yapmak yeğlenmektedir.⁵⁰⁵

Dernek, adında da ortaya koyduğu gibi çalışmalarında emekçi, işçi kadınları hedeflemektedir. Kadın Hareketi için sosyalist bir bakış açısı bulunmaktadır. Çalışmalarını (dernek olarak) 1993 yılından itibaren, Ağustos 1993'te kurulan Emekçi Kadınlar Birliği'nde sürdürmekte ve Başkanlığını Nuran Güvenilir yapmaktadır.

23. İzmir Kadın Platformu

1991 yılında İzmir'de, kadınların bireysel ya da örgütsel olarak katıldıkları bir platform oluşturuldu. Bu oluşumun öncüleri Meryem Koray, Pelin Gömeç, Ümran Erdoğan, Lütfiye Coşkun, Suna Tanrıver idi.

Platformun kuruluş nederi ve amacı kadınların varoluşunu daha güçlü bir şekilde kanıtlamak, kadınlar için sözkonusu olan olumsuzlukları önlemek, seslerini duyurmak, "Biz de varız!" diyebilmektir. Bunu da tek bir örgütle değil, geniş bir katılımı yapmak isteginde idiler. Bir örgüt içinde yer alan kadınlar bireysel olarak katılsın ya da örgütsel olarak katılsın, platform bunların tümünü kapsayan bir oluşum olacaktı. Bu oluşumun içinde yer alan her derneğin ayrı bir amacı olmakla birlikte, platform içinde tek bir amaçta birleşecekti.

Platformda kadın derneklerinin İzmir şubeleri kendi adlarına yer almaktadır. Ancak siyasi partilerin ya da diğer kitle örgütlerinin üyesi olan kadınlar örgütleri adına değil, kendi adlarına, bireysel olarak katılmaktadır.

Platformda amaç doğrultusundaki çalışmalar, bir komite eliyle yürütülmektedir. Bu komite, platformu oluşturan derneklerden, siyasal partilerden bunlara bağlı olan ya da olmayan kadınlardan oluşan 9 kişiden oluşmaktadır. Komite kadınların gündemini oluşturan konuları izlemekte ve bu gündemle ilgili toplantı ve çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda ne yapılması gerekiyorsa (telgraf çekme, imza toplama, vb) onu yapmaktadır. Her ayın ilk cumartesi günü geniş toplantı yapılmakta, komite dışından da isteyen tüm kadınlar bu toplantıya katılabilmektedir. Bu toplantı bir

⁵⁰⁵Nuran Güvenilir ile konuşma 28.6.1994.

bilgilendirme ve karar alma toplantısı niteliğinde olmaktadır. Platformun 40'dan fazla üyesi vardır. Bu üyeler Türk Anneler Derneği, Türk Kadınlar Birliği, Türk Kadınlar Konseyi Derneği, Tüm Emekli Kadınlar Derneği, Soroptimist Kulübü, Çağdaş Kadın Derneği gibi kadın demeklerinden, Cüzzamla Savaş Derneği, Hastaları Koruma ve Kalkındırma Derneği, TUSES, Karşıyaka Muhtarlar Derneği gibi sivil toplum örgütlerinden, Eğitim-İş Sendikası, ANAP, SHP, CHP gibi partilerden kadınlardır. Ancak, partilerden, sendikalardan ve kadın demekleri dışındaki derneklerden katılan kadınlar örgütlerini temsil etmezler. Platformda bireysel olarak katılan her meslekten kadınlar da bulunmaktadır.⁶⁰⁷

Etkinlikleri:

Kadın Dayanışma Yürüyüşü, Bekaret kontrolüne karşı protesto eylemleri yapmışlar, Medeni Kanun'un 453. maddesine karşı imza kampanyası başlatmışlardır.⁶⁰⁸

Bunlardan başka kadınlara yönelik bilinç yükseltme toplantıları gibi çalışmalar yapılmakta, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü için etkinlikler düzenlenmektedirler.

24. Yeni Demokratik Kadın Derneği

1992 yılında İstanbul'da "Yeni Demokratik Kadın Derneği" adlı bir dernek kurulmuştur. Genel Merkezi İstanbul'da olan derneğin tam olarak kuruluş tarihi 18 Temmuz 1992, kısa adı "YDKD"dir. Kurucuları, derneğin "emekçi kadın örgütlenmesine duyulan ihtiyaçtan dolayı" kurulduğunu belirtmektedir. Dernek, kadının kurtuluşunu mevcut siyasal düzenin değişmesinden ayrı olarak düşünmemektedir. Kadın sorununu toplumsal bir sorun olarak görmektedir. Gerçek çözümün ancak toplumsal kurtuluşla mümkün olacağını, YDKD'nin kadın sorunlarına sahip çıkıp, onların örgütlenmesi için çaba gösterirken, ülkede de halk demokrasisinin inşasına katkıda bulunacağını ifade etmektedir.⁶⁰⁹

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Derneğin tüzüğünde, amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şu şekilde belirtilmektedir:

"Madde: 4 Derneğin amacı ve yapacağı işler;

Kadınlar arasında birlik ve dayanışmanın kurulmasını sağlamak, cins ayrımcılığı yaratan, kadını ikinci sınıf konuma iten ekonomik, sosyal, politik, kültürel, hukuki, sağlık vb. alanlarda eşitsizliğin giderilmesini, koşulların iyileştirilmesini, maddi ve manevi tüm yaşantılarının insanca olmasını sağlamak amacıyla çalışmalar yapar.

⁶⁰⁷ Platform Üyesi-Karşıyaka Muhtarlar Derneği Üyesi. Sevim Çeliker ile konuşma. 15.6.1993.

⁶⁰⁸ Cumhuriyet, 20 Mayıs 1990, s. 18, Güneş 20 Mayıs 1990 (İzmir baskısı)

⁶⁰⁹ Özgür Gelecek, 16-31 Aralık 1993, sayı : 18, s. 21

Derneğimiz kadınların sorunlarını aşağıda belirtildiği gibi tespit eder:

- a) Kadının ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve hukuki alanda ikinci sınıf görünmesi, cins ayrımcılığı sorunları,
- b) Kadının cinsel meta haline getirilmesi, moda, reklamlar, güzellik yarışmaları, basın, sinema vb. alanlarda kullanılması,
- c) Kadının sağlık, beslenme, kürtaj, doğum kontrolü, doğum izni vb. sorunları. Kreş, çocuk sağlığı, emzirme izni sorunları,
- d) Kadının sınıfsal, ulusal, cinsel kimlik sorunları ve kendine yabancılaştırılması,
- e) Dayak, geleneksel ev kadını statüsünün kaldırılması ve ev işlerinin toplumsallaştırılması sorunu,
- f) Ağır çalışma koşulları, iş güvenliği, eşit işe eşit ücret sorunu, çevre, barınma, cinselliğin ön plana çıkarılması ve yaygın olarak çocuk işgücünün kullanılmasından doğan sorunlar,
- g) Kadının eğitimi sorunları,
- h) Fuhuş sorunu,
- ı) Tutuklu, hükümlü ve gözaltında bulunanların ve ailelerinin içinde bulundukları durum nedeni ile karşılaştıkları sorunlar,
- i) İnsan hakları ihlallerinden doğan sorunlar,
- j) Medeni Kanun, İş Kanunu, Anayasa ve yasalarda yer alan kadının ekonomik, sosyal, politik, kültürel alanda gelişmesini engelleyen yasal düzenlemelerden kaynaklanan sorunlar,
- k) Toplumun kadın üzerindeki değer yargılarından kaynaklanan sorunlar,

Yukarıda saydığımız sorunların çözümü için YDKD şunları yapar:

- Kültürel, sanatsal ve eğitsel alanda çeşitli etkinlikler oluşturmak, konferanslar düzenlemek, okuma evleri açmak, panel, sempozyum, seminerler, şöenler, sergiler kampanyalar açmak, yarışmalar düzenlemek, tiyatro, diya, film gösterimi, konser, festival, yemek, gezi, folklor çalışmaları, gösterileri yapmak, açık ve kapalı alanlarda miting ve yürüyüşler düzenlemek, basın açıklaması ve basın toplantısı yapmak.
- Kadına karşı uygulanan ayrımcı ve baskıcı düşünce ve davranışlara karşı mücadele etme, sorunları yerinde ve zamanında inceleyip, araştırmak için heyetler ve komisyonlar oluşturmak, raporlar düzenlemek ve kamuoyuna açıklamak. İlgili yerle girişimlerde bulunmak,
- Bildiri, afiş, el ilanı, pankart hazırlamak ve dağıtmak, broşür, kitap, takvim vb. yayınlar çıkartmak, toplantı, miting ve yürüyüşlerin açık alanda sesli duyurusunu yapmak,
- Okuma- yazma, el becerisi vb. dallarda kurslar açmak, çevre ve halk sağlığı konusunda çeşitli bölgelerde, köylerde, mahallelerde irtibat-danışma büroları açmak,

kadın ve çocuk sağlığı konusunda gezici sağlık çalışmaları yapmak, kreş, bakım evi, sağlık ocağı vb. kurumlar oluşturmak,

--Türkiye'nin ve diğer ülkelerin çeşitli bölgelerden gelecek olan kadınların sorunlarını anlatan, sorunları bilimsel temelde araştırıp inceleyen ve güncelleştiren geniş kapsamlı kuruluşlar düzenlemek,

--Ülke içinde ve uluslararası alanda ilişkileri geliştirecek demokratik haklar sorununu çeşitli biçimlerde ele alan ve çalışma yapan örgüt, dernek ve kuruluşlar ile iletişim içine girmek,

--Kadınların politik yaşama aktif olarak katılmasını sağlamak için, bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar, ülkemizde ve dünyanın diğer ülkelerinde önemli günlerinde açıklamalar, kınamalar, kutlamalar ve anımlar yapmak."⁶¹⁰

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olmanın özel bir koşulunun olmadığı görülmektedir. Tüzükteki ilgili madde şöyledir:

"Madde: 7...a) Üye olmak: Medeni hakları kullanma yetkisine sahip, 18 yaşını bitirmiş, derneğin amaç ve ilkelerini benimseyip bu doğrultuda çalışmayı kabul eden ve yasal bir engeli bulunmayan her kadın üyelik için başvurabilir."⁶¹¹

Dernek tüzüğünde siyasetle ilgilenme konusunda her hangi bir madde yoktur. Ancak derneğin kurulurken öne sürdüğü ilkeler kadın sorununda öngördüğü çözüm şekli ve faaliyetleri siyasetle ilgili olduğunu göstermektedir.

Kurucuları:

"Madde: 6 Derneğin kurucularının hepsi T.C. uyruklu aşağıda kimlikleri yazılan kişilerdir. Hülya Çırak -İşçi-..., Sevim Doğan -Ev hanımı-..., Tamiş Akpınar -Ev hanımı-..., Naile Kandemir -Serbest -..., Güzel Şahin -Ev hanımı-..., Adile Soylu -İşçi-..., Elif Külekçi -Ev hanımı-..., Elif Uçar -İşçi-..."dir.⁶¹² (İkametgahları alınmamıştır.)

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzüğün üçüncü maddesinde il ve ilçelerde şube, temsilcilikler ve lokaller açılabilirliğini belirmesine karşın derneğin şubesi yoktur. Üye sayısı 55'tir.

Etkinlikleri:

Dernek kuruluşundan 3,5 ay sonra 4 Kasım 1992'de kapatılmıştı. Kapatılmasının nedeni gözaltındayken kaybolan bir kişinin ailesine dernek olarak destek verilmesi, basın açıklamaları ile olayın kınanması olmuştu. Derneği kapatırken polis "Burası kayıplar derneği mi?" diye sorarak gerekçesini belirtmekte idi. Ardından dernek hakkında dava açılmış ve dava 11 ay sonra beraatle sonuçlanmıştı..⁶¹³

⁶¹⁰Yeni Demokratik Kadın Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1992), s. 1

⁶¹¹Aynı yerde, s. 2

⁶¹²Aynı yerde.

⁶¹³Özgür Gelecek, 16-31 Ekim 1993, sayı : 14, s. 10

Dernek dava sırasında tüzüğüne aykırı hareket etmediğini kanıtlamıştı.

(4. maddenin 1 fıkrası)

Hakkında açılan dava sürerken de faaliyetlerine ara vermeyen dernek, işçi, memur ve semt (ev kadınlarına yönelik) komisyonları kurmuş, komisyonlar çerçevesinde çalışmaktadır. Sendikalarla birlikte hareket etmekte, sendikalarda kadın komisyonları kurulması için çalışmalar yapmaktadır. Kadınları eğitime çalışmalarını fabrikalarda ve gecekondualarda sürdürmektedir. 8 Mart, 1 Mayıs gibi politik günlerde etkinlikler düzenlemektedir. Bu etkinlikler miting, yürüyüş, panel, seminer, tartışma gibi toplantılar olmaktadır. İnsan Hakları Derneği ile paralel çalışmakta, buradaki "tutuklu aileleri komisyonu"nda yer almaktadır. Kadınların ulusal, cinsel, sınıfsal sömürüyle karşı karşıya olduğunu düşünmekte, bu konularda; kadınların ulusal kimliklerinden dolayı hem Türkiye'de hem dünyada baskı altında olmasını ulusal sorun olarak görmekte ve buna karşı çıkmaktadır. Fuhuş, başlık parası, çok çocuk istenmesini cinsel sömürü olarak görmekte ve bunlara karşı çıkmaktadır. Emegini topluma vermekten kaynaklanan sorunları, bir takım işyerlerinin zorlayıcı olmasını ve eşit işe eşit ücret politikasını sınıfsal sömürü olarak görmekte, buna karşı mücadele etmektedir.⁶¹⁴ Emekçi Kadınlar Birliği hareketi içinde yer almaktadır. 8 Mart 1994'te Dünya Emekçi Kadınlar Günü etkinliklerinde EKB içinde yer almış, düzenlenen kampanyalara (imza, basın açıklaması gibi) katılmıştır. Dernek etkinliklerini sürdürmekte, Başkanlığını Seza Mis yapmaktadır.

25. Kadın Dayanışma Vakfı

1992 yılında Ankara'da feminist bir örgütlenme daha gerçekleştirilerek, "Kadın Dayanışma Vakfı" kurulmuştur. Vakıf kurulmadan önce, kendilerine "Ankaralı Kadınlar" adını veren bir grup kadın, Altındağ Belediyesi ile birlikte yürütölmek üzere Mart 1991 tarihinde "Kadın Danışma Merkezi ve Sığınmaevi Projesi"ni hazırlamıştı. Projenin nedeni şöyle açıklanmaktadır:

"Toplumdaki yerleşik egemen kültür erkek egemendir; şiddeti meşru sayar, kadınları da bu durumu kabullenmeye zorlar. Kadın ve çocukların ruh ve beden sağlıklarını ciddi boyutta etkileyen aile içi şiddet, bireylerin toplumsal yaşama özgüveni gelişkin varlıklar (insanlar) olarak katılmalarını ve anti demokratik tüm uygulamalara karşı tavır alabilmelerinin yerine silikleşmelerini, kişisizleşmelerini getiren bir sonuç da yaratmaktadır.

İşte bu çerçevede, özel yaşamlarında dayak yiyen, korunmaya gereksinme duyan her

⁶¹⁴Dernek Başkanı Seza Mis ile konuşma. 18.5.1994.

yaştan kadınlar için *Danışma Merkezi ve Sığınma Merkezleri*'nin açılması yararlı olacaktır. Hukuk danışmanlığı, iş-beceri-meslek eğitimi psikolojik rehberlik, ana-çocuk sağlığı gibi bir çok alanda destek sağlayacak bu çalışmalar, kadının seçeceği yeni hayatın koşullarını hazırlamak ve kadınların yeni koşullara uyumlarını kolaylaştırmak amaçlarına yöneliktir. Sığınmaevlerindeki geçici süreli barınmalar, kadınların ruh ve beden sağlıklarını yeniden kazanmaları açısından önemli bir katkı olacaktır.⁶¹⁵

Ankaralı Kadınların bu nedenlerle Altındağ Belediyesi ile ortaklaşa yürütmek istediği bu çalışma, öncelikle bir danışma merkezinin açılmasını, daha sonra gerekli ön hazırlıkların bu merkez tarafından yürütülerek bir sığınmaevinin açılmasını hedeflemektedir. Altındağ Belediyesi'nin bu çalışmayı sürdürebilmesinin hukuksal altyapısının ise 1580 sayılı Belediyeler Yasası'nda bulunduğu belirtilir. Bu yasanın 15. maddesinin 48. ve 69. fıkralarının Belediyelere bu görevi verdiği belirtilmektedir. Bu yasaya dayanarak Belediye'nin Danışma Merkezi ve Sığınmaevi için gerekli binaları tahsis etmesi ve kadrolu personelinin maaş ve ücretlerini ödemesi istenir.⁶¹⁶

Danışma Merkezi açıldıktan, sığınmaevi projesi için çalışmalar başlatıldıktan sonra, hem Belediye'nin karşılayacağı giderlerin dışında kalan giderleri karşılayabilmek, hem de bu ortak çalışmayı disiplinli bir şekilde yürütmek için bir örgütlenmeye gereksinme duyulur. İşte "Kadın Dayanışma Vakfı"nın kuruluşu bu gereksinme sonucudur.

Bu gereksinme nedeniyle bir araya gelen 54 kadın, Altındağ Belediyesi ile işbirliği yapılarak açılması planlanan Sığınmaevi projesinin gerçekleştirilebilmesi için "Kadın Dayanışma Vakfı"nı kurar. Kadın Sığınmaevi'nin açılması Vakfın en önemli hedefidir. Bu sırada çalışmalarına başlamış olan, Danışma Merkezi'nde eğitilen 79 kadından 30'u da Vakfın kurucuları arasında yer almıştır.

Vakfın kuruluş çalışmaları 1992 yılında başlamıştır. Bu yılda noter onayı alınmış, mahkeme sonuçlanmış, böylece yasal işlemler tamamlanmıştır. Vakfın kuruluşunun Resmi Gazete'de ilan edilmesi ise 9 Ocak 1993 tarihinde olmuştur.⁶¹⁷

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Kadın Dayanışma Vakfı'nın, Vakıf Senedi'nde amacı ve yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 3- Kadın Dayanışma Vakfı, kadınların her türlü sosyal, kültürel, ekonomik sorunlarını çözmek için, kadınlarla dayanışma içinde olmak ve her türlü yardımı yapmak amacıyla kurulmuş bir vakıftır.

Vakıf bu amacını gerçekleştirmek için, öncelikle aşağıdaki alanlarda çalışmalar yapacaktır.

⁶¹⁵ Ankaralı Kadınlar "Kadın Danışma Merkezi ve Sığınmaevi Projesi", Mart 1991, Ankara, s.n. yok.

⁶¹⁶ Aynı yerde.

⁶¹⁷ Resmî Gazete, 9 Ocak 1993, sayı : 21460, s. 50

a) Aile içinde ya da dışında şiddete uğrayan (dövülen, ırzına geçilen ve bu gibi) her yaşta kadınlar için *Danışma Merkezi* ve *Sığınma Evleri* açar.

Kadınların yitirdikleri güven duygusunu tekrar kazanabilmeleri için gerekli tıbbi ve hukuki yardımı yapar.

Kadınlara her türlü danışmanlık hizmeti sunar; onlara iş ve beceri kazandırmak, bir meslekleri varsa o mesleği yapmalarına yardımcı olmak konusunda çalışmalar yapar; işyerleri açar, iş olanakları sağlamak üzere her türlü girişimde bulunur.

b) Hukuk danışmanlığı; iş-beceri-meslek eğitimi psikolojik rehberlik, ana-çocuk sağlığı gibi bir çok alanda kadına destek sağlayan çalışmalar.

c) Kadınlar için çeşitli alanlarına beceri kursları, işyerleri, dersaneler, güzel sanatların çeşitli kollarında resim, seramik, eliş, fotoğraf vb atölyeler açar.

d) Kadınların bu işyerlerinde ve atölyelerindeki emeklerini değerlendirebilir; yasalar çerçevesinde yurtiçi ve yurtdışı her türlü bilimsel, sanatsal ve kültürel yarışmalar düzenleyebilir, ödüller dağıtabilir, ulusal ve uluslararası sanat günleri, fuarlar, şenlikler, festivaller, kermesler, konferanslar, kollokyumlar, anma törenleri, seminerler, kurslar, eğitim çalışmaları yapabilir, kadınlara işyerleri açabilir.

e) Çeviri büroları açar, kitap, dergi broşür, gazete, ansiklopedi gibi süreli ve süresiz her türlü yayını yapar.

f) Kitap ve video kulüpleri kurar, film ve video gösterileri yapar.

g) Vakfın amacına uygun her alanda her türlü araştırma yapar, yaptırır, araştırma fonları kurar.

h) Vakfa sürekli gelir sağlamak, kadınlara iş olanakları açmak üzere turistik tesisler kurar, işletir; çayevleri, pastaneler, moteller, kısacası vakfa sürekli gelir sağlayabilecek, bu arada kadınlara iş alanları açacak her türlü girişimde bulunabilir; iş yapabilir, işyeri açabilir, işletebilir.

i) Kadınların ürünlerini yurtiçinde ve yurtdışında dağıtabilir, sergileyebilir; göstermek, pazarlamak için gerekli gördüğü her türlü işlemi yapabilir, bu amaçla dağıtım örgütleri ile yerleşik ya da geçici her türlü satış merkezi kurabilir, gerektiğinde yayınları pazarlamak üzere sergiler açar.

j) Vakfın çalışma alanına giren konularda ya da genel olarak kadınların durumu ile ilgili konularda, seminer, konferans, panel, sempozyum, kollokyum ve benzeri etkinlikler düzenler.

k) Gerekli her türlü araç ve gerecin üretimi, alım-satımı, dış satım, işletmecilik ve komisyonculuğunu yapabilir; yerli ve (yetkili makamın izniyle) yabancı firmalarla lisans, know-how, teknik yardım sözleşmeleri imzalayabilir; kurulmuş ve kurulacak ortaklıklara, işletme ve kuruluşlara ortak olabilir, onları devralabilir, gerektiğinde ticari ortaklıklar kurar.

k) Amacını gerçekleştirmek üzere taşınır ve taşınmazlar satın alabilir, kiraya verebilir, devredebilir, ipotek, rehin anlaşmaları yapabilir, ipotek alıp, ipotekler verebilir, sayısı değeri ve türü sınırlanmamış olarak, taşınır ve taşınmaz mal varlıklarına ayrı ayrı ya da birlikte gerçekleşmiş ya da gerçekleşecek haklara, ekonomik değerlere, kiralara, satın alım, bağış ya da ölüme bağlı tasarruflar yoluyla sahip olmaya, bunları kullanmaya, karşılıklarını alarak kullandırmaya, gelirlerini ve karlarını almaya yetkilidir.

l) Vakfın amacına uygun olarak her türlü taşıt, makina, araç, gerekli malzeme alabilir, satabilir, kiralayabilir, kiraya verebilir, gerektiğinde lehte ve aleyhte ipotek ve rehin verebilir, ipotek ve rehni kaldırabilir, ihtiyaç fazlasını satabilir.

m) Dokümanter filmler, radyo-TV programları hazırlatabilir, çeşitli kurumlar tarafından hazırlanan film ve programlar için danışmanlık hizmetleri verir.

n) Vakfın amacına uygun uzman kuruluşlarla işbirliği yapar.

o) Tüm bunlar için, benzeri alanlarda çalışan yerli ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği geliştirir.

ö) Her alanda kadın sanatçıların yapıtlarından oluşan bir arşiv oluşturulması için çalışmalar yürütür; gerektiğinde yurtiçi ve yurtdışı etkinlikler düzenler, kütüphaneler açar.

p) Yayın yapmak amacı ile özel radyo ve televizyon istasyonları kurar, gerekli donanımları kiralar ya da satın alır; haber ajansı kurar.⁶¹⁸

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Vakıf senedinde kurucu üyelerin dışında hangi koşul ve özelliklerde üye alınacağına, ya da üye alınıp alınmayacağına ilişkin her hangi bir hüküm yoktur. Bu nedenle üyelik yalnızca kurucu üyelerle sınırlıdır. Siyasetle ilgisi yoktur.

Kurucuları:

Vakfın 54 kurucusu vardır. Vakıf Senedi'nde "Girişim kurulu üyeleri, Yönetim Kurulu üyeleri olarak çalışır." denilmekte ve girişim kurulu üyelerinin adları sayılmaktadır. Buraya kuruculardan yalnızca girişim kurulu üyesi olanların adları alınacaktır.

Bunlar; Prof. Dr. Leziz Onaran, Nazik Işık, Demet Aras, Nurhayat Kemerli, Nurhan Azapçı Türk, Fatma Şenocak, Türkan Kaya, Perihan Sarı, Mediha Lindner, Oya Fişek, Sibel Wende, Keriman Alp, Melahat Koç, Serpil Karaca, Peyman Yüksel'dir.⁶¹⁹

Şube ve Üye Sayısı:

Vakıf Senedi'nin ikinci maddesinde "yurtiçi ve yurtdışında şubeler, temsilcilikler, bürolar kurulabilir" denilerek, şube açma ilke olarak benimsenmesine karşın, henüz şubesi yoktur. Üye sayısı ise kurucu üye sayısı olan 54 kişidir.

⁶¹⁸Kadın Dayanışma Vakfı Senedi, s. 1-4

⁶¹⁹Vakıf Senedi, s. 13, Resmi Gazete, agy., s. 50

Etkinlikleri:

Vakfın bir yandan sığınmaevi açma çalışmaları sürdürülürken, bir yandan Danışma Merkezindeki etkinlikleri de sürdürülmektedir. 6 Ekim 1991 tarihinde açılan Altındağ Kadın Danışma Merkezi'nin örgütlenmesi olan Kadın Dayanışma Vakfı sığınmaevinin ilk başvurma merkezi olarak çalışmaktadır.

Altındağ Kadın Danışma Merkezi aile içi şiddete uğrayan her yaştan kadınlar için açılmıştır. Burada, kadınların yitirdikleri güven duygusunu tekrar kazanmaları için psikolojik, hukuksal, mesleki danışmanlık yapılmaktadır. Bunu yaparken kadın dayanışmasını yaşama geçirmek, kadınlara bu konuda yalnız olmadıkları mesajını vermek, danışma merkezi çalışmasını en kısa zamanda sığınmaevi ile bütünleştirmek amacıyla hareket edilmektedir.

Kadın Danışma Merkezi'ne 5.2.1993 tarihine kadar 300 kadın başvurmuş, bunlardan 70'i yeniden başvururken, 26'sı üçüncü kez, 17'si ise dördüncü kez başvurmuşlardı. Başvuruda bulunan kadınların istemleri şöyle sıralanmaktadır:

- Boşanma ve nafaka davaları için ücretsiz avukat temin edilmesi,
- Evlilik süresince edinilen malların kocanın üzerine kayıtlı olması nedeniyle ortaya çıkan mağduriyetlerinin önlenmesi,
- İş ve meslek edinmeleri konularında yardım edilmesi,
- Çocuklarının ve kendilerinin barınmaları sorununa çözüm getirilebilmesidir. Bu istemler yerine getirilmeye çalışılırken, merkezde yapılan diğer çalışmalar; hukuksal danışmanlık, iş-beceri-meslek eğitimi, psikolojik danışmanlık, eğitim konularından oluşmaktadır.

Danışma Merkezi'nde sürdürülen "Gönüllü Eğitimi" çerçevesinde 79 kadın bu eğitimden geçmiştir. Bu kadınlardan 30'u, diğer kadınların yanında Vakfın kurucusu olmuşlardı.

Danışma Merkezi'nde bilinç yükseltme çalışmaları da yapılmaktadır. Bu doğrultuda Aralık 1991'den itibaren Serpil Üşür "İslam'da Kadın", İlknur Kalkan "Politika Ve Kadın", Çiğdem Arkan "Çalışma Hayatında Kadın", Leyla Tecer "Tiyatroda Kadın", Hüray Fidaner "Aile Dinamikleri", Erendiz Atasü "Yazarlık ve Kadın" ve bunun gibi söyleşiler düzenlenmişti.

Kadın Dayanışma Vakfı sığınmaevi açma amacına da 1993 yılında ulaşmış, bu tarihte Danışma Merkezi yanında bir de Sığınmaevi açılmış ve çalışmalara başlamıştır.⁶²⁰

Vakıf bugün de çalışmalarını sürdürmekte, Başkanlığını Nazik Işık yapmaktadır.

⁶²⁰Kadın Dayanışma Vakfı Tanıtım Broşürü, Nazik Işık ile yapılan konuşma. 4.5.1993.

26. Emekçi Kadınlar Dayanışma Derneği

30 Mayıs 1992 tarihinde İzmir'de Emekçi Kadınlar Dayanışma Derneği adıyla bir kadın derneği kurulmuştur.

Dernek kurucusu kadınlar ilk kez İzmir Belediyesi işçilerinin işten çıkarılmaları nedeniyle başlattıkları "ölüm yürüyüşü" sırasında bir araya gelmişler, düzenledikleri destek eylemleriyle seslerini duyurmuşlardı. Bu yürüyüş sonrasında kadınlar örgütlenmeye yöneleceklerdir. Dernek Başkanı Rahime Ülger bunu şu şekilde açıklamaktadır:

"Bir çok işçi eyleminde ön plana çıkan kadınların, eylemler bittiğinde tekrar eski konumlarına döndüğünü görüp eleştirmemiz; bizi farklı bir arayışa itti. Ayrıca, yalnızca eşlerimiz için destek eylemleri örgütlemenin dışında kendimiz için de mücadele etmemizin gerekliliğini gördük. Bu koşullarda kadın derneği kurma fikri gelişti...."⁵²¹ Kısa adı EKDD olan derneğin genel merkezi İzmir'dedir.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amaç ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 2- Derneğin Amacı: Kadını cins olarak ezilmişliğe mahkum eden ekonomik, sosyal ve toplumsal kurumların değiştirilmesi, kadınlar üzerinde yüzyıllardır süregelen her türlü baskının kaldırılması, geleneklerin, değer yargılarının dönüştürülmesi için mücadele eder. Kadının kendi sorunlarına öncelikle kendisinin sahip çıkmasının bilinciyle toplumsal yaşamımızda etkin rol alması için çaba harcar.

Madde 3- Derneğin Yapacağı İşler:

- 1- Kadına karşı uygulanan ayrımcı ve baskıcı düşünce ve davranışlara karşı mücadele etmek, bu konularda araştırma yapmak, saptamak, kamuoyuna, yetkili mercilere ilgili kişi ve kuruluşlara duyurmak ve önlenmesi için girişimlerde bulunmak.
- 2- Yasaların, Türkiye'nin de imzaladığı *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi*yle çelişen ve bağdaşmayan hükümlerin kaldırılması, kadının haklarının her düzeyde sağlanması için gerekli yasal düzenlemeler için girişimlerde bulunmak,
- 3- Kadın konusunda bilimsel inceleme ve araştırma yapmak, yaptırmak, bu alanlardaki gelişmeleri izlemek,
- 4- Kadınların ırk, renk, din, siyasal görüş ve inanç ayrımı gözetmeksizin insanca yaşam koşullarına ulaşması için mücadele etmek, tüm kadın kitlesiyle bütünleşmek,

⁵²¹ Emeğin Bayrağı, 18.6.1992, sayı : 67, s. 20.

- 5- Derneğin amacına uygun olarak açık oturumlar, seminerler, konferanslar, paneller, sempozyumlar, şenlikler, geceler, her türlü toplantı ve gösteriler yapmak, sergiler açmak, yarışmalar düzenlemek, ödüller koymak, vakıf kurmak,
- 6- Derneğin amacına uygun olarak, bildiri, dergi, gazete, her türlü yayın yapmak,
- 7- Aynı amacı taşıyan öteki kuruluşlarla işbirliği yapmak."⁶²²

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olmanın özel koşulları bulunmamaktadır. Tüm kadınlar üye olabilecektir. Tüzükteki ilgili madde şöyledir:

"Madde 4- Dernek Üyeliği: Dernekler Yasası'nın öngördüğü koşullara sahip, derneğin amaç ve ilkelerini benimsemiş ve bu doğrultuda çalışmayı kabul etmiş tüm kadınlar derneğe üye olabilirler."⁶²³

Derneğin siyasetle ilgilenip ilgilenmeyeceği tüzükte belirtilmemiştir. Ancak derneğin kuruluş koşullarına, gerekçelerine ve faaliyetlerine bakıldığında siyasal bir tavrı olduğu görülmektedir.

Kurucuları:

"Madde 40- Derneğin kurucuları şunlardır:

- 1- Rahime Ülger -Uyruğu TC-, 2- Rukiye Ergün -Uyruğu TC-, 3- Songül Doğan -Uyruğu TC-, 4- Nezihe Güneş -Uyruğu TC-, 5- Yeter Çorlu -Uyruğu TC-, 6- Şehriban Ülger -Uyruğu TC-, 7- Nevile Ateş -Uyruğu TC-"dir."⁶²⁴

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzüğün birinci maddesinin "c" fıkrasına göre, dernek il ve ilçelerde şube, temsilcilik ve lokaller açabilecektir. Ancak şube açılmamıştı, üye sayısı ise 100'ün üzerindeydi.

Etkinlikleri:

Dernek açılışını ilan ettiği gün ilk etkinlik olarak, işten atıldıkları için açlık grevi yapan Tansaş işçilerini ziyaret etmiş, eylemlerini desteklediğini belirtmişti.

Temmuz 1992'de ise "Süper Tan" adlı bir gazetenin bir reklamının kadın cinselliğini pazarlamanın iğrenç bir örneği olduğunu belirterek, olayı bir basın açıklamasıyla şu şekilde protesto eder:

"Böylesi insan ve kadın pazarları oluşturan kokuşmuş, çürümüş sistem ve onun bir parçası olan Süper Tan açısından kadın, bir sömürü ve cinsel tatmin aracıdır. Biz kadınların onurlarını ayaklar altına alan bu tür davranışları şiddetle protesto ediyoruz."

Tansaş eylemleri, Süper Tan Gazetesi'ni protesto gibi eylemlerden başka mitingler, gecekonduların yıkımına tepki, basın açıklamaları, seminerler, mahalle ziyaretleri gibi

⁶²²Emekçi Kadınlar Dayanışma Derneği Tüzüğü, (İzmir-1992), s. 1

⁶²³Aynı yerde, s. 2.

⁶²⁴Aynı yerde, s. 8.

etkinliklerinden başka bir de bülten yayınlanmıştır.

Demek, etkinliklerinde en çok işçi kadınları hedeflemekteydi. Onların üzerinde hem patron, hem de erkeğin boyunduruğu olduğu görüşündeydi. İşçi kadınlardan sonra hedefi ev kadınlarıydı. Onları evin dört duvarı arasından kurtarmak gerektiğini bu kurtarışın da ancak devrimle olacağını öngörmekteydi. Faaliyetlerini bu görüşleri doğrultusunda sürdürmekteydi.

Demek 16 Eylül 1992'de polis tarafından kapatıldı. Başkan Rahime Ülger haklarında üç dava açıldığını ve Derneğin sudan bahanelerle kapatıldığını belirtirken şöyle bir yorum yapmaktadır:

"Biz Emekçi Kadınlar, gücümüzü düzenin icazetinde değil, emekçilerin meşru mücadelesinden alıyoruz. Onun içindir ki EKDD'yi kapatmak çözüm değil... Biz ki gelincik tohumu gibi asi ve kararlıyız. Hiç bir güç bizi bu kararlılığımızdan döndüremeyecektir."⁶²⁵

Açıldığı yıl kapatılan derneğin Başkanlığını Rahime Ülger yapmıştır.

27. Bornova Kadınlar Sosyal Kültürel Dayanışma Derneği

Ocak 1992 tarihinde İzmir'de de bir kadın derneği kurulmuştur. Bornova Kadınlar Sosyal Kültürel Dayanışma Derneği'nin tüzüğünde kısa adının BOR-DAD olduğu belirtilmektedir. Derneğin kuruluş yeri ve "merkezi" İzmir'dir.

Demek kurucuları, günümüz gençliği ile aileleri arasında iletişim olmadığını, bunun nedeninin de annenin eğitim düzeyinin yetersizliği olduğunu öngörmekte ayrıca kadında bir dinamizm olduğunu, bu dinamizminin evlere hapsedildiğini düşünmektedir. Bu nedenle hem kadındaki dinamizmi ortaya koymak onu mutfaktan çıkarıp, sosyal yaşamda yerini almasını sağlamak için hem de gençlikle iletişim kurabilecek düzeye gelebilmesi için örgütlenmesinin gerekli olduğunu belirtmektedir. Kadın örgütlenmesini önemli görmelerine karşın, varolan bir kadın derneğinde çalışmak yerine yeni bir dernek kurma gereği de duymuşlardır. Onlara göre bunun gerekçesi; bu derneklerde yeni üyelere şans verilmemesi ve kendi görüşlerini ortaya koyabilmeleri için beklemelerinin istenmesi idi. Böyle beklemek istemeyen, hele emeklilik dönemini yaşadıkları için artık beklemeye zamanlarının da olmadığı görüşünde olan bu kadınlar çözümü yeni bir dernek kurmakta görmüşler, BOR-DAD bu düşüncelerden doğmuş bir dernektir. Demek kurucuları, çok sesliliğe inanmakta, sivil toplum örgütleriyle demokrasiye katkı sağlayacaklarını öngörmektedir. Hedefledikleri kadın kitlesi ev kadınlarıdır.

⁶²⁵ Emeğin Bayrağı, 16.7.1992, sayı : 69, s. 15 / 13.8.1992, sayı : 71, s. 21 / 24.9.1992, sayı : 74, s. 21 / 29.1.1993, sayı : 83, s. 19.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Tüzüğünde derneğin amacı ve amacı için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Derneğin Amacı ve Çalışma Biçimi;

Madde 2- Derneğin amacı, kadınları sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamın içine çekmek, ev kadınına aktivite kazandırmaktır. Üyeleri arasında dayanışma ve işbirliği sağlamak, üyelerin bireysel girişimlerine, bilimsel, sanatsal çalışmalarına yardımcı olmak, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yönden kendilerini geliştirmelerini sağlamak yolunda çalışmalar yapmak, üyelerin üretime yönelik girişimlerini desteklemek, hobilerini geliştirmeye yardımcı olmaktır.

Madde 3- Dernek bu amaçları gerçekleştirmek için;

- a- Üyeler arasında dayanışma ve birliğin sağlanması bakımından çeşitli aktiviteler düzenler, güncel sorunlar ile ilgili konferanslara ve panellere üyelerin katılımını sağlar.
- b- Üyelerin yöresel sorunları ile ilgili başvurularını kamu ve yerel yönetim birimleri tarafından giderilmesi için girişimlerde bulunur.
- c- Üyelerinin gelişmelerine yardımcı olduğu, hobilerinin deneyim ve tecrübeleri ile ilgili yazım ve sanatsal eserlerinin görsel ve yazılı basında yayınlanmasına, kendilerine özel dergi, bülten-gazete çıkarmalarına yardımcı bulunur.
- d- Üyelerin istekleri doğrultusunda kendi emeklerinin sonucu meydana getirdikleri ürünleri değerlendirerek üyelere ekonomik katkı ortamı sağlar.
- e- Üyelerinin sağlık sorunlarına ve geleceğin büyükleri olan çocuklarının eğitimine ışık tutmak için konferanslar, paneller ve açık oturumlar düzenler.
- f- Yaşama bağlılık ve moral yönünden üyelerine gezi, inceleme ve bireysel çalışma olanakları sağlar. Bunun için bahçe-atölye olanakları hazırlar.
- g- Her türlü sağlık ve özlük hakları ile ilgili etkinlik yapılmasında tüm üyelerin birlikteliğini sağlar.
- h- Üyelerin girişimci duygularını canlı tutmak için çeşitli yarışmalar düzenler. Boş zamanlarını değerlendirmek için yetkili mercilerden izin aldıktan sonra kurslar açar. Belli bir düzen içersinde devamını sağlar.
- ı- Baskı yaşayan, dayak ve eziyet altında olan korunmaya muhtaç kadınların başvurabilecekleri bir birim oluşturmak.
- j- Kimsesiz, korunmaya muhtaç çocukları giydirmek, eğitimlerinde yardımcı olmak ve sünnet ettirmek.
- k- Amacına uygun olarak taşınmaz alır, kiralar ve devreder. Lokal, yurt, huzurevi, çalışma atölyeleri, kurslar açar ve üye kadınların ürettikleri el emeklerini sergiler ve kermes düzenler."⁶²⁶

⁶²⁶Yeşil Bornova Gazetesi, 15 Ocak 1993, s. 5 (Dernek Ocak 1992'de kurulmuş, tüzüğü Temmuz 1992'de onaylanmıştır.)

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

"Madde 4-a- Derneğe TC vatandaşı olan, derneğin amaçlarını benimseyen bütün kadınlar üyelik için başvurabilirler. Ancak 2908 sayılı yasanın 4. maddesinin 1 no.lu bendinde gösterilenlerden:

- Anayasa Mahkemesi Üyeleri, Anayasa Mahkemesi'nce,
- Yargıtay üyeleri, Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulu'nca,
- Danıştay üyeleri, Danıştay Başkanlık Kurulu'nca,
- Sayıştay Meslek Mensupları ile savcı ve yardımcıları, Sayıştay Daireler Kurulu'nca,
- Hakimler ve savcılar, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu görüşü alınarak Adalet Bakanlığı'nca verilen müsaade üzerine üye olabilirler.

2908 sayılı yasanın 4. maddesinin 2. fıkrasının 2'ye 3 nolu bentte gösterilenler ise, bentte gösterilen yasak süresince üye olamazlar. Türk Vatandaşı olmayan kadınların derneğe üye olabilmeleri için Türk Vatandaşlarında aranan şartlardan başka, o yabancının Türkiye'de ikamet etme hakkına sahip olması da gerekir. Fahri üyelik için ikamet şartı aranmaz...."⁶²⁷

Tüzükte derneğin siyasetle ilgisi belirtilmemekte, amacı ve etkinliklerinde de böyle bir özellik görünmemektedir.

Kurucuları:

"Madde 7- Derneğin kurucuları aşağıda kimlikleri yazılı gerçek kişilerdir:

- 1- Meral Ulu 1949/İst. Emekli... 2- Şengül Cihan 1959/Ank. Kim. Müh....
- 3- Melek Turan 1942/İst. Ev Kad.... 4- Nurcan Akaydın 1965/İzm. Ev Kad....
- 5- Atike Kılıç 1948/Kırsh. Ev Kad.... 6- Jale Koçyiğit 1962/İzm. Ev. Kad....
- 7- Latife Balkanlı 1953/Uşak Ev Kad...."⁶²⁸

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzüğün birinci maddesinde "Şubesi yoktur." diye açıklanmaktadır. 1687 üyesi bulunmaktadır.

Etkinlikleri:

32 mahalleden 18 yöre temsilcisi oluşturan dernek etkinliğini bu temsilcilerle sürdürmektedir. Çevre komisyonu bu koşullardan yararlanarak Bornova'da bir park yapımını gerçekleştirmiştir.

"Kadın ve Çevre", "Kadın ve Laiklik", "Hukukta Kadın" gibi konularda paneller düzenlemektedir. Panel, konferans gibi bilimsel etkinliklere daha çok kadının katılımını sağlamak için böylesi toplantıların öncesine dinleti koymaktadır.

Ezilen kadını koruma masası, yerel sorunlar masası gibi masalar oluşturarak, çalışan dernek aynı zamanda da TSE ile protokol imzalayan ilk dernektir. Bu protokol

⁶²⁷Aynı yerde.

⁶²⁸Aynı yerde. (ikametgahları buraya alınmıştır.)

çerçevesinde yapılan anlaşma sonucu her ay gene TSE ile birlikte "Nasıl iyi tüketici olunur?" konusunda seminerler düzenlemektedir.

Derneklerin politika yapmasını savunan, politikadaki kadının desteklenmesinden yana olan demek, kadınlara politik bilinç verme çalışmaları yapmaktadır.

Dernek içi iletişimi sağlamak için bir bülten yayınlanmaktadır.

Etkinliklerini sürdürmekte olan Derneğin Başkanlığını Meral Ulu yapmaktadır.

28- Vakıflar Yüksek Tahsil Kız Yurdundan Yetişenler Eğitim ve Kültür Vakfı

1993 yılında İstanbul'da kadınlar bir vakıf daha kurdular. Bu vakıf Türkiye'de daha önce örneğini görmediğimiz türde bir kadın örgütlenmesidir. İlk kez üniversite yıllarında aynı yurtta yani "Vakıflar Kız Yurdu"nda kalan, öğrenimlerini kendilerine sağlanan bu olanaklarla tamamlayan kadınlar, aradan neredeyse 20 yıl geçtikten sonra bir çoğu üniversite eğitimleri sonucu önemli görevlere gelmiş olarak bir araya geldiklerinde, bu biraraya gelişin anlamlı bir örgütlenmeye dönüşmesini istemişlerdi. Kendileri yurdun sağladığı olanaklarla eğitimlerini tamamlayabilmişlerdi. Onlar da böyle bir fırsat verildiği taktirde üniversite eğitimi yapma olanağı bulabilecek kız öğrencilere bu fırsatı vermek istiyorlardı. Vakıf böyle bir düşüncenin ürünü olarak kurulmuştu. Merkezi İstanbul'da olan Vakfın kısa adı da VATEV'dir.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Vakıf senedinde amaç ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde 4- Vakfın gayesi, Türk toplumunun kültürel, bilimsel ve sosyal gelişmesine hizmet vermek amacıyla Vakıflar Yüksek Tahsil Kız Öğrenci Yurdundan yetişenler arasında sosyal, kültürel ve ekonomik dayanışması ile fakir ve başarılı kız öğrencilerin yüksek öğrenimlerini yapabilmeleri için maddi ve manevi imkanların sağlanmasıdır.

Aşağıdaki hususlar bu amacın kapsamına girer:

a) Yüksek öğretim safhasında önce (Liseyi pekiyi derece ile bitirenler) veya yüksek öğrenime devam safhasında (sınıfları takıntısız geçenler) fakir olduğunu, mahalli idarelerden alacağı belgeler ile tevsik eden (veya vakfa müracaatı halinde Yönetim Kurulunda alınacak karar üzerine Vakıf adına yazılacak bu hususu soran, tezkerelere bu idarelerden müsbet cevap getirenler) kız öğrencilerin, öğrenme, barınma, beslenme ve diğer ihtiyaçlarını gidermek, eğitim ve kültür seviyelerini yükseltmek, ileri seviyede lisans, yüksek lisans, doktora düzeyindeki akademik çalışmalarında eğitimlerini desteklemek nakdi ve ayni yardımlar yapmak suretiyle öğrenimlerini sağlar.

b) Yukarıdaki özelliklere sahip öğrencilerin ve vakıf üyelerinin sağlık sorunu olması halinde, sağlık kurumuna yapılacak ödemeleri, imkanlar nisbetinde karşılar.

- c) Müzik, sanat ve spor alanında, özel yeteneği saptanan bu gibi öğrencilere bu yeteneklerini profesyonel hale getirebilecek maddi ve manevi imkanlar sağlar.
- d) Vakıf üyelerinin sosyal dayanışmasını sağlamak ve amaca yönelik gelir elde etmek gayesi ile, vakıf yurt içi, yurt dışı geziler yemekler, kermesler ve benzeri faaliyetler düzenleyebilir.
- e) Vakıf, amacına uygun çalışmalarda bulunan vakıflar ve diğer kuruluşlarla yardımlaşabilir ve veya yurt dışındaki yabancı vakıflarla anlaşmalar yapabilir ve yabancı vakıflardan yardım alabilir.
- f) Vakıf eğitim, kültür, sanat, spor ve benzer dalların gelişmesi için çalışır. Çevre ve doğa koruma ile ilgili çalışmalar yapar ve katılır. Bilimsel inceleme ve araştırmalar yaptırır. Yurdumuzda ilmin çağdaş bir seviyeye ulaşması için her seviyede bilimsel kurumlar, araştırma merkezleri, eğitim ve öğretim kurumları açar ve mevcutlarla dayanışmaya girebilir. Yayınlarda bulunur, sosyal, kültürel, sanatsal ve bilimsel sempozyumlar, seminerler, konferanslar vesair düzenleyebilir. Uluslararası ve ülke çapında bilimsel çalışmalara katılabilir. İlim ve sanat alanındaki gelişmeleri ve araştırma sonuçlarını kitap, broşür, monografi, süreli yayınlar, yazılar ve bilgi-işlem programları şeklinde hazırlayıp, vakıf adına yayınlar. Vakıfça oluşturulacak komitelerce teşvik primleri, ödüller, takdir primleri verilir. Uluslararası panel, brifing, sergi, anıma günleri, özel yarışmalar düzenler. Kendi bünyesinde Türkçe ve yabancı dillerde yazılmış yayınları bulunan kütüphaneler müzeler ve dokümantasyon merkezleri ve bilgi işlem merkezleri kurabilir. Bunun için nakdi ve ayni yardımları kabul eder.
- g) Vakfın gayesinin tahakkuku için Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflar hakkındaki tüzüğün ilgili maddesindeki hükümleri nazara alarak gayrimenkul alıp satmak, işletmek, idare etmek, tesisler, işletmeler, atölyeler açmak, vakıf statüsüne uygun kurumlar açmak, iştirak etmek, iktisadi, ticari kuruluşlara ortak olmak veya kuruluşları kendine ait kuruluşlara ortak almakla yetkilidir.
- h) Kanuni şartlar yerine getirilmek kaydıyla yurt içi ve yurt dışı ilmi, kültürel, sanat ve eğitim merkezleri ile işbirliği yapar, uluslararası kongreler ve toplantılar düzenler, gerektiğinde bu kongrelere iştirak eder, konusunda ihtisas sahibi uzmanlaşmış kişi ve kuruluşlardan ve çevrelerden yararlanır.
- i) Dersane, kurs, yurt, pansiyon, misafirhane, dinlenme ve spor tesisleri açabilir.
- j) Vakıf gelirleri ile bağış veya vasiyet yoluyla yeniden mallar iktisap edebilir. Vakıf mallarının gelirleri ile vakıf malları ve karlarını artırmak için her çeşit teşebbüs ve tasarruflarda bulunabilir.
- k) Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan tüzüğün (vakıflar hakkındaki) 37. maddesinde sıralanan yönetim, idare masrafları ile vakıf gelirlerini artıracak yatırımlara ayrılacak miktarlar dışında kalan, vakıf gelirlerinin tümü vakıf amaçlarına tahsis edilir.

k) Vakıf, işletmelerini kar gayesi gütmekten işletir. Nakil vasıtalarını çalıştırır...."⁶²⁹
 Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Üyelik koşulları vakıf senedinin iki maddesinde yer almakta ve şu şekilde belirtilmektedir:

"Madde 20- Vakfın burs verdiği öğrenciler, öğrenim ve ihtisaslarını tamamlayınca bu vakfın üyesi olabilirler.

Madde 21- Bu vakfın senedinin tescilinden sonra, vakfa üye olmak isteyen Vakıflar Yüksek Tahsil Kız Yurdundan yetişenler ve Vakfın yetiştirdiği ve yardım ettiği TC ve KTFK Uyraklı vatandaşlar bir dilekçe ile Vakıf Yönetim Kurulu'na başvurur...."⁶³⁰

Vakfın siyasetle ilgisi yoktur.

Kurucuları:

Vakfın 64 kurucusu vardır. (Madde 6 ve Geçici Hükümler madde 1) "Bu kuruculardan Vakfın ilk müteşebbis yönetim kurulu olarak vazife gören, vakfı temsil eden, hükmi şahsiyet kazanması için her türlü muameleyi yapmakla yetkili olan kurucular şunlardır:

"Şükran Çinemre Başkan..., Günay Atalay II. Başkan..., Melike Çimen Yazman..., Habibe Öndek Sayman..., Hatice İpekten Üye..., Zerrin Ediz Üye..., Ayşen Özer Üye..." (Geçici Hükümler Madde 3)"⁶³¹

Şube ve Üye Sayısı:

Vakıf senedinin ikinci maddesine göre yurt içi ve yurt dışında şube açabilecek olan Vakfın henüz şubesi yoktur. Üye sayısı 100 kişidir.

Etkinlikleri:

Üniversitede okuyan kız öğrencilere burs verilmekte ve bir kız yurdu açabilmek için girişimlerde bulunmaktadır.

Vakıf etkinliklerini sürdürmekte, Başkanlığını Şükran Çinemre yapmaktadır.

29. Kadın İşgücünü Destekleme Derneği

1993 yılında İstanbul'da kurulan bir başka dernek "Kadın İşgücünü Destekleme Derneği" oldu. Bu dernek bir anlamda, M.Ü. Kadın İşgücü İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi'ne bağlı olarak kurulmuş bir demektir. Kısa adı KİDER olan derneğin merkezi İstanbul'dadır.

Amaç ve Amacına Ulaşmak İçin Yapılacak Çalışmalar:

⁶²⁹ Vakıflar Yüksek Tahsil Kız Yurdundan Yetişenler Eğitim ve Kültür Vakfı Resmi Senedi, İstanbul, Osmanlı Matbaası, 1993, s. 5-8.

⁶³⁰ Aynı yerde, s. 20.

⁶³¹ Aynı yerde, s. 28.

Derneğin tüzüğünde, amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyle belirtilmektedir:

"Madde-2: Derneğin amacı, Atatürk İlke ve İnkılapları doğrultusunda ve Sosyal Refah Devleti anlayışı çerçevesinde, kadın işgücüne yönelik istihdam, eğitim, kültür, hukuk ve sağlık alanlarında bilimsel araştırma ve tanıtım faaliyetlerinde bulunmak ve bu amaçla Marmara Üniversitesi Kadın İşgücü İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezine destek sağlamaktır.

Madde-3: Dernek, amacına ulaşmak için aşağıdaki faaliyetlerde bulunur:

- a) Kadın işgücü ile ilgili istihdam, ekonomi, hukuk, eğitim, sağlık ve kültür konularında kurs, toplantı, konferans ve seminer düzenlemek, bilimsel araştırmalar ve yayınlar yapmak, Üniversite öğretim üyelerince yapılacak araştırma projelerine destek olmak, değişik kurumların bu projelerinin gerçekleşmesine yardımcı olmak.
- b) Kadın işgücü alanında faaliyet gösteren resmi ve özel kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde ekonomik ve kültürel çalışmalara destek olmak.
- c) Özellikle Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve ilgili diğer Bakanlıklarla işbirliği kurmak.
- d) Kadın işgücünün istihdamına destek olmak amacıyla gerektiğinde İş ve İşçi Bulma Kurumuyla işbirliği içersine girmek.
- e) Maddi kaynak sağlamak amacıyla sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek.⁶³²

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe üye olmanın özel koşulları bulunmamaktadır. Tüzüğün ilgili maddesi bunu göstermektedir. Şöyle ki:

"Madde-4: Medeni hakları kullanıma ehliyetine sahip 18 yaşını bitirmiş, 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 4. ve 16. maddelerindeki sınırlamalara tabi olmayan herkes Derneğe üye olabilir...."⁶³³

Dernek tüzüğünde siyasetle ilgisi konusunda herhangi bir madde bulunmamaktadır. Bunun yanında politik bir tavrı da yoktur.

Kurucuları:

Gülin Tosun (Öğr. Üyesi), Ufuk Kocamaz (Ev hanımı), Ayça Akalın (Memur), Necla Pur (Öğr. Üyesi), Tiğınçe Oktar (Öğr. Üyesi), Ümran Akyüz (Öğr. Üyesi), Sacid Adalı (Öğr. Üyesi), Mehtap Köktürk (Öğr. Üyesi), Münevver Turanlı (Öğr. Üyesi), Sehavet Gürdal (Öğr. Üyesi), Mina Özveren (Öğr. Üyesi), Mahmut Duran (Öğr. Üyesi), Jale Civelek (Öğr. Üyesi), Dilek Yılmazcan (Öğr. Üyesi), Yonca Karapazar (Öğr. Üyesi), Murat Koraltürk (Öğr. Üyesi)'dür.⁶³⁴

⁶³²"Kadın İşgücünü Destekleme Derneği Tüzüğü", *Yenigün Gazetesi*, 12 Şubat 1994, s. 5

⁶³³Aynı yerde.

⁶³⁴Aynı yerde.

Şube ve Üye Sayısı:

Tüzüğün 34. maddesinde "Derneğin başka yerde şubesi yoktur." denilmekte, bu maddeden şube açılmayacağı anlaşılmaktadır. Üye sayısı 44'dür.

Etkinlikleri:

Dernek tüm etkinliklerini MÜ Kadın İşgücü İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi ile birlikte yürütmekte, Merkeze destek olmaktadır. Yapılan çalışmalar Merkez konusu işlenirken ele alınacaktır.

Dernek etkinliklerini sürdürmekte, Başkanlığını Gülin Tosun yapmaktadır.

30. Emekçi Kadınlar Birliği

1993'te İstanbul'da bir başka kadın oluşumunu görürüz. Bu birlik yasal bir dernek statüsünde değildir. Birliğin oluşum sürecinde "Emekçi Kadınlar Bülteni" adıyla bir dergi yayınlanmaya başlanmış, "Emekçi Kadınlar Kurultayı" toplanmıştır. Oldukça etkinliği olan bu oluşum çerçevesinde, aynı yılda bir de "Emekçi Kadınlar Kültür Merkezi Ticaret Limited Şirketi" kurarak birliğe bir anlamda hukuki statü kazandırılmıştır.

Birliğin oluşumu öncelikle "Emekçi Kadınlar Bülteni"ni çıkarmakla başlatılmıştır. Bu arada Kasım 1992'de kurultay toplama çalışmaları başlatılmış, bu çalışmalar Mart 1993'te tamamlanmıştı. 8 Mart 1993'te toplanmak istenen kurultay yasaklanınca ancak 10-11 Temmuz 1993'te yapılabildi. İstanbul dışından 16 ilden gelen kadınların da katılımıyla yapılan bu kurultayda Emekçi Kadınlar Bülteni'nin yayınının sürdürülmesi yanında, geniş kadın kitlelerinin katıldığı, iç işleyişi demokratik olan ve sınıfsal perspektifte bir örgütlenmeye gidilmesi kararı alınmıştı. Bu örgütlenmenin "Demokratik Kadın Birlikleri" adında ya da başka bir ad altında olabileceği önerilmişti.⁶³⁵ Sonuçta "Emekçi Kadınlar Birliği" adı verilen oluşum ortaya çıktı. EKB çeşitli örgütlerin birarada çalıştığı bir platform gibidir. Bu oluşumda Yeni Kadınlar, Parti Yolunda Kadınlar, Can Kadınlar Derneği, Yeni Demokratik Kadın Derneği gibi dernek ve gruplar yer almaktadır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Birlik çalışmalarını hangi ilkeler çerçevesinde sürdüreceğini gösteren bir program yayınlamıştır. Bu programda EKB'nin amaçları konusunda şunlar belirtilmektedir:

"EKB... Ezenlerin en küçük birimine dek örgütlü olduğu; toplumsal muhalefetin her alanda örgütlenmeye çalışıldığı koşullarda, özellikle ezilen kadın kitlelerinin dağınıklığı

⁶³⁵ Emeğin Bayrağı, 12 Mart 1993, sayı: 86, s. 22 / 25 Haziran 1993, sayı: 93, s. 18 / 23 Temmuz 1993, sayı: 95, s. 24 -22

ve sorunlarının can alıcı boyutlarına karşı yeterli düzeyde bir örgütlülüğü henüz sağlanamamıştır.

Bunun için, bir bütün olarak kadını; cinsel, ulusal, sınıfsal sömürüye karşı, ezilen kadın kitlelerinin yığınsal, örgütlü bir güç olarak karşı koyması gerekmektedir.

Kadının emek sömürsünün yanısıra, evde, işte, sokakta, toplumsal yaşamın her alanında, kadını kimliksizleştiren, mülk ile eşit gören burjuva-feodal yasa, kurum, gerici gelenek ve değer yargılarına karşı bugünden mücadeleyi yükseltmek zorunluluktur.

Bu zorunluluk; sistemin sınıfa ve ezilenlere çıkardığı faturaya karşı yükselen sınıf hareketi ile, ezilen kadın kitlelerinin mücadele potansiyelinin birleştirilmesi görevini EKB amaçlar."

Programda örgütlenme ilkeleri konusunda şu görüşlere yer verilir:

"...EKB demokratik bir kadın örgütüdür....

-EKB örgütsel olarak siyasi partilere, örgütlere, kurumlara bağımlı değildir. EKB'yi burjuva kadın hakçı örgütlerden ayıran temel özellik; kadının kurtuluşu ve hak eşitliğini işçi sınıfının özgürlüğü sorununa bağlı olarak yaklaşır ve ideolojik olarak safını sınıftan yana belirler; işçi sınıfının ideolojisini esas alır.

-EKB kendi talepleri etrafında işçi-emekçi (ev kadını, köylü kadın, aydın kadın ve genç kadın) kadınları cinsel, ulusal, sınıfsal baskı ve sömürüye karşı uyandıran; tüm ezilen kadınları birleştiren, harekete geçiren kitlesel örgütüdür.

-EKB kadın kitlelerinin üretim yerleşim birimleri temelinde (fabrika, işyeri, sendika, tarım alanı, semt, okul vs.) örgütlenmesini esas alır.

....."

EKB'nin bu programda; aile, eğitim, kültür, hukuk, sağlık, cinsellik, fuhuş, ekonomik alanda (tarım, ev kadınlığı, eve iş alan ve ev hizmetçisi kadınlar, sanat emekçisi kadınlar), siyasal alanda, ulus ve azınlıklar sorununda, çocuklar için, konut sorunu, çevre sorunu başlıkları altında talepleri bulunmaktadır. Bu taleplerin tümünü çok kapsamlı olması nedeniyle buraya almak olanaksızdır. Ancak kadınlarla ilgili taleplerden bazılarını buraya almakta yarar görülmektedir. Bunlar:

"Aile" konusunda;

-Kadının iradesini erkeğin iradesine bağlayan aile reisliği biçimindeki düzenlemenin kaldırılması.

-Aile bireylerinin çalışması, aile bütçesinin düzenlenmesi, mülkün tasarrufu ve yönetimi, konutun seçilmesi, çocukların eğitimi, ev işleri vb. aile sorunlarının ve sorumluluklarının ortaklaşa çözülmesi, paylaşılması....

-Kumalık, başlık parası, görücü usulü ve berdelin yasaklanması.

-Aile içi şiddete karşı eğitimsel ve yasal yaptırımların getirilmesi.

- Çocuğun velayetinde babaya tanınan ayrıcalığın kaldırılması.
- Soyadı kanununun yeniden düzenlenmesi, isteyenin istediği soyadı kullanabilmesi, çocukların soyadının eşlerin ortak iradesine göre belirlenmesi.
- Meşru-gayri meşru çocuk ayrımının kaldırılması, çocukların aynı sosyal korunmadan faydalanması.
- Kadının ekonomik özgürlüğünün yeterli düzeyde sağlanamaması nedeniyle, bitmiş ilişkilerde, istenmeyen evliliklerde kadınların koşulları olmadığı için birlikteliği sürdürmesinin önüne geçilerek, devlet koruması altına alınması ve sosyal güvenceye kavuşturulmasının sağlanması için mücadele eder.

Eğitim: EKB, kadının eğitim görmesini gereksiz, hatta olumsuz gören cinsiyetçi ve eğitim politikalarını sömürünün yeniden üretilmesine yönelik uygulayan zihniyetin bu konuda kadınlar üzerindeki toplumsal baskının, ancak toplumsal sistemin değişmesiyle ortadan kalkacağını bilmekle birlikte, bu gerici zihniyete karşı bugünden mücadele edilmesi gerektiğine inanır. Bunun için;

- Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve en geniş kadın kitlelerinin eğitim görmesi,...
- Kadınların geleneksel rolünü pekiştiren kitaplardaki tüm imge ve koşullandırmaların silinmesi özgür, demokratik, bilimsel ve parasız eğitimin sağlanması,

... ..
-Biçki-dikiş-nakış kurslarını temel alan kız çocuklarını geleneksel kadınlık rolüne uygun biçimde eğitime tabi tutan kız meslek okullarındaki eğitim sistemine karşı çıkar,

... ..
Kültür: Kadını ikinci sınıf insan konumunda tutan burjuva-feodal kültüre ve onun tüm görüngülerine, kurumlarına, uygulamalara karşı çıkar, karşı mücadele eder.

Hukuk: EKB, kadının aşağılanması, ikinci sınıf insan sayılmasının kaynağı olan özel mülkiyetin korunmasına yönelik burjuva hukuku ortadan kaldırılacağı sürece kadının hak eşitliği ve özgürlüğünün gerçekleşmeyeceği gerçeğini gözardı etmeden;

- Kadınlara kağıt üzerinde tanınmış hakların kullanılmasının ve geliştirilmesinin bilincini işçi, emekçi ve genç kadınlara taşır, kadın aleyhine medeni kanununda, vatandaşlık, iş ve ceza kanununda varolan yasaların değişmesi,
- Uluslararası sözleşmelerde kadınların lehine varolan maddelerin uygulanması ve geliştirilmesi için mücadele eder.

Sağlık:

-
- Doğum kontrolü yöntemlerinin her iki cinse yönelik geliştirilmesi,
- Gebelik, doğum ve doğum sonrası sağlık hizmetlerinin yaygın ve ücretsiz verilmesi, ana ve çocuk sağlığının koruma altına alınması için EKB mücadele eder.

Cinsellik:

... ..

- Medyada, reklamlarda kadın vücudunun bir meta olarak kullanılmasına karşı,
- Her türlü cinsel taciz ve cinsel şiddete (evde, sokakta, işyerinde, karakolda, işkencede ve yaşamın her alanında) karşı ... mücadele eder.

Ekonomik Alanda: İşçi ve emekçi ücretli kadınlar:

... ..

- İşe alınırken, evli-bekar, çocuklu-çocuksuz ayrımı yapıp hamile ya da küçük çocuklu kadınların işe alınmamasına, çalışıyorsa işten atılmasına karşı,

... ..

- Her mahallede devlet eliyle kreşler, okul öncesi ve sonrası çocuklar için eğitim ve bakım merkezlerinin açılması,
- Doğum öncesi ve sonrası için anne ve bebeğin sağlığı ve diğer gereksinimleri için anneye 3 ay doğum öncesi, altı ay doğum sonrası, babaya 3 ay ücretsiz izin verilmesi. İhtiyaç duyulduğu koşullarda 6 ay ücretsiz izin verilmesi,

... ..

- Çalışma ve sosyal güvenlik koşullarının kadınlar lehine düzeltilmesi,
- Eşit işe eşit ücret uygulanması,
- İşçi kadınların sendikal hareket ve yönetim kademelerinde daha aktif yer almasının önündeki engellerin kaldırılması, "fırsat eşitliği" tanınması,
- Sendikalara bağlı kadın komisyonlarının oluşturulması ve toplu sözleşme görüşmelerinde, kadın komisyonlarının işyerinde kadına özgü taleplerle ilgili özel olarak yetkili kılınması, gerektiğinde uyuşmazlık tutulması,

... .. için EKB mücadele eder.

Tarım Alanında: ...

- Tarım kesiminde çalışan tüm kadınların sosyal güvenceye alınması,

... ..

- Çalışma koşulları çok ağır, toplumsal yeri çok daha eşitsizlik ve sınırsız bir sömürü konusu olan kırsal kesim kadınlarının, feodal kalıntıların gerici, gelenek ve göreneklerin baskısından kurtulmaları,
- En geniş kitlesiyle her türlü eğitim ve iletişim olanaklarından yoksun olan, okuma-yazma oranının çok düşük olduğu köylü kadınların aydınlatılması, her türlü eğitim olanaklarının sağlanması için EKB mücadele eder.

Ev Kadınlığı: ...

- Ev kadınlarına meslek kazandırmaya yönelik yaygın eğitim programı,
- İş sağlanması,
- Her mahallede ücretsiz ya da düşük ücretle yaygın kreş ve yuva açılması için ev kadınlarının mücadeleye çekilmesi doğrultusunda EKB faaliyet yürütür.

Siyasal Alanda:

... ..

-Kadınları oy deposu olarak gören, sahte vaadlerle geleneksel rolleri yücelten politikalara karşı savaşmak,

... ..

-8 Mart'ın Dünya Emekçi Kadınlar Günü olarak yasallaşması,

-Ekonomik, demokratik, mesleki ve siyasi örgütlenmelere kadınların fiili katılımı ve bunların karar alma organlarında temsil edilmesi,

-Başta anayasa olmak üzere, tüm anti-demokratik yasa ve uygulamalara karşı,

... .. mücadele eder.

... ..⁶³⁶

Etkinlikleri:

EKB'nin 16 ilde çalışmaları sürdürülmektedir. İç işleyişi, çalışmak isteyen herkese açık komisyonlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Söz konusu komisyonlar;

a) işçi, b) Memur, c) Kültür-Sanat, d) Semt, e) Öğrenci (genç kadınlar için) komisyonlarıdır.

Bu komisyonlar düzenli olarak kendi aralarında toplantılar yapmaktadır. Düzenlenen kampanyalar varsa bunların yürütülmesi, bültenin dağıtımını gibi konular bu toplantılarda ele alınmaktadır. Belli dönemlerde kampanyalar varsa ve örneğin bu kampanya belli bir iş yeriyle ilgili ise (özelleştirme konusunda Sümerbank'ta olduğu gibi) o işyerinde işçi kadınlarla tartışmalı toplantılar yapılmaktadır. İmza ya da basın açıklaması şeklinde kampanyalar düzenlenmektedir.

Kampanya etkinlikleri çerçevesinde; Kasım 1993'e kadar özelleştirmeye karşı kampanya düzenlemiş, 25 Kasım "Uluslararası Cinsel Tacize Karşı Dayanışma Günü" nedeniyle 8 Mart'ta da içine alacak şekilde cinsel tacize karşı bir kampanya başlatmıştı. Bu kampanyaya "ulusal-sınıfsal-cinsel sömürüye karşı kadınlar uyanın, harekete geçin, savaşın" adı verilmişti. Kampanyada kadın üzerinde üç sömürü biçimi olarak görülen cinsel sömürü 25 Kasım'da öne çıkarılırken 24 Aralık "Maraş Olayları"nın yıldönümü günü ulusal sömürü yarı öne çıkarılmıştı. Seçimlerden sonra başlattıkları kampanya ise "Kadınlar! faşizme, ırkçılığa, şeriatçılığa ve her türden gericiliğe karşı duralım. 5 Nisan kararlarına karşı çıkalım. Haklarımıza ve geleceğimize sahip çıkalım" kampanyası idi. Kampanyalar basın açıklaması, imza kampanyası olduğu gibi panel, konferans şeklinde de düzenlenmektedir.

8 Mart Kadın Platformunda yer almış ve "Dünya Emekçi Kadınlar Günü" olarak bir dizi etkinlikle kutlanmıştır. Her ay düzenli çıkmamakla birlikte "Emekçi Kadınlar

⁶³⁶Emekçi Kadınlar Birliği'nin Programı, (Birlik merkezi tarafından verilen belge, İstanbul, 1994) Ayrıca Emekçi Kadınlar Bülteni, Haziran 1994, sayı:10, s.30-32

Bülteni"nin de yayını sürdürülmektedir.⁶³⁷ Ayrıca düzenli olarak illerden gelen temsilcilerle iller toplantısı yapmaktadır. Ülke çapında örgütlülüğü hedefleyen Birlik için, bu periyodik toplantılar önem taşımaktadır.⁶³⁸

EKB bu çerçevede etkinliklerini sürdürmektedir. Ancak yasal bir örgüte duyulan gereksinim vakıf şeklinde mi yoksa şirket şeklinde mi örgütlenilsin sorusunu gündeme getirmiş sonunda "kültür sanat merkezi şirketi" kurulmuştur.

31. Emekçi Kadınlar Kültür Sanat Merkezi Ticaret-Limited Şirketi

1993'te İstanbul'da EKB'li kadınlar bir şirket kurmuştur. Şirketin kuruluş nedeni Birliğin bazı platformlarda yer alabilmesi ayrıca kültür etkinliklerini gerçekleştirebilmesi için yasal bir örgütlenmeye duyduğu gereksinimdir. Şirketin adı önce Emekçi Kadınlar Kültür Merkezi Tic. Limt. Şirketi'dir. Daha sonra düzeltilerek Emekçi Kadınlar Kültür Sanat Merkezi Tic. Limt. Şirketi denilmiştir.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Limited şirketin ana sözleşmesinde amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için yapacağı çalışmalar şu şekilde belirtilmektedir:

"Şirketin amaç ve konusu şunlardır:

Şirketin amacı halk kültürü ve sanatında kadın kültürünün geliştirilmesinde her türlü etkinliklerde bulunmak, yurtiçi ve yurtdışı sağlıklı örnekleriyle bu etkinlikleri kökleştirmek ve geliştirmek. Şirket bu amaç doğrultusunda;

1- Televizyon, radyo ve video için her türlü programı ve film yapımı bunların telif haklarının satımı ve alımını yapar.

2- Halk kültürünün çeşitliliğini ve zenginliğini tanıtıcı toplantılar, konferanslar, seminerler, konserler ve geceler düzenler.

3- Amacı doğrultusunda ulusal ve uluslararası yarışmalar düzenler.

4- Resim, heykel, seramik vb. her türlü sanat eserlerini sergiler ve bunların satacağı galerileri, satış yerlerini açar.

5- Halk kültürü konusunda lokaller, toplantı yerleri açar, işletir, turistik geziler tertipler.

6- Kısa ve uzun metrajlı film yapıcılığı, ithal ve ihraç, alım ve satımını yapar.

7- Televizyon, sinema, radyo, film stüdyoları, laboratuvarları kurar, gerekli makine araç ve gereçleri ihraç ve ithal eder, alım, satımını yapar....

10- Konuyla ilgili tiyatro ve müzik yapıcılığı, çeşitli görsel dallarda sanat galerileri açar.

⁶³⁷Emekçi Kadınlar Bülteni, Kasım 1993, sayı: 8 ve Mayıs 1994, sayı :9.

⁶³⁸Özgür Gelecek, 1-15 Şubat 1994, sayı: 21, s. 21.

17- Süreli süresiz yayıncılık işleri (dergi, kitap, gazete, broşür, bülten, ansiklopedi vb) çıkarılması, bunların basımının ve dağıtımının yapılması, her cins kağıt alımı, ithal ve ihracı ile matbaa makineleri ve teçhizatları, boya ve bu alanda kullanılan kimyevi maddelerin alım satımı komisyon ithal ve ihracı....

... ..

20- Spor, eğlence, dinlence merkezleri, düğün gösteri salonları işletir...

21- Yurtiçi ve yurtdışı gezi organizasyonları yurtdışına yönelik dinlence, fuar, uluslararası konferanslar tertipler, yurtdışından gelecek yabancı turist gruplarının Türkiye'deki gezi organizasyonlarını, konaklamalarını temin eder....

23- Tiyatro ve sahne sanatları (halk dansları, bale, orta oyunu, gölge oyunu vb) ile ilgili kurslar açmak, tiyatro grupları oluşturmak ve çocuk ve büyük oyunları sahnelemek ve turne düzenlemek, tiyatro ve sahne sanatları ile ilgili şenlik ve festivaller organize etmek...

25- Şirket konusu ile ilgili kadınlara ve çocuklara yönelik kültürel faaliyet, şenlik yapabilir, işletme açabilir.

26-Şirketin amacını gerçekleştirebilmesi için her türlü mali, ticari, sınai, idari tasarruf ve faaliyetlerde bulunmak.

... ..

34- Şirket amacına uygun olarak bilimsel araştırma merkezleri kurar, buralarda tarih, dil, bilim sosyoloji, psikoloji, arkeoloji, felsefe, edebiyat vs. konularında araştırma ve incelemeler yapar.

35- Şirket amacına yönelik, resim, folklor, müzik, dil, tiyatro, fotoğrafçılık, bilgisayar, daktilo, eliş kursları açar, işletir. Ayrıca halıcılık, kilimcilik gibi el sanatlarını yaygınlaştırmak ve geliştirmek için kurslar açar, işletir, malzemesinin alım, satımını yapar....

37- Şirket kültürümüzün içeride ve dışarıda tanıtılması için ulusal motiflerimizi taşıyan tekstil ürünlerine ağırlık verir. Bu amaçla her türlü tekstil ürününün ticareti, ithal ve ihracatını pazarlamasını yapar, konfeksiyon atölyesi açar...."⁶³⁹

Kurucuları:

Ana sözleşmenin birinci maddesinde şirketin kurucularının adları, soyadları, uyrukları ve ikametgahları belirtilmektedir. Buraya sadece ad ve soyadları alınacaktır.

1- Nuran Güvenilir, 2- Gülderen Baysungur, 3- Sevim Doğan, 4- Seher İlgin, 5- Handan İşçen.

Kuruculardan Nuran Güvenilir, Seher İlgin, Gülderen Baysungur ilk beş yıl için müdür olarak seçilmişlerdir.(Madde 8)⁶⁴⁰

⁶³⁹Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi, 10 Kasım 1993, sayı : 3402, s. 274-275

⁶⁴⁰Aynı yerde.

Şube ve Üye Sayısı:

Şirketin ana sözleşmesine göre şube açılabilir. İlgili madde şöyledir:

"Madde 4- Şirketin merkezi İstanbul'dadır. Şirket Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na haber vermek kaydıyla yurtiçinde ve yurtdışında şubeler açabilir." Ancak şubesi yoktur.

32. Ankara İş Kadınları Derneği

Ankaralı iş kadınları 1993 yılında bir dernek kurdular. ANİKAD ilk olma özelliği taşıyan bir dernektir. Çünkü Türkiye'de kadınlar, ilk kez "iş kadınları" olarak örgütlenmektedir. Daha önce İş ve Meslek Kadınları Derneği gibi örgütlenmeler olsa da bunlar uluslararası örgütlenmelerdir. Ancak ANİKAD ilk ulusal iş kadınları örgütlenmesidir. Hem de üye olma koşulu olarak, kadınlardan vergi mükellefi olmasını isteyen ilk dernektir.

Ankara İş Kadınları Derneği'nin tam olarak kuruluş tarihi 19 Kasım 1993, kuruluş yeri, merkezi Ankara'dır.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Dernek tüzüğünde amacı ve çalışma alanları şöyle belirtilmektedir:

"Madde 2- Derneğin amacı, Anayasamızın öngördüğü karma ekonomi esaslarına ve Atatürk ilkelerine uygun olarak Türkiye'nin demokratik ve planlı bir düzen içinde kalkınup ileri uygarlık düzeyine ulaştırılmasına Ankara İş Kadınları olarak yardımcı olmaktır.

Madde 3- Dernek amacını geliştirmek için:

- Kalkınmanın sürükleyici sektörü olarak sanayii kabul eder ve Ankara'da kamu kuruluşları ile işbirliği içinde bulunarak yardımlaşmak ve bütün sanayici ve işkadınlarının Demokratik Hukuk devletini koruyup, geliştirmek, gerçek teşebbüsün girişimci ve yapıcı gücünü yurt kalkınmasına katma ve memleket ekonomisini yükseltmek konusunda tüm çalışmaları teşvik etmek.
- Karma ekonomi prensiplerine uygun olarak gerçek teşebbüsün ulusal ekonomideki ve sosyal yapıdaki önemini belirtir ve yurt kalkınmasında üzerine düşen görevi, ulusal çıkarlarımıza uygun olarak yansımaları (yapılmasını) teşvik eder.
- Öğretim ve eğitim sorunumuzun ön planda ele alınmasında yardımcı olur.
- Kalkınmamızın dengeli ve sosyal güvenlik içinde olması gerektiğine ve sermaye emek ve teşebbüsün birbirini tamamlayan ana unsurlar olduğuna inanarak işçi ve işveren işbirliğini yurt kalkınmasında en verimli ve faydalı bir yönde gelişmesine yardımcı olmak.
- Yatırımları toplum yararına gerektirdiği önceliklere, ihracatı teşvik edecek, döviz sağlayacak verimli alanlara yöneltecek ve kalkınma planlarına yardımcı olacak

çalışmaları teşvik eder. Sınai kalkınmayla ilgili özel, çeşitli kuruluşlara (kuruluşlarla) iş birliğinde bulunur.

f. Amaç ve faaliyetleri geçen radyo ve televizyon, gazete, dergi, kitap, broşür gibi yayın vasıtalarından istifade eder. Toplantılar, kurslar, seminerler, konferanslar ve kongreler tertip eder.

g. Dernek amacına faaliyetlerle ilgili olarak gayrimenkuller tasarruf eder, ipotek dahil olmak üzere gayrimenkuller üzerindeki dernek leh aleyhine her nev'i irtifak, kira, şufa gibi haklar iktisap eder, terkin ve feshedebilir, muameleler yönetim kurulu kararı ile yapılabilir.⁶⁴¹

Üye Olma Koşulları ve Siyasetle İlgisi:

Derneğe; asli üyelik, fahri üyelik, şeref üyeliği olmak üzere üç türlü üye olunabilmektedir. Tüzüğün dernek üyeliği maddesinin "asli üyelik" ile ilgili hükmü şöyledir:

"Madde 5. Asli Üyelik: Derneğin amaçlarını kabul eden, dernek kurmak hakkına haiz özel kişiler derneğe asil üye olabilirler. Derneğe üye olacakların Dernekler Yasası'na göre üyeliğe engel bir hali bulunmayan, medeni hakları kullanma ehliyetine haiz ve onsekiz yaşını bitirmiş, T.C. tabiyetli olmaları gerekmektedir...."

Tüzükte belirtilmemekle birlikte, Dernek Başkanı'na göre asli üyelerin vergi mükellefi gerçek kişiler olmaları gerekmektedir.⁶⁴²

Kurucuları:

Tüzüğün dördüncü maddesinde kurucuların adı-soyadı, baba adı, doğum yılı, uyruğu, mesleği, ikametgahı yer almaktadır. Bunlardan buraya yalnızca adı-soyadı ve mesleği bölümleri alınacaktır.

"Madde 4. 1- Serpil Tınaz Akçar (Sigortacı)...., 2- Tuna Işıkhani (Esnaf)...., 3- Ayfer Kankuş (Muhasebeci)...., 4- Nevin Koşar (Serbest)...., 5- Nefise Özbakır (Serbest)...., 6- Güler Tuglar (Dispiratör)...., 7- Nesrin Kocar (Serbest)...., 8- Güliz Gedik (Serbest)...., 9- Hamiyet Kıvılcım (Serbest)...., 10- Nebahat Gümüştekin (serbest)...., 11- Yüksel Kanarya (Serbest)...., 12- Kumru Evans (Serbest)...., 13- Ayşe Alevli (Tekstilci)...., 14-Dilare Aras (Diş Hekimi)...., 15- Nadide Eviren (Tekstilci)...., 16- Saadet Tunc Doruk (İşletme)...., 17- Fatma Köysüren (Serbest)...., 18- Nuriye Bükçe (Kuyumcu)..."⁶⁴³

Şube ve Üye Sayısı:

Derneğin şubesi yoktur. (Tüzük Md. 1) Ancak başta İstanbul'da olmak üzere şube açılması istekleri gelince, tüzükte değişiklik yapılarak sözkonusu istekleri karşılama çalışmaları yapılmaktadır. Üye sayısı yaklaşık 50 kişidir.

⁶⁴¹ Ankara İş Kadınları Derneği Ana Tüzüğü, (Dernek merkezinden verilen belge), s. 1

⁶⁴² Dernek Başkanı Serpil Tınaz Akçar ile konuşma. 16.4.1994 Ayrıca tüzüğün Madde 5 ve madde 6'da belirtilen fahri ve şeref üyeliği hükümleri buraya alınmamıştır. Adı geçen tüzük, s. 3

⁶⁴³ Adı geçen tüzük, s. 2

Etkinlikleri:

Amacında da görüldüğü gibi derneğin doğrudan doğruya kadınlarla ya da kadın haklarıyla ilgili bir amacı yoktur. Hedeflediği kadın kitlesi ve amacı esas olarak ekonomiyle ilgilidir. İlginç olan da sözkonusu ekonomik amaçlarıdır. Çünkü Atatürk'ün "Devletçilik" ilkesinin, bu doğrultudaki karma ekonomik modelin benimsendiği bir amaç ortaya konmaktadır. Çalışmalarının bu doğrultuda olduğu görülmektedir. Örneğin ekonomiyle ilgili bir panel düzenlemiştir.

Dernek etkinliklerini sürdürmektedir. Başkanlığını Serpil Tınaz Akçar yapmaktadır.

II - 1980 Sonrasından Özelliği Olan Birkaç Kadın Örgütlenmesi

1- Basında Yeralan Haberler Çerçevesinde Birkaç Örnek

1980 sonrasında basında yer alan bazı kadın derneklerinden de söz etmek gerekir. Bunlar ilginç özellikleri nedeniyle basında yer almış kadın dernekleridir. Haklarında daha başka bilgiye de ulaşılamamış olan bu derneklerden, basında yer aldıkları haber çerçevesinde söz edeceğiz.

Bu grupta sözünü edeceğimiz ilk örgütlenme "Dost İnsan Vakfı"dır. Bu vakıfla ilgili haberde; Dost İnsan Vakfı'nın çağdaş bir dinci bir vakıf olduğu, kurucularının ve üyelerinin tümünün kadın olduğu ve amacının kadınları ve üyelerini dini konularda çağdaş bir yorumla eğitmek, bilgilendirmek olduğu belirtilmektedir. Vakfın İzmir Şube Başkanı olan Sabahat Akşiray Vakıfta etkinlik olarak, her hafta toplanıldığını Kuran-ı Kerim okuyarak, okudukları ayetlerin yorumunu yaptıklarını belirtmektedir.⁵⁴⁴

Sözünü edeceğimiz İslami örgütlenmelerden ikincisi "Hanımlar Eğitim Merkezi"dir. Genel Başkanlığını Ummuhan Karacan'ın yaptığı bu merkezin neden kurulduğuna ilişkin bir soruya başkanın verdiği yanıt şöyledir:

"İslam düşmanları, şer olan davaları için sayısız dernek kurup amaçlarına ulaşmak için geniş çapta çalışmalar yapmaktadır. Zira genelevde çalışan zinakarlar ve eşcinseller bile dernek, hatta partilerini kurup haklarını (!) savunmanın yollarını aramaktadırlar. Onların sesi böyle gür çıkarken ... müslüman hanımlara susmak, sessiz, pısırık ve çekingen tavır takınmak yaraşır mı? ... İşte bu konumda birliktelik oluşturmanın gerekliliğini düşünerek yola çıktık. Dedik ki bu davada biz de varız.... Artık hanımlarımızı eğitmenin yolunu bulmalıyız. İslami ahlak ve bilgilerle donatmalıyız hanımlarımızı ... davasının şuurunda hanımlar yetişmeli... Bu düşüncelerle Hanımlar

⁵⁴⁴ Milliyet, 18.1.1992, s. 15.

Eğitim Merkezi'ni açtık. İnşallah burada eğitim gören hanımlarımız 'surda bir gedik açacak' seviyeye ulaşırlar." Merkezde ne gibi çalışmalar yapıldığı sorusuna ise tüm kadınlar için "Kuran-ı Kerim, Seminer (tebliğci yetiştirme), dikiş, ilmihal, Arapça, tiyatro" kursları düzenlendiğini belirtmektedir.⁶⁴⁵

Bu gruptaki bir başka örgütlenme İzmir'de kurulan "Düşünen Kadınlar Derneği"dir. Bu derneğin kuruluşuyla ilgili haberde; derneğin "Müslüman kadınların derneği" olarak tanındığı, amacının "Müslüman kadının konumunu netleştirmek" olduğu, 19.11.1990 tarihinde yapılan açılışında kadınların ve erkeklerin ayrı yerlerde toplandıkları, gene erkeklerin sayısının kadınlardan fazla olduğu giderek, "Düşünen Kadınlar"ın yerine konuştukları, ve kapalı devre televizyonla onlara "neden örgütlenmeleri gerektiğini" anlattıkları belirtilmektedir.⁶⁴⁶

İkinci grupta söz edeceğimiz iki dernek bulunmaktadır. Bunlardan ilki; "İzmir Kadın Dayanışma Derneği"dir. Gazetede ki haberde; "İzmir Alsancak'ta 'kadın haklarını korumak' amacıyla bir ay önce kurulan ve sadece üyelerinin girebildiği 'Kadın Dayanışma Derneği' fuhuş yuvası çıktı" denilmekte, derneğin kapatılarak yöneticilerinin de tutuklandığı belirtilmektedir.⁶⁴⁷ İkincisi ise "Dul ve Yalnız Kadınlar Derneği"dir. Bu derneğe ait haber "Cesur Öneri" başlığıyla verilmekte, Dernek Başkanı Güler Cengiz'in "Erkekler gibi kadınların da gideceği bir genelevi olsun." dediği belirtildikten sonra, derneğin feshedildiği de açıklanmaktadır.⁶⁴⁸

Üçüncü grupta belirteceğimiz derneklerden birincisi; "Can Kadınlar Derneği" dir. Gazetede bu dernekle ilgili olarak yer alan haberde; dernek hakkında "yasak yayın bulundurmak ve 18 yaşından küçüklerin dernekte bulunması" gerekçeleriyle dava açıldığı, dernek kurucularından Gülbahar Yeter'in duruşma sırasında yaptığı savunmada derneğin amacını "Türkiye'de ikinci sınıf konumuna itilmiş kadınların sosyal ve kültürel açıdan gelişmelerini sağlamak" olarak belirttiği, Gülbahar Yeter'den başka Gülşah Tağaç, Sehel Yeter, Kiraz Bad, Altun Bad, Songül Tiyyar ve Hediye Büyükbaş'ın da yargılanmakta olduğu belirtilmektedir.⁶⁴⁹

Üçüncü grupta söz edeceğimiz ikinci dernek kendilerini "kürt kadınlar" olarak tanımlayan kadınlar tarafından kurulan "Yurtsever Kadınlar Derneği"dir. "Özgür bir ulus yaratmadıkça bizim de özgür olacağımız söylenemez." düşüncesiyle hareket eden bu derneğin başkanlığını Sara Akan yapmıştı.⁶⁵⁰ Kendilerini "kürt kadınlar" olarak tanımlayan kadınların kurduğu ikinci dernek "Ulusal Demokratik Kadın Derneği" ya da

⁶⁴⁵ Mektup, Haziran 1990, sayı: 65, s. 16.

⁶⁴⁶ Güneş, 20.11.1990

⁶⁴⁷ Hürriyet, 12.10.1993

⁶⁴⁸ Günaydın, 16.7.1992

⁶⁴⁹ Özgür Gündem, 4.2.1994

⁶⁵⁰ Yeni Kadın, Haziran 1991, s.7

"Ulusal Kadın Derneği"dir. Gazetelerde yer alan habere göre; 22 Ağustos 1993 tarihinde tüzel kişilik kazanan derneğin yönetim kurulunu oluşturan Zeynep Baran, Nedime Tunç, Necla Tanrıkulu ve Zeynep İncesu'nun "Kürt ulusal demokratik kadın hareketinin bir parçası olarak kurulduklarını" vurgulayarak, amaçlarının; "Kürt kadınlarının sorunlarına sahip çıkmak, ulusal ve toplumsal boyunduruğun kırılması için mücadele etmek" olduğunu açıkladıkları belirtilmektedir. Daha sonra verilen bir başka haberde de UDKD'nin 24.12.1993 tarihinde kapatıldığını, Demek Başkanı Necla Tanrıkulu'nun da gözaltına alındığı bildirilmektedir.⁶⁵¹

Bu bölümde son olarak bazı kadın derneklerinin yalnızca adlarını sayacağız. Bunlar: "Kadın Kültür ve Dayanışma Derneği", "Güçsüz Kadınlar Dayanışma Derneği", "Ev Kadınlarını Destekleme Derneği", "İnsan Dost İnsan Kadın Derneği", "İşçi Kadınlar Derneği" ve "Tüm Emekli Kadınlar Derneği"⁶⁵²dir.

III. 1980'den Sonra Kadın Araştırmaları Konusunda Çalışmalar Yapmak Üzere Kurulan Resmi Kuruluşlar

1980 sonrası Türkiye'de gelişen kadın hareketi sonucunda, 1990 yılından itibaren Batıda olduğu gibi kadın konusunda çalışmalar yapmak üzere resmi kurumlar kurulmuştur. Bunlar "Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü" ile "İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi", "M.Ü. Kadın İşgücü İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi" gibi üniversitelere bağlı araştırma merkezleridir.

1. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, "Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" ve "Nairobi İleriye Dönük Çok Yönlü Stratejik Kararları" doğrultusunda, 25 Ekim 1990 tarih ve 3670 sayılı kanunla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur.

Amaç ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Amaçları; Türk kadınının eğitim seviyesini yükseltmek,

Tarım, sanayi ve hizmetler kesiminde ekonomik hayata katılımını sağlamak,

Sağlık, sosyal ve hukuki güvenliğini sağlamak,

Ve böylece, kadının statüsünü genel olarak geliştirmek üzere, eşitlik içinde sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda hakettiği statüyü kazandırmaktır.

Amaç için yapacağı çalışmalar;

⁶⁵¹Cumhuriyet, 23.8.1993, s. 18, Aydınlık, 23.8.1993, s. 3, Emeğin Bayrağı, 5.1.1994, sayı:100, s. 15

⁶⁵²Güneş, 17.4.1990, s.13 ve 16.1.1990, s.13

- Kadının statüsünün korunması ve geliştirilmesi, sorunlarının çözümlenmesi için Atatürk İlke ve İnkılapları doğrultusunda prensip, politika ve programlar hazırlamak ve gerekli çalışmalar yapmak,
- Kadının sosyal, ekonomik ve siyasi kararlara katılımını artırarak, kalkınma süreci ve toplumla bütünleşmesini sağlamak,
- Kadının statüsü ve sorunları konusunda gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında yapılan çalışmaları desteklemek,
- Yurt içinde kadının statüsü ve sorunlarının çözümlenmesinde temel teşkil edecek yaş ve cinsiyete göre istatistiki veri toplamak,
- Kadının statüsü ve sorunları konusunda görev verilmiş olan kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon sağlamak ve bu kuruluşlardan konu ile ilgili bilgiler istemek, bu konuda faaliyette bulunan gönüllü kuruluşları desteklemek, yerel yönetimlerin kadınla ilgili her türlü faaliyetini izlemek,
- Kadına ilişkin faaliyetlere etkinlik kazandırmak için başta yerel yönetimler olmak üzere yapılan eğitim faaliyetlerini izlemek, desteklemek, yönlendirmek ve kadının statüsü ve sorunlarıyla ilgili kamuoyu yaratmak,
- Milletlerarası çalışmalarda Türkiye'nin katılımını ve koordinasyonunu sağlamak,
- Kadın ile ilgili konularda dokümantasyon yayın ve tanıtma faaliyetlerinde bulunmaktır. Genel Müdürlüğe bağlı olarak çalışan üç daire başkanlığı bulunmaktadır. Bunlar;
- 1- Ekonomik ve Sosyal Sorunlar Daire Başkanlığı,
- 2- Hukuki ve Kültürel Statü Daire Başkanlığı,
- 3- Dış İlişkiler Daire Başkanlığı'dır.⁶⁵³

Genel Müdürlük 24 Haziran 1991 tarihinde Başbakanlığa bağlanmıştır. Şimdi Devlet Bakanlığına bağlı bir genel müdürlük olarak çalışmaktadır.

Etkinlikleri:

Yasal Çalışmalar:

Genel Müdürlükçe, yasalardaki kadın-erkek eşitsizliğine ilişkin maddeler taranmış, başta Medeni Kanun olmak üzere tüm yasalar incelenerek bir taslak oluşturulmuştur. Bu taslağın yasalaşması halinde Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine konulan çekinceler de kaldırılmış olacaktır.

Taslağın Medeni Kanun ile ilgili bölümünde "aile reisliğinin karı-koca arasında paylaşılması, kadının dilediği soyadını taşıması, evlilik süresince edinilen malların evliliğin sona ermesi durumunda eşit paylaşımı, velayet" gibi düzenlemeler önerilirken,

⁶⁵³ Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Tanıtım Broşürü, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara, 1990

çalışma yaşamını düzenleyen yasalarda da özellikle kadının doğum iznine ilişkin yeni düzenlemeler önerilmiştir. Yasal alanda bu ve benzeri çalışmalar sürdürülmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Çalışmalar:

Hükümetin icra programı doğrultusunda oluşturulacak Kadın Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yasa Tasarısında yer aldığı üzere, ülke çapında yaygınlaştırılması düşünülen Kadın Danışma Merkezleri için ilk çalışmalar başlatılmıştır. Bu doğrultuda bir dizi toplantı düzenlenmiş, bu toplantılara yerel yönetimler ve gönüllü kadın kuruluşlarının temsilcileri katılmış, Kadın Danışma Merkezleri ve Sığınma Evlerinin örgütlenmesi, çözüm önerileri ve beklentiler tartışılmıştır. (Ağustos-Ekim 1992)

"Türkiye'de Esnaf ve Sanatkar Kadınlar", "İstihdamda Kadın İşgücünün Yeri, Önemi ve Eşitliği" başlığını taşıyan raporlar hazırlanmıştır. (Eylül 1992)

Gönüllü kadın kuruluşlarının temsilcilerinin katıldığı "Türkiye'de Kadın Hareketinin Son Durumu, Resmi ve Gönüllü Örgütlenmenin Bu Hareket İçindeki Konumu-Örgütlenmeye İlişkin Beklenti ve Umutlar" konulu bir toplantı düzenlemiştir. (Ekim 1992)

"Türkiye'de Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesi" konulu (Kasım 1992), "Kadın ve Siyasal Yaşama Katılım" konulu (Aralık 1992), "Türkiye'de Sakat Kadının Durumu", "Girişimci Kadınlar", "Evlilikte Kadına Yönelik Şiddet", "Cezaevlerinde Bulunan Kadın Hükümlülere Yönelik Hizmetler" konularında (Şubat 1993) raporlar ve proje önerileri hazırlanmıştır.

Kadınlara yönelik, içinde; sağlık, sosyal güvenlik, yasal haklar, şiddet gibi konularda gerekli bilgiler bulunan el kitapçığı hazırlanmıştır.

"8 Mart Dünya Kadınlar Günü" etkinlikleri düzenlemektedir, bu bağlamda ilk olarak 8 Mart 1993 tarihinde "8 Mart Özel Sayısı" niteliğinde bir bülten yayınlamıştır.⁶⁵⁴

Ulusal ve uluslararası düzeyde kadın konulu etkinliklerini sürdürmektedir.

2. İ. Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi

4 Ekim 1990'da İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı bir birim olarak "Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi (KAM)" kurulmuştur. Bu Merkez, Türkiye'de Üniversiteye bağlı olarak kurulan ilk "kadın araştırma merkezi"dir. İstanbul Üniversitesi'nden sonra İstanbul, Ankara ve Adana'daki diğer üniversitelerde de benzeri merkezler kurulmaya başlanacaktır.

Amaç ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

⁶⁵⁴ T.C. Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Bülteni, 8 Mart Özel Sayısı, Mart 1993, s. 4-6

"Madde 2- Merkezin amacı, eğitim, kültür, hukuk ve sağlık alanlarında ülkemizde ve dış ülkelerde yaşayan kadın yurttaşlarımıza ve Ortadoğu ülkelerinin kadınlarına ilişkin bilimsel araştırma ve kültürel projeler yapmak ve bunların uygulanmasını sağlamaktır.

Madde 3- Merkez, Madde 2'de belirtilmiş olan amacına ulaşabilmek için, Üniversitemize bağlı Edebiyat, Hukuk, Tıp, İktisat, Siyasal Bilimler Fakülteleri ve Basın Yayın Yüksek Okulu ile gerekli görülen hallerde İstanbul Üniversitesi'ne bağlı diğer Fakülteler ile işbirliği halinde aşağıdaki çalışmaları yapar:

- a) Eğitim, kültür, sağlık, ekonomi ve siyaset alanlarında ülkemizde ve yurt dışında yaşayan kadın vatandaşlarımızın ve Ortadoğu ülkeleri kadınlarının çeşitli sorunlarına ilişkin temel ve uygulamalı araştırmalar yapmak, sosyal bilimlerin yeni yöntemlerini bu alanlarda uygulayıp çeşitli araştırma projelerine yardımcı olmak,
- b) Atatürk İlke ve Devrimleri ile kazanılmış olan Kadın Haklarının korunmasını, yaygınlaştırılmasını, geliştirilmesini ve bu alanda yurt çapında eğitimi sağlayacak olanakları araştırmak,
- c) Lisansüstü ve Doktora öğrencilerinin Merkezin konusu ile ilgili eğitim ve öğretimlerine yardımcı olmak, toplumsal sorunların çözümünde katkısı olacak uygulamalı çalışmalara olanak sağlamak,
- d) Felsefe, sosyoloji, hukuk, tıp, iktisat, siyasal bilimler ve BYYO öğrencilerini Merkezin konusu ile ilgili olarak ülke gereksinimleri doğrultusunda araştırmalara yönleltmek, araştırma yöntemleri konusunda eğitilmelerini ve araştırma yapmalarını sağlamak,
- e) Amaçta belirtilen konularda dergi, broşür ve kitaplar yayınlamak, sosyal-kültürel etkinlikler düzenlemek, bir kadın araştırmaları arşivi ve kitaplığı oluşturmak,
- f) İşbirliği yapılan bilim alanlarında kamu veya özel sektörün her düzeydeki personelinin eğitimi için, kurs ve seminer, konferans, kongre, sempozyum, panel ve her türlü bilimsel toplantılar düzenlemek,
- g) Yurt dışındaki benzer Merkezlerle işbirliği yapmak ve bu amaçla bilimsel toplantılar düzenlemek, öğrenci ve öğretim üyesi alışverişinde bulunmak,
- h) Kadın sorunları, özellikle kadınların eğitimi sorunu konusunda öteki akademik kurumlarla ve Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Aile Bakanlığı, gönüllü kuruluşlar ve uluslararası örgütlerle işbirliği yapmak,
- i) Her türlü araçtan yararlanarak toplumda "Kadın"a ilişkin yerleşmiş yanlış bilgi ve kanıları silmeye, düzeltmeye çalışmak,
- j) Bağışları kabul etmek,
- j) Sosyal yardımlar sağlamak.⁶⁵⁵

⁶⁵⁵İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Eğitim Merkezi Statüsü, (Merkez'den verilen belge), s. 1-2.

Merkezin amaçları tanıtım bülteninde bazı değişikliklerle şu şekilde de açıklanmaktadır:

- "1- Kadınların eğitim, sağlık, hukuk, siyaset ve iş yaşamındaki sorunlarına ilişkin araştırmalar yapmak, desteklemek ve bu araştırmalarda eşgüdümü sağlamak.
- 2- Kadınların ilerlemesine yönelik bireysel ve kurumsal araştırma ve eğitim çabalarına katkıda bulunmak.
- 3- Kadınlara medeni, toplumsal, siyasal alanlara, iş yaşamına ekonomik haklarına ve olanaklarına ilişkin bilgi vermek üzere programlar oluşturmak.
- 4- Ulusal kalkınmaya etkin bir biçimde katılamamış olan kırsal kesim kadınları ve kız çocukları için özel eğitim programları açmak.
- 5- Toplumda kadınlar ve erkekler arasında olgusal eşitliğin yerleşmesini hızlandırmak.
- 6- Toplumun kurumlarından ve uygulamalarından kaynaklanan cinsiyetçi ayrımcılığı ortadan kaldırmak.
- 7- Kadın araştırmaları ile bağlantılı yüksek lisans, kurs, özel programlar açmak.
- 8- Kadınlara ilgi duydukları sorunları tartışabilecekleri, fikir alışverişinde bulunabilecekleri bir yer sağlamak.
- 9- Çoğu kez kadın sorunları diye adlandırılan sorunların gerçekte hepimizi ilgilendiren sorunlar olduğuna ilişkin anlayışı pekiştirmek."⁶⁵⁶

Kurucuları:

Merkezin kurucuları Prof. Dr. Necla Arat, Prof. Dr. Türkan Saylan, Prof. Dr. Aysel Çelikel'dir.⁶⁵⁷

Etkinlikleri:

Merkez'de kuruluşundan itibaren kadın konulu yüksek lisans programı, konferanslar dizisi, sempozyumlar, paneller, kampanyalar, projeler, danışmanlık hizmetleri, burs programları uygulanmaktadır. Bu çalışmaların yürütülebilmesi için "Kadın Araştırmaları Derneği" kurulmuştur. Merkez tüm çalışmalarını bu dernekle birlikte yürütmektedir. Demek, Merkez'in destekleyicisi bir örgütlenmedir.

Yapılan çalışmalar kısaca şunlardır:

9 Haziran 1990'da Merkez'in ilk tanıtım toplantısı "1990'lı yıllarda Türkiye'de Kadına İlişkin Program ve Stratejiler: Sorunlar, Çözümler, Öneriler ve Uygulamalar" başlığı altında gerçekleştirilmiştir. Toplantıda Prof. Necla Arat "Dünyada ve Türkiye'de Kadın Araştırmaları", Prof. Türkan Saylan "Programımız, Hedeflerimiz, Araştırma ve Uygulamaya Yönelik Projelerimiz", "Prof. Aysel Çelikel "Uluslararası Sözleşmeler Açısından Kadın Sorunu" başlıklı bildirileri sunmuşlardır.

⁶⁵⁶ Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin Ekim 1990-Mayıs 1993 Etkinlikleri (Merkez'den verilen belge), s.1.

⁶⁵⁷ Aynı yerde.

22 Ağustos 1990 ile 1 Kasım 1990 tarihleri arasında yapılan toplantılarda ve çalışmalarda "Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü" hakkındaki eleştiriler ifade edilmiştir.

1990-1991 öğretim yılından başlayarak Sosyal Bilimler Enstitüsü ile işbirliği içinde Kadın Araştırmaları Yüksek Lisans Programı uygulanmaktadır.

1990 öğretim yılından bugüne düzenli olarak konusunun uzmanı olan kişilerin katıldığı "Kadın Araştırmaları Konferanslar Dizisi" yapılmaktadır. Örneğin öğretim yıllarının ilk ve son konferansları şunlardır:

1990-1991 Öğretim Yılı; 7 Kasım 1990 "Prof.Dr. Necla Arat *Dünyada ve Türkiye'de Kadın Araştırmaları*", 22 Mayıs 1991 "Prof.Dr. Türkan Saylan *Kadına Yönelik Şiddet ve Fuhuş*", 1991-1992 Öğretim Yılı; 6 Kasım 1991 "Dr. Serpil Üşür *İslamcı İdeoloji, Feminizm ve Kadın Sorunu*", 27 Mayıs 1992 "Doç.Dr. Yıldız Ecevit *Türkiye'de Kadın Çalışmalarının Geleceği ve Öncelikler*", 1992-1993 Öğretim Yılı; 11 Kasım 1992 "Prof.Dr. Yılmaz Esmer *Algılamada ve Anlatımda Eşler Arası Farklılıklar*", 12 Mayıs 1993 "Prof.Dr. Feridun Yenisey *Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Zina*"

Merkez, Toplantı ve Sempozyumlar düzenlemektedir:

Örneğin "17-18 Mayıs 1991'de *Değişen Dünyada Birey-Aile-Toplum*", 5 Aralık 1991'de *Türkiye'de Parlamento. Parlamentoda Kadın*" sempozyumları, 1-8 Mart 1993'te "Kadın Haftası" etkinlikleri çerçevesinde; "1 Mart 1993'te *Dünya Bankası Türkiye Kadın Raporu'nun Tartışılması*", "3 Mart 1993'te *Öğretim Birliği ve Kadın*" panelleri düzenlemiştir.

Merkez, ulusal ve uluslararası toplantılara katılmıştır.

Örneğin; 8-10 Ekim 1991'de düzenlenen Uluslararası Kadın Kütüphaneleri Sempozyumu'nda Fatmagül Berktaş "1980 Sonrasında Türkiye'de Kadın Araştırmaları" konulu bir bildiri sunmuştur.

19-22 Kasım 1991'de Moskova Bilimler Akademisi ve Unesco'nun ortaklaşa düzenledikleri seminerde Prof.Dr. Necla Arat "Türkiye'de Kadın Araştırmaları Programlarının Gelişimi" adlı bir bildiri sunmuştur.

24-27 Nisan 1992'de Almanya Kassel Üniversitesi'nde "Türk Kadın Hareketleri: Türkiye'de ve Almanya'daki Gelişmeleri ve Sorunları Sempozyumu"nda Dr. Serpil Çakır "Türkiye'de Kadın Hareketinin Tarihsel Gelişimi: Osmanlıdan Türkiye Cumhuriyeti'ne" adlı bir bildiri sunmuştur.

24-26 Mayıs 1993'te "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar" konulu I. Ulusal Tarih Kongresine Serpil Çakır "Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan, Nezihe Muhittin" adlı, Fatmagül Berktaş "İki Söylem Arasında

Bir Yazar: Suat Derviş" adlı bildiriler sunmuşlardır.

"Kadın ve Medya", "Cumhuriyetin Öncü Kadınları Sözel Tarih Projesi", "Türkiye'de Kadın: Kim Kimdir?", "Değişen Değerler ve Kadın Araştırması" konularında projeler yürütülmektedir.

Merkez, Medeni Kanun'da yapılması gereken değişikliklerle ilgili, Anayasa'nın 10. maddesinin değiştirilmesiyle ilgili gerekçeli ek fıkra hazırlanmasıyla ilgili kampanyalar, Bosnalı kadınlara yapılan tecavüzü kınamak için, laikliğin savunulması için mitingler düzenlemiştir.

Ayrıca, Kadın Araştırmaları Derneğiyle birlikte ilk, orta ve yüksek öğretimde bulunan 100 kız öğrenciye burs vermektedir.

Merkez'in yayınları ise şunlardır; "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi İstanbul-1990", "Türkiye'de Kadın Olgusu, Kadın Gerçeğine Yeni Yaklaşımlar İstanbul-1993", "Öncü Türk Kadınları-1993 Ajandası İstanbul-1993", "Kadın ve Cinsellik", "Kadın Araştırmaları Dergisi No:1 İstanbul-1993"⁵⁵⁸ Merkez çalışmalarını sürdürmekte, Başkanlığını Prof.Dr. Necla Arat yapmaktadır.

3. M. Ü. Kadın İşgücü İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi

1991'de İstanbul'da bir üniversitede daha kadın araştırma merkezi kurulmuştur. Bu merkez Marmara Üniversitesi'nde kurulan "Kadın İşgücü İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi"dir. Kısa adı "KADIŞİSAR" olan Merkez 18.2.1982 tarih ve 17609 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Üniversite Akademik Teşkilat Yönetmeliği'nin geçici 2. maddesine göre kurulmuş bir araştırma ve uygulama birimidir.

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

"Madde 2- KADIŞİSAR'ın amacı Türkiye'deki kadın işgücünün istihdamı ile ilgili her türlü konuya eğilmek, bu konularda çeşitli araştırma, inceleme, bilimsel toplantılar ve Yayınlar yaparak, konuyu bilimsel verilerle ortaya koymak, sorunların çözümü için öneriler üretmek, model uygulamalar yapmak ve bu tür uygulamalara katkıda bulunmaktır.

Madde 3- KADIŞİSAR 2. maddede yazılı olan amaçlara ulaşmak için aşağıdaki faaliyetleri düzenler:

- Kadın işgücü istihdamı ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişki içerisinde bulunan konular üzerinde araştırma ve inceleme yapar.
- Kadın işgücü istihdamı ile ilgili konularda yayın çalışmaları yapar.

- c) Kadın işgücü istihdamı ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişki halinde bulunan konular üzerinde etüd ve proje çalışmalarını gerçekleştirir. Bu yönde resmi ve özel tüzel kişilerle, gerçek kişilerden yönelecek talepleri karşılar.
- d) Kadın işgücü istihdamı ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişki halinde bulunan konular üzerinde eğitim programları düzenler.
- e) KADİŞİSAR bünyesindeki eğitim programlarını başarı ile tamamlayanlara sertifika verir.
- f) KADİŞİSAR'ın eğitim, araştırma, etüd, proje ve yayın faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan her türlü taşınır ve taşınmaz malları edinir.
- g) KADİŞİSAR bünyesinde gerçekleştirilecek olan eğitim, yayın, araştırma, etüd ve proje faaliyetleri ile ilgili olarak yerli ve yabancı resmi ve özel kuruluşlar ile işbirliği yapar. Ayrıca bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde yerli ve yabancı uzmanlardan yararlanır.
- h) Kamu kuruluşları, özel gerçek ve tüzel kişilerin istekleri doğrultusunda istihdam ile ilgili konularda araştırmalar, incelemeler yapar, rapor düzenler ve danışmanlık hizmeti sunar.⁶⁵⁹

Kurucuları:

KADİŞİSAR Marmara Üniversitesi eski Rektörü Prof. Dr. Orhan Oğuz'un teşvikiyle Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Necla Pur tarafından kurulmuştur.

Etkinlikleri:

Kasım 1992 tarihinde Merkez, M.E.B. Yaygın Eğitim ve Çıraklık Genel Müdürlüğü ile işbirliği yaparak bir kurs düzenlemiştir. Bu kurs sonucunda Lise, Yüksek Okul veya Üniversite mezunu 278 ev kadınına okuma-yazma kurs öğretmenliği sertifikası verilmiştir. Bu kursun amacı; belirli bir eğitim düzeyine sahip olan ev kadınlarının, hem az da olsa gelir getirici bir işte çalışmalarını, hem de ülkenin okuma-yazma seferberliğine katılmalarını sağlamaktır.

Merkez'in düzenlediği ikinci kurs; "Türk Kadınına Politik Hayata Özendirme-Hazırlama Programı" adıyla, M.Ü. Rektörlüğü ile Hak-İş Konfederasyonu arasında imzalanan Protokol gereği olarak 13 Kasım 1993 tarihinde başlatılmıştır. Kursu 171 kadın katılmıştır. Bir buçuk ay süren kursun sonunda katılanlara sertifika verilen bu kursun amacı da kadınları politik hayata özendirmek ve politikaya girmek isteyen kadınları bilinçlendirmektir.

⁶⁵⁹M.Ü. Kadın İşgücü İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetmeliği, Resmî Gazete, 2 Şubat 1992, sayı : 21130, s. 14-15.

Bu kurslardan başka Merkezde, "Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı", "İletişim Sanatı ve Toplumsal Katılım", "Pazarlama, Yaşam Biçimi ve Vatandaşlık" gibi seminerler de düzenlenmektedir.

Merkez konferans, panel, sempozyum gibi bilimsel toplantılar da yapmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

"İnsan Kaynağı Olarak Çocuklarımız 25 Ekim 1991" (Seminer), "Kadın Olmak ve Yazmak 8 Mayıs 1992" (Panel), "Kadının Yaşamında Çalışmanın Psiko-sosyal Boyutları 29 Mayıs 1992"(Toplantı), "8 Mart Dünya Kadınlar Gününde Bosnalı Kadın 8 Mart 1993" (Konferans), "Tekstil ve Konfeksiyon Sanayiinde Kadın İşgücü 10 Mayıs 1993" (Uluslararası Tekstil ve Konfeksiyon Teknolojileri Araştırma ve Uygulama Merkeziyle birlikte), "Ev Kadının Çalışma Sorunu ve Sosyal Güvenliği 24 Mayıs 1993" (Panel-DİSK Kadın İşçiler Sorunları Daire Başkanlığıyla birlikte), "Kadınlar-Liderlik-Yöneticilik 18-20 Kasım 1993" (Sempozyum-Mülkiyeliler Vakfıyla birlikte.), "Cinsel Taciz 25 Nisan 1994" (Panel)⁶⁶⁰

Çalışmalarını sürdüren Merkez'in Başkanlığını Prof. Dr. Necla Pur yapmaktadır.

4. A. Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi

1993 yılında Ankara'da da Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak bir kadın araştırmaları merkezi kuruldu. Kadın sorunlarıyla ilgili olarak bir üniversite bünyesinde çalışmalar yapmak üzere kurulan üçüncü merkezdi.

A.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM)'un kuruluşuyla ilgili yönetmelik 2547 sayılı Kanunun 2880 sayılı Kanunla değişik 7/d-2 maddesine göre düzenlenmişti.⁶⁶¹

Amacı ve Amacına Ulaşmak İçin Yapacağı Çalışmalar:

Yönetmeliğine göre merkezin amacı ve amacını gerçekleştirmek için yapacağı çalışmalar şöyledir:

"Madde 2- Merkezin amacı yurt içinde ve yurt dışında kadın sorunlarıyla ilgili her alanda araştırma yapmak ve eğitime yönelik faaliyetlerde bulunmaktır.

madde 3- Merkez amacına ulaşmak için aşağıdaki faaliyetlerde bulunur:

- a) Yurt içinde ve yurt dışında kadın sorunlarıyla ilgili her alanda araştırma inceleme, proje yapar ve yaptırır, bu gibi çalışmalara katılır, destekler,
- b) Atatürk ilke ve devrimleri ile kazanılmış hakları ve kadınların çağdaş toplum bireyi

⁶⁶⁰KADİŞİSAR'ın faaliyetleriyle ilgili belgeler Merkez tarafından verilmiştir.

⁶⁶¹Resmî Gazete, 8 Şubat 1993, sayı: 21490, s. 10

olmasını temel alarak, kadın sorunları konusunda ulusal ve uluslararası düzeyde kurslar, seminerler, konferanslar, kongreler, sempozyumlar ve benzeri faaliyetler düzenler,

c) Üniversitelerde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde kadın sorunlarıyla ilgili ders ve seminerler verilmesini ve öğrencilerin bu konulara yönelmesini özendirir ve her türlü desteği sağlar,

ç) Amaçları doğrultusunda yayın yapar ve yaptırır,

d) Kadın sorunları konusunda kitaplık ve arşiv oluşturur,

e) Kadın sorunlarıyla ilgili bütün kurum ve kuruluşların çalışmalarına katkıda bulunur, danışmanlık yapar, veri sağlar,

f) Kadın sorunları konusunda kamuoyunun oluşmasına yardımcı olur.⁶⁶²

Kurucular:

Prof. Dr. Aysel Aziz tarafından kurulmuştur.

Etkinlikleri:

A.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ile Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ile yapmış olduğu protokol gereği şu etkinlikleri gerçekleştirmiştir:

I-a) 27-28 Ağustos 1993'te Bornova Belediyesi Kadın Dayanışma Merkezi'nde gönüllü kadın kuruluşları temsilcileri ile kadın polislerden oluşan bir gruba "kadına yönelik şiddet" konusunda,

b) 22-23 Ekim 1993 tarihleri arasında Ankara'da Türk-İş Kadın Komisyonları Başkan ve üyelerine "Kadınların Çalışma Alanında Karşılaştıkları Zorluklar ve Sendikacılık" konusunda,

c) 1-2 Mart 1994 tarihlerinde Ankara'da Türkiye Otel, Lokanta, Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası (OLEYİS) kadın işçileri için "Çalışma Yaşamında Kadın Sorunları" adlı iki günlük seminer,

d) 30 Mayıs-9 Haziran 1994 tarihlerinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti Ankara İl Kadın Yöneticilerine "Kadınlar ve Siyasal Yaşam" konusunda eğitim semineri düzenlenmiştir.

II. Merkez ile Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ile birlikte 6-8 Aralık 1993 tarihleri arasında Ankara'da "Kadın Kimliği Kongresi"ne katılan çeşitli illerden ve her kesimden kadın temsilcilerin 6 çalışma grubu halinde yaptıkları çalışmalar sonucunda, kendi ağızlarından saptadıkları sorunlarını rapor haline getirerek ilgili Devlet Bakanı'na sunmuşlardır.

III. Gene bu Genel Müdürlüğün isteği üzerine "Kadına Yönelik Şiddet ve Medya" konusunda Prof. Dr. Aysel Aziz ve Yrd. Doç. Dr. Eser Köker tarafından bir tebliğ

hazırlanmıştır.

IV. Eylül 1993 tarihinde Atina'da E.N.W.S. ile KEGME tarafından düzenlenen "Kadın Çalışmaları" toplantısına Merkez adına Prof. Dr. Oya Tokgöz katılmış ve bir tebliğ sunmuştur.

V. Merkez adına Prof. Dr. Ülker Gürkan, Türk-Çin Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği tarafından 8 Mart 1994 tarihinde Dünya Kadın Günü nedeniyle düzenlenen "Çeşitli Ülkelerde, Yasalarda ve Sosyal Hayatta Kadın" konulu sempozyuma bir bildiri ile katılmıştır.

VI. Merkez, gene 8 Mart 1994 tarihinde Dünya Kadın Günü nedeniyle Ankara Üniversitesi'nin tüm fakülte ve yüksek okullarındaki kadın öğretim üye ve elemanlarına "Kadın Çalışmaları" konusunda Yrd. Doç. Eser Köker tarafından bir tebliğ sunmuştur.

VII. Merkezin "1993-1994 Öğretim Yılı Bahar Dönemi Kadın Araştırmaları Konferanslar Dizisi"nde:

a) 30.3.1994 tarihinde "Yerel Seçimler ve Kadın"

b) 13.4.1994 tarihinde "Yerel Seçimler ve Kadın Politikacılar"

c) 4.5.1994 tarihinde "Anne Kız İlişkisi"

d) 25.5.1994 tarihinde "Genetik ve Kadın"

15.6.1994 tarihinde "Menapoz ve Kadın" konusunda konferanslar düzenlenmiştir.⁶⁶³

⁶⁶³ A.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi 1993-1994 Dönemi Faaliyet Raporu: 16.6.1994 tarihinde Merkez tarafından verilen belge.

SONUÇ

Türkiye'de kadınların örgütlenme tarihi oldukça eski bir tarihe dayanmakta ve Cumhuriyet öncesinde de oldukça uzun bir süreç oluşturmaktadır. Tezer Taşkıran, Cumhuriyet öncesi dönemde kurulan dernekler için:

"O devirde kurulan bazı dernekler Türk kadının yardım ve şevkat duygularını, kadınlığı yükseltme gayesini, iş hayatına atılma isteğini, yerli malı kullanma teşvikini, kadının dış kıyafetinin düzene sokulması dileğini, modernleşme emelini, müzik sevgisini, öğretmen birliğini amaçlayan ve artık Türk kadının sosyal hizmetler yolunda çalışma halinde olduğunu gösteren açık delilleridir."¹ yorumunu yapmaktadır.

Bu dönemde kadınlar, dernek olarak örgütlenmelerinin sonucunda elbette tüm amaçlarını gerçekleştirememişlerdi, ancak Taşkıran'ın da belirttiği gibi en azından sosyal hizmetler yolunda bazı kazanımlar elde etmişlerdi. En önemli kazanımları ise Cumhuriyet Döneminde sürdürecekleri mücadelelerin temelini atmış olmalarıydı.

Firdevs Menteşe Cumhuriyet Dönemi kadın örgütlenmeleri için; "Öte yandan kadın kuruluşlarının da her zaman ve her türlü şartlar altında topluma hizmet vermekte ve haklarının korunması ve çağdaş düzeyde tutulması çabalarında bulunduklarını da görmekteyiz."² yorumunu yapmaktadır.

Buradan hareketle Türkiye'deki kadın örgütlenmelerinde iki dönem arasındaki en önemli farklılığının özellikle amaçlarda ortaya çıktığını belirtmek mümkündür. Şöyle ki; Meşrutiyet Dönemi kadın örgütlenmeleri dönemin sürekli savaş koşullarından da kaynaklandığı için genel olarak yardım amaçlarıyla, Cumhuriyet Dönemi kadın örgütlenmeleri ise, genel olarak ya kadın haklarını elde etmek, korumak, savunmak, geliştirmek ya da doğrudan doğruya ideolojik-politik amaçlar doğrultusunda kurulmuşlardır. Yardım amaçlı dernekler artık son derece az görülmektedir. Cumhuriyet Dönemi kadın örgütlenmeleri kadınların tümüyle politize olduklarının göstergesi olmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi kadın örgütlenmeleriyle ilgili olarak da şu saptamalarda bulunulabilir:

Bu dönemin kadın örgütlenmeleri tarihi, bir anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal tarihini de ortaya koymaktadır. 1923-1993 tarihleri arasında ele alınan bu süreçte yalnızca kadın hareketini görmemekte, kadınların örgütlenmeleri perspektifinde Türkiye Cumhuriyeti siyasal tarihini de görmekteyiz. Kadınların tüm örgütlenmeleri iç politikadaki politik gelişmelerden, siyasal akımların hareketlerinden ve gelişim süreçlerinden bağımsız olmadığı gibi, Türkiye'nin dış politikasından, bu politikadaki

¹Taşkıran, age, s. 38

²Menteşe, agm, s. 18

tercihlerinden, Batıdaki kadın hareketinden de ayrı olmamaktadır.

1923-1993 yılları arasındaki bu sürece baktığımız zaman kadınların:

- 1- Kemalist örgütlenmeler,
- 2- Uluslararası kadın örgütlerinin uzantısı olan örgütlenmeler,
- 3- Milliyetçi düşünce doğrultusunda örgütlenmeler,
- 4- Sosyalist düşünce doğrultusunda örgütlenmeler,
- 5- İslami düşünce doğrultusunda ancak yardım derneği niteliğinde faaliyette bulunan örgütlenmeler ile doğrudan İslami düşünce doğrultusundaki örgütlenmeler,
- 6- Feminist düşünceler doğrultusunda örgütlenmeler gerçekleştirdikleri, bu çerçevede dernek, federasyon, vakıf, şirket ya da platform kurdukları görülür.

Amaçları ve nitelikleri yönünden böylesine farklılık gösteren kadın örgütlenmelerinde ortaya çıkan başka özellikler de şöyle sıralanabilir:

- 1- Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı gibi yalnız dernek olarak örgütlenilmediği gibi tek bir amaca yönelik olarak da örgütlenilmemiştir. Çok değişik amaçlarla, çok farklı nitelikteki örgütlenmelerde bir araya gelinmiştir.
- 2- Kadın örgütlenmeleri Cumhuriyet öncesinde olduğu gibi Cumhuriyet Döneminde de genel olarak İstanbul merkezli hareketler olmuştur. Kadınların en çok örgütlendikleri kent İstanbul olmuş (saptanabilen 109 dernekten 43'ü, 9 vakıftan 8'i, 3 şirketin tamamı İstanbul'da kurulmuştur.) bu kenti Ankara ve İzmir izlemiştir. Cumhuriyet Devrimi ile İstanbul dışında yalnız Ankara ve İzmir'de değil, Anadolu'da bir çok kentte hatta kasabada dahi dernekler kurulması nedeniyle, kadın örgütlenmelerinde önemli bir açılım gerçekleştiği görülmektedir. Buna karşın, gene de kadın hareketinin merkezi her dönemde İstanbul olmuştur.
- 3- Batıdaki "feminist" hareket Türkiye kadın hareketini başlangıçtan itibaren etkilemiş ve bu nedenle Türkiye'deki hareket Batıdaki hareketle paralel gelişmiştir. Hatta bazı dönemlerde Türkiye'de kurulan kadın dernekleri doğrudan doğruya Batıdaki kadın örgütlerinin uzantısı olarak (Soroptimist Derneği, Üniversiteli Kadınlar Derneği gibi) ya da Batılı dernek kurucusu bazı kadınların yönlendirmesiyle (Türk Kadınlar Konseyi Derneği gibi) gerçekleştirilen örgütlenmeler olmuştur.
- 4- Türk siyasal yaşamını etkileyen iç ve dış politikaların izleri, etkileri kadın örgütlenmelerinde de görülmektedir. Örneğin; Türkiye'nin dış politikadaki tercihleri (ABD ile yakınlaşma gibi) kadın örgütlenmelerinde de kendini hissettirirken, iç politikayı etkileyen düşünce akımları ve bu doğrultudaki örgütlenmeler de kadın hareketini ve örgütlenmelerini etkilemiştir.
- 5- Türkiye'de 1960'dan beri gerçekleştirilmiş olan askeri darbeler ve bu darbeleri yapanlar tarafından hazırlanan anayasalar ile dernekler yasaları Türk siyasal yaşamını ne

şekilde etkilemişse, kadın örgütlenmelerini de aynı şekilde etkilemiştir.

Bu maddeleri biraz daha açarak değerlendirmeye çalışırsak, şu saptamalarda bulunabiliriz.

Cumhuriyet kurulur kurulmaz, ilk kez II. Meşrutiyet Döneminde kurulan, amacı kadınlara, erkeklerle eşit haklar talep etmek olan bir kadın örgütlenmesi yeniden ortaya çıkmıştı. Cumhuriyet tarihinde kadınların bu amaçla gerçekleştirdiği ilk örgütlenme "firka" şeklinde olmuş, ancak bu kabul edilmeyince "birlik" şeklinde kurulmuştu.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadın hakları talepleriyle kurulmuş olan derneklerin kurucularından bazıları Birliğin kurucuları arasında da yer almaktaydı. Artık örgütlenmelerinde, "nisvan" sözcüğü yerine "kadın" sözcüğünü kullanmaya başlamışlardı. Cumhuriyet Döneminin ilk kadın örgütlenmesi olan "Türk Kadınlar Birliği" kadınlara eşit haklar talep eden örgütlenme idi. Aslında adı ve amacı ile böyle bir örgütlenmenin gerçekleşmiş olması Türk Devrimi'nin amaçları ve istekleriyle çakışıyor olmasındandır. Çünkü Cumhuriyet tarihinde 1938'e kadar yeni bir dernekler yasası kabul edilmemiş, "cinsiyet esas ve ünvanlarıyla siyasi cemiyetler teşkili memnudur" hükmünü içeren 1909 tarihli dernekler yasası yürürlükte kalmıştır. Yasanın yukarıdaki maddesinden de anlaşılacağı gibi kadınların adında "kadın" sözcüğünü kullandıkları, kadınlarla ilgili amaç benimsedikleri dernekler kurmaları yasaklanmıştı. Fakat yasadaki bu hükme rağmen Hükümet, Kadınlar Birliği'nin kurulmasına ve çalışmalarını sürdürmesine izin vermişti. Bunun nedeni Kadınlar Birliği'nin amaçlarıyla ilgili yasal düzenlemelerin zaten yapılmak istenmesiydi. Gelişmeler de söz konusu bu tavrı doğrulamaktadır. Hükümet kadınlara yasal eşitlik tanıyan tüm düzenlemeleri yaptıktan sonra, yasanın hükmünün uygulanmasını istemiş, bu bağlamda da Birlik kendini feshetmişti. 1938'de Cumhuriyet'in ilk dernekler yasası yürürlüğe girdiğinde yukarıdaki hüküm aynı nitelikte olmamakla birlikte yasada bir kez daha yer almıştı. Bu kez yasada "Aile, cemaat, ırk, *cins* ve sınıf esasına veya adına dayanan cemiyet teşkili yasaktır." deniliyor, gene kadınların cinsiyet adına ve amacına yönelik dernek kuramayacağı hükme bağlanıyordu.

1938 tarih ve 3512 sayılı Dernekler Yasası'nda 1946 yılında 4919 sayılı yasa ile değişiklik yapılarak, dernek kurmakla ilgili yasaklar içinde yer alan cinsiyetle ilgili dernek kurma yasağı kaldırıldı. Ancak kadınların cinsiyet adı ve amacıyla dernek kurabilmeleri için iki yıl daha geçecektir. 1948 yılında gerçekleştirilen ilk kadın örgütlenmesi, Amerikan kökenli Soroptimist Derneği olacak, bu dernek de adına önce "Meslek Kadınları Yardım Derneği" demek gereği duyacaktır. Cumhuriyet Tarihinin ilk kadın örgütlenmesi olan Türk Kadınlar Birliği'nin yeniden faaliyete geçmesi ise ancak

1949 yılında gerçekleşebilecektir.

1948'den itibaren kurulan kadın derneklerinin amaçlarında dikkat çeken bir özellik Atatürk Devrimiyle elde edilen kazanımların yitirilmesi endişesiyle hareket edilmeye başlanmasıdır. Kadınlar 1923'te eşit haklar kazanmak için örgütlenmişken, aradan yirmi yıldan biraz fazla zaman geçtiğinde ise artık elde edilen hakları koruma kaygıları ile örgütlenmeye başlamışlardır. Kadınların daha 1950'li yıllarda gericilikten, gerici hareketin gelişiminin kadın haklarını geriye götürmesinden endişe duymaya başladıkları görülmektedir. Bu tarihten sonraki kadın örgütlenmelerinin birçoğu işte bu kaygıyla gerçekleştirilecek ve elde edilen hakları koruma ya da savunmaya yönelik örgütlenmeler olacaktır. Bu nitelikteki tüm örgütlenmelere, söz konusu örgütlerin dışındaki kadın çevrelerince "Kemalist Kadın Dernekleri" adı verilmektedir.

1948 yılından itibaren Türkiye'de uluslararası kadın örgütlerinin uzantısı olan kadın dernekleri de kurulmaya başlanacaktır ki bu dernekleri de Kemalist Kadın Dernekleri arasında saymak olanaklıdır.

1960'lı yıllardan itibaren ise Türkiye'yi etkilemeye başlayan "milliyetçi", "sosyalist" ve "islami" düşünce kadın örgütlenmelerinde kendisini göstermeye başlayacaktır. Bu düşünceler doğrultusunda kurulan kadın dernekleri Atatürk Devrimiyle getirilen kadın haklarını ya eleştirecekler ya da benimsemeyerek, kabul etmeyeceklerdir. Türkiye'de kadınları etkileyen son düşünce ise 1980 sonrasında gördüğümüz "feminist" örgütlenmeler olmuştur. Gene 1980'e kadar yalnızca dernek ve parti kadın kolları şeklinde görülen kadın örgütlenmeleri, bu yıldan sonra oldukça çeşitlenmiş, vakıf ve şirket örgütlenmeleri bu dönemde ilk kez gerçekleştirilmiştir.

1950'li yıllardan itibaren kadın hareketinde bir başka özellik daha ortaya çıkmıştır. Bu özellik Türkiye'nin dış politikadaki yönelimlerine uygun olarak kadın örgütlenmelerinde de Amerikan etkisinin çok açık bir şekilde görülmeye başlamasıdır.

Şöyle ki; dış politikada Amerika'ya yakınlaşmaya başlanmasıyla kadın örgütlenmesinde, ya anavatanı ABD olan dernekler (Soroptimist Derneği gibi), ya da ABD'de dernek kurucusu olan bazı kadınların, önerilerde bulunmaları ve Türk kadınlarını yönlendirmeleri sonucu kurulan dernekler (Kadın Konseyi Derneği gibi) ortaya çıkmıştır.

Gene Türk-ABD ilişkilerinin sıkılaşmasının kadın örgütlenmelerinde ortaya koyduğu bir başka özellik, dostluk ve kültür dernekleri adıyla Türk kadınlarının Amerikalı kadınlarla birlikte dernekler kurmalarıdır. İlginç olan bir başka konu kadınların Amerikayla ilgili olarak aynı tarihlerde, birden çok dernek kurmuş olmasıdır. Bu tarihte kurulan Türk-Amerikan Kadınları Kültür Derneği bu gün hala faaliyetini sürdüren, bu anlamda Cumhuriyetin en uzun ömürlü derneklerinden sayabileceğimiz bir dernektir.

Türk kadınlarının ilk kez Amerikan kadınlarıyla olmak üzere bir çok ülke kadınıyla dostluk derneği kurduğu görülmektedir. Bu dostluk dernekleri Pakistan, Çin hatta Japon kadınlarıyla kurulan derneklerdir. Ancak Japonya ile hatta Kore ile dostluk dernekleri kuran Türk kadınları bu ülkelerden çok daha yakın ülkelerdeki kadınlarla dostluk dernekleri kurmamışlardır. Örneğin Avrupa ülkelerinden hiçbirisinin kadınlarıyla böylesi dostluk dernekleri kurulmamıştır. Bu gerçekten dikkat çekicidir.

Dış politikayla kadın örgütlenmeleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir başka nokta da Amerika ile kurulan dostluk derneğinin ardından kurulan İran ve Pakistan dostluk dernekleriyle kadınların adeta o dönemin bölgesel işbirliği örgütlenmesi olan CENTO benzeri bir örgütlenmeyi kendi aralarında gerçekleştirmiş olmalarıdır. Bu derneklere bakıldığında kadın örgütlenmelerinin ne denli dış politika paralelinde geliştiği de görülmektedir.

1950'li yıllarda kadınlar için bir başka örgütlenme şekli ortaya çıkmıştır. Bu örgütlenme kuşkusuz doğrudan kadın haklarıyla ilgili bir örgütlenme değildi. Ancak kadınların politize olmasında çok önemli işlevi olmuştu. Söz konusu olan örgütlenme "parti kadın kolları"dır. 1980'e kadar Türkiye'de parti kadın kolları yalnızca partilerin politikasına hizmet etmek amacıyla kurulmuş olsalar da, sonuçta kadınların politikaya katılmalarını sağladığı için kadınlar açısından önemli bir örgütlenme sayılması gerekmektedir. Özellikle 1952-1980 yılları arasında CHP kadın kolları incelendiğinde bu örgütlenmelerin kadınlar için önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü CHP'nin kadın senatör ya da milletvekilleri, kadın kollarını "okul" olarak nitelemekte ve buradan yetiştiklerini belirtmektedirler. Kadının siyasallaşmasının ise kadın hakları açısından önemi yadsınamaz bir gerçektir.

İç politikadaki gelişmelerin kadın örgütlenmelerine etkisi ise incelenen tüm süreç içinde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'yi etkileyen düşünce akımları, kadın örgütlenmelerinde kendini gösterdiği gibi, gerçekleştirilen her askeri darbe sonucunda bu darbeleri yapanların hazırladıkları anayasalar ve dernekler yasalarının kadın örgütlenmelerini de olumlu ya da olumsuz olarak etkiledikleri görülmektedir. Örneğin 27 Mayıs 1960 askeri darbesini yapanlar tarafından gerçekleştirilen 1961 Anayasası örgütlenme özgürlüğünü genişletirken, kadınlar da bu ortamdan yararlanmayı başarmışlar o yıllara değin Türkiye'de görülmeyen nitelikte "milliyetçi" ya da "devrimci" dernekler kurmaya başlamışlardır. Böylece Türkiye'de kadınlar, yalnızca Atatürk Devriminin sağladığı yasal eşitlik koşullarını korumak ya da savunmak amacıyla değil, devrimci veya milliyetçi düşünceleri savunmak için de dernekler kurmaya başlayacaklardır. 1960'lı yıllar ve 1961 Anayasası bu oluşumu başlatan yıllar ve yasal ortam olmuştur. Asıl gelişme ise 12 Mart 1971 askeri müdahalesine karşın 1970'li

yıllarda olacaktır. 12 Mart müdahalesi sonrasında kabul edilen yeni dernekler yasası ile örgütlenme özgürlüğü kısıtlanmıştı. Kadınlar bu yasal çerçeveye karşın, 1960'lı yıllarda başlatılan açılımı sürdürerek üye ve şube sayısı ile hayli büyük sayılabilecek siyasal örgütlenmeler gerçekleştirmişlerdi. 1970'li yıllar, Türkiye'nin siyasal koşullarına uygun olarak kadınların da daha yoğun bir şekilde siyasal nitelikte örgütlendikleri yıllar olmuştur. 1980 yılına gelindiğinde Türkiye'deki bunalımın nedenini örgütlenme özgürlüğünde gören Parlamento, Dernekler Yasası'na yeni sınırlamalar getirmişti. Mecliste yasanın 35. maddesi üzerinde anlaşmaya varılmış, "derneklerin hiç bir şekilde siyaset yapmayacağı" kabul edilmişti.³ Böylece siyasal ve toplumsal bunalımların sona ereceği düşünülmüştü. Ancak bu düzenlemeler de 12 Eylül 1980 askeri darbesine engel olamamış, 12 Eylül darbesini gerçekleştirenler bu düzenlemeleri de yeterli bulmayarak örgütlenme hak ve özgürlüklerinin olabildiğince kısıtlandığı yeni bir anayasa ve dernekler yasası yapma gereği duymuşlardı.

Askeri darbeyi gerçekleştirenler faaliyette olan kadın derneklerini kapattıkları gibi yeni bir anayasa ve dernekler yasası yürürlüğe girinceye kadar dernek kurmayı da yasaklamışlardı. Bu yasaklı dönemde kapatılan derneklerin arşivlerine el konulup, bazıları için davalar açılmış, kadın örgütlenmelerinin tarihi silinmeye çalışılmıştı.

Kadınlar bu yasaklı dönemde de örgütlenme hareketinin sürekliliğini sağlamaya çalışmıştı. Bu süreklilik de dernek kurmanın yasak olduğu süreçte şirket veya vakıf olarak örgütlenme şeklinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştı. Önce şirket kurulmuş, ardından vakıf kurulmuş, yeniden dernek kurma hakkı verildiğinde de dernekler kurularak bu süreklilik gerçekleştirilmişti. Böylece kadın örgütlenmesi tarihindeki tek kesinti 1935-1948 yılları arasındaki kesinti süreci olmuştu.

Gene 1980'deki kesinti sürecinde kapatılan derneklerin el konulan arşivlerinin yerine, kadınlar olabildiğince yeni arşiv oluşturma çabalarına girişmişler, örgütlerinin tarihini bir şekilde sürdürmeye çalışmışlardı.⁴

Her şeye karşın 1980 yılı, kadın hareketi için tam anlamıyla bir dönüm noktası olmuştur. Bu yılda sözcüğün gerçek tanımıyla "Feminizm" Türkiye'de etkili olmaya başlarken, gene bu süreçte yasaklamalar nedeniyle parti kadın kolları olarak örgütlenemeyen kadınlar, parti kadın komisyonları şeklinde örgütlenirken, derneklerin dışında şirket ve vakıf olarak, bunların yanında "Feminist hareket" (dernek olarak örgütlenme şekli feminist ilkelere uygun olmadığı için) "feminist grup"larda, platformlarda bir araya gelmeyi yeğlemektedirler.

Bu gelişmelerin yanında 1980 sonrası kadın hareketinde görülen bir başka gelişme

³Cumhuriyet, 18 Ocak 1980, s.1

⁴Türk Kadınlar Birliği İstanbul Şubesi buna örnek oluşturmaktadır.

kadınların statüsü ve sorunlarıyla ilgili bilimsel araştırma koşullarının oluşturulmasıdır. Bu doğrultuda bir yandan üniversitelerde birbiri ardına "Kadın Araştırma Merkez"leri kurulmaya başlanmış, öte yandan kadınların belleğini oluşturmak için ilk "Kadın Kütüphanesi" açılmıştır. Kadınlar artık kendi tarihlerini, sorunlarını, toplumsal konumlarını bilimsel düzeyde sorgulamaya başlamışlardır. Bu çalışmalar sonunda kadınlarla ilgili bir çok görüşün yanlışlığı, eksikliği ortaya konmuştur. Bunlardan en önemlisi Cumhuriyet Döneminde, kadınlara her hangi bir istem olmadan haklar verildiği, kadınların siyasal-yasal-toplumsal haklarına bu şekilde sahip olmalarından ötürü bunları korumayı da bilemedikleri, bu konuda her hangi bir çaba harcamadıkları gibi görüşlerdir. Söz konusu iddiaların doğru olmadığı bu araştırmada da ortaya çıkmaktadır. İşte bu bilimsel ortam ve bilimsel araştırmalar bu gibi doğruların ortaya konmasını sağlamıştır. Bunu da gerçekleştiren kadınların kendisidir ve Türkiye'deki kadın hareketinin en önemli kazanımıdır.

1923-1993 tarihleri arasındaki kadın örgütlenmelerinin bu genel değerlendirmesinden sonra bir de dernek ve vakıf olarak örgütlenmelerde ortaya çıkan bazı özelliklerden söz edebiliriz.

Dernek ve vakıfların hemen hemen hepsinin etkinliklerinde birleştikleri noktalar; yasalardaki (Medeni Kanun, Türk Ceza Kanunu) kadın-erkek eşitsizliğine yol açan maddelerin değiştirilmesi çabaları bu bağlamda alternatif yasa önerileri (Bu konudaki ilk görüşler kadın örgütleri tarafından 1950'li yıllarda ifade edilmeye başlanmış, 1970'li yıllarda ise ilk alternatif yasa önerisi hazırlanarak Meclis'e iletilmişti, bu çabalar 1980'li ve 1990'lı yıllar da sürdürülmüştü.) özellikle üniversitede okuyan kız öğrencilere burs verme, çalışan kadınların kreş sorununa çözüm bulmaya yönelik çalışmalar, kadınlara yönelik özellikle okuma-yazma kursları ile ekonomik bağımsızlık elde etmelerini sağlayacak el becerisi kazandırma kursları açmaktır.

Sol hareket içinde yer alan "devrimci kadın dernekleri" özellikle köyden kente göçün sonucunda büyük kentlerde oluşan gecekondu kesiminin kadınlarına yönelik çalışmalar yapmışlardır. Gene başta sol dernekler olmak üzere bir çok kadın örgütünün karşı çıktığı ve mücadele ettiği konulardan birisi de "reklamalarda ve basın organlarında kadınların cinsel meta olarak kullanılması"dır.⁵

Kırsal kesim kadınları için Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri kadın örgütlerinin karşı çıktıkları ve değiştirilmesini ifade ettikleri ortak talep ise "başlık parası"dır. Bu konuda birçok derneğin çalışması görülmektedir. Bu kesimden kadınlar için en kapsamlı ve gerçekten önemli telepler ortaya koyan tek dernek İlerici Kadınlar Derneği olmuştur.

En çok kapatılma sorunuyla karşılaşan dernekler ise sol kadın dernekleri olmuştur.

⁵Bakınız: İzmir Emekçi Kadınlar Derneği'nin etkinlikleri.

Sürekli haklarında açılan davalarla uğraşmak zorunda kalabilmektedirler. Bunlardan bazıları haklarında açılan davayı kazanıp yeniden çalışmaya başlarken, bir çoğu kapatıldıktan sonra yeniden açılmamıştır. Tüm baskı ve engellemelere karşın gene de bu kesimden kadınlar sayısal olarak oldukça fazla sayılabilecek örgütlenme gerçekleştirmişlerdir.(1969-1993 arası 17 örgütlenme)

Kadın örgütlenmelerinde dikkati çeken bir başka nokta; bir kadının bir çok kez tek bir derneğin kurucusu olmayıp, birden çok derneğin kurucusu olması gene bazı kadınların yalnız dernek kurmakla yetinmeyip bunların yanında bir de vakıf kurmaları böylece dernek ve vakıf çalışmalarını birlikte yürütmeleridir.

Bunların yanında Cumhuriyet Tarihi'nin birbirinden farklı alanlarda önem taşıyan iki kadın derneğinden ve derneklerin önemini ortaya koyan özelliklerden söz edersek; bu derneklerden birincisi, tarihi Cumhuriyet Tarihi ile özdeşleşen, Türk Kadınlar Birliği'dir. TKB ile ilgili olarak dikkati çeken özellikler şunlardır:

- a) 1935-1948 yılları ile 1980 yılı hariç hemen-hemen kesintisiz olarak çalışmayı sürdürmüş bir dernektir.
- b) İlk kurulduğu tarihlerde (1923-1935) hayli ilerici tavırlar ortaya koyarken, sonraları bu özelliğini hemen hemen yitirmiş gibidir. Sol dernekler, TKB'nin bu süreçteki konumunu diğer bazı kadın dernekleriyle birlikte değerlendirerek "kadınların vakitlerini boşa geçirmemek için kurdukları, yalnızca çaylı içkili toplantılar düzenleyen masa başı dernekler" olarak eleştirmekte idiler.
- c) Her ne kadar derneklerin siyasetle ilgisi kesilmeye çalışmışsa da TKB baştan itibaren bunu başaramamış, 1920'li yıllarda radikal düşüncelerle hareket ettiği, siyaset yaptığı şeklinde eleştirilirken, 1950'li yıllarda gerçekten iktidardaki partiyle bütünleşen bir görüntü ortaya koymuş ve iktidar partisinin yani DP'nin kadın kolları gibi çalıştığı ifade edilmiş, 1960-1980 yılları arası ise genelde muhalif bir kimlik kazanarak bu kez CHP yanlısı bir siyaset yürütmüştü. 1980 sonrası ise biraz daha aktif bir etkinlik ortaya koymaya başlamıştır. Bu bütün dernekler için geçerlidir. Çünkü kadınlar radikal dinci hareketlerden endişe duymaya başlamışlardır. Bu hareketlerin kadın haklarını tehdit ettiği düşüncesindedirler ve bu düşünce doğrultusunda Cumhuriyet Tarihi'nin en etkin çalışmalarını ortaya koymaya başlamışlardır.
- d) TKB başkanlığı nedeniyle de farklı bir özellik göstermektedir. Çünkü yaklaşık 60 yıllık tarihinde neredeyse beş başkan tarafından yönetilmiştir. Bir başkan uzun yıllar bu görevi sürdürebilmiştir. Örneğin Günseli Özkaya en uzun süre başkanlık yapan kişidir. 1960'lı yıllardan 1980'li yıllara kadar başkanlık yapmıştır. Aysel Göksoy 1980'li yıllardan bugünlere kadar başkanlığını sürdürmektedir. Dernek başkanlarının böylesi uzun süreler yönetimde kalmaları TKB'i için bir özellik oluşturmaktadır. Çünkü dernek

başkanlarının niteliği, derneğin niteliğini belirlemektedir. Dernek, başkanına göre iktidarla bütünleşmekte veya muhalefet yapmakta, ilerici veya muhafazakar olabilmekte, etkinlikler başkanların düşünce yapısına göre belirlenmektedir.

Yalnızca TKB'nin tarihsel sürecine bakmak bize Türkiye'nin siyasal gelişimini görmek ve değerlendirmek olanağını verebilmektedir.

Türkiye'de kadınların ikinci büyük örgütlenmesinin İlerici Kadınlar Derneği (İKD) olduğu söylenebilir. TKB'nin aksine faaliyet süresi oldukça kısa sürmesine karşın bu derneğin büyük örgütlenmelerden sayılmasının nedenleri olarak şunlar belirtilebilir:

- a) 1975-1979 yılları arasında oldukça kısa sayılabilecek bir etkinlik süreci olmasına karşın İKD; üye sayısının 15.000'e, şube sayısının ise 33'e (35 tane de temsilcilik) ulaşması nedeniyle sayısal açıdan güçlü bir kadın örgütü kabul edilmelidir.
 - b) Düzenli olarak yayımlanan "Kadınların Sesi" adlı yayın organının ulaştığı 44.000 tiraj bu güne değin hiç bir kadın örgütünün yayın organının ulaşamadığı bir tirajdır. Ayrıca yayın organı olarak böylesi düzenli bir dergi çıkaran başka örgüt de yoktur denilebilir.
 - c) Kadınlar için o güne değin ilk kez ifade edilen ve gene o güne değin bir kadın derneğinin programına aldığı en kapsamlı talepleri, özellikle kırsal kesim kadınları ile işçi kadınlar için Türkiye'de ilk kez ifade edilen koşulları ve istekleri programına alarak bunları gerçekleştirebilmek için çalışmalarını oldukça disiplinli ve kesintisiz olarak sürdürmüştür.
 - e) İKD üyesi kadınlar bugün hala örgütlülüğün kadın hareketi açısından öneminin bilinciyle hareket etmektedir. İKD hareketi içinden gelen birçok kadın, bugün 1980 sonrası kurulan dernekler ve vakıflarda kadın hakları için çalışmalarını sürdürmektedir.
- Bu nedenlerle İKD, hem dönemindeki hem de bugünkü bir çok derneği etkileyen bir kadın örgütlenmesi olma özelliği taşımaktadır.

Kadın dernekleriyle ilgili araştırma konusu olan bu sürecin sayısal değerlendirmesine gelince:

1923-1993 yılları arasında kadınlar tarafından değişik amaçları gerçekleştirebilmek için; 3 federasyon, 118 dernek, 9 vakıf, 3 şirket, 3 feminist grup, 3 feminist platform, 3 üniversitede kadın araştırmaları merkezi kurulmuştur.

118 dernekten 34 tanesi Türkiye Soroptimist Kulüpleri Federasyonu'na bağlı olarak aynı tüzük çerçevesinde, 8 tanesi Devrimci Kadın Dernekleri Federasyonu'na bağlı olarak aynı tüzük çerçevesinde kurulmuşlardır. Soroptimist derneklerden 14'ü bu araştırmaya esas olarak alınan üç büyük kent (İstanbul-Ankara-İzmir) dışında kurulurken, gene DKDF'yi oluşturan derneklerden de 7'si üç büyük kentin dışında kurulmuştur. Üç büyük kent dışındaki kadın örgütlenmeleri araştırmanın kapsamı içine alınmamasına karşın, Gaziantep, Samsun, Gelibolu'da kurulmuş olan bir kaç kadın

derneği örnek oluşturmaları açısından konunun içine alınmıştır.

Araştırmaya esas olarak alınan üç büyük kentte 88 dernek (20 tanesi Soroptimist Dernek'tir) kurulmuştur. Bunlardan 48 tanesi İstanbul'da, 25 tanesi Ankara'da, 15 tanesi İzmir'de kurulmuştur. Bu 88 dernekten yalnızca bir tanesini (Bar Kadınlarını Koruma Derneği) bir erkek kadınlar için, onlar adına kurmuştur. Bunun dışındaki tüm dernekler kadınlar tarafından gerçekleştirilmiş örgütlenmelerdir. Bu derneklerin amaçları da oldukça çok çeşitlilik göstermektedir. Şöyle ki; Atatürk Devrimiyle elde edilen hakların savunulmasından, geliştirilmesine, feminist dayanışma ilkelerinden, sosyalist, milliyetçi, radikal dinci düşüncelere kadar, başka ülkelerin kadınlarıyla dostluk ve kültürel işbirliği çabalarından, yerli kumaş tüketimini özendirmeye kadar, aynı okulu bitirmekle ilgili, aynı meslekte olmakla ilgili dayanışma çabalarından, Atatürkçü ekonomik düzen (Devletçilik İlkesi) doğrultusunda mücadele etmeye kadar uzanabilmektedir. Bunlardan bazıları bugün faaliyette değildir. Saptanabildiği kadarıyla bugün faaliyette olan derneklerin sayısı 67'dir. 38 dernek kapanmış veya kapatılmıştır. 13 derneğin faaliyette olup, olmadığına ilişkin kesin bir bilgi elde edilememiştir. Derneklerden 84 tanesi hakkında tüm bilgi ve belgelere ulaşılmış, 34 tanesinden 18 tanesi hakkında yalnızca isimleriyle ilgili bilgi edinilebilmiş, 16 tanesi ise gazete ve dergilerde haklarında yer alan bazı küçük haberler çerçevesinde (açılış, herhangi bir etkinlik, kapanış gibi) değerlendirilebilmiştir.

Türkiye'de kadınlar tarafından 3 federasyon kurulmuştur. Bunlardan Devrimci Kadın Dernekleri Federasyonu (DKDF) 12 Eylül 1980'de kapatılmış, Türkiye Soroptimist Kulüpleri Federasyonu (TSKF) ile Kadın Dernekleri Federasyonu (KDF) ise halen faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kadınların vakıf olarak örgütlenmeleri ise 1980 sonrasında başlamıştır. 1980 sonrası kurulan vakıflardan 1'i dışında haklarında tüm bilgi ve belgelere ulaşılan 8 Vakıftan 7'si İstanbul'da, biri Ankara'da kurulmuş, biri hakkında yeterli bilgi edinilemediği için kuruluş yeriyle ilgili bilgilere de ulaşma olanağı olamamıştır. (Dost İnsan Vakfı) Bir vakıf ise kuruluşundan bir süre sonra merkezini kuruluş yeri olan İstanbul'dan Ankara'ya taşımıştır. (Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı)

1980 sonrasında kadın örgütlenmelerinde bir başka yöntem şirket kurulmasıdır. Bu süreçte kadınlar iki tanesi anonim şirket, bir tanesi limited şirket olmak üzere toplam üç şirket kurmuştur. Bunlardan iki anonim şirket doğrudan kadın hakları doğrultusunda kurulmuş feminist örgütlenmelerdi. Üç şirket de İstanbul'da kurulmuştu.

1980 sonrası gelişen feminist hareketin diğer örgütlenme şekilleri "grup" ve "platform" şeklindeki örgütlenmelerdi. Feminist gruplardan üç tanesi hakkında bilgilere ulaşılabirken (ki hepsi de Ankara'dadır), İstanbul, Ankara ve İzmir'de kurulan "kadın

platformları"ndan yalnızca İzmir Kadın Platformu'na ilişkin bilgilere ulaşılabildi.

Görüldüğü gibi Türkiye'de 1923'den, 1993'e kadar geçen sürede kadın hareketi hem amaç ve etkinlik olarak bilinçlenmiş, çeşitlenmiş ve güçlenmiş hem de sadece bir kent çerçevesinde kalan dar bir bölge hareketi olmaktan çıkarak ülke düzeyinde yaygınlaşmıştır. İddia edildiği gibi Türkiye'de kadınlar "haklarının bilincinde olmayan, bu hakları korumaya, geliştirmeye çalışmayan" bir konumda değildirler, tam tersine 70 yıllık süreçte Cumhuriyet'in kazandırdığı hakları geliştirerek sürdürmek için sürekli bir mücadele içindedirler.

Sonuç olarak şunu da söyleyebiliriz ki Cumhuriyet Döneminde çok çeşitli amaç ve nitelikte kadın örgütlenmeleri gerçekleşmiş olsa da ağırlıklı örgütlenmeyi "Kemalist Kadın Örgütlenmeleri" oluşturmaktadır. Atatürk Devrimi ile elde edilen kadın haklarını ve konumunu yitirmek istemeyen hatta daha da geliştirmek isteyen kadınlar giderek artan sayıda örgütlenmektedirler. (dernek, vakıf gibi) Hele kadın haklarını tehdit eden özellikle 1980 sonrası yoğunlaşan anti-laik hareketlere karşı çok daha güçlü, duyarlı bir şekilde ve örgütlü olarak mücadele etmektedirler.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- 1- Akşin, Sina, Jön Türkler ve İttihat Terakki, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1987.
- 2- Afet İnan, A., Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, VIII. Türk Tarih Kongresi III. Cilt'ten Ayırbasım, Ankara, TTK Basımevi, 1983.
- 3- Baykal, Bekir Sıtkı, Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Ankara, TTK Basımevi, 1986.
- 4- Caporal, Bernard, Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını 1919-1970, Çeviren: Ercan Eyüpoğlu, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982.
- 5- Cumbur Müjgan-Enginün İnci, Milli Mücadele'de Türk Kadını, Ankara, Feryal Matbaacılık, 1983.
- 6- Eroğul, Cem, Geçiş Sürecinde Türkiye, Derleyenler: İ.C.Schinck, A.Tonak, İstanbul, Belge Yayınları, 1987.
- 7- Görel, İ. Hakkı, Medeni Kanun Hükümlerine Göre Cemiyetler ve 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu, Medeni Kanun'un 15. Yıldönümünden Ayır Bası, İstanbul, Kenan Matbaası, 1943.
- 8- İşeri, Dr. Ahmet, 1630 Sayılı Dernekler Kanunu ve Dernekler Yönetmeliği Medeni Kanun ve 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu ile Karşılaştırmalı Olarak 1630 Sayılı Dernekler Kanunu ve Dernekler Yönetmeliği, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları No: 331, Ankara, A.Ü. Basımevi, 1973.
- 9- Kili, Suna, Türk Anayasaları, II. Basım, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1982.
- 10- Muhittin, Nezihe, Türk Kadını, İstanbul, Numune Matbaası, 1931
- 11- Oğuzoğlu, H. Cahit, Medeni Hukuk-Şahsın Hukuku-Aile Hukuku, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları No: 177, Gözden Geçirilmiş 5. Basım, Ankara, Yeni Desen Matbaası, 1963.

- 12- Onger, Beria, Atatürk Devrimi ve Kadınlarımız, Türkiye İleri Kadınlar Derneği Kitaplığı: 1, İstanbul, Fahri Onger Yayınları, 1965.
- 13- ----- Kadınların Kurtuluşu, Türkiye İleri Kadınlar Derneği Kitaplığı: 2, İstanbul, Kutulmuş Matbaası, 1967.
- 14- Öztürk, Kazım, Demekler Kanunu, I. Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1973.
- 15- Taşkiran, Tezer, Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1973.
- 16- Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt I, II. Meşrutiyet Dönemi, 2. Baskı, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1984.
- 17- Ünen, Nurettin, Sıra Havva'nın Kızında, İstanbul, Şampiyon Basın Yayın Organizasyon, 1975.
- 18- Yalçın, Ayhan, TC 1924, 1961, 1982 Anayasaları, 2. Baskı, İstanbul, Geçit Kitabevi, 1986.
- 19- Demokratik Kadın Birliği, Program ve Talepler, Kadın Dayanışması Yayınları :1 Ankara, Doğan Matbaası, 1978.
- 20- İlerici Kadınlar Derneği, I. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, İKD Yayınları No:2, Ankara, Çark Matbaası, 1977.
- 21- İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No :1, İstanbul, İ.Ü. Basımevi, 1990.
- 22- Türk Ev Kadınları Derneği, TEKD Seri Konferansları I-IV, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1967.
- 23- -----TEKD Seri Konferansları V-VIII, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1967.
- 24- -----TEKD Seri Konferansları IX-XII, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1968.

- 25- -----TEKD Seri Konferansları XIII-XVI, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1969.
- 26- Türk Kadın Birliği, Kadın Sesi, 1923-1933 Cumhuriyetin 10. Yıldönümünü Kutlular, 29.X.1933, Ankara, Ahmet İhsan Matbaası, 1933.
- 27- Türk Kadın Birliği Genel Merkezi, 1955 Yılı Radyo Konuşmaları, Cilt I, TKB Genel Merkez Yayınları No:1, İstanbul, Maarif Basımevi, 1957.
- 28- Türk Kadın Birliği İstanbul Merkezi, 1956 ve 1957 Çalışma Devresine Ait Faaliyet Raporu, İstanbul, Halk Basımevi, 1958.
- 29- Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği, Türkiye Kadın Yılı Kongresi, TÜKD Ankara Şubesi Yayınları:1, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1978.
- 30- Türkiye Yardımsevenler Derneği, 1928-1978 50. Yıl, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1978.
- 31- I.Ulusal Kadın Kongresi, Gelişen Türkiye'de Kadının Rolü ve Etkinliği 6-7 Kasım 1991, 118-T Lioness Yönetim Çevresi, İstanbul, Baskı Model Matbaası, 1992.
- 32- Cemiyetler Kanunu Kanun No:3512, İstanbul, Vakit Kitabevi, 1938.
- 33- Son Değişikliklere Göre Cemiyetler Kanunu, İstanbul, Bürhaneddin Basımevi, 1946.
- 34- Cemiyetler Kanunu 4919 ve 5927 Sayılı Kanunların Değişikliğini Havidir, İstanbul, Burhanettin Erenler Basımevi, 1952.
- 35- Dernekler Kanunu Kanun No :1630, Karar Tarihi :22.11.1972, Resmi Gazete'nin 2.12.1972 Tarih, 14379 Sayılı Nüshasından Aynen Alınmıştır., İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevleri-Halk Basımevi, 1972.
- 36- Fihristli 2908 Sayılı Dernekler Kanunu, Son Değişiklikleriyle, İstanbul, İnkılap ve Aka Basımevi, 1984.
- 37- Şimdi Sığınak İçin, (Dayağa Karşı Kadın Dayanışması Kampanyası), İstanbul, K Yayınları, 1989.

MAKALELER

- 1- Aksoley, Mebrure, "Türk Kadınlar Birliği Hakkında Radyo'da Bir Konuşma", Kadın Gazetesi, 14.11.1949, yıl :3, sayı :142.
- 2- Aksu, Türkan, "Türk Anneler Demeği Amaç ve Faaliyetleri", KaDeFe, Mart 1977, yıl :1, sayı : 1.
- 3- Arat, Enise, "KDF Kadın Dernekleri Federasyonu'nun Amacı, KaDeFe Çıkarken" KaDeFe, Mart 1977, yıl :1, sayı :1.
- 4- Arıcan, Nevin, "Kadınlar Birliği'ne Lüzum Var mı?", Kadın Gazetesi, 7.5.1953, yıl :7, sayı :323.
- 5- Ayda, Adile, "Türkiye Kadınlar Konseyi'ni Nasıl Kurdum?", KaDeFe, Haziran 1991, yıl :15, sayı :2.
- 6- Ayda, Adile, "Kadınlar Dayanışma Birliği", Kadın, 13.12.1965, sayı : 898.
- 7- Baykal, Bekir Sıtkı, "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt : I, 1984-1985.
- 8- Candan, Jale, "Çetin Savaşçılar", Umudumuz, Sahibi CHP Kadın Kolları Genel Merkez Yönetim Kurulu Adına Genel Başkan Neriman Elgin, 22.2.1974.
- 9- Çakır, Serpil, "Bir Osmanlı Kadın Örgütü Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti", Tarih ve Toplum, Haziran 1989, Cilt : XI, sayı : 66.
- 10- Derin, Ayşenur, "Kadınların Örgütlenme Sorunu Üzerine", Demokrat, 11.3.1980
- 11- Devecioğlu, Ayşegül, "1975-80 Kadın Örgütlenmesi : Kaçırılmış Bir Fırsat", Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Tarihi Ansiklopedisi, Cilt :7
- 12- Fahir, Şadan, "Müslüman Kadın Birliği ve Mediha Gezgin", Kadın, Haziran 1974, Sayı :1065.

- 13- Gerede, Lamia, "Türk Kadın Birliği Hakkında", Kadın Gazetesi, 26.12.1949, Yıl : 3, Sayı :148.
- 14- Hasıroğlu, Ercüment, "Milli Mücadele'de Sivas'ta Toplanan Kadınlar Kongresi", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Aylık Tarih ve Kültür Dergisi, Cilt : I (1-10), Kasım 1967, Sayı : 2.
- 15- Ilgaz, Hasene, "Dünya Kadınlığının Londra Konferansı", Kadın Gazetesi, 22.3.1948, Yıl :2, Sayı : 56.
- 16- Işık, Nazik, "Bu Miras Hepimizindir", Çağdaş Kadın Dergisi, 1989, Sayı :6.
- 17- Kılıçaslan, Z., "Kadın Sorununa Farklı Yaklaşımlar", Düşün-Kadın ve Toplum, Mart 1986, Sayı :26.
- 18- Menteşe, Firdevs, "Türk Kadınlar Konseyi ve Çalışmaları", KaDeFe, Mart 1977, Yıl :1, Sayı :1
- 19- Oruz, İffet Halim, "Kadın Devrimci Görüş ve Tarihçe", Kadın Gazetesi, 19.4.1965, Sayı : 867.
- 20- -----, "Kadın Birliği", Kadın Gazetesi, 5.4.1947, Yıl :1, Sayı : 6.
- 21- -----, "İnsan Hakları ve Kadın", Kadın, Kasım 1979, Sayı :1125.
- 22- -----, "Yardım Sevnler Derneği", Kadın Gazetesi, 12.6.1950, Yıl : 4, Sayı :172.
- 23- -----, "Türk Kadın Birliği", Kadın Gazetesi, 18.4.1949, Yıl :3, Sayı :112.
- 24- -----, "Türk Kadın Birliği Hakkında Düşünceler", Kadın Gazetesi, 16.5.1949, Yıl :3, Sayı :116.
- 25- -----, "Türk Kadın Birliği Çalışmalarına Bir Bakış", Kadın Gazetesi, 4.7.1949, Yıl :3, Sayı :123.
- 26- -----, "1950 Seçimlerinde Kadınlarımıza Düşen Ödev", Kadın Gazetesi, 27.3.1950, Yıl : 4, Sayı :161.

- 27- -----, "Kadınlar Partisi", Kadın Gazetesi, 18.1.1958, Yıl :11, Sayı : 489.
- 28- -----, "Yeni Bir Kadın Teşekkülü", Kadın Gazetesi, 5.9.1959, Yıl :12, Sayı : 547.
- 29- -----, "Türk Konseyi", Kadın Gazetesi, 20.2.1960, Yıl :13, Sayı : 598.
- 30- -----, "7. Maddenin Düşündürdükleri", Kadın Gazetesi, 6.5.1963, Sayı : 765.
- 31- Otmar, Nurettin, "Düzenlenmesi Gereken Cemiyet Meselelerinden : Aile Reisi - Soyadı ve Kadın", Kadın Gazetesi, 24.12.1951, Yıl : 5, Sayı : 252.
- 32- Sümer, Tülin, "Türkiye'de İlk Defa Kurulan Kadınları Çalıştırma Derneği", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Cilt : I (1-10), Temmuz 1968, Sayı :10.
- 33- Toprak, Zafer, "1935 İstanbul Uluslararası Feminizm Kongresi ve Barış", Kadın ve Toplum, Toplum-Düşün-Sanat, Mart 1986, Sayı : 24.
- 34- -----, "Kadınlar Halk Fırkası, Halk Fırkasından Önce Kurulan Parti", Tarih ve Toplum, Cilt : 9, Mart 1988, Sayı : 51.
- 35- Ünen, Nurettin, "Kadın Partisi Fantezi Değildir.", Son Havadis, 13.11.1972.

BELGELER

- 1- Ankara İş Kadınları Derneği Ana Tüzüğü (Ankara-1993).
- 2- Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği Ana Tüzüğü (İstanbul-1987).
- 3- Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği I. Olağan Genel Kurulu Faaliyet Raporu.
- 4- Ankara Kadın Derneği (AKD) 1976-1977 Dönemi Çalışma Raporu Önerileri.
- 5- Adalet Partisi Kadın Kolları Yönetmeliği, İstanbul, Orijinal Matbaa, 1965.
- 6- Adalet Partisi Gençlik Kolları Yönetmeliği-Kadın Kolları Yönetmeliği 18.10.1967, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1967.

- 7- Adalet Partisi Kadın Kolları Yönetmeliği, Ankara, Doğu Matbaası, 1975.
- 8- Bornova Kadınlar Sosyal Kültürel Dayanışma Derneği Tüzüğü, Yeşil Bornova Gazetesi, 15.1.1993
- 9- CHP Tüzüğü, (IX. Kurultayca Onanmış ve X. Kurultay Kararıyla Bazı Maddeleri Değiştirilmiştir.), Ankara, Ulus Basımevi, 1953.
- 10- CHP Tüzüğü, (IX. Kurultayca Onanmış ve X. ve XI. Kurultay Kararıyla Bazı Maddeleri Değiştirilmiştir.), Ankara, Güzel İstanbul Matbaası, 1954.
- 11- CHP Kadın Kolları Yönetmeliği, Ankara, Yeni Matbaa, 1954.
- 12- CHP Yönetmelikleri, Kadın ve Gençlik Kolları Yönetmeliği, Ankara, Ajanstürk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayii, 1978.
- 13- CHP İstanbul Kadın Kolu Kongre Çalışma Raporu, İstanbul, Anıl Matbaası, 1961.
- 14- CHP İstanbul Kadın Kolu 1962 Yılı Kongresi, İstanbul, Nebioğlu Matbaası, 1962.
- 15- CHP İstanbul Kadın Kolu 1963 Yılı Kongresi, İstanbul, Anıl Matbaası, 1963.
- 16- CHP İstanbul İl Kadın Kolu 1964-1965 Yılları Kongresi, İstanbul, Şevket Ünal Matbaası, 1970.
- 17- CHP İstanbul İl Kadın Kolu 1968-1969-1970 Yılları Kongresi, İstanbul, Şevket Ünal Matbaası, 1970.
- 18- CHP İstanbul İl Kadın Kolu Faaliyet Raporu (1976 Yılı), (İstanbul-1977).
- 19- CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, (CHP Umumi İdare Heyetince Hazırlanmış ve Genel Başkanlık Divanınca 20.4.1940'da Kabul Edilmiştir.), Ankara, Zorbarat Matbaası, 1940.
- 20- Çamlıca Kız Liseliler Derneği Tüzük, İç İşleri Bakanlığı, Emniyet Genel Md. Güvenlik Dernekler Şubesi'nin 4.6.1984 tarih ve 150344 sayılı yazıları ile tasdik

edilmiştir.

- 21- Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1989).
- 22- Çağdaş Kadın Derneği Tüzüğü, (İzmir-1987)
- 23- Çağdaş Kadın Derneği 1991 Yılı Faaliyet Raporu, (İzmir-1992)
- 23- Çağdaş Kadın Derneği 1992-1993 Yılları Çalışma Raporu, (İzmir-1993)
- 24- Çağdaş Kadın Derneği 1987-1993 Ve....., (Dernek Merkezi tarafından verilen, Derneği tanıtan ve faaliyetleri hakkında bilgi veren belge.)
- 25- Çağdaş Kadın Derneği'nin Yerel Yöneticilere Öneri Paketi, (Dernek Merkezi tarafından verilen belge)
- 26- Demokratik Kadın Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1988)
- 27- Demokrat Emekçi Kadınlar Birliği Programı, (İstanbul-1979)
- 28- Dost Hanımlar Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1987).
- 32- Emekçi Kadınlar Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1993)
- 33- Emekçi Kadınlar Dayanışma Derneği Tüzüğü, (İzmir-1992)
- 34- Emekçi Kadınlar Birliği'nin Programı (Birlik Merkezi tarafından verilen belge.)
- 35- Emekçi Kadınlar Kültür ve Sanat Merkezi Tic.Limt. Şirketi Tüzüğü, Ticaret Sicil Gazetesi, 10.11.1993.
- 29- Hanımlar İlim ve Kültür Derneği Ana Nizamnamesi, (İstanbul-1973).
- 30- Hanımlar İlim ve Kültür Derneği Tüzüğü, Yeni Devir Gazetesi, 18.8.1979.
- 31- Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı Vakıf Senedi, (İstanbul-1988)

- 32- İstanbul Kız Lisesi Mezun ve Mensupları Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1987)
- 33- İstanbul Kız Lisesi Mezun ve Mensupları Derneği 1989-1991 Çalışma Raporu, (İstanbul-1991).
- 34- İleri Kadınlar Derneği Tüzük, İKD Yayınları :1, 7.Baskı, İstanbul, Tufan Matbaası, 1977.
- 35- Kadın Araştırmaları Derneği Tüzük, (İstanbul-1991).
- 36- Kadın Esirgeme Kurumu Nizamnamesi, Ankara, Başvekalet Matbaası, 1937.
- 37- Kadın Dayanışma Vakfı Vakıf Senedi (Ankara-1993).
- 38- Kadın Demekleri Federasyonu Tüzüğü, Ankara, Kara Yolları Genel Müdürlüğü Matbaası, 1984.
- 39- Kadın Emekğini Değerlendirme Vakfı Vakıf Senedi, (İstanbul-1986)
- 40- Kadın Emekğini Değerlendirme Vakfı 1992 Yılı Faaliyet Raporu (İstanbul-1992)
- 41- Kadın Eczacılar Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1989)
- 42- Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Vakıf Senedi, (İstanbul-1990)
- 43- Kadın İşgücünü Destekleme Derneği Tüzüğü, Yeni Gün Gazetesi, 12.2.1994.
- 44- Kadın Haklarını Araştırma ve Geliştirme Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1991)
- 45- Kadın Haklarını Koruma Derneği Ana Tüzüğü, İstanbul, Erpak Matbaası, 1962.
- 46- Kadınlığı Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti Ana Nizamname ve Beyannamesi, İzmir, Berrin Basımevi, 1949.
- 47- Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Derneği Tüzük, (İstanbul-1990)
- 48- Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Derneği Geçici Yönetim Kurulu

- nun 1990-1991 Yılı Çalışma Programı, (Dernek Merkezi tarafından verilen belge).
- 49- Kadın Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Anatüzüğü Kadın Gazetesi, 12.2.1953.
- 50- Kadın Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği Tüzüğü 7.10.1983 tarih ve 2908 sayılı Dernekler Yasası'na uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. (Ankara-1984)
- 51- MHP Tüzük, (y.y. ve y.t. yok).
- 52- MHP Kadın Kolları Yönetmeliği, (y.y. ve y.t. yok)
- 53- Milliyetçi Türk Kadınları Derneği Program ve Tüzüğü, Ankara, Mars Matbaası, 1967.
- 54- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı Senedi, (İstanbul-1990)
- 55- Muaddel Kulüp Nizamnamesi, Soroptimist Kulübü, (Federasyon Merkezinden verilen belge, İstanbul, 1949).
- 56- Soroptimist Kulübü (Meslek Kadınları Yardım Cemiyeti) Esas Nizamnamesi, İstanbul, Vakıf Basımevi, 1949.
- 57- Soroptimist Kulüpleri (Meslek Kadınları Dernekleri) Federasyonu Tüzüğü, (1973 Birlik Genel Kurulu toplantısında kabul edilmiş ve 1630 sayılı Dernekler Kanunu'na uygun olarak tüzük komisyonunca hazırlanmıştır.) (İstanbul-1973)
- 58- Soroptimist Kulübü (Meslek Kadınları Derneği) Tüzük, İstanbul, Günlük Tesisleri, 1990.
- 59- Türk Anneler Derneği Ana Tüzüğü, Ankara, Doğu Matbaası, 1965.
- 60- Türk Anneler Derneği Ana Tüzüğü, İstanbul, Şahinler Matbaası, t.y.
- 61- Türk Amerikan Kadınları Kültür Derneği Tüzük, Ankara, Doğu Limitet Matbaası, 1957.
- 62- Türk Amerikan Kadınları Kültür Derneği Faaliyet Raporu 1956-57, Ankara, Doğu

Matbaası, 1957.

- 63- Türk Çin Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği Ana Tüzüğü, (Ankara-1992).
- 64- Türk Hemşireler Derneği Tüzüğü, İstanbul, Tan Matbaası, 1948.
- 65- Türk Hukukçu Kadınlar Derneği Tüzüğü, (7.10.1983 tarihinde yürürlüğe konan 2908 sayılı Kanunla geçici 1. madde gereğince yapılan değişiklikleri de kapsamak sureti ile düzenlenmiştir.)
- 66- Türk İran Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği Tüzüğü, Ankara, TTK Basımevi, 1967
- 67- Türk Japon Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği Ana Tüzüğü, (Dernek İstanbul Şubesi Tarafından Verilen Belge) (Ankara-1969)
- 68- Türk Kadınlar Birliği Ana Tüzüğü, Ankara, Doğu Matbaası, 1956.
- 69- Türk Kadınlar Konseyi Derneği Tüzüğü, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1973.
- 70- Türk Kadınlar Konseyi Derneği Tüzüğü, Ankara, A.Ü. Basımevi, 1992.
- 71- Türk Kadınları Kültür Derneği Ana Tüzük, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1974.
- 72- Türk Kadınları Kültür Derneği Ana Tüzük, Ankara, İzgi Matbaası, 1984.
- 73- Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkezi 1973-1974 Akademik Seminerleri Programları, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1973.
- 74- Türk Kadınları Fikir ve Kültür Derneği Tüzüğü, Kadıköy Gazetesi, 15.3.1990.
- 75- Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı Senedi, (İstanbul-1986)
- 76- Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı Senedi, (Ankara, 1987).
- 77- Türk Pakistan Kadınları Dostluk Derneği Tüzüğü, Ankara, y.y. yok, 1985.

- 78- Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Tüzüğü, İstanbul, Günlük Ticaret, 1991.
- 79- Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği Tüzüğü, Türk Solu, 31.3.1970.
- 80- Türkiye İleri Kadınlar Derneği Tüzüğü, (İstanbul-1965) Ekonomi Gazetesi, 23.3.1965
- 81- Türkiye İşçi Partisi Program ve Tüzüğü, TİP Yayınları : 1, 5. Basım, Ankara, Mava Matbaacılık, 1979.
- 82- Türkiye Kadınlar Konseyi Derneği Tüzüğü, Ankara, TTK Basımevi, 1971.
- 83- Türkiye Soroptimist Kulüpleri Birliği Tüzüğü, (Federasyon Merkezi'nden verilen belge y.y.ve y.t. yok.)
- 84- Türkiye Soroptimist Kulüpleri Federasyonu Eylül 1990 Tüzük, İstanbul, Günlük Ticaret Gazetecilik Neşriyat, 1990.
- 85- Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi Program ve Tüzük, İstanbul, Bilgin Matbaası, 1974.
- 86- Türkiye Yardımsevenler Derneği Tüzüğü 1928-1978, Ankara, Nüve Matbaası, 1978.
- 87- Üniversiteli Kadınlar Derneği Tüzüğü, İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1951.
- 88- ZONTA İş ve Meslek Kadınları Derneği Tüzük, İstanbul, Türkiye, 1992, Düzenlenme Tarihi : 15.5.1989. (İstanbul-1992)
- 89- A.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM) Yönetmeliği, Resmi Gazete, 3.2.1993
- 90- A.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM) Faaliyet Raporu (1993-1994), (Araştırma Merkezi'nden verilen belge)
- 91- İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Statüsü, (Araştırma Merkezi tarafından verilen belge)

92- İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin Ekim 1990-Mayıs 1993 Etkinlikleri, (Araştırma Merkezi tarafından verilen belge)

93- M.Ü. Kadın İşgücü İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi (KADİŞİSAR) Yönetmeliği, Resmi Gazete, 2.2.1992.

TUTANAKLAR

1- Düstur, Tertib-i Sani, Cilt. IV.

2- T.C. Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, İddianame, İlerici Gençler Derneği (İGD), İlerici Kadınlar Derneği (İKD), İstanbul, 22.4.1984.

YAYINLANMAMIŞ TEZLER

1- Ediz, Zerrin, Atatürk ve Kadın Hakları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

2- Önhan, Emine, II.Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in İlanına Kadar Kadın Cemiyetleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1990.

GAZETELER

- 1- Cumhuriyet,
- 2- Ekonomi
- 3- Güneş,
- 4- Hürriyet,
- 5- İkdam,
- 6- Kadıköy,
- 7- Kolay İlan
- 8- Milliyet,
- 9- Resmi Gazete
- 10- Sabah,
- 11- Ulus,
- 12- Vatan,
- 13- Yeni Devir
- 14- Yeni Gün

DERGİLER

- 1- Ahenk,
- 2- Ana Dergisi, Çağdaşana Dergisi (Türk Anneler Derneği Yayın Organı)
- 3- Aydınlık Sosyalist Dergi
- 4- Birlik, (TKB Yayın Organı)
- 5- Çağdaş Kadın Dergisi, (Çağdaş Kadın Derneği Yayın Organı)
- 6- Devrimci Yol Dergisi
- 7- Devrimci Halkın Birliği
- 8- Emeğin Bayrağı
- 9- Emekçi Kadınlar Bülteni
- 10- Feminist Dergisi
- 11- Kadın Gazetesi daha sonra Kadın olarak yayınlanmıştır. (Bir süre için TKB'nin yayın organı olmuştur. 1947-1979)
- 12- KaDeFe Dergisi, (Kadın Dernekleri Federasyonu'nun yayın organıdır.)
- 13- Kadın Dayanışması Dergisi, (Demokratik Kadın Birliği yayın organıdır.)
- 14- Kadınların Sesi, (İKD yayın organıdır.)
- 15- Kadınca Dergisi
- 16- Mektup Dergisi
- 17- Özgür Gelecek
- 18- Sesimiz, (Demokratik Kadın Derneği yayın organıdır)
- 19- Sosyalist Feminist Kaktüs Dergisi
- 20- Türk Kadını, (Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı yayın organıdır.)
- 21- Türk Solu Dergisi
- 22- Yeni Çözüm Dergisi
- 23- 2000'e Doğru Dergisi
- 24- Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Bülten
- 25- Haberler, (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi yayın organı-bülten)
- 26- İKD Bülteni, (İKD'nin 1980 sonrası yayın organı)
- 27- T.C.Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Bülteni

ANSİKLOPEDİLER

- 1- Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi
- 2- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi